DUCHOWNI
OFIARY NIEMIECKIEGO ZNIEWOLENIA

– lata powstań śląskich i plebiscytu 1919–1921
– lata okupacji niemieckiej 1939–1945

Kraków 2019 r.

Copyright by Jerzy Klistała 2019

Zdjęcia przy biogramach: ze Słownika biograficznego katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe, Wikipedii Internetowej, strony internetowej swzygmunt.knc.pl/Martyrologium, zdjęcia „obozowe" udostępnione przez PMAB w Oświęcimiu – z zezwoleniem na publikowanie.

Projekt okładki: Wspaniałomyślny prezent profesora Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie – prof. Ryszarda Otręby, polskiego artysty-grafika, pedagoga i wykładowcy, którego prace znajdują się w wielu instytucjach, m.in.: w Muzeum Guggenheima, Museum of Modern Art w Nowym Jorku, Bibliotece Kongresu Stanów Zjednoczonych, Muzeum Narodowego w Sztokholmie, Francuskiej Biblioteki Narodowej w Paryżu, Tate Gallery, Muzeum Wiktorii i Alberta w Londynie.

Skład DTP
Studio Grafpa, www.grafpa.pl

Wydanie książki wsparli uczestnicy specjalnie na ten cel zorganizowanej zbiórki społecznej przeprowadzonej na stronie https://zrzutka.pl/6u4h4f

ISBN:

Jerzy Klistała

DUCHOWNI
OFIARY NIEMIECKIEGO ZNIEWOLENIA

– lata powstań śląskich i plebiscytu 1919–1921
– lata okupacji niemieckiej 1939–1945

Dotyczy terenów:
Górny Śląsk
Podbeskidzie wraz z Oświęcimiem
Śląsk Cieszyński
Zaolzie

Dedykuję moim wspaniałym rodzicom:
Helenie i Janowi

Spis treści

Wstęp 19

Wprowadzenie 21
Tadeusz Sobolewicz, były więzień w KL Auschwitz – nr ob. 23053

Duchowieństwo i jego udział w Polskim Państwie Podziemnym na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1939–1945 25
płk rez. dr Mieczysław Starczewski

DUCHOWNI KATOLICCY
ADAMCZYK RUDOLF dr – ksiądz katolicki 97
ADAMECKI JÓZEF ps. „Adam", „AD" – ksiądz katolicki 98
ADAMSKI STANISŁAW bp – ksiądz katolicki 99
ANBILD WIKTOR SAC – brat zakonny 101
BABILAS ALOJZY – ksiądz katolicki 102
BAKSIK SYLWESTER dr – ksiądz katolicki 102
BALCAREK JÓZEF – ksiądz katolicki 103
BANAŚ (lub BANASCH) JAN – ksiądz katolicki 104
BAŃKOWSKI JAN SI – brat zakonny 105
BARAŃSKI PAWEŁ CSSp, Sługa Boży – ksiądz katolicki 105
BARABASZ JAN – ksiądz katolicki 106
BARTELA WILHELM – ksiądz katolicki 107
BĄK KAROL – ksiądz katolicki 108
BELON ZDZISŁAW ANTONI – ksiądz katolicki 108
BIELOK MATEUSZ – ksiądz katolicki 109
BIENIASZ WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 110
BIENIEK JULIUSZ bp – ksiądz katolicki 110
BIK-DZIESZOWSKI KAROL EMANUEL OFM – ksiądz katolicki 111
BILSKI STANISŁAW – ksiądz katolicki 112
BIŁKO LEOPOLD – ksiądz katolicki 113
BIŃKOWSKI JAN SI – brat zakonny 114
BIŚTO JÓZEF SI – brat zakonny 114

BLACHNICKI FRANCISZEK, Sługa Boży – ksiądz katolicki 114
BOJDOŁ FRANCISZEK – ksiądz katolicki 117
BOŁDA JÓZEF – ksiądz katolicki 118
BOMBAS LUDWIK dr – ksiądz katolicki 119
BORZUCKI FELIKS – ksiądz katolicki 120
BRANDYS JAN – ksiądz katolicki 121
BRANDYS EDWARD PAWEŁ CM – ksiądz katolicki. 122
BRANDYS PAWEŁ – ksiądz katolicki 123
BRANNY WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 124
BRODA KAROL CM – ksiądz katolicki 125
BRODA RYSZARD – ksiądz katolicki. 125
BROMBOSZCZ TEOFIL dr, bp – ksiądz katolicki 126
BROY JAN – ksiądz katolicki 127
BRYJA FRANCISZEK SAC, Sługa Boży – ksiądz katolicki 128
BRYKALSKI LEON – ksiądz katolicki. 129
BRZENSKA JÓZEF – ksiądz katolicki. 130
BRZÓZKA ANTONI – ksiądz katolicki. 131
BRZUSKA EUGENIUSZ – ksiądz katolicki 132
BUJAR JÓZEF SDB – ksiądz katolicki 133
BUJARA JAN – ksiądz katolicki 133
BUJARA PIOTR – ksiądz katolicki 134
BURYAN JÓZEF – ksiądz katolicki 135
CHŁODEK (CHLODEK) FRANCISZEK – ksiądz katolicki 136
CHODZIDŁO JAN SVD – ksiądz katolicki. 137
CHODZIDŁO (WIŚLIŃSKI) LUDWIK CM – brat zakonny 137
CHRZĄSZCZ JAN – ksiądz katolicki 138
CHUCHRACKI (lub HUCHRACKI) JÓZEF OFM, Sługa Boży
– ksiądz katolicki 139
CHUCHRACKI (HUCHRACKI) TEODOR – ksiądz katolicki 139
CHUDY LEON – ksiądz katolicki 140
CYNAR STANISŁAW – ksiądz katolicki 141
CZEMPIEL JÓZEF ps. „Makkabeus", błogosławiony – ksiądz katolicki 142
CZERNIK JÓZEF – ksiądz katolicki 143
CZOGAŁA IGNACY SDB – ksiądz katolicki 144
CZUBIN FRANCISZEK – ksiądz katolicki 144
CZUDEK JÓZEF SI – ksiądz katolicki 145
CZYŻ FRANCISZEK OFM – ksiądz katolicki 146
DEMBIŃSKI PAWEŁ CM – ksiądz katolicki 147
DŁUGOSZ FRANCISZEK JAN – ksiądz katolicki 147

DOBIASZ IGNACY SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki 148
DOREMBOWICZ HENRYK – ksiądz katolicki 149
DRABCZYŃSKI DOMINIK IGNACY OFM – brat zakonny 149
DRAPIEWSKI TEODOR HILARY SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki 150
DRECHNY MICHAŁ – ksiądz katolicki 151
DREWNIOK WIKTOR – ksiądz katolicki 151
DROZDEK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 152
DROZDEK PAWEŁ – ksiądz katolicki 153
DROŹDZIK PIOTR – ksiądz katolicki 154
DUDA ERWIN – ksiądz katolicki 154
DWUCET JÓZEF – ksiądz katolicki 155
DYRDA STANISŁAW – ksiądz katolicki 156
DZIADZIA FELIKS – ksiądz katolicki 157
EISENBERG WIKTOR – ksiądz katolicki 157
ELSNER MAKSYMILIAN – ksiądz katolicki 158
ENGEL ROBERT – ksiądz katolicki 158
FABIAŃSKI STEFAN SDB – kleryk 159
FABIŚ KAROL – ksiądz katolicki 159
FRANEK KAROL – ksiądz katolicki 160
FRANKIEWICZ EDWARD PAWEŁ OFM dr – ksiądz katolicki 161
FROEHLICH (FRÖHLICH) AUGUST – ksiądz katolicki 161
GAJDA JAN – ksiądz katolicki 162
GALLAS RUDOLF – ksiądz katolicki 163
GAŁUSZKA ALOJZY – ksiądz katolicki 163
GAŁUSZKA JÓZEF – ksiadz katolicki 164
GAWLIK WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 164
GAWOR JÓZEF WALENTY dr ps. „A. Mak", „Adam Olszyna",
„Jan Zakarski", „Maurycy Orka" – ksiądz katolicki 165
GAZEK MARIAN – ksiądz katolicki 166
GAZUREK JAKUB – ksiądz katolicki 167
GĄSKA (GONSKA) WALTER ps. „Meyer" – ksiądz katolicki 167
GLENSK JÓZEF OFM – ksiądz katolicki 168
GNIŁKA ADOLF – ksiądz katolicki 169
GOCIEK JÓZEF OSA – ksiądz katolicki 170
GOLA FRANCISZEK – ksiądz katolicki 171
GOLOCZ KLEMENS – ksiądz katolicki 171
GOLDA KAROL SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki 172
GOLUS WOJCIECH OMI – ksiądz katolicki 173
GOŁĄB PIOTR SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki 173

GOSZYC MAKSYMILIAN – ksiądz katolidzki 174
GÓRALIK JAN – ksiądz katolicki 175
GÓREK FRANCISZEK – ksiadz katolicki 176
GRABOWSKI STANISŁAW TChr – ksiądz katolicki 177
GRABSKI LEON – ksiądz katolicki 178
GRANIECZNY ALFONS – ksiądz katolicki 179
GRELEWSKI STEFAN dr, Sługa Boży – ksiądz katolicki, ... 179
GRIM EMANUEL ps. „Ema G.", „Promienisty", „Ślązak" – ksiądz katolicki 180
GROHS ALOIS – ksiądz katolicki 181
GROHS DE ROSENBURG WŁADYSŁAW ps. „Feliks", „Skarga"
– ksiądz katolicki 181
GRUNT JÓZEF – ksiądz katolicki 182
GRUSZKA ZOFIA (JÓZEFA) – siostra zakonna 183
GRYCMAN JÓZEF – ksiądz katolicki 184
GRANIECZNY SYLWESTER OMI – ksiądz katolicki 184
GRUSZKA JAN – ksiądz katolicki 185
GRZEGORCZYK FRANCISZEK OFM – kleryk 186
GÜRTLER JOACHIM ANTONI – kleryk 186
GUZY ALEKSANDER – ksiądz katolicki 187
GWÓŹDŹ HILARY – ksiądz katolicki 187
HAJZER CHISPINIANA – siostra zakonna 188
HARAZIM (HARAZIN) FRANCISZEK SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki ... 189
HAROŃSKI LEON ps. „ks. Leski" – ksiadz katolicki 189
HAWEŁKA KAROL SI – brat zakonny 190
HEINTZEL (HEINZEL) JÓZEF SDB – ksiądz katolicki 191
HERRMANN TEOFIL CM prof. dr – ksiądz katolicki 191
HLOND AUGUST abp, kard., prymas Polski – ksiądz katolicki 192
HOLECKI JÓZEF SDB – kleryk 193
HOLEWIK FLORIAN WILHELM OFM – brat zakonny 193
HOLUBARS HENRYK – ksiądz katolicki 194
HOSZYCKI ALOJZY OFM – ksiądz katolicki 195
HÜBNER HENRYK – ksiądz katolicki 195
HUPA WIKTOR OFM – ksiądz katolicki 196
HUWER JÓZEF SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki 197
JAMROZY (AMROZY) TEOFIL – ksiądz katolicki 198
JANIK JÓZEF – ksiądz katolicki 199
JARCZYK JAN – ksiądz katolicki 199
JASKÓŁKA PAWEŁ – ksiądz katolicki 200
JELITO JÓZEF dr hab. – ksiądz katolicki 201

JESIONEK MIECZYSŁAW – ksiądz katolicki 202
JEŻ IGNACY bp – ksiądz katolicki 202
JĘDRYSIK SEWERYN OP ps. „Jacentowicz", „Wallenstein"
– ksiądz katolicki 203
JĘDRZEJCZYK LEOPOLD – ksiądz katolicki 205
JOSIŃSKI ROBERT – ksiądz katolicki 205
JOŚKO HENRYK – ksiądz katolicki 206
JUROSZEK JERZY – ksiądz katolicki 207
JUROSZEK RUDOLF – ksiądz katolicki 207
KACZMARCZYK KAROL OFM – ksiądz katolicki 208
KALFAS TOMASZ – ksiądz katolicki 209
KAŁUSEK ANTONI SVD – ksiądz katolicki 210
KAŁUŻA FRANCISZEK MATEUSZ SI, Sługa Boży – ksiądz katolicki 211
KAŁUŻA KAROL – ksiądz katolicki 212
KAŁUŻA STANISŁAW KAROL OFM – ksiądz katolicki 213
KANDZIORA JAN – ksiądz katolicki 214
KANIA JÓZEF – ksiądz katolicki 214
KAŃTOCH AUGUSTYN – ksiądz katolicki, ... 215
KAPICA (KAPITZA) JAN – ksiądz katolicki 216
KAPUŚCIŃSKI MIKOŁAJ SDB – brat zakonny 217
KARETA WILHELM – ksiądz katolicki 218
KASPERCZYK RAJMUND FRANCISZEK OFM – brat zakonny 218
KASZYCA LEON – ksiądz katolicki 219
KAWKA ANTONI ps. „Roland" – kleryk 220
KEMPA ERYK – ksiądz katolicki 221
KITTA PAWEŁ – ksiądz katolicki 221
KLADIWA JÓZEF SJ – ksiądz katolicki 222
KLARZAK JÓZEF – ksiądz katolicki 223
KLIMEK PIOTR – ksiądz katolicki 223
KLYCZKA JAN – ksiądz katolicki 224
KNOSAŁA MIKOŁAJ – ksiądz katolicki 225
KNYPS LUDWIK – ksiądz katolicki 226
KOBYLNICKI JAN – ksiądz katolicki 226
KOCHA CELESTYNA EMILIA – siostra zakonna 227
KOCHAJ KAROL – ksiądz katolicki 227
KOCUR ADAM dr – ksiądz katolicki 228
KOCUREK TEOFIL – ksiądz katolicki 229
KOJZAR LUDWIK – ksiądz katolicki 230
KOMENDERA JÓZEF – ksiądz katolicki 231

KOMINEK BOLESŁAW dr, abp, kard. – ksiądz katolicki 232
KONIECZNY ALOJZY PAWEŁ CM – ksiądz katolicki 233
KONIECZNY KAZIMIERZ dr – ksiądz katolicki 233
KONTNY PAWEŁ TChr – ksiądz katolicki 234
KOPIEC BOLESŁAW – ksiadz katolicki 234
KOPIJASZ JÓZEF – ksiądz katolicki 236
KOSSAK-GŁÓWCZEWSKI JAN – ksiądz katolicki 237
KOSTYRA JAN – ksiądz katolicki 238
KOSYRCZYK KLEMENS NORBERT ps. „Ireneusz Pogodny",
„Ksiądz Klemens", „Stach Kropiciel" – ksiądz katolicki 238
KOSYRCZYK LUDWIK – ksiądz katolicki 240
KOTULECKI FRANCISZEK – ksiadz katolicki 240
KOWALCZYK MAKSYMILIAN – ksiądz katolicki 242
KOWALCZYK MAKSYMILIAN – ksiądz katolicki 243
KOWALCZYK PIOTR – ksiądz katolicki 243
KOWALIK PIOTR – ksiądz katolicki 244
KOZIEŁ BRUNO SVD – ksiadz katolicki 244
KOZIEŁEK ALOJZY – ksiądz katolicki 245
KOZUBEK ROMAN SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki 246
KOŹLIK AUGUSTYN – ksiądz katolicki 246
KRÓL JAN – ksiądz katolicki 247
KRYWULT ZYGMUNT – ksiądz katolicki 248
KRZAK WILHELM – ksiądz katolicki 248
KRZEWSKI FRANCISZEK – ksiądz katolicki 249
KRZOSKA EMANUEL – ksiądz katolicki 250
KRZYSTOLIK STANISŁAW – ksiądz katolicki 251
KRZYWANEK KONSTANTY – ksiądz katolicki 252
KRZYŻANOWSKI ZYGMUNT – ksiądz katolicki 253
KUBICA JAN TChr – ksiądz katolicki 253
KUBINA TEODOR dr bp – ksiądz katolicki 254
KUBSZ WILHELM OMI – ksiądz katolicki 256
KUBOSZEK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 257
KUCHTA LEON – ksiądz katolicki 258
KUCZKA PAWEŁ – ksiądz katolicki 259
KUDERA JAN ps. „Giowani", „Ksiądz", „Ksiądz Jacek" – ksiądz katolicki 259
KUDZIEŁKA ALBIN – ksiądz katolicki 260
KUFEL WOJCIECH – kleryk 261
KUKLA STANISŁAW – ksiądz katolicki 262
KULA JÓZEF – ksiądz katolicki 263

KULA WINCENTY OFM – brat zakonny 264
o. Gondek Krystyn (1909–1942) 264
br. Oprządek Marcin (1884–1942) 264
KULCZYCKI WŁADYSŁAW dr – ksiądz katolicki 265
KUPILAS FRANCISZEK – ksiądz katolicki 265
KURCZYŃSKI PIOTR dr – ksiądz katolicki 266
KURPAS ALOJZY – ksiądz katolicki 266
KUZAK ZYGMUNT SDB dr – ksiądz katolicki 267
KWAPULIŃSKI JULIUSZ – ksiadz katolicki 268
KWICZAŁA JÓZEF prof. dr – ksiadz katolicki 269
LACH HUBERT – ksiądz katolicki 270
LACKOWSKI FRANCISZEK – ksiądz katolicki 271
LATOCHA ALFONS – ksiądz katolicki 272
LAZAR ALOJZY – ksiądz katolicki 273
LEDWOŃ JÓZEF – ksiądz katolicki 273
LEWEK MICHAŁ dr – ksiądz katolicki 274
LEX PAWEŁ – ksiądz katolicki 275
LINDNER ANTONI – ksiądz katolicki 276
LONDZIN JÓZEF – ksiądz katolicki 277
LUBAS TADEUSZ – ksiądz katolicki 278
ŁĘTKOWSKI JULIAN SI – ksiądz katolicki 278
MACHA JAN, Sługa Boży – ksiądz katolicki 279
MACHALICA AUGUSTYN – ksiądz katolicki 280
MACHERSKI FRANCISZEK – ksiądz katolicki 281
MACIEJICZEK JÓZEF – ksiądz katolicki 282
MACIERZYŃSKI PAWEŁ AUGUSTYN – ksiądz katolicki 282
MAKIELA TEODOR – ksiądz katolicki 284
MALCHEREK RYSZARD – ksiądz katolicki 285
MAMZER TOMASZ – ksiądz katolicki 285
MARCINKOWSKI WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 286
MAREKWICA JERZY – ksiądz katolicki 286
MARX FRANCISZEK – ksiądz katolicki 287
MAROSZ JAN – ksiądz katolicki 288
MARSZAŁEK RUDOLF TChr – ksiądz katolicki 289
MASNY JAN CR dr – ksiądz katolicki 291
MASNY KAROL – ksiądz katolicki 291
MASTAJ JÓZEF SI – ksiądz katolicki 292
MATHEA KAROL – ksiądz katolicki 293
MATURA ANTONI WILHELM OMI – ksiądz katolicki 294

MATUSZEK JÓZEF – ksiądz katolicki 295
MELTZ AUGUSTYN – ksiądz katolicki 296
MENCLER JAN – ksiadz katolicki 297
MENDE EDWARD – ksiądz katolicki 297
MICHALEC FRANCISZEK – ksiądz katolicki 298
MICHALSKI HIERONIM OFM – ksiądz katolicki 298
MICZEK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 299
MICZKA JÓZEF – ksiądz katolicki 300
MILIK KAROL dr – ksiądz katolicki 301
MOC TEODOR – ksiądz katolicki 302
MOL EMANUEL – ksiądz katolicki 303
MROCZEK LUDWIK SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki 304
MUSIOŁ MARIA (KORNELIA) CSSH – siostra zakonna 304
MURAS SZCZEPAN – ksiądz katolicki 305
MUŻA ANASTAZY SDB dr – ksiądz katolicki 305
NAGÓRSKI JAN – ksiądz katolicki 306
NAWROT FRANCISZEK – ksiądz katolicki 307
NIEDZIELA JAN – ksiądz katolicki 308
NIEDZIELA JÓZEF – ksiądz katolicki 309
NOHEL GUSTAW – ksiądz katolicki 310
NOWAK ALFONS – ksiadz katolicki 310
NOWAK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 311
NOWAK JÓZEF – ksiądz katolicki 313
NOWOK JAN – ksiądz katolicki 313
OCHMAN WILHELM dr – ksiądz katolicki 314
OKRENT JÓZEF – ksiądz katolicki 314
OLSZAK HENRYK – ksiądz katolicki 315
OLSZAK JÓZEF – ksiądz katolicki 316
OLSZEWSKI KAZIMIERZ – ksiądz katolicki 317
OSIEWACZ JAN – ksiądz katolicki 317
OTRĘBA WIKTOR – ksiądz katolicki 318
PALARCZYK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 319
PASTERNAK KAROL – ksiądz katolicki 320
PATEROK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 320
PAWLAK EDWARD – ksiądz katolicki 321
PAWLETA FRANCISZEK CSsR – ksiądz katolicki 322
PAWLUS ALOJZY – ksiądz katolicki 323
PAWŁOWSKI ANTONI dr bp – ksiądz katolicki 323
PAŹDZIORA AUGUSTYN – ksiądz katolicki 324

PEIKERT ALOJZY – ksiądz katolicki 325
PIASKOWSKI WALENTY – ksiądz katolicki 326
PIĄTEK FELIKS – ksiądz katolicki 327
PIECHUCKI WŁADYSŁAW SI – ksiądz katolicki 327
PILAWA KAROL – ksiądz katolicki 328
PITLOK LUCJAN – ksiądz katolicki 328
PŁONKA ROBERT – ksiądz katolicki 329
PŁOSZEK RUDOLF – ksiądz katolicki 330
POGŁÓDEK KONSTANTY ppłk – ksiądz katolicki 330
POJDA ADOLF – ksiądz katolicki 331
POJDA JAN – ksiądz katolicki 332
POLEWODZIŃSKI EDMUND – ksiądz katolicki 333
PORĘBSKI AUGUSTYN – ksiądz katolicki 333
POŚPIECH PAWEŁ – ksiądz katolicki 334
POTEMPA WIKTOR FILIP dr – ksiądz katolicki 335
POTYKA AUGUST – ksiądz katolicki 336
PRZYBYŁA FRANCISZEK – ksiądz katolicki 337
PRZYSTAŚ ROMAN SI – ksiądz katolicki 338
PUCHER PAWEŁ – ksiądz katolicki 339
PUCHER WAWRZYNIEC – ksiądz katolicki 339
PUCZKA WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 340
PUSTELNIK JULIUSZ – ksiądz katolicki 341
PYRCZAK BERNADETA SSND – siostra zakonna 342
RACZEK PAWEŁ – ksiądz katolicki 343
RAK TEODOR dr – ksiądz katolicki 343
RASEK AUGUSTYN – ksiadz katolicki 344
RDUCH EDWARD – ksiądz katolicki 345
ROBOTA ANTONI – ksiądz katolicki 346
ROBOTA WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 346
ROGOWSKI PAWEŁ – ksiądz katolicki 347
ROMAS FELIKS – ksiądz katolicki 348
ROSNER RUDOLF – ksiądz katolicki 349
ROZMUS WINCENTY – ksiądz katolicki 350
RUDA WINCENTY – ksiądz katolicki 350
RYGIELSKI STANISŁAW OSB dr – ksiądz katolicki 351
SATKE JAN – ksiądz katolicki 352
SAWICKI ALFONS SVD – ksiądz katolicki 353
SEBESTA KATARZYNA NMPNP – siostra zakonna 354
SEMKŁO STANISŁAW OFM – ksiądz katolicki 354

SENKO STANISŁAW – ksiądz katolicki 355
SERAFIN ALEKSANDER – ksiądz katolicki 355
SIERADZKI MATEUSZ – ksiądz katolicki 356
SITEK WACŁAW – ksiądz katolicki 357
SIWEK WIKTOR – ksiądz katolicki 357
SKIBA FRANCISZEK – ksiądz katolicki 358
SKOWROŃSKI ALEKSANDER – ksiądz katolicki 359
SKRZYPCZYK JAN – ksiądz katolicki 360
SKUDRZYK EMIL – ksiądz katolicki 361
SKUDRZYK JÓZEF – ksiądz katolicki 361
SKUPIN KAROL – ksiądz katolicki 362
SŁOWIK ALOJZY – ksiądz katolicki 363
SŁUPINA JÓZEF CM, Sługa Boży – ksiądz katolicki 363
SMOLAREK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 364
SOŁTYSIAK FELIKS – ksiądz katolicki 364
SOREK JAN – ksiądz katolicki 365
SOSNA KAROL ps. „Zbigniew" – kleryk 366
STEUER ANTONI – ksiądz katolicki 367
STRZELCZYK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 368
STUGLIK STEFAN – ksiądz katolicki 368
STYRA FRANCISZEK – ksiądz katolicki 369
SUCHOŃ WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 370
SZCZERBOWSKI TEOFIL – ksiądz katolicki 370
SZEMBEK WŁODZIMIERZ SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki 371
SZMAL STEFAN – ksiądz katolicki 372
SZNEIDER JAN – ksiądz katolicki 372
SZNAJDROWICZ FERDYNAND – ksiądz katolicki 373
SZNUROWACKI JAN – ksiądz katolicki 374
SZOLTYSIK (SZOŁTYSEK) WOJCIECH – ksiądz katolicki 375
SZOPA KAROLINA (BERCHMANA) CSSH – siostra zakonna 376
SZOTA WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki 376
SZRAMEK EMIL dr, błogosławiony – ksiądz katolicki 377
SZUBERT JÓZEF dr – ksiądz katolicki 378
SZULC FRANCISZEK – ksiądz katolicki 378
SZWAJNOCH STEFAN – ksiądz katolidzki 379
SZWEDA KONRAD – ksiądz katolicki 381
SZYMA ROBERT – ksiądz katolicki 382
SZYMALA JAN – ksiądz katolicki 383
SZYMAŁA JAN – ksiądz katolicki 383

SZYMECZEK FRYDERYK ps. „Piotr" – ksiądz katolicki 384
SZYNAWA ROBERT – ksiądz katolicki 385
ŚCIGAŁA FRANCISZEK – ksiądz katolicki 386
ŚLIWKA JAN – ksiądz katolicki 387
ŚWIERC JAN SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki 388
ŚWIEŻY IGNACY – ksiądz katolicki 388
THIELE JÓZEF – ksiądz katolicki 389
TOMALA JAN dr – ksiądz katolicki 390
TOMANEK RUDOLF dr – ksiądz katolicki 390
TOMASIK JÓZEF – ksiądz katolicki 391
TOPIARZ FRANCISZEK – ksiądz katolicki 392
WAGNER JAN FRANCISZEK CM, Sługa Boży – ksiądz katolicki 393
WAJDA JÓZEF – ksiądz katolicki 393
WAJZLER BOLESŁAW – ksiądz katolicki 394
WALENTA TEODOR SDB – ksiądz katolicki 395
WALOSZEK ADOLF – ksiądz katolicki 396
WANDRASZ RUDOLF – ksiądz katolicki 396
WAWRZYCZEK HENRIETA NMPNP – siostra zakonna 397
WARZECHA JAN – ksiądz katolicki 397
WĄDOLNY JAN – ksiądz katolicki 398
WDOWIAK JÓZEF – ksiądz katolicki 398
WIENTZEK (WIENCEK) KAROL – ksiądz katolicki 399
WIESZOK FRANCISZEK – ksiądz katolicki 400
WILHELM FRANCISZEK – ksiądz katolicki 400
WŁODARCZYK JERZY – ksiądz katolicki 401
WŁODARKIEWICZ BRIOLANA NMPNP – siostra zakonna 402
WOJCIECH KONRAD – ksiądz katolicki 402
WOJTAS MAKSYMILIAN dr – ksiądz katolicki 403
WOLNY JAN – ksiądz katolicki 404
WOLNY JAN – ksiądz katolicki 404
WRANKA ALOJZY – ksiadz katolicki 404
WRZOŁ LUDWIK prof. dr – ksiądz katolicki 405
WYCISŁO PAWEŁ – ksiądz katolicki 406
ZAJĄC ANDRZEJ – ksiądz katolicki 407
ZAWADZKI WINCENTY MIECZYSŁAW – ksiądz katolicki 408
ZIELIŃSKI FELIKS – ksiądz katolicki 409
ŻMIJ KAROL – ksiądz katolicki 410

DUCHOWNI EWANGELICCY

BANSZEL KAROL – ksiądz ewangelicki 413
BERGER JÓZEF prof. dr – ksiądz ewangelicki 413
BIELIŃSKI JÓZEF – ksiądz ewangelicki 414
BOCEK PAWEŁ – ksiądz ewangelicki 415
BURSCHE JULIUSZ dr, bp – ksiądz ewangelicki 416
BUZEK ANDRZEJ ps. „Jędrzkoński A." – ksiądz ewangelicki 417
FIERLA JÓZEF – ksiądz ewangelicki 418
FIERLA WŁADYSŁAW dr, bp – ksiądz ewangelicki 418
FISZKAL ROBERT – ksiądz ewangelicki 419
GAJDZICA JAN – ksiądz ewangelicki 420
GERWIN ARTUR – ksiądz ewangelicki 421
GNIDA FRANCISZEK – ksiądz ewangelicki 422
KARPECKI JAN – ksiądz ewangelicki 422
KLUS KAROL – ksiądz ewangelicki 423
KOWALA EMIL – ksiądz ewangelicki 423
KRZYWOŃ KAROL ps. „Andrzej Wisełka" – ksiądz ewangelicki 424
KULISZ KAROL – ksiądz ewangelicki 425
LASOTA JAN – ksiądz ewangelicki 425
MAMICA JÓZEF – ksiądz ewangelicki 426
MICHEJDA OSKAR – ksiądz ewangelicki 427
MORCINEK JAN – ksiądz ewangelicki 428
NIEROSTEK JÓZEF – ksiądz ewangelicki 428
NIKODEM PAWEŁ – ksiądz ewangelicki 429
OŻANA GUSTAW – ksiądz ewangelicki 430
PAWLAS WŁADYSŁAW – ksiądz ewangelicki 431
RAABE LEOPOLD – ksiądz ewangelicki 431
ROMAN PAWEŁ – ksiądz ewangelicki 432
SZALBÓT ANNA ps. „Rachela", „Helena Wodecka" – diakonisa 432
SZTWIERTNIA KAROL – ksiądz ewangelicki 433
WANTUŁA ANDRZEJ prof. dr, bp – ksiądz ewangelicki 433
ZMEŁTY ADOLF – ksiądz ewangelicki 434

Kapłani i osoby zakonne ofiary KL Auschwitz-Birkenau 437

Wydane książki i publikacje autora 443

Na tej ziemi, przesiąkniętej okrutnymi działaniami nazistów (…). Wierni naśladowcy boskiego Mistrza nie ukrywali swej chrześcijańskiej godności, nie wyrzekli się wiary, nie uciekali przed niebezpieczeństwem, nie obawiali się pogróżek, nie ugięli się przed obietnicami przeciwnymi ich sumieniu. Woleli przebyć drogę krzyżową, aby zbawić swe dusze, oddać chwałę Bogu i przyczynić się do rozwoju Królestwa Chrystusa. Przebaczyli swoim oprawcom i żywili nadzieję, że otrzymają wieczną nagrodę miłosierdzia Bożego.

Powyższe słowa pochodzą z Dekretu o męczeństwie za wiarę 108 Sług i Służebnic Bożych Kościoła katolickiego w Polsce z okresu II wojny światowej, promulgowanego w Watykanie 26 marca 1999 r. w obecności papieża Jana Pawła II.

WSTĘP

Związany uczuciowo z Górnym Śląskiem – syn ziemi rybnickiej, podjąłem się opracowania słownika biograficznego według zlokalizowanych teryterialnie – a dotychczas wydanych Martyrologii, tyle że ma to dotyczyć tylko duchowieństwa, ofiar niemieckiego zniewolenia z obszarów: Górnego Śląska, Podbeskidzia, Śląska Cieszyńskiego, Zaolzia. Podstawowe kryterium zamieszczenia w słowniku poszczególnych duchownych to: miejscowość urodzenia (w wymienionych powyżej obszarach), miejsccowość zamieszkania w wieku młodzieńczym, miejscowość niesienia posługi duszpasterskiej, a także miejscowość zgonu. Usiłuję zebrać wiadomosci o NICH – rozproszone w różnych publikacjach w jedno miejsce. Pod każdym biogramem zamieszczam w bibliografii źródło, z jakiego pozyskana jest dana informacja i gdzie można odszukać obszerniejsze dane życiorysowe.

Dodać muszę gwoli uczciwości i tę dodatkową informację, że w słowniku upamiętnieni zostali duchowni zaangażowani w walkę o polskość Górnego Śląska (wyzwolenia go spod niemickiej kurateli) w okresie pruskiego zaboru

– powstań śląskich i plebiscytu. A po okupacji hitlerowskiej Polski w latach 1939–1945 duchowieństwo znowu opowiedziało się za racją uciemiężonego narodu polskiego, szykanowane i unicestwiane za to w niemieckich więzieniach i obozach koncentracyjnych.

W zeszycie nr 20 pt. Martyrologia kapłanów diecezjalnych i zakonnych z Gdyni w latach 1939–1945 (z 2017 r.) wyczytałem taką oto smutną statystykę: „Duchowieństwo polskie poniosło w czasie II-giej wojny światowej największe straty spośród wszystkich grup zawodowych w kraju. Szacuje się, że z 10017 księży diecezjalnych w Polsce, w czasie II-giej wojny światowej zginęło ok. 1932 (ok. 20%). Ponadto zginęło 580 zakonników i 289 sióstr zakonnych. 3563 duchownych też miało zginąć, ale cudem przeżyło obozy koncentracyjne, więzienia i represje okupanta. Polską Golgotą stał się obóz koncentracyjny (KL) Dachau. W KL Dachau uwięziono przeszło 2794 duchownych, w tym 1773 kapłanów z Polski (63,5%); zamęczono 1034 duchownych, kapłanów, kleryków i braci zakonnych, w tym 799 z Polski (77%)".

Oprócz beatyfikowanych w Warszawie przez Jana Pawła II znanych z imienia i nazwiska 108 męczenników, dobrze zapamiętanych przez świadków ich życia i męczeństwa, w czasie II wojny światowej traciło życie tysiące niewinnych ludzi, często młodych i pełnych zapału do pracy i działania. Dzieląc swój los z męczennikami wyniesionymi na ołtarze, nie doczekali się wprawdzie procesu beatyfikacyjnego, co w niczym nie pomniejsza ofiary ich życia, a ze strony tych, którzy dziś cieszyć się mogą pełną wolnością, domaga się należnej uwagi, szacunku i zachowania w żywej i wdzięcznej pamięci.

Jerzy Klistała

Tadeusz Sobolewicz, były więzień w KL Auschwitz – nr ob. 23053

WPROWADZENIE

Na podstawie dokumentów znajdujących się w Archiwum Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu można przyjąć, że pierwszym księdzem katolickim, który znalazł się w pierwszym transporcie Polaków, przywiezionym do KL Auschwitz w czerwcu 1940 r., był Stanisław Węgrzynowski – urodzony w 1890 r., oznaczony numerem obozowym 90.

Kolejni duchowni to: kleryk Michał Kruczek, urodzony w 1914 r. (nr 218), kleryk Wincenty Oberc, urodzony w 1918 r. (nr 222), zakonnik Stanisław Wolak, urodzony w 1913 r. (nr 327), a z późniejszych transportów m.in. ks. Józef Niemiec, urodzony w 1904 r. (nr 5931), przeniesiony w maju 1941 r. do KL Dachau, gdzie zmarł 13 listopada 1942 r. Następnymi duchownymi katolickimi, którzy znaleźli się w oświęcimskiej katowni, byli więźniowie drugiego transportu z więzienia w Wiśniczu. Było ich trzydziestu – oznaczonych numerami pomiędzy 759 a 1071.

To, że od pierwszych dni istnienia KL Auschwitz – w obozie znaleźli się polscy księża, zakonnicy i klerycy – nie było sprawą przypadku. Okupant zdawał sobie sprawę z roli, jaką w życiu narodu polskiego odgrywał Kościół, stąd gestapowska penetracja i aresztowania osób duchownych, które były podejrzane m.in. o udzielanie pomocy działaczom konspiracyjnych organizacji lub o zbyt śmiałe poglądy wygłaszane podczas kazań w kościołach.

W podjętej w 1940 r. przez hitlerowców tzw. Akcji AB przeciw inteligencji polskiej, aresztowano licznych księży, z których szereg poniosło śmierć w więzieniach i egzekucjach. W samym obozie oświęcimskim zginęło wielu księży i duchownych, ale dokładną liczbę trudno ustalić, gdyż część dokumentów i ewidencji została przez uciekających esesmanów zniszczona w styczniu 1945 r.

Warto jednak przypomnieć, że sytuacja księży w obozie oświęcimskim (nie tylko tych pierwszych) była szczególna i nietypowa. „Przyjęcie" nowych więźniów do obozu miało określony rytuał. Przemówienie kierownika obozu Hauptsturmführera Karla Fritecha jednoznacznie określało sytuację przybyłych w kolejnych transportach nowych więźniów. Informował on stojących na baczność „zugangów" na placu apelowym przez tłumacza, że znajdują się w niemieckim obozie koncentracyjnym Auschwitz, gdzie obowiązuje dyscyplina i praca, w którym

więzień ma prawo żyć – jeśli będzie się odpowiednio zachowywał i przestrzegał regulaminu – nie dłużej niż trzy miesiące. Komu się to nie podoba – może od razu „iść na druty" (czyli popełnić samobójstwo – druty ogrodzenia obozowego były naładowane elektrycznością). Później w roku 1941 dodawał, że znajdujący się w transporcie księża mogą żyć miesiąc, a Żydzi nie dłużej jak dwa tygodnie.

Wymienienie księży i Żydów jako grup, które miały zostać wcześniej wyniszczone przez pracę i szykany rozzuchwaliło esesmanów i grupkę kryminalnych niemieckich funkcyjnych więźniów, specjalnie sprowadzonych z KL Sachsenhausen. Niesłychany terror stosowany wobec wszystkich więźniów, specjalne karne „ćwiczenia" (tzw. sport) przy akompaniamencie wrzasków i bicia, wymyślne fizyczne tortury, doprowadzały więźniów do skrajnego wyczerpania fizycznego i psychicznego.

Zwyrodnialcom hitlerowskim chodziło o zniszczenie w więźniach poczucia człowieczeństwa, o wycieńczenie i psychiczne przygotowanie ich do spopielenia w krematorium. Często po wieczornym apelu wywoływano księży oraz Żydów na „ulicę" obozową i wydawano rozkaz do wchodzenia równocześnie na jedno z rosnących w obrębie obozu drzew. Łamały się nieraz gałęzie pod ciężarem kilku więźniów, a esesmani mieli z tego dla siebie „zabawę" i pretekst do kolejnego bicia. Nierzadko znudziwszy się prowadzeniem karnych ćwiczeń, urządzali sobie również widowiska, podczas których ustawieni na baczność Żydzi musieli śpiewać psalmy, a księża modlić się. Odbywało się to przy głośnych i sprośnych uwagach esesmańskich dozorców, którzy szydząc z nieszczęśników, pluli im w twarz, rechocąc ze śmiechu.

Księża byli szczególnie narażeni na złośliwe uwagi esesmanów i niemieckich funkcyjnych kryminalistów, którzy przy każdej okazji okazywali im szczególną pogardę. „Gdzie jest wasz Bóg – szydzili – skoro pozwala na to, że tu zdychacie?". Księża z godną podziwu cierpliwością wykonywali wyrafinowane rozkazy bestialskich oprawców, w duchu prosząc Stwórcę o wytrzymałość dla siebie i wybaczenie dla zbrodniarzy.

W sierpniu 1940 r. została utworzona w obozie tzw. Straftkompanie (SK) – karna kompania. Umieszczono ją w jednej z izb bloku 5a (obecnie 3a), a po krótkim czasie przeniesiono ją na parter bloku nr 13 (obecnie nr 11), zwanego Blokiem Śmierci. Od pierwszych dni istnienia SK zostali do niej skierowani wszyscy więźniowie pochodzenia żydowskiego i księża. Obostrzony regulamin życia każdego więźnia w SK obowiązywał pobudkę ranną o godzinę wcześniej niż w innych grupach roboczych i blokach. Więźniowie SK byli zatrudniani przy najgorszych i najtrudniejszych pracach, w tym przy rozbudowie obozu. Niektórzy więźniowie nie wytrzymywali i „szli na druty". Więźniowie SK otrzymywali

mniejsze racje żywnościowe od pozostałych. Dodatkową szykaną było wstrzymywanie przez funkcyjnych bloku wydawania dla nich posiłków pod byle jakim pretekstem.

Oprócz księży i Żydów w SK byli inni więźniowie, których tam kierowano za najmniejsze przekroczenie lub uchybienie regulaminowe. Funkcyjnymi opiekunami SK, oprócz wyrafinowanych esesmanów, pełniących obowiązki Blockfuhrerów i Kommandoführerów byli Karl Steiberg, Otto Moll oraz Gerlach i Umlauf, a także byli kryminalni więźniowie niemieccy: Ernst Krankemann i Hans Kriimmel oraz nacjonalista ukraiński Bogdan Komarnicki (nr 3637). Do najokrutniejszych jednak sadystów należał Krankemann, który dobrał sobie – jak relacjonuje były więzień Antoni Siciński (nr 2215) – pomocnika „zasłużonego" w likwidowaniu księży i Żydów, Polaka o nazwisku Wacław Szemborski (nr 1976), z którym zgładzili w karnej kompanii w bloku nr 13 – w okresie od 29 sierpnia 1940 r. do końca stycznia 1941 r. – około pięciuset więźniów.

Podczas prac nad wyrównywaniem terenu „ulic" obozowych Krankemann sprawował nadzór przy walcu drogowym, przy którym z jednej strony zaprzęgnięto Żydów, a z drugiej strony księży. Podczas tej ciężkiej i morderczej pracy Żydzi i księża byli bez przerwy bici i poganiani. Kto upadł z wycieńczenia oraz braku sił był natychmiast mordowany przez Krankemanna.

Masakrze więźniów SK często przyglądali się esesmani oraz funkcyjni, którzy mówili „że piekło cieszy się z zabitych Żydów" i że kilku Pfaffen (pogardliwie – klechów) dostanie się do nieba. Te szydercze i cyniczne docinki dostatecznie obrazują, z jaką pogardą oraz nienawiścią odnosili się esesmani i zwyrodnialcy kryminalni do więźniów, których jedyną „winą" było to, że jedni służyli Bogu, a drudzy należeli do grona Chrystusowego.

Tymczasem do obozu oświęcimskiego nadchodziły kolejne transporty więźniów z Warszawy i innych miast tzw. Generalnej Guberni. Wśród uwięzionych znów byli księża. Wielu z nich nie załamywało się mimo okrutnych szykan i okropnych warunków obozowej wegetacji. Niektórzy zdołali nawet wykrzesać z siebie tę nadprzyrodzoną moc, że mimo doznawanych cierpień odbywali po kryjomu różne posługi religijne wśród współwięźniów, udzielali spowiedzi, odprawiali krótkie Msze święte, pocieszali i podtrzymywali na duchu innych towarzyszy niedoli, tracących wiarę w możliwość wyjścia z tej piekielnej otchłani, jaką był KL Auschwitz.

Przykładem nadzwyczajnym, który mimo panującego okrucieństwa i szalejącego zła potrafił przezwyciężać je czynem dobrym, był później w 1941 r. ojciec Maksymilian Kolbe (nr 16670). Trzeba stwierdzić, że była to swoista ukryta walka o moralne postawy współwięźniów choć nie mogła – z uwagi na panujący terror

– manifestować się licznymi przykładami, to jednak istniała i znajdowała poparcie u większości więźniów politycznych.

Władze SS w grudniu 1940 r. przygotowały z KL Auschwitz transport do KL Dachau, w którym znalazło się sześćdziesięciu siedmiu duchownych katolickich. Jest prawdopodobne, że władza kościelna, zaniepokojona sygnałami o tragicznych warunkach i ciężkiej sytuacji księży w KL Auschwitz interweniowała w Berlinie o przeniesienie garstki osób duchownych z Oświęcimia do innego obozu. Niestety, dla wielu z tych udręczonych i przeniesionych była to ostatnia droga.

Należy jeszcze dodać, że we wspominanym już transporcie wiśnickim przybył do obozu Marian Morawski, ur. w 1881 r., prof. UJ i KUL, którego numeru obozowego nie zdołano ustalić. Zginął on w KL Auschwitz 8 września 1940 r.

Jeśli chodzi o pierwszy transport śląski, to według danych z Muzeum oświęcimskiego został w nim przywieziony do KL Auschwitz kleryk Antoni Kawka, urodzony w 1915 r. (nr 1151), którego rozstrzelano pod Ścianą Straceń na dziedzińcu bloku nr 11 w dniu 12 czerwca 1942 r.

Dla hitlerowskich siepaczy szata duchowna nie była puklerzem ochronnym – wręcz przeciwnie. Zdawali sobie sprawę, że hart ducha i postawa moralna większości duchowieństwa polskiego stanowiły niebezpieczne przeszkody i bariery w eksterminowaniu ludności polskiej. Mimo to szereg kapłanów – nie lękając się okrutnych fanatyków hitlerowskich – w myśl założenia swej drogi życiowej „że służyć wiernie Bogu i Polsce" – poświęciło swe życie spełniając w ten sposób najwyższą ofiarę dla tych wartości, które zawsze były najcenniejsze.

O tym sądzę należy pamiętać podczas każdej rocznicy wyzwolenia KL Auschwitz przez żołnierzy Armii Czerwonej w dniu 27 stycznia 1945 r.

płk rez. dr Mieczysław Starczewski

Duchowieństwo i jego udział w Polskim Państwie Podziemnym na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1939–1945

Udział duchowieństwa w działalności Polskiego Państwa Podziemnego nie tylko na Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim, ale też w skali kraju nadal nie jest zbyt znany społeczeństwu. Mieszkańcy nie tylko tego regionu wolą zajmować się sprawami dnia codziennego, a nie przeszłością. A przecież Kościół nie tylko wtedy, ale i obecnie doceniany był przez władze państwowe.

Mimo wielu publikacji poświęconych działalności konspiracyjnej i wojskowej żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego na Śląsku, to nadal niedostatecznie jest ukazany w nich udział duchowieństwa. Jestem przekonany, iż jest on przede wszystkim przedstawiony nieproporcjonalne w stosunku do roli, jaką odgrywali w latach okupacji. W publikacjach dominuje pogląd, że księża pełnili w organizacjach funkcje pomocnicze, a zapomina się o działaniach nieformalnych, spontanicznych, w których znaczący był ich udział, a w wielu przypadkach dominujący, jak w kształtowaniu postaw patriotycznych, przeciwdziałaniu załamaniu psychicznemu wielu rodzin, które utraciły najbliższych, członkowie ich przebywają w więzieniach lub obozach koncentracyjnych w wyniku eksterminacji okupanta, organizowaniu pomocy dla ludności polskiej i żydowskiej znajdującej się w trudnych warunkach materialnych, jeńców polskich, osób ukrywających się przed Niemcami itd.

Dotychczasowa literatura naukowa i popularnonaukowa daje bowiem tylko częściową odpowiedź na pytanie o charakter, zasięg oddziaływania społecznego oraz miejsce i rolę duchowieństwa w skali kraju czy też regionu śląsko-zagłębiowskiego. Niewątpliwie region ten nie jest tu żadnym wyjątkiem, podobne braki odczuwa się w odniesieniu do pozostałych ziem polskich i to nawet takich, które doczekały się stosunkowo bogatej literatury o Polskim Państwie Podziemnym. Przyczyna tkwi w tym, że zwykliśmy patrzeć na działalność Polskiego Państwa

Podziemnego przede wszystkim przez pryzmat walki sabotażowo-dywersyjnej i zbrojnej, zaś pozostałe jego formy traktowano jako działania pomocnicze, czyli drugorzędne. Dlatego też w publikacjach sygnalizowano najczęściej udział duchowieństwa poprzez wymienienie nazwisk niektórych księży. Wyjątek stanowią tutaj opracowania ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszora[1] i Jerzego Klistały[2].

Autor czerpał informacje z dokumentów dotyczących strat podziemia. Wiele wiadomości pochodzi z akt tworzonych przez okupantów – z raportów policyjnych, materiałów śledczych i sądownictwa niemieckiego, z ocalałych strzępów ewidencji obozów koncentracyjnych. Z charakteru takich dokumentów wynika szczupłość i jednostronność zawartych w nich danych. Z reguły nie odnotowano w nich także doraźnych działań represyjnych podejmowanych przez wojsko, formacje policyjne i gestapo. W wyniku wielu takich egzekucji i pospolitych mordów ginęli ludzie nie tylko bez śladu w jakichkolwiek papierach urzędów okupacyjnych, lecz bez wieści o miejscu pochówku. Ten sam los spotykał przeważnie przypadkowych świadków zbrodni. Inni, którzy ją zachowali w pamięci, a uniknęli śmierci, nie przeżywali niejednokrotnie następnej akcji represyjnej okupanta. Wiadomości są bardzo rozproszone i pełne luk. Tym ważniejsze wydaje się upowszechnianie tych, które są dostępne i ich uzupełnianie. Powinny one docierać przede wszystkim do młodzieży, która najżywiej interesuje się historią ojczystą i patriotyczną przeszłością swoich przodków.

Opracowanie oparto nie tylko na podstawie własnych badań, lecz także na tym, co opublikowano i co w ogóle wiadomo o działalności księży. Dlatego autor jest wdzięczny tym wszystkim, którzy udzielili pomocy w czasie zbierania materiału, udostępnili swoje zbiory, złożyli relacje itd. Szczególnie wdzięczny jest: ks. prob. kpt. Tadeuszowi Michalskiemu – Kapelanowi Żołnierzy AK i Kombatantów Polskich w Diecezji Sosnowieckiej oraz Okręgu Śląskiego Światowego

---

1 *Stosunki Kościół-państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939–1945*, Katowice 2010; *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*, wyd. 3, Katowice 2010; *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999; *Duszpasterz czasu wojny i okupacji. Biskup Stanisław Adamski 1939–1945*, Katowice 1994; *Duchowieństwo śląskie wobec przemian społeczno-kulturalnych w XIX i pierwszej połowie XX wieku*, red. nauk. W. Musialik i J. Myszor, Warszawa 1995; *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980*, pr. zb. pod red. Z. Kapały i J. Myszora, Katowice 1999; *Słownik duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. nauk. J. Myszor, Katowice 2009; Zeszyty biograficzne duchowieństwa katolickiego na Śląsku XIX i XX wieku, Zeszyt 2, red. Jerzy Myszor, Katowice 2016.

2 J. Klistała jest autorem 18 książek, w których zamieścił też biogramy księży o różnej objętości. Można wymienić chociażby następujące: *Martyrologium mieszkańców Bielska, Białej, Bystrej, Czechowic, Dziedzic, Jasienicy, Jaworza, Komorowic, Kóz, Mikuszowic, Porąbki, Szczyrku, Wilamowic, Wilkowic, Zabrzegu w latach 1939–1945. Słownik biograficzny*, Bielsko-Biała 2008; *Martyrologium mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej w latach 1939–1945. Słownik biograficzny*, Cieszyn 2011; *Intelligentzaktion*, Cieszyn 2017; *Pozostaną w mej pamięci – do końca życia*, Bielsko-Biała 2018.

Związku Żołnierzy AK; gen. bryg. dr. Zygmuntowi Walterowi-Jankemu, płk. dr. Józefowi Słaboszewskiemu, kpt. hm. Adeli Korczyńskiej, kpt. Teresie Delekcie, kpt. Czesławowi Nowickiemu, por. mgr. Januszowi Rajchmanowi, Barbarze Zabłockiej-Babińskiej, Józefowi Burkowi i wielu innym osobom. To dzięki wszechstronnej pomocy zebrane materiały przez autora odnoszą się tylko w niewielkiej części do tych księży, którzy doczekali końca wojny. Większość dotyczy tych, którym nie było dane przeżyć okupacji. W okresie najcięższej obywatelskiej próby podjęli nierówną walkę z okupantem, najczęściej niewidoczną dla otoczenia. Cena tej walki była niezmiernie wysoka, bo najczęściej stawiali własne życie. Stąd wielu z nich oddało życie za wolną i niepodległą Polskę, co przedstawione zostało zwłaszcza w pracach ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszora i Jerzego Klistały. Dlatego też tych księży godzi się przede wszystkim przypominać, aby pamięć o nich wciąż była żywa.

Drogi życiowe wielu duchownych wiodły przez różne etapy ciągłej patriotycznej służby dla narodu i państwa polskiego. W odrodzonym państwie uczestniczyli oni też w życiu publicznym, a zwłaszcza wspomagali działalność organizacji wychowawczych, oświatowych, kulturalnych i dobroczynnych. Znaczenie takich organizacji dla rozwoju kraju było tym większe, że stanowiły one grunt dla tworzenia jego spoistości po podziałach rozbiorowych. W wojsku pracowali kapelani na rzecz zwiększenia obronności państwa. Czasu na jej wzrost było jednak niesłychanie mało wobec nieporównywalnych możliwości gospodarczych Rosji i Niemiec, które szybko przywracały swój wielki dziewiętnastowieczny potencjał militarny. Niespełna dwie dziesiątki lat międzywojennych, w większości kryzysowych, nie dawały szans nie tylko na zrównanie się z potencjałem militarnym mocarstw ościennych, ale także umocnienia dostatecznego państwa i armii. Polska mogła obronić swoją niepodległość w sojuszu z mocarstwami zachodnimi, czyli Francją i Wielką Brytanią. Tyle czasu wystarczyło jednak, aby pobudzona została i umocniła się świadomość narodowa.

Ważną rolę w wychowaniu i kształtowaniu świadomości narodowej, zwłaszcza młodego pokolenia, odegrało duszpasterstwo wojskowe, tak na Śląsku, jak i w skali kraju. Dlatego władze cywilne i wojskowe uważały religię za jeden z najskuteczniej działających czynników wychowawczych. To kapelani nie tylko podkreślali rolę religii w życiu człowieka, ale zwracali uwagę na propagowanie jego pożądanych cech w wojsku, czyli prawości, uczciwości, wierności, godności, zdyscyplinowania itd. Doświadczenie z walk o niepodległość, jej obronę i granice jednoznacznie wykazały, że kapelani mają wielki wpływ na żołnierzy, ponieważ swoimi kazaniami i pogadankami wpływali na ich postawę nie tylko na polu walki, ale też po ich zakończeniu. Nie tylko zaspakajali potrzeby religijne

wierzącym żołnierzom, ale odgrywali znacząca rolę w wychowaniu młodzieży odbywającej służbę wojskową, kształtowali jej pożądane postawy patriotyczne i obywatelskie. W jej wychowaniu istotną rolę odgrywały pogadanki przeprowadzane przez księży kapelanów. Usankcjonowały to rozkazy Ministerstwa Spraw Wojskowych z lat 1921–1922, które wprowadziły obowiązek wygłaszania przez kapelanów przynajmniej jednej pogadanki tygodniowo w każdym batalionie lub równorzędnym oddziale[3].

Dowódcy jednostek i oficerowie oświatowi nawiązywali współpracę z kapelanami, aby wspólnie kształtować postawy patriotyczne żołnierzy. Wpajano przez cały okres międzywojenny żołnierzom obowiązek wierności, umiłowania Boga, Ojczyzny i człowieka. Umiłowania prawdziwego i szczerego, ale bez słów bez pokrycia. Jednym słowem, niezależnie od wyznania, wpajano triadę „Bóg, Honor, Ojczyzna". Zarazem zwracano uwagę na przestrzeganie przez żołnierzy obowiązującej zasady apartyjności wojska, czyli podczas służby wojskowej mieli zaniechać działalności partyjnej. Realizatorami tych zasad w jednostkach stacjonujących na Śląsku byli też kapelani wyznań niekatolickich. Cel wszystkich kapelanów był jeden – wychowanie żołnierza w duchu miłości Boga i Ojczyzny.

W pracy wychowawczej wyróżniał się kapelan ks. prob. ppłk dr Ludwik Bombas – proboszcz kościoła garnizonowego w Katowicach i szef służby duszpasterskiej w 23 DP, zaś w kampanii wrześniowej 1939 r. szef służby duszpasterskiej w Grupie Operacyjnej „Śląsk"[4]. Także inni kapelani dawali przykład ofiarnej

---

3 Janusz Odziomkowski, *Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 69–72.

4 Inicjatorem budowy Kościoła Garnizonowego w Katowicach był ks. kapelan mjr Stanisław Sinkowski (1924–1934), którego zastąpił ks. kapelan ppłk Ludwik Bombas (1934–1939). Ks. Bombas kontynuował prace przy świątyni – po przebudowie dzwonnicy zainstalował trzy dzwony wykonane przez firmę z Bielska. Warto zwrócić uwagę, że kamień węgielny pod budowę tego kościoła poświęcił 28.09.1930 r. biskup polowy WP, ks. dr Stanisław Gall, kościół poświecił 22.11.1931 r. ks. płk dr Antoni Zapała, natomiast konsekracji świątyni dokonał 25 lipca 1933 r. biskup polowy WP ks. Józef Gawlina. Patronem Kościoła Garnizonowego i Szkolnego został św. Kazimierz Królewicz – patron Polski i Litwy, czczony jako opiekun ładu w życiu społecznym.
Należy wspomnieć, że ks. Bombas jako kapelan wykazał się męstwem podczas działań wojennych we wrześniu 1939 r. i we Francji w 1940 r. (odznaczony m.in. trzykrotnie Krzyżem Walecznych). Zbiegł we wrześniu 1939 r. z niewoli niemieckiej i zorganizował zbieranie ze wszystkich pobojowisk na Zamojszczyźnie rannych żołnierzy polskich (ok. 4 tys.) i opiekę szpitalną. W lutym 1940 r. przedostał się do Francji, gdzie rozkazem biskupa polowego Józefa Gawliny został szefem duszpasterstwa 1 Dywizji Grenadierów. Przez kilka miesięcy był też szefem duszpasterstwa Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii, od lipca 1941 r. członek polskiej misji wojskowej wyjeżdżającej do Kanady, a po powrocie w 1942 r. został szefem duszpasterstwa I Korpusu. Dalsze jego losy w opracowaniu Józefa Patera, gdzie spotkać można drobne nieścisłości, np. nie było Armii „Kraków–Śląsk" tylko „Kraków", a ks. Bombas nie był jej kapelanem, bo funkcję tę pełnił ks. st. kap. Bolesław Trusz.
Kościół Garnizonowy p.w. św. Kazimierza Królewicza w Katowicach. Z dr. Piotrem Baranowskim – historykiem, emerytowanym profesorem szkoły średniej rozmawia Stanisława Warmbrand (w:) Kronika

pracy duszpasterskiej, przygotowującej żołnierzy do walki o zachowanie niepodległego bytu. Wśród nich byli m.in. księża kapelani: Wacław Jabłoński (55 DP Rez.), Oskar Matz-Marski (6 DP), st. kap. Bronisław Nowyk (21 Dywizja Piechoty Górskiej), Jerzy Wrazidło (3 Pułk Ułanów), Michał Drechny (3 Pułk Strzelców Podhalańskich), Zdzisław Antoni Belon (4 PSP), Karol Brzoza (73 pp), st. kap. Jan Szymała (74 pp), Edmund Łukaszek (75 pp), Józef Kozłowski (poległ 07.09.1939 r.), Franciszek Olma (201 pp), Michał Migdał (202 pp rez.), Lucjan Pytlok (203 pp rez.), Stanisław Kowalski (204 pp rez.). W czasie działań wojennych niejednokrotnie kapelani znajdowali się na pierwszej linii frontu, gdzie m.in. udzielali pomocy sanitarnej rannym, zaopatrywali ich na śmierć (udzielali absolucji)[5].

Warto zwrócić uwagę, że kierownictwo polityczne III Rzeszy – jeszcze przed agresją jego sił militarnych – doceniało rolę Kościoła w Polsce i wpływ duchowieństwa na ludność. Ludność niemiecka z tego obszaru domagała się coraz większej liczby Mszy św. w języku niemieckim. Z kolei społeczeństwo śląskie doceniało rolę niemieckich nabożeństw w oddziaływaniu na mniejszość niemiecką, co uwidaczniało się w zajmowaniu postawy antypolskiej. Zarazem zaniepokojone było rozwojem stosunków polsko-niemieckich i domagało się od rządu polskiego i administracji śląskiej podjęcia kroków zmierzających do ograniczenia działalności antypolskiej mniejszości niemieckiej. Narastające niezadowolenie ludności polskiej dostrzegło już wiosną 1939 r. duchowieństwo katolickie z tego obszaru na czele z biskupem katowickim Stanisławem Adamskim. Celem uspokojenia niezadowolenia polskiego społeczeństwa biskup napisał list

Katowicka, nr 50, wrzesień 2018, s. 10–11; Józef Pater. Życiorys ks. Ludwika Bombasa (w:) *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red Mieczysława Patera, Katowice 1996, s. 41; Z. Kapała, Śląscy kapelani w Polskich Siłach Zbrojnych na obczyźnie (w:) Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980, pod red. Zbigniewa Kapały i Jerzego Myszora, Katowice 1999, s. 80, 85–86.

5 Do niewoli niemieckiej już 01.09.1939 r. dostał się ks. Józef Maciejiczek w m. Świerczynowiec (oflag X A Itzehoe od 28.09.1939 r., 08.12.1939 r. przeniesiony do oflagu IX C Rotenburg). W rejonie Tomaszowa Lubelskiego do niewoli niemieckiej wzięty został ks. Belon i skierowany do oflagu XI B Braunschweig, następnie do oflagu XII A Hadamar. W tym samym rejonie 21.09.1939 r. w niewoli znalazł się ks. kpt. Edmund Łukaszek, przewieziony do oflagu XI B i przekazany 06.12.1939 r. do oflagu IX C. W niewoli przebywał też ks. mjr Stec z 21 DPG. W niewoli sowieckiej przebywał ks. rtm. rez. Jerzy Wrazidło – zginął. 07.09.1939 r. poległ kapelan Kozłowski, zaś rannymi zostali ks. Lucjan Pitlok (01.09.1939 r.) i ks. Olma (w nocy z 3 na 04.09.1939 r.). Kapelani wzięci do niewoli odgrywali ważną rolę w organizowaniu życia religijnego, byli duszpasterzami dla każdego jeńca. N. Honka, Śląscy kapelani w niemieckich i sowieckich obozach jenieckich w czasie II wojny światowej (w:) *Wojskowa służba śląskich…*, op. cit. s. 73–78; *Kapelani wrześniowi. Służba duszpasterska w Wojsku Polskim w 1939 r. Dokumenty, relacje, opracowania*, pod red. W. J. Wysockiego, Warszawa 2001, s. 557, 614, 618; Władysław Steblik, *Armia „Kraków" 1939*, Warszawa 1989 r., s. 688–725; J. Przemsza-Zieliński, *Śląski Front 39. Obrona Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego we wrześniu 1939 r.*, Sosnowiec 1999, s. 383 i n.

pasterski 27 maja 1939 r., który został odczytany 4 czerwca 1939 r. w kościołach o zakazie odprawiania Mszy św. w języku niemieckim. Z kolei Urząd Województwa Śląskiego w Katowicach rozesłał dopiero 10 czerwca 1939 r. pismo do starostów nakazujące sporządzenie spisów niemieckich nabożeństw odprawianych w danych parafiach przez proboszczów. Naczelnik Wydziału Społecznego tego Urzędu Stanisław Ryczkowski prosił o podanie liczby Mszy św. i nieszporów odprawianych jeszcze w języku niemieckim oraz o podanie ilości niemieckich bractw i kongregacji wraz z liczbą członków w danych parafiach. Zarazem prosił o dane dotyczące liczby dzieci przyjmujących Pierwszą Komunię Świętą oraz przedstawienie przyczyn organizowania niemieckich Mszy św. Akcja ta odnośnie Mszy była już spóźniona, bo bp Adamski nie czekał na decyzje władz Województwa Śląskiego[6].

Propaganda niemiecka zmierzała m.in. do przekonania mniejszości niemieckiej o konieczności zdobycia przestrzeni życiowej (Lebensraumu) na Wschodzie. Cele te sformułował Adolf Hitler 5 listopada 1937 r. i 23 maja 1939 r. na konferencjach z wyższymi dowódcami Wehrmachtu. Plany zakładały unicestwienie narodu polskiego i germanizację ziem polskich, zniszczenie nie tylko dóbr materialnych, ale też wartości duchowych. Część duchowieństwa, nie tylko ze Śląska, uznano za wrogów III Rzeszy, którzy powinni zostać wyeliminowani w pierwszej kolejności z możliwości oddziaływania na społeczeństwo. Nie może to dziwić, bo hitlerowcy uważali Kościół katolicki za ośrodek skupiający masowo ludność śląską, na którą duchowieństwo wywierało ogromny wpływ.

W przeciwieństwie do Kościoła katolickiego przywódcy niemieccy w okresie międzywojennym uznawali kościół ewangelicki za niemiecki, ponieważ znaczny procent wyznawców przyznawał się do tej narodowości. Poprzez mniejszość niemiecką z tego kościoła zamierzali oddziaływać na wewnętrzne stosunki w Polsce, a jednocześnie wciągnąć go w działania polityczne wymierzone przeciwko temu państwu. Większość duchowieństwa ewangelickiego na czele z bp. Juliuszem Burschem przeciwstawiła się zamierzeniom niemieckim i nie chciała spełniać roli „V Kolumny" nie tylko na Śląsku, ale w skali kraju. Ta postawa księży nie uszła uwadze działaczy niemieckich organizacji społeczno-politycznych w Polsce. Ks. dr Woldemar Gastpary pisze: „…Gdy bowiem wojska hitlerowskie zajęły teren Polski i kiedy zainstalowała się administracja niemiecka oraz policja, rozpoczęły się aresztowania ewangelickich duchownych i działaczy kościelnych. Wtedy okazało się, że gestapo było dobrze poinformowane, kogo należy aresztować, że doskonale znało szczegóły z działalności każdego z duchownych

[6] Ryszard Bednarczyk (w:) Kronika Katowicka Katowice, marzec 2016, nr, 40, s. 5.

ewangelickich. Przesłuchania aresztowanych świadczą o kilkuletniej przynajmniej bacznej obserwacji działalności księży ewangelickich przez polityczne czynniki Rzeszy…"[7]. W specjalnej księdze poszukiwanych (ściganych) Polaków (Sonderfahndungsbuch Polen) sporządzonej na kilka miesięcy przed wybuchem wojny przez Urząd Policji Kryminalnej w Berlinie znajdujemy nazwisko pastora z Katowic Hansa Harlfingera, który miał zostać aresztowany[8].

W podobny sposób, a być może z jeszcze większą wnikliwością, obserwowano działalność księży katolickich na Śląsku w okresie międzywojennym, zwłaszcza tych, którzy przeciwstawiali się działalności antypolskiej mniejszości niemieckiej. Nazwiska tych księży umieszczono w osławionej specjalnej księdze poszukiwanych (ściganych) Polaków (Sonderfahndungsbuch Polen), np. bp Stanisław Adamski – ordynariusz diecezji katowickiej, ks. dr Bolesław Kominek – sekretariat diecezjalny Akcji Katolickiej w Katowicach, ks. Franciszek Kupilas – proboszcz w Lędzinach, ks. Emil Michał Szramek – proboszcz w Katowicach, ks. Jan Śliwka – proboszcz w Chwałowicach, ks. Jan Skrzypczyk – proboszcz w Rudzie Śląskiej, ks. Stefan Szwajnoch – proboszcz w Katowicach[9]. Nie można pominąć wykazów Polaków znanych z działalności antyniemieckiej w poszczególnych miejscowościach, które sporządzone zostały przez mniejszość niemiecką i przekazane wkraczającym siłom policyjno-wojskowym.

Już przed wybuchem wojny mieszkańcy omawianego regionu dali wiele dowodów swojego patriotyzmu i poświęcenia. Doskonale zdawali sobie sprawę z zagrożenia i utraty niepodległości. Stąd ich aktywny udział w akcji dozbrajania

---

7 Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce liczył 197 duchownych parafialnych (proboszczów, wikariuszów, prefektów), 6 profesorów teologii, 6 kapelanów wojskowych oraz biskupa. Łącznie 210 księży, z których 120 przyznawało się do narodowości polskiej. Z tej ostatniej grupy hitlerowski aparat bezpieczeństwa aresztował 65 księży. W skali kraju największe straty poniosło duchowieństwo ewangelickie na Śląsku (łącznie z Zaolziem), aresztowano 32 księży. We wrześniu 1939 r. ujęty został przez Niemców ks. Karol Kulisz (ur. 12.06.1983 r.) – senior diecezji śląskiej, który złożył Radzie Ambasadorów w Paryżu memoriał w sprawie przyłączenia Śląska do Polski w lipcu 1920 r., zaś w okresie międzywojennym prowadził działalność narodową przeciwko Niemcom. Zamordowany został w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie w maju 1940 r. Natomiast w obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen zmarli m.in. księża Jan Zmełty (30.04.1941 r.), Franciszek Gnida (lipiec 1940 r.). Ks. dr W. Gastpary, Straty kościoła ewangelickiego w czasie okupacji, (w:) *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pr. zb., Warszawa 1970, s. 10 i n.

8 W specjalnej księdze poszukiwanych (ściganych) Polaków znalazło się ponad 8700 osób z całej Polski przewidzianych do aresztowania, w tym ok. 1 tys. ze Śląska. *Sonderfahndungsbuch Polen. Herausgegeben vom Reichskriminalpolizeiamt*, Berlin 1939, s. 53.

9 W książce tej w niektórych przypadkach podano tylko nazwisko i miejscowość, np. czytamy „Dr Kominek Pfarrer Kattowitz III J Gestapa Berlin", czy też „Jozu Hüterjunge EK Kattowitz". W przypadku księdza policja niemiecka nie miała problemów z ustaleniem miejsca zamieszkania i aresztowania. Natomiast w drugim przypadku ustalenie osoby do ujęcia nie było tak proste. *Sonderfahndungsbuch Polen. Herausgegeben…*, op. cit., s. 5, 73, 82, 148, 149, 153.

wojska. Uczestniczyło w niej niemal całe polskie społeczeństwo tego regionu, począwszy od młodzieży szkolnej, poprzez różnorodne organizacje społeczne, a skończywszy na partiach politycznych i duchowieństwu. Zajęło ono jednolitą postawę, było gotowe do podjęcia walki w obronie zagrożonej niepodległości. Wola walki wynikała często z przesłanek emocjonalnych. Aktywnością wyróżniali się m.in. księża, członkowie partii politycznych, zwłaszcza z ruchu narodowego, chrześcijańskiego, młodzież należąca do organizacji paramilitarnych. Wielu mieszkańców indywidualnie lub w ramach różnych instytucji i organizacji społeczno-politycznych i gospodarczych włączyło się aktywnie do subskrybowania rozpisanej 1 kwietnia 1939 r. Pożyczki Obrony Przeciwlotniczej i zbiórki datków na Fundusz Obrony Narodowej. Nie bez znaczenia była tu aktywność księży, którzy w kazaniach zwracali się do wiernych o uczestniczenie w akcji dozbrajania armii, wpłacania pieniędzy w zależności od możliwości finansowych, np. ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki – proboszcz będziński zachęcał swych parafian do włączenia się do tej akcji, mającej na celu zwiększenie obronności kraju oraz przygotowanie się na odparcie ewentualnego ataku nieprzyjaciela. Ożywiał uczucia patriotyczne, zachęcał do odwagi oraz mężnej postawy wobec zagrożenia Ojczyzny. Ks. Zawadzki i wielu innych księży włączyło się aktywnie w spopularyzowanie tej pożyczki. W specjalnej odezwie pisał on do swoich Parafian: „…Nad całą Europą i nad naszą Ojczyzną Polską zawisły ciężkie chmury wojenne. My Polacy nie chcemy cudzej ziemi, ale swojej nie oddamy nawet najmniejszego skrawka i gotowi jesteśmy życie oddać w obronie świętej ziemi naszej. Ale abyśmy mogli się obronić potrzebujemy mieć jak największą ilość samolotów bojowych. Dlatego Polski Rząd wypuścił pożyczkę lotniczą i pragnie, aby wszyscy Polacy nabyli tę pożyczkę, nie tylko bogaci, ale nawet najubożsi z pośród nas, żeby cały świat dowiedział się, jak Polacy kochają wolność (…). Zali my zostaniemy na uboczu, zali i my nie pospieszymy z groszem na pomnożenie lotnictwa naszego. Bracia, nabywajmy pożyczkę lotniczą, bo gdy będziemy silni, zwarci, mocni, nie ośmieli się wróg zaczepić naszego kraju. Więc też ja proboszcz wasz wzywam Was Drodzy Parafianie, abyście jak najprędzej i gromadnie nabywali pożyczkę lotniczą…”[10].

W komunikatach wydawanych przez proboszczów dawano przykłady zaangażowania się w akcję dozbrojenia WP przez duchowieństwo i wiernych, np. w Będzinie ks. Zawadzki przekazał 300 zł, zaś jego wikariusze ks. Leon Stasiński i ks. Stanisław Bartyzel po 100 zł. Także w prasie, zwłaszcza wojskowej, zamieszczano nazwiska ofiarodawców, np. w Polsce Zbrojnej z 22 czerwca

[10] Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki 1894–1975*, Będzin 2016, s. 210.

1939 r. czytamy, że ks. dr Stanisław Sapiński z m. Sporysz k. Żywca ofiarował 5 monet złotych po 20 dolarów[11].

Grono duchowieństwa rzymskokatolickiego z Zaolzia podjęło w dniu imienin Naczelnego Wodza Marszałka Śmigłego-Rydza inicjatywę ufundowania przez duchowieństwo polskie dla wojska ruchomego polowego ołtarza-samochodu. W dniu 6 sierpnia 1939 r. ołtarz-samochód zaprojektowany przez Adama Jabłońskiego, wicedyrektora fundacji ks. Stanisława Staszica w Warszawie, przekazano wojsku.

Dowody ofiarności dawały dzieci, np. ze szkoły w Kamieniu koło Rybnika kupiły cekaem z uprzężą. Uroczystości urządzono pod hasłem „Dziś się dzieci cieszą szczerze, bo gośćmi są żołnierze". Z kolei dziatwa szkolna w Jeleśni ze swoich skromnych funduszów zebrała kwotę wystarczającą na zakup czterech karabinów i ośmiu masek przeciwgazowych. Uroczystość przekazania wojsku tego daru odbyła się 18 czerwca 1939 r. Po nabożeństwie olbrzymie tłumy zgromadziły się na rynku, do których przemówił m.in. kierownik szkoły Kazimierz Mróz, zaś uzbrojenie poświęcił ks. kanonik Władysław Syc[12].

Natomiast w obliczu bezpośredniego zagrożenia wojną, w odpowiedzi na Apel Episkopatu Polski wzywający Polaków do gorącej modlitw o zachowanie pokoju, księża odprawiali nabożeństwa w intencji Ojczyzny, np. ks. M. W. Zawadzki zwrócił się do swoich wiernych, aby modlili się gorąco o „…zachowanie kraju naszego przed wojną. Chociaż bowiem Naród Polski wojny się nie obawia i gotów jest do ostatniej kropli krwi swojej bronić najmniejszego skrawka ziemi naszej, choć jesteśmy wszyscy zjednoczeni, silni i zwarci pragniemy nie wojny, ale pokoju, abyśmy mogli pracować nad podniesieniem naszego kraju pod względem religijnym i gospodarczym, aby nasz Naród stał się przykładem dla innych jak trzeba miłować Boga i Ojczyznę"[13].

Ludność śląska za swoją patriotyczną postawę przed i podczas wojny obronnej we wrześniu 1939 r., a następnie w okresie wojskowego zarządu cywilnego, zapłaciła wysoką cenę. Eksterminacja społeczeństwa polskiego tego regionu dotknęła wszystkie warstwy społeczne i trwała aż do końca dni okupacji. W początkowym okresie dokonywały jej grupy operacyjne SS mające zadanie politycznego oczyszczenia gruntu (Politische Flurbereinigung) z elementu przywódczego. Według kierownictwa niemieckiego większość inteligencji miała

---

11 Wykaz ofiar na FON nadesłanych na ręce Naczelnego Wodza, (w:) Polska Zbrojna, 22.06.1939 r., nr 171, s. 5,

12 M. Starczewski, Wstęp (w:) J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej w latach 1939–1945. Słownik biograficzny*, Cieszyn 2011, s. 13–14.

13 Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński…*, op.cit., s. 211.

zostać wyniszczona. Dlatego też niemal natychmiast po przekroczeniu granicy polskiej członkowie Freikorpsu, miejscowi Niemcy, grupy operacyjne policji i służby bezpieczeństwa oraz Wehrmacht przystąpili do aresztowania i rozstrzeliwania niektórych polskich mieszkańców tego regionu, w tym duchowieństwa, np. 4 września 1939 r. Wehrmacht rozstrzelał grupę mieszkańców z Gostynia, w tym ks. Tomasza Mamzera, proboszcza z tej miejscowości od marca 1939 r., a wcześniej proboszcza w Istebnej[14]. W cztery dni później zamordowany został w bestialski sposób blisko 68-letni proboszcz ks. Władysław Robota z Gierałtowic przez grupę pijanych członków SA[15].

Cudem śmierci uniknął ks. Władysław Derbis – proboszcz parafii Ostrowy koło Kłobucka, który został aresztowany 6 września 1939 r. ok. godz. 18:00 przez Wehrmacht. Oskarżony został o współpracę z dowództwem Wołyńskiej Brygady Kawalerii w czasie jej walk w tym rejonie. Jako wróg III Rzeszy skazany został w tym dniu przez sąd wojskowy na karę śmierci. Rozstrzelany miał zostać o godz. 21:00. Kościół nie został zniszczony, lecz podpalono plebanię. Ks. Derbis wspomina: „…Czekałem i modliłem się, gotowałem się na śmierć, dziękowałem Bogu i Matce Bożej za ocalenie Kościoła (…). Na szczęście niemal w ostatniej chwili zjawił się wysoki rangą oficer i zapobiegł nowemu morderstwu (…). To była Opatrzność Boża i pomoc Matki Bożej, do której tak serdecznie się modliłem (…). Był to jeden z wyjątkowych przypadków zachowania się żołnierza Wehrmachtu…”[16]. Ks. Derbis pisze, że uniknął śmierci, ale Wehrmacht zamordował księży Metlera i Chartlińskiego[17].

---

[14] Ks. prof. dr hab. J. Myszor pisze, że ks. Mamzer rozstrzelany został pomyłkowo, ponieważ w księdze poszukiwanych (ściganych) Polaków (Sonderfahndungsbuch Polen) znajdował się proboszcz tej parafii ks. Pawełczyk – wybitny działacz narodowy, zwłaszcza z okresu powstań i plebiscytu. W księdze tej nie znajdujemy nazwiska tego księdza. J. Myszor. Życiorys ks. T. Mamzera (w:) *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa* …, op. cit. s. 255–256; Rejestr miejsc i zbrodni popełnionych przez okupanta hitlerowskiego na ziemiach polskich w latach 1939–1945, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce (GKBZHwP), Wyd. Ministerstwa Sprawiedliwości Nr 66/14, Warszawa 1985 r., s. 48, 51.

[15] Ks. W. Robota był znanym działaczem społecznym i narodowym na Śląsku. Niemcy mówili o nim już w okresie I wojny światowej jako o szczególnie niebezpiecznym agitatorze polskim. Jako jeden z nielicznych księży przyznawał się do polskości W 1920 r. dokonano nieudanego zamachu na jego życie. Aktywna jego działalność doceniona została przez władze państwowe, które odznaczyły go komandorią Orderu Polonia Restituta. Marek Czapliński. Życiorys ks. W. Robota (w:) *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa*…, op. cit. s. 351–352.

[16] Ks. kan. Władysław Derbis, *Dodatek do mojego pamiętnika od 1928–1972*, Częstochowa 08.08.1981 r., 41. k 1–2. mps w zb. autora; Jan Pietrzykowski, *Walka i męczeństwo, z wojennych dziejów duchowieństwa Diecezji Częstochowskiej 1939–1945*, Warszawa 1981, s. 78–79; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez Zbigniewa Kotarskiego, Alfreda Borkowskiego, Czesława Rubika.

[17] Czapliński. Życiorys ks. W. Robota (w:) *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa*…, op. cit. s. 351–352.

W pierwszych dniach września aresztowano znaczną liczbę Ślązaków, w tym też księży. I tak 2 września aresztowany został proboszcz z parafii św. Michała Archanioła w Ornontowicach ks. Juliusz Kwapliński, ur. 11 kwietnia 1883 r. w Lipinach Śląskich. Z bratem Maksymilianem i kościelnym Karolem Spyrą ukrył pod sufitem altany probostwa naczynia sakralne, chorągwie kościelne i sztandary polskich towarzystw. Wywieziony do Norymbergi i zwolniony po sześciu tygodniach, powrócił do parafii. 3 września podobny los spotkał księży: Andrzeja Zająca, ur. 17 lutego 1879 r. w Ligocie (pow. prudnicki), proboszcza z Woszczyc, działacza plebiscytowego; Józefa Alojzego Kwiczała, ur. 26 lipca 1889 r. w Kaczycach, proboszcza cieszyńskiego, a od 8 lutego 1939 r. notariusza dekanatu cieszyńskiego; Franciszka Kupilasa, ur. 29 stycznia 1882 r. na Klinku k. Popielowa, powstańca śląskiego i uczestnika plebiscytu, proboszcza w Lędzianach. W następnych dniach aresztowani byli kolejni księża, m.in. Leopold Biłko, ur. 29 kwietnia 1885 r. w Wilamowicach, działacz społeczny, proboszcz i dziekan w Karwinie (aresztowany 19 września 1939 r. w Karwinie); Paweł Drozdek, ur. 11 stycznia 1878 r. we wsi Ujazd w pow. strzeleckim, proboszcz w Jędrysku; Stanisław Kukla, ur. 8 maja 1881 r. w Suszcu, działacz spółdzielczy, proboszcz w Kończycach Małych a następnie administrator parafii Pruchna (aresztowany 11 września 1939 r. w kościele kończyckim); Michał Lewek, ur. 21 września 1879 r. w Bralinie w pow. sycowskim, działacz narodowy i plebiscytowy, proboszcz w Tarnowskich Górach oraz prezes organizacji „Unitas" zrzeszającej duchowieństwo śląskie; Józef Matuszek, ur. 15 lipca 1890 r. w Kluczach pow. strzelecki, kapelan WP, proboszcz w Mysłowicach[18].

Warto zwrócić uwagę, że w niektórych miejscowościach księża byli wzięci jako zakładnicy, którzy własnym życiem gwarantowali w niej spokój i bezpieczeństwo wojsku i policji. W przypadku zabicia lub zranienia żołnierza lub przedstawiciela aparatu przemocy zostaliby rozstrzelani, a w ich miejsce miano pobrać kolejnych zakładników jako gwarantów bezpieczeństwa. Zakładnikiem był ks. Adolf Pojda z Leszczyn już od 1 września 1939 r., przetrzymywany z innymi zakładnikami w piwnicy probostwa przez sześć dni. Podobny los spotkał ks. Bolesława Wajzlera – dziekana parafii rzymskokatolickich w Zawierciu, który jeszcze z 29 zakładnikami przetrzymywany był przez tydzień. Zmuszony został

[17] Ks. kan. Władysław Derbis, *Dodatek do mojego…*, op.cit. s. 1.

[18] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego…*, op. cit., s. 33–35, 91, 218–219, 223–226, 231–233, 266–267, 479–480; „Biała księga" – martyrologium duchowieństwa-Polska XX w. (lata 1914–1989). Dane osobowe.
http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr2009.htm.

m.in. do wynoszenia nieczystości po wojsku z ustępów i po kolegach. W kilku przypadkach zakładnicy zamykani byli w kościołach i po kilku dniach zwalniani do domów. Tak było m.in. w Bieruniu Starym, Górkach[19].

We wrześniu 1939 r. aresztowano też pastorów, których uznano za wrogów III Rzeszy z powodu działalności propolskiej. Wśród nich był Karol Kulisz, ur. 12 lipca 1873 r. w Dzięgielowie. Absolwent gimnazjum niemieckiego w Cieszynie (1894 r.) i teologii ewangelickiej w Wiedniu i Erlange (1899 r.). Objął obowiązki wikarego w Ligotce Kameralnej, a w 1908 r. został jej proboszczem, aby w 1919 r. objąć to stanowisko w Cieszynie i pełnić je do września 1939 r. W latach 1918–1920 aktywnie włączył się w akcję włączenia całego Śląska Cieszyńskiego do Polski. Nie tylko podpisał memoriał podpisany przez pastorów w grudniu 1919 r. w tej sprawie, który Józef Bursche przedłożył w marcu 1920 r. Konferencji Pokojowej w Paryżu, ale pojechał do Paryża, aby bronić postulatów w nim wysuniętych. Kolejny raz wyjechał w tym samym celu w lipcu 1920 r. Wyjazdy te nie przyniosły efektów, ponieważ podjęto w Paryżu decyzję o podziale Śląska Cieszyńskiego. Kulisz został seniorem ewangelickiej diecezji w 1921 r. i pełnił tę godność do 1936 r. Dzięki niemu powstał polski ewangelicki diakonat w 1924 r. Zarazem był pastorem w Kościele Jezusowym w Cieszynie oraz wydawcą i redaktorem czasopism „Dla wszystkich" i „Słowo Żywota". Niemcy nie zapomnieli jego aktywnej działalności na rzecz przyłączenia całego Śląska Cieszyńskiego do Polski. Po zajęciu tego obszaru aresztowany został 23 września 1939 r., przewieziony do obozu w Skorochowcach a następnie do więzienia w Rawiczu. Z więzienia tego przetransportowany do KL w Buchenwaldzie, gdzie został zamordowany prawdopodobnie 8 maja 1940 r.

We wrześniu 1939 r. aresztowano też pastora Józefa Nierostka, ur. 14 maja 1901 r. w Suchej Średniej, absolwenta Wydziału Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego (1925 r.), drugiego proboszcza w Cieszynie (1927–1939),

---

[19] *Słownik biograficzny katowickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w.*, pod red. M. Patera, Katowice 1996, s. 34 i n.; E. Wichura-Zajdel, *Z dziejów duchowieństwa śląskiego w czasie okupacji 1939–1945*, Warszawa 1968, s. 41 i n.; *Bohaterowie spod znaku lilijki. Harcerze Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego w świetle zeznań własnych i świadków*, wybór i oprac. A. Szefer, Katowice 1984, s. 42 i n.; I. Sroka, Martyrologia powstańców śląskich w pierwszych miesiącach okupacji hitlerowskiej na Górnym Śląsku (w:) *Walka i martyrologia powstańców śląskich w latach 1939–1945*, pr. zb. pod red. Z. Kapały, Bytom 1991, s. 11: M. Starczewski, *Ruch oporu na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1939–1945*, Katowice 1988, s. 18 i n.; Irena Sobierajska, Ankieta GKBZHwP dot. aresztowań. Dnia VI 1970 r. Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/314, cz. 1. s. 59; M. Kopacz, *Historia mojej miejscowości w okresie międzywojennym i w latach okupacji hitlerowskiej*, Górki 16.03.1961 r., s. 7–8, mps udost. autorowi hm. Jan Wróbel; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez Ludwikę Stach-Pęczkowską, Marię Jeziorowską, Piotra Kowalczyka, hm. J. Wróbla.

prezesa Głównego Zarządu Towarzystwa Polskiej Młodzieży Ewangelickiej w Polsce (1936–1939), kapelana hufca ZHP w Cieszynie (1936–1939), działacza społecznego. W pierwszych dniach września 1939 r. aresztowany i zwolniony po miesiącu z więzienia cieszyńskiego, ale z zakazem wykonywania pracy duszpasterskiej. W 1940 r. przeniesiony do GG, podjął pracę w szpitalu we Włoszczowej, a następnie jako urzędnik w spółdzielni „Społem" w Kielcach. Aresztowany 10 listopada 1942 r., więziony w Kielcach, a w styczniu 1943 r. wywieziony do KL w Majdanku, gdzie zginął 26 lutego 1943 r.[20]

Zamordowany został ks. Zygmunt Krzyżanowski w KL Auschwitz 10 kwietnia 1942 r, proboszcz parafii w Puńcowie, wydalony do GG w maju 1940 r. do parafii Krzyżanowice. Zaangażowany w walkę o wolność Polski. Dzięki wrażliwości ekumenicznej zyskał szacunek ewangelików. Zaangażowany w walkę o wolność Polski. Pospieszył z pomocą osobie, której udzielił schronienia i został aresztowany pod koniec czerwca 1940 r.[21]

Śmierci uniknął ks. proboszcz Wincenty Mieczysław Zawadzki, który pospieszył z pomocą ludności żydowskiej 9 września 1939 r. Ludność ta w wyniku podpalenia przez Niemców synagogi i domów znajdujących się w dzielnicy żydowskiej w Będzinie, znalazła się w śmiertelnej pułapce. Synagoga usytuowana była w pobliżu kościoła i plebani ks. Zawadzkiego. Po ich podpaleniu Niemcy zaczęli strzelać do ludności żydowskiej. Ks. Zawadzki zeznał jako świadek przesłuchiwany przez prokuratora 5 maja 1948 r., że po pewnym czasie: „…w pobliżu kościoła zebrało się około 400 osób narodowości żydowskiej. Otworzyłem wówczas bramę kościelną wiodącą na Górę Zamkową [otworzył jeszcze kolejną bramę – M.S.], umożliwiając im w ten sposób ucieczkę. Podpalona dzielnica płonęła około tygodnia (…). Rodziny pomordowanych opowiadały mi, że zginęło wówczas około 150 osób. Następnego dnia po podpaleniu synagogi zostałem wezwany do komendanta miasta – Heina (zdaje się, że takie było jego nazwisko), który łamaną polszczyzną zakomunikował mi, że Polacy podpalili

---

20 Kulisz Karol, ks. (1873–1940) (w:) Jan Szturc, *Ewangelicy w Polsce. Słownik biograficzny XVI–XX w.*, Bielsko-Biała 1998, s. 164–165; Tadeusz J. Zieliński, *Protestantyzm ewangelikalny. Studium specyfiki religijnej*, Warszawa 2013, s. 344; Maria Wardzyńska, *Był rok 1939. Operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce: Intelligenzaktion*, Warszawa 2009, s. 139.; K. L. Latinik, *Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919*, Cieszyn 1934, s. 37–38, 133; „Biała księga" – martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. (lata 1914–1989). Dane osobowe.
http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr2009.htm.

21 K. Stępiński, Ankieta GKBZHwP oraz OKBZHwP (Okręgowa Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce) dot. egzekucji. Dn. 27.11.1969 r. Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/487, cz. 1, s. 259–260, 318–319, 377; *Słownik biograficzny katolickiegom duchowieństwa…*, op.cit., s. 207.

Będzin. Za owo podpalenie zostało rozstrzelanych 30 ludzi…". W rzeczywistości rozstrzelani Polacy nie mieli nic wspólnego z podpaleniem synagogi i domów, ponieważ wielu z nich Niemcy wyciągnęli z łóżek. Poinformowano ich, że jak podpiszą dokument o podpaleniu dzielnicy żydowskiej, to powrócą do domów. Po podpisaniu tego dokumentu zostali zamordowani. Ks. Zawadzki nie tylko wówczas pospieszył z pomocą ludności żydowskiej, ale w późniejszym czasie ratował ich narażając się na utratę życia. Za pomoc udzielaną Żydom odznaczony został medalem „Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata"[22].

Szef RSHA Reinhard Heydrich przedstawił w październiku 1939 r. szczegółowe zasady polityki niemieckiej wobec Kościoła. Stosunek ten określił jako walkę z politycznym katolicyzmem. Dlatego należy doprowadzić do izolacji duchowieństwa od ludzi. Ks. prof. J. Myszor pisze, że Heydrich nakazywał: „… karać z całą surowością księży, którzy podburzają wiernych z ambony. Nie wolno było – jego zdaniem – aby Kościół odzyskał raz stracone pozycje. Duchownych szczególnie niebezpiecznych należało odizolować w obozach koncentracyjnych. Wytyczne Heydricha brzmiały: nie wolno dopuścić, aby rozwiązane stowarzyszenia kościelne odżyły w innej postaci; ograniczyć poruszanie się zakonników; na tereny okupowane nie wpuszczać dostojników kościelnych, którzy by mogli informować Watykan o sytuacji Kościoła; ograniczyć dotacje na rzecz Kościoła, a jednocześnie obłożyć go większymi podatkami; wprowadzić pełną dobrowolność uczestnictwa żołnierzy w nabożeństwach; zakazać procesji i wielkich zgromadzeń katolickich pod pretekstem trudności komunikacyjnych; odebrać Kościołowi wpływ na dzieci, likwidować kościelne przedszkola, sierocińce, żłobki, przekazując je pod zarząd Nationalsozialistische-Volkswohlfahrt (NSV); ograniczyć w radykalny sposób prasę katolicką. Zauważył także, że jedną z najlepszych form walki z Kościołem jest przemilczanie jego działalności…"[23].

Niemiecki aparat policyjny uderzył nie tylko w duchowieństwo, ale również w inteligencję rozumianą bardzo szeroko, bo zaliczano do niej tych wszystkich, którzy mogli pokierować oporem polskiego społeczeństwa, czyli też działaczy chłopskich. Aresztowania w ramach akcji „politycznego oczyszczania gruntu" trwały na Śląsku do końca grudnia 1939 r. i spowodowały najliczniejsze straty

[22] M. Starczewski. Ogień i terror. Będzińskie getto (w:) Tak i Nie, nr 34 (122), 23.08.1985, s. 4; Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki 1894–1975*, Będzin 2016, s. 235 i n.

[23] J. Myszor, Wpływ kościoła katolickiego na postawy społeczeństwa na Górnym Śląsku w okresie okupacji hitlerowskiej (w:) *Górny Śląsk i Górnoślązacy w II wojnie światowej*, pr. zb. pod red. Wojciecha Wrzesińskiego, Bytom 1997, s. 69.

wśród inteligencji i były pierwszym etapem jej likwidacji[24]. W ramach tej akcji aresztowano 41 księży, z tym że po pewnym czasie zwolniono 33 z nich. Władze kościelne na czele z bp. Adamskim podjęły wszelkie działania oficjalne i nieoficjalne mające na celu ratowanie aresztowanych księży. W kurii ewidencję aresztowanych księży prowadził ks. Paweł Latusek, zaś ks. Adalbert Riedl ustalał, kto z księży został aresztowany i gdzie przebywa (więzienie, obóz koncentracyjny itd.). Z kolei ks. Bolesław Kominek z polecenia bp. Adamskiego wyjechał na południe diecezji w poszukiwaniu możliwości pomocy aresztowanym księżom[25].

Bp Adamski podjął próbę ratowania aresztowanych księży, pisząc do gestapo katowickiego list, w którym zwracał też uwagę, że ich aresztowanie przyczyniło się do wywołania niepokoju wśród ludności katolickiej na Śląsku, a zarazem utrudnia zarządzanie diecezją. Prosił gestapo o informacje o miejscu przebywania aresztowanych księży, przyczynach ich ujęcia (dostarczy materiały lub wyjaśnienia mogące służyć obaleniu fałszywych oskarżeń). Pismo biskupa pozostało bez odpowiedzi, zaś przyczyną ich aresztowania był m.in. udział w powstaniach śląskich i plebiscycie, zaangażowanie w pracę społeczną i narodową, akcję dozbrajania WP, kazania patriotyczne itd.[26]

Księża w Zagłębiu Dąbrowskim, podobnie jak na Śląsku, zaobserwowali załamanie się znacznej liczby Polaków w pierwszych tygodniach okupacji. Wielu mieszkańców tego regionu żyło nie tylko w nieustannym zagrożeniu, ale wielu przeżywało zarówno dramat Ojczyzny, a zwłaszcza swoje dramaty indywidualne i rodzinne. Nie tylko otoczyli ich opieką duszpasterską, ale wpływali na ich zachowanie. Na początku wojny uczynili to bp Adamski i bp Teodor Kubina z diecezji częstochowskiej (podlegało mu Zagłębie Dąbrowskie), który skierował do nich list pasterski odczytany w kościołach zagłębiowskich. Pisał w nim: „…Wskutek działań wojennych wytworzyły się takie trudne warunki życia, że mogłaby nas ogarnąć rozpacz. Nie powinno jednak to się stać, bo rozpacz jest najgorszym doradcą i mogłaby jeszcze powiększyć i pomnożyć nasze trudności. Wierzący katolik, wiedząc, że światem rządzi Opatrzność Boska, że nic nie

[24] Aresztowano wówczas jeszcze m.in. księży: Augustyna Walentego Melza – proboszcza z Woźnik Śląskich i wicedziekana tarnogórskiego (08.10.1939 r.), Jana Niedzielę – proboszcza z Pawłowic (11.10.1939 r.), Józefa Niedzielę – proboszcza z Bielszowic (16.10.1939 r.), Franciszka Palarczyka – proboszcza w Biertułtowych; M. Starczewski, *Ruch oporu na Górnym Śląsku…*, op. cit. s. 35–39; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939–1956 w dokumentach*, Wybór, wstęp i opracowanie Kornelia Banaś i Adam Dziurok, Katowice 2003, s. 54; *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa…*, op.cit. s. 267, 296–298, 309.

[25] J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 321; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego…*, op. cit., s. 16.

[26] *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego…*, op. cit., s. 16, 56–59.

może się stać bez woli Boga Sprawiedliwego i Miłosiernego, nigdy nie rozpacza, ale zawsze nawet w najtrudniejszych warunkach żyje i działa…”[27]. Księża byli nie tylko dla ludności wsparciem, ale nieśli jej pociechę nie tylko podczas odprawianych nabożeństw, ale w rozmowach indywidualnych.

Biskupi i księża zachęcali mieszkańców tego regionu, aby nie popadali w rozpacz, podczas modlitwy prosili o pomoc i opiekę Bożą oraz zwracali uwagę na religijnie wychowanie dzieci. Przede wszystkim bp Kubina wzywał wiernych do niesienia wzajemnej pomocy: „…stańmy znów przy naszych warsztatach pracy tak na wsi jak i w miastach, aby zapewnić sobie i bliźnim niezbędne środki do utrzymania. Pomagajmy sobie nawzajem, jak to nakazuje nam nasz Boski Zbawiciel. Pomagajmy sobie nie tylko jałmużną, ale i pracą. Zwłaszcza na wsiach brak dziś rąk do pracy, narzędzi pracy i sprzężaniu, aby należycie uprawić rolę i prowadzić gospodarstwo. Wyręczajmy jedno drugiego. Unikajmy wszystkiego co by mogło nas naradzić na przykrości i jeszcze powiększyć trudności, w jakich się obecnie znajdujemy… Nie potrzebuję Wam oświadczyć, że jako Wasz Arcypasterz wszystko uczynię, co w danej chwili jest możliwym, aby Wam przyjść z pomocą…”. Niestety, ale biskup wraz z upływem czasu miał coraz mniejsze możliwości udzielenie pomocy wiernym, bo był ograniczany przez administrację okupanta[28].

Terror niemiecki zapoczątkowany we wrześniu 1939 r. trwał przez całą okupację. Jego nasilenie uwidoczniło się szczególnie w pierwszych tygodniach. Miało ono zastraszyć ludność polską tego regionu, w tym także duchowieństwo katolickie i ewangelickie, przed podjęciem próby oporu. Działania niemieckiego aparatu administracyjno-policyjnego nie przyniosły spodziewanego efektu, bo od pierwszych dni okupacji zaczął powstawać żywiołowy i zorganizowany ruch oporu. Znajduje to odbicie w sprawozdaniu Einsatzgruppe I z dnia 15 września 1939 r., w którym czytamy: „…podczas gdy w województwie krakowskim zorganizowany i aktywny opór jest mało odczuwalny, to na Śląsku – kolebce polskich organizacji powstańczych – sprawy te przedstawiają się inaczej. Ponieważ jednak stara kadra tych organizacji i związków wojskowych – według dotychczasowych obserwacji – nie ulega wzmocnieniu przez dopływ nowych sił, należy przypuszczać, że bezwzględna likwidacja band, partyzantów i sabotażystów doprowadzi do usunięcia czynników niepokoju (…). Na Śląsku wrogie ideologicznie prace

[27] Księża w Zagłębiu Dąbrowskim nie byli poddani takiej eksterminacji, jak na Górnym Śląsku. Chociaż obszar ten wcielony został do III Rzeszy, to duchowieństwo traktowano tu w zasadzie jak w GG. Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński*…, op. cit., s. 219.

[28] Ibidem, s. 224.

prowadzi kościół katolicki. Tak np. w dniu 10 września 1939 r. został odczytany w wielu kościołach list biskupa Adamskiego z Katowic. Adamski jest polskim nacjonalistą i wrogiem Niemiec. List biskupa głosi, że na Polskę spadło wiele nieszczęść, jednakże nie wiadomo jeszcze, jakiej zwierzchniej władzy państwowej będą ostatecznie podlegały gminy, należy więc poczekać na wynik wojny…"[29].

List bp. Stanisława Adamskiego miał istotne znaczenie dla ludności śląskiej, u której z powodu nieoczekiwanych postępów niemieckich sił zbrojnych w Polsce powstało i pogłębiło się poczucie beznadziejności. Taki stan ducha Ślązaków nie może dziwić, bo większość z nich była przekonana o możliwościach obronno-zaczepnych armii polskiej. W rzeczywistości po trzech dniach pododdziały Wojska Polskiego opuściły ten obszar, a wraz z nimi niemal całość administracji państwowej i nie-Ślązacy. Tym samym Ślązacy pozostawieni zostali własnemu losowi. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że proces załamania psychicznego ulegałby dalszemu pogłębieniu i obejmowałby coraz liczniejszą grupę ludności śląskiej, gdyby nie akcja bp. Adamskiego i większości księży. Nie tylko pozostali na tym obszarze, ale przez cały czas utrzymywali kontakt z mieszkańcami i obserwowali zachodzące zmiany w ich psychice. Uważam, że list bp. Adamskiego przeciwdziałał apatii i przywracał wielu Ślązakom nadzieję. Dlatego należy podziwiać odwagę ordynariusza śląskiego i jego najbliższych współpracowników oraz księży, którzy w kościołach odczytali ten list 10 września 1939 r., czyli w czasie największego terroru na tym terenie. Warto jeszcze zwrócić uwagę, że w tym czasie polskie nabożeństwa w kościołach odbywały się przy olbrzymiej liczbie wiernych. Wiele kazań wygłoszonych przez księży zawierało treści patriotyczne. Tym samym księża przeciwdziałali powszechnej frustracji społeczeństwa śląskiego. Można przyjąć z dużym prawdopodobieństwem, że postawa duchowieństwa w pierwszych tygodniach okupacji wywarła istotny wpływ także na podjęcie przez jej część decyzji o przejściu do działań konspiracyjnych[30].

Duchowieństwo diecezji katowickiej na czele z bp. Adamskim nie tylko wnikliwie obserwowało działalność niemieckiego aparatu administracyjno-policyjnego, ale podejmowało akcje mające na celu ograniczenie skutków jego działania. Najlepiej postawę duchowieństwa i ludności śląskiej wobec okupanta charakteryzują słowa bp. Adamskiego: „Ten lud ma swoje zasady, ma tężyznę

[29] M. Starczewski, *Ruch oporu na Górnym Śląsku…*, op. cit. s. 34; Podpis nieczyt. Anlage zum Bericht vom 17.09.1939 (bis 8.00 Uhr). GKBZHwP, sygn. ADM II/23 (dokument przekazany do IPN Warszawa).

[30] Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez kpt. A. Korczyńską, kpt. Teresę. Delektę, Jerzego Cholewę, hm. Jana Wróbla, hm. Józefa Drożdża.

wewnętrzną, ma swój upór i swoją wolę, które go broniły przed wynarodowieniem. Śląski lud polski nie pozwoli sobie niczego narzucić. Milcząco, ale bez poddawania się, uchyli się przed naciskiem…"[31]. Ocena powyższa świadczy dobitnie, że bp Adamski z podległym mu duchowieństwem nie tylko utożsamiali się z ludnością śląską, ale doskonale znali jej charakter. Nie może to dziwić, bo większość księży była Ślązakami – dlatego też nie mieli oni problemów przy nawiązywaniu bezpośrednich kontaktów z parafianami. Kontakty te cechowało wzajemne zaufanie.

W listopadzie 1939 r. mieszkańcy tego regionu poinformowali duchowieństwo, iż przygotowywany przez Niemców spis powszechny (tzw. palcówka) ma na celu dokonanie podziału Ślązaków na ludność polską i niemiecką. Ludność polska miała zostać wysiedlona, pozbawiona pracy i mienia. W zaistniałej sytuacji bp Adamski ze współpracownikami doszli do przekonania, że wysiedlenie ludności polskiej grozi:

- zwiększeniem liczby głodujących Polaków w GG o 700–900 tys.;
- zastąpieniem urzędników i załóg polskich w zakładach przemysłowych przez Niemców;
- osłabieniem ducha patriotycznego wśród mniej uświadomionych narodowo Ślązaków;
- zniszczeniem zakładów pracy w chwili odzyskiwania niepodległości przez Polskę z powodu braku opieki ze strony robotników polskich. Tym samym państwo pozbawione byłoby na przeciąg co najmniej roku podstawowego ośrodka przemysłu ciężkiego, decydującego o odbudowie Polski ze zniszczeń.

W tej sytuacji śląskie władze kościelne zdecydowały, aby na tym obszarze pozostali jej mieszkańcy. Nie można tutaj pominąć faktu, że Ślązacy zwracali się do księży jako do jedynego polskiego autorytetu na tym terenie z pytaniem co robić, aby tutaj pozostać i opiekować się słabszymi na duchu, strzec przemysłu, a nie być posądzonym o kolaborację. Odpowiedź była jednoznaczna – pozostać i udawać przynależność do narodu niemieckiego. Jednocześnie bp Adamski (drogą konspiracyjną) miał przedłożyć projekt maskowania się Ślązaków premierowi rządu RP gen. Władysławowi Sikorskiemu oraz Stolicy Apostolskiej, którzy mieli nie tylko zaakceptować, ale polecić jego urzeczywistnienie. Z badań przeprowadzonych przeze mnie wynika, że mało realne było jego zaakceptowanie przez gen. Sikorskiego. Potwierdzają to też badania ks. prof. dr. hab.

[31] Bp S. Adamski, *Zagadnienia polskości na Śląsku w czasie okupacji niemieckiej*, Katowice 1945. Arch. Delegatury Urzędu Ochrony Państwa w Katowicach, mater. nieup., s. 23 (przekazany do IPN w Katowicach).

Myszora. Natomiast cytowane przez biskupa przemówienie radiowe premiera dotyczy Niemieckiej Listy Narodowościowej, a nie „palcówki". Wówczas premier stwierdził, że: „…Walkę czynną o Polskę prowadzą wojska na frontach, wy zaś w kraju macie zadanie bronić frontu wewnętrznego – wszelkimi siłami i sposobami utrzymać się na miejscu, nie pozwolić usunąć się ze Śląska, bronić waszych placówek pracy…". Natomiast Stolica Apostolska oświadczyła bp. Adamskiemu m.in.: „…nikt a zwłaszcza wróg nie ma prawa żądania od nas zeznań, które mają być podstawą do dalszych prześladowań. Nikt nie ma obowiązku dawania odpowiedzi otwartej na takie pytanie i ułatwiania jeszcze wrogowi przez to wyniszczania narodu polskiego…"[32].

Efektem tej akcji było pozostanie na Śląsku jego mieszkańców, co było zasługą księży na czele z bp. Adamskim. Z wielkim uznaniem wyrażał się nieznany nam informator z sieci wywiadowczej ZWZ z tego terenu, którego meldunek poprzez KG ZWZ trafił do Oddziału II rządu polskiego na emigracji o „…nieugiętości społeczeństwa w stosunku do najeźdźcy i wzmagającej się coraz bardziej nienawiści do Niemców. W procesie tym zdaniem jego odgrywają wybitną rolę kobiety polskie, wykazujące niesłychany wprost hart ducha oraz duchowieństwo, podtrzymujące społeczeństwo w wytrwaniu…"[33]. Duchowieństwo polskie z bp. Adamskim na czele storpedowało też akcję NSDAP zmierzającą do ustalenia nazwisk Ślązaków uczestniczących w nabożeństwach odprawianych w języku polskim, celem wysiedlenia ich z tego obszaru. Biskup Adamski zawiesił wówczas wszystkie nabożeństwa w języku polskim, czyli zabronił używania tego języka w publicznym życiu Kościoła z dniem 3 czerwca 1940 r. Język polski obowiązywał w konfesjonale, zakrystii, w prywatnych rozmowach z wiernymi. Akcja księży polskich wywołała wielkie niezadowolenie wśród kierownictwa NSDAP, ponieważ nie było podstaw do masowych wysiedleń czy też aresztowań[34].

Niektórzy księża w początkach czerwca 1940 r. wygłosili jeszcze kazania w języku polskim. Na uwagę zasługuje kazanie patriotyczne wygłoszone w kościele w Rydułtowach przez nieznajomego tutejszej ludności księdza. Stwierdził, że to

---

[32] Bp Adamski polecił księżom oraz zakonnicom i zakonnikom, aby w „palcówce" oświadczyli, że „przychylają się" ku narodowości niemieckiej. Podobne rozwiązanie proponował świeckim działaczom katolickim. Natomiast obydwaj biskupi (Adamski i Juliusz Bieniek) podali w „Palcówce" narodowość polską, aby uniknąć podejrzenia, iż innym zaproponowali zapisanie się do niemieckiej grupy narodowościowej. Warto zwrócić uwagę, że bp Adamski zalecił usunąć z teczek osobowych księży wszystkie dokumenty, które okupant mógłby wykorzystać do ich prześladowania, zwłaszcza dot. udziału w powstaniach śląskich, akcji plebiscytowej itd.; Tamże, s. 10–11.

[33] Zestawienie nr 12 wiadomości o sytuacji w Polsce pod okupacją niemiecką oraz fragmentarycznych informacji z innych krajów otrzymanych do dnia 15.04.1940 r. AAN, mf. HJ/V/104, kl. 177.

[34] W początkowym okresie okupacji odprawiano nadal nabożeństwa w języku polskim.

będzie ostatnie kazanie w języku polskim, bo kolejne będą już w języku niemieckim. Uwagę zwrócił na zabrudzone ręce przez niektóre osoby krwią bliźnich. Nawiązał do arki Noego i wypuszczonej gołębicy. Podkreślił wiernym: „Wy jesteście tą gołębicą w tym potopie i bieda Wam jeśli która z Was po potopie wróci okaleczona". Po kazaniu ksiądz odjechał w niewiadomym kierunku. Wówczas organista Alojzy Cop rozpoczął koncert pieśni polskich, zaś wierni je śpiewali. Zakończył go pieśnią „Nie płaczże dziecino, choć cię pali ból". Wielu uczestników popłakało się i podkreślało swoją polskość. W dniu następnym gestapo aresztowało organistę za manifestowanie polskości, skatowało go i przewiozło do więzienia, a następnie do obozu koncentracyjnego w Auschwitz, gdzie wkrótce zmarł. Po tym nabożeństwie nie śpiewano już po polsku. Nowy organista od czasu do czasu zagrał w języku łacińskim „Tantum Ergo Sacramentum…" (Przed tak Wielkim Sakramentem)[35].

Akcja niemiecka zmierzająca do zastraszenia duchowieństwa katolickiego na omawianym obszarze, a zwłaszcza ograniczenia jego wpływów wśród wiernych zakończyła się fiaskiem. Szef wywiadu ZWZ z tego terenu meldował Oddziałowi II KG ZWZ, a ten Oddziałowi II Sztabu Naczelnego Wodza. W opracowaniu Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza czytamy, że informacje uzyskane z Górnego Śląska „…wskazują na ucisk i terror niemiecki wobec religii katolickiej i jej wyznawców. Cele zaplanowane przez okupanta nie zostały osiągnięte, ponieważ część wierzącej ludności niemieckiej zbliżyła się do ludności polskiej. Najjaskrawszym tego przykładem jest zachowanie się klasztoru Franciszkanów w Panewniku (Ligota), który był przed wojna placówką germanizacyjną a obecnie stał się ostoją polskości. Nabożeństwa odprawiane w języku polskim odbywają się stale przy przepełnionym kościele…"[36].

Terror wobec duchowieństwa na Śląsku wpłynął też negatywnie na nastroje ludności niemieckiej. W „Zestawieniu nr 15 wiadomości o sytuacji w Polsce…" czytamy: „…Wśród ludności niemieckiej, która entuzjastycznie witała wkraczające oddziały niemieckie, powstaje rozczarowanie, gdyż ludność ta w większości bardzo religijna, nie może pogodzić się z prześladowaniem kościoła katolickiego, szczególnie oburzenie wywołuje zdejmowanie krzyży w szkołach i lokalach publicznych"[37].

---

35 Karol Jakubczyk, Jerzy Waniek, *Z lat okupacji miasta Rydułtów*, Rydułtowy 09.02.1967 r. s. 10–11 (ksero udost. autorowi Jan Delowicz).

36 Zestawienie nr 12 wiadomości o sytuacji w Polsce pod okupacją niemiecką oraz fragmentarycznych informacji z innych krajów otrzymanych do dnia 15.04.1940 r. AAN, mf. HJ/V/104, kl. 186.

37 Zestawienie nr 15 wiadomości o sytuacji w Polsce pod okupacją niemiecką oraz fragmentaryczne informacje z Niemiec i z innych krajów otrzymane do dnia 10.05.1940 r. AAN, sygn. mf. HJ/V/104, kl.216.

Proboszczom nakazali Niemcy usunąć krzyże, figury, obrazy itd., które nawiązywały do historii lub tradycji polskich nie tylko na Górnym i Cieszyńskim Śląsku, ale też w Zagłębiu Dąbrowskim. Ks. Zawadzki wspomina, że otrzymał takie polecenie od władz niemieckich, aby usunął m.in. krzyże i figury z terenu parafii, przy tym dopuszczano się gwałtu i przemocy. Był przeciwny ich usuwaniu, zagrożono mu, że każą je usunąć Żydom. Proboszcz będziński obawiając się profanacji zabrał je na teren kościelny, by po wojnie umieścić z powrotem na ich dawnym miejscu. Ks. Zawadzki podkreśla, że za każde działanie w duszpasterstwie, mogące być potraktowane przez okupanta jako patriotyczne czy stojące w opozycji do władz, groził najwyższy wymiar kary[38].

Księża z ludnością poddawani byli represjom. W artykule „W podziemiach Zagłębia" czytamy, że Niemcy poprzez „planowo przeprowadzony rabunek mienia polskiego, metody gwałtu i przemocy usiłują sprowadzić lud polski do roli helotów, wcisnąć go w ramy bierności, czyniąc z niego bezwolne narzędzie, spełniające każde polecenie swych panów. Każde najdrobniejsze uchybienie czy uchylenie się od poleceń, spotyka się z drakońskimi karami. Dostatecznym dowodem ilustrującym te metody (a dowodów takich możemy przytoczyć dziesiątki) historia choćby Olkusza. Tylko dlatego, że jakiś pijany hitlerowiec spowodował karczemną awanturę w wyniku której został postrzelony przez nieznanego osobnika – rozstrzelano 20 obywateli tego miasta a wszystkich mężczyzn spędzono na rynku i przetrzymano w pozycji leżącej, kopano i bito". Wśród nich był proboszcz ks. Mączka, który w wyniku doznanych obrażeń i bicia zmarł[39].

Od pierwszych dni okupacji zaczął tu powstawać żywiołowy i zorganizowany ruch oporu z inicjatywy przedstawicieli różnych środowisk społecznych, w tym też duchowieństwa. Wyróżniali się jednak byli działacze organizacji paramilitarnych i wojskowi. Zauważa się jednak mniejszy niż w GG udział kadry oficerskiej. Jej miejsce zajęli podoficerowie oraz kadra organizacji młodzieżowych przygotowana wojskowo w szkolnych hufcach PW. Młodzież była najbardziej ofiarną i radykalnie nastawioną częścią miejscowego społeczeństwa. Wychowana

---

38 Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki 1894–1975*, Będzin 2016, s. 221

39 W odwecie za zabójstwo niemieckiego policjanta Ernesta Kaddatze z Lipenhagen dokonanego przez hitlerowców w mieszkaniu dr. Juliana Łapińskiego w Olkuszu, rozstrzelali oni 16.07.1940 r. w tym mieście 20 osób. Za jego śmierć obwiniono mieszkańców Olkusza. W podziemiach Zagłębia (w:) Wolność, nr 78, 04.12.1940 r., s. 8; Henryk Waszczuk. Ankieta GKBZHwP. dot. egzekucji. Opole 17.10.1969 r. Arch IPN Warszawa sygn. BU 2448/479, cz. 1, s. 62–63; K. Józefowicz. Ankieta GKBZHwP dot. innych represji stosowanych przez okupanta hitlerowskiego. Dnia 01.09.1968 r. Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/478, cz. 2, s. 263; Irena Sobierajska. Ankieta GKBZUwP dot. egzekucji. Dn. sierpień 1968 r. Arch IPN Warszawa. sygn./BU 2448/479, cz. 1, s. 259–260.

w polskich szkołach i organizacjach młodzieżowych przy znacznym udziale duchowieństwa, zasilała szeregi niemal wszystkich działających na tym obszarze organizacji konspiracyjnych. Ona też, zwłaszcza w pierwszym okresie, płaciła największą cenę za swoją brawurę i brak doświadczenia w prowadzeniu działalności konspiracyjnej. Trudno ocenić zasięg bezpośrednich wpływów poszczególnych organizacji konspiracyjnych wśród społeczeństwa oraz liczebność i działalność w nich duchowieństwa.

W świetle dotychczasowych badań niewiele możemy powiedzieć o udziale duchowieństwa w spontanicznych formach ruchu oporu. Na Śląsku raczej niewiele różniły się one od dawnej tradycji sprzed 1918 r., czyli walki z germanizacją, charakterystycznej dla tamtych czasów dążności do obrony polskiego języka, obyczaju i wiary katolickiej. To księża przez wieki podtrzymywali i pielęgnowali język i obyczaj polski, zaś śpiew kościelny, kazania polskie, lekcje religii dla dzieci, modlitewniki polskie, chóry parafialne były głównym nauczycielem i ostoją mowy i języka polskiego, a tym samym odgrywały znaczącą rolę w zachowaniu narodowej tożsamości. Podobna sytuacja miała miejsce w latach okupacji niemieckiej na tym terenie. Pomimo zmienionych warunków politycznych cele pozostały niemal te same, za wyjątkiem jednego – przetrwania jak największej liczby ludności na ziemi śląskiej. To duchowieństwo na czele z bp. Adamskim – o czym już pisałem – ten ostatni cel uznało za priorytetowy w początkach okupacji i konsekwentnie go realizowało w latach następnych. Ta działalność duchowieństwa śląskiego nie uszła uwadze Niemców. Świadczyć o tym może chociażby książka Otto Wiedeckera w której czytamy: „…Wciąż na nowo pojawiają się w zastraszających wprost rozmiarach nazwiska polskich duchownych katolickich jako przywódców i inicjatorów, podpalaczy i hołoty (…). Jaki obłęd wżarł się w mózgi tych sług polsko-katolickiego kościoła…”[40].

W tym początkowym okresie okupacji, bo ocena Wiedeckera jego dotyczy, duchowieństwo nie tylko przeciwdziałało germanizacji, lecz chyba zwiększyło swoje wpływy wśród społeczeństwa śląskiego, zaś akcję okupanta o jego podziale umiejętnie storpedowało. Tym samym większość plebanii stała się ośrodkami opiniotwórczymi, a nawet decyzyjnymi dla miejscowych grup ludności. W rozmowach indywidualnych wielu księży podkreślało konieczność wierności wobec Ojczyzny, ale bez afiszowania polskości w miejscach publicznych. Tak więc walka o polskość zepchnięta została stałą presją germanizacyjną do kręgu rodziny, nie mogła się legitymować ani żadnymi głośnymi, spektakularnymi akcjami, ani masowością na zewnątrz. W daleko większym stopniu niż gdzie

[40] Na tzw. ziemiach przyłączonych. Archiwum Akt Nowych (AAN), sygn. 203/VII-29, s. 83.

indziej, tak jak poprzednio, jeszcze przed powstaniami śląskimi, głównie dom określał tu i przetrwanie, i wymiar wychowania narodowego. Można przyjąć, że znaczącą rolę w tym zakresie odegrało duchowieństwo, które umiejętnie podpowiadało wiernym, jak należy postępować w warunkach okupacji. Jeszcze teraz starsze pokolenie Ślązaków zwraca uwagę na taką działalność znacznej liczby księży, chociaż podaje też przykłady negatywne.

Księża niejednokrotnie dawali przykłady patriotyzmu, np. Niemcy po wkroczeniu do Bobrownik Śląskich nakazali wywiesić flagi niemieckie miejscowej ludności polskiej. Proboszczowi ks. Ksaweremu Franciszkowi Pawlecie (ur. 25 listopada 1880 r. w Dębie k. Katowic) polecono to uczynić na budynku kościoła, ale odmówił kategorycznie. Wówczas Niemcy zamierzali rozstrzelać księdza, lecz w jego obronie stanął miejscowy kupiec należący do mniejszości niemieckiej. Wyroku nie wykonano, ale gestapo nie zapomniało o tym zdarzeniu i aresztowało ks. Pawletę 20 października 1939 r. osadzając w więzieniu tarnogórskim, a następnie katowickim. Po pięciu miesiącach został zwolniony, ale zmuszony był zrezygnować z parafii. Postawa proboszcza we wrześniu 1939 r. zaskoczyła mieszkańców, chociaż znała go jako działacza narodowego w okresie międzywojennym. Nie przypuszczali, że zachowa się z taka godnością w sytuacji grożącej utratą życia.

Gestapo nie zapomniało też o 57-letnim proboszczu ks. Juliuszu Kwapulińskim w Ornontowicach – uczestniku akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku, którego aresztowano 2 września 1939 r.[41]

W lipcu 1941 r. aresztowany został o. Franciszek Szczygieł, ur. 4 sierpnia 1879 r. w Bogucicach, ojciec zakonny Zakonu Franciszkanów (imię zakonne Placideusz), przebywający w Borkach Wielkich za publiczne występowanie i złe wyrażanie się o armii niemieckiej. Sądzony i uniewinniony przez sąd z braku dowodów winy. Po wyjściu z sądu aresztowany przez gestapo i zesłany do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł 11 grudnia 1943 r.[42]

Terror nie zdołał załamać Ślązaków. Ludność polska, przy aprobacie duchowieństwa, uczestniczyła w manifestacjach polskości, zwłaszcza w rocznice świąt państwowych, np. rano 11 listopada 1939 r. Polacy odśpiewali z udziałem ks. Stefana w kościele w Zebrzydowicach „Boże coś Polskę" oraz 3-minutową ciszą uczcili pamięć poległych żołnierzy polskich w kampanii wrześniowej 1939 r.

---

41 A. Skrabania, *Ruch oporu w powiecie tarnogórskim 1939–1945*, Tarnowskie Góry 1989, s. 271 (mps.w zb. autora); Relacje ustne i pisemne udzielone autorowi m. in. przez: ppor. Mariana Stachowiaka, Tadeusza Wachowiaka.

42 Podpis nieczyt. Ankieta GKBZH w P. dot. egzekucji. Dnia 24.07.1972 r. Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/752, s. 33.

Do manifestacji narodowych dochodziło też podczas uroczystości pogrzebowych znanych Polaków, np. Ernesta Podżorskiego, długoletniego działacza „Siły" w Ustroniu. Na cmentarzu w styczniu 1940 r. odśpiewał 50-osobowy chór poloneza. Z kolei księża Józef Kopijasz (ur. 24 sierpnia 1872 r. w Brzeszczach) i Józef Wdowiak (ur. 30 września 1916 r. w Swinnej) zamieszkali w Drosseldorfie nie tylko zorganizowali procesję bez zezwolenia władz niemieckich, ale podczas jej trwania wygłosili kazania wrogie wobec III Rzeszy. W sierpniu 1942 r. zostali oni aresztowani przez katowickie gestapo. W kilka miesięcy później ujęło gestapo ks. Karola Hahne (ur. 21 sierpnia 1903 r. w Eiterfeldzie), zamieszkałego w Orłowej, ponieważ na pozdrowienie oficera Wehrmachtu „Heil Hitler" odpowiedział: „Dzień dobry" i wyjaśnił, iż już od długiego czasu nie używa pozdrowienia hitlerowskiego[43].

W pierwszych miesiącach okupacji część duchowieństwa wspierała wszelkie akcje społeczeństwa polskiego skierowane przeciwko okupantowi. Z wielu miejscowości napływały meldunki do władz administracyjno-policyjnych o aktywności księży, które informowały o tym swoich przełożonych w Berlinie. W sprawozdaniu sytuacyjnym z 28 stycznia 1940 r. czytamy: „…W różnych gminach stwierdzono, że wspierane są przez tutejszych proboszczów elementy podżegające…"[44].

Okupant zaskoczony został nie tylko oporem ludności polskiej na tym obszarze, ale udzielanym mu wsparciem przez księży. Szczególnie widoczne było to podczas spisu ludności w grudniu 1939 r. (tzw. palcówka). Spis ten odbywał się pod silną presją władz administracyjno-policyjnych, a gdy okazała się niewystarczająca, zastosowano terror wobec Ślązaków. Tym samym wymuszono na wielu osobach zadeklarowanie narodowości niemieckiej lub śląskiej. Część księży nie podporządkowała się poleceniom bp. Adamskiego i nakłaniała ludność do podawania narodowości polskiej, np. w meldunku żandarmerii powiatu cieszyńskiego do komendanta żandarmerii w Katowicach czytamy: „…W gminie Istebna spostrzeżono, że ludność jawnie wzburzona przez podżegaczy w 80% przyznała się do polskości. Prócz tego ustalono, że ludność przy informowaniu jej, zachowywała się krnąbrnie i szorstko.

---

43 Podpis nieczyt. An den Herrn Oberreichsanwalt beim Volksgerichtshof in Berlin. Teschen 18.01.1940 r. AAN, mf. 1699, kl. bez nr.; Ludwik Kohutek, *Masowa egzekucja pod Wałką*, odbitka ksero w zb. autora, s. 22; Józef Chlebowczyk, *Nad Olzą*, Katowice 1971, s. 224; Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 6 vom 21.08. 1942. Arch. Wojskowego Instytutu Historycznego (WIH), mf. 175/279, kl. 6490549 (przekazany do CAW); Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 2 vom 14. 05. 1943. AAN, mf. 1912/2, kl. bez nr.

44 Podpis nieczyt. Lagebericht. Stand 25.01.1940 r. Berlin 28.01.1940 r. Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu (AGKBZPNP), mf., M-63, kl. 9345 (przekazano do IPN Warszawa).

Powiadomiono o tym Landrata powiatu, który sprawił, że cieszyńskie gestapo przeprowadziło tam akcję specjalną. Przeprowadzenie akcji gestapo wspólnie z tamtejszą żandarmerią miało miejsce 20.12.1939 r. Stwierdzono, że podżegacze w wrogich Niemcom zamiarach nakłonili ludność, aby nie podawała się za Ślązaków, lecz za Polaków. Stosownie do tego aresztowano w tym dniu 12 najbardziej złośliwych. Pomiędzy aresztowanymi znaleźli się dwaj kapłani, nauczyciele i studenci…"[45]. Aresztowani księża to 29-letni wikariusz Władysław Branny w Istebnej i młodszy od niego o dwa lata Jerzy Marekwica. Obaj księża przez całą okupacje przebywali w obozach koncentracyjnych (od grudnia 1940 r. w Dachau). Z kolei ks. Józef Brzenska, 37-letni proboszcz w Kończycach usiłował – jak pisze żandarmeria powiatu cieszyńskiego – nadużyć: „…spisu ludności do demonstracyjnych celów przez to, że wypełnił rubrykę »Przynależność narodowa« jak następuje: Górnośląski autochton polskiej krwi, 14 lat niemieckiego i 4 lata polskiego wychowania szkolnego, wszystkim narodowościom zgodnie ze sprawiedliwością chrześcijańską życzliwy. Rubrykę: Jakiego języka używa w domu? wypełnił on słowami: Zależnie od potrzeby. Zatrzymany dlatego oraz celem wypełnienia drugiego formularza, odmówił słowami: Broń Boże. Musiałbym znów to samo napisać, co napisałem już właściwie. Na pytanie: Do którego narodu się przyznaje? odpowiedział następującymi słowami: Volksdeutsch i slonsakisch, czegoś takiego w ogóle nie znam. Jestem człowiekiem wykształconym i znam się na tym lepiej niż wieśniacy. Brzenska został aresztowany przez gestapo Cieszyn i doprowadzony do więzienia…"[46].

W podobny sposób niektórzy księża sprzeciwili się niemieckiej akcji wpisywania Polaków na Volkslistę. Egzemplifikacją tej postawy może być działanie ks. Jana Sorka (ur. 21 października 1903 r. w Krasowie), który zawracał ludność udającą się do urzędu celem złożenia dokumentów o przyjęcie na niemiecka listę narodowościową. Nie trzeba chyba już dodawać, że stosunek jego do tych, którzy już podpisali Volkslistę był nacechowany głęboką dezaprobatą. Z kolei Niemcy stwierdzali, że postawa: „…Sorka powodowała silne wzburzenie wśród ludności…"[47].

Władze administracyjno-policyjne zaskoczone były postawą duchowieństwa w czasie trwania spisu (tzw. palcówki) w grudniu 1939 r. Oznacza to, że akcja

[45] W Istebnej zarządzono ponowny spis, który diametralnie zmienił wynik poprzedniego. Ludność zastraszona akcją Gestapo i żandarmerii wpisywała już nie narodowość polską lecz śląską; Juliusz Niekrasz, *Z dziejów Armii Krajowej na Śląsku*, Katowice 1993, s. 125 (odpis dokum. niem. w zb. autora – udostępniony autorowi przez kpt. dr. J. Niekrasza).

[46] Tamże, s. 124–125.

[47] Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 2 vom 04.05.1942 r. AAN, mf. 1699, kl. bez nr.

„politycznego oczyszczania gruntu" (Politische Flurbereinigung) zakończyła się niepowodzeniem, chociaż wielu księży, w tym też zakonnych, aresztowano lub nakazano opuścić im diecezję. Akcja ta spowodowała najliczniejsze straty wśród duchowieństwa katolickiego i ewangelickiego na tym obszarze i była pierwszym etapem w jego likwidacji.

Kolejny etap eliminacji inteligencji, w tym księży, rozpoczęli Niemcy wiosną 1940 r. w ramach tzw. Intelligenzaktion (Akcja Inteligencja). Akcja ta została przygotowana i przeprowadzona przez gestapo z żelazną konsekwencją, a podstawą były imienne listy zawierające nazwiska osób przeznaczonych do aresztowania. Do ich sporządzenia gestapo wykorzystało m.in. informacje uzyskane z akt polskich urzędów, instytucji i organizacji oraz mniejszości niemieckiej zamieszkującej ten teren. Pierwszych aresztowań, prawdopodobnie próbnych, dokonali Niemcy na początku kwietnia 1940 r. umieszczając ujętych m.in. w dawnej fabryce Schöna w Sosnowcu. S. Nogaj wspomina, że musieli leżeć pokotem na mokrej słomie i twarzą do ziemi i byli bici, a nad niektórymi z nich znęcali się policjanci. Właściwa akcja rozpoczęła się w trzeciej dekadzie kwietnia i trwała do czerwca 1940 r. Aresztowano ponad 2 tys. osób. Tylko na terenie Cieszyńskiego w dniach 22–24 kwietnia 1940 r. gestapo, przy pomocy policji ochronnej, aresztowało 800 Polaków, w tym m.in. księży Jana Sznurowackiego – inwalidę i Erwina Dudę – wikarego z Ustronia, których 26 kwietnia odtransportowano do obozów koncentracyjnych, głównie do Dachau i Mauthausen-Gusen[48].

Komendant placówki policji ochronnej z Kęt, starszy podoficer policji Kanubky w sprawozdaniu z dn. 29 kwietnia 1940 r. do komendanta policji ochronnej w Bielsku pisał: „Następstwem akcji przeprowadzonej w ostatnich dniach, w czasie której aresztowano większość mężczyzn z inteligencji polskiej, jest widoczna uległość ludności. Miejscowa ludność, w 100% polska, przekonała się, że wszelkie, nawet najmniejsze nieprzyjazne wystąpienia przeciw Niemcom zostaną natychmiast stłumione w zarodku"[49].

---

[48] Podpis nieczyt. Morgenmeldung. Kattowitz 02.05.1940 i 04.05.1940 r., WAP Katowice, sygn. RK 4156, s. 4, 6; Aresztowani nauczyciele z powiatu Rybnik i Wodzisław w okresie okupacji na podstawie ankiet Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), sygn. 28,3/11, teczka 115, s. 1–3 oraz opracowania z innych powiatów i miejscowości w tym zespole; J. Słaboszewski, *Okupacja hitlerowska,* Katowice 1978, s. 1–3, (msp) w zb. autora; S. Nogaj, *Gusen…*, op. cit., s. 8; *Ruch oporu w rejencji katowickiej 1939–1945. Wybór dokumentów,* opr.: Z. Boda-Krężel, B. Kobuszewski, J. Osojca, M. Wrzosek, Warszawa 1972, s. 67–77; Sytuacja pod zaborem niemieckim (na podstawie wiadomości z 18.11.1939 r.) CARL, zespół-Arch. prof. Kota, sygn. 26, s. 1; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez: A. Siemiginowskiego, J. Pilcha, T. Kubika, J. Karpego, G. Woźnicę, A. Borkowskiego, J. Zielińskiego, G. Pruciak, K. Mostowską, L. Kozakiewicza, J. Trepkę.

[49] *Ruch oporu w rejencji katowickiej…*, op. cit., s. 68.

Sprawozdanie powyższe ukazuje, w jaki sposób Niemcy zamierzali wymusić niewolniczy posłuch ludności polskiej na terenach wcielonych do Rzeszy. Celu tego nie osiągnęli do końca okupacji. Reakcją ludności śląsko-zagłębiowskiej na terror był opór, ucisk narodowościowy wzmagał w niej uczucia patriotyczne, a okazywana przez Niemców pogarda pobudzała dumę narodową i stwarzała warunki do powstania konspiracyjnego Polskiego Państwa Podziemnego.

W sprawozdaniach, meldunkach, raportach Niemcy stwierdzają, że była to akcja skierowana przeciwko inteligencji. Nie jest to całkowicie zgodne z prawdą, bo objęto nią te osoby, które według okupanta mogły pokierować oporem ludności polskiej i stworzyć konspiracyjne kierownictwo polityczno-wojskowe na omawianym terenie, czyli struktury Polskiego Państwa Podziemnego. Tym samym osoby te zostały uznane za najbardziej niebezpieczne dla Rzeszy. Dlatego aresztowania objęły Polaków ze wszystkich środowisk społecznych, począwszy od księży, a skończywszy na rolnikach

Akcja ta została przygotowana i przeprowadzona przez gestapo na podstawie imiennych list zawierających nazwiska osób przeznaczonych do aresztowania., które według okupanta mogły pokierować oporem na Śląsku. W ramach tej akcji 42 księży katolickich ze Śląska znalazło się w więzieniach i obozach, w tym proboszcz parafii Św. Krzyża w Siemianowicach Śląskich ks. Jan Broy (ur. 20 listopada 1894 r. w Boguszycach), dziekan dekanatu chorzowskiego ks. Józef Czempiel (ur. 21 września 1883 r. w Józefce), wikary z Ustronia ks. Erwin Duda (ur. 1 września 1911 r. w Pruchnej), wikary z kościoła św. Ap. Piotra i Pawła w Świętochłowicach ks. Walenty Józef Gawor (ur. 12 lutego 1907 r. w Dąbrówce Małej), proboszcz parafii św. Filipa i Jakuba w Żorach ks. Wincenty Aleksander Guzy (ur. 21 listopada 1902 r. w Piekarach), proboszcz w Skoczowie ks. Karol Kałuża (ur. 21 paździdernika 1898 r. w Katowicach), dziekan skoczowski ks. Józef Kula (ur. 14 sierpnia 1891 r. w Haźlachu), dziekan dekanatu pszczyńskiego ks. Józef Okrent (Okręt, ur. 13 maja 1882 r. w Markowicach k. Raciborza), wicedziekan dekanatu pszczyńskiego ks. Chrzciciel Jan Osiewacz (ur. 10 czerwca 1891 r. w Ligocie), proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Końskiej ks. Augustyn Paździora (ur. 22 sierpnia 1886 r. w Suchej Górnej), proboszcz w Leszczynach ks. Adolf Pojda (ur. 12 czerwca 1881 r. w Ligockiej Kuźni), proboszcz parafii Książenice k. Rybnika ks. Jan Pojda (ur. 27 stycznia 1890 r. w Pyskowicach), proboszcz w Łagiewnikach ks. Paweł Pucher (ur. 15 maja 1883 r. w Łaziskach Górnych), katecheta w Chorzowie ks. Kazimierz Stanisław Rygielski (ur. 23 grudnia 1886 r. w Kornantowicach na Pomorzu), ks. emeryt Jan Sznurowacki (ur. 29 sierpnia 1883 r. w Gnojniku), proboszcz w Katowicach ks. Michał Emil Szramek (ur. 29 września 1887 r. w Tworkowie),

proboszcz w Kochłowicach ks. Franciszek Schulz (ur. 6 października 1887 r. w Radzionkowie), wicedziekan dekanatu katowickiego ks. Franciszek Ścigała (ur. 1 grudnia 1882 r. w Woźnikach), kapelan ze szpitala Juliusza w Rybniku ks. Konrad Wojciech (ur. 21 lutego 1910 r.), administrator parafii w Ligocie ks. Ludwik Wrzoł (ur. 27 grudnia 1881 r. w Zabrzegu), wikary w Łagiewnikach ks. Feliks Zieliński (ur. 6 maja 1905 r. w Kozielsku), wikary w Lipinach ks. Karol Żmij (ur. 31 lipca 1907 r. w Łące)[50].

Aresztowani księża byli przeważnie w wieku powyżej 50 lat, tylko jeden poniżej 30 roku życia. Uwagę zwraca fakt, że tylko dwóch księży urodziło się poza Śląskiem. Oznacza to, że niemiecki aparat bezpieczeństwa uderzył w księży – rodowitych Ślązaków, chociaż władze niemieckie wywierały nacisk na bp. Adamskiego o przeniesienie z tego terenu do GG księży, którzy nie urodzili się tutaj. Celem polityki władz okupacyjnych było zmniejszenie w maksymalnym stopniu liczby księży polskich i zastąpienie ich duchowieństwem niemieckim. Do zrealizowania tego zamierzenia chciały one wykorzystać również biskupa, lecz bez powodzenia. Wówczas przeprowadzono tę akcję, aby zastraszyć pozostałych księży przed uczestniczeniem w różnych formach oporu.

Akcją tą objęto też niektórych duchownych ewangelickich, którzy wspierali materialnie najuboższą ludność, sprzeciwiali się brutalnym metodom eksterminacji ludności lub pomagali nieoficjalnie powstałym organizacjom konspiracyjnym. I tak 14 kwietnia 1940 r. gestapo aresztowało pastora Władysława Pawlasa, ur. 3 marca 1908 r. w Suchej Górnej, proboszcza i nauczyciela religii w Wiśle oraz prezesa Zarządu Głównego Związku Ewangelickiego Młodzieży w latach 1937–1939. Więziony był w Cieszynie, a następnie przewieziony do KL Gusen i skierowany do pracy w kamieniołomach. Zmarł w wyniku wycieńczenia i maltretowania 28 sierpnia 1940 r. W obozie tym 30 kwietnia 1941 r. zginął też pastor Adolf Zmełty, ur. 1 lipca 1913 r. w Zabłociu, prefekt zboru w Cieszynie, działacz Związku Ewangelickiego Młodzieży i harcerstwa. W kwietniu 1940 r. aresztowano też pastora płk. Józefa Mamica, ur. 13 sierpnia 1878 r. w Pruchnej, emerytowanego księdza, byłego starszego kapelana WP i naczelnego kapelana WP (1929–1930), uczestnika kampanii wrześniowej 1939 r. Zginął też w KL Gusen 3 sierpnia 1940 r. W kamieniołomach tego obozu 30 października 1941 r. śmierć poniósł też pastor Franciszek Gnida, ur. 14 listopada 1908 r. w Łazach na Zaolziu, którego aresztowano 27 kwietnia

[50] *Słownik biograficzny…*, op. cit., s. 92 i n.; Życiorys ks. dr Emila Szramka, VII tom Księgi Gusen. Arch. IPN Katowice, sygn. Ka 301/1, t. 7, s. 60–61; K. Stępiński. Ankieta GKBZHwP dot. aresztowań. Dn. 29.11.1969 r. Arch. IPN w Rybniku Warszawa, sygn. BU 2448/282, s. 32–33.

1940 r. w Bystrzycy. Uwagę zwraca fakt, że celowo kierowani byli do najcięższej pracy w kamieniołomach, maltretowani, pozbawiani opieki medycznej itd. Traktowani byli jako zdrajcy narodu niemieckiego. Dlatego też nie mieli szans na przeżycie i umierali po kilku miesiącach pobytu w obozie koncentracyjnym, np. pastor Mamica po niespełna dwóch miesiącach w KL Gusen[51].

Obozy koncentracyjne przeżyli następujący aresztowani księża ewangeliccy: Józef Berger – proboszcz w Czeskim Cieszynie (Auschwitz i Dachau), Paweł Bocek – wikariusz w Ustroniu (Dachau i Mauthausen-Gusen), Andrzej Buzek – katecheta w Cieszynie (Dachau i Gusen), Władysław Fierla – wikariusz w Orłowej (Dachau i Gusen), Artur Gerwin – proboszcz w Jaworzu (Sachsenhausen i Dachau), który 1941 r. pracował jako robotnik w Kędzierzynie, Karol Krzywoń – proboszcz w Nawsiu (Sachsenhausen i Dachau), Oskar Michejda – proboszcz w Trzyńcu i senior Śląskiego Kościoła Ewangelickiego (Dachau i Mauthausen-Gusen), Paweł Nikodem – proboszcz w Ustroniu i senior diecezji cieszyńskiej (Dachau i Mauthausen-Gusen), Paweł Roman – wikariusz na Zaolziu (Auschwitz i Dachau), dr Andrzej Wantuła – proboszcz w Wiśle (Dachau i Gusen). Natomiast w więzieniach przebywali i przeżyli księża: Emil Kowala – wikariusz w Ustroniu (więziony w Cieszynie, następnie wysiedlony do Krakowa, gdzie pełnił zastępczo obowiązki duszpasterskie polskiego zboru), Włodzimierz Missol – wikariusz na Górnym Śląsku (więziony w Raciborzu, potem wysiedlony do GG), Leopold Raabe – wikariusz na Górnym Śląsku (więziony w Raciborzu), Jerzy Tyc – proboszcz w Sosnowcu i radca Konsystorza (więziony w Sosnowcu i w Katowicach, po zwolnieniu uległ wypadkowi ulicznemu, w następstwie czego zmarł w 1944 r.)[52].

W meldunkach wywiadowczych spotyka się informacje, że kościół ewangelicki nie podlegał represjom, np. Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich Nr 6 (do 15 sierpnia 1943 r.). Czytamy w nim, że Niemcy na Śląsku Cieszyńskim nie zamykali kościołów, zaś nabożeństwa są odprawiane w języku niemieckim. Natomiast utrzymano istniejące przed wojną nabożeństwa w języku czeskim. Kościół ewangelicki dobrowolnie zaczął używać języka niemieckiego, posiada przywileje i nie podlega prześladowaniom. Ponad 1/3 duchowieństwa katolickiego uwięziono i osadzono w obozach koncentracyjnych. Księża pozostali

---

[51] Biała księga – martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. (lata 1914–1989). Dane osobowe; Luteranie.pl, strona archiwalna. Straty Kościoła Ewangelickiego w czasie okupacji, old. Luteranie.pl/pl/index.php?d=e59; http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr2009.htm; Luteranie pl. strona archiwalna. Straty Kościoła Ewangelickiego w czasie okupacji, old. Luteranie.pl/pl/index.php?d=e59.

[52] Straty Kościoła Ewangelickiego w czasie okupacji, old. Luteranie.pl/pl/index.php?d=e59.

wykonują swe obowiązki duszpasterskie, jeżeli podpisali niemiecka listę narodowościową. W przypadku odmowy odsunięci zostali od obowiązków kościelnych i zmuszeni do zwykłej pracy zarobkowej. Część księży, którzy podpisali listę, pobrano do wojska. Zbyt mała liczba księży spowodowała, ze liczba nabożeństw znacznie zmniejszyła się. Administrację majątku kościelnego przejęli księża przybyli z III Rzeszy. Jeżeli proboszcz polski nadal sprawuje swe funkcje, to majątkiem administruje przymusowy zarządca-powiernik. Kościoły utrzymywane są przez ludność polską[53].

Okupant szczególną uwagę zwrócił na młodzież, zmuszając rodziców do kierowania dzieci do organizacji niemieckich, w których zajęcia przeprowadzano przede wszystkim w niedziele, aby uniemożliwić uczęszczanie do kościoła. Jaką rolę odgrywał Kościół w utrzymaniu polskości na Śląsku, świadczy wypowiedź przedstawiciela władz szkolnych z Katowic na zjeździe nauczycielstwa w 1941 r., który stwierdził: „…jednym z głównych czynników bałamucenia ludności śląskiej, ludności z pochodzenia niemieckiej, byli i są księża. Tam, gdzie egzystuje ksiądz polski, nigdy nie może nastąpić dostatecznie głęboka asymilacja tej ludności z narodem niemieckim. Dla dobra więc narodu niemieckiego elementy te muszą być bezwzględnie wyniszczone. III Rzesza nie może popełnić błędów Niemiec cesarskich…”[54].

Stanowisko jakże odmienne od wyżej zaprezentowanego zajmował kard. Bertram oraz biskupi niemieccy podczas konferencji w Fuldzie w grudniu 1942 r. Biskupi tam zebrani podkreślali, że niejednokrotnie zwracali się do rządu III Rzeszy i wskazywali na niewłaściwe postępowanie policji i organów władzy w stosunku do Kościoła, zwłaszcza na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy. Pomimo tych interwencji Kościół nie otrzymał do tej pory odpowiedzi. W zaistniałej sytuacji biskupi w Fuldzie opracowali kolejny memoriał, który przekazano rządowi III Rzeszy w dniu 18 grudnia 1942 r. Czytamy w nim: „…nadużycia trwają nadal a nawet stały się groźniejsze. Dlatego też nasza prośba i żądanie, aby wymienione w memoriale z 10.12.1941 r. głęboko krzywdzące kościół i życie kościelne zarządzenia zostały cofnięte…”. Biskupi motywują prośbę tym, że: „…propaganda przeciwnika wykorzystywała zawsze, odkąd władzę objęła NSDAP, właśnie te antyreligijne przemówienia i zarządzenia organów partyjnych jako pożądaną sposobność do podżegania przeciwko Rzeszy i jej kierownictwu. Tym bardziej wiec jest rzeczą niezrozumiałą, że właśnie teraz w czasie tej ciężkiej wojny daje się tejże propagandzie nową pożywkę, a ponadto odstręcza się

[53] Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich Nr 6 (do 15.08.1943 r.). AAN, mf. 2270/1, kl. 515.

[54] Uwagi o Śląsku – bez daty (prawdop. z II połowy 1941 r.). WIH, sygn. III/100/8, s. 9

od Niemiec tych ludzi, którzy z takim wielkim zaufaniem i z tak wielkim oczekiwaniem wrócili do Rzeszy, a teraz z wielkim rozgoryczaniem w duszy od tychże Niemiec są odepchnięci. Wokół Niemiec powstaje na wszystkich zajętych ziemiach wał rozgoryczenia i nienawiści, który w wielkiej mierze zrodził się wskutek bezwzględnego uciskania wolności sumienia i życia religijnego tamtejszej ludności przez niemieckie partie i administrację cywilną…". W dalszej części memoriału ukazano wręcz tragiczne położenie ludności na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy. Czytamy m.in., że: „…ze zgrozą i oburzeniem donoszą liczni tam przesiedleńcy lub też przeniesieni urzędnicy z Rzeszy o traktowaniu tamtejszej ludności przez urzędników administracyjnych i policyjnych…"[55].

Memoriał ten, jak i poprzedni, nie doprowadził do zmian postulowanych przez biskupów na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy, w tym na Śląsku. Ograniczono jeszcze bardziej możliwość używania języka polskiego, np. księżom nakazano prowadzenie spowiedzi w języku niemieckim. Większość księży polskich zbojkotowała to zarządzenie. Z kolei część księży niemieckich na tym terenie nie była nastawiona szowinistycznie do Ślązaków. Wielu z nich znało język polski, a niektórzy zaczęli uczyć się tego języka. W raporcie o sytuacji na Ziemiach Zachodnich z sierpnia 1943 r. czytamy, że duchowieństwo śląskie „…podlega ścisłej kontroli władz. Przyjął się zwyczaj, że ludność polska chodzi zbiorowo na jedno nabożeństwo, które określa się jako »polskie«. Nabożeństwo to z polskością ma tyle wspólnego, że kościół zapełniony jest Polakami…"[56].

Niemcy podjęli próbę zdemaskowania właściwego oblicza narodowościowego ludności śląskiej poprzez Kościół. Okręgowe władze niemieckie latem 1943 r. zwróciły się do Katowickiej Kurii Biskupiej, zaś władze lokalne w poszczególnych miejscowościach do księży proboszczów z zapytaniem o liczbę wiernych narodowości polskiej na podległym im terenie, ponieważ dane te są niezbędne do podjęcia decyzji i wydania zarządzenia o wznowieniu nabożeństw polskich. Akcja ta zakończyła się niepowodzeniem, ponieważ władze kościelne i proboszczowie oświadczyli, że nie znają liczby wiernych narodowości polskiej, gdyż nie prowadzą takiej statystyki. Kuria poinformowała jeszcze niemieckie władze okręgowe, że do tej pory nikt nie zgłosił się jeszcze z Polaków z petycją o wznowienie

[55] Kard. A. Bertram podkreślał niejednokrotnie więzy historyczne łączące diecezję wrocławską z katowicką oraz ochraniał w granicach swoich możliwości Górny Śląsk przed terrorem. Bertram. Memoriał zjednoczonych pasterzy diecezji Niemiec zebranych na konferencji biskupów w Fuldzie, doręczony dnia 18.12.1942 r., AAN, mf. 2271/5, kl. 3–4.

[56] Warto zwrócić uwagę, że wielu Ślązaków uczęszczało na nabożeństwa w Zagłębiu Dąbrowskim, ponieważ odprawiane były w języku polskim. Brak podpisu. Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich nr 6 z dn. 15.08.1943 r., AAN, sygn. 202/III/139, s. 203.

nabożeństw w języku polskim. Władze niemieckie podjęły jeszcze próbę wymuszenia na Kurii podjęcia decyzji o przywróceniu nabożeństw w języku polskim. Kuria odpowiedziała, że obowiązuje ją zarządzenie bp. Adamskiego o zniesieniu nabożeństw w języku polskim, o czym powiadomiony został Watykan, który zaakceptował tę decyzję polskiego biskupa. Kuria wykorzystała też list kard. Adolfa Bertrama. Tak więc akcja niemiecka zakończyła się fiaskiem, bo Kuria i księża proboszczowie rozszyfrowali jej cel, czyli ustalenie liczby wiernych uczestniczących w nabożeństwach polskich, a tym samym wzmożenie represji wobec tej ludności polskiej na Śląsku, która uczestniczyłaby w nabożeństwach polskich[57].

Nie wszyscy księża realizowali wytyczne władz okupacyjnych w sprawie prowadzenia nabożeństw w języku niemieckim. Dlatego też ich przedstawiciele obserwowali poszczególnych księży, podejmowali starania o możliwie najszybsze usunięcie tych, którzy budzili podejrzenia. W miejsce ich starano kierować duchownych sprowadzanych z głębi Rzeszy, np. starosta raciborski domagał się „…W interesie pracy narodowościowej uważam za pilnie potrzebne zwolnienie w przyłączonym wschodnim terenie katolickich proboszczów, którzy nie są zupełnie pewni pod względem politycznym i zastąpienie ich niemieckimi duchownymi. Również duchowni przyjęci do III grupy DVL winni zostać – moim zdaniem – wydaleni z przyłączonych wschodnich terenów…”[58].

Księży polskich obawiano się słusznie, ponieważ język polski rozbrzmiewał nie tylko w wielu kościołach, ale poza nim. Mimo nakazów odprawiał ks. proboszcz Pilawa w Brzezince nabożeństwa w języku polskim, zaś ks. Wojtok w Żelaznej urządzał chrzciny w tym języku. Ks. Kiszka – proboszcz w Grabinie miał wzywać ludność podczas jednego z nabożeństw do powszechnego używania języka polskiego. Starosta prudnicki pisał o nim, że: „…wpływał w niezwykle skuteczny sposób w polskim duchu na całą okolicę (…) był jednym z tych niewielu proboszczów w powiecie, którzy przeciwdziałali dążeniom partii i administracji w zakresie polskiego języka…”[59].

Na omawianym terenie co najmniej jeszcze kilkunastu księży odprawiało nabożeństwa w języku polskim, np. proboszcz ks. Alojzy Peikert w Murckach, dziekan dekanatu żorskiego ks. Piotr Klimek, wikary ks. Stanisław Krzystolik w Chropaczowie, administrator parafii ks. Franciszek Macharski w Jastrzębiu Górnym, proboszcz ks. Adolf Pojda w Leszczynach, proboszcz ks. Bartela

[57] Podpis nieczyt. Sprawozdanie sytuacyjne z ziem polskich IX–X 1943, nr. 1/44. Londyn 1944 r. (Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich nr 7 do 03.09.1943 r.) AAN, sygn. A2/57, s. 71–72.

[58] K. Popiołek, *Śląsk w oczach okupanta*, Katowice 1960, s. 140.

[59] Tamże, s. 140–141.

w Lutyni Dolnej. W tej ostatniej miejscowości wykorzystywali nabożeństwa członkowie ZWZ na odprawy, podczas których uzgadniano dalszą działalność. Kazania o treści patriotycznej wygłaszał też ks. Długajczyk w Katowicach. Podczas jednego z nich wołał z ambony: „…Wydarliście nam wszystko, ale wiary nam nie wydrzecie…". Podobnej treści kazania wysłuchiwali wierni w Paprocanach. Tutaj ks. Paweł Kontny był dwukrotnie aresztowany i osadzany w więzieniu. Nie zmienił swojej postawy i nie podpisał Volkslisty pomimo wywieranej presji wobec niego. W listopadzie 1941 r. przeniesiony został do Lędzin, gdzie został rozstrzelany 1 lutego 1945 r. przez żołnierzy sowieckich, gdy stanął w obronie gwałconych kobiet. Patriotyczne kazania wygłaszał wymieniony wcześniej ks. Franciszek Macherski, ur. 4 października 1883 r. w Katowicach-Dębiu, absolwent bytomskiej szkoły średniej i studiów teologicznych we Wrocławiu w 1903 r. W 1921 r. skierowany do Jastrzębia Zdroju na stanowisko kuratora przy klasztorze sióstr zakonnych Marii Panny. Podczas okupacji niemieckiej nadal pełnił tę funkcję. Podczas kazania w Boże Narodzenie 1939 r. stwierdził pod adresem władz okupacyjnych: „…inni też byli pod Moskwą, a jednak wojnę przegrali". Kolejne wypowiedzi antyniemieckie spotkały się z kontrakcją hitlerowskiego aparatu przemocy. 22 maja 1940 r. został aresztowany, przewieziony do gestapo w Rybniku, a następnie do obozów koncentracyjnych w Dachau i Mauthausen. W tym ostatnim obozie zginął 31 października 1940 r. Zamordowany został też w 1940 r. ks. Franciszek Kotalecki ze Starej Wsi (gm. Dankowice), aresztowany przez gestapo w 1940 r. za kazanie antyniemieckie i odśpiewanie „Boże coś Polskę".

Także patriotyczne kazania wygłaszał ks. Stanisław Słonka „Stasiek" w Żywcu-Zabłociu. Plebania w Zabłociu była nie tylko miejscem spotkań i odpraw kierownictwa ZWZ-AK, ale punktem kontaktowym z podległymi Placówkami ZWZ-AK, miejscem schronienia dla zdekonspirowanych członków i pomocy dla partyzantów i ludności. Proboszczem był budowniczy kościoła (od 1937 r.) ks. Stanisław Słonka (ur. 28 listopada 1898 r. w Jeleśni). W pierwszych tygodniach okupacji zaangażował się w działalność ZWZ i wszedł w skład kierownictwa Obwodu Żywieckiego ZWZ a następnie AK. Na plebani odbywały się odprawy Obwodu Żywieckiego, a następnie Inspektoratu Bielskiego AK, podczas których omawiano formy walki z okupantem, przygotowywanie się do powstania itd. Ks. Słonka zwerbował do działalności konspiracyjnej księży, m.in. ks. Józefa Kamendera ze Ślemienia, ks. Tadeusza Gieorgiewicza z Milówki, ks. Władysława Kaczmarczyka – proboszcza z Radziechów. Księża uczestniczyli w konspiracyjnych posiedzeniach i naradach Obwodu Żywieckiego ZWZ-AK. Aktywna działalność ks. Słonki nie uszła uwadze kierownictwa Okręgu Śląskiego ZWZ-AK, które mianowało go na kapelana w Obwodzie Żywieckim, a następnie w Inspektoracie

Bielskim AK i awansowało do stopnia majora. Jeden z jego podkomendnych, pozyskany po wojnie przez UB, stwierdził: „charakter twardy, konsekwentnie dążący do celu, inteligentny, opanowany, taktowny, umie sobie ludzi urabiać i nastawiać do swojej roboty".

Kpt. Antoni Płanik „Roman" podkreśla, że w tym kościele „…pieśń »Serdeczna Matko« zastępowała hymn narodowy, zaś kiedy śpiewano litanię, wezwanie »Królowo Korony Polskiej« organy dobywały silniejszych akordów. Na tych terenach kościół był oazą polskości. Tym którzy umieli krzepić ducha, należy w pierwszym rzędzie przypisać zwycięstwo i to bez użycia oręża…". W wielu kościołach rozprowadzano prasę konspiracyjną, zaś przed nimi rozrzucano ulotki antyhitlerowskie[60].

Z kolei w kazaniach ks. Zawadzki oprócz treści czysto religijnych podejmował też elementy patriotyczne, które nie były wprost i wyraźnie ukazywane, ale czytelne dla wiernych. Przestrzegał przed zdradą Jezusa Chrystusa i Ojczyzny. Niektórzy wierni ostrzegali proboszcza, że za te aluzje może zostać aresztowany i być zamordowanym w jednym z obozów koncentracyjnych. Ks. Zawadzki stwierdził, że przez cały okres okupacji: „…głosiliśmy kazania katechetyczne, pragnąc w ten sposób powiększać świadomość religijną. Podczas wszystkich świąt głosiliśmy kazania okolicznościowe, prześwietlone duchem narodowym i patriotycznym. W kazaniach podkreślaliśmy: każdy mieszkaniec Będzina powinien być dumny, że jest Polakiem…"[61]. Niemal podczas każdego kazania ks. Zawadzki zwracał się do wiernych, aby nie sprzedawali wiary za judaszowe srebrniki, czyli aby nie zapisywali się na Volkslistę.

Na rozwój działalności propagandowej wszystkie organizacje konspiracyjne zwracały szczególną uwagę. Wszelkimi dostępnymi środkami przeciwdziałały załamaniu się Ślązaków. Akcja ta była konieczna wobec wstrząsu spowodowanego przegraną Polski w kampanii wrześniowej i w jeszcze większym stopniu

---

60 A. Płanik, *Obwód Żywiec*, Czorsztyn, luty 1960 r., s. 8 (mps. w zb. autora od kpt. A. Płanika); Ks. B. Kołodziej TChr (w:) *Życie religijne w Polsce pod okupacją 1939–1945. Metropolie wileńska i lwowska, zakony*, pr. zb. pod red. ks. Z. Zielińskiego, Katowice 1992, s. 200–221; *Śląsk chciał być polski. Wspomnienia młodzieży śląskiej z lat okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, zebranie, wybór i oprac. M. Mitera-Dobrowolska, Katowice 1984, s. 104; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945. Słownik Biograficzny*, Bielsko-Biała 2006, s. 198; Stefan Bieszczad. Ankieta GKBZH w P. dot. aresztowań (brak daty – chyba październik 1968 r.). Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/489, cz. 1, s. 58; Życiorys ks. Piotra Klimka. Księga Gusen, t. XI, Katowice, styczeń 1966, Arch. IPN Katowice, sygn. Ka 301/1.11, s. 30. K. Stępiński. Ankieta GKBZHwP dot. prześladowania i eksterminacji inteligencji. Dn. 22.11.1969 r. Arch IPN Warszawa, sygn. BU 2448/303, s. 6–7; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m. in. przez: Dorotę Gogolińską, płk. dr. Henryka Klimka, kpt. A. Płanika, A. Macurę, J. Burka.

61 Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński…*, op.cit. s. 223.

tragicznemu jej osamotnieniu i jej nowym rozbiorom. Dlatego też sprawą nadrzędną stało się informowanie ludności o rzeczywistej sytuacji w okupowanym kraju, działalności rządu polskiego na obczyźnie, narastaniu oporu wobec okupantów a jednocześnie przygotowanie jej do walki obronnej i walki o przetrwanie. Na ten fakt zwraca uwagę w swoich wspomnieniach ostatni szef BIP-u Okręgu Śląskiego AK mgr Janusz Rajchman „Sulica", pisząc: „…Śląsk przyjmował ciosy zza sztucznej miedzy na długo przed wybuchem wojny. Tutaj więc, wśród Ślązaków, podobnie jak wśród ludzi związanych z tym regionem od czasu powstań, lepiej pojmowano zagrożenie. Toteż właśnie oni naturalnym biegiem rzeczy pierwsi chwytali i za tę szczególnego rodzaju broń – podejmując konspiracyjną działalność informacyjną i propagandową…"[62]. Księża jako jedni z pierwszych przystąpili do tej akcji, ale nie w sposób zorganizowany, lecz indywidualnie. Zasięgiem obejmowali oni wiernych w ramach swojej parafii, ale tylko tych, co do których mieli pełne zaufanie.

W zorganizowanej akcji propagandowej uczestniczyło co najmniej kilkunastu księży, zwłaszcza w ZWZ. Najistotniejsze jest to, że przyniosła zamierzone efekty. Niemcy sami podkreślali, że w Okręgu Śląskim ZWZ: „…do propagandy przykładała organizacja szczególną wagę. Prowadzono żywą propagandę szeptaną i wszędzie rozpowszechniano tworzone w tym celu własne piśmiennictwo w formie nielegalnych gazet i ulotek (…), rozpowszechniano w szerokim zasięgu wiadomości zagranicznych stacji radiowych. Te kłamliwe doniesienia miały znaczny udział w tym, ze bardzo szerokim warstwom zdołano wpoić wiarę w rychłe pokonanie Niemców przez mocarstwa zachodnie, a w związku z tym w odrodzenie Polski. (…) Pisma te przyswoiły sobie w pełni metody wrogiej propagandy zagranicznej i prześcigały się w ciężkim znieważaniu Führera i instytucji niemieckich. Judzącymi artykułami wzniecały one ponadto stale nienawiść przeciw »niemieckim ciemiężcom«, podtrzymywały nadzieje ludności polskiej na odrodzenie się Polski…"[63].

Uważam, że ocena ta dotyczy nie tylko ZWZ, lecz wszystkich organizacji konspiracyjnych oraz działalności spontanicznej poszczególnych osób. To ich wspólne działanie z udziałem księży doprowadziło do takich efektów, np. ks. Burian z Goleszowa tłumaczył na język niemiecki ulotki, które redagowali dr Paweł Musioł i inż. Franciszek Kwaśnicki. Ulotki te podrzucano ludności niemieckiej i żołnierzom. W jednej z nich z października 1940 r. wzywano żołnierzy niemieckich,

---

62 J. Rajchman, *Jak zakwitną ziemnioki, wrócą wartko Poloki*, Warszawa 1995, s. 2 (mps w zb. autora od mgr. J. Rajchmana).

63 Podpis nieczyt. Anklageschrift. 1. Den Ehemaligen Lehrer Karl Kornas […]. Berlin 20.11.1941, s. 6 (odbitka ksero w zb. autora).

aby dążyli do rozkładu sił zbrojnych. Redagowanie ulotek i innych materiałów propagandowych wymagało od zespołu redakcyjnego bieżącej orientacji o wydarzeniach międzynarodowych i o sytuacji w okupowanym kraju. Kierownictwo inspektoratu cieszyńskiego ZWZ wiadomości te uzyskiwało ze słuchania zagranicznych audycji radiowych w mieszkaniu ks. Wranka. Do organizacji został on pozyskany przez Franciszka Potysza – zastępcę inspektora a jednocześnie komendanta Obwodu Jabłonkowskiego ZWZ. Z kolei ks. Schinawa (Szinawa) z Woźnik pow. Lubliniec został aresztowany za słuchanie zagranicznych audycji radiowych i rozpowszechnianie wiadomości radiowych wśród miejscowej ludności[64].

Natomiast z inicjatywy ks. Józefa Machy i kleryka Joachima Gürtlera przystąpiono do wydawania „Świtu" – konspiracyjnego organu prasowego Placówki Rudzkiej ZWZ. Pierwszy numer ukazał się pod koniec września 1940 r. Zespołem redakcyjnym kierował Alfred Musioł, a w skład jego wchodzili obaj inicjatorzy jej wydawania. Matryce przepisywano na plebanii ks. Machy, a powielano w domu Gürtla w Rudzie Śląskiej. Gazeta miała charakter ogólnoinformacyjny, czyli na jej treść składały się artykuły o treści patriotycznej, kronika wydarzeń polityczno-militarnych ze świata, humor i wiersze, np. w numerze grudniowym 1940 r. zamieszczono wiersz pt. „Precz ze słowami", którego autorem miał być ks. Macha. Czytamy w nim m.in.:

Precz ze słowami! Cóż się w słowach mieści.
Tylko dźwięk pusty, blade serc odbicie!
Często czczym słowom przeczy całe życie!
Słowa są kłamstwem lub dźwiękiem bez treści!
Precz ze słowami! Kochaj Polskę czynem!
Kochaj Ją skrytą miłością ofiarną.
Na każdym miejscu rzucaj czynów ziarno,
A wtedy będziesz Polski dobrym synem.
Precz ze słowami! Wielkość i potęga
Polski na słowach oprzeć się nie może!
Jej trzeba czynów według myśli Bożej.
Ofiarę, pracę – niech każdy przysięga.
Święta ma być twoja mowa:
gdyś przyrzekł – dotrzymaj słowa.

[64] Podpis nieczyt. In Namen des Deutschen Volkes. In der Strafsache gegen 1. Ing. Franz Kwasnicki […]. Kattowitz 13.11.1942 r., s. 37 i n. (odbitka ksero w zb. autora); Podpis nieczyt. In der Strafsache gegen den ehemaligen polnischen Oberlehrer Franz Potysz. Beuthen O/S 3.10.1942 r. AGKBZPNP, sygn. 395/628, s. 9.; Podpis nieczytelny. An den SD-Leitabschnitt Kattowitz. Loben 16.04.1943 r. Arch. IPN Warszawa, sygn. IPN GK 644/10., s. 36.

Niektóre artykuły pisane były przez ks. Machę. Ukazało się osiem numerów tej gazety, każdy o objętości czterech stron formatu A4 i w nakładzie około 800 egzemplarzy. Kolportowana była nie tylko w placówce rudzkiej, lecz na obszarze Okręgu Śląskiego ZWZ. Jego organizatorem był ks. Macha, który w grudniu 1940 r. podjął decyzję o zaprzestaniu jej wydawania, ponieważ nastąpiły masowe aresztowania członków w tym okręgu[65].

Drukowanie różnych materiałów propagandowych uzależnione było od posiadania sprzętu drukarskiego, którym nie dysponowały dowództwa terenowe. Niektóre z nich decydowały się na nielegalny zakup lub na przeprowadzenie akcji celem jego zdobycia. Prowadzono także poszukiwania wśród Polaków – głównie wśród byłych drukarzy. Do komendy obwodu AK zgłosił się ks. Gąsiorek z Nydka z niespodziewaną propozycją przekazania ręcznej drukarki z większą liczbą czcionek. Drukarkę natychmiastowo zabrano i przystąpiono do wykonywania ulotek antyhitlerowskich, które kolportowane były przez członków AK i SN. W Oświęcimiu za przekazywanie wiadomości o obozie koncentracyjnym dla wrogiej propagandy antyniemieckiej aresztowany został 31 grudnia 1941 r. ks. Karol Golda (ur. 23 grudnia 1914 r. w Tychach). Przebywał on w klasztorze oświęcimskim, w którym pełnił obowiązki duszpasterskie, a ponadto udzielał pomocy parafii mysłowickiej. Rozstrzelany został w obozie oświęcimskim 14 maja 1942 r.[66]

W akcję kolportażową zaangażowani byli księża, np. wcześniej wymieniony ks. Macha czy też ks. Masny z Grodźca. Ten ostatni pełnił funkcję łącznika ZWZ-AK w tej miejscowości. Do Bielska przywoził meldunki, a odbierał m.in. gazetę konspiracyjną pt. „Przegląd Tygodniowy" wydawaną przez inspektorat od lata 1940 r. Punkt rozdziału prasy znajdował się w sklepie kupca Czesława Kochanowicza w Bielsku przy ul. Zamkowej. Natomiast ks. Foks w Białej rozprowadzał otrzymane gazety wśród zaufanych parafian, zaś ks. Rudolf Marszałek przekazywał je kierownictwom placówek ZWZ w Obwodzie Bielskim podczas odpraw[67].

Uwagę zwraca fakt, że liczba księży pełniących kierownicze funkcje w organizacjach konspiracyjnych nie była zbyt duża, np. dowódcą grupy OOB-ZWZ

---

65 Precz ze słowami (w:) Świt, grudzień 1940 r., s. 4; Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez mgr. Józefa Kamieńskiego, Musioła, J. Gurtla.

66 Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 8 vom 18.03.1942 r. WIH, mf. 175/278, kl. 5489971; Cz. Majkut. Relacja. Nidek 11.02.1968 r., s. 7–8 (mps. w zb. autora); Relacja ustna udzielona autorowi przez J. Ciepłego.

67 In der Strafsache gegen 1. den Buchalter Stephan Okreglicki […]. Beuthen O/S 7.02.1942 r. AGKBZPNP, sygn. 395/593, s. 11–17; In der Strafsache gegen 1. den Kaufmann Czeslaus Kochanowicz […]. Beuthen O/S 13.07.1942 r., AGKBZPNP, sygn. 395/447, s. 10–13; M. Heller, *Ruch oporu na Śląsku Cieszyńskim 1939–1945*, Opole 1982, s. 55–56; Relacja ustna udzielona autorowi przez hm. J. Drożdża.

w Szczakowej był proboszcz ks. Szczotka. Jego łącznikiem do Jaworzna i Szopienic był Tadeusz Załęcki „Wiktor"[68].

Natomiast ks. Bolesław Kominek (ur. 23 grudnia 1903 r. w Radlinie) był pełnomocnikiem Delegatury Rządu RP na Kraj do Spraw Kościelno-Społecznych na Śląsk. Jednym z jego zadań było zbieranie informacji o sytuacji Kościoła na tym obszarze i przekazywanie ich Delegatowi Śląskiemu w Warszawie. W tym celu wizytował dwukrotnie ks. Kominek Opolszczyznę i teren obejmujący diecezję katowicką. Przebywał też we Wrocławiu, gdzie wartościowe informacje o sytuacji społeczno-politycznej przekazali mu ks. Jan Skrzypczyk i ks. Franciszek Wyciślik. Ponadto spotkał się dwukrotnie z nuncjuszem Orsenigo, z którym rozmawiał na temat sytuacji kościoła na Śląsku. Nuncjusz przyjął ks. Kominka bardzo niechętnie i oskarżył Polaków o wybujały nacjonalizm i szowinizm.

Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że ks. Kominek przekazał bp. Adamskiemu i wskazanym przez biskupa księżom z Kurii Biskupiej w Katowicach instrukcję Delegatury Rządu RP na Kraj opracowaną chyba pod koniec 1941 r. dla duchowieństwa, w której podkreślano, że duchowieństwo nie może: „…stać na uboczu i być tylko biernym widzem tego, co się dzieje. Powinno brać czynny i żywy udział tak, aby kiedyś mogło powiedzieć »et ego magna para tui« [brałem czynny udział – M.S.]". W dalszej części instrukcji znajdujemy praktyczne wskazówki do realizacji przez księży, m.in. utrzymywanie kontaktu z wiernymi, wpajanie w rozmowach nadziei, wiary i przekonania o zmartwychwstaniu Ojczyzny. Księża powinni rozwijać „…czynną miłość Ojczyzny i bliźniego, spieszyć z pomocą moralną i materialną rodakom, nie szczędząc grosza prywatnego, ograniczać iura stolae [prawo ofiary składane przez katolików – M.S.] do minimum sprzedając nawet złote naczynia kościelne, aby wiernych uratować przed głodową śmiercią (zgodę biskupa na sprzedaż złotych naczyń kościelnych łatwo otrzymać)". Jednocześnie informować władze państwowe o sytuacji w terenie (poprzez przedstawicieli Kościoła w Delegaturze Rządu RP na Kraj), zwalczać wrogą propagandę i przeciwdziałać jej, zwalczać wady narodowe, piętnować zbrodnie oraz kontakty z wrogiem, przeciwdziałać szerzeniu się defetyzmu i wyrzekaniu się narodowości polskiej, chronić zabytki sztuki i pamiątki narodowe, udzielać wszechstronnej pomocy walczącym o niepodległość kraju. Jednym słowem księża powinni służyć Narodowi Polskiemu, modlić się za Ojczyznę i polecać wiernym także modlić się za Ojczyznę[69].

---

68 Tadeusz Załęcki, Oświadczenie, Katowice 22.04.1947, CAW, sygn. 1777/90, t. 790, s. 169.

69 Instrukcja ramowa dla duchowieństwa opracowana przez Delegaturę Rządu RP na Kraj (brak daty – prawdop. koniec1941 r.), AAN, sygn. A 174/62, s. 91.

Brak dokumentów nie pozwala na stwierdzenie, ilu księży zapoznano z tą instrukcją i w jakim stopniu była realizowana na omawianym obszarze. Można założyć z dużym prawdopodobieństwem, że przekazana została dla tych księży, których postawa patriotyczna nie budziła zastrzeżeń. Chyba biskup wskazał tych księży, którym można było zaufać. Swoje kontakty wykorzystał też ks. Kominek, zwłaszcza wśród kapelanów, bo sam był kapelanem w Inspektoracie Katowickim AK, zaś od listopada 1944 r. dziekanem Okręgu Śląskiego AK (po aresztowaniu dotychczasowego dziekana ks. Stanisława Władysława Rosenburg de Grohsa). Natomiast współorganizatorem i członkiem powiatowej Delegatury Rządu w Żywcu był ks. Stanisław Słonka „Stasiak" (ur. 28 listopada 1898 r. w Jeleśni), jeden z najaktywniejszych oficerów ZWZ-AK w Obwodzie Żywieckim, co docenione zostało przez komendę Okręgu Śląskiego AK. Nie tylko awansowany został do stopnia majora, ale odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami. Natomiast dziekan Okręgu Śląskiego mianował go starszym kapelanem Inspektoratu Bielskiego AK. W inspektoracie tym był kapelanem ks. Rudolf Marszałek, zaś jego zastępcą ks. Józef Sanak. Ks. Marszałek odprawiał w kaplicy w Bystrej nabożeństwa dla Polaków po polsku, zaś dla Niemców po niemiecku[70].

Na szczególne słowa uznania zasługuje działalność ks. Grohsa, urodzonego 18 lipca 1910 r. w Krakowie. Szkołę średnią ukończył w Chrzanowie, gdzie przeniósł się z rodziną po I wojnie światowej, zaś seminarium duchowne w Krakowie. Święcenia kapłańskie uzyskał z rąk metropolity krakowskiego abp. Adama Sapiehy w dniu 9 kwietnia 1933 r. Jako młody wikary duszpasterzował najpierw w Zawoi, następnie w Milówce, Czernichowie i Oświęcimiu. W tej ostatniej miejscowości uczył religii w Liceum i Gimnazjum Ogólnokształcącym. W pierwszych miesiącach okupacji był współorganizatorem SZP-ZWZ w Oświęcimiu i okolicy. O tamtym okresie wspomina: „…W moim mieszkaniu na wikarówce w Oświęcimiu odbywały się spotkania i odprawy komendy ZWZ na miasto Oświęcim i okolicę. Był to lokal konspiracyjny dla łączników i łączniczek, gdzie przekazywano wiadomości, gazetki, odbierano przysięgi…". Wówczas mianowany został kapelanem Obwodu Oświęcimskiego ZWZ a wkrótce Inspektoratu Bielskiego ZWZ. Dowództwo Okręgu Śląskiego ZWZ zwróciło uwagę na niezmiernie aktywnego kapelana, zwłaszcza w zakresie niesienia pomocy dla więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, mianując go dziekanem tego Okręgu. Aktywna działalność ks. Grohsa nie uszła uwadze niemieckiej służby bezpieczeństwa,

[70] J. Myszor, *Stosunki kościół – państwo okupacyjne w diecezji katowickiej 1939–1945*, Katowice 1992, s. 172–173; ks. Stanisław Słonka, Arkusz ewidencyjny z 13.10.1945 r., Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), sygn. 1777/90, t. 763; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez: gen. bryg. dr. Zygmunta Walter-Jankego, kpt. Antoniego Płanika, por. Andrzeja Harata, por. Franciszka Bociana.

która aresztowała go po raz pierwszy w lipcu 1942 r. za przygotowanie wspólnego śniadania dla dzieci przystępujących do pierwszej Komunii św. Po kilkunastu dniach odzyskał wolność. Powtórnie aresztowano ks. Grohsa na plebanii w Kętach w dniu 10 listopada 1944 r. i przewieziono wprost do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Umieszczony został w bloku XI. Więźniowie przebywający w tym bloku powitali go słowami „dobrze, że ksiądz jest z nami". Z obozu wysłał do rodziny kilka grypsów. Wspomina: „… Przypominam sobie, że jeden gryps podałem jakiemuś więźniowi z okna sali, inne odbierali ode mnie sztubowi roznoszący kotły z jedzeniem. Oni także dostarczyli mi hostie i wino. W Święta Bożego Narodzenia, w Nowy Rok i w Trzech Króli odprawiałem nabożeństwo w sali, w której przebywaliśmy. Przy tej okazji przeprowadziłem także spowiedź współwięźniów…". Więźniarki z tego bloku wspominają, że przed wigilią 1944 r. przesłał dla nich opłatki przez blokowego, dzięki czemu mogły przyjąć Komunię św. Nocą z 17 na 18 stycznia 1945 r. opuścił obóz i po dotarciu pieszo do Wodzisławia Śl., przewieziony został do obozu koncentracyjnego w Mauthausen. W obozie tym przebywał do 5 maja 1945 r., czyli do jego wyzwolenia. Ks. Grohs powrócił do kraju i do obowiązków kapłańskich. 23 lutego 1946 r. ujawnił się przed Komisją Likwidacyjną Okręgu Śląskiego AK. Wówczas to poinformowany został przez komendanta tego Okręgu ppłk. dypl. Zygmunta Walter Jankego o odznaczeniu go Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami przez Komendanta Głównego AK. Jednocześnie komendant Okręgu mianował ks. Grohsa do stopnia podpułkownika[71].

Należy zwrócić uwagę, że księża przebywający w obozach koncentracyjnych, nie tylko ze Śląska, prowadzili konspiracyjnie wśród więźniów akcję samokształceniową i kulturalną, wykłady, tajnie organizowali nabożeństwa, przeprowadzali spowiedź współwięźniów, pisali i kolportowali teksty modlitewne. W miarę swoich możliwości organizowali różnorodną pomoc dla więźniów, począwszy od żywnościowej, a skończywszy na przeniesieniu do lżejszej pracy. Ks. dr Józef Gawor, ur. 12 lutego 1907 r. w Dąbrówce Małej, aresztowany 24 maja 1940 r.,

[71] Ks. Grohs celowo nie zweryfikował odznaczeń i stopnia w Komisji Weryfikacyjnej MON. Pisze następująco, że: „…w tym czasie, kiedy je zdobywałem, odznaczał mnie legalny Rząd Rzeczypospolitej, legalny Naczelny Dowódca ówczesny i to mi wystarcza. Rzeczpospolita ma swój »obrok dla dobrze zasłużonych«, ale ja w nim nie partycypuję z racji swej przynależności do stanu duchownego i do AK (…). Wiem, że za moją »kroplę niemieckiej krwi« spłaciłem i ja i przodkowie dług z nawiązką Polsce – i to mi wystarcza (…). Za swoją przynależność do AK płaciłem dość drogo w okresie »łamania charakterów«, to mi wystarcza…". Korespondencja ks. ppłk. Grohsa do gen. bryg. dr. Z. Walter-Jankego (udostępniona autorowi przez gen. bryg. dr. Z. Walter-Jankego); Relacje ustne i pisemne udzielone autorowi m.in. przez płk. A. Siemiginowskiego, mjr. Pawła Migulę, kpt. dr. J. Niekrasza; Ksiądz Grohs de Rosenburg (w:) Gazeta Prowincjonalna, nr 8, 04.04.1990, s. 7.

wywieziony do KL Dachau, a 5 sierpnia 1940 r. do KL Gusen, aby 8 grudnia 1940 r. znaleźć się z powrotem w KL Dachau. Utrzymywał kontakt ze światem w Gusen przez majstra–cywila o nazwisku Sell, którego informowano o stosunkach panujących w obozie[72].

Kapelanem Inspektoratu Rybnickiego AK był ks. Józef Kania „Ojciec Michał", „Michał Krause", urodzony 31 stycznia 1913 r. w Katowicach – Dębiu w rodzinie górniczej. Absolwent Państwowego Gimnazjum w Katowicach a następnie Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. W czerwcu 1937 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Adamskiego. Pracował jako wikariusz m.in. w Michałkowicach i Brzęczkowicach, gdzie dał poznać się jako kaznodzieja i organizator akcji charytatywnej. Do pracy konspiracyjnej pozyskany został prawdopodobnie przez ppor. rez. Józefa Skrzeka, który prawdopodobnie skontaktował go z ks. Machą – wikariuszem z Rudy Śląskiej. Aktywna działalność w zakresie pomocy dla represjonowanych nie uszła uwadze niemieckiego aparatu bezpieczeństwa. Zagrożony aresztowaniem przekazany został Inspektoratowi Rybnickiemu AK, gdzie nie tylko kontynuował akcje charytatywną, lecz został kapelanem tego inspektoratu. Od tego czasu przeszedł na nielegalny tryb życia i był jednym z najbliższych współpracowników komendanta tego inspektoratu – por. rez. mgr. Władysława Kuboszka „Rogosza", „Robaka". Jako członek komendy inspektoratu uczestniczył nie tylko w odprawach kadry kierowniczej, lecz w wypracowywaniu form i metod walki z okupantem. Szczególną uwagę zwracał jednak na opiekę duszpasterską żołnierzy AK, a zwłaszcza partyzantów, którzy nie mogli uczestniczyć w nabożeństwach w kościołach, ponieważ byli poszukiwani przez gestapo. Dlatego często odwiedzał partyzantów z „Wędrowca", którzy oczekiwali tych wizyt. Powszechnie lubiany i szanowany, konsekwentny w działaniu, zwłaszcza w organizowaniu pomocy dla rodzin aresztowanych członków oraz przebywających w więzieniach i obozach. Aktywna działalność ks. Kani przerwana została 9 lutego 1944 r. W dniu tym został aresztowany w Zbytkowie wraz z inspektorem Kuboszkiem i jego adiutantem plut. Franciszkiem Stalmachem.

Ks. Kania przewieziony został do więzienia mysłowickiego a następnie obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Pomimo bestialskich tortur nie załamał się podczas śledztwa. Sąd doraźny skazał go na karę śmierci. 12 czerwca 1944 r. został rozstrzelany przed ścianą śmierci bloku XI. Warto zwrócić uwagę, że ks. Kania nie tylko doceniał rolę kapelanów w szeregach AK, ale zmierzał do ich

[72] Życiorys ks. dr Józefa Gawora – Księga Gusen t. IV, Katowice, październik 1964, Arch. IPN Katowice, sygn. Ka 301/1, t. IV. s. 23, 24.

powołania przy większych pododdziałach. Stanowisko to podzielał inspektor Kuboszek, a akceptowała komenda Okręgu Śląskiego AK[73]. W pierwszej kolejności wyznaczono kapelana dla Podinspektoratu Cieszyńsko-Zaolziańskiego AK, którym został ks. Józef Adamecki, urodzony 12 grudnia 1912 r. w Marklowicach Dolnych w rodzinie chłopskiej. Ukończył Gimnazjum Realne w Orłowej, a następnie Seminarium Duchowne w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 3 lipca 1938 r. Obowiązki wikarego pełnił w Jabłonkowie, zaś w okresie okupacji współorganizował ruch oporu w tej miejscowości, a następnie w Obwodzie Jabłonkowskim ZWZ-AK. W swojej działalności skoncentrował się początkowo na stworzeniu sieci konspiracyjnej oraz pomocy rodzinom polskim znajdujących się w bardzo ciężkich warunkach materialnych. Plebania wykorzystywana była nie tylko jako punkt kontaktowy ZWZ-AK, ale miejsce odpraw kierownictwa obwodu. Tutaj też znajdowała się skrzynka siatki wywiadowczej Jana Margicioka „Augusta", w której czynnie zaangażowany był ks. Adamecki „Ad", „Adam". Dostarczał on „Augustowi" dane o charakterze: społecznym, gospodarczym i wojskowym, np. o liczebności i uzbrojeniu sił policyjno-wojskowych i organizacji paramilitarnych. Swoją aktywnością i sukcesami w pracy konspiracyjnej zwrócił uwagę przełożonych, którzy powierzyli mu stanowisko komendanta Obwodu Jabłonkowskiego AK Przestrzeganie zasad konspiracyjnych i wymaganie ich od podwładnych pozwoliły nie tylko na odbudowę rozbitego obwodu, ale zaktywizowanie działalności. Ks. „Adam" zaangażowany w pracy konspiracyjnej nie zapominał o wypełnianiu obowiązków duszpasterskich. Łączenie tych obowiązków realne było tylko w warunkach szczególnych, a takie stworzyła okupacja. Przecież nikt nie przypuszczałby w okresie pokojowym, że ksiądz może być doskonałym dowódcą a jednocześnie na szeroką skalę organizować pomoc charytatywną i aktywnie działać w sieci wywiadowczej. Przecież tak jak „August" nie miał przygotowania wojskowego, zaś efekty ich pracy zaskoczyły fachowców.

Ks. „Adam" nie doczekał niepodległej Polski. 16 marca 1943 r. został aresztowany przez gestapo i przewieziony do więzienia cieszyńskiego, a następnie Ersatz-Polizei-Gefängnis w Mysłowicach, zaś w grudniu 1943 r. do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Pomimo długiego i brutalnego śledztwa nie załamał się i nie wydał swoich współpracowników i przełożonych. Przesłuchujący go gestapowiec stwierdził wobec jednego z więźniów mysłowickich:

[73] M. Brzost, *Rybnicki inspektorat Armii Krajowej*, Katowice 1995, s. 45 i n.; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m. in. przez: gen. bryg. dr. Z. Walter-Jankego, R. Sitka, P. Góreckiego, M. Michalika, mgr. M. Brzosta, W. Plutę, F. Żymełkę.

„Ist der Adamecki so dumm, oder so frech" (czy ten Adamecki jest taki głupi, czy taki bezczelny). I tutaj nawiązał kontakt z więźniami ruchu oporu, wprowadził wspólne modlitwy poranne i wieczorne w tych katowniach, a ponadto odprawiał konspiracyjnie nabożeństwa, wygłaszał kazania, podczas których przekonywał: „Nie bójcie się śmierci! Bądźcie dumni, że Pan Jezus pozwoli wam umrzeć śmiercią męczeńską". Innym razem mówił: „Wielu z was nie wróci do swoich rodzin. Tych, co wrócą, proszę żeby się nie mścili, lecz żeby przebaczyli swoim oprawcom i katom i aby pamiętali o tym, co powiedział Chrystus: Kochajcie nieprzyjacioły wasze". Pozostał wierny głoszonym słowom, a kiedy szedł na śmierć z uśmiechem żegnał się ze współwięźniami (sąd doraźny skazał ks. Adameckiego na karę śmierci w dniu 26 maja 1944 r. – wyrok został wykonany tego samego dnia w obozie)[74].

Tylko nieliczne pododdziały AK miały kapelanów, np. ks. Karol Pilawa był w batalionie rybnickim AK, zaś w oddziałach partyzanckich funkcje te pełnili: ks. Marys w Żorach, ks. Jan Urbaczka – wikary w Istebnej (od 1 stycznia 1942 r. do 1 września 1945 r.), ks. Fr. Jastrzębski w Czechowicach (od 1942 r.). Kapelanem Grupy Operacyjnej Śląsk Cieszyński był ks. płk Ferdynard Wawro „Rzaz Jan", urodzony 30 czerwca 1893 r. w Suchej. We wrześniu 1914 r. wstąpił do Legionów (3 pułk), gdzie był szefem 12 kompanii. Z Legionów zwolniony został 19 marca 1917 r. celem podjęcia studiów teologicznych w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1922 r. i rozpoczął pracę duszpasterską jako wikary m.in. w Choczni i w Krakowie. Do wojska został powołany 18 maja 1934 r. na administratora parafii wojskowej w Modlinie, gdzie był do 1 września 1939 r. W kampanii wrześniowej był szefem duszpasterstwa w 8 DP do jej kapitulacji. Po zwolnieniu z niewoli objął parafię w Osiecku, gdzie wstąpił do ZWZ w styczniu 1940 r. W 1944 r. wyznaczony został na kapelana w/w Grupy Operacyjnej, zaś w listopadzie mianowany został dziekanem. Wówczas kapelanem tej Grupy Operacyjnej został ks. kpt. Ignacy Lang, urodzony 21 maja 1908 r. w Ajka (Węgry). Rodzina powróciła do Polski w 1918 r. i osiedliła się w Żółkwi. Maturę zdał w Krakowie w 1933 r. i rozpoczął tutaj studia teologiczne. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1937 r. i rozpoczął pracę duszpasterską w Rakowicach, gdzie został kapelanem wojskowym 2 pułku lotniczego i 8 pułku ułanów.

---

[74] M. Starczewski, *Ruch oporu na Górnym Śląsku…*, op. cit., s. 102, 231; Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 1 vom 2.04.1943, WIH, mf. 175/278, kl. 6491077; *Słownik biograficzny katolickiego…*, op. cit., s. 3; E. Wichura-Zajdel, *Z dziejów duchowieństwa śląskiego w czasie okupacji 1939–1945*, Warszawa 1968, s. 141; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia w latach 1939–1945. Słownik Biograficzny*, t. I (A-J) Cieszyn 2011, s. 38, 40; *Ruch oporu w rejencji katowickiej…*, op. cit., s. 217–218; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez: mgr. inż. O. Guziura, mgr. M. Brzosta, J. Burka, W. Wawrzonka.

W latach okupacji przebywał m.in. w Piotrkowie Trybunalskim, Dąbrowie Tarnowskiej, Osielcu. Pod koniec 1944 r. wyznaczony został na kapelana Grupy Operacyjnej Śląsk Cieszyński[75].

Warto zwrócić uwagę, że działalność duszpasterska kapelanów była ograniczona. Najczęściej sprowadzała się do zaprzysięgania nowych członków, spowiedzi i udzielania Komunii świętej uczestnikom akcji zbrojnej, odprawiania czasem w warunkach ścisłej konspiracji nabożeństw dla członków ZWZ-AK z okazji świąt narodowych, zaopatrywania rannych partyzantów i niekiedy urządzania pogrzebu lub ślubu konspiracyjnego, np. ks. Grohs połączył węzłem małżeńskim por. Jana Wawrzyczka „Danutę" – dowódcę oświęcimskiego przyobozowego oddziału partyzanckiego AK z Janiną Mydlarzówną. Z kolei kapelan żorski ks. Marys udzielił ślubu partyzantowi Bohdanowi Wyrobkowi z Wandą Bocek. Ta konspiracyjna uroczystość odbyła się w domu Słupików, a świadkami byli partyzanci Antoni Pawlica i Wiktor Trybuś. Kapelani często wykorzystywani byli jako łącznicy, uczestniczyli w odprawach sztabów i akcji charytatywnej. Jednocześnie pełnili obowiązki duszpasterskie w swoich parafiach, jeśli nie zostali zdekonspirowani.

W akcji charytatywnej uczestniczyli nie tylko kapelani, ale wielu księży w parafiach. W początkowym okresie okupacji miała ona charakter żywiołowy. Część społeczeństwa śląskiego i duchowieństwo obydwu wyznań wychodziły z założenia, że ich podstawowym obowiązkiem jest moralna i materialna troska o ofiary terroru niemieckiego. Tym samym wyłoniła się konieczność opieki społecznej i uzyskania środków finansowych, które pozwoliłyby przyjść z zorganizowaną pomocą rodzinom znajdującym się w ciężkich warunkach materialnych. Już w pierwszych tygodniach okupacji rozwinęła się samorzutna, a później zorganizowana akcja opieki. Główną rolę odgrywały tutaj OOB-SZP-ZWZ. Członkami OOB byli m.in. ks. kapelan Jerzy Ponganis z Sosnowca, ks. wikary Stefan Szmal (ur. 15 grudnia 1914 r. w Sosnowcu) z Myszkowa, którzy w wyniku akcji scaleniowej weszli w skład ZWZ w Podokręgu Zagłębiowskim. Współorganizowali akcję charytatywną w podległym sobie terenie i zostali aresztowani przez gestapo i zamordowani w KL Auschwitz[76].

---

[75] Ks. płk Ferdynand Wawro odznaczony był m.in. Krzyżem Niepodległości, 4-krotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Złotym i Srebrnym Krzyżami Zasługi. Z kolei ks. kpt Ignacy Lang odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami; F. Wawro. Arkusz ewidencji personalnej. CAW, sygn. 1777/90, t. 776; I. Lang, Arkusz ewidencji personalnej. CAW, sygn. 1777/90, t. 735; J. Myszor, *Stosunki kościół…*, op. cit., s. 173; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m. in. przez E. Dudek, W. Nikiel, B. Hojnacką, J. Wawrzyczek.

[76] Ks. Szmal stracony w Auschwitz 21.02.1942 r.; Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez: kpt. Czesława Nowickiego, por. mgr. Janusza Rajchmana.

Na początku 1940 r. kierownictwo okręgowe SZP-ZWZ powołało cztery główne ośrodki zorganizowanej pomocy w Katowicach, Rybniku, Cieszynie i Bielsku, którymi kierowały sztaby inspektoratów. Ośrodki te dysponowały zorganizowaną siecią punktów terenowych, które znajdowały się przeważnie pod opieką duchowieństwa obydwu wyznań. Kierownictwa okręgowe i inspektoratów ZWZ doszły jednak do przekonania, że zbytnio angażuje ich powyższa działalność, co wpływa negatywnie na efekty pracy wojskowej. Dlatego postanowiono powołać specjalistyczną komórkę na szczeblu Okręgu Śląskiego ZWZ, która zajmowałaby się organizowaniem i kierowaniem akcją charytatywną. Do jej organizowania przystąpiono w Okręgu Śląskim ZWZ w kwietniu 1940 r. pod nazwą „Opieka społeczna". Na jej szefa ppor. rez. mgr Józef Korol wyznaczył ks. Machę, który już wcześniej swoją aktywnością konspiracyjną zwrócił jego uwagę. Warto podkreślić, że ks. Macha w pierwszych tygodniach okupacji był współorganizatorem Polskiej Organizacji Zbrojnej w Rudzie Śląskiej, która skupiała głównie harcerzy i studentów wyższych uczelni. Na jej czele stanął ks. Macha, rozszerzając działalność na sąsiednie miejscowości. Wkrótce podporządkował organizację kierownictwu okręgowemu SZP.

W kwietniu 1940 r. przyjechał Ksawery Lazar do Rudy Śląskiej, gdzie spotkał się z ks. Machą. Przekazał mu rozkaz Korola o zorganizowaniu na szczeblu okręgu „Opieki społecznej" i podporządkowaniu jej istniejących komórek pomocy społecznej w terenie. Można przyjąć, że wyznaczenie księdza na jej kierownika było celowe. Z jednej strony dał się już poznać jako organizator pracy konspiracyjnej, zaś z drugiej miał możliwości rozpropagowania akcji pomocy wśród Ślązaków i pozyskania księży. Ks. Macha nieprzypadkowo przystąpił do wydawania gazety konspiracyjnej „Świt", w której wzywano ludność polską do wzajemnej samopomocy. W gazecie tej zamieszczał też artykuły ks. Macha o powyższej tematyce. W jednym z nich pt. „Pomóż im, gdy możesz" czytamy: „… Siła woli to wielka potęga, lecz wtedy tylko, gdy jej towarzyszy miłość. Nie chcę się rozwodzić nad miłością bliźniego, gdyż to ksiądz z ambony wygłasza po tysiąc i więcej razy, ale warto coś nie coś przypomnieć. Żyjemy w trudnych warunkach. Zbliżają się święta szybkimi krokami i każdy rad by je jakoś spędzić. Nie każdy będzie mógł sobie pozwolić na drzewko, ale to pół biedy. Popatrzmy jednak pod biedne strzechy tych rodzin, które straciły ojca lub syna, żywiciela rodziny na wojnie w obronie kochanej ojczyzny lub obecnie gnije w Dachau, lub innym więzieniu. Tym kochani rodacy należy nam się spłacić dług wdzięczności. Prawda, że każdy boryka się z losem, ale na drobną zapomogę wystarczy. To nie dla nas robicie, nie dla siebie, ale

dla Polski. Wspólnymi siłami pomóc im trzeba. Jednostka nie znaczy nic, bo pomimo najlepszych chęci, zginie w tłumie (…). Zastanów się też i ty mój drogi, że możesz być kiedyś w tych samych warunkach. Nie wiadomo nigdy co nam przyszłość przyniesie. Czekają nas jeszcze ciężkie walki w przyszłości. Niejeden z nas padnie pozostawiając rodzinę w podobnych warunkach, a może jeszcze gorszych. Nie wolno nam zostawić tej sprawy normalnemu biegowi i przymknąć oczy. To bracia, to matki, które dały dzieci Ojczyźnie za świętą sprawę. To rodziny najlepszych synów Ojczyzny, którzy dla ogólnego dobra nie wahali się dać życia lub wolności. Dlatego też cześć ich pamięci, a pomoc rodzinom"[77].

Brak dokumentów nie pozwala na ustalenie oddźwięku społecznego tego i innych artykułów w prasie konspiracyjnej oraz różnych form oddziaływania członków „Opieki społecznej" na Ślązaków. Można przyjąć, że zakrojona na tak szeroką skalę akcja ks. Machy a później jego następców, księży i organizacji konspiracyjnych przyniosła wymierne efekty. Do takiej oceny upoważniają „Raporty o sytuacji na Ziemiach Zachodnich". W jednym z nich czytamy: „…Wzajemna postawa ludności Śląska jest jak najlepsza. Charakteryzuje ją samopomoc i solidarność narodowo-społeczna…". W innym z raportów podkreśla się rolę organizacji wojskowych, które pozyskały do współpracy miejscowe grupy ludności polskiej, czego konsekwencją był rozwój samopomocy sąsiedzkiej[78].

Ks. Macha do kierowania „Opieką społeczną" powołał trzyosobowy zespół, stając na jego czele. Na głównego kasjera wyznaczył Leona Rydrycha, a na kierownika gospodarczego Pawła Stopę. Podstawowym celem tego zespołu było rozpropagowanie akcji pomocy społecznej na Śląsku, utworzenie sieci terenowej, podporządkowanie istniejących już komórek w terenie, pozyskanie księży, zbieranie środków finansowych i innych itd. Niemcy jednoznacznie określili cele „Opieki społecznej," że: „…miała zadanie zbierać pieniądze od Polaków, wspierać ludność polską, zwłaszcza dożywiać, która w wojnie polsko-niemieckiej straciła żywicieli albo została aresztowana przez Niemców (…). Zadanie tej akcji było także takie, aby utrzymać ludność polską w przekonaniu o odrodzeniu się państwa polskiego i występowania przeciwko Niemcom…"[79].

---

77 Pomóż im, gdy możesz (w:) Zryw, grudzień 1940, s. 3.

78 Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich nr 6 (do 15.08.1943 r.). AAN, sygn. 202/III/139, t. 1, s. 214; Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich nr 7 do 31.10.1943 r., AAN, mf. 2270/1, kl. 700–701.

79 Podpis nieczyt. Im Namen des Deutsches Volkes. In der Strafsache gegen den Fordermann Fabian Janik. Beuthen O/S 3.09.1942 r., AAN, mf. 1790, kl. bez nr.

Nie sposób ustalić struktury i obsady personalnej w terenie „Opieki społecznej". Z dokumentów niemieckich wynika, że posiadała ona 14 placówek na Śląsku, w których zaangażowanych było 700 osób[80].

Nie będzie większym błędem stwierdzenie, że znaczna liczba księży nie tylko wsparła akcję ks. Machy, ale włączyła się do jej kierowania w terenie. Aktywność ks. Machy w terenie, liczne wyjazdy i kontakty prawdopodobnie zwróciły uwagę gestapo, które aresztowało go na dworcu w Katowicach w dniu 6 września 1941 r. Przeprowadzone tego jeszcze dnia w nocy aresztowania jego najbliższych współpracowników wskazują, że niemiecki aparat bezpieczeństwa rozpracował już kierownictwo. Ks. Machę poddano brutalnemu śledztwu, lecz nie załamał się i do ostatnich godzin życia pozostał wierny głoszonym zasadom. W liście do rodziców z więzienia katowickiego na cztery godziny przed śmiercią napisał: „…Umieram z czystym sumieniem. Żyłem krótko, ale uważam, że cel mój osiągnąłem. Nie rozpaczajcie. Wszystko będzie dobrze. Bez jednego drzewa las zostanie lasem. Bez jednej jaskółki wiosna też zawita. A bez jednego człowieka świat się nie zawali…". 3 grudnia 1942 r. został zgilotynowany w więzieniu katowickim[81].

W listopadzie 1939 r. w Chorzowie Batorym Konrad Gębolis, Konrad Sojka, Walter Lipina, Henryk Murłowski utworzyli POP, która weszła później w skład ZWZ-AK. Jej członkowie włączyli się do akcji pomocy dla ludności polskiej znajdującej się w trudnej sytuacji materialnej. Kierownictwo jej powołało komitet do udzielania pomocy na czele z ks. Ignacym Jeżym. W skład wchodzili jeszcze: Marta Burda, Jadwiga Ludwikowska, Józef Skupień. Komitet rozdzielał m.in. artykuły żywnościowe i odzieżowe, środki finansowe wśród rodzin polskich[82].

W Obwodzie Oświęcimskim ZWZ ks. Grohs kierował opieką społeczną, koncentrując się na udzielaniu pomocy więźniom obozu koncentracyjnego. Do współpracy pozyskał księży, siostry zakonne i okoliczną ludność. Celem koordynacji tej pomocy powołano „Komitet Niesienia Pomocy Więźniom Politycznym" na czele z Heleną Stupkową. Honorowym jego prezesem został ks. Jan Skarbek

---

80 Podpis nieczyt. Im Namen des Deutsches Volkes. In der Strafsache gegen den Grubenhauer Alois Lossa. Beuthen O/S 13.08.1942 r., AAN, mf. 1790, kl. bez nr; Akta oskarżenia Bronisława Dzianochy i Piotra Raka udostępnione autorowi przez gen. bryg. dr. Z. Walter-Jankego.

81 W dniu tym w więzieniu katowickim ścięto 18 osób, w tym inż. Franciszka Kwaśnickiego i Franciszka Potysza. H. Moczygęba, *Ks. Jan Macha*, Kraków 1968 (odpis relacji w zb. autora, udostępniła autorowi kpt. A. Korczyńska); Wyroki śmierci i egzekucje – bez daty (prawdop. ze stycznia 1943 r.). AAN, mf. 2270/1, kl. 654; Zbrodnie najeźdźcy (w:) Wiadomości, nr 25 z 13.03.1943 r., s. 1; Raport o sytuacji na Ziemiach Zachodnich nr 3 (do 31.12.1942 r.), AAN, mf. 2270/1, kl. 369.

82 Bolesław Dziamski, *Krótki zarys działalności Ruchu Oporu POP i TOW na terenie Chorzowa Batory w czasie okupacji hitlerowskiej od listopada 1939 do wyzwolenia*, s. 1. Mps przekazany autorowi przez B. Dziamskiego.

– dziekan Oświęcimia, który polecił podległym sobie księżom rozpropagować tę akcję po wsiach. Księża nie tylko poparli jego inicjatywę, ale także aktywnie zaangażowali się w gromadzenie pieniędzy, żywności i lekarstw. Policja przeprowadziła rewizje na plebaniach celem skompromitowania księży wobec mieszkańców Oświęcimia, zmuszając ich do chodzenia po mieście z wózkami załadowanymi dużą ilością zapasów żywności. Władze niemieckie chciały pokazać ludności, jak żyją księża w warunkach okupacji, gdy powszechnie brakuje artykułów spożywczych. Celu zamierzonego okupant nie osiągnął, ponieważ mieszkańcy domyślali się, że była to żywność przeznaczona na pomoc dla więźniów obozu oświęcimskiego[83].

W akcji pomocy więźniom obozu koncentracyjnego wyróżniał się administrator parafii oświęcimskiej ks. Stanisław Bajer (ur. w 1907 r. w Wiśniowej), współpracujący z komendą obwodową ZWZ-AK. Z kolei ks. Przebinda z Osieka nie tylko uczestniczył w tej akcji. ale ostrzegał osoby pomagające przed aresztowaniem, np. Zygmunta Urbańczyka „Zagłobę", który gromadził w domu znaczne ilości żywności dla więźniów oświęcimskich. Pod koniec stycznia 1942 r. wysłał on swojego organistę Albina Klęczara do „Zagłoby", aby usunął z domu żywność, ponieważ wkrótce przyjedzie policja i przeprowadzi rewizję. Tak też zrobił, więc rewizja nie przyniosła efektów. Także siostry z klasztoru sióstr serafitek w Oświęcimiu na czele z przełożoną Teodozją Wiśniewską włączyły się w akcję pomocy więźniom oświęcimskim, zwłaszcza pracującym poza obozem, dostarczając im żywność i lekarstwa. Do akcji tej włączyły też dzieci, będące pod ich opieką. Zanosiły one więźniom chleb i owoce. Siostry nawiązały też łączność z obozem poprzez Kazimierza Wandowskiego. Wielką uwagę przywiązywały do zrealizowania zamówień otrzymywanych z obozu – lekarstw dla chorych. W zimie dostarczały do obozu znaczne ilości rękawic, skarpet, szalików, swetrów, które same wykonywały. W klasztorze siostry przechowywały kilku księży oraz niektórych uciekinierów z obozu. Więźniom ułatwiały kontakt korespondencyjny z rodzinami. W szpitalu dla gruźlików w Kętach (zatrudnione jako pielęgniarki) troszczyły się o życie religijne chorych wraz z wikariuszem ks. Schmidtem[84].

Do obozu dostarczano nielegalnie nie tylko żywność, lekarstwa, odzież, ale też hostię i wino mszalne. Te ostatnie przesyłki otrzymywali m.in. ks. Grohs

---

83 A. Harat. Relacja. Oświęcim 10.08.1966 r. Arch Państwowego Muzeum Aischwitz-Birkenau w Oświęcimiu (APMA-B w Oświęcimiu – w dalszej informacji), zespół – oświadczenia, t. 52, s. 5; Stanisław Krępa-Trojacki. Relacja. Oświęcim 04.08.1961 r. APMA-B w Oświęcimiu, zespół – oświadczenia, t. 22, s. 3–4.

84 39. Podpis nieczyt. Ankieta. Oświęcim 08.07.1963 r., Centralne Archiwum Ruchu Ludowego (CARL), sygn. R-VI/365a, k. 1; S. B. Laszczak. Zgromadzenie sióstr Matki Bożej Bolesnej – serafitki. (w:) *Życie religijne w Polsce…*, op. cit., s. 396–397; Z. Urbańczyk. Wspomnienia. Oświęcim 25.01.1964 r., s. 6–17 (mps. w zb. autora).

(od grudnia 1944 r.) i ks. Konrad Szweda (od listopada 1941 r.). Ten ostatni aresztowany został 18 grudnia 1940 r. w Świętochłowicach za działalność w ZWZ i przewieziony zaraz do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Tutaj udzielał w szerokim zakresie posługi kapłańskiej, odprawiał potajemnie Msze św., z narażeniem życia spowiadał, zaopatrywał na śmierć oraz udzielał współwięźniom wszelkiej możliwej pomocy. W podobny sposób postępowali w obozach inni księża, jak wymieniony już Grohs, Michał Emil Szramek (zginął w Mauthausen 13 stycznia 1942 r.), Leopold Biłko.

Obozem oświęcimskim interesował się stale arcybiskup Sapieha i bp Adamski, przeznaczający na pomoc znaczne sumy pieniędzy. W akcji tej uczestniczyła także katowicka Kuria Biskupia, z którą kontakt utrzymywała m.in. Wanda Jordan-Łowińska. Kpt. Adela Korczyńska – szef Wojskowej Służby Kobiet Okręgu Śląskiego AK pisze o niej: „…druhna Wanda stała się jednym z czołowych ogniw kontaktu. Przez red. Gryłkę i dr. Roszaka trafiła do Delegatury, z bp. Kominkiem prowadzącym taką akcję duchowieństwa polskiego na Śląsku porozumiewała się przez ks. Proksza [Henryka Prokscha – M.S.] i ks. Latuska [Paweł, prowadził tajne duszpasterstwo wśród cudzoziemców przywiezionych na przymusowe roboty na Górnym Śląsku oraz kierował akcją charytatywną – M.S.]. Dzięki tym możliwościom harcerki śląskie otrzymywały duże ilości leków i innych środków pomocy…”[85].

Katowicka Kuria Biskupia nie tylko zakupywała potajemnie lekarstwa dla więźniów obozu oświęcimskiego, lecz prowadziła nieoficjalną ich zbiórkę, angażując do niej młodzież. Bogdan Szaflik z katowickiej grupy harcerzy uzyskiwał lekarstwa i środki opatrunkowe od znajomych, które pakował do paczki i zostawiał w krypcie katedry. Podobnie postępowały inne osoby. Paczki tam złożone zabierał ksiądz. Składanie paczek odbywało się raz w tygodniu w godzinach od 18:00 do 19:00[86].

---

[85] Warto zwrócić uwagę, że abp Sapieha przesłał 19.12.1940 r. do Urzędu Parafialnego w Oświęcimiu pismo adresowane do komendanta obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Pismo to doręczyli Rudolfowi Hossowi ks. Grohs i ks. Rudolf Schmidt jako tłumacz. Arcybiskup prosił komendanta obozu o zezwolenie na odprawienie nabożeństwa dla więźniów z okazji Świąt Bożego Narodzenia. Hoss nie wyraził zgody a zezwolił tylko na dostarczenie 6 tysięcy paczek o wadze do 1 kg, ale nadanych na poczcie. Księża zaapelowali do ludności, która pospieszyła z pomocą i do obozu przesłano nakazaną liczbę paczek; A. Korczyńska, *Moje kontakty z Wandą Jordan-Łowińską*, s. 3, (odbitka ksero w zb. autora); J. Kret, Wanda Jordan-Łowińska (w:) Więź, nr 6/1979, s. 95; Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez: kpt. A. Korczyńską, gen. bryg. dr. Z. Walter-Jankego, kpt. W. Bratka.

[86] *Bohaterowie spod znaku lilijki…*, op. cit., s. 77. Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez: kpt. A. Korczyńską, hm. W. Niederlińskiego.

Kuria tą pomocą objęła też przebywających w więzieniach Polaków, np. ppor. Edwarda Sojkę (ur. 24 grudnia 1910 r. w Brzezince), współorganizatora Placówki ZWZ w Mysłowicach, a następnie członka kierownictwa GL PPS na Śląsku (od wiosny 1944 r.), aresztowanego 23 czerwca 1944 r. i po przesłuchaniu przez gestapo skierowanego w dniu następnym do więzienia w Katowicach. W więzieniu otrzymał trzy razy paczki żywnościowe od ks. dr. Pawła Latuska, który kierował akcją charytatywną oraz prowadził tajne duszpasterstwo wśród cudzoziemców przywiezionych do pracy przymusowej na Górnym Śląsku. E. Sojka stwierdza, że z polecenia ks. Latuska inny ksiądz utrzymywał łączność z więzieniem katowickim (pod koniec sierpnia 1944 r. Sojka wywieziony do obozu Gross Rosen)[87].

Akcją pomocy więźniom obozu oświęcimskiego w Inspektoracie Bielskim ZWZ-AK kierował starszy kapelan ks. Słonka „Stasiak", który wchodził też w skład komendy Obwodu Żywieckiego. Przy tej komendzie powołano Komisję Finansową na czele z ks. „Stasiakiem" z zadaniem m.in. organizowania pomocy dla Polaków znajdujących się w trudnych warunkach bytowych oraz przebywających w więzieniach i obozach koncentracyjnych. W jej skład weszła specjalnie utworzona grupa na czele z ks. Wacławem Młokosą, celem pozyskiwania żywności i lekarstw od mieszkańców tego regionu. Pieniądze uzyskiwane ze zbiórki i darów przeznaczano na ich zakup. W podobny sposób postępowali inni księża, łączący pomoc dla mieszkańców z danego terenu z pomocą dla więźniów obozów koncentracyjnych, np. ks. Franciszek Dobrowolski – proboszcz z Wisły, ks. Emil Skudrzyk – wikary ze Strumienia, ks. Józef Skudrzyk – administrator parafii w Czechowicach-Dziedzicach. Ks. J. Skudrzyk zginął tragicznie 15 lutego 1945 r. W dniu tym przebywał z proboszczem ks. Alojzym Gałuszką w budynku domu parafialnego w Strumieniu, na który spadła bomba. Obaj księża ponieśli śmierć i zostali pochowani w tej miejscowości[88].

Wielu księży pospieszyło z pomocą ludności polskiej w danych parafiach, np. ks. Bernardyn Izydor Grzyśka (ur. 4 kwietnia 1906 r. w Halembie) – przełożony klasztoru w Chorzowie-Klimzowcu, a od 1942 r. administrator parafii św. Franciszka przy tym klasztorze. W klasztorze przechowywał ludzi ściganych przez niemiecki aparat bezpieczeństwa. Organizował też pomoc materialną dla

---

87 Henryk Kadaj. Protokół przesłuchania podejrzanego Edwarda Sojki, Katowice 14.11.1950 r., IPN Katowice, sygn. IPN Ka 032/72. t. 2, cz. 2, s. 36.

88 W. Zych, *Obwód żywiecki i Legion Śląski*, s. 8–9 (odbitka ksero w zb. autora); W. Zych, *Ruch oporu na Żywiecczyźnie w latach 1939–1942*, Żywiec 03.01.1965 r., s. 48–49 (mps w zb. autora); A. Płanik, *Obwód Żywiec…*, op. cit., s. 5–8; Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez mgr. M. Brzosta, R. Kowalę, S. Gajdzicę.

rodzin najbardziej jej potrzebującej. Podobnie postępował ks. Byrtula – wikary w kościele parafialnym w Dolnej Lutyni (pomagał nie tylko Polakom, ale też Czechom oraz ostrzegał ich przed konfidentami) i ks. Jan Broy – proboszcz parafii Św. Krzyża w Siemianowicach Śląskich. Ten ostatni za pomaganie ukrywającym się Polakom został aresztowany przez gestapo w dniu 3 maja 1940 r. i osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau, a następnie w Gusen. Z obozu został zwolniony 11 listopada 1940 r. z zakazem powrotu do diecezji katowickiej. Natomiast nie przeżył pobytu w obozie koncentracyjnym w Dachau ks. Nikodem Antoni Korczok – proboszcz w kościele MB Królowej Pokoju w Sośnicy k. Gliwic (ur. 1 czerwca 1891 r. w Starej Wsi Raciborskiej). Już we wrześniu 1939 r. zorganizował w Gliwicach akcję społeczną i charytatywną na rzecz ofiar wojny. Pomocą objął też Polaków wywiezionych na przymusowe prace do Gliwic. Aresztowany przez gestapo 24 sierpnia 1940 r. i osadzony w więzieniu gliwickim, a następnie wrocławskim, skąd przewieziony został do obozu koncentracyjnego w Dachau. Tutaj gromadził wokół siebie wieczorami współwięźniów i odmawiał z nimi modlitwy, spowiadał i przygotowywał na śmierć. Za tę działalność był torturowany i kierowany do najcięższych prac fizycznych. Na rozkaz gestapo został zastrzelony przez obsługę obozową 5 lutego 1941 r., czyli w przeddzień zwolnienia (uniewinniony przez sąd). W obozie w Dachau zginął też ks. Stanisław Krzystolik – wikary w kościele NMP Królowej w Chropaczowie (ur. 8 marca 1908 r. w Glince k. Tych). Już w pierwszych tygodniach okupacji pomagał rodzinom, których członkowie ukrywali się bądź mieli bliskich w więzieniach i obozach. Aresztowany 3 maja 1940 r. i przewieziony do obozu koncentracyjnego m.in. w Dachau, w którym zginął 3 lipca 1942 r. Śmierć w obozie tym poniósł też emeryt ks. Rudolf Tomanek (ur. 1 lutego 1879 r. w Ropicy), m.in. wikariusz w Grodźcu i Cieszynie, katecheta w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. W początkach okupacji nawiązał współpracę z sekcją socjalną Organizacji Orła Białego w Cieszynie. Pod koniec października 1939 r. organizacja ta podporządkowała się SZP-ZWZ. Ks. Tomanek kontynuował działalność charytatywną do aresztowania, tj. do 18 kwietnia 1940 r. Przebywał w obozach koncentracyjnych Gusen i Dachau. W tym ostatnim zmarł z wycieńczenia 18 lipca 1941 r. Natomiast niemal przez całą okupację spieszył z pomocą ludności polskiej ks. Henryk Proksch (ur. 24 maja 1886 r. w Boguminie), który święcenia kapłańskie przyjął 23 lipca 1912 r. W swej długoletniej pracy duszpasterskiej był m.in. wikarym we Frysztacie, kapelanem w armii austriackiej a następnie w WP, kierownikiem Referatu Szkolnego w Kurii Katowickiej. W latach okupacji został proboszczem parafii Przemienienia Pańskiego w Katowicach (15 marca 1940 r.), słynącej z akcji charytatywnej, w której miał znaczący udział. W akcji tej wyróżniał się

też ks. Paweł Latusek (ur. 23 lutego 1910 r. w Tychach), późniejszy biskup sufragan wrocławski. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk bp. Adamskiego w dniu 29 czerwca 1935 r. w Katowicach. W dwa lata później obronił pracę doktorską na Wydziale Teologicznym UJ, zaś w 1939 r. ukończył Ecole des Missionaires du Travail w Lille. Po studiach specjalistycznych we Francji powrócił do Katowic, gdzie został sekretarzem i kapelanem bp. Adamskiego. Po wysiedleniu biskupa do GG był jego łącznikiem z diecezją katowicką do 1945 r. Jednocześnie kierował w diecezji akcją charytatywną oraz prowadził tajne duszpasterstwo wśród cudzoziemskich robotników przymusowych przywiezionych do pracy w zakładach górnośląskich, głównie Belgów, Francuzów i Holendrów[89].

Księża rozwinęli akcję charytatywną także w Zagłębiu Dąbrowskim. Uczestniczyły w niej też siostry zakonne. Słusznie zauważył ks. W. Sobczyk, że podczas okupacji: „…gdy załamała się Akcja Katolicka, gdy nie było nauczania religii w szkołach, gdy działalność duszpasterska w parafiach została sprowadzona do najbardziej elementarnych czynności, ta właśnie akcja dobroczynności w najróżnorodniejszych formach mogła jeszcze być prowadzona i świadczyła o duchu chrześcijańskim, który w tych koszmarnych czasach się nie załamał. Stały się więc parafie domami schronienia dla wysiedlonych, wydziedziczonych, dyskretnymi ośrodkami pomocy dla rodzin rozbitych przez wojnę, dla sierot bez opieki, dla chorych. Nie robiono z tego ani sprawozdań, ani wykazów, przeciwnie prowadzono akcję charytatywną w największej dyskrecji, a często z narażeniem życia…”[90].

Aktywnie w udzielanie pomocy mieszkańcom Sosnowca włączył się ks. Franciszek Raczyński (1874–1941), rektor kościoła kolejowego pw. NSPJ w tym mieście. Gestapo aresztowało go za tę działalność w styczniu 1941 r. podczas głoszenia kazania i poddało brutalnemu śledztwu, podczas którego zmarł w tym miesiącu[91].

Z kolei pomocy ludności żydowskiej nie odmawiał ks. Zawadzki. Pewnego dnia przyszła do niego Żydówka w średnim wieku z prośbą o uratowanie jej dziecka. Powiedziała: „…słyszałam, że Ksiądz pomaga Żydom. Dlatego przyszłam błagać Księdza Proboszcza o uratowane małego dziecka, jedynej radości nieszczęśliwej matki. Czy Pani wie, na co naraża mnie i tych ludzi, u których dziecko ukryje? Wiem, że Ksiądz już kilkakrotnie narażał swoje życie, aby ratować Żydów i swoich. No więc dobrze, muszę się naprzód porozumieć z tymi,

---

89 *Słownik biograficzny…*, op. cit., s. 16 i n; Życiorys ks. Jana Broy – Księga Gusen, t. VIL, Katowice marzec 1965 r., Arch. IPN Katowice, sygn. Ka 301/1, t. IV, s. 16; Henryk Kadaj, Protokół przesłuchania podejrzanego Edwarda Sojki, Katowice 14.11.1950 r., IPN Katowice, sygn. IPN Ka 032/72. t. 2, cz. 2, s. 36; Relacja pisemna udzielona autorowi przez J. Burka.

90 Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński…*, op. cit., s. 224.

91 http://edus.ibrbs.pl/z-panteonu-duchowienstwa-katolickiego-zaglebia-dabrowskiego/ 26.11.2018 r.

którzy to dziecko wezmą, proszę się zgłosić dzisiaj o godzinie piętnastej. Pojechałem do Sosnowca. Przewielebna Matka Generalna S.S. Karmelitanek zgodziła się i w ten sposób uratowane zostało dziecko, matka i prawie cała rodzina…". Była nią Janina Kierocińska, założycielka Zgromadzenia Sióstr Karmelitanek Dzieciątka Jezus w Sosnowcu. Przy domu tego Zgromadzenia utworzono we wrześniu 1942 r. sierociniec dla dzieci. Siostra J. Kierocińska zdawała sobie sprawę, jakie ryzyko ponosi przyjmując dzieci żydowskie. Ks. Zawadzki stwierdził: „… Wiem o wielu innych wypadkach, gdzie Matka Generalna ratowała nieszczęsne dzieci żydowskie od pewnej śmierci. A czyniła to z taką prostotą, dobrocią i spokojem jakby to chodziło o rzeczy najprostsze, a nie o narażanie życia…". Z kolei jeden z wychowanków tego domu, Józef Bombecki, który jako dziecko znalazł schronienie u sióstr, napisał w księdze pamiątkowej „Matka Teresa była mi Matką. Jestem dzieckiem odbitym z transportu jadącego do Oświęcimia, gdzie prawdopodobnie zginęła cała moja rodzina. Można powiedzieć, że żyję dzięki Matce Teresie i Jej duchowym córkom. Podczas wojny narażając życie swoje i innych sióstr ukrywała mnie przed okupantem. Jakież słowa mogą oddać moją wdzięczność? Jak można podziękować za życie? Zgromadzenie Sióstr Karmelitanek w Sosnowcu uważam za swój rodzinny dom, a Matkę Teresę za przybraną Matkę"[92]. Warto zwrócić uwagę, że pomoc i schronienie znajdowali tutaj żołnierze GL PPS i ZWZ-AK oraz mieszkańcy nie tylko z Sosnowca. Siostra Kierocińska wyznawała zasadę, ze nikt głodny nie może odejść od ich bramy[93].

Ks. Franciszek Stopniak stwierdza, że pomocy ludności żydowskiej udzielali też duchowni diecezjalni i zakonni oraz zakony na terenie co najmniej 381 miejscowości, w tym na Śląsku i Zagłębiu Dąbrowskim: Brzezinka, Lubliniec, Oświęcim, Trzebinia[94].

W akcji pomocy dla jeńców uczestniczyły też siostry zakonne, np. w Prudniku na terenie fabryki obuwia znajdował się obóz pracy jeńców radzieckich. Warunki były bardzo ciężkie. Siostry zakonne z domu dziecka w Prudniku udzielały pomocy żywnościowej, dostarczały bieliznę, lekarstwa[95].

---

92 Matka Teresa Kierocinska została za pomoc Żydom odznaczona pośmiertnie medalem „Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata" w 1992 r.; Ks. Marian Duda, *Patriarcha Będziński ks. Wincenty Mieczysław Zawadzki 1894–1975*, Będzin 2016, s. 248–249.

93 Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez Marię Jeziorowską, Barbarę Babińską-Zabłocką, kpt. Cz. Nowickiego, por. mgr. J. Rajchmana.

94 Ks. Franciszek Stopniak, *Duchowieństwo polskie wobec Żydów w okresie II wojny światowej*, Warszawa IV 1983 r. Arch. IPN Kraków, sygn. IPN Kr 1/278, t. 3, dok. 4.

95 Ppor. Edward Więckowski. Ankieta GKBZH w P. dot. obozów. (brak daty-1970 r.). Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/756, s. 47.

W bieżącej działalności organizacji konspiracyjnych z udziałem księży, poza propagandą i akcją charytatywną, mających na celu kształtowanie postaw i nastrojów społeczeństwa oraz pomoc dla najbardziej potrzebującej ludności, najważniejszą rolę spełniała działalność wywiadowcza. To była decyzja central organizacji konspiracyjnych, które nakazywały podległym sieciom na Śląsku skoncentrowanie się na wywiadzie. Decyzja ta nie może dziwić, ponieważ był to region przemysłowy, wykorzystywany przez okupanta do produkcji zbrojeniowej. Stąd dążyły one do uzyskiwania wszelkich wiadomości o niej oraz o liczebności sił policyjno-wojskowych, zamierzeniach okupanta itd. Udział księży w wywiadzie nie był liczny i ograniczał się w zasadzie do sieci Jana Margicioka „Augusta" (szef wywiadu inspektoratu rybnickiego ZWZ-AK), który pozyskał do niej m.in. ks. Fryderyka Szymeczka (ur. 13 lipca 1913 r. w Piotrowicach na Zaolziu). Po ukończeniu szkoły podstawowej w rodzinnej miejscowości kontynuował naukę w Gimnazjum Realnym w Orłowej. Po jego ukończeniu wstąpił do Seminarium Duchownego w Widnawie. Po przyjęciu święceń kapłańskich 12 lipca 1936 r. pracował jako wikariusz w Cierlicku, a następnie w Rychwałdzie. W tej ostatniej miejscowości był współorganizatorem ZWZ, a swoją działalność skoncentrował na pracy wywiadowczej. Aresztowany w domu rodzinnym w Piotrowicach w dniu 25 lipca 1943 r. i przewieziony do więzienia cieszyńskiego, a następnie do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. W obozie tym sąd doraźny pod przewodnictwem SS-Obersturmbannführera dr. Johannesa Thümmlera – komendanta policji bezpieczeństwa w Katowicach, skazał go na karę śmierci w dniu 29 listopada 1943 r. Tego jeszcze dnia został tutaj rozstrzelany. W obozie tym przebywał też ks. Jan Król (ur. 23 czerwca 1899 r. w Rudzie Śląskiej). Gimnazjum ukończył w Chorzowie w 1924 r., zaś studia teologiczne odbywał w Śląskim Seminarium Duchownym, gdzie 23 lutego 1929 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Jako duszpasterz pracował m.in. w Lipinach, Chorzowie, Mysłowicach. Po powrocie z ucieczki wrześniowej w 1939 r. objął jeszcze w tym miesiącu administrację parafii w Pogrzebieniu. Prawdopodobnie zwerbowany został w połowie 1940 r. do sieci wywiadowczej ZWZ, dostarczając jej od sierpnia tego roku raporty m.in. o produkcji przemysłowej i siłach policyjno-wojskowych na Śląsku. Zagrożony aresztowaniem lub z polecenia „Augusta" przedostał się do GG. Tutaj zgłosił się do pracy w organizacji „Todt". Z jedną z jej firm budowlanych wyjechał na Krym do pracy na lotnisku. Tam został aresztowany w czerwcu 1943 r. i skierowany do obozu koncentracyjnego w Auschwitz, ponieważ ujawniono jego działalność w rozbitej już sieci wywiadowczej „Augusta". W 1944 r. ks. Król przebywał w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen, a następnie w Buchenwaldzie, gdzie doczekał się wolności.

W pracy wywiadowczej wyróżniał się, o czym już pisałem, ks. J. Adamecki a ponadto ks. Jerzy Wałach. Ten ostatni zaangażowany był w „Straganie" – sieci wywiadu ofensywnego KG ZWZ-AK. Dla niej przekazywał materiały o znacznej wartości dotyczące m.in. transportów wojskowych przejeżdżających przez Śląsk, produkcji przemysłowej, liczebności i uzbrojeniu sił niemieckich. Uwagę zwraca fakt, że współpracował z członkami sieci wywiadowczej „Augusta" oraz z ks. Gustawem Ożaną[96].

W Austrii utworzyła KG ZWZ sieć wywiadowczą „Stragan" w 1940 r., w której główną rolę odgrywali Zaolziacy. W Wiedniu znalazł się ks. Gustaw Ożana – katecheta z Trzyńca, wbrew swojej woli, ponieważ pozbawiony został pracy i został skierowany do pracy przymusowej. W Wiedniu utrzymywał kontakt z Zaolziakami, którzy skierowani zostali też do pracy przez okupanta lub sami podjęli tu pracę, bo jako członkowie ZWZ byli zdekonspirowani na terenie Zaolzia. Ks. Ożana spotkał chyba przypadkowo znanego mu por. Karola Trojanowskiego „Radwana", urodzonego w Radwanicach na Zaolziu – szefa sieci wiedeńskiej, który prawdopodobnie zwerbował go do wywiadu. Przez ks. Ożanę poznał „Radwan" Władysława Gojniczka urodzonego w Łyżbicach (ob. Trzyniec). Sieć wiedeńska została rozbita wiosną 1943 r. Aresztowany został też w kwietniu 1943 r. ks. Ożana i sądzony przez III Senat Volksgerichtshofu na sesji w Wiedniu 20 lutego 1945 r. Chociaż nie przyznał się do działalności wywiadowczej, to skazany został na karę śmierci. Ks. Ożana wraz z 43 więźniami z takim samym wyrokiem wyprowadzeni zostali z wiezienia Margarethen w Wiedniu 5 kwietnia 1945 r. i pieszo dotarli do wiezienia w Stein an der Donau 9 kwietnia 1945 r. Komendant więzienia wypuścił wszystkich więźniów na wolność, w tym też ks. Ożanę 15 kwietnia 1945 r. Niestety ks. Ożana i inni więźniowie nie zdołali opuścić podwórza więziennego, gdy znajdujący się w pobliżu oddział Waffen-SS wtargnął na teren więzienia i dokonał masakry. Niemcy zamordowali 386 więźniów, wśród których był ks. Ożana[97].

Ważną rolę w działalności organizacji konspiracyjnych spełniały skrzynki kontaktowe i kwatery, które były istotnym elementem zapewniającym bezpieczeństwo jego członkom, zwłaszcza dowódcom różnych szczebli dowodzenia. Wynikało to z faktu, że wielu członków nie miało stałego zamieszkania w wyniku

---

96 A. Konieczny, *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy. Górny Śląsk 1939–1945*, Warszawa-Wrocław 1972, s. 373; O. Guziur, M. Starczewski, *Lido i Stragan. Ślązacy w wywiadzie AK*, Czeski Cieszyn 1992, s. 117; J. Myszor, *Stosunki kościół – państwo…*, op. cit., s. 172–174; Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez płk. A. Siemiginowskiego i mgr. O. Guziura.

97 Oswald Guziur, M. Starczewski, *Lido i Stragan. Ślązacy w wywiadzie AK*, Czeski Cieszyn 1992, s. 59, 70, 117–119.

zdekonspirowania, zaś ciągłość dowodzenia wymagała lokali na odprawy i utrzymywania kontaktów z przełożonymi i podwładnymi. Starano się organizować skrzynki i punkty kontaktowe w miejscach nie zwracających uwagi otoczenia, czyli w sklepach, różnych punktach usługowych, domach zamieszkałych przez zaufane osoby i na plebaniach. Te ostatnie były cenne dla organizacji konspiracyjnych, bo nie zwracały uwagi miejscowej ludności, niezależnie od narodowości. Każdy mógł przyjść do księdza. Dlatego nikogo nie dziwiło, że ksiądz spotykał się i przyjmował na plebanii wiele osób w różnym czasie. Z drugiej strony dowództwa organizacji konspiracyjnych – zwłaszcza ZWZ-AK – nie chciały narażać księży na aresztowanie, ponieważ zdawały sobie sprawę z roli, jaką odgrywali wtedy w kształtowaniu postaw patriotycznych i zachowaniu polskości na tym obszarze. Dlatego najczęściej punkty kontaktowe i kwatery znajdowały się u tych księży, którzy zaangażowani byli w pracy konspiracyjnej, np. bliskim współpracownikiem dr. Bolesława Wichuły „Sana", szefa służby sanitarnej Okręgu Śląskiego ZWZ, a jednocześnie w późniejszym okresie oficera łącznikowego między sztabem Okręgu Śląskiego ZWZ-AK a Śląską Okręgową Delegaturą Rządu był ks. proboszcz Weber z Korzelowa k. Będzina. Nie tylko „San" miał tam punkt kontaktowy, ale udzielał mu schronienia, a także pełnił też funkcję jego łącznika. Aresztowany wkrótce po ujęciu Wiechuły 8 czerwca 1943 r.[98]

Z kolei ks. F. Szymeczek „Piotr" budynek probostwa udostępnił dowództwom placówki i obwodu na odprawy. Kilkakrotnie przebywali w nim m.in. szef wywiadu Inspektoratu Rybnickiego Margiciok i komendant Obwodu Cieszyńskiego Leopold Hałaczek. Z kolei na przełomie 1942/1943 r. odbyła się u ks. Szymeczka narada przedstawicieli inspektoratu cieszyńskiego AK z członkami czeskiego ruchu oporu. W naradzie tej uczestniczyło ok. 12 osób, w tym ks. „Piotr". Podczas niej ustalono podstawowe zasady współpracy polskiego i czeskiego ruchu oporu[99].

Punkt kontaktowy i skrzynka sieci wywiadowczej Inspektoratu Rybnickiego ZWZ-AK znajdowała się na plebanii u ks. J. Adameckiego w Jabłonkowie. Tutaj też odbywały się odprawy komendy Obwodu Jabłonkowskiego AK. Podobną funkcję spełniał dom ks. Józefa Balcarka – wikarego w Górkach Wielkich, urodzonego w 1912 r. w Karwinie, któremu przyznano 2 grupę DVL (niemiecka lista narodowościowa). W „Raporcie dziennym" nr 5/XI z 1943 r. Niemcy pisali: „… Balcarek utrzymywał w swoim domu placówkę łącznikową dla polskiego ruchu

[98] Wiktor Mrozek, *Ś.p. dr Bolesław Wiechuła*, Katowice 30.12.1945 r., s. 2 (relację udostępnił autorowi kpt. dr J. Niekrasz, który potwierdził działalność ks. Webera).

[99] M. Heller, *Ruch oporu…*, op. cit., s. 102–103; Relacje ustne i pisemne udzielone autorowi m.in. przez E. Szymiczka, J. Burka, E. Góreckiego, J. Kohóta, J. Rusza.

oporu i polskich przywódców band, którzy tam otrzymywali rozkazy albo spotykali się z funkcjonariuszami nielegalnych organizacji. Ponadto Balcarek udzielał pomocy i schronienia ukrywającemu się od wiosny 1943 r. wikaremu parafialnemu Józefowi Kani alias Michałowi Krauze, przez co ochraniał go przed aresztowaniem przez policję…". W tym samym raporcie za zbliżoną działalność aresztowani zostali jeszcze księża z 3 grupą DVL: Tomasz Kalfas – proboszcz w Lipowcu (ur. 30 listopada 1913 r. w Cleveland – USA), Ludwik Kojzar – proboszcz w Ustroniu (ur. 12 sierpnia 1888 r. w Zbytkowie), Wilhelm Kareta – wikary w Paprocanach (ur. 18 czerwca 1914 r. w Jabłonkowie), Mieczysław Jeszonek – administrator parafii w Suszcu (ur. 27 sierpnia 1901 r. w Katowicach). Gestapo aresztowało tych księży m.in. za udzielanie pomocy członkom AK oraz ludności, umożliwianie prowadzenia odpraw dowództwa Obwodu Cieszyńskiego ZWZ-AK itd. Prawdopodobnie wszyscy wywiezieni zostali do obozu koncentracyjnego w Dachau. W obozie tym wyzwolenia doczekał ks. Kojzar, który powrócił do Ustronia w 1945 r. Wówczas został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa, lecz wiece urządzane przez mieszkańców i starania katowickiej kurii diecezjalnej zakończyły się powodzeniem, ponieważ został zwolniony z więzienia. W 1953 r. mianowany został dziekanem dekanatu cieszyńskiego i radcą duchownym. Na emeryturę przeszedł w 1965 r. ze względu na podeszły wiek. Zmarł 25 czerwca 1973 r.[100]

Lokale kontaktowe Obwód Żywiecki ZWZ-AK posiadał też w mieszkaniach księży, np. u proboszcza żywieckiego ks. Jajko, proboszcza ks. Wacława Młokosy w Milówce i proboszcza ks. Słonki w Żywcu-Zabłociu. Z lokali tych korzystały nie tylko komendy obwodu i placówek, ale też dowództwo Inspektoratu Bielskiego ZWZ-AK[101].

Natomiast księża nie byli członkami grup sabotażowo-dywersyjnych i oddziałów partyzanckich (za wyjątkiem ks. Kowolika, zwerbowanego przez Smoczyka)[102], co nie może być zaskoczeniem, ponieważ sprzeczne byłoby to z głoszonymi

---

100 Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 4 vom 26.11.1943. WIH, mf. 175/279. kl. 6491423; Raport dzienny nr 4/XI z 1943 (odpis dokum. niem. w zb. autora); Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 1 vom 2.04.1943. AAN, mf. 1912/2, kl. 43; Relacja ustna udzielona autorowi przez J. Pilcha.

101 W. Zych, *Obwód żywiecki…*, op. cit., s. 5–6; Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez kpt. A. Płanika, W. Galicę, W. Niemczyka.

102 Wacław Smoczyk „Magik", „Szeliga", członek kierownictwa dywersji pozafrontowej w rejonie Katowic przed wrześniem 1939 r., organizator akcji dywersyjnych na tyłach wojsk niemieckich po zajęciu Śląska. W pierwszych miesiącach okupacji przystąpił do rozbudowy sieci dywersyjnej, której wiosną 1940 r. kierownictwo centralne ZWZ nadało nazwę Związek Odwetu (ZO). Do sieci tej zwerbował m.in. ks. Wilhelma Kowolika ur. 21.02.1912 r. w Katowicach i tam zamieszkałego. Nie znamy roli, jaką ks. Kowolik pełnił w ZO, bo brak informacji w dokumencie niemieckim. Nie będzie większym błędem jeżeli przyjmiemy, iż znajdował się w jego mieszkaniu punkt kontaktowy i być może miejsce odpraw

zasadami miłości bliźniego. Niektórzy – o czym już pisałem – zostali kapelanami oddziałów partyzanckich, lecz nie uczestniczyli w bezpośredniej walce z niemieckim aparatem bezpieczeństwa. Kilku księży udzielało im pomocy, np. Emil Skudrzyk ze Strumienia, który włączył się aktywnie w zbiórkę pieniędzy. Część zebranej sumy przeznaczał na pomoc dla Polaków, zaś znaczne kwoty na zakup broni celem dozbrojenia partyzantów AK. Z kolei ks. Słonka i ks. Foks z Białej przechowywali w kościele broń dla placówek z tych miejscowości. Natomiast nieprzejednane stanowisko wobec okupanta zajmował ks. Ferdynand Sznajdrowicz z Lipowej, czemu dawał wyraz nie tylko w kazaniach, ale we współudziale w zabezpieczeniu broni z września 1939 r. W dniu 3 września 1939 r. wycofujący się pododdział WP od strony Zwardonia został odcięty od własnej jednostki przez wojska niemieckie i nie miał szans przebicia się. W zaistniałej sytuacji rozbroił się w Lipowej, a broń polecił ukryć chłopom w bezpiecznym miejscu, ponieważ wykorzystana zostanie w przyszłej walce z okupantem. Chłopi naradzili się z proboszczem Sznajdrowiczem i broń schowali. W grudniu 1939 r. o tym fakcie dowiedziało się gestapo i rozpoczęło śledztwo aresztując w dniu 23 grudnia 1939 r. siedmiu mieszkańców wioski. Do 10 stycznia 1940 r. ujęło ono już 40 osoby, w tym ks. Sznajdrowicza, który przyjął całą winę na siebie, aby uratować współwięźniów. 17 stycznia 1940 r. postawiono ich przed sądem policyjnym w Katowicach, który skazał aż 37 aresztowanych na karę śmierci, w tym też proboszcza. W dniu następnym zostali rozstrzelani w gliniankach cegielni Grunfelda w Katowicach przy ul. Karbowej. Warto zwrócić uwagę, że po aresztowaniu ks. Sznajdrowicza władze kościelne zwracały się z prośbą do Niemców o jego zwolnienie. Interweniował też abp A. Sapieha i ks. Franciszek Strzyż – wikariusz generalny diecezji katowickiej, lecz bez powodzenia. Natomiast Niemcy nie wykryli broni przechowywanej w kościele przez ks. Jana Kostyrę z Głębowic[103].

„Szeligi" z członkami ZO. Warto zwrócić uwagę, że Smoczyk w sposób perfekcyjny przygotowywał akcje kolejowe w III Rzeszy (ok. 50 akcji). Każdą akcję rozpracowywał najpierw teoretycznie a następnie wyjeżdżał nawet kilka razy w teren, aby dopracować w szczegółach. Stąd uderzenia w transport kolejowy były celne, wywoływały wściekłość u pracowników hitlerowskiego aparatu bezpieczeństwa, bo byli bezradni w wykryciu sprawców. Akcje te pozytywnie wpływały na stan psychiczny ludności polskiej, jej postawę patriotyczną, w przeciwieństwie do Niemców. Tym samym Smoczyk był najbardziej poszukiwaną osobą nie tylko przez gestapo, lecz wszystkie służby aparatu przemocy (wyznaczono nagrodę 10 tys. marek za pomoc jego ujęciu). Wydany przez konfidenta Gestapo Pawła Ulczoka. Podczas próby aresztowania przez Gestapo 29.03.1942 r. w Katowicach strzelił do siebie i zmarł w szpitalu po dwóch dniach. W kwietniu 1942 r. gestapo rozbiło tę grupę dywersyjną. Aresztowany został w kwietniu 1942 r. ks. Kowalik i chyba skazany na karę śmierci.

103 W. Zych, *Obwód żywiecki…*, op. cit., s. 3–4; J. Niekrasz, *Z dziejów Armii Krajowej…*, op. cit., s. 90–92; Podpis nieczyt. Do Szefa PUBP w Oświęcimiu. Bielsko-Biała 11.11.1954 r., IPN OBUiAD Kraków, sygn. IPN Kr 009/4820, t. 2, s. 59; Relacja ustna udzielona autorowi przez Barbarę Pikułę.

W bestialski sposób postępowali Niemcy z Polakami udzielającymi pomocy partyzantom, w tym z duchowieństwem. Plebania była naturalnym punktem oparcia dla ludności, ściganej przez niemiecki aparat bezpieczeństwa i dla partyzantów. Tutaj otrzymywali często bezpieczne schronienie, wyżywienie i inną pomoc. W taki sposób postępował ks. Romuald Kapkowski – proboszcz w Borze Zapilskim. W dniu 12 lipca 1944 r. został zastrzelony na plebanii, a jego zwłoki wleczono po ziemi na cmentarz i wrzucono do otwartego dołu mogilnego. Niektórzy mieszkańcy z tej miejscowości, np. Zbigniew Kotarski – partyzant z oddziału AK por. Józefa Janika „Anioła", stwierdzają iż był tylko ranny i został żywcem zakopany w grobie. Losu takiego uniknął ks. Stanisław Guzik (ur. 18 listopada 1905 r. w Przesławicach), proboszcz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Dźbowie. Z parafii uczynił wbrew Niemcom kolebkę polskiej kultury katolickiej. Nie tylko krzewił ducha patriotyzmu i wiary, ale organizował lekcje z historii, polskiego, religii oraz uczył muzyki. Pomagał nie tylko ludności, ale partyzantom, którzy często przebywali na plebanii. Zawsze usuwał ślady ich pobytu. W nocy z 18 na 19 listopada 1944 r. gestapo dokonało rewizji na plebanii, gdzie znalazło dowody współpracy księdza z partyzantami. Nie został wówczas aresztowany. Mieszkańcy namawiali księdza do ucieczki, lecz pozostał na plebanii. Rano został aresztowany przez gestapo z Konopisk podczas próby ucieczki (złamał nogę). Przewieziony do więzienia w Blachowni, poddany został brutalnemu przesłuchaniu, aby wskazał miejsce przebywania partyzantów. Nie załamał się w śledztwie trwającym 40 dni. Wywieziony do Gross Rosen, a następnie do KL Dora-Nordhausen, gdzie zmarł 10 marca 1945 r. Ciało księdza spalono w krematorium[104].

Gestapo nie zdołało ustalić działalności konspiracyjnej ks. Alfonsa Rymera, który święcenia kapłańskie przyjął w Wiedniu – po interwencji abp. Sapiehy, ponieważ odmówiono ich we Wrocławiu. Skierowany został on na plebanię w Żabnicy, gdzie nawiązał współpracę z ZWZ-AK. Niejednokrotnie przekazywał żywność partyzantom z oddziału „Garbnika". Z pomocą pospieszył też osobom „spalonym" z różnych organizacji konspiracyjnych. Najczęściej przybywali na plebanię i tam byli przechowywani, a następnie kierowani do sprawdzonych rodzin polskich. Ludność polską spowiadał po polsku, zaś Niemców tylko po niemiecku[105].

---

[104] Urszula Giżyńska, Jego dzieło nie umarło, wspomnienie (w:) Gazeta Częstochowska, nr 44 (778), 11.02.2006; Relacje pisemne i ustne udzielone autorowi m.in. przez Jana Pietrzykowskiego, Zbigniewa Kotarskiego, Alfreda Borkowskiego, Czesława Rubika.

[105] Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez S. Rymer-Gurbiel, mgr. J. Pietrzykowskiego, Z. Kotarskiego, Cz. Rubika, A. Borkowskiego.

Z partyzantami oddziału AK por. Józefa Janika „Anioła" współpracował proboszcz z Boru Zapilskiego ks. Władysław Derbis. Jego plebanię odwiedzali często nocą, gdzie zawsze zostali nakarmieni. Informował ich o zamierzeniach policji, ponieważ otrzymywał informacje od Drapałły – komisarza gminy Węglowice, z którym pozostawał w kontakcie. Ostrzegł m.in. o obławie sił policyjnych przygotowanej przeciwko partyzantom w lasach herbskich. Partyzanci opuścili zagrożony rejon i akcja sił niemieckich zakończyła się niepowodzeniem. Prawdopodobnie gestapo ustaliło współpracę komisarza z proboszczem, bo podjęło próbę ich aresztowania, ale bez powodzenia. Drapałła zbiegł do Warszawy i poległ później jako powstaniec. Przed ucieczką ostrzegł proboszcza, aby opuścił Bór Zapilski, bo zostanie aresztowany. Nie chciał pozostawiać wiernych bez opieki duszpasterskiej. 12 sierpnia 1943 r. żandarmi przyjechali aresztować proboszcza, który przebywał w ogrodzie. Ks. Derbis wspomina: „…Zobaczyłem moją Matkę zatrzymaną przez Niemców. Wiedziała gdzie jestem. Stała obrócona do mnie plecami, z rękami założonymi z tyłu. Ruchem rozkładanych rąk dawała mi niedwuznaczne znaki, żebym uciekał. Nie wahałem się. Chyłkiem nisko skulony pobiegłem w kierunku plebańskiej stodoły (…). Przemknąłem się przez stodołę i zapadłem w polu ziemniaczanym. Przesunąłem się ostrożnie na pole łubinu…". Ok. godz. 15:00 żandarmi odjechali, o czym poinformowała go Helena Głąb – pomoc jego matki. Ks. Derbis nie powrócił już na plebanię, lecz nielegalnie przekroczył granicę przy pomocy przekupionego strażnika i przedostał się do Częstochowy. Tam pomocy mu udzielił ks. Alojzy Neyman z parafii św. Barbary i członkowie AK[106].

Księża uczestniczyli też w konspiracyjnej akcji oświatowej inspirowanej przez ZWZ-AK, np. ks. proboszcz Bruno Magott z Klimontowa w okresie międzywojennym był kapelanem Zagłębiowskiej Chorągwi Harcerskiej. W okresie okupacji ze swoim wikarym ks. Czesławem Spyrzyńskim włączyli się w konspiracyjna akcję oświatową. Ks. Magott prowadził chór, założył Koło Krucjaty i Koło Ministrantów, wypożyczał książki, organizował wycieczki. Z kolei dziewczęta z Klimontowa z jego inspiracji przygotowywały przedstawienia dla dzieci i młodzieży, w tym w czasie Świąt Bożego Narodzenia „Jasełka" dla najmłodszych grane w domu Madeja i w prywatnych mieszkaniach. Księża byli reżyserami tych przedstawień. Koło Ministrantów to tajna drużyna harcerska, którą opiekował się ks. Spyrzyński, a podporządkowana

[106] Ks. Derb dokumenty miał wystawione na Józefa Pilarskiego, z zawodu ogrodnika i wyjechał do Pawlikowic, gdzie zamieszkał w domu Księży Michalitów. Formalnie pracował jako ogrodnik a faktycznie uczył dzieci na tajnych kompletach do końca okupacji; Ks. kan. W. Derbis, *Dodatek do mojego pamiętnika…*, op.cit. s. 3–4.

była hm. Edwardowi Nowakowi „Jodle". Członkami tej drużyny byli przyszli instruktorzy harcerscy, np. Stefan Guja, Henryk Kotula, Piotr Miklasiński, Stanisław Mucha, Marian Podgórski, Sylwester Sakłak, Alfred Wąsowicz. To dzięki księżom realizowany był program wychowawczy Szarych Szeregów „Dziś – Jutro – Pojutrze"[107].

Inną formą ruchu oporu w którym uczestniczyli księża było tajne nauczanie, które niwelowało skutki regresu kulturalnego, powodowanego niemiecką polityką oświatową. Już we wrześniu 1939 r. zostało ono zapoczątkowane i kontynuowane było przez całą okupację. Początkowo miało charakter żywiołowy i wraz z upływem czasu przybierało coraz lepiej zorganizowane formy, co było m.in. wynikiem powołania Biura Zachodniego przy Delegaturze Rządu. Wkrótce przy tym Biurze utworzono Wydział Oświatowo-Szkolny w Warszawie, organizujący m.in. tajne nauczanie na Śląsku. W grudniu 1942 r. zostało ono włączone do Departamentu Oświaty i Kultury, w ramach którego zorganizowano na przełomie lat 1942/1943 tzw. Biuro Zachodnie.

Jak się wydaje, od pierwszych chwil organizowania tajnego nauczania w działaniach tych brali udział księża. Obecny stan badań uniemożliwia określenie zasięgu i liczebności księży uczestniczących w tej formie oporu. Opierając się na posiadanych materiałach można stwierdzić, że w niektórych miejscowościach wkład duchowieństwa w tajne nauczanie był znaczący. Na ten fakt zwraca też uwagę Józef Norek-Wolski, współorganizator tajnego nauczania na Śląsku. W relacji swojej pisze, że w tych miejscowościach, gdzie brakowało nauczycieli, uczeniem młodzieży zajmowali się księża, często pod pozorem udzielania lekcji gry na skrzypcach czy fortepianie[108].

Współorganizatorem tajnego nauczania w powiecie wadowickim był przedwojenny nauczyciel Gimnazjum Państwowego w Wadowicach ks. dr Edward Zacher (ur. 24 października 1905 r. w Jaworznie). Podobna rolę w Krzyżkowicach odegrał ks. Karol Pilawa – proboszcz w tej miejscowości, który uczył przez całą okupację. W tej formie nauczania uczestniczył ks. Grohs, który w październiku 1939 r. wyniósł z liceum oświęcimskiego im. S. Konarskiego dokumenty szkolne oraz maszynę do pisania. Budynek liceum zajmował wówczas pododdział Wehrmachtu. Swoją brawurową akcją zaskoczył Niemców do tego stopnia,

---

[107] Stefan Dąbrowiak, Harcerscy ministranci z Klimontowa (w:) Materiały Klubu Kronikarzy Zagłębia Dąbrowskiego do nauki w regionie, Rocznik nr 2, Teksty z tygodnika „Wiadomości Zagłębia" za 2001 r. z kolumny „Klub Kronikarzy im. Jana Przemszy-Zielińskiego", Będzin V 2007, s. 21.

[108] J. Norek-Wolski, *Relacja*, Gliwice 24.08.1946, s. 15 (odbitka ksero w zb. autora przekazana przez hm. J. Wróbla).

że nie podjęli żadnej kontrakcji. Natomiast w Stryszowie jeden z kompletów tajnego nauczania prowadził ks. dr Bruno Wyrobisz[109].

W tajnym nauczaniu uczestniczyło jeszcze co najmniej kilkudziesięciu księży, w tym ks. Rudolf Juroszek w Brennej. Dzieci przychodziły tutaj na plebanię i uczyły się przez trzy godziny. Z kolei w Istebnej dwa komplety tajnego nauczania prowadzili ks. Jan Arbaczka – wikary i ks. prof. Jerzy Jaroszka. Od maja 1940 r. w tajnym nauczaniu uczestniczył ks. Józef Bańka (ur. 21 marca 1910 r. w Gliwicach) – administrator parafii Ćwiklice, który organizował też pomoc dla więźniów obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Działalność tę kontynuował po przeniesieniu na administratora parafii Opatrzności Bożej w Katowicach w październiku 1942 r.

Niektórzy księża nie tylko uczestniczyli w tajnym nauczaniu, ale wypożyczali książki dla mieszkańców z bibliotek własnych i parafialnych. Wynikało to z faktu, że tylko nieliczne osoby posiadały prywatne biblioteki i decydowały się na wypożyczanie książek. Okupant po zajęciu tego obszaru przystąpił m.in. do likwidacji polskich czytelni i bibliotek, zaś znajdujące się w nich książki polskie były niszczone. Książka polska była wszędzie tępiona przez władze niemieckie, a jej posiadanie było zabronione. W przypadku ich znalezienia groziło danej rodzinie aresztowanie, a niekiedy nawet obóz koncentracyjny. Dlatego też książkę polską było niezmiernie trudno wypożyczyć, bo ich liczba była ograniczona, a jednocześnie należało się liczyć z konsekwencjami władz okupacyjnych. W tej sytuacji z pomocą pospieszyli księża, np. ks. Sylwester Oszek – wikary z kościoła Św. Marii Magdaleny w Chorzowie, który udostępnił swój księgozbiór parafianom. Książki pożyczał za pośrednictwem ministrantów, którzy przynosili je do zakrystii. Stąd wtajemniczeni zabierali je do domu. W ten sam sposób były zwracane po przeczytaniu. Książki wypożyczał też ks. Emil Skudrzyk – wikary z parafii strumieńskiej.

Na uwagę zasługuje fakt, że książki do nabożeństwa wykorzystywane były do nauki czytania. Taka sytuacja miała miejsce w obozie w Gorzyczkach, w którym od 1 czerwca 1942 r. przebywały Wanda i Maria Mrózkówny. W obozie tym prowadziły tajne nauczanie dla kilkudziesięciu znajdujących się tutaj dzieci. Brakowało książek, więc naukę czytania oparły na książkach do nabożeństwa.

---

[109] Podpis nieczyt. Sprawozdanie. W sprawie tajnego nauczania w powiecie wadowickim w okresie okupacji na terenie tzw. „Reichu" – bez daty (z 1946 r.). CARL, sygn. R-VI/365, s. 2: T. Bielewicz, Relacja, Wrocław 07.12.1967 r., s. 22 (mps w zb. autora); Ks. Władysław de Rosenburg Grohs, ZBOWID w Krakowie, Wieliczka 30.04.1971 r., s. 2 (kopia w zb. autora); B. Wyrobisz, *Szkolnictwo polskie jawne i tajne w okresie wojny i okupacji*, Stryszów 23.10.1946 r., AAN, sygn. 283/II, t. 163a, s. 2; Relacja ustna udzielona autorowi przez R. Pacioka.

Niektóre egzemplarze przywieźli rodzice do obozu i ukryli je w czasie rewizji. Pewną liczbę tych książek przyniosły kobiety wychodzące z obozu do pracy jako dar okolicznej ludności.

Władze niemieckie wydały w początkach 1940 r. zarządzenie nakazujące zdawanie przez ludność polskich książek do nabożeństwa oraz zabroniły jej korzystać z nich. Rozpoczęła się akcja zdawania polskich modlitewników, które niszczono, a w zamian wręczano niemieckie książki do nabożeństwa, śpiewniki itd. Celem było dążenie do całkowitego wyrugowania polskiego języka, ponieważ zdawały one sobie doskonale sprawę, że: „…często modlitewnik stanowił jedyną literaturę ludności…". Część ludności zdała modlitewnik, część zaś starannie je ukryła w domach[110].

Część ludności śląskiej mieszkającej w pobliżu Zagłębia Dąbrowskiego przychodziła do kościołów na tym terenie, ponieważ nabożeństwa odprawiane były w języku polskim. Zaistniała tu specyficzna sytuacja, bo skierowani tu do pracy Ślązacy z terenów wcielonych do Rzeszy uczestniczyli bardzo gorliwie w praktykach religijnych w języku polskim, chociaż mieli zakaz uczestniczenia w nabożeństwach polskich katolików odprawianych przez polskich kapłanów. W ten sposób niemieccy katolicy mieli być chronieni przed wrogim wpływem ze strony polskich kapłanów. Od 1942 r. katolicy niemieccy posiadali własnych duszpasterzy narodowości niemieckiej oraz wyznaczone świątynie w Zagłębiu Dąbrowskim, lecz nie przejawiali aktywności, bo chodzili do polskich kościołów, gdzie nabożeństwa były w języku polskim[111].

Wiele nauczycielek i nauczycieli zostało aresztowanych przez okupanta za prowadzenie tajnego nauczania, w tym też księża, np. ks. Władysław Maczyński z Białej, ks. Podkula z Oświęcimia, ks. Jan Szmurowski z Cieszyna, ks. Franciszek Macherski z Jastrzębia. Ten ostatni nie tylko prowadził zajęcia z religii dla dzieci w języku polskim, ale głosił też kazania o charakterze politycznym, co było przyczyną jego aresztowania. Wyżej wymienieni księża

---

110 J. Badura, *Szkolnictwo polskie jawne i tajne w okresie wojny i okupacji w Publicznej Szkole Powszechnej nr 1 w Brennej*, Brenna 08.11.1946 r., AAN, sygn. 283/II, t. 111, s. 2; M. Jaroszek, *Szkolnictwo polskie jawne i tajne w okresie okupacji w Publicznej Szkole Powszechnej w Istebnej*, Istebna 15.11.1946 r., AAN, sygn. 283/II, t. 111, s. 6; *Śląsk chciał być polski*, op. cit., s. 199; K. Popiołek, *Śląsk w oczach…*, op. cit., s. 139; W. Mrózek, *Hufiec harcerek z Dziedzic w czasie wojny*, Czechowice-Dziedzice, 15.08.1961 r., Arch. Instytutu Historii PAN, zespół – organizacje harcerskie, teczka – Śląska Chorągiew Harcerek, s. 19–20.

111 Ks. Jan Związek, Działalność duszpasterska na pograniczu Generalnej Guberni i tzw. ziem wcielonych do III Rzeszy w l. 1939–1945: diecezja częstochowska w okresie okupacji hitlerowskiej (w:) Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne 2/1, 1995, s. 58; Relacje udzielone autorowi m.in. przez Barbarę Zabłocką-Babińską, ppłk. hm. Marcelego Pierzchałę, kpt. Czesława Nowickiego, por. mgr. Janusza Rajchmana.

zginęli w obozach koncentracyjnych, np. ks. Macherski w Gusen (30 października 1940 r.) a ks. Bojdoł w Oświęcimiu (27 kwietnia 1942 r.)[112].

Na podkreślenie zasługuje działalność ks. Karola Pilawy – proboszcza z Krzyżkowic, który był tu współorganizatorem ZWZ. Członkiem ZWZ-AK w tej miejscowości był też ks. Kubolok, ale został zdekonspirowany. Gestapo zamierzało go aresztować po zakończeniu ceremonii pogrzebowej na cmentarzu w dniu 3 lutego 1943 r. W czasie jej trwania został on poinformowany przez organistę o planowanej akcji niemieckiej. W zaistniałej sytuacji wykazał niezwykłe opanowanie, ponieważ nie dokończył uroczystości, lecz oddalił się szybko i ukrył w krzakach między grobami, gdzie przeleżał do wieczora. Początkowo schronienia udzielił mu Franciszek Dryja w Rzuchowie, a następnie rodzina Mironiów w Krzyżkowicach – do zakończenia okupacji niemieckiej[113].

Aktywnością w ZWZ-AK wyróżniał się też ks. pchor. Franciszek Gryga z Jeleśni. Nie tylko był współorganizatorem ruchu oporu w tej miejscowości i okolicy, ale od jesieni 1944 r. komendantem placówki w Jeleśni. Z kolei ks. Józef Czarnota wchodził w skład dowództwa batalionu AK w Zatorze, którego dowódcą był kpt. Roman Zaczyński „Kmita". Wejście księdza w skład tego dowództwa było decyzją przemyślaną przez „Kmitę", ponieważ dążył do oddziaływania na społeczeństwo i pozyskania pewnych ludzi do konspiracyjnego wojska Polskiego Państwa Podziemnego. Ks. Czarnota, co podkreśla kpt. Zaczyński, był jednym z najaktywniejszych działaczy konspiracyjnych w Placówce Zatorskiej ZWZ-AK. W organizacji tej działał też ks. Edward Pawlak – proboszcz z Rojcy k. Radzionkowa (ur. 11 czerwca 1899 r.), który został aresztowany przez gestapo 29 marca 1943 r. Wyższy Sąd Krajowy skazał go 11 stycznia 1945 r. na rozprawie w Bytomiu na 4 lata ciężkiego więzienia. Warto zwrócić uwagę, że w początkach okupacji był on członkiem Polskiej Obrony Obywatelskiej. Z kolei ks. Wilhelm – proboszcz z Miasteczka Śląskiego włączył się aktywnie w działalność Obozu Zjednoczenia Narodu Polskiego[114].

---

112 W. Jekiełek, *Konspiracja chłopska w okresie II wojny światowej w powiecie bialskim*, Kraków 1969, s. 49–50 (mps. w zb. autora od W. Jekiełka); Podpis nieczyt. Ankieta – szkolnictwo polskie jawne i tajne w okresie okupacji i wojny w Publicznej Szkole Powszechnej nr 3 w Cieszynie. Cieszyn 02.11.1946 r., AAN, sygn. 283/II, t. 11, s. 6; K. Stępiński. Ankieta GKBZHwP oraz Okręgowej OKBZHwP dot. Egzekucji, dn. 27.11.1969 r., Arch IPN Warszawa, sygn. BU 2448/487, cz. 1, s. 259–260; K. Stępiński, Ankieta GKBZHwP oraz Okręgowej KBZHwP dot. Egzekucji, dn. 27.11.1969 r., Arch IPN Warszawa, sygn. BU 2448/489, cz. 1, s. 369, s. 377.

113 Relacje ustne udzielone autorowi m.in. przez płk. dr. Henryka Klimka, R. Pacioka.

114 R. Zaczyński, *Relacja z działalności ruchu oporu oddziałów AK*, Wadowice 20.02.1968 r., s. 1 (mps. w zb. autora); A. Skrabania, *Ruch oporu…*, op. cit., s. 129; T. Bielewicz, *Relacja…*, op. cit., s. 16; Meldung wichtiger staatspolizeilicher Ereignisse Nr 3 vom 16.04.1943 r. WIH, mf. 175/279, kl. 6491112.

Niektórzy księża aktywnie działali w Narodowej Organizacji Wojskowej (NOW), udostępniali pomieszczenia na odprawy, kwatery, punkty kontaktowe oraz przechowywali broń, np. ks. Władysław Kaczmarczyk w budynku parafialnym w Radziechowach ukrywał 2 pistolety maszynowe i 5 pistoletów grupy NOW z rejonu Sporysza, Radziechowy i Wieprza. Podobnie postępował ks. mjr Stanisław Słonka „Staszek" – kapelan AK i NOW w Inspektoracie Bielskim ZWZ-AK[115].

W „Tygodniowym meldunku RIR-u" natrafiłem na informację o ścięciu (prawdopodobnie w styczniu 1944 r.) na Zaolziu dwóch księży – ks. Szymczaka i ks. Paulusa za podkreślanie swojej polskości. Podjęta przeze mnie próba potwierdzenia tego faktu przez członków ZWZ-AK z Zaolzia zakończyła się niepowodzeniem. Nie natrafiłem też na żadną informację w dokumentach niemieckich. Można przyjąć, że nastąpiła tutaj nieścisłość. Informator miał chyba na uwadze ścięcie w/w księży w więzieniu katowickim a pochodzących z Zaolzia[116].

Z ustaleń ks. prof. dr. hab. Myszora wynika, że prawdopodobnie ks. Walter Gąska – proboszcz z Koszęcina był w grupie spiskowców zmierzających do obalenia Hitlera w 1944 r. Pisze on: „…Po wybuchu wojny, w obawie przed represjami zbiegł z parafii i schronił się u ss. Marianek w Janowicach Wielkich, gdzie związał się z ks. P. Rotherem, który z kolei miał kontakty z uczestnikami nieudanego zamachu na życie Hitlera. W Janowicach ks. Gąska począł organizować tajną grupę, składającą się z członków różnych narodowości. Wspólnie szukali możliwości niesienia pomocy jeńcom wojennym i obcokrajowcom. Został aresztowany w lutym 1943 r. Zmarł w więzieniu wrocławskim 2 grudnia 1943 r."[117].

Proboszcz parafii w Stryszowie ks. Stanisław Żeliwski (ur. 30 marca 1884 r. w Gdowie) wydał fikcyjną metrykę dla członka organizacji konspiracyjnej. Za to wykroczenie aresztowany został 22 czerwca 1942 r. i przewieziony do KL Auschwitz, gdzie zmarł 8 lutego 1943 r.[118]

Żandarmeria niemiecka dokonywała też aresztowań podczas odprawiania nabożeństwa przez księży, np. 28 czerwca 1944 r. w kościele w Mrzygłodzie żandarmeria z tej miejscowości aresztowała Boleslawa Bułę ur. w 1897 r.

---

[115] Antoni Twardosz, *Charakterystyka nr 52 reakcyjnej organizacji NOW Inspektorat krypt. „Bagno" – „Brzoza" w powiatach Wadowice i Żywiec*, Kraków 12.04.1978 r., Arch. IPN Warszawa, sygn. IPN BU 0172/52, s. 60; A. Twardosz, Kwestionariusz osobowy 23 i 57, Kraków 22.11.1978 r., Arch. IPN Warszawa, sygn. IPN BU 0172/52, s. 62, 109.

[116] Tygodniowy meldunek RIR-u – bez daty (prawdop. ze stycznia 1944 r.), AAN, mf. 2266/3, kl. 361.

[117] J. Myszor, *Stosunki kościół – państwo…*, op.cit., s. 174.

[118] Stępiński, Ankieta GKBZHwP dot. prześladowania i eksterminacji inteligencji, dn. 12.11.1969 r., Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/511, cz. 2, s. 192–193.

(zamordowany przez gestapo w Zawierciu), Franciszka Naczyńskiego i Władysława Bułę, którzy dostarczali żywność dla partyzantów[119].

Za działalność polityczną aresztowany został przez gestapo proboszcz ks. Stuglik w miejscowości Bobrek pow. Chrzanów, którego wywieziono do KL Auschwitz, gdzie zmarł z wycieńczenia[120].

Niektórzy księża podjęli decyzję o opuszczeniu Śląska i przedostania się do WP na Zachodzie. W ten sposób postąpił o. Marcin Rudolf Szawerna (ur. 6 grudnia 1912 r. w Dellwig-Borbeck w Westfalii, syn powstańca śląskiego). Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. rodzice powrócili z Niemiec na Górny Śląsk i zamieszkali w Rogowie. M. R. Szawerna po zdaniu matury w gimnazjum rybnickim wstąpił do zakonu franciszkańskiego, a następnie ukończył kurs filozofii i teologii w zakonnym seminarium w Osiecznej i Wronkach. Święcenia kapłańskie przyjął 26 września 1937 r. W latach 1937–1939 pracował m.in. w Niższym Seminarium Franciszkanów w Kobylinie jako wychowawca. W początkach okupacji powrócił do Rybnika, lecz zagrożony aresztowaniem postanowił przedostać się na Zachód. W grudniu 1939 r. przedostał się na Węgry i poprzez Jugosławię udał się do Syrii, gdzie wstąpił ochotniczo do wojska i wyznaczony został na kapelana w brygadzie. Podobną drogę życiową wybrał o. Bogumił Hermenegild Palla (ur. 14 kwietnia 1908 r. w Golasowicach), który po ukończeniu gimnazjum katowickiego wstąpił do zakonu franciszkańskiego w 1926 r. Święcenia kapłańskie przyjął 7 maja 1933 r. w Poznaniu a po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych w Osiecznej i Miejskiej Górce został rektorem Niższego Seminarium Duchownego w Rybniku. Jako wikariusz parafialny w Katowicach pracował od 1937 r. W styczniu 1940 r. razem z dwoma księżmi (Tadeusz Lubik, Fabian Gerard Waculik) poprzez Rybnik, Racibórz i Wiedeń przedostali się do Budapesztu, a następnie do Zagrzebia. W początkach 1941 r. wyjechali księża Palla i Waculik na Bliski Wschód i ochotniczo zgłosili się do armii polskiej, w której pełnili funkcje kapelanów[121].

Nie można pominąć faktu, że księża mordowani byli nie tylko w okresie okupacji, ale też po zajęciu tego obszaru przez Armię Czerwoną, np. ks. Henryk Teodor Walenta (ur. 20 kwietnia 1882 r. w Pawłowie) został rozstrzelany przez żołnierzy sowieckich w Gorzycach Śl. 16 kwietnia 1945 r. W podobny sposób pozbawiony został życia ks. Augustyn Rasek (ur. 28 sierpnia 1887 r. w Tworogu Małym k. Gliwic). Po ukończeniu gimnazjum gliwickiego studiował na Wydziale

---

119 C. Szulc, Ankieta GKBZHwP dot. aresztowań z 29.05.1968 r., Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/271, s. 38–39.

120 Maria Oleksy, Ankieta GKBZH dot. Aresztowań, dn. 18.12.1968 r., Arch. IPN Warszawa, sygn. BU 2448/431, cz. 1, s. 241–242.

121 *Słownik biograficzny*…, op. cit., s. 311, 413, 449.

Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie otrzymał 22 czerwca 1912 r. Jako wikariusz pracował w kilku parafiach, zaś od lipca 1927 r. jako proboszcz w Pstrężnej aż do swojej śmierci w dniu 7 kwietnia 1945 r., kiedy to pijani żołnierze sowieccy w budynku kościoła gwałcili kobiety. Ostro przeciwstawił się temu ks. Rasek, wskutek czego został przez nich zastrzelony[122].

Nie sposób ukazać w pełni udziału księży we wszystkich formach działalności Polskiego Państwa Podziemnego na tym obszarze. Jak już podkreślałem, wiele problemów wymaga jeszcze dalszych pogłębionych badań, dotarcia do nowych źródeł, w tym do żyjących jeszcze jego uczestników i świadków. Duchowieństwo w okresie okupacji odgrywało znaczącą rolę w działalności Polskiego Państwa Podziemnego nie tylko na Śląsku, ale w skali kraju.

Należy podkreślić, że niektórzy zamordowani księża w wyniku przeprowadzenia procesu beatyfikacyjnego uznani zostali (108 księży diecezjalnych, zakonników i osób świeckich) za męczenników II wojny światowej. Dekret o męczeństwie tych sług Bożych, ofiar II wojny światowej, został wydany 26 marca 1999 r. w Watykanie w obecności papieża Jana Pawła II. Z kolei 13 czerwca 1999 r. podczas Mszy św. odprawionej w Warszawie Jan Paweł II dokonał ich beatyfikacji. Wśród nich na ołtarze zostało wyniesionych sześciu kapłanów pochodzących ze Śląska: bł. Emil Michał Szramek (ur. 29 kwietnia 1887 r., Tworków, zginął 13 stycznia 1942 r. w KL Dachau); bł. Ludwik Mzyk (ur 22 kwietnia 1905 r., Chorzów, rozstrzelany 20 lutego 1940 r. w VII Forcie w Poznaniu); bł. Józef Czempiel (ur. 21 września 1883 r., Józefka k. Piekar Śląskich, zginął w komorze gazowej pod koniec maja 1942 w KL Mauthausen); bł. Alojzy Liguda (ur 23 stycznia 1898 r., Winów k. Opola, zamordowany-utopiony 8 grudnia 1942 r. w KL Dachau); bł. Józef Cebula (ur. 22 marca 1902 r., Malnia pow. krapkowicki, zastrzelony 28 kwietnia 1941 r. w KL Mauthausen); bł. Stanisław Kubista (ur. 28 września 1898 r., Kostuchna, zamordowany 26 kwietnia 1940 r. w KL Sachsenhausen)[123].

---

[122] Według R. Pacioka miał być zastrzelony ks. Rasek dlatego, że uznany został za przedstawiciela polskiej burżuazji; *Słownik biograficzny…*, op. cit., s. 345, 452; Relacja ustna udzielona autorowi przez R. Pacioka.

[123] Prowadzony jest proces beatyfikacyjny kilku księży-męczenników ze Śląska, którzy zginęli z rąk okupanta niemieckiego a aresztowani zostali też poza tym obszarem, np. ks. Karol Golda ur. 23.12.1914 r. Tychy, areszt. 31.12.1941 r. w Oświęcimiu, rozstrzelany 14.05.1942 r. w KL Auschwitz; ks. Józef Euzebiusz Huchracki ur. 15.10.1885 r. Katowice, areszt. przez Gestapo 15.02.1940 r. w Miejskiej Górce k. Rawicza, zginął 06.05.1942 r. w KL Dachau; ks. Józef Huwer ur. 14.03.1895 r. Rogów k. Rybnika, areszt. w Bruczkowie, zginął 09.01.1941 r. w KL Buchenwald; ks. Jan Franciszek Macha ur. 18.01.1914 r. Chorzów Stary, areszt. 05.09.1941 r. w Katowicach, zgilotynowany 03.12.1942 r. w Katowicach; ks. Jan Świerc ur. 29.04.1877 r. Królewska Huta (Chorzów), areszt. 23.05.1941 r. w Krakowie, zginął 27.06.1941 r. w KL Auschwitz; Śląscy męczennicy II wojny światowej. Lista śląskich kapłanów beatyfikowanych 13.06.1999 r. (w:) www.encyklo.pl/index.php?title=Ślązacy_męczennicy_II_wojny_światowej, 22.11.2018 r.

W czasie okupacji obozy koncentracyjne były głównym miejscem kaźni duchowieństwa. Wśród nich wyróżniał się obóz w Dachau, który od 1940 r. stał się podstawowym miejscem likwidacji duchowieństwa okupowanej Europy. W obozie tym uwieziono 2720 księży, w tym 1780 polskich duchownych. 29 kwietnia 1945 r. o godzinie 17:25 do obozu wkroczyły wojska amerykańskie, uwalniając 32 tys. więźniów, w tym 23 księży z diecezji śląskiej wraz z Zaolziem. Wśród uratowanych był ks. Konrad Szweda[124].

W działalność konspiracyjną zaangażowali się młodzi księża (najczęściej powyżej 30 roku życia), zaś starsi wiekiem najczęściej nie brali czynnego udziału w ruchu oporu, choć prawdopodobnie moralnie wszyscy popierali Polskie Państwo Podziemne. Trudno odpowiedzieć na pytanie, dlaczego było mniejsze zaangażowanie tych księży. Można przypuszczać, że nie bez znaczenia były tutaj przeżycia z I wojny światowej. Możliwe, że część zastraszona została terrorem okupanta. Nie bez znaczenia był fakt, że doświadczenie życiowe nakazywało im pozostać na tym obszarze, aby w umiejętny sposób przeciwdziałać załamaniu psychicznemu Ślązaków. Możliwe, że działalność niektórych księży starszych wiekiem była zakonspirowana do tego stopnia, że zorientowana w niej była nieliczna grupa osób. Z pewnością część z tych księży doskonale zdawała sobie sprawę, że celem polityki niemieckiej było dążenie (pod pretekstem) do zastąpienia duchowieństwa polskiego przez księży niemieckich. Dlatego nie zamierzali oni ułatwiać zrealizowania tego celu władzom niemieckim. Chociaż spowiedź w języku polskim była surowo wzbroniona, to niektórzy księża nie przestrzegali tego zakazu. Zarazem mogli przystąpić wierni kilka razy w roku do komunii świętej bez spowiedzi, bo otrzymywali wspólną absolucję generalną. Aparat administracyjno-policyjny tępił nawet indywidualną modlitwę polską przez konfiskatę polskich modlitewników. W świątyniach zacierano polskie napisy, zamalowywano polskie wezwania modlitewne, zasłaniano świętych polskich, usuwano polskie chorągwie kościelne. Na cmentarzach zacierano na płytach grobowych napisy polskie lub je usuwano. Tak było m.in. w Bierawie, gdzie władze administracyjne poleciły usunięcie polskich napisów na krzyżach znajdujących się obok kościoła i na polu w miejscowości Stare Koźle. Fundatorem tego krzyża był rodzina polska. Niektóre krzyże zabrał mieszkaniec Starego Koźla i schował u siebie. Krzyż fundatora znajduje się obecnie przy drodze w Starym Koźlu[125].

---

124 *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego…*, op. cit. s. 116.

125 Podpis nieczyt., Ankieta GKBZHwP dot. grabieży i niszczenia dóbr kultury, Koźle 15.06.1970 r., Arch IPN Warszawa, sygn BU 2448/747, s. 87–88.

Natomiast analizując dotychczasową literaturę należy zwrócić uwagę, że działalność duchowieństwa w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego traktowana była marginalnie, zwłaszcza na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy. Sytuacja taka miała miejsce do lat 90-tych. Dopiero ostatnie lata zmieniły ten obraz, lecz nie do tego stopnia, aby stwierdzić, że nadrobione zostały wieloletnie zaniedbania badawcze. W dalszym ciągu zachodzi konieczność prowadzenia badań, aby zgromadzić materiał pozwalający na opracowanie monografii o udziale duchowieństwa w działalności Polskiego Państwa Podziemnego na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy, czyli też na Śląsku. Przecież wkład duchowieństwa był znaczący, począwszy od współtworzenia różnych organizacji konspiracyjnych poprzez udział w działalności propagandowej, charytatywnej itd. Wielu księży oddało życie za wolną i niepodległą Polskę w niemieckich więzieniach i obozach koncentracyjnych, w których do ostatnich godzin życia spełniali posługę duszpasterską, dodawali współwięźniom otuchy słowem i przykładem, pobudzali ciągle ich nadzieję na odzyskanie wolności.

Niemcy sami podkreślali wpływ duchowieństwa na ludność polską. W meldunku kierowniczego rejonu katowickiej służby bezpieczeństwa czytamy, że księża polscy mają duży wpływ na ludność polską. Wielu mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego wcześniej nie uczestniczyła w nabożeństwach. Sytuacja uległ zasadniczej zmianie, np. w Dąbrowie Górniczej Polacy nie chodzący do kościoła znowu bardzo często nie tylko idą do kościoła, ale szukają księży w mieszkaniach i tam proszą o radę i pomoc[126].

W przeciwieństwie do Niemców działalność księży tylko częściowo doceniona została przez kierownictwa centralne i terenowe Polskiego Państwa Podziemnego. Świadczy o tym fakt nadania nielicznym odznaczeń bojowych, np. na Śląsku ks. Grohsowi i ks. Słonce. Można postawić kolejne pytanie – dlaczego w latach II wojny światowej i w okresie powojennym nie dokonano właściwej oceny ich działalności. Odpowiedź jest złożona, bo na powyższy stan złożyło się wiele przyczyn. W latach okupacji kierownictwa organizacji konspiracyjnych preferowały działalność sabotażowo-dywersyjną i zbrojną, co nie może dziwić (znajdowało to odbicie m.in. w liczbie odznaczonych). Po zakończeniu działań wojennych księża nie zabiegali o odznaczenia, ponieważ skoncentrowali się na pracy duszpasterskiej. Tylko nieliczni ujawnili się przed Komisją Likwidacyjną AK, np. ks. Grohs. Decyzja powyższa była ze wszech miar uzasadniona, bo nie zostali

[126] Podpis nieczyt. An den SD-Leitabschnitt Kattowitz, III A. Sosnowitz 11.10.1943 r. Arch. IPN Warszawa, sygn. GK 644/12, s. 81.

rozpracowani przez aparat bezpieczeństwa, a tym samym uniknęli w większości kolejnych represji ze strony władzy komunistycznej.

Okres powojenny, zwłaszcza lata 40. i 50., nie pozwolił na prowadzenie badań naukowych nad działalnością Polskiego Państwa Podziemnego, w tym udziału w nim księży. Obecnie są warunki do ich prowadzenia, ale większość żołnierzy tego Państwa, w tym księża, odeszła już na wieczną wartę po tylu latach zacierania, przemilczania i wypaczania prolondyńskiego podziemia na Śląsku, a przecież to ono odgrywało tu dominującą rolę. W tym podziemiu uczestniczyli niemal wszyscy wymienieni przeze mnie księża. Dlatego należy podjąć ten trud chociażby po to, by ocalić w pamięci mieszkańców nie tylko tego regionu tych wszystkich księży, którzy podjęli walkę z okupantem, płacąc często życiem.

Niewiele wie się w Polsce o dziejach Śląska i mało kto rozumie zawiłości dawnej i problemy wojennej oraz powojennej historii jego ludności, w tym księży. Niekiedy można się spotkać z przejawami zaskakującej niewiedzy – pozostałościami dawnej dezinformującej propagandy, lecz niestety także współczesnej często mętnej publicystyki. Niestety ale nadal odczuwa się brak wystarczającej literatury o okupacji i podziemiu w tej części ziem wcielonych do Rzeszy Niemieckiej. Wątpliwości o walce ludności polskiej, w tym księży, z okupantem na tym terenie mają nie tylko ludzie młodzi, ale nawet dojrzali mieszkańcy centralnej Polski: „Jak to? Na Śląsku istniała Armia Krajowa i Polskie Państwo Podziemne?!".

Mam nadzieję, że to skromne opracowanie zamieszczone w opracowaniu Jerzego Klistały przyczyni się do utrwalenia pamięci o wojennych zasługach księży z omawianego obszaru, że przybliży mieszkańcom ich chlubną działalność. Byłoby zaś dla mnie największą satysfakcją, gdyby chociaż część tej działalności o wojennych losach księży dotarła za pośrednictwem tej książki do szerszego grona Czytelników.

DUCHOWNI KATOLICCY

ADAMCZYK RUDOLF dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 07.04.1905 r. w Uchylsku k. Wodzisławia Śl., syn Antoniego i Klary z d. Adamczyk. Ukończywszy szkołę powszechną w Gorzyczkach, przyjęty został w 1916 r. do biskupiego konwiktu św. Józefa w Gliwicach oraz Państwowego Gimnazjum w Rybniku (matura w 1924 r.). Następnie podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Ze względu na wybitne wyniki w nauce w 1926 r. wysłany został na studia teologiczne do Kolegium Polskiego w Rzymie. Święcenia kapłańskie przyjął 28.07.1929 r. w Katowicach. Po święceniach ponownie wyjechał do Rzymu, gdzie w 1930 r. obronił doktorat z teologii, a dwa lata później z prawa kanonicznego. Praktykę (roczną) odbył w Rocie Rzymskiej i Kongregacji Soboru. W 1932 r. był wikariuszem w Nakle Śląskim i Świętochłowicach. Po studiach prawniczych w 1933 r. mianowany notariuszem kurii diecezjalnej i Sądu Biskupiego w Katowicach oraz sędzią prosynodalnym. W 1935 r. zdał egzamin na adwokata Roty Rzymskiej. W 1938 r. został wysłany na Zaolzie jako obserwator sytuacji społeczno-politycznej i religijnej. Pełnił także funkcję katechety gimnazjalnego w Rychwałdzie. Był aktywnym członkiem Towarzystwa Nauczycieli Polskich w Czechosłowacji oraz organizatorem sieci placówek Towarzystwa Czytelni Ludowych na Zaolziu. W 1939 r., jako tymczasowy wikariusz, wykonywał posługę duszpasterską w parafii pw. św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy w Lyskach. Od 08.11.1939 r. mianowany substytutem lokali pw. Chrystusa Króla w Katowicach. Od 1940 r. pełnił obowiązki radcy kurialnego. Dnia 28.02.1941 r. wysiedlony został przez gestapo do Krakowa. Po powrocie w 1945 r. mianowany wizytatorem i kuratorem prowincji ss. Jadwiżanek w Katowicach. 02.05.1945 r. otrzymał ponowną nominację na substytuta parafii pw. Chrystusa Króla w Katowicach, a od 07.10.1946 r. na administratora parafii katedralnej i zastępcę wikariusza generalnego w zakresie administracji ogólnej diecezji katowickiej oraz spraw duchowych (w 1947 r.). Po posądzeniu go o brak umiejętności organizacyjnych i z powodu przedłużającej się budowy katedry złożył urząd zastępcy wikariusza generalnego „in spiritualibus". Aresztowany 21.10.1951 r. przez Urząd Bezpieczeństwa i na krótki czas osadzony w więzieniu w Katowicach. Oskarżony o szpiegostwo na rzecz USA, kontakty z bp. Kaczmarkiem oraz malwersacje finansowe przy budowie katedry. W latach 1952–1955 przebywał w wojskowym więzieniu śledczym w Warszawie-Mokotowie. 15.01.1955 r. został zwolniony bez procesu. Po umorzeniu w 1956 r. śledztwa przez UB, został mianowany adiutorem w parafii

pw. Przemienienia Pańskiego w Bobrownikach oraz administratorem parafii pw. Św. Ap. Mateusza i Macieja w Brzeziu nad Odrą k. Raciborza. W latach 1958–1966 prowadził wykłady z prawa kanonicznego w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Po tzw. odwilży październikowej wrócił do Katowic i jako wikariusz z obowiązkami proboszcza od 01.03.1958 r. kontynuował budowę katedry. Brał udział w zjeździe prawników w Brixen (w 1970 r.). W 1970 r. złożył rezygnację ze stanowiska proboszcza, budowniczego katedry Chrystusa Króla w Katowicach oraz przewodniczącego Komitetu Budowy. Przeszedł na emeryturę w 1973 r., zamieszkał w Jastrzębiu-Zdroju. Zmarł 24.08.1980 r. w Jastrzębiu, pochowany w Gorzycach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 22.

ADAMECKI JÓZEF ps. „Adam", „AD" – ksiądz katolicki.

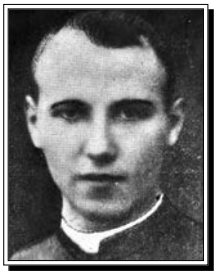

Urodzony 12.12.1912 r. w Marklowicach Dolnych, syn Emila i Magdaleny z d. Hanslik. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz prywatnego gimnazjum w Orłowej (matura w 1932 r.) podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1938 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii w Jabłonkowie, gdzie pelnił też obowiązki prefekta Publicznej Szkoły Powszechnej. W młodości aktywny działacz HPC i ZHP. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej zaangażował się w działalność ruchu oporu. Od marca 1942 r. związał się z organizacją konspiracyjną ZWZ – siatką wywiadowczą „August" – na terenie Cieszyna i Zaolzia, kapelan podinspektoratu, zwerbowany przez Jana Margicioka. Jego mieszkanie służyło członkom konspiracyjnego wywiadu. Zorganizował także siatkę wywiadowczą we Frysztacie, Marklowicach, Trzyńcu. W marcu 1943 r. zdradzony przez konfidenta gestapo Edwarda Gałuszkę został aresztowany za działalność konspiracyjną i umieszczony w więzieniu w Cieszynie, a następnie przewieziony do więzienia śledczego w Mysłowicach. Po zakończeniu brutalnego śledztwa, 02.12.1943 r. przewieziony jako ciężko chory do KL Auschwitz (zapalenie środkowego ucha) i umieszczony w bloku 11. Nie otrzymał numeru obozowego. 26.05.1944 r. osądzony przez sąd doraźny gestapo, tego samego dnia rozstrzelany na terenie

obozu Auschwitz razem ze 170 innymi współwięźniami za przynależność do organizacji konspiracyjnej.

Postscriptum: Według relacji współwięźniów ks. Józef Adamecki tak w więzieniu śledczym w Mysłowicach jak i po przewiezieniu do KL Auschwitz prowadził wspólnie z współwięźniami zespołowe modlitwy, odprawiał Msze św. i nabożeństwa, wygłaszał bardzo refleksyjne kazania.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 708; APMA-B, Ankieta z dn. 03.05.1958 r. wypełniona przez brata J. Adameckiego (sygn. Mat./4, nr inw. 24828); M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 166; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 1 wykazu); *Ofiary okupacji hitlerowskiej i wojny 1939–1945 r. w powiecie Karwina,* s. 123; *Harcerskie ofiary drugiej wojny światowej,* s. 129; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór nr 2 (001), t. 12, cz. 23 (305); J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993, s. 16; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 71; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 163; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 24.

ADAMSKI STANISŁAW bp – ksiądz katolicki.

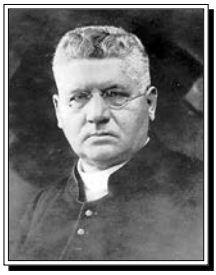

Urodzony 12.04.1875 r. w Zielonej Górze pow. szamotulski, syn Piotra i Józefy z d. Wasilewska. Wykształcenie elementarne zdobył w Obrzycku, Wronkach, zaś wykształcenie średnie w gimnazjach w Poznaniu i Międzyrzeczu. Następnie podjął studia teologiczne (w latach 1896–1899) w Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 12.11.1899 r. Po święceniach pełnił wiele poważnych funkcji w Gnieźnie i Poznaniu. W 1919 r. został mianowany prepozytem kapituły katedralnej w Poznaniu. Na terenie Poznania posiadał także niekwestionowane zasługi dla rozwoju oświaty polskiej – członek zarządów Towarzystwa Czytelni Ludowych i Towarzystwa Pomocy Naukowej. W okresie 1910–1930 zajmował się organizacją licznych związków kościelnych, przykościelnych oraz stowarzyszeń, należał do współorganizatorów i członków zarządu Związku Katolicko-Polskich Towarzystw Dobroczynnych na Wielkie Księstwo Poznańskie. Po wybuchu I wojny światowej zaangażował się w działalność polityczno-niepodległościową. W 1916 r. stanął na czele tajnej organizacji przygotowującej odrodzenie się państwowości polskiej w Wielkopolsce. Od końca grudnia 1918 r. obok Wojciecha Korfantego i Adama Poszwińskiego

stał na czele rządu dzielnicowego – Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej, prowadząc rokowania z rządem polskim w Warszawie w sprawie warunków przyłączenia Wielkopolski do Rzeczypospolitej. W latach 1919–1922 poseł w Sejmie Ustawodawczym RP. Z listy chadeckiej wszedł do senatu. Po zamachu majowym rozczarowany kierunkiem zmian, w jakim szła demokracja w Polsce, wycofał się z aktywnego życia politycznego. Mianowany 02.09.1930 r. przez papieża Piusa XI biskupem katowickim. Konsekrowany 26.10.1930 r. przez bp. Augusta Hlonda, 30.11.1930 r. odbył ingres do prokatedry katowickiej – kościoła pw. św. Piotra i Pawła w Katowicach. Od 1930 r. członek Komisji Episkopatu Polski w sprawie Akcji Katolickiej, kierował Komitetem Wykonawczym Komisji Prasowej Episkopatu Polski (1932 r.), Komisji „de beneficiis et bonis temporalibus" I Synodu Plenarnego Polski (1936 r.), Komisji Szkolnej Episkopatu Polski, Komisji do Spraw Społecznych (1937 r.). W zakresie duszpasterskim bp. Adamskiego pierwszorzędne znaczenie dla diecezji miało tworzenie nowych parafii, kształcenie duszpasterzy, integracja mieszkańców Górnego Śląska pod względem narodowościowym i kulturowym (walka z komunizmem a także poglądami nazistowskimi). Po wybuchu II wojny światowej był zwolennikiem tzw. maskowania się, czyli utajnienia wobec okupanta prawdziwych przekonań narodowych. W trakcie akcji tzw. palcówki prywatnie poradził diecezjanom złożenie deklaracji: „przychylający się do niemieckości", sam jednak wraz z bp. Bieńkiem zadeklarował się jako Polak. Rozwinął akcję pomocy charytatywnej przy pomocy oficjalnie istniejącego Związku „Caritas" i nieoficjalną na terenie kurii, polegającą na posyłaniu paczek do obozów internowania i koncentracyjnych. Przywrócił w diecezji katowickiej niemieckie nabożeństwa zawieszone w czerwcu 1939 r., a z dniem 03.06.1940 r., wskutek szantażu ze strony SA, polecił zawiesić używanie języka polskiego w duszpasterstwie (z wyjątkiem konfesjonału), zalecając jednocześnie w większym niż dotychczas zakresie posługiwanie się językiem łacińskim. Wielokrotnie za pośrednictwem bp. Wienkena, nuncjusza Orsenigo interweniował u władz niemieckich w sprawie uwięzionych księży. Naraziwszy się władzom okupacyjnym 28.02.1941 r. został wysiedlony z Katowic i zamieszkał w Warszawie. Tam zaangażował się w działalność podziemia – w czasie powstania warszawskiego jako jedyny biskup spełniał posługi kapelana powstania. Opuścił Warszawę 02.10.1944 r. i zatrzymał się na Jasnej Górze. Do Katowic powrócił 06.02.1945 r., nawiązał kontakty z tymczasową administracją cywilną reprezentującą rząd lubelski. Trzykrotnie odbył podróż do Wrocławia, gdzie w rozmowach z przedstawicielami kurii wrocławskiej przedstawił propozycję rozwiązania problemu wysiedlonych księży polskich i duszpasterstwa polskich wysiedleńców ze Wschodu oraz wykazał potrzebę utworzenia

odrębnego wikariatu generalnego dla Śląska Opolskiego. W 1947 r. został częściowo sparaliżowany. Stolica Apostolska na jego prośbę powołała biskupa pomocniczego, którym został Herbert Bednorz. Naraziwszy się ówczesnym władzom politycznym, 07.11.1952 r. został wydalony z diecezji, zamieszkał u ss. urszulanek w Lipnicy k. Oporowa, pow. szamotulski. Do diecezji powrócił 05.11.1956 r. w czasie tzw. odwilży październikowej. Zmarł 12.11.1967 r. Pochowany w krypcie katedry w Katowicach.

Postscriptum: W nawiązaniu do działalności ks. bp. Adamskiego w okresie plebiscytowym i powstań śląskich – znana była jego działalność spółdzielcza, którą prowadził w zaborze pruskim. Przed Plebiscytem, jak i w okresie bezpośrednio poprzedzającym głosowanie, organizował na Śląsku polskie „Banki Ludowe" oraz tak zwane „Rolniki", czyli „Polskie Spółdzielnie Rolniczo-Handlowe". W listopadzie 1919 r. mianowany został tajnym szambelanem papieskim. Przez 13 lat był przewodniczącym zarządu Związku Spółek Śląskich.

Bibliografia: Ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 163; *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX*, s. 6–12; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 25–26.

ANBILD WIKTOR SAC – brat zakonny.

Urodzony 22.03.1909 r. w Mościskach k. Pszczyny, syn Macieja i Julii z d. Tyrman. Po zdobyciu wykształcenia podstawowego w miejscu zamieszkania wstąpił w 1927 r. do Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego w Wadowicach. Pierwszy rok nowicjatu odbył w Sucharach, a drugi w Wadowicach. Pierwszą profesję złożył 24.09.1929 r., a wieczystą 24.09.1932 r. w Wadowicach. W latach 1932–1938 pracował w Wadowicach jako kucharz i piekarz oraz zarządca domowej elektrowni. Służył Stowarzyszeniu jako drukarz, rok w Warszawie, trzy lata w Ołtarzewie oraz trzydzieści dwa lata w Poznaniu. W 1939 r., po wrześniowej ewakuacji ze stolicy, powrócił tam, by ratować co pozostało ze zniszczonej drukarni. Umieszczono to wszystko w gmachu Kurii Polowej. Podczas okupacji niemieckiej w latach 1939–1944 mieszkał w Warszawie i pracował w charakterze kucharza. Po upadku powstania warszawskiego został internowany przez Niemców i osadzony w obozie przejściowym w Pruszkowie. Po zakończeniu wojny

został skierowany do Ołtarzewa, gdzie od 1946 r. montował bazę drukarską i z drukarnią przeniósł się w końcu 1947 r. do Poznania. Po zamknięciu pallotyńskiej drukarni w Poznaniu przez siedem lat pracował w ołtarzewskiej krawczarni – do 1957 r. Zmarł 05.03.1987 r. w Poznaniu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe.

BABILAS ALOJZY – ksiądz katolicki.
Urodzony 26.11.1917 r. w Rybniku-Ligocie. Ukończywszy szkołę stopnia podstawowego oraz gimnazjum odbył nowicjat i studia filozoficzne w Chludowie w latach 1937–1940. Aresztowany w 1940 r. i osadzony w obozie dla internowanych w Chludowie, zwolniony po jakimś czasie przez Niemców, przedostał się do St. Gabriel. Tam ukończył studia teologiczne. Święcenia kapłańskie przyjął 25.03.1944 r. Posługę duszpasterską jako wikariusz pełnił w parafii pw. św. Wojciecha w Mikołowie w latach 1944–1946. W 1946 r. duszpasterz przy kaplicy zakonnej w Rybniku, a później wykładowca w niższym seminarium w Bruczkowie, zaś w latach 1947–1952 administrator parafii pw. Trójcy Świętej w Jeżewie. W latach 1952–1953 udzielał się duszpastersko w Górnej Grupie pow. świecki. Nastepnie przez dwa lata był wikariuszem w parafii pw. św. Maurycego we Wrocławiu. Od 1955 r. był samodzielnym duszpasterzem parafii Doboszowice w diecezji wrocławskiej. Do 1966 r. duszpasterz w parafii pw. św. Sebastiana w miejscowości Niedźwiedź. Zmarł 28.12.1984 r. w Doboszowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe.

BAKSIK SYLWESTER dr – ksiądz katolicki.

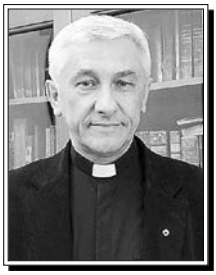

Urodzony 29.12.1900 r. w Mikulczycach k. Zabrza, syn Augustyna i Karoliny z d. Hadula. Ukończywszy miejscową szkołę elementarną w 1914 r., rozpoczął naukę w seminarium nauczycielskim w Pyskowicach. Jako młody chłopak brał czynny udział w akcji plebiscytowej i był uczestnikiem powstań śląskich. Ukończywszy szkołę średnią w 1922 r. studiował filozofię na Uniwersytecie Wrocławskim, pracując jednocześnie jako nauczyciel w Mikulczycach i Szarleju. Ciągle się dokształcając uczestniczył w wakacyjnych kursach

pedagogiczno-metodycznych. W 1929 r. wziął udział w ogólnopolskiej pielgrzymce do Ziemi Świętej, podczas której zetknął się z wybitnymi biblistami: ks. Archutowskim i ks. Gryglewiczem, którzy wywarli wpływ na dalsze jego życie. Skutkiem tego w 1930 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i studiował na Wydziale Teologicznym UJ. Po ukończeniu studiów otrzymał dyplom magistra teologii, został asystentem przy katedrze starotestamentalnej egzegezy. Święcenia kapłańskie otrzymał 30.06.1935 r. w Katowicach. Przez rok był katechetą w Katowicach, a następnie wikarym i katechetą w Józefowcu oraz kapelanem drużyny harcerskiej w Wełnowcu. Po wybuchu II wojny światowej został duszpasterzem Polaków ewakuowanych ze Śląska na wschodnie tereny Polski. Aresztowany na początku 1940 r., więziony w Wasungen, Maingen, skąd przetransportowany został do KL Sachsenhausen, potem przeniesiony od 14.12.1940 r. do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22406. Od 07.11.1942 r. przeniesiony do więzienia w Waimarze. Zwolniony z wiezienia 24.11.1942 r., otrzymał nakaz pracy przymusowej oraz okresowego meldowania się na gestapo. Po wojnie, w 1950 r. uzyskał doktorat z teologii na Wydziale Teologicznym UJ. Zmarł 09.12.1964 r. w Katowicach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 164; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 68.

BALCAREK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.12.1912 r. w Karwinie, syn Pawła i Anny z d. Krysta. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Lipowcu i Ustroniu. Następnie uczył się w Gimnazjum w Cieszynie (matura w 1933 r.). Po maturze podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Kielcach. Od 1937 r. przeniósł się do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 25.12.1939 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: pw. św. Klemensa w Ustroniu, pw. Bożego Ciała w Jabłonkowie, pw. św. Anny w Pruchnej. W kwietniu 1940 r. mianowany substytutem w parafii pw. Wszystkich Świętych w Górkach Wielkich. W tej miejscowości podjął też działalność konspiracyjną w ZWZ/AK. W ramach sekcji socjalnej ZWZ/AK organizował pomoc dla represjonowanych polskich

rodzin. Jego parafia była punktem kontaktowym dla oddziałów AK – często znajdowali tam schronienie łącznicy i kurierzy tej organizacji. Pomagał ukrywać się ks. Józefowi Kani, kapłanowi oddziałów partyzanckich AK i kapelanowi inspektoratu rybnickiego ZWZ/AK. Mimo zakazu władz okupacyjnych często wygłaszał kazania w języku polskim, co spowodowało liczne donosy na niego do gestapo. Aresztowany 11.11.1943 r. i krótko więziony w Cieszynie, skąd przewieziony został do więzienia śledczego w Mysłowicach. Po zakończonym śledztwie przetransportowany do KL Buchenwald. 14.04.1945 r. KL Buchenwald został zajęty przez Armię Czerwoną. W czerwcu 1945 r. powrócił do diecezji katowickiej, był krótko na zastępstwie duszpasterskim w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. W sierpniu rozpoczął posługę wikariusza w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Szarleju. Zmarł 23.05.1946 r. w Ustroniu, tam pochowany.

Bibliografia: J. Pilch, *Ustroń 1939–1945,* Ustroń 1978, s. 42; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (107); Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 164.

BANAŚ (lub BANASCH) JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.05.1871 r. w Nakle Śląskim k. Tarnowskich Gór, syn Pawła i Rozalii z d. Lebek. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Strzelcach Wielkich i w Bytomiu (matura w 1894 r.). Po maturze podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 11.06.1898 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Mikołaja w Szczedrzyku, następnie w parafii pw. św. Mikołaja w Starej Wsi k. Raciborza, w parafii pw. Krzyża Świętego Siemianowicach. W 1907 r. mianowany proboszczem parafii pw. Nawiedzenia NMP w Łubowicach k. Raciborza. Po podziale Górnego Śląska przeszedł na stronę polską i 30.06.1922 r. objął parafię pw. Wniebowzięcia NMP w Lubecku k. Lublińca, a także powierzono jego pieczy filialny kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Łagiewnikach Wielkich. W okresie plebiscytowym jako ksiądz aktywnie uczestniczący w akcji plebiscytowej po stronie polskiej był przez Niemców aresztowany. Aresztowany ponownie przez gestapo w 1942 r., więziony przez krótki czas, następnie zwolniony. W 1946 r.

z powodu choroby przeszedł na emeryturę, ale nadal pozostał w Lubecku, gdzie zmarł 27.08.1953 r.

Bibliografia: Ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 164; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; Ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

BAŃKOWSKI JAN SI – brat zakonny.

Urodzony w 1867 r. Po ukończeniu szkoły elementarnej, w 1891 r. wstąpił do zakonu Towarzystwa Jezusowego (jezuici) w Czechowicach pow. bielski. W czasie okupacji niemieckiej aresztowany i osadzony w lokalnym więzieniu gestapo w Bielsku, a stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3558. Zginał w tym obozie 22.01.1941 r. Brak obszerniejszych informacji o tej osobie.

Bibliografia: Ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, t. I, s. 92.

BARAŃSKI PAWEŁ CSSp, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 07.12.1885 r. w Mysłowicach w dzielnicy Janów, syn Karola i Antoniny z d. Cichy. Ukończywszy szkołę elementarną kontynuował naukę w gimnazjum prowadzonym przez Zgromadzenie Ducha Świętego w Belgii, studia teologiczne podjął w Seminarium Ducha Świętego w Chevilly pod Paryżem. Święcenia kapłańskie przyjął 28.10.1910 r. Następnie wstąpił do nowicjatu, a po jego ukończeniu i złożeniu ślubów zakonnych posłany na misje do Sierra Leone. W końcu 1911 r. dotarł do Pujechun. Misja ta należała do Wikariatu Apostolskiego w Sierra Leone. Po niebezpiecznej pracy w Afryce (zagrożenie żółtą febrą) przybył na urlop zdrowotny do Europy. Zatrzymał się w Szwajcarii, gdzie po krótkiej kuracji zdrowotnej stan zdrowia ks. Barańskiego się poprawił – odzyskał siły do dalszej pracy. We wrześniu 1920 r. udał się na Górny Śląsk, by odwiedzić rodziców, biorąc zarazem udział w plebiscycie – popierał przyłączenie Śląska do Polski. W maju 1921 r. udał się do Bydgoszczy, gdzie podjął pracę w „Sierocińcu dla synów obrońców

Ojczyzny". Po utworzeniu w Bydgoszczy Niższego Seminarium uczył młodzież języka francuskiego i biologii. Od 1928 do 1939 r. mistrz nowicjatu dla braci, przekazując im doświadczenie z pracy misyjnej. 19.10.1937 r. został przeniesiony do Chełmszczonki-Włóki, gdzie zajmował się zakonnym gospodarstwem rolnym. Aresztowany przez gestapo 15.11.1939 r. i osadzony w więzieniu karnym w Koronowie. Od 11.01.1940 r. w grupie pięćdziesięciu współwięźniów został wysłany do KL Stutthof. W kwietniu 1940 r. część więźniów i prawie wszyscy duchowni oraz zakonnicy tego obozu zostali wysłani do KL Sachsenhausen. Od 14.12.1941 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22811. Zginał 16.07.1942 r. w „transporcie inwalidów" do komory gazowej w Hartheim.

Postscriptum: O. Paweł Barański jest jednym ze 122 Sług Bożych, wobec których 17.09.2003 r. rozpoczął się proces beatyfikacyjny drugiej grupy polskich męczenników okresu II wojny światowej.

Bibliografia: Internetowy Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX Wieku, Katowice 1996, Sługi Boże na Śląsku; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau,* s. 69.

BARABASZ JAN – ksiądz katolicki.

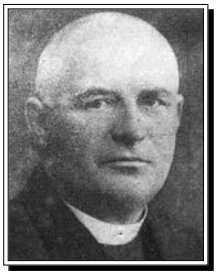

Urodzony 16.05.1873 r. w Ustroniu, syn Jakuba i Anny z d. Nowak. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Cieszynie studiował teologię w Seminarium Duchownym w Ołomuńcu. Święcenia kapłańskie otrzymał 05.07.1898 r. Pierwszą posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafii pw. św. Józefa w Polskiej Ostrawie. Stamtąd został przeniesiony do Bielska, gdzie zarządzał czasowo nowo utworzoną parafią w Kamienicy. Po trzech latach wrócił do parafii w Polskiej Ostrawie jako wikary, a później został jej administratorem. Od 16.09.1907 r. proboszcz parafii pw. św. Katarzyny w Czechowicach. Po dołączeniu części Śląska Cieszyńskiego do diecezji katowickiej został 02.09.1924 r. dziekanem dekanatu bielskiego, od 10.10.1927 r. członek Komisji ds. Seminarium Duchownego. 25.06.1931 r. otrzymał nominację radcy duchownego, a 28.08.1936 r. kanonika honorowego. Był także członkiem komisji ds. majątkowych Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Za swoją działalność niepodległościową w 1938 r. odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. W ostatnich dniach przed II wojną światową dzięki jego inicjatywie wybudowano w nowo powstałej kolonii czechowickiej

kościół pw. NMP Królowej Polski. Aresztowany 08.11.1939 r. wraz z grupą około sześćdziesięciu osób. Przewieziono wszystkich do więzienia w Bielsku, a powodem aresztowania ks. Barabasza miała być odmowa bicia w dzwony z okazji zdobycia Warszawy przez Niemców. Po trzech tygodniach umieszczono go w celi dla chorych, w której m.in. leżał ks. proboszcz Warzecha z Jaworza. W styczniu 1940 r. przewieziono go wraz z trzydziestoma innymi więźniami do więzienia w Cieszynie, gdzie przebywał w jednej celi z ks. Kałużą z Cieszyna i ks. Brannym z Istebnej. Zwolniony 01.04.1940 r. pod warunkiem pozostania w Cieszynie, zerwania wszelkiej łączności z duchowieństwem, zgłaszania się co trzeci dzień na gestapo i zaniechania wszelkich czynności kapłańskich. Po zwolnieniu z więzienia zamieszkał u ss. elżbietanek w Cieszynie. Tam 28.04.1940 r. po raz drugi aresztowany, przetransportowany został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 15116. Zginął w tym obozie 21.06.1941 r.

Bibliografia: Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX Wieku, Katowice 1996, s. 18; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 69, 72; Ks. W. Jacewicz i ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. I, s. 126, t. III, s. 164–165; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (141); J. Pilch, *Ustroń 1939–1945,* Ustroń 1978, s. 42; ks. Edmund Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 12; J. Burek, nauczyciel, były więzień obozów koncentracyjnych – wywiady i opracowania z zasobów archiwum Kongresu Polaków w RC w Cieszynie; Informacja członka rodziny – Ireny Gacek z d. Belon; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 28.

BARTELA WILHELM – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.05.1902 r. w Gliwicach. Ukończywszy szkołę powszechną oraz gimnazjum rozpoczął studia w Seminarium Duchownym. Po ukończeniu studiów święcenia kapłańskie przyjął 14.02.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary, w latach 1934–1938 r. kapelan w Fałkowicach k. Opola – parafia pw. św. Stanisława Biskupa. Nastepnie proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Lutyni Dolnej – Zaolzie. Aresztowany 17.11.1940 r. i uwięziony w Cieszynie. Zwolniony 17.03.1941 r. Nieznany jest dalszy los.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 165.

BĄK KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.10.1911 r. w Brzezinach Śląskich k. Tarnowskich Gór, syn Józefa i Marii z d. Rygiol. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Brzezinach Śląskich, następnie uczeń w Państwowym Gimnazjum w Szarleju (matura w 1932 r.), gdzie był także członkiem Stowarzyszenia „Młodzieży Polskiej", Związku Harcerstwa Polskiego i Towarzystwa Śpiewu. W 1933 r. podjał studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 26.06.1938 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafiach: pw. Trójcy Przenajświętszej w Szarleju, pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach Śląskich, pw. św. Barbary w Chorzowie, pw. św. Michała Archanioła w Ornontowicach, pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej. Aresztowany 21.10.1939 w Chorzowie i uwięziony w KL Skrochovice k. Opawy, skąd został przetransportowany do KL Sachsenhausen, poddawany eksperymentom pseudomedycznym. Od 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, gdzie doczekał uwolnienia 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po zakończeniu wojny krótko pełnił posługę duszpasterska jako wikariusz w parafii pw. św. Mikołaja w Lublińcu. Od 01.10.1945 r. katecheta w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Chorzowie. Ze względu na zły stan zdrowia był zmuszony zrezygnować z tej funkcji, został kapelanem w Chorzowie u ss. jadwiżanek prowadzących szpital, w którym przebywał jako pacjent. W kwietniu 1954 r. mianowany obrońcą węzła małżeńskiego w Sądzie Biskupim w Katowicach. Zmarł 18.07.1954 r. w Chorzowie.

Bibliografia: ks. J. Woś ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 165.

BELON ZDZISŁAW ANTONI – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.05.1906 r. w Jarosławiu, syn Franciszka i Zofii z d. Kluz. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Cieszynie, a od 1916 r. do polskiego gimnazjum Macierzy Szkolnej w Cieszynie (matura w 1924 r.). Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Przemyślu, skończył je na Wydziale Teologii UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1929 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Brzezinach Śląskich. Od 1931 r. katecheta w polskiej

Szkole Wydziałowej dla dziewcząt w Bielsku, następnie w szkolnictwie na terenie Cieszyna. Od 24.08.1939 r. powołany do czynnej służby wojskowej w charakterze kapelana. Dnia 19.09.1939 r. dostał się pod Tomaszowem Lubelskim do niewoli niemieckiej – osadzony w obozie oficerskim IXC w Rottenburgu, w Fuldzie, skąd 18.04.1940 r. wysłany został do KL Buchenwald. Od 07.04.1942 r. przetransportowany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 31193. Zginął w tym obozie 27.09.1942 r.

Bibliografia: Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX Wieku, Katowice 1996, s. 24–25; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 166; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 12; informacja – ks. Zbigniew Tomanek; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 28–29.

BIELOK MATEUSZ – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.11.1870 r. w Dąbrówce Małej k. Katowic, syn Andrzeja i Marianny z d. Labuś. Ukończywszy szkołę elementarną uczęszczał do gimnazjum w Katowicach (matura 22.02.1893 r.). Studia filozoficzno-teologiczne podjął w szwajcarskim Fryburgu, potem we Wrocławiu. Jako kleryk głosił kazania w języku polskim w kościele pw. Św. Krzyża we Wrocławiu, był także sekretarzem Towarzystwa Akademików Górnoślązaków. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1897 r. Od 21.08.1897 r. wikariusz w Mikołowie. W krótkim czasie został przewodniczącym Narodowego Związku Robotników. Podczas zebrań prowadził wykłady społeczno-religijne w języku polskim. 28.11.1902 r. skierowany do Łazisk Górnych. 24.11.1903 r. objął urząd proboszcza w parafii pw. św. Bartłomieja Ap. w Bieruniu Starym. Obok pracy duszpasterskiej brał czynny udział w życiu społeczno-politycznym. Bardzo mocno zaangażowany w akcję plebiscytową. Wraz z ks. S. Szwajnochem był w składzie delegacji polskiego duchowieństwa, która broniła spraw polskich u przedstawiciela Stolicy Apostolskiej. Dzięki zaangażowaniu w plebiscyt aż 95% jego parafian opowiedziało się za przynależnością Górnego Śląska do Polski. Pracował wśród powstańców śląskich, od których odbierał przysięgę służby na rzecz Wojska Polskiego. 17.08.1919 r. aresztowany przez Niemców na jakiś czas. 29.06.1922 r. z okazji przyłączenia części Górnego Śląska do Polski

odprawił uroczystą Mszę św. na rynku w Pszczynie. Od 19.12.1922 r. administrator parafii pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie. 30.08.1923 r. mianowany wicedziekanem dekanatu pszczyńskiego. 04.05.1934 r. otrzymał godność dziekana. Zmarł 01.01.1950 r.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 29–30.

BIENIASZ WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.03.1905 r. w Krauszowie pow. nowotarski (lub Będzinie). Po ukończeniu szkoły powszechej i gimnazjum podjął studia teologiczne. Święcenia kapłańskie przyjał w 1934 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Barbary w Sosnowcu. Aresztowany 24.09.1940 r. i więziony w Sosnowcu w byłej fabryce Schöena, stamtąd w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Auschwitz, 29.11.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6656. Od 10.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 22186. Zginął w tym obozie 26.02.1943 r.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998 r., s. 56; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 137.

BIENIEK JULIUSZ bp – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.04.1895 r. w Sowczycach k. Olesna. Ukończywszy szkołę elementarną w miejscowości zamieszkania, gimnazjum ukończył w Kluczborku i Jaworze Dolnośląskim (matura w 1914 r.). Następnie wstąpił na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 16.06.1918 r. Rozpoczął pełnienie posługi duszpasterskiej jako wikary w Goszczu pod Twardą Górą pow. Syców. Pochodząc z rodziny na wskroś polskiej, podtrzymującej tradycje narodowe, w okresie plebiscytu gdzie tylko mógł popierał sprawy polskie. Współpracował szczególnie w czasie III powstania z ks. Pawłem Kuczką, znanym już wówczas działaczem propolskim. Od 01.10.1924 r. notariusz w kurii Administracji Apostolskiej w Katowicach, od 26.03.1930 r. kanclerz.

Wyniesiony do godności biskupiej 13.03.1937 r., konsekrowany 26.04.1937 r., objął urząd wikariusza generalnego. W okresie przed 1939 r. wybrany do Komisji Szkolnej Episkopatu Polski i Komisji do Spraw Fundacyjnych i Charytatywnych. Na początku stycznia 1940 r. na życzenie bp. Adamskiego złożył urząd wikariusza generalnego na ręce ks. Franciszka Strzyża, a 28.02.1941 r. został wraz z bp. Adamskim wygnany z diecezji – przebywał w Krakowie w Domu Emerytów przy ul. św. Marka, gdzie pomagał księżom katowickim wysiedlonym z diecezji. Do diecezji powrócił w ostatnich dniach stycznia 1945 r. Po wojnie był członkiem Komisji Episkopatu Polski do Spraw Dobroczynności, powrócił do Katowic 05.11.1956 r. Uczestniczył w obradach Soboru Watykańskiego II i I Synodu Diecezji Katowickiej. W okresie PRL do końca swego życia, w opinii władz bezpieczeństwa, był nieprzejednanym wrogiem komunistów, skutkiem czego był poddany nieustannej inwigilacji. Zmarł 17.01.1978 r., pochowany w Wysokiej k. Olesna.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 163; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 30.

BIK-DZIESZOWSKI KAROL EMANUEL OFM – ksiądz katolicki.

Urodzony 04.01.1887 r. w Zdzieszowicach pow. krapkowicki, syn Piotra i Franciszki z d. Jońca. Po ukończeniu szkoły elementarnej wychowanek niższego seminarium duchownego prowadzonego przez franciszkanów w Nysie. Do franciszkanów wstąpił w Borkach Wielkich 07.04.1906 r. Po odbytym nowicjacie przygotowywał się do przyjęcia święceń kapłańskich w seminarium duchownym we Wrocławiu-Karłowicach. Studiował na Uniwersytecie Wrocławskim w latach 1907–1913. Śluby wieczyste złożył 16.04.1910 r. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. Pierwszą placówką zakonną o. Karola była parafia pw. św. Antoniego we Wrocławiu-Karłowicach. W 1915 r. przełożeni przenieśli go do Panewnik pod Katowicami, gdzie pełnił posługę duszpasterską do 1924 r. Po I wojnie światowej o. Karol agitował na rzecz powrotu Śląska do Macierzy. Za swoją działalność otrzymał w 1921 r. list uznania napisany przez Wojciecha Korfantego. Po 1924 r. odpowiedzialny za prace związane z przejęciem przez Prowincję Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Katowicach klasztoru we Wronkach,

gdzie zorganizowano wyższe seminarium duchowne. W 1934 r. został pierwszym proboszczem parafii pw. św. Ludwika w Panewnikach, gdzie rozpoczął budowę stacji drogi krzyżowej na Kalwarii Panewnickiej. Prace zostały przerwane ze względu na wybuch II wojny światowej. W 1939 r. ukrywał się pod zmienionym nazwiskiem – Dzieszowski lub Zdzieszowski – w Prowincji Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie, u bonifratrów, następnie w Zebrzydowicach. Poszukiwany przez gestapo przez Rumunię przedostał się na Węgry, gdzie był przez trzy miesiące kapelanem w obozach dla uchodźców. W 1940 r. wyjechał do Francji i jako ochotnik zgłosił się do służby w Wojsku Polskim zostając kapelanem w 10 Brygadzie Kawalerii Pancernej. Brał udział w działaniach wojennych w Bretanii. Po kapitulacji Francji przedostał się do Wielkiej Brytanii i tam został kapelanem 14 Pułku Kawalerii Pancernej. Zmarł nagle 28.08.1941 r. w Newtyle.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; Wikipedia internetowa – życiorys; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 30.

BILSKI STANISŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.02.1892 r. w miejscowości Psary pow. łowicki. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum rozpoczął studia w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał 22.05.1916 r. W latach 20. znalazł się w grupie kapłanów przeniesionych z diecezji wrocławskiej do nowopowstałej w 1925 r. diecezji częstochowskiej. W 1926 r. współzałożyciel i sekretarz generalny Ligi Katolickiej diecezji częstochowskiej. Rok później mianowany sekretarzem generalnym Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich diecezji częstochowskiej. W 1930 r. został proboszczem parafii pw. św. Katarzyny w Grodźcu – dzielnicy Będzina. Aresztowany w kwietniu 1940 r. w akcji Inteligenzaktion i uwięziony w Sosnowcu – w byłej fabryce Shöena. Stamtąd 14.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3730. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony 25.11.1940 r. Po wojnie administrator parafii pw. św. Krzyża w Koszalinie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 111, t. II, s. 138.

BIŁKO LEOPOLD – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.10.1892 r. w Końskiej na Śląsku Cieszyńskim, syn Józefa. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum polskiego w Cieszynie (matura 10.07.1911 r.). Następnie podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 26.07.1915 r. Posługę duszpasterską rozpoczął sprawować jako wikary od 01.08.1915 r. w Dziedzicach. Od 01.08.1917 r. wikary w Cieszynie. Jako utalentowany muzyk pracował poza zajęciami duszpasterskimi nad ustaleniem jednolitych melodii pieśni religijnych. Wybitny społecznik – w 1919 r. rozproszone po Śląsku Cieszyńskim polskie stowarzyszenia i związki katolickie zrzeszył we wspólny Sekretariat Generalny Towarzystw Kulturalno-Oświatowych z siedzibą w Cieszynie. Pozytywna ocena jego pracy spowodowała, że od 01.04.1922 r. przeniósł się do Poznania i tam został dyrektorem Katolickiego Związku Młodzieży Męskiej i Żeńskiej. W 1934 r. obdarzony godnością szambelana papieskiego. Na własną prośbę 01.12.1938 r. zwolniony z zajmowanego dotąd stanowiska, został tymczasowym referentem cieszyńskiego wikariatu generalnego. Od 01.01.1939 r. objął obowiązki proboszcza w Karwinie. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej aresztowany 19.09.1939 r. i więziony w KL Skrochovice, skąd 04.10.1939 r. przewieziony do więzienia w Rawiczu, następnie od 16 października przetransportowany do KL Buchenwald, 08.03.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen. Od 08.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau. W więzieniach i obozach w których przebywał, słowem i przykładem podtrzymywał na duchu współwięźniów braci świeckich i duchownych, sam bardzo cierpiący w czasie doświadczeń pseudomedycznych, którym był poddawany. Przetrwał pobyt w obozach, wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Wrócił do swojej parafii w Karwinie. Zajął się pracą duszpasterską, w 1950 r. został aresztowany „za żarliwie i nieustępliwe zaangażowanie w sprawy polskiego Kościoła w Karwinie". Jego działalność przerwała nagła śmierć 17.05.1955 r. na zawał serca w Orłowej, tam pochowany.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 75; J. Golec i S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t.1 1, 1993 r., s. 38; J. Burek, nauczyciel, były więzień obozów koncentracyjnych – wywiady i opracowania z zasobów archiwum Kongresu Polaków w RC w Cieszynie; archiwum dr. n. med. J. Mazurka t. 10, cz. 21 (010); ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 166.

BIŃKOWSKI JAN SI – brat zakonny.
Urodzony 22.02.1867 r. w Makowie, obecnie pow. suski. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpił w 1891 r. do zakonu Towarzystwa Jezusowego. Od 14.07.1891 r. w zakonie w klasztorze Stara Wieś, w latach 1895–1912 w miejscowości Chyrów piwniczny (producent win owocowych), w latach 1912–1915 w Krakowie, w latach 1918–1929 w miejscowości Chyrów, w latach 1929–1932 zakonnik klasztoru Stara Wieś, do 1940 r. w klasztorze w Czechowicach furtian. Aresztowany 10.04.1940 r. i przewieziony do więzienia w Bielsku, stamtąd do więzienia w Sosnowcu – byłej fabryki Schöena, skąd 14.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w ewidencji obozowej jako więzień nr 3558. Zginął w tym obozie 22.01.1941 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 76; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. „Słowo Polskie", s. 16; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 240.

BIŚTO JÓZEF SI – brat zakonny.
Urodzony 23.10.1899 r. w miejscowości Lecek k. Błażowej pow. rzeszowski, syn Piotra i Anny z d. Kuś. Wstąpił 05.02.1926 r. do klasztoru Towarzystwa Jezusowego w Starej Wsi. W okresie okupacji niemieckiej przebywał w klasztorze w Czechowicach, tam 10.04.1940 r. aresztowany. Przewieziony do więzienia w Bielsku, stamtąd do więzienia w Sosnowcu – byłej fabryki Schöena, skąd 14.04.1940 r. w transporcie zbiorowym wysłany został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3600. Mimo ciężkich warunków jakie panowały w obozie przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po wyzwoleniu obozu pomocnik kucharza w Kurii Generalnej w Rzymie w latach 1945–1947. Po powrocie do kraju kucharz w Nowym Sączu, Krakowie, Czechowicach i Kłodzku – kucharz i ogrodnik. Zmarł 21.11.1983 r. w Kłodzku.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957 r. s. 76.

BLACHNICKI FRANCISZEK, Sługa Boży – ksiądz katolicki.
Urodzony 24.03.1921 r. w Rybniku w wielodzietnej rodzinie Józefa i Marii z d. Müller. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Orzeszu, zamieszkawszy z rodzicami w Tarnowskich Górach tam uczęszczał do gimnazjum (matura w 1938 r.).

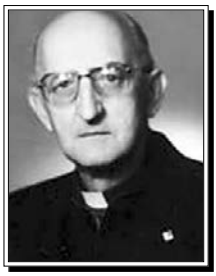

W młodości zaangażowany w działalność harcerską. Chciał pracować w dyplomacji i dlatego we wrześniu rozpoczął służbę wojskową w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy w Katowicach. Plany te pokrzyżował wybuch II wojny światowej. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. w stopniu plutonowego podchorążego. Po kapitulacji polskich sił zbrojnych dostał się do niewoli, z której zbiegł i wrócił do Tarnowskich Gór, gdzie zaangażował się w działalność ruchu oporu. W marcu 1940 r. musiał uciekać przed gestapo, aresztowano go w Zawichoście. Po długim okresie uciążliwych przesłuchań przez kilka tygodni w miejscowości zatrzymania, przesłany został do KL Auschwitz, tam 25.06.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 1201. Zatrudniony przez dziewięć miesięcy w karnej kompanii – przebywał w bloku 13. Dnia 20.02.1941 r. osadzony w bunkrze bloku 11, gdzie przebywał do 17.03.1941 r. Od 19.09.1941 r. przeniesiony z KL Auschwitz do więzienia śledczego w Zabrzu, a stamtąd do więzienia gestapo w Katowicach. W marcu 1942 r. „za działalność konspiracyjną przeciw hitlerowskiej Rzeszy" skazany na karę śmierci przez ścięcie gilotyną. Na wykonanie wyroku oczekiwał niemal pięć miesięcy, lecz dzięki intensywnym staraniom rodziny karę śmierci zamieniono mu na 10 lat więzienia. Jak podają źródła kościelne – to w czasie pobytu na oddziale skazańców w katowickim więzieniu dokonało się w Franciszku Blachnickim jego przeorientowanie psychiczne, decyzja poświecenia swojego życia służbie Bogu. Przenoszony do różnych więzień: Racibórz, Rawicz, Börgermoor, Zwickau i Lengenfeld w 1944 r. dostał się do KL Flossenbürg (Schwarzwald – Bawaria). Mimo ciężkich warunków panujących w więzieniach i obozach w których przebywał przeżył i 17.04.1945 r. doczekał się wyzwolenia przez wojska amerykańskie. Po powrocie 20.07.1945 r. z tułaczek więzienno-obozowych do Tarnowskich Gór już 06.08.1945 r. spełniając podjęte duchowe zobowiązania wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – studiował na Wydziale Teologicznym UJ uzyskując magisterium z teologii. Święcenia kapłańskie otrzymał 25.06.1950 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w kilku parafiach: pw. św. Marii Magdaleny w Tychach, pw. MB Królowej Różańca Św. w Łaziskach Górnych, pw. św. Jerzego w Rydułtowach, pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie i pw. św. Bartłomieja w Bieruniu Starym. Uporczywie wypracowywał

system dziecięcych rekolekcji zamkniętych, tzw. Oaza Dzieci Bożych, założył ruch oazowy Światło-Życie, Krucjatę Wyzwolenia Człowieka i Chrześcijańskiej Służby Wyzwolenia Narodów. W latach 1954–1956, w okresie wysiedlenia biskupów śląskich, uczestniczył w pracach tajnej Kurii w Katowicach. W październiku 1956 r. uczestniczył w organizowaniu powrotu biskupów do diecezji rozpoczynając jednocześnie pracę w Referacie Duszpasterskim Kurii diecezjalnej w Katowicach. Od 1957 r. prowadził działalność pod nazwą „Krucjata Wstrzemięźliwości" – mającej charakter ruchu odnowy religijno-moralnej opartej na duchowości o. Maksymiliana Kolbego. Tak jawna i wszechstronna działalność ks Franciszka Blachnickiego, zbyt negatywnie oceniana przez ówczesne władze polityczne spowodowała, że 29.08.1960 r. władze te zlikwidowały Centralę Krucjaty a jej założyciela aresztowano w 1961 r. Po czterech miesiącach aresztu w katowickim więzieniu osądzony, otrzymał wyrok 13 miesięcy więzienia w zawieszeniu na 3 lata. Po zwolnieniu z więzienia w październiku 1961 r. rozpoczął studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W 1963 r. podjął się prowadzenia rekolekcji oazowych metodą 15-dniowych rekolekcji przeżyciowych – dobierając je stopniowo do różnych grup młodzieży, dorosłych i całych rodzin. W latach 1964–1980 rozwijał ożywioną działalność w dziedzinie posoborowej odnowy liturgii w Polsce. Założył „Lubelski Zespół Liturgistów". W 1980 r. znowu pracował naukowo na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie. 10.12.1981 r. wyjechał do Rzymu i tam zastał go stan wojenny. W roku 1982 osiadł w ośrodku polskim Marianum w Carlsbergu w RFN, gdzie rozpoczął organizowanie Międzynarodowego Centrum Ewangelizacji Światło-Życie i prowadził pracę duszpasterską wśród polskich emigrantów. Tę działalność społeczno-wyzwoleńczą prowadził z pobudek religijnych, inspirowany nauką Jana Pawła II, wierny zasadzie „światło-życie". Jeszcze w Polsce, a potem także zagranicą nawiązywał kontakty ekumeniczne z różnymi ruchami odnowy. Zmarł nagle 27.02.1987 r. w Carlsbergu w Niemczech. Odznaczony pośmiertnie Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta (17.02.1994 r.), Krzyżem Oświęcimskim (05.05.1995 r.). Dnia 09.12.1996 r. rozpoczął się proces beatyfikacyjny Sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego, 01.04.2000 r. jego szczątki zostały przeniesione do Krościenka i złożone w kościele pw. Dobrego Pasterza w jego dolnej kaplicy.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 33; L. Musiolik, *Rybniczanie słownik biograficzny*, Rybnik 2000, s. 21; Dokumentacja APMA-B: numerowe wykazów transportów przybyłych do KL Auschwitz, zbiór obozowych fotografii więźniów, księga bunkra, „Transportettel", Ankieta wypełniona osobiście w 1971 r. oraz fragment relacji A. Gołki – byłego więźnia KL Auschwitz nr ob. 1209.

BOJDOŁ FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 02.04.1905 r. w Wyrach k. Tychów, syn Teodora i Marty z d. Żogała. Po ukończeniu szkoły powszechnej w latach 1924–1927 uczęszczał do gimnazjum w Mikołowie. Nastepnie, podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1930 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 20.10.1930 r. jako wikary w parafii pw. św. Józefa w Królewskiej Hucie[127]. Po czterech latach pracy na Górnym Śląsku przeniesiony do Cieszyna, gdzie od 20.08.1934 r. był wikarym w parafii pw. św. Marii Magdaleny. Od 1935 r. wizytator szkół powszechnych oraz kapelan męskiego i żeńskiego hufca harcerskiego w Cieszynie, a od 1938 r. mianowany kapelanem wojskowym 4 Pułku Strzelców Podhalańskich. We wrześniu 1939 r. dotarł ze swoją jednostką za Lwów i dostał się do niewoli sowieckiej skąd, wskutek szczęśliwego zbiegu okoliczności udało mu się wydostać. Przybył do Krakowa, a ponieważ nie miał możliwości powrotu na Śląsk, został duszpasterzem pomocniczym w kościele pw. św. Anny w Krakowie oraz kapelanem sióstr Saracenek, zajmował się pracą naukową. Aresztowany wraz z kilkoma oficerami polskimi 16.04.1942 r. w odwet za zamach na wyższego oficera SS w Krakowie[128]. Więziony w Krakowie, a następnie przewieziony do KL Auschwitz, 25.04.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 33096. Zginął 27.05.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 9056/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 17:50, określenie przyczyny zgonu to „Plötzlicher Herztod" (nagły zawał serca).

Bibliografia: APMA-B *Księga zgonów,* t. 7, s. 56; T. Kopoczek, *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego – Ważniejsze fakty z lat 1912–1945,* 1998, s. 129; informacja – ks. Zbigniew Tomanek; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. I, 1993 r.,

[127] Wieś Królewska Huta – nazwę Chorzów nadano miastu w 1934 r. przyłączając do miasta wieś Chorzów, a w 1937 r. Nowe Hajduki. W 1939 r. na mocy ustawy Sejmu Śląskiego częścią Chorzowa stała się także sąsiednia gmina Wielkie Hajduki (obecnie największa dzielnica miasta: Chorzów Batory).

[128] Dnia 16.04.1942 r. do lokalu przy ul. Łobzowskiej w Krakowie wkraczyło gestapo pod pretekstem aresztowań artystów w odwecie za zabicie wyższego oficera SS. Tak naprawdę Niemcy chcieli uderzyć po raz kolejny w niepokorną krakowską inteligencję, odmawiającą współpracy z okupantem.

s. 41; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945* t. I, s. 126, t. III, s. 168; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 32.

BOŁDA JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.02.1912 r. w Mokrem k. Mikołowa, syn Pawła i Matyldy z d. Stencel. Ukończywszy szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości od 1925 r., kontynuował naukę w Gimnazjum Miejskim, zaś w latach 1926–1927 w Państwowym Klasycznym Liceum w Mikołowie (matura w 1933 r.). W tym samym roku wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 26.06.1938 r. Posługę duszpasterską pelnił jako wikariusz w parafiach: pw. św. Ap. Mateusza i Macieja w Brzeziu nad Odrą, pw. MB Szkaplerznej w Brzezinach, pw. św. Józefa w Godowie, pw. Opatrzności Bożej w Katowicach-Zawodziu. Za obraźliwe słowa, jakie miał wypowiedzieć pod adresem niemieckiego wojska w pierwszych dniach września 1939 r., aresztowany 03.09.1939 r. i wywieziony do tymczasowego obozu koncentracyjnego w okolicy Norymbergii. Po miesiącu zwolniony za wstawiennictwem ewangelickiego pastora z Orzesza, nadal jednak znajdował się pod dozorem policyjnym i spodziewał się nieuchronnego kolejnego aresztowania. 25.03.1942 r. wcielony do Wehrmachtu – służył w służbie sanitarnej na wschodnim froncie. 15.05.1945 r. dostał się do niewoli sowieckiej, z której przedostał się na teren Rumunii. W sierpnia 1945 r. zgłosił się do pracy w diecezji i pełnił tymczasowe zastępstwa w parafiach: MB Szkaplerznej w Imielinie, jako administrator parafii Wniebowzięcia NMP w Studzionce. Następnie powierzono mu funkcję wikarego w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach. Od 1948 r. organizował parafię pw. Niepokalanego Serca Maryi w Kokoszycach, mianowany jej proboszczem 31.12.1957 r. W związku z nasilającymi się problemami ze zdrowiem, 04.02.1982 r. poprosił o przeniesienie w stan spoczynku. Jako emeryt zamieszkał w Ornontowicach, gdzie pomagał w duszpasterstwie. Zmarł 10.03.2000 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 168; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe.

BOMBAS LUDWIK dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.08.1892 r. we Lwowie, syn Macieja i Anieli z d. Sawicka. Szkołę elementarną jak i gimnazjum ukończył we Lwowie (matura w 1911 r.). Następnie podjął studia w Seminarium Duchownym we Lwowie na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 27.06.1915 r. Posługę duszpasterską jako wikariusz rozpoczął w przyfrontowej wówczas parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Złoczowie. Powołany wkrótce do służby wojskowej w armii austriackiej, przydzielony do garnizonu w Wiedniu, gdzie jako kapelan obsługiwał szpitale wojenne. Podjął studia na uniwersytecie w Wiedniu, na którym obronił pracę z zakresu teologii i uzyskał stopień doktora. Od listopada 1918 r. był kapelanem obrońców Lwowa, następnie I Baonu 4 PP Legionów. We wrześniu 1919 r. mianowany proboszczem garnizonu w Wilnie, gdzie wolne chwile poświęcał na uzupełnienie studiów na Uniwersytecie im. Stefana Batorego. Będąc proboszczem 1 Dywizji Legionów towarzyszył polskim żołnierzom na szlaku bitewnym w 1920 r. Wiosną 1921 r. powierzono mu parafię wojskową lwowskiego regionu, a niedługo potem obowiązki kapelana Lwowskiego Korpusu Kadetów, w którym przez trzynaście lat wychowywał przyszłych oficerów WP. W 1934 r. przeniesiony na Śląsk i mianowany administratorem wojskowej parafii w Katowicach. Od 01.09.1939 r. brał udział w kampanii wrześniowej jako kapelan Armii „Kraków", podczas której dostał się do niewoli niemieckiej. Po udanej ucieczce zorganizował zbieranie ze wszystkich pobojowisk na Zamojszczyźnie rannych żołnierzy polskich (ok. 4 tys.) i ich szpitalną pielęgnację. Ujęty ponownie przez Niemców i ścigany po ucieczce przez gestapo z Krakowa, przedostał się w lutym 1940 r. do Francji, gdzie na rozkaz biskupa polowego WP Józefa Gawliny objął funkcję dziekana 1 Dywizji Grenadierów, a następnie dziekana WP (równoznaczny ze stopniem pułkownika). Po dramatycznych walkach w Szampanii i Lotaryngii dostał się po raz trzeci do niewoli niemieckiej. Skierowany do obozu jenieckiego, skąd zbiegł w czasie konwojowania do Strasburga. Po licznych przejściach przybył w połowie listopada 1940 r. do Greenock w Szkocji, gdzie przydzielono go do dowództwa I Korpusu, następnie w charakterze szefa duszpasterstwa do Polskich Sił Powietrznych. W 1942 r. został szefem duszpasterstwa I Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w Szkocji w charakterze dziekana. W latach 1946–1948 w Polskim Korpusie Przysposobienia i Rozmieszczenia (PKPR) naczelny kapelan. Zdemobilizowany z PKPR, pozostał w Szkocji w charakterze zwykłego duszpasterza. Kard. August Hlond mianował go najpierw wikariuszem generalnym księży polskich w Szkocji, a od 04.10.1948 r.

tamże rektorem Polskiej Misji Katolickiej. Do 1950 r. duszpasterzował w polskiej parafii w Edynburgu. Za męstwo na polu walki, ofiarność i poświęcenie w pełnieniu obowiązków kapelańskich w najcięższych nawet warunkach był wielokrotnie odznaczany: dwukrotnie nadano mu Krzyż Walecznych w latach 1918–1919, ponadto w kampanii wrześniowej (1939 r.) i francuskiej (1940 r.) otrzymał jeszcze trzy razy to odznaczenie i Croix de Guerre, w 1952 r. odznaczony Komandorią Orderu „Polonia Restituta". Biskup polowy WP Józef Gawlina za wybitne zasługi na polu wojskowego duszpasterstwa oraz kaznodziejstwa nadał mu w 1940 r. przywilej używania rokiety, kanonickiego mantoletu i noszenia pierścienia. W 1957 r. Stolica Apostolska w uznaniu wielkich zasług w służbie Kościoła mianowała go prałatem domowym Jego Świątobliwości, a w 1965 r. protonotariuszem apostolskim „ad instar". W 1969 r. z powodu słabego zdrowia poprosił o zwolnienie go ze stanowiska rektora Misji. Zmarł 29.03.1970 r. w Edynburgu, tam pochowany na miejscowym cmentarzu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; O Duszę Polską, z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 34.

BORZUCKI FELIKS – ksiądz katolicki.

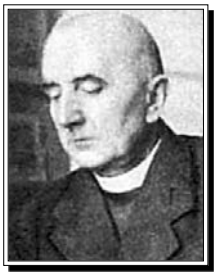

Urodzony 12.05.1878 r. w Bosaczu pow. raciborski, syn Wilhelma i Emmy z d. Kapitzki. Po ukończeniu szkoły ludowej i gimnazjum w Raciborzu oraz w Paczkowie (matura 15.03.1901 r.) rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1905 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął 26.09.1905 r. jako wikary w parafii pw. MB Bolesnej w Rybniku. Od 29.09.1908 r. pracował w parafii pw. św. Rodziny z kaplicą św. Józefa w Berlinie, od 12.10.1909 r. w parafii pw. św. Józefa w Zgodzie – Nowym Bytomiu, od 28.09.1911 r. w parafii pw. św. Michała Archanioła w Krapkowicach pow. strzelecki. Od 18.11.1913 r. mianowany proboszczem parafii pw. Św. Ap. Mateusza i Macieja w Brzeziu n. Odrą. W okresie powstań i plebiscytu jawnie agitował za Polską. Postawa ta ściągnęła na niego nienawiść bojówkarzy niemieckich, którzy zorganizowali dwa zamachy na jego życie. Po podziale Górnego Śląska, mimo że pochodził z rodziny niemieckiej, pozostał w Brzeziu, który znalazł się w granicach Polski. W nowej diecezji i wolnej Polsce miał nieprzyjemności z niemieckimi parafianami, którzy słali na niego skargi do biskupa, a w 1933 r.

sanacyjna „Polska Zachodnia" zarzuciła mu niedostateczne uczczenie Święta Niepodległości. Był wizytatorem nauki religii dla szkół powszechnych na terenie swojej parafii. Do 1931 r. sprawował pieczę nad filialnym kościołem pw. św. Józefa w Niedoboczowach. Na początku września 1937 r. zapadł mocno na zdrowiu. Zmarł 21.08.1938 r. w Brzeziu n. Odrą i tam pochowany.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe.

BRANDYS JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.11.1886 r. w Pawłowicach – Dębinie. Szkołę elementarną ukończył w rodzinnej miejscowości, do gimnazjum uczęszczał w Pszczynie (matura w 1908 r.). Następnie rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. Posługę duszpasterską wykonywał jako wikary w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Bukowicach k. Milcza, następnie był administratorem parafii pw. Wszystkich Świętych w Raszowej pow. kozielski. W latach 1915–1917 administrator parafii Łabędy k. Gliwic, w latach 1917–1919 wikary w parafii św. Wawrzyńca w Strzelcach Opolskich. W połowie czerwca 1919 r. wysunięty został na naczelnego kapelana wojsk powstańczych. Wkrótce wyjechał do Ostrowa Wielkopolskiego, skąd przydzielono go w charakterze kapelana do 1 Pułku Strzelców Bytomskich. Brał udział w I i III powstaniu śląskim. W III powstaniu zorganizował samodzielny oddział powstańczy składający się głównie z ochotników z za Odry, tzw. Grupa Dziergowicka ks. Brandysa. Po powstaniach mianowany komisarzem likwidacyjnym dla powiatów kozielskiego, gliwickiego, rybnickiego, pszczyńskiego i raciborskiego z siedzibą w Rybniku, sprawując de facto władzę cywilną. W grudniu 1923 r. został administratorem, a w 1924 r. proboszczem parafii pw. NSPJ w Brzezinach Śląskich. Prokuratura Rzeszy 24.09.1924 r. wydała nakaz aresztowania ks. J. Brandysa, gdy był już obywatelem polskim, pod zarzutem zdrady stanu. Postępowanie umorzono po uzyskaniu ustawy amnestyjnej 17.08.1925 r. Na mocy dekretu papieskiego 08.10.1933 r. mianowany proboszczem parafii pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie. Należał do współorganizatorów Związku Powstańców Śląskich. Już przed wybuchem II wojny światowej jego nazwisko znalazło się na liście ściganych przez władze niemieckie (Sonderfahndungsbuch Polen). We wrześniu 1939 r. wyjechał do Francji, gdzie został urzędnikiem polskiej kurii polowej i kapelanem w Coëtquidan.

Po kapitulacji Francji dostał się do Syrii, został tam do sierpnia 1941 r. szefem duszpasterstwa Brygady Strzelców Karpackich. W latach 1941–1942 w stopniu majora pełnił funkcję szefa duszpasterstwa Wojska Polskiego na Środkowym Wschodzie, potem szefa Armii Polskiej na Wschodzie. Po zakończeniu II wojny światowej osiadł w Wielkiej Brytanii, gdzie w 1947 r. został proboszczem polskiej parafii MB Częstochowskiej i św. Kazimierza na Devonia Road w Londynie. W 1964 r., po śmierci Biskupa Polowego Józefa Gawliny, otrzymał stopień generała brygady. Posiadał szereg odznaczeń wojskowych, m.in. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Niepodległości z Mieczami, trzykrotnie Krzyż Walecznych, dwukrotnie Złoty Krzyż Zasługi oraz Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Gwiazdę Górnośląską, Miecze Hallerowskie. Zmarł w Londynie po ciężkiej chorobie 27.02.1970 r., pochowany na cmentarzu św. Patryka w Leyton.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowel; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 36.

BRANDYS EDWARD PAWEŁ CM – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.10.1909 r. w Pawłowicach, syn Pawła i Emilii z d. Lorenz. Początkowo uczył się w szkole powszechnej w rodzinnej miejscowości, a od 1921 r. w Małym Seminarium Księży Misjonarzy w Krakowie na Nowej Wsi. Od 27.09.1925 r. wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego a'Paulo. Po ukończeniu gimnazjum i złożeniu egzaminu dojrzałości w 1929 r. studiował filozofię i teologię w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy. Święcenia kapłańskie przyjął 28.05.1933 r. Po święceniach skierowany do posługi duszpasterskiej w parafii w Tarnowie. Od 11.01.1935 r. wikary parafii w Bydgoszczy. Równocześnie był ekonomem domu misjonarskiego i prowadził budowę kościoła aż do wybuchu II wojny światowej. Aresztowany przez gestapo 15.09.1939 r. i osadzony w koszarach w Bydgoszczy, pod koniec tego miesiąca wywieziony na roboty do Niemiec razem ze swym konfratrem ks. Kazimierzem Całką. Najpierw przebywał w Raddack, potem w Saltzgitter. Dzięki staraniom rodziny odzyskał wolność w kwietniu 1941 r. i pracował w diecezji katowickiej. W ostatnich dniach wojny, podczas odwiedzin w domu rodzinnym, został ciężko ranny wskutek wybuchu miny. Przewieziony do szpitala w Bielsku, zmarł 06.05.1945 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

BRANDYS PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 04.12.1869 r. w Pawłowicach-Dębinie. Do szkoły elementarnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, a do gimnazjum w Cieszynie, Mikułowie na Morawach i w Pszczynie (matura w 1892 r.). W latach 1892–1895 studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie m.in. był czołowym działaczem w Towarzystwie Akademików Górnoślązaków. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1896 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii w Zabrzu, potem krótko administrował parafią pw. MB Bolesnej w Rybniku. Następnie został przeniesiony do parafii pw. św. Anny w Dziergowicach pow. kozielski, gdzie w 1900 r. został proboszczem. W latach 1907–1918 wybrany na posła do Reichstagu z powiatu opolskiego i członek Koła Polskiego. W czasie I wojny światowej udzielał się w pracy charytatywnej jako członek Komitetu Niesienia Pomocy Królestwu Polskiemu. W okresie przedplebiscytowym proboszcz w Dziergowicach pod Raciborzem. Aktywny działacz, nie kryjący ani w okresie powstań, ani w okresie Plebiscytu, swojego pochodzenia. Współpracował z Polskim Komisariatem Plebiscytowym oraz z Wojciechem Korfantym. Bojąc się zamachu musiał teren raciborski opuścić. Wiosną 1919 r. opuścił Dziergowice i uszedł do Strumienia na Śląsku Cieszyńskim, gdzie uczestniczył w 1919 r. w naradzie Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śl. poświęconej ustaleniu wybuchu powstania. W 1920 r. otrzymał mandat poselski do Sejmu RP. W czasie plebiscytu i III powstania śląskiego udostępnił swoje probostwo na narady działaczy polskich. W 1921 r. opuścił swoją parafię i w 1922 r. został proboszczem parafii w Michałkowicach. W 1924 r. mianowany dziekanem powiatu piekarskiego, później kanonikiem i prałatem. Od 1922 r. działacz Chrześcijańskiej Demokracji, a także członek Zarządu i wiceprzewodniczący Okręgu Śląskiego. Od początku II wojny światowej do marca 1940 r. pozostawał pod nadzorem gestapo, następnie wysiedlony do Żor, później do Krzyżowic k. Pszczyny. Po wojnie wrócił do Michałkowic. Zmarł 24.04.1950 w Michałkowicach. Odznaczony m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Restituta.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 37.

BRANNY WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.02.1911 r. we wsi Krasna pow. cieszyński, syn Andrzeja i Marii z d. Kubok. Po ukończeniu szkoły powszechnej od 1921 r. kontynuował naukę w gimnazjum w Cieszynie (matura w maju 1930 r.). W tym samym roku wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego Wydział Teologiczny UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 30.06.1935 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od parafii pw. MB Różańcowej w Halembie, potem pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie, pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Piotrowicach. W 1938 r. skierowany do parafii pw. św. Alberta Trzyńca, gdzie objął administrację parafii. Od 19.10.1939 r. wikariusz w parafii pw. Dobrego Pasterza w Istebnej. Aresztowany 19.12.1939 r. i po trzymiesięcznym pobycie w Cieszynie w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Sachsenhausen, stamtąd 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22405. Z obozu zwolniony w stanie wycieńczenia z powodu eksperymentów pseudomedycznych, jakie na nim prowadzono. Po wyjściu z obozu przez kilka miesięcy pracował jako pielęgniarz w szpitalu amerykańskim dla byłych obozowiczów na oddziale tyfusu plamistego. W czerwcu 1945 r. wraz ze szpitalem przeniósł się do miejscowości Freimann k. Monachium. Z polecenia bp. J. Gawliny wraz z ks. Robertem Szymą został posłany do Linzu w Austrii i zajął się duszpasterstwem Polaków. Po kilku dniach otrzymał samodzielną placówkę w Lambach k. Linzu. W Linzu katechizował także polskie dzieci i młodzież na terenie miasta. W grudniu 1945 r. otrzymał nominację na tzw. kapelana kontaktowego w stopniu kapitana. Do Polski powrócił 15.04.1946 r. i zamieszkał w Kończycach Małych. Od 19.10.1946 r. wikary w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli, od 07.01.1947 r. administrator w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Miasteczku Śląskim. Od 29.04.1957 r. ustanowiony dziekanem dekanatu tarnogórskiego. Z funkcji dziekana zrezygnował 06.08.1970 r., gdyż nie był w stanie zrozumieć i zaakceptować zmian zachodzących w Kościele pod wpływem uchwał Soboru Watykańskiego II. Dwa lata przed śmiercią został uhonorowany tytułem kanonika honorowego Kapituły Katedralnej w Katowicach (1977 r.). Zmarł nagle 24.06.1979 r. w Miasteczku Śląskim i tam pochowany.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 14, cz. 25 (033); ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 168–169.

BRODA KAROL CM – ksiądz katolicki.
Urodzony 14.11.1908 r. w Pawłowicach, syn Jana i Agaty z d. Nowak. Do szkoły powszechnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, dalszą naukę kontynuował od 1921 r. w Małym Seminarium Księży Misjonarzy w Krakowie na Nowej Wsi. Do Zgromadzenia wstąpił 27.11.1924 r. w Krakowie. W latach 1928–1932 studiował w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie na Stradomiu. Święcenia kapłańskie przyjął 19.06.1932 r. Przez siedem lat wykonywał posługę duszpasterską jako misjonarz ludowy i dyrektor grupy wileńskiej na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej w Wilnie. Po wybuchu II wojny światowej przebywał krótko (październik-listopad 1939 r.) w Pabianicach. Aresztowany 16.11.1939 r. i osadzony w Radogoszczu. Zwolniony z więzienia 25.03.1940 r., rozpoczął działalność w tajnej organizacji na terenie Warszawy. Ponownie aresztowany 20.05.1942 r. i przetrzymywany najpierw na Pawiaku, następnie wywieziony do KL Mauthausen-Gusen. Zmarł w tym obozie 24.01.1944 r.

Bibliografia: W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, Warszawa 1981, s. 365; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowel.

BRODA RYSZARD – ksiądz katolicki.
Urodzony 07.02.1890 r. w Makowie pow. raciborski, syn Teodora i Franciszki z d. Beyer. Po ukończeniu szkoły elementarnej w latach 1905–1912 uczęszczał do gimnazjum w Głubczycach, natomiast maturę zdał 26.09.1912 r. w Collegium Carolinum w Oberlahnstein w rejencji Wiesbaden. W okresie od 25.10.1912 do 17.10.1919 r. (z przerwą w okresie I wojny) studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Zmobilizowany, podczas I wojny światowej był sanitariuszem na frontach francuskim i rosyjskim. W czasie studiów członek Kółka Polskiego[129] w konwikcie biskupim, należał także do tajnych polskich organizacji akademickich. Zwolniony z wojska 05.02.1919 r. podjął na nowo studia ukończone 01.09.1919 r. Po opuszczeniu Wrocławia w marcu 1920 r. przez krótki czas był sekretarzem biura plebiscytowego w Lublińcu na Górnym Śląsku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1920 r. w Poznaniu. Od 01.09.1920 r. wikariusz w Pakości w diecezji gnieźnieńsko-poznańskiej. Później do końca czerwca 1923 r. wikary w bydgoskiej parafii pw. NSPJ. Od 01.07.1923 r. powrócił na Górny Śląsk, do nowo utworzonej Admini-

[129] Kółko Polskie prowadziło edukację swoich członków w zakresie historii ojczystej, literatury i kultury.

stracji Apostolskiej dla Śląska Polskiego, obejmując funkcję wikarego w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Katowicach. 01.09.1924 r. został katechetą w Miejskim Gimnazjum w Mikołowie, od 13.09.1926 r. wikary w rybnickiej parafii pw. św. Antoniego, 23.05.1927 r. wikariusz-lokalista nowo powstałej stacji duszpasterskiej w Gaszowicach pow. rybnicki. Od 17.11.1927 r. proboszcz tamtejszej parafii pw. Opatrzności Bożej. W związku z przewrotem majowym Józefa Piłsudskiego został zaliczony do „zdeklarowanych księży sanatorów". Od 01.09.1934 r. proboszcz w parafii pw. Wniebowzięcia NMP Czuchowie pow. rybnicki. Wybuch II wojny światowej stał się powodem jego załamania psychicznego. Zimą 1940 r. powierzono mu administrację jednej z parafii na Śląsku Cieszyńskim. Wkrótce powrócił jednak do Rybnika i zamieszkał u siostry lecząc się i sprawując posługę duszpasterską u franciszkanów rybnickich, a także w innych kościołach, m.in. w Rydułtowach (w 1944 r.), Chwałowicach (od 18.11.1944 r.) i Boguszowicach (w 1945 r.). 17.04.1945 r. został wikariuszem-kooperatorem w Krasowach, a 17.11.1945 r. administratorem parafii w Miasteczku. Zmarł w 1946 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX, – wydanie internetowel; ks. Hilary Gwóźdź – „Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)".

BROMBOSZCZ TEOFIL dr, bp – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.04.1886 r. we wsi Ligota k. Katowic. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Pszczynie, a później w Gliwicach (matura 11.03.1908 r.). Następnie podjał studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 26.06.1912 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii szczecińskiej. We wrześniu 1914 r. zgłosił się do służby wojskowej, był kapelanem w drugiej armii trzeciej niemieckiej dywizji polowej na froncie belgijskim, francuskim i na Wschodzie. Po powrocie z frontu w latach 1916–1918 proboszcz garnizonu wojskowego w Toruniu. W 1918 r. obronił pracę doktorską z zakresu biblistyki. 31.01.1919 r. mianowany diecezjalnym sekretarzem Związku św. Bonifacego, a także kapelanem katedralnym przy katedrze pw. św. Jana we Wrocławiu. 09.10.1920 został administratorem parafii pw. św. Michała Archanioła w Ornontowicach. Po plebiscycie przeszedł do Administracji Apostolskiej dla Śląska Polskiego. Otrzymał kolejno nominacje: egzaminatora prosynodalnego, cenzora książek, a pod koniec 1923 r. wikariusza generalnego Administracji Apostolskiej dla Śląska Polskiego. W 1927 r.

został proboszczem parafii pw. NSPJ w Mysłowicach. Bliski współpracownik bp. Hlonda i bp. Lisieckiego. Bullą papieską z dnia 24.03.1934 r. mianowany pierwszym biskupem sufraganem katowickim. Konsekracja biskupia odbyła się 03.06.1934 r. w kościele pw. NSPJ w Mysłowicach. W styczniu 1936 r. zrezygnował z probostwa mysłowickiego. Zmarł 12.01.1937 r., pochowany w Katowicach.

Postscriptum: W okresie plebiscytowym był opiekunem Polonii wrocławskiej. W mowie pogrzebowej biskup polowy J. Gawlina zaznaczył, że śp. ks. bp Bromboszcz „wziął żywy udział w pracach plebiscytowych", zdając sobie doskonale sprawę z trudów i niebezpieczeństw, jakie mu w tym czasie groziły. Zentralpolizeistelle Osten przesłała policji granicznej wykaz duchownych z Górnego Śląska, którzy aktywnie włączyli się do polskiej służby organizacyjnej – figuruje w nim także nazwisko ks. bp. Bromboszcza. Polski konsul we Wrocławiu bardzo pozytywnie ocenił ks. bp. Bromboszcza, nazywając go kapłanem – Polakiem, wielkim patriotą.

Bibliografia:Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowel; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 38–39.

BROY JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 20.11.1894 r. w Boguszycach, syn Jana i Jadwigi z d. Fikus. Do szkoły ludowej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, a w latach 1909–1914 uczył się w gimnazjum w Opolu. 06.01.1915 r. powołany do armii pruskiej i jako żołnierz zdał w Opolu egzamin dojrzałości (15.11.1915 r.). W 1916 r. przyjęty na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, studia ukończył 30.10.1920 r. Święcenia kapłańskie przyjął 19.06.1921 r. we Wrocławiu. Pochodził z polskiej rodziny angażującej się mocno w akcję plebiscytową, więc po otrzymaniu święceń prosił kurię wrocławską o przeznaczenie go do pracy w części przypadłej Polsce, gdyż czuje się Polakiem. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafiach: pw. św. Mikołaja w Pstrążnej, pw. św. Bartłomieja w Pogrzebieniu, pw. św. Małgorzaty w Lyskach, pw. św. Marii Magdaleny w Tychach, pw. Ap. Piotra i Pawła w Woszczycach, pw. Wniebowzięcia NMP w Bytomiu. Od 09.07.1922 r. wikariusz w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach, od 29.11.1929 r. w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach, od 05.07.1928 r. w parafii

katedralnej pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. 03.08.1931 r. mianowany sekretarzem diecezjalnym związku „Caritas". W 1938 r. zrezygnował z funkcji dyrektora „Caritas" i objął administrację parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach. Aresztowany 03.05.1940 r. przez gestapo za pomoc ukrywającym się Polakom, uwięziony w Sosnowcu (byłej fabryce Schöena), skąd w transporcie zbiorowym przewieziony został do KL Dachau, stamtąd przeniesiony do KL Gusen. Po zwolnieniu z obozu w listopadzie 1940 r. przeniósł się do klasztoru ss. elżbietanek w Szklarskiej Porębie i parafii Dziewiętlice k. Paczkowa. Do diecezji katowickiej powrócił w lutym 1945 r., miesiąc później objął ponownie parafię siemianowicką. Po wojnie mianowany członkiem Miejskiej Rady Narodowej w Siemianowicach Śląskich. 01.12.1948 r. za „antyrządową postawę" został pozbawiony mandatu członka Miejskiej Rady Narodowej. Za konflikt z władzami aresztowany w listopadzie 1952 r., zwolniony w grudniu 1952 r. Swój pobyt w areszcie nazwał „pięciotygodniowymi rekolekcjami". Tam też znacznie pogorszył się jego stan zdrowia, zwłaszcza choroba wieńcowa. Zmarł 08.11.1962 r. w Siemianowicach Śląskich.

Bibliografia: Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX w., Katowice 1996, s. 55; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 169; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 39.

BRYJA FRANCISZEK SAC, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.05.1910 r. w Rajczy pow. żywiecki, syn Józefa i Karoliny z d. Omyła. Po ukończeniu Szkoły Podstawowej w Rajczy w latach 1924–1930 ukończył gimnazjum pallotyńskie Collegium Marianum w Wadowicach. W 1929 r. wstąpił do nowicjatu Pobożnego Stowarzyszenia Misyjnego – Księży Pallotynów, gdzie 15.08.1931 r. złożył I profesję zakonną. Studia filozoficzne i teologiczne odbył w Wyższym Seminarium Duchownym w Sucharach i Ołtarzewie w latach 1931–1937. Święcenia kapłańskie otrzymał 11.06.1938 r. W latach 1938–1941 był duszpasterzem w Warszawie i równocześnie studiował filologię klasyczną na Uniwersytecie Warszawskim. Podczas okupacji niemieckiej kontynuował studia na tajnych kompletach uniwersyteckich. W sierpniu 1940 r.

aresztowany przez gestapo jako zakładnik i osadzony w więzieniu na Pawiaku w Warszawie, następnie przewieziony do KL Auschwitz, 23.11.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6369. Od 10.12.1940 r przesłany do KL Dachau, tam zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22196. Skazany na śmierć – przeznaczony został do tzw. transportu inwalidów. Zginął 03.05.1942 r.

Postscriptum: W relacji ks. Stefana Treuchla w czasie pożegnania księży przeznaczonych do eksterminacji ks. Franciszek Bryja pożegnał się słowami: *„Swoje młode ledwo zaczęte kapłańskie życie, swoje marzenia i nadzieje nie ziszczone, całe serce i duszę swoją, już dzisiaj oddaję w ręce Boga i Królowej Apostołów oraz Ofiaruję to wszystko dla pomyślnego rozwoju naszej świętej wiary katolickiej w Polsce i rozwoju polskiej prowincji księży pallotynów.”*

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 79. T. Musioł, *Dachau 1933 – 1945*; Biuletyn Informacyjny Męczennicy, WDP „Bernardinum”, Pelplin; *Słownik Biograficzny Żywiecczyzny,* t. I., 1995, s. 35, oprac. W. Nowak.

BRYKALSKI LEON – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.04.1868 r. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1891 r. Pracę duszpasterską pełnił m.in. jako proboszcz parafii Koziegłowy pow. zawierciański. Aresztowany we wrześniu 1939 r. i uwięziony w miejscowości Lamsdorf (obecnie Łambinowice). Od 24.09.1939 r. osadzony w Amtitz (obecnie Głębice k. Gubina), w Ostrzeszowie w budynku gimnazjum Księży Salezjanów od 09.11.1939 r. Zwolniony 20.11.1939 r. Prawdopodobnie w okresie okupacji niemieckiej proboszcz parafii Narodzenia NMP w Chechle diecezja sosnowiecka. Zmarł 05.08.1943 r. w miejscowości Koziegłowy. Brak dokładniejszych informacji o ks. Brykalskim.

Postscriptum: Oddziały Wehrmachtu wkraczające na tereny polskie, dokonały licznych aresztowań duchownych. Powodem było oskarżenie polskich kapłanów o współdziałanie z polskimi żołnierzami, którzy bronili sie przed wzięciem do niewoli przebierając się w ubrania cywilne. Podczas rewizji przeprowadzanych przez Niemców na plebaniach często znajdowali polskie mundury wojskowe i harcerskie. Podczas przeszukiwania znajdowali także karty mobilizacyjne. Prawdopodobnie z takiego to powodu został aresztowany proboszcz parafii Koziegłowy ks. Leon Brykalski (pomagający żolnierzom), który po przetrzymywaniu w licznych aresztach został przewieziony do obozu w Łambinowicach, a tam

spotkał się z uwięzionymi zakonnikami franciszkańskimi (o. Maksymilianem Kolbe z Niepokalanowa). Po zwolnieniu franciszkanów ks. Brykalski znalazł się wraz z nimi w dawnych zakładach salezjańskich w Ostrzeszowie, gdzie u grudniu 1939 r. głosił dla franciszkanów nauki rekolekcyjne. Były to prawdopodobnie ostatnie rekolekcje, w których uczestniczył późniejszy św. Maksymilian. Według relacji jednego z współwięźniów, podczas transportu w wagonach kolejowych więźniów do Amtit, ks. Leon Brykalski zaczął błagać pewnego Niemca o trochę wody. Żołnierz zlitował się i już miał podać zakonnikowi butelkę wody przez niewielkie okienko, gdy urzędnik kolejowy wytrącił mu ją, mówiąc: *„Oni wszyscy są przeznaczeni na zdechnięcie!”*.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 138.

BRZENSKA JÓZEF – ksiądz katolicki.
Urodzony 26.05.1900 r. w Łomnicy pow. oleski. Po ukończeniu szkoły ludowej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu i Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 14.09.1924 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w 1925 r. jako wikary w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach – w latach 1925–1929 pomagał proboszczowi jako kapelan więzienny. W latach 1928–1929 r. przebywał nadal w Tarnowskich Górach jako katecheta i prefekt tamtejszego Państwowego Gimnazjum. W okresie 1929–1930 katecheta przy Gimnazjum Żeńskim w Katowicach, rezydując przy parafii pw. Św. Ludwika Króla w Panewnikach. Od 01.09.1930 r. rezydent w Rybniku w parafii pw. MB Bolesnej i w parafii pw. św. Antoniego. Został też dyrektorem Konwiktu Biskupiego i jednocześnie katechetą przy Prywatnej Szkole Handlowej Izby Handlowej w Rybniku. W 1932 r. przeniesiony do Pszczyny jako pełniący obowiązki katechety przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim – męskim, rezydując przy tamtejszym kościele pw. Wszystkich Świętych. W 1932 r. administrator reaktywowanej 01.01.1932 r. (od czasów Reformacji) parafii pw. św. Bartłomieja w Haźlachu. Aresztowany 23.12.1939 r., więziony w Cieszynie, następnie w obozach: w KL Sachsenhausen od 06.04.1940 r., KL Neuengamme od 25.07.1940 r., w KL Dachau od 24.08.1940 r. – zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 15552. Wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po opuszczeniu obozu od 07.10.1945 r. administrator parafii pw. św. Szczepana w Katowicach-Bogucicach, od 14.09.1951 r. proboszcz parafii pw. św. Mikołaja

w Lublińcu. Od 15.09.1957 r. przeniesiony na emeryturę. Kolejne lata spędził w większości w Lublińcu jako kapłan-emeryt. Zmarł w Republice Federalnej Niemiec 25.08.1975 r.

Postscriptum: Jako student teologii został urlopowany z Wrocławia, aby wziąć udział w akcji plebiscytowej. Przykład studenta teologii, aktywnego członka związku filaretów przy polskim komisariacie plebiscytowym.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 169; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

BRZÓZKA ANTONI – ksiądz katolicki.

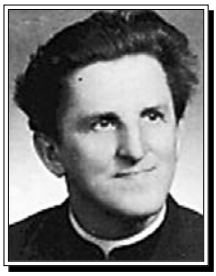

Urodzony 04.07.1913 r. w Katowicach-Załężu, syn Jana i Katarzyny z d. Machulec. Ukończywszy szkołę powszechną kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Katowicach (matura 30.05.1932 r.). Następnie rozpoczął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 01.05.1938 r. w Krakowie. Po krótkiej posłudze duszpasterskiej w parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach Śląskich, został wikariuszem w parafii pw. NSPJ w Brzezinach Śląskich oraz kapelanem hufca harcerskiego. Od 26.03.1940 r. wikary w parafii pw. św. Pawła Ap. w Pawłowie. Aresztowany 20.05.1940 r. przez gestapo w Zabrzu i po krótkim uwięzieniu w Sosnowcu – w byłej fabryce Schöena, w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22072. Wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po opuszczeniu obozu duszpasterz Polaków w miejscowościach Herte (Braunschweig) i Marienthal koło Helmstedt (Niedersachsen). Do Katowic wrócił 23.07.1947 r., skierowany do pracy duszpasterskiej w parafiach: w Chorzowie Starym, pw. NSPJ w Mysłowicach, pw. św. Antoniego w Rybniku, w Świerklanach, Paprocanach, Kostuchnie. Od 13.09.1952 objął stanowisko wikariusza w parafii pw. św. Józefa w Chorzowie. Potem od 12.09.1953 r. wikariusz w parafii pw. św. Jadwigi w Szopienicach, w Radoszowach od 01.09.1955 r., w Boguszowicach od 15.01.1956 r., pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie, w Czarkowie. W latach 1963–1965 mieszkał w byłym konwikcie biskupim w Tarnowskich Górach. Pomagał w parafii Wilcza, w Turzy, Jedłowniku, Bobrownikach Śląskich. Od 12.02.1966 r. mianowany administratorem parafii pw. Chrystusa Króla w Świerklańcu. W 1978 r.

przeniesienie na emeryturę, zamieszkał na probostwie w Rydułtowach-Orłowcu. Zmarł z Radoszowach 21.09.1994 r.

Bibliografia: Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII; Postanowienie o umorzeniu śledztwa sygn. akt S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 169.

BRZUSKA EUGENIUSZ – ksiądz katolicki.

Urodzony 07.03.1885 r. w Rychwałdzie, syn Franciszka i Marii z d. Szrand. Ukończywszy szkolę elementarną kontynuował naukę w gimnazjum w Cieszynie (matura w 1905 r.). W październiku tegoż roku podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 21.07.1909 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach, potem od 1910 r. w parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. Pracował jako katecheta w szkole powszechnej i wydziałowej Macierzy Szkolnej w Cieszynie. Następnie skierowany do pracy w polskim gimnazjum realnym Towarzystwa Szkół Ludowych i Macierzy Szkolnej w Orłowej (lata 1912–1919). Po wkroczeniu Czechów na Zaolzie, 23.01.1919 r. aresztowany i internowany na Morawach. Po podziale Księstwa Cieszyńskiego zamieszkał na stałe w Bobrku k. Cieszyna, gdzie 22.03.1919 r. został katechetą w męskim seminarium nauczycielskim do 31.08.1922 r., gdy na własne życzenie otrzymał przeniesienie do gimnazjum w Bielsku. W 1922 r. został posłem w Sejmie Śląskim z ramienia Chrześcijańskiego Zjednoczenia Ludowego. Był jednym z dwóch księży katolickich (obok ks. Karola Mathei), którzy w okresie międzywojennym brali udział w pracach Sejmu Śląskiego. W swoich wystąpieniach na forum Sejmu Śląskiego często upominał się o godziwe wynagrodzenia dla wszystkich pracowników sfery budżetowej, zwłaszcza dla nauczycieli, był zwolennikiem szkoły wyznaniowej. Zwolennik chadecji, zdecydowany przeciwnik sanacji. W latach 1925–1927 piastował urząd wiceburmistrza miasta Cieszyna, pełniąc równocześnie wiele funkcji społecznych. W 1927 r. mianowany administratorem dóbr diecezjalnych; był ponadto odpowiedzialny za powstający w Krakowie gmach Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego a także administrację majątku diecezjalnego w Kokoszycach. W 1934 r. wycofał się z działalności politycznej; mianowany proboszczem parafii pw. św. Mateusza Ap. w Ogrodzonej, gdzie dał

się poznać jako gorliwy duszpasterz, dobry gospodarz, działacz charytatywny. Zmarł 08.10.1938 r., pochowany w Ogrodzonej.

Bibliografia: O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 40.

BUJAR JÓZEF SDB – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.03.1882 r. w Lędzinach, syn Michała i Anny z d. Pitwoń. Jego starszy brat Jan także był salezjaninem. W 1897 r. przybył do Zakładu Salezjanów w Lombriasco, gdzie ukończył gimnazjum. W 1900 r. wstąpił do Towarzystwa Salezjańskiego, profesję zakonną złożył 15.09.1901 r. w nowicjacie w Foglizzo. Po studiach filozoficznych we Włoszech przybył do Zakładu oświęcimskiego, pełniąc funkcję asystenta (wychowawcy młodzieży), gdzie ukończył studia teologiczne. Święcenia kapłańskie otrzymał 29.09.1908 r. w Krakowie. Po studiach został radcą szkolnym w tymże Zakładzie w Oświęcimiu, był także katechetą i prefektem. Przez szereg lat pełnił obowiązki dyrektora Zakładów Salezjańskich w Oświęcimiu, Przemyślu, Warszawie, Różanymstoku, Aleksandrowie Kujawskim oraz w Sokołowie Podlaskim. Wybuch wojny w 1939 r. zastał go w Różanymstoku. Zakład został zlikwidowany przez władze sowieckie. Przeniósł się do domu salezjańskiego w Kurhanie – rektor kościoła w Kurhanie dekanat Lida (w latach 1940–1942) i proboszcz parafii w tejże miejscowości. Tam aresztowany w lipca 1942 r. przez gestapo i uwięziony w Lidzie. Wraz z innymi jedenastoma kapłanami przeznaczony na rozstrzelanie. Gdy zemdlał przed wyjazdem samochodu z ofiarami na miejsce przeznaczenia, przeniesiono go do celi więziennej, gdzie w pięć dni później zmarł 16.03.1943 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

BUJARA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.12.1877 r. w Wielowsi pow. gliwicki, syn Pawła i Julii z d. Glogas. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Strzelcach Opolskich (matura 17.03.1900 r.). Następnie podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie należał do Kółka Polskiego przy konwikcie biskupim. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1905 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako

wikariusz w parafii pw. Trójcy Świętej w Korfantowie. Po dwóch latach został skierowany na zastępstwo do parafii pw. św. Bartłomieja Ap. w Bieruniu Starym. Przez kolejne siedem lat był wikarym w ówczesnej parafii pw. śś. Piotra i Pawła w Katowicach. 14.12.1914 r. mianowany pierwszym kuratusem przy nowym kościele pw. św. Antoniego w Siemianowicach. 01.05.1919 r. skierowany do parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Leszczynach. W tym czasie przeżył załamanie psychiczne, stąd też często przebywał w różnych zakładach leczniczych. Po kuracji w Tarnowskich Górach u oo. Kamilianów został skierowany do pomocy proboszczowi w parafii pw. św. Jakuba Ap. w Sośnicowicach. Angażował się w okresie plebiscytowym literacko – pisywał liczne artykuły oraz wiersze do dzienników i czasopism w okresie walk przedplebiscytowych. Przez dwa lata pomagał w parafii w Hajdukach, następnie wykładał w Małym Seminarium Duchownym Ojców Oblatów w Lublińcu, a po jakimś czasie duszpasterzowania w parafii pw. św. Józefa Robotnika w Józefowcu i parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Wełnowcu. Został katechetą w Państwowej Szkole Handlowej w Katowicach. Jest autorem wielu pieśni i wierszy religijno-patriotycznych, z których najważniejsza jest powszechnie na Śląsku znana pieśń do MB Piekarskiej – Matko Piekarska, opiekunko sławna, uchodząca za „nieoficjalny hymn diecezji katowickiej". W sierpniu 1935 r. została mu powierzona kapelania w zakładzie pw. bł. Bronisławy w Chorzowie II. Zmarł w pierwszych dniach okupacji 05.09.1939 r. w Wełnowcu, pochowany w Chorzowie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowel; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 40.

BUJARA PIOTR – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.04.1878 r. w Piekarach, syn Franciszka i Agnieszki z d. Pitas. Po ukończeniu szkoły elementarnej naukę w gimnazjum odbywał w Bytomiu, później w Zakładach Salezjańskich we Włoszech. Po studiach teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 23.09.1905 r. Przez rok był nauczycielem gimnazjalnym w Turynie, przez siedem lat proboszczem polskiej parafii w Londynie. Krótko przed wybuchem I wojny światowej wrócił do kraju i przez rok był katechetą w Przemyślu. W latach 1914–1922 pomagał w pracy duszpasterskiej w parafii pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach, włączając się w akcję plebiscytową. W kazaniach i na wiecach nawoływał do głosowania za Polską – ksiądz

uczestniczący aktywnie w akcji plebiscytowej po stronie polskiej. Ponieważ jego proboszczem był Niemiec, stąd ks. Bujara miał sporo kłopotów. Niemcy z Piekar bardzo odgrażali się pod jego adresem. We wrześniu 1922 r. został katechetą w Państwowym Gimnazjum w Królewskiej Hucie – po przejęciu terenu górnośląskiego przez Polskę organizował pierwsze polskie gimnazjum żeńskie, którego przez pewien okres był dyrektorem. Od 06.06.1923 r. został inkardynowany do diecezji katowickiej. Do 1925 r. był profesorem w gimnazjum w Tarnowskich Górach. W 1925 r. objął stanowisko katechety i dyrektora Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Królewskiej Hucie. W 1929 r. przebył poważną chorobę serca i z tego powodu przeszedł na emeryturę. Osiadł w Piekarach i pomagał miejscowemu proboszczowi oraz okolicznemu duchowieństwu w pracy duszpasterskiej. Zmarł 03.01.1938 r., pochowany w Piekarach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowel; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

BURYAN JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.11.1883 r. w Jaworzu, syn Jana i Heleny z d. Madzia. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Bielsku (matura w 1902 r.). Po maturze rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 23.07.1907 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafiach: pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach, pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie i pw. Podwyższenia Krzyża Świętego we Frysztacie. W 1914 r. mianowany proboszczem w parafii pw. św. Józefa w Suchej Górnej, gdzie przeżył lata I wojny światowej i czas plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim. Od 01.07.1922 r. mianowany proboszczem w parafii pw. św. Michała Archanioła w Goleszowie. Przez szereg lat był dziekanem dekanatu cieszyńskiego oraz wizytatorem nauki religii dla szkół powszechnych w Ustroniu, Lesznej Górnej i Cieszynie. Aresztowany 21.05.1940 r. i więziony w Cieszynie. Zwolniony 24.04.1940 r. z powodu choroby, dalej nękany rewizjami i wezwaniami przez cieszyńskie gestapo. Zmarł 25.12.1950 r., pochowany w Goleszowie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowel; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 169; *Wybrane fragmenty z Elektronicznego Słownika Biograficznego Śląska Cieszyńskiego.*

CHŁODEK (CHLODEK) FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.08.1917 r. w Buzowicach, gm. Niewiadom Górny, pow. rybnicki. Naukę w Szkole Podstawowej w Niewiadomiu rozpoczął w 1923 r., a od 1930 r. kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum Męskim w Rybniku – w gimnazjum czlonek Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej. Po opuszczeniu szkoły poszukiwał bezskutecznie pracy. W połowie 1939 r. zgłosił się do Zgromadzenia Księży Werbistów w Chludowie k. Poznania, gdzie we wrześniu miał rozpocząć studia teologiczne, lecz wybuch wojny zniweczył te plany. W październiku 1939 r. Arbeitsamt[130] posłał go na przymusowe roboty do St. Blasien w Schwarzwaldzie. Tam przełożony Franciszka dowiedziawszy się, że chciał zostać księdzem, pomógł mu w zdobyciu celu. W połowie 1941 r. rozpoczął studia teologiczne we Frankfurcie nad Menem – St. Georgen. Niestety, zakwalifikowano go do III grupy narodowościowej i 03.03.1943 r. wcielony został do Wehrmachtu. Skierowany na front wschodni, 19.08.1944 r. dostał się do niewoli sowieckiej i zesłany do tajgi, gdzie pracował przy wyrębie lasu i wydobywaniu torfu. Zwolniony z niewoli 20.08.1948 r., udał się do Bawarii, gdzie zapisał się w Salzburgu na studia teologiczne. Z uwagi na trudną sytuację rodzinną powrócił do Polski i podjął pracę biurową w kopalni „Ignacy" w Niewiadomiu. Po jakimś czasie podjął przerwane studia teologiczne – zgłosił się do Seminarium Duchownego Śląska Opolskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1954 r. Od 01.08.1954 r. podjął pracę duszpasterską w parafii w Oleśnie. W 1955 r. otrzymał probostwo w parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Równem k. Głubczyc. Z dniem 22.08.1958 r. objął probostwo parafii pw. Trójcy Świętej w Modzurowie. Skonfliktowany z miejscowymi władzami komunistycznymi był wielokrotnie wzywany do Opola na przesłuchania w Wydziale do Spraw Wyznań. W styczniu 1967 r. opuścił parafię, udał się do Niemiec na teren Bawarii, gdzie zgłosił się do służby kapłańskiej w diecezji München-Freising. Od 01.06.1967 r. został księdzem pomocniczym w kościele pw. Dwunastu Apostołów w Monachium. Od 15.12.1967 r. kapelan przy parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Aschau, 0d 01.06.1974 r. proboszcz w kościele pw. Św. Michała w Sachrang, gdzie przepracował 11 lat. W 1985 r. zachorował na serce i po kilkakrotnym pobycie w szpitalu, w 1986 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 11.06.2010 r. w Prienam Chiemsee.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

[130] Arbeitsamt – Urząd Pracy.

CHODZIDŁO JAN SVD – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.05.1902 r. w Studzionce pow. pszczyński, syn Jana i Ewy z d. Sojka. Ukończywszy szkołę powszechną kształcił się w Niższym Seminarium Duchownym w Nysie (matura w 1925 r.). W tym też roku rozpoczął nowicjat w St. Gabriel. W 1926 r. odbył drugi rok nowicjatu w połączeniu ze studium filozofii, które ukończył w St. Augustin pod Bonn. W 1928 r. pracował jako wychowawca i wykładowca w Steyl, po czym w 1929 r. rozpoczął studia teologiczne w Rzymie na Gregorianum, ukończone w 1933 r. Święcenia kapłańskie otrzymał 26.10.1932 r. w Rzymie. Po prymicjach wyjechał do Brazylii i w seminarium Santo Amaro w Sao Paulo wykładał filozofię i historię filozofii. Brazylię opuścił 13.07.1936 r., a 22.08.1936 r. przybył do Chludowa pod Poznaniem, gdzie wykładał filozofię i historię filozofii, homiletykę i uczył języka angielskiego. 04.09.1939 r. uchodził z klerykami pod Warszawę. Aresztowany przez gestapo 25.01.1940 r. i więziony w Chludowie, zwolniony 14.06.1940 r. W 1948 r., po przeniesieniu seminarium do Pieniężna, przyjął urząd rektora w Pieniężnie, który pełnił do lipca 1951 r. Od września 1951 r. poza wykładami przejął parafię pw. św. Piotra i Pawła w Pieniężnie. Poważnie zachorowawszy zmarł 08.12.1951 r., pochowany w Pieniężnie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

CHODZIDŁO (WIŚLIŃSKI) LUDWIK CM – brat zakonny.

Urodzony 21.11.1902 r. w Wiśle Wielkiej pow. pszczyński, syn Jana i Ewy z d. Sojka. Wstąpił 01.06.1927 r. do Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie na Kleparzu. Tam 08.12.1929 r. złożył śluby, pracował jako mechanik, hydraulik w kompleksie wyznaczonych budynków. Od sierpnia 1931 r. mieszkał w domu Zgromadzenia w Bydgoszczy, gdzie pracował jako mechanik. Od 17.05. do 15.11.1932 r. przebywał w domu Zgromadzenia w Pabianicach. Następnie przez 13 miesięcy w Milatynie Nowym, gdzie był zakrystianem i prowadził gospodarstwo. Od 27.12.1933 r. do końca 1937 r. podjął pracę zakrystiana i mechanika przy kościele pw. św. Krzyża w Warszawie. Następnie pracował jako zakrystian i organista w kościele na Górze Zbawiciela w Wilnie, opiekował się także refektarzem dla księży i kleryków. Aresztowany 26.03.1942 r. przez gestapo i więziony w Łukiszkach w Wilnie, potem od listopada 1943 r. w obozie w Poniewieżyku. Przez parę miesięcy więzień w Szałtupiach koło Kowna, gdzie w lipcu 1944 r. dotarły wojska sowieckie. Powrócił do Wilna, lecz w lecie 1946 r. został stamtąd

wydalony przez władze sowieckie i 15.08.1946 r. przybył do Krakowa. Od września 1946 r. do czerwca 1960 r. pełnił obowiązki zakrystiana i organisty w Zakopanem-Olczy. Przez dwadzieścia kolejnych lat pełnił posługę w domu Zgromadzenia i w parafii w Tarnowie. Schorowany przeniósł się do domu Zgromadzenia w Krzeszowicach k. Krakowa, gdzie zmarł 06.02.1981 r.

Postscriptum: Miał w Zgromadzeniu starszego brata Jana (Wiśliński); jego siostra była szarytką. Także wuj (brat matki) Szymon Sojka był misjonarzem.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

CHRZĄSZCZ JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.01.1870 r. w Wierzchu pow. prudnicki, syn Walentego i Julianny z d. Zając. W miejscu zamieszkiwania chodził do miejscowej szkoły ludowej, a potem do szkoły miejskiej w Prudniku. Dalszą naukę kontynuował w prudnickim gimnazjum (matura 10.02.1891 r.). Studia teologiczne rozpoczął w maju 1891 r. w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. W letnim semestrze 1893 r. był słuchaczem teologii na UJ w Krakowie. Wróciwszy w listopadzie do Wrocławia ukończył studia we wrześniu 1895 r. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1896 r. Chory na płuca, niezupełnie wyleczony objął 15.10.1896 r. stanowisko wikarego w Żorach. Gdy po dwóch miesiącach nastąpił nawrót choroby, musiał się udać na kurację do Jastrzębia-Zdroju. Poważne powikłania przedłużyły jego leczenie do końca 1905 r. Kolejne jego placówki duszpasterskie to: pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Dąbie, pw. Św. Barbary w Gliwicach, pw. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Dobrzyniu Wielkim, pw. św. Anny w Dziergowicach, pw. św. Jakuba Ap. w Mechnicy, pw. NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śl., pw. Św. Ap. Filipa i Jakuba w Żorach, pw. św. Bartłomieja w Kielczy, pw. Św. Jana Chrzciciela w Poniszowicach, i pw. św. Bartłomieja Ap. w Jełowej. Dwa razy przebywał również w klasztorze w Prudniku. Pod koniec września 1914 r. zawieszony w czynnościach kapłańskich zamieszkał w rodzinnym domu. Dopiero po pierwszej wojnie wrócił do normalnego życia kapłańskiego. Włączył się bardzo aktywnie w akcję plebiscytową – agitował do głosowania za Polską. Przeszedł też w służbę diecezji katowickiej. W latach 1921–1923 był kuratusem parafii pw. św. Cyryla i Metodego w Knurowie. Po przejściu na emeryturę przebywał najpierw w zakładzie ss. elżbietanek w Katowicach, a następnie u bonifratrów w Bogucicach. Zmarł 15.02.1942 r. w Bogucicach.

Bibliografia:Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

CHUCHRACKI (lub HUCHRACKI) JÓZEF OFM, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.10.1885 r. w Katowicach, syn Piotra i Stanisławy z d. Bączkowska. Ukończywszy szkołę elementarną i gimnazjum, po maturze wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych we Wrocławiu-Karłowicach i przyjął imię zakonne Euzebiusz. Śluby zakonne złożył 08.08.1907 r., a 16.04.1910 r. złożył uroczyste śluby zakonne. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. W październiku 1914 r. został powołany do służby w wojsku pruskim. Dwa lata spędził na froncie wschodnim, następnie na froncie zachodnim we Francji. Otrzymał odznaczenie wojskowe „Żelazny Krzyż" II klasy jako proboszcz 37 Dywizji Piechoty. Po plebiscycie przeniósł się do tzw. komisariatu poznańskiego, który w 1929 r. uzyskał prawa prowincji z siedzibą w Panewnikach. Był zwolennikiem Wojciecha Korfantego. Od 16.06.1938 r. mianowany przełożonym klasztoru w Miejskiej Górce na Goruszkach k. Rawicza, gdzie zastała go II wojna światowa. 15.02.1940 r. do klasztoru przybyło gestapo, które w klasztorze internowało zakonników i innych księży diecezjalnych. Otrzymał propozycję zwolnienia za cenę podpisania tzw. volkslisty – odmówił. 01.04.1941 r. nastąpiła likwidacja klasztoru na Goruszkach. Gestapo zabrało internowanych księży i zakonników z klasztoru i umieściło ich w klasztorze ojców benedyktynów w Lubiniu k. Kościana. Od 26.04.1941 r. o. Euzebiusz i dwaj inni zakonnicy znaleźli się również wśród internowanych w Lubiniu. Po likwidacji 06.10.1941 r. klasztoru w Lubiniu księża i zakonnicy zostali przewiezieni do Poznania do Fortu VII, a następnie 30.10.1941 r. przetransportowani do KL Dachau. Tam o. Chuchracki został zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28240. Zginął zagazowany w tzw. transporcie inwalidów z 5/6.05.1942. Trwa jego proces beatyfikacyjny.

Postscriptum: W niektórych publikacjach figuruje w pisowni nazwiska jako Huchracki Józef.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 141–142; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 85.

CHUCHRACKI (HUCHRACKI) TEODOR – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.11.1877 r. w miejscowości Chropaczów k. Świętochłowic, syn Piotra i Stanisławy z d. Bączkowska, starszy brat Józefa. Do szkoły elementarnej

i gimnazjum uczęszczał w Katowicach. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości wyjechał do Włoch. Tam wstąpił do Zgromadzenia Księży Nazaretanów. Po odbyciu obowiązkowego nowicjatu rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne. Święcenia kapłańskie otrzymał w lipcu 1900 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz we Włoszech (w latach 1903–1914, 1918–1920.). Potem wikariusz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach Śląskich (w latach 1914–1918). W latach dwudziestych wysłany do odrodzonej Polski z poleceniem założenia w Krzemieńcu, na terenie diecezji łuckiej, pierwszego klasztoru, lecz otrzymawszy wiadomość, że papież Pius XI rozwiązał Zgromadzenie Księży Nazaretanów, powrócił do rodzinnej diecezji katowickiej. Zamieszkał najpierw w Katowicach, a następnie wikariusz parafii pw. Świętego Krzyża w Siemianowicach Śląskich (w latach 1938–1941). Aresztowany i uwięziony w KL Auschwitz, 02.07.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 17706. Zginął w tym obozie 20.07.1941 r.

Postscriptum: W niektórych publikacjach figuruje w pisowni nazwiska jako Huchracki Teodor.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996. s 141; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 109; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 170.

CHUDY LEON – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.04.1906 r. w Reckinghausen w Westfalii (gdzie rodzice wyemigrowali z Uścięcic, pow. Grodzisk), syn Józefa i Józefy z d. Puziak. Tam uczęszczał do szkoły podstawowej i gimnazjum. Po I wojnie światowej rodzice wrócili z dziećmi do Polski, do Bydgoszczy, więc w tej miejscowości kontynuował naukę w miejscowym gimnazjum klasycznym (matura 04.04.1925 r.). 03.10.1925 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Poznaniu, skąd po dwóch latach przeniósł się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Po ukończeniu studium na Wydziale Teologicznym UJ, święcenia kapłańskie otrzymał 21.06.1931 r. W lipcu tegoż roku zastępował kapelana w klasztorze ss. boromeuszek w Cieszynie, a od 01.08.1931 r. pełnił obowiązki wikarego przy kościele parafialnym w Szarleju, gdzie podupadł na zdrowiu, więc przez jakiś pełnił funkcje zastępcze: od 26.08.1933 r. w Bobrownikach, od 16.11.1933 r. w Kobiórze, od 19.02.1934 r. w Gostyni. Od 28.04.1934 r. został stałym wikarym

w parafii pw. św. Józefa w Chorzowie, a od 29.08.1936 r. w Mikołowie. Po wybuchu II wojny światowej wcielony jako kapelan do wojska polskiego. Nie wrócił na Śląsk, ale ukrywał się i wykonywał czynności duszpasterskie po kryjomu. Był administratorem w parafii Antonówka (dekanat włodzimierski). Aresztowany przez NKWD 24.06.1941 r. w Dąbrowicy i osadzony w więzieniu w Sarnach, gdzie podobno zginął w trakcie likwidacji więzienia przez odchodzące jednostki NKWD.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 170; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

CYNAR STANISŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 24.05.1905 r. w Bukowie. Po ukończeniu szkoły powszechnej wychowanek Zakładu Naukowo-Wychowawczego OO. Jezuitów w Chyrowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 21.06.1929 r. Po święceniach pełnił posługę duszpasterską jako wikary w parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach. W 1932 r. był katechetą w szkołach: Miejska Szkoła Handlowa w Siemianowicach, Miejska Szkoła Przemysłowo-Kupiecka w Katowicach oraz w Śląskich Technicznych Zakładach Naukowych w Katowicach. Po wybuchu II wojny swiatowej brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r., internowany na Węgrzech. Pełnił posługę duszpasterską w obozach internowania, następnie przedostał się do Syrii, gdzie został kapelanem Brygady Strzelców Karpackich i 2 Korpusu. Pod koniec kwietnia 1942 r. Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich została przerzucona do Palestyny i po jej reorganizacji i wzmocnieniu żołnierzami przybyłymi z terenów Związku Sowieckiego stała się Dywizją. Szefem Duszpasterstwa Dywizji został ks. Józef Joniec, a jego zastępcą ks. Cynar. Zajmował się także grobami polskich żołnierzy w Aleksandrii. W czasie stacjonowania w Palestynie rząd polski zorganizował szkoły, w jednej z nich – Gimnazjum Dywizyjnym w Julis ks. Cynar był prefektem. W czasie kampanii włoskiej pełnił funkcję kapelana 12 Pułku Ułanów Podolskich. Po zakończeniu wojny był założycielem i proboszczem parafii Clapham – Bahlam przy Devonia Road w Londynie. Z jego inicjatywy 04.03.1969 r. Polacy w Londynie zakupili willę Hamilton Haus, która miała posłużyć za Ośrodek Katolicki. Przy ośrodku powstał klub pod nazwą „Orzeł Biały" przeznaczony na spotkania, przedstawienia, imprezy kulturalne i akademie z okazji rocznic narodowych. Do momentu

nabycia przez parafię kościoła spełniała ona także rolę kaplicy, w której w każdą niedzielę odprawiano Msze święte. Zmarł 19.03.1976 r. w Londynie, pochowany na Streatham Park Cemetery (Londyn).

Bibliografia: O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 41.

CZEMPIEL JÓZEF ps. „Makkabeus", błogosławiony – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.09.1883 r. na Śląsku w Józefce pod Piekarami. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Józefce, a dalszą naukę kontynuował w gimnazjum klasycznym w Bytomiu (matura w 1895 r.). Studia teologiczne podjął na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W czasie studiów w latach 1904–1906 był kolejno wiceprezesem, prezesem i ostatnim sekretarzem Kółka Polskiego – organizacji śląskich teologów, jednocześnie działał w tajnym Związku Młodzieży „Zet". Po ukończeniu studiów święcenia kapłańskie otrzymał 22.06.1908 r. Pierwszą placówką duszpasterską była Ruda pod Katowicami. Od maja 1905 r. jeszcze jako wikariusz dojeżdżał z posługą duszpasterską do Turzy k. Raciborza – do Sanktuarium MB Fatimskiej. W 1916 r. przez krótki okres pomagał w parafii pw. św. Klemensa Papieża w Miedźnej k. Pszczyny. Od 18.08.1916 do połowy 1917 r. administrował parafią pw. Św. Wojciecha w Wiśniczu. Od marca 1918 r. krótko pracował w parafii pw. św. Jana Ap. w Dziećmorowicach. W okresie odradzania się państwowości polskiej i wrzenia narodowego na Śląsku proboszcz w parafii pw. MB Bolesnej w Żędowicach pow. Strzelce Opolskie. Po ogłoszeniu plebiscytu stanął na czele założonego przez siebie Polskiego Komitetu Plebiscytowego. Współpracował z ks. Wajdą, znanym działaczem w sąsiedniej Kielczy. Był współautorem broszury wydanej w 1919 r. pod pseudonimem „Makkabaeus" w języku niemieckim *Das Recht auf die Muttersprache im Lichte des Christentums*, w której bronił nauki języka polskiego w szkołach na Górnym Śląsku. W czerwcu 1922 r. opuścił Żędowice i objął administrację parafii pw. NMP w Hajdukach Wielkich (obecnie Chorzów Batory). W obliczu nadciągających wojsk niemieckich ks. Czempiel udał się do Józefki, by w gronie rodzinnym przetrwać wejście Niemców. Na przełomie stycznia i lutego 1940 r. po raz pierwszy wezwany na gestapo, w trakcie przesłuchania uświadomiono mu, że jego działalność, począwszy od czasów studenckich, jest doskonale znana gestapo. Aresztowany 13.04.1940 r. (z konfesjonału) i uwięziony w Chorzowie, następnie w tym

samym dniu wraz z innymi więźniami został włączony do transportu zbiorowego do KL Dachau. Od 26.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3274. Od 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 22043. Obóz zawiadomił rodzinę telegramem, że ks. Czempiel zmarł w obozie na katar kiszek. Urzędowe świadectwo śmierci wystawiono z datą zgonu 19.06.1942 r., natomiast faktycznie miał zginąć w tzw. transporcie inwalidów 04.05.1942 r.

Postscriptum: 13.06.1999 r. papież Jan Paweł II wśród 108 Męczenników II wojny światowej ogłosił ks. Józefa Czempiela błogosławionym.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 73–74; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 170–171; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 89; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 41.

CZERNIK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.05.1879 r. w Miedźnej pow. pszczyński, syn Franciszka i Marii z d. Wieczorek. Do szkoły ludowej uczęszczał w Miedźnej i Pszczynie, następnie uczył się w gimnazjum w Katowicach i Pszczynie (matura w 1901 r.). Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1905 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską pełnił w parafiach: pw. św. Wojciecha w Mikołowie (od 29.09.1905 r.) i pw. św. Michała w Berlinie (od 02.09.1909 r.). Od 22.09.1910 r. w charakterze kuratusa pracował w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Raciborzu. 05.10.1916 r. mianowany proboszczem w parafii pw. Niepokalanego Serca NMP w Ruptawie. W latach 1916–1925 pracował w Ruptawie. Jego działalność była znana, już będąc studentem teologii prezesował w Kółku Polskim (organizacji śląskich teologów), a w czasie Plebiscytu walczył dla sprawy polskiej. W 1925 r. otrzymał nominację na proboszcza parafii pw. św. Katarzyny w Jastrzębiu Górnym. Od 1929 r. w dekanacie żorskim pełnił funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Ruptawie, Szerokiej, Bziu, Pawłowicach i Studzionce. Zmarł 16.01.1932 r. w szpitalu w Rybniku, pochowany w Jastrzębiu Górnym.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921*).

CZOGAŁA IGNACY SDB – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.02.1908 r. w Siedliskach k. Raciborza. Ukończywszy szkołę powszechna w miejscu zamieszkania wstąpił do salezjanów, gdzie ukończył wykształcenie na poziomie średnim gimnazjalnym. Śluby zakonne złożył 28.07.1937 r. w Czerwińsku. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1937 r. w Krakowie. Jako duszpasterz pełnił posługę jako prefekt w Aleksandrowie Kujawskim. Po wybuchu II wojny światowej, wobec zbombardowania przez Niemców 04.09.1939 r. zakładu salezjańskiego w Aleksandrowie Kujawskim, opuścił wraz z przełożonym ks. Franciszkiem Molarnym miasto i schronił się na pobliskiej plebanii. Następnie licząc na to, że uspokoiła się sytuacja wprowadzania przez Niemców porządku okupacyjnego, powrócił do gimnazjum, gdzie wraz z innymi klerykami został przez gestapo aresztowany 15.10.1939 r. i więziony w Aleksandrowie Kujawskim na Piaskach. Wpierw wieziony w Toruniu (Fort VII), w Górnej Grupie w klasztorze werbistów. Stamtąd 18.11.1939 r. wyprowadzony na rozstrzelanie w pobliskim lesie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

CZUBIN FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.10.1904 r. w Krzeczowie k. Jordanowa pow. myślenicki, syn Władysława i Teresy z d. Moskała. Ukończywszy szkołę powszechną, w 1916 r. kontynuował naukę w gimnazjum państwowym w Myślenicach, następnie w gimnazjum w Krakowie (matura 10.06.1924 r.) Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ, jednak dopiero 01.10.1927 r. został przyjęty do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 23.06.1929 r. Na początku wakacji pomagał w posłudze duszpasterskiej w rodzinnej parafii, następnie był wikariuszem w parafiach: od 15.07.1929 r. w parafii pw. św. Wawrzyńca w Nowej Wsi k. Katowic, od 20.08.1934 r. parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej, od 06.09.1939 r. w parafii pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu. Na początku października 1939 r. aresztowany przez gestapo, po kilku dniach zwolniony z nakazem opuszczenia diecezji katowickiej Z polecenia metropolity został skierowany do rodzinnej parafii w Krzeczowie,

gdzie związał się z ruchem oporu i tajną organizacją bojową. Aresztowany 20.06.1943 r., tego samego dnia wieczorem rozstrzelany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 171; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 42.

CZUDEK JÓZEF SI – ksiądz katolicki.
Urodzony 15.09.1883 r. w miejscowości Gułdowy pow. cieszyński. Po ukończeniu nauki w szkole elementarnej wstąpił 08.08.1900 r. do zakonu jezuitów w Czechowicach. Od 08.08.1900 r. nowicjat w klasztorze w Starej Wsi, następnie studiował filozofię w Nowym Sączu (1906–1908). Wykładowca łaciny i matematyki w klasztorze w Chyrowie (1908–1910), student teologii w Kolegium Jezuickim w Krakowie (1910–1913). Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1913 r. Po święceniach przebywał w Domu Rekolekcyjnym w Czechowicach-Dziedzicach (1917–1918), klasztorze w Starej Wsi (1918–1919), wykładowca w Kolegium Jezuickim w Krakowie (1920–1924), prefekt w Dolnym Seminarium Duchownym w Chełmie Lubelskim (1924–1927), wykładowca w Instytucie Edukacji i Nauk Jezuitów w Wilnie (1927–1936), zastępca dyrektora gimnazjum św. Kazimierza. W kolejnych latach wykładowca w Instytucie Edukacji i Nauk Jezuitów w Pińsku (1936–1937), w Gdyni (1937–1938), wykładowca łaciny i greki w gimnazjach w Chyrowie (1938–1939), brat domu rekolekcyjnego w Czechowicach-Dziedzicach (1939–1940). Aresztowany 10.04.1940 r. w domu rekolekcyjnym w Dziedzicach, stamtąd przesłany do aresztu gestapo w Bielsku, do więzienia w Cieszynie, w Sosnowcu – do punktu zbornego w byłej fabryce Schöena, skąd 14.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 14627. Od 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, od 15.08.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień 14627. Zginął w tym obozie 16.12.1941 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 89; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995 r., s. 248, ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. „Słowo Polskie", s. 38; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 40 wykazu); ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. I, s. 237.

CZYŻ FRANCISZEK OFM – ksiądz katolicki.

Urodzony 10.10.1910 r. w Wiśle Wielkiej pow. pszczyński, syn Filipa i Anny z d. Osińska. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1922 r. wstąpił do juwenatu Franciszkanów w Panewnikach otrzymując imię zakonne Anzelm, uczęszczając jednocześnie do Gimnazjum Adama Mickiewicza w Katowicach. W 1928 r. po maturze wstąpił do zakonu, nowicjat rozpoczął 30.07.1928 r. w Wieluniu. Po nowicjacie uczył przez pewien czas języka łacińskiego w Niższym Seminarium Franciszkańskim we Wronkach. Studia filozoficzno-teologiczne odbył we Wronkach, które ukończył w 1934 r. W czasie studiów teologicznych uczęszczał na wykłady z filologii klasycznej na Uniwersytet Poznański. Święcenia prezbiteratu otrzymał 17.06.1934 r. w Poznaniu. Następnie nadal studiował na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie w 1937 r. uzyskał dyplom magistra filozofii. Praktykę nauczycielską odbył w poznańskich szkołach średnich, m.in. w Gimnazjum i w Collegium Marianum. W 1938 r. został skierowany do Kobylina w charakterze profesora Niższego Seminarium. W grudniu 1939 r. został wysiedlony do Generalnej Guberni. Przebywał w klasztorach w Piotrkowie Trybunalskim i w Radomiu. Na początku 1942 r. aresztowany i więziony na Pawiaku w Warszawie, po miesiącu zwolniony. W lipcu 1942 r. ponownie aresztowany pod zarzutem „pomocy przy dezercji żołnierza niemieckiego", we wrześniu wywieziony do KL Auschwitz, 15.09.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 63662. Stamtąd 26.06.1944 r. przewieziony do KL Buchenwald. Podczas marszu ewakuacyjnego w maju 1945 r. napotkał wojska sowieckie. Powróciwszy do kraju od października 1945 r. uczył w Nysie. Pełnił również obowiązki administratora w okolicznych parafiach. W latach 1950–1952 profesor w Niższym Seminarium Franciszkanów w Jarocinie. Po likwidacji seminarium, przeniesiony do Opola, gdzie pełnił funkcję wykładowcy w Studium Filozoficznym w latach 1952–1955. Potem został rektorem i profesorem reaktywowanego Niższego Seminarium w Kobylinie. Zmarł 24.05.1958 r. w Trzebnicy.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 211; APMA-B Ankieta osobiście wypełniona przez Franciszka Czyża z dn. 13.09.1955 r. (sygn. Mat./270 nr inw. 42874).

DEMBIŃSKI PAWEŁ CM – ksiądz katolicki.
Urodzony 27.06.1888 r. w Siemianowicach Śl., syn Wawrzyńca i Urszuli z d. Chwałek (młodszy brat ks. Franciszka Dembińskiego). Ukończywszy szkołę elementarną, gimnazjum ukończył w Krakowie. Od 07.09.1906 r. wstąpił do nowicjatu Księży Misjonarzy. Po ukończeniu zakonnych studiów filozoficzno-teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1913 r. W latach 1925–1952 ojciec duchowny w metropolitalnym seminarium warszawskim. Aresztowany 03.10.1939 r. w Warszawie, więziony na Pawiaku, zwolniony 15.10.1939 r. W latach 1952–1961 rektor wydziału filozoficznego Gorzowskiego Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu. Ostatnie lata spędził jako kapelan sióstr szarytek w Chylicach. Zmarł 23.09.1971 r. w Chylicach k. Warszawy.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

DŁUGOSZ FRANCISZEK JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.01.1874 r. w miejscowości Śliwa-Młyn k. Woźnik, syn Józefa i Joanny z d. Długosz. Ukończył szkołę elementarną w Woźnikach, kontynuował naukę w gimnazjum które ukończył w Bytomiu (matura w 1895 r.). W tym samym roku zgłosił się na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1899 r. we Wrocławiu. Jego pierwszą placówką wikariuszowską od 05.08.1899 r. był Poczdam, a po dwóch latach rozpoczął swoją posługę w kościele w Berlinie. Powrócił na Śląsk 21.09.1905 r. jako proboszcz do parafii w Gostomii pow. prudnicki. Na skutek swojej ożywionej działalności plebiscytowej musiał uchodzić z Gostomii (był tam szykanowany przez Niemców, aż w końcu dokonano zamachu na plebanię obrzucając ją granatami). Od 06.06.1922 r. przydzielono mu parafię Wniebowzięcia NMP w Studzionce. Aktywny z poczucia patriotyzmu na rzecz działalności plebiscytowej Górnego Śląska. W 1937 r. wybrany do Śląskiej Rady Obozu Zjednoczenia Narodowego. Aresztowany przez gestapo 09.11.1939 r. w Studzionce, zwolniony po dwóch tygodniach. Ponownie aresztowany 02.05.1940 r., w transporcie zbiorowym 05.05.1940 r. przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7526. Zginął w tym obozie 07.06.1940 r.

Postscriptum: Za zasługi dla sprawy narodowej w okresie plebiscytu odznaczony Gwiazdą Górnośląską i Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 87; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 171; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 93; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 43–44.

DOBIASZ IGNACY SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki.
Urodzony 14.01.1880 r. w Ciochowicach k. Gliwic, syn Ignacego i Joanny z d. Jaroszek. Ośmioklasową szkołę elementarną ukończył w rodzinnej miejscowości, w latach 1894–1898 uczył się w salezjańskim gimnazjum w Valsalice. Wstąpił do nowicjatu salezjanów w Ivrei we Włoszech. 06.10.1900 r. złożył śluby zakonne, śluby wieczyste złożył 21.09.1903 r. w Lanzo Torinese. Studia filozoficzne odbył w Ivrei, a trzyletnią praktykę pedagogiczną w San Benigno Canavese. Studia teologiczne ukończył w Foglizzo. Święcenia kapłańskie otrzymał 28.06.1908 r. w Ivrea. W tym samym roku wrócił do Polski. Sprawował kolejno różne funkcje i urzędy: w Oświęcimiu był katechetą szkół miejskich (w latach 1908–1910), w Daszawie (w 1911 r.), w Przemyślu prefektem (w latach 1912–1914), w Pleszowie spowiednikiem (w latach 1916–1918), w Krakowie wikariuszem i katechetą (w latach 1918–1920), profesorem teologów – uczył teologii moralnej w Oświęcimiu (w 1921 r.), w Krakowie (w 1922 r.), ponownie w Oświęcimiu (w 1923 r.). Wikariusz i spowiednik w Warszawie (w latach 1931–1933) i Krakowie (w 1934 r.). Aresztowany wraz z innymi salezjanami 23.05.1941 r. i po krótkim pobycie w krakowskim więzieniu wysłany z pozostałymi zakonnikami do KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 17364. Już w następnym dniu pobytu w obozie, 27.06.1941 r. w bestialski sposób został zamordowany.

Postscriptum: 17 września 2003 rozpoczął się proces beatyfikacyjny drugiej grupy polskich męczenników z okresu II wojny światowej, wśród nich znalazł się ks. Ignacy Dobiasz.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

DOREMBOWICZ HENRYK – ksiądz katolicki.

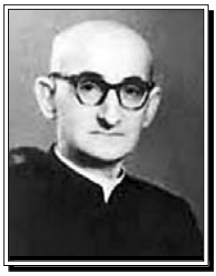

Urodzony w 1903 r. w miejscowości Minoga pow. olkuski. Po ukończeniu szkoły powszechnej i średniej podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1927 r. Posługę duszpasterską wykonywał jako prefekt, katecheta parafii Wilkowice pow. bielski. Aresztowany, osadzony w areszcie gestapo w Bielsku, przesłany do obozu koncentracyjnego – nieznana jest nazwa miejsca uwięzienia. Po wojnie kapelan II Korpusu WP. Zmarł 03.05.1969 r.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, t. III, s. 96.

DRABCZYŃSKI DOMINIK IGNACY OFM – brat zakonny.

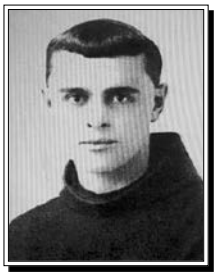

Urodzony 08.11.1916 r. w Kętach, syn Ignacego i Maria z d. Kindler. Do siedmioklasowej Szkoły Powszechnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości. Od 1931 r. kontynuował edukację w Państwowym Gimnazjum w Bielsku. W szkole średniej przeszedł kursy Przysposobienia Wojskowego oraz pomocy medycznej, które to umiejętności przydały się we wrześniu 1939 r. Po ukończeniu Gimnazjum (matura 29.08.1934 r.) wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych przyjmując imię zakonne Dominik. Kolejnym etapem w życiu zakonnym Ignacego było odbycie rocznego nowicjatu w klasztorze w Pilicy, zakończonego w sierpniu 1935 r. Po złożeniu pierwszych ślubów zakonnych przebywał przez kilka lat w krakowskim klasztorze św. Kazimierza. Jednocześnie kontynuował edukację w Studium Humanistyczno–Filozoficznym Ojców Kapucynów w Krakowie. W Studium ukończył dwie ostatnie klasy licealne. W krakowskiej szkole zakonnej przystąpił także do matury. We wrześniu 1938 r. rozpoczął studia we franciszkańskim Studium Filozoficznoo–Teologicznym w Wieliczce. Na początku studiów złożył wieczyste śluby zakonne. Wybuch II wojny światowej wymusił przerwanie studiów. W pierwszych dniach września 1939 r. wyruszył wraz z zakonnikami z Wieliczki i Krakowa na wschód. Bracia mieli udać się do klasztorów położonych we wschodniej części Rzeczypospolitej i tam w miarę miarę możliwości powinni zaciągnąć się do służby sanitarnej w wojskowych szpitalach. Po kilku dniach klerycy zdołali dotrzeć do Chełma Lubelskiego. Po przybyciu do miasta brat Dominik podjął

służbę w tamtejszym szpitalu polowym. 25 września oddziały Armii Czerwonej, po przełamaniu oporu obrońców, zdobyły Chełm. Miasto było początkowo pod okupacją Sowietów, którzy 07.10.1939 r. przekazali je Niemcom. Po zdobyciu Chełma brat Dominik trafił wraz z wieloma polskimi żołnierzami do sowieckiej niewoli – prawdopodobnie stało się to pomiędzy 23 a 26 września. Dużą grupę jeńców, zarówno wojskowych jak i cywilów, skierowano do obozu w Szepietówce, leżącego na terenie Związku Sowieckiego. Tam w październiku 1939 r. sowieci wyselekcjonowali grupę liczącą około 2500 polskich oficerów, natomiast żołnierzy i większą cześć cywilów wydali Niemcom. W trakcie przeprowadzania selekcji w Szepietówce brat Dominik miał na sobie oficerski płaszcz, prawdopodobnie z dystynkcjami oficera wojsk Korpusu Ochrony Pogranicza, a to niestety zadecydowało o jego dalszych tragicznych losach – został zaliczony do kadry oficerskiej. 11.11.1939 r. wyruszył z Szepietówki w transporcie kolejowym z IV rzutem polskich jeńców w głąb Związku Sowieckiego, do obozu w Starobielsku. Z powodu przepełnienia obozu skierowano transport do Kozielska. W październiku 1939 r. pisał z Kozielska do Prowincjała w Krakowie i dołączył kartkę dla Mamy – oba te listy przyszły w styczniu 1940 r. Według ustaleń o. Bogdana Brzuszka – postulatora procesu beatyfikacyjnego, brat Drabczyński został zastrzelony w więzieniu smoleńskim NKWD prawdopodobne z 14 na 15.05.1940 r.

Bibliografia: Informacja pozyskana od dr. Andrzeja Małysa, pracownika Muzeum w Kętach.

DRAPIEWSKI TEODOR HILARY SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 14.01.1880 r. w Gackach na Pomorzu, syn Jana i Marianny z d. Gawrych. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum w 1889 r. wstąpił do Niższego Seminarium Misyjnego Księży Werbistów w Nysie, po jego ukończeniu rozpoczął naukę w Wyższym Seminarium Księży Werbistów w Maria Enzersdorf pod Wiedniem. Święcenia kapłańskie otrzymał 23.02.1908 r. W tym samym roku słuchacz wykładów na UJ w Krakowie. Następnie wyjechał na misję do Brazylii, gdzie przebywał do 1924 r. i gdzie prowadził działalność duszpasterską wśród Polonii. Brał m.in. udział w tworzeniu Narodowego Związku Polaków w Brazylii, był inicjatorem budowy kościołów i otwarcia polskich szkół elementarnych w Sant'Ana i Cruz Machado. Pełnił tam funkcję rektora kościoła, kontynuował wydawanie Gazety Polskiej oraz zorganizował szkołę średnią w Kurytybie. Powrócił do Polski w 1924 r., osiadł w Górnej Grupie w domu zakonnym

– zajął się redakcją pisma „Skarb Rodziny" oraz „Nasz Misjonarz". W latach 1933–1936 rektor domu zakonnego w Górnej Grupie, a od 1939 r. w Rybniku. Aresztowany przez gestapo 20.05.1940 r. za głoszenie kazań w języku polskim i nie przyjęcie volkslisty. Osadzony na krótko w lokalnej placówce gestapo w Rybniku, potem wywieziony do cieszyńskiego więzienia, skąd w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 12748. Przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, tam zarejestrowany jako więzień nr 7484. Po jakimś czasie ponownie przeniesiony do KL Dachau – nr 21944. Zginął w tym obozie w stanie skrajnego wyczerpania 10.08.1942 r.

Bibliografia: J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, itd. Słownik biograficzny*, 2006, Materiały udostępnione przez IPN w Katowicach, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII.; S. Kędra, A. Szefer, *Nauczyciele śląscy polegli i zamordowani w latach hitlerowskiej okupacji – Księga Pamiątkowa,* Katowice 1971, s. 46; L. Musiolik, *Rybniczanie słownik biograficzny,* Rybnik 2000, s. 40; W ocalałej kartotece więźniów KL Mauthausen nie figuruje; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 95.

DRECHNY MICHAŁ – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.07.1906 r. w Chicago USA, posiadał obywatelstwo amerykańskie. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1932 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafii pw. Najświetszego Serca Pana Jezusa w Piaskach Wielkich pow. krakowski. 28.06.1939 r. mianowany kapitanem rezerwy WP. Zmobilizowany i przydzielony do 3 pułku strzelców podhalańskich 21 DP Górskiej. W szeregach tego pułku przeszedł szlak bojowy wojny obronnej 1939 r. Wzięty do niewoli pod Tomaszowem Lubelskim, osadzony w obozach jenieckich: od 28.10.1939 r. w Stargardzie, od 08.12.1939 r. w Arnswalde, od 24.12.1930 r. w Prenzlau Rottenburg n. Fuldą. Następnie przesłany do KL Buchenwald, gdzie był więziony do 18.04.1940 r. Zwolniony z obozu jako obywatel amerykański. W latach 1947–1948 wikary w parafii pw. św. Andrzeja Ap. w Osieku.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 96.

DREWNIOK WIKTOR – ksiądz katolicki.
Urodzony 20.02.1876 r. w Zabrzu, syn Adolfa i Julii z d. Stalica. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Hajdukach Górnych (Chorzów) kontynuował naukę

w gimnazjum w Królewskiej Hucie, od 1896 r. przeniósł się do gimnazjum w Katowicach (matura 16.02.1899 r.). Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W alumnacie był członkiem Kółka Polskiego (organizacji śląskich teologów). Święcenia kapłańskie przyjął 07.10.1903 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafiach: pw. św. Marcina w Paczynie k. Gliwic (od 08.10.1903 r.), pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Woszczycach (od 09.08.1904 r.). Od 20.09.1906 r. administrator parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zębowicach k. Olesna. Od 12.12.1908 r. mianowany kuratusem w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. Od 23.11.1910 r. duszpasterzował w Wriezen n. Odrą, gdzie zaangażował się w duszpasterstwo polskich robotników sezonowych. Od 28.11.1912 r. wikariusz w Leśnicy pow. strzelecki, od 02.04.1913 r. lokalista w Cisku pow. kozielski. Tam został oskarżony przed sądem w Raciborzu o to, że 03.05.1920 r. brał czynny udział w zebraniu polskim. Na probostwie w Cisku znajdowało się polskie biuro plebiscytowe na powiat kozielski. Z tego powodu sypały się na księdza mandaty i rozprawy sądowe – musiał zatem Cisek opuścić. Po plebiscycie przebywał u oo. bonifratrów w Bogucicach. 03.12.1921 r. mianowany administratorem, a rok później proboszczem parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kobiórze. 01.06.1927 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Żorach. Po II wojnie światowej przeniósł się do Osin k. Żor. Był kapelanem w miejscowym szpitalu. Zmarł 03.09.1948 r. w Boguszowicach, pochowany na cmentarzu w Żorach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

DROZDEK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 24.09.1874 r. w Ujeździe pow. Strzelce Opolskie, syn Antoniego i Marii z d. Henkel (starszy brat ks. Pawła Drozdka). Po ukończeniu czterech klas szkoły elementarnej w 1884 r. rozpoczął naukę w Niższym Seminarium Duchownym Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie. Po dwóch latach przerwał naukę i zgłosił się do gimnazjum w Prudniku, następnie w Bytomiu (matura w 1899 r.). Dalszą naukę kontynuował w Seminarium Duchownym – Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1903 r. Posługę duszpasterską jako wikary wykonywał w parafiach: pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Namysłowie (w latach 1903–1905), Bytomiu (w latach 1905–1906), Chorzowie Starym (w latach 1906–1907), Chełmie Śl. (w roku 1907), Bieńkowicach (od 25.02.1907 r.). Od 27.08.1912 r. zatwierdzony

na proboszcza w Wołczynie, skąd z powodu gróźb bojówek niemieckich musiał Wołczyn opuścić. Po ustanowieniu Administracji Apostolskiej zgłosił się do pracy duszpasterskiej w przydzielonej Polsce części Górnego Śląska i w połowie listopada 1922 r. został mianowany proboszczem w parafii pw. MaB Wspomożenia Wiernych w Dąbrówce Wielkiej. Zmarł nagle 30.08.1940 r., pochowany w Dąbrówce Wielkiej.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

DROZDEK PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.01.1878 r. w Ujeździe pow. Strzelce Opolskie, syn Antoniego i Marii z d. Henkel. Po ukończeniu szkoły elementarnej w miejscowości urodzenia od 1886 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Bytomiu (matura w 1899 r.). Po maturze rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie otrzymał 20.06.1903 r. Posługę duszpasterską wykonywał jako wikary w parafiach: Ujazd, Żory, Weissensee k. Berlina, w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Szczecinie, w Świętochłowicach, Rybniku, Dobrodzieniu, Opolu. Wszystkie te zmiany następowały pod naciskiem rządu pruskiego. Od 01.12.1912 r. ze względów zdrowotnych skierowany do pomocy w parafii w Mikulczycach, 01.10.1919 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w parafii pw. św. Józefa w Jędrysku. W kwietniu 1921 r. pobity przez bojówkarzy niemieckich i uwięziony w Wołczynie – zarzucano mu w pierwszych latach po dołączeniu części Górnego Śląska do Polski nastawienie antyniemickie. We wrześniu 1939 r. na kilka tygodni aresztowany. Pod koniec 1942 r. uwięziony, osądzony w Opolu 04.12.1942 r. na trzy lata więzienia za szkalowanie partii hitlerowskiej i zapowiedź klęski Niemiec. Zesłany do więzienia karnego w Budziszynie (Bautzen), tam ponownie osądzony w Dreźnie na kolejne trzy lata więzienia za podburzanie współwięźniów. Zmarł 05.01.1945 r. więzieniu w Magdeburgu.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 91; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 126, t. III, s. 172; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

DROŹDZIK PIOTR – ksiądz katolicki.
Urodzony 26.06.1899 r. w Międzybrodziu Bialskim, syn Franciszka i Anny. Po ukończeniu szkoły elementarnej i średniej podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1924 r. Posługę duszpasterską wykonywał w parafii pw. św. Kazimierza w Kościelisku pow. nowotarski. Aresztowany 23.11.1941 r. w Zakopanem, więziony wpierw w Zakopanem, skąd przewieziony do więzienia Montelupich w Krakowie, stamtąd w transporcie zbiorowym przesłany do KL Auschwitz, 23.03.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 27098. 05.06.1942 r. przeniesiony do KL Dachau i tam zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 30273. Zginął w tym obozie 23.08.1942 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 95; ks. W. Jacewicz i ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 96.

DUDA ERWIN – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.09.1911 r. w Pruchnej pow. cieszyński, syn Karola i Marii z d. Michalczyk, mieszkaniec Radlina Dolnego. Po pięciu latach nauki w szkole powszechnej w rodzinnej wiosce, od 1922 r. kontynuował naukę w polskim gimnazjum w Bielsku. Już w szkole powszechnej zaangażowany był w działalność harcerską, zdobywał wszystkie stopnie instruktorskie aż do stopnia harcmistrza. Ukończywszy gimnazjum w 1931 r. rozpoczął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 28.06.1936 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. NSPJ w Boguszowicach pow. rybnicki, a od 01.09.1936 r. przy kościele parafialnym pw. św. Marii Magdaleny w Radlinie. W drugiej połowie listopada 1939 r. wikary w parafii pw. św. Klemensa w Ustroniu. Aresztowany 23.04.1940 r. przez gestapo i więziony w Cieszynie, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. Przeniesiony do KL Gusen. Od 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau i zarejestrowany jako więzień nr 21961. Zmarł w tym w obozie na gruźlicę 03.02.1942 r.

Bibliografia: Zbiory J. Delowicza (relacja Heleny Duda i Czesława Blanika); W ocalałej kartotece więźniów byłego KL Mauthausen nie figuruje; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym*

w Dachau, Wyd. Słowo Polskie, s. 46; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 173, t. I, s. 127, 173; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (115); J. Pilch, *Ustroń 1939–1945,* Ustroń 1978, s. 47; T. Kopoczek, *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego – Ważniejsze fakty z lat 1912–1945,* 1998, s. 129; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 96.

DWUCET JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 27.03.1879 r. w Łanach pow. kozielski, syn Aleksandra i Józefiny z d. Wielkaner. Ukończywszy szkołę powszechną w miejscu zamieszkania i gimnazjum w Głubczycach, od 1901 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1906 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 12.07.1906 r. jako wikary w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. Stamtąd 07.12.1908 r. przeniesiony na tzw. piaski brandenburskie. Od 09.09.1909 r. wikary w Tarnowskich Górach, od 15.07.1911 r. w parafii pw. św. Bartłomieja w Szobiszowicach. Od 21.11.1911 r. objął zarząd w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Bobrownikach Śląskich. Od 25.09.1917 r. proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Rozmierzy. W okresie plebiscytu agitował na wiecach za Polską, był członkiem Rady Plebiscytowej powiatu strzeleckiego, zaopatrywał rannych, udostępnił także swoje mieszkanie dla sztabu baonu toszeckiego i mikulczyckiego. Jego działalność społeczno-polityczna na rzecz przynależności tych ziem do państwa polskiego sprawiła, że niemiecki związek paramilitarny („orgesze") zmusił go do opuszczenia Rozmierzy. Od 17.10.1922 r. proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Lublińcu. W duszpasterstwie uwzględniał zarówno potrzeby Polaków jak i Niemców. W latach 1923–1939 odpowiedzialny także za duszpasterstwo więźniów w Zakładzie Karnym w Lublińcu. Był honorowym członkiem Związku Powstańców Śląskich oraz członkiem Koła Przyjaciół Młodych Powstańców w Lublińcu. Odznaczony Śląską Wstęgą Waleczności i Zasługi, Gwiazdą Górnośląską i Złotym Krzyżem Zasługi. Od 28.08.1939 r. mianowany okręgowym wikariuszem generalnym, który na wypadek wojny miał zarządzać okręgiem lublinieckim w przypadku ograniczenia lub zerwania łączności z Kurią Biskupią. Aresztowany w listopadzie 1939 r. i po kilkutygodniowym pobycie w więzieniu uwolniony z nakazem opuszczenia diecezji. 12.12.1939 r. wyjechał do Generalnej Guberni, gdzie przebywał do końca wojny. 02.05.1945 r. powrócił do parafii lublinieckiej.

Z okazji czterdziestolecia kapłaństwa 14.10.1947 r. mianowany radcą duchownym. Zmarł po ciężkiej chorobie 28.07.1948 r. w Lublińcu.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 174; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 45.

DYRDA STANISŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.04.1925 r. w Zabrzegu k. Czechowic, syn Emila i Heleny z d. Pustelnik. Ukończywszy siedem klas w szkole powszechnej w Zabrzegu kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum w Pszczynie. W 1939 r. wybuch wojny uniemożliwił mu dalsze kształcenie się. Do 1941 r. pracował w lesie na terenie rodzinnej miejscowości. W czerwcu 1941 r. wywieziony przez Arbeitsamt na przymusowe roboty do Steina. W sierpniu 1944 r. przeniesiony do robót przy okopach w pobliżu dawnej granicy polsko-niemieckiej, 12 km na zachód od Rawicza. Był tam do stycznia 1945 r. Po powrocie z robót kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnym dla Dorosłych w Pszczynie (matura w 1947 r.). W tym samym roku wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1952 r. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Wojciecha Mikołowie, potem w parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej. Od 07.07.1952 do czerwca 1953 r. w Instytucie dla Księży w Katowicach-Załężu, potem substytut w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Bobrownikach Śląskich. Kolejne posługi jako wikariusz w parafiach: pw. NSPJ w Czerwionce (01.09.1953 – 24.04.1954), pw. NSPJ w Boguszowicach (25.04.1954 – 10.01.1956), pw. św. Michała Archanioła w Michałkowicach (11.01.1956 – 29.08.1957), pw. św. Marii Magdaleny Tychach (30.08.1957 – 30.08.1961), pw. Opatrzności Bożej w Zawodziu (31.08.1961 – 13.02.1963). Od 14.02.1963 r. mianowany administratorem parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach. W każdej z wymienionych parafii dał się poznać jako gorliwy duszpasterz i zatroskany gospodarz o sprawy materialne parafii. Od 09.10.1971 r. mianowany proboszczem parafii w Bielsku-Białej, od 20.09.1984 r. proboszcz parafii Międzyrzecze Pszczyńskie. Ze względu na pogarszający się stan zdrowia ks. Stanisław Dyrda zamieszkał w Bielsku-Białej na terenie parafii pw. Trójcy Przenajświętszej. Zmarł 19.03.1992 r. w Bielsku-Białej. Pochowany w rodzinnym Zabrzegu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

DZIADZIA FELIKS – ksiądz katolicki.
Urodzony 30.05.1890 r. w Jasienicy pow. bielski. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 13.07.1913 r. W latach 1929–1940 proboszcz parafii pw. św. Marcina w Pawłowie pow. gnieźnieński, autor malowideł w medalionach oraz obrazów w kościele parafialnym. Aresztowany 26.08.1940 r. i do 28.08.1940 r. więziony w Szczeglinie. Od 29.08.1940 r. w transporcie zbiorowym przwieziony do KL Sachsenhausen, od 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau i tam zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22507. Z tego obozu, zupełnie wyczerpanego fizycznie, wywieziono w tzw. transporcie inwalidów do Hartheim, gdzie 04.05.1942 r. zamordowany został w komorze gazowej.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 23; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 98.

EISENBERG WIKTOR – ksiądz katolicki.
Urodzony 25.07.1866 r. w Jabłonkowie – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Ołomuńcu. Święcenia kapłańskie przyjął 05.07.1890 r. Po święceniach otrzymał zgodę swego ordynariusza na pracę w austriackiej części diecezji wrocławskiej i przez jedenaście lat był wikariuszem w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. W 1901 r. przeszedł z posługi duszpasterskiej do pracy katechetycznej. Obowiązki te pełnił kolejno w Niemieckiej Szkole Realnej, Gimnazjum Humanistycznym, szkole ludowej i wydziałowej oraz w Zakładzie Wychowawczym. W 1927 r. władze szkolne zamierzały przenieść go w stan spoczynku, ale Wydział Oświecenia Publicznego w Katowicach, ze względu na dotkliwy brak kadry katechetycznej, zgodził się na jego dalszą pracę dydaktyczną. W 1930 r. uhonorowany tytułem radcy duchownego. W 1932 r. przeszedł na emeryturę, ale do końca życia pozostał w Cieszynie, z którym to miastem związał się od początku drogi kapłańskiej. W początkowym okresie okupacji niemieckiej aresztowany przez gestapo i uwięziony przez pięć dni w Cieszynie, zwolniony po zapłaceniu grzywny. Zmarł 29.01.1947 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 174.

ELSNER MAKSYMILIAN – ksiądz katolicki.
Urodzony 06.08.1888 r. w Lisowie pow. lubliniecki, syn Jana i Anny z d. Hawlicka. Po ukończeniu szkoły elementarnej dalszą naukę kontynuował w gimnazjum w Strzelcach Opolskich, następnie w gimnazjum w Bytomiu (matura w 1909 r.). Po maturze w latach 1909–1912 r. podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. Posługę duszpasterską pełnił w parafiach: pw. św. Antoniego w Oberschöneweide pod Berlinem (1913–1915), pw. św. Szczepana w Bogucicach (1915–1921), pw. NSPJ w Mysłowicach (1921–1922). Niezależnie od stanu kapłańskiego aktywnie włączał się w nurt spraw społecznych, szczególną troską otaczając polskie organizacje. W okresie powstań i plebiscytu stanął po stronie tych, którzy dążyli do przyłączenia Górnego Śląska do Polski. Od 23.04.1922 r. otrzymał w zarząd filię parafii pw. MB Szkaplerznej w Imielinie. Po ustanowieniu tam w 1925 r. nowej parafii mianowany jej pierwszym proboszczem. Dobry mówca i kaznodzieja, umiał pozyskiwać wiernych Kościołowi. W dekanacie mysłowickim pełnił obowiązki wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Lędzinach, Dziećkowicach i Wielkim Chełmie. Od 1928 r. cierpiał z powodu kontuzji nogi, nadto miał poważną chorobę serca, którą próbował leczyć podczas kilkakrotnych pobytów w sanatorium w Krynicy. Zmarł po trzyletniej chorobie 04.12.1933 r., pochowany w Imielinie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

ENGEL ROBERT – ksiądz katolicki.
Urodzony w 1838 r. w Solcu Prudnickim. Po ukończeniu szkoły elementarnej dalszą naukę kontynuował w gimnazjum w Nysie. Po maturze podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym, a po ich ukonczeniu święcenia kapłańskie przyjął w 1861 r. Po swięceniach objął wikariat w Wodzisławiu Śl. (1861–1868), następnie przez cztery lata wykonywał posługę duszpasterską w Głogówku, z przerwą na udział w kampanii wojennej we Francji w 1870 r. Pełnił wówczas obowiązki kapelana wojennego. W okresie swojej jakże aktywnej działalności duszpasterskiej był jednym z najczynniejszych duchownych dzialajacych w szeregach tzw. katolickiego Centrum. Walczył z wielką gorliwością i odwagą o prawa stosowania języka polskiego w szkołach śląskich. Dbał, by jego parafianie mówili i czytali po polsku. Brał udział i niejednokrotnie organizował na Śląsku wiece katolickie kończące się zazwyczaj rezolucją

w sprawie wprowadzenia nauki religii po polsku. W 1882 r. wziął udział w akcji mającej na celu przywrócenie w szkołach polskiego języka. W latach 1873–1894 proboszcz w Wierzchu, po czym przeniósł się do rodzinnego Solca, gdzie zmarł w 1900 r.

Bibliografia: O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 47.

FABIAŃSKI STEFAN SDB – kleryk.

Urodzony w 1912 r. Po ukończeniu szkoły powszechnej zakonnik domu zakonnego salezjańskiego w Oświęcimiu. Nowicjat odbył w klasztorze Czerwińsk w latach 1934–1935, uczeń salezjańskiego gimnazjum w Oświęcimiu. Śluby zakonne złożył w 1935 r. W latach ok. 1937–1939 praktykant pedagogiczny Instytutu Salezjańskiego. Także były zakonnik domów zakonnych Lublin – asystent, wychowca oratorium młodzieżowego, student filozofii Kraków-Dębniki, Marszałki. We wrześniu 1939 r. opuścił wraz z innym zakonnikiem Mikołajem Kapuścińskim zakład salezjański w Oświęcimiu i uciekając przed Niemcami znalazł się na terenie okupacji sowieckiej. Zatrzymał się na plebanii parafii Dub k. Zamościa. Tam przechwycony przez Ukraińców i zamordowany 25.09.1939 r. w pobliskim lesie wraz z ks. Wiktorem Możejko, zakonnikiem M. Kapuścińskim i dwoma cywilami (torturowani: wydłubane oczy, poobcinane uszy, wyrwane języki, wtłoczone w ciało ziarnka gryki, połamane ręce).

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 243.

FABIŚ KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.07.1883 r. w Lipinach Śląskich – tzw. Szyb Marcina, syn Józefa i Karoliny z d. Harry. Do szkoły elementarnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, a po jej ukończeniu pracował jako sekretarz w Spółce SAG oraz w Urzędzie Okręgowym. Ukończywszy 19 lat kontynuował edukację w gimnazjum Księży Salwatorianów w Obermais w Tyrolu, w gimnazjach w Bytomiu i Wrocławiu (matura w 1908 r.). Po maturze podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. Posługę

duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Namysłowie. Pracował w parafiach: pw. św. Michała Archanioła w Michałkowicach (1914 r.), pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach Wielkich (1919 r.), pw. św. Katarzyny w Sławięcicach (od 1920 r.). Podczas III powstania śląskiego opuścił Sławięcice i spełniał różne funkcje duszpasterskie wśród walczących powstańców mimo pogróżek ze strony bojówkarzy niemieckich. Pełnił przez jakiś czas funkcję kapelana powstańców. Po podziale Górnego Śląska pozostał na stronie, która przypadła Polsce. Na przełomie 1922 i 1923 r. pełnił obowiązki wikariusza w parafiach: pw. NSPJ w Bieruniu Nowym i pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu. W 1924 r. nominowany na kuratusa w nowo utworzonej stacji duszpasterskiej w Bykowinie. Rok później, po utworzeniu tam parafii pw. NSPJ, mianowany pierwszym jej proboszczem. W 1929 r. odszedł z Bykowiny i jako komorant zamieszkał najpierw na terenie parafii pw. NSPJ w Mysłowicach, następnie na terenie parafii pw. św. Ap. Filipa i Jakuba w Żorach. W 1931 r. mianowany administratorem w kuracji pw. św. Katarzyny w Lasowicach. Zmarł 15.09.1938 r. w Lasowicach i tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

FRANEK KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.10.1892 r. w Ochabach pow. cieszyński. Po ukończeniu szkoły elementarnej a następnie gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 09.07.1917 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w Czechowicach, Boguminie i Jabłonkowie. W 1927 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w parafii pw. MB Wspomożenia Wiernych w Dziedzicach. Aresztowany 02.11.1939 r. przez gestapo i uwięziony w Bielsku, zwolniony po krótkim czasie, musiał opuścić parafię czechowicką. Pomagał w parafii pw. św. Klemensa w Ustroniu i Lipowcu. W 1955 r. został dziekanem. W parafii Dziedzice zasłużył się jako dobry duszpasterz i gospodarz. Po przejściu na emeryturę w 1959 r. poświęcił się pomocy duszpasterskiej w parafii pw. Najświętszego Imienia NMP w Cieszynie-Bobrku. Przyjął również na siebie obowiązki spowiednika ss. boromeuszek w Ustroniu i ss. jadwiżanek w Koniakowie. Zmarł 25.05.1964 r., pochowany w Ustroniu.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978 r., t. III, s. 174.

FRANKIEWICZ EDWARD PAWEŁ OFM dr – ksiądz katolicki.
Urodzony 25.06.1905 r. w Chrząszczycach k. Opola, syn Józefa i Franciszki z d. Pampuch. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum, w latach 1919–1922 był alumnem Niższego Seminarium Duchownego (Kolegium Serafickiego) Franciszkanów w Nysie. Po I wojnie światowej optował za Polską. Nowicjat rozpoczął 29.11.1922 r. w Wieluniu, gdzie również 01.12.1923 r. złożył pierwszą profesję zakonną – imię zakonne Edward. Studia filozoficzne odbył w latach 1924–1926 w Miejskiej Górce, a teologiczne w Metzu, gdzie złożył profesję wieczystą 11.03.1927 r. Święcenia kapłańskie przyjął 26.08.1928 r. w Kokoszycach k. Wodzisławia Śl. Po święceniach został skierowany do Paryża na studia specjalistyczne z zakresu filozofii. W Instytucie Katolickim w Paryżu uzyskał w 1931 r. doktorat z filozofii. Od 1931 r. profesor filozofii w studium filozoficznym w Osiecznej. Aresztowany w 1940 r. przez gestapo i uwięziony w KL Sachsenhausen, skąd 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22800. W obozie poddany doświadczeniom pseudomedycznym na malarię. Przetrwał do końca funkcjonowania tego obozu – wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po wyjściu z obozu przebywał krótko w Paryżu, następnie wrócił do Osiecznej. Przez dwa lata był przełożonym tego klasztoru. W 1950 r. objął ponownie funkcję profesora filozofii w studium filozoficznym w Opolu. Zajęcia dydaktyczne prowadził do 1970 r. Zmarł 29.04.1990 r. w klasztorze w Opolu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 103.

FROEHLICH (FRÖHLICH) AUGUST – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.01.1891 r. w Królewskiej Hucie (Chorzów), syn Antona i Johanny. Po ukończeniu szkoły elementarnej, gimnazjum ukończył w Legnicy, w 1912 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego przerwane wybuchem I wojny światowej. W grudniu 1914 r. powołany do 1 Pułku Grenadierów Gwardii w Berlinie. W czerwcu 1915 r. trafił na front rosyjski, 3 lipca w pierwszych bojach pod Zamościem odniósł ciężkie rany. Po rekonwalescencji wysłany na front francuski. Wiosną 1918 r. awansowany na podporucznika, ponadto odznaczony Krzyżem Żelaznym I i II klasy. Podczas ataku lotniczego powtórnie ranny, dostał się do angielskiej niewoli. Jesienią 1920 r. po

opuszczeniu niewoli powrócił do alumnatu we Wrocławiu kończąc studia teologiczne. Święcenia kapłańskie przyjął 19.06.1921 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 01.09.1921 r. jako wikary w berlińskiej parafii w dzielnicy Neukölln, potem w parafiach: dzielnica Spandau (1928–1929), dzielnica Charlottenburg (1929–1931). Od 01.04.1931 r. rektor kościoła w dzielnicy Rudow. Po konflikcie z miejscowym środowiskiem nazistów musiał opuścić parafię. Od 01.07.1932 r. rektor kościoła w Drawsku Pomorskim na Pomorzu. Tam również wszedł w konflikt ze środowiskiem narodowosocjalistycznym. Od 01.07.1937 r. proboszcz w parafii Rathenow w pow. Havelland. Aresztowany 20.03.1941 r. i po trzech tygodniach wypuszczony za kaucją. W skierowanym do gestapo liście ujął się za prześladowanymi Polakami, za co 20.05.1941 r. powtórnie aresztowany i uwięziony w Poczdamie. 28.07.1941 r. przetransportowany do KL Buchenwald, potem przeniesiony do KL Ravensbrück. Torturowany i szykanowany przez obozowych strażników ostatecznie trafił do KL Dachau. Zmarł w tym obozie 22.06.1942 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

GĄJDA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.08.1879 r. w Warmątowicach Wieś w pow. strzeleckim, Po ukończeniu szkoły ludowej, gimnazjum i ukończeniu studiów teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1904 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 20.04.1906 r. jako wikariusz w parafii pw. św. Jadwigi w Królewskiej Hucie. Od 11.07.1912 r. proboszcz parafii pw. Służebniczki NMP w Staniszczach Wielkich w pow. strzeleckim. Oprócz obowiązków proboszczowskich był także zaangażowany w działalność na rzecz polskości Śląska, za co spotkały go szykany. Po plebiscycie górnośląskim musiał opuścić 13.12.1921 r. swoją parafię, która pozostała w granicach Niemiec. W nowych realiach zaczął pracować w parafii pw. św. Antoniego w Królewskiej Hucie. W latach 1923–1926 był jednym z kapelanów więziennych w tej miejscowości. Po podziale dekanatu królewsko-huckiego w 1932 r. został jego wicedziekanem, a już wcześniej, od 1926–1939, zasiadał w gronie proboszczów – konsultorów przy Kurii Biskupiej. Wybuch II wojny światowej zastał go w Bułgarii podczas urlopu. Po powrocie wezwano go 21.10.1939 r. na gestapo, skąd po przesłuchaniu został osadzony w tzw. bunkrze – piwnicach dawnego Urzędu Skarbowego. Przewieziony do KL Skrochowice k. Opawy. Zwolniony z obozu pod koniec listopada 1939 r. w bardzo

złym stanie zdrowia, znajdował się pod ciągłą obserwacją i nawet w szpitalu, w którym przebywał od kwietnia do października 1942 r., pilnowała go uzbrojona straż. Od grudnia 1942 do grudnia 1944 r. ukrywał się w Szklarskiej Porębie. Po zakończeniu wojny został radnym Chorzowa, ponownie zasiadał w gronie proboszczów konsultorów i był nadal radcą duchownym. Obok tych funkcji został mianowany dziekanem dekanatu chorzowskiego, a także sędzią prosynodalnym w Sądzie Biskupim. Zmarł w Chorzowie 25.07.1947 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 174.

GALLAS RUDOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.09.1910 r. w miejscowości Brzeźnica pow. raciborski. Ukończywszy szkołę powszechną oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Po ich ukończeniu święcenia kapłańskie otrzymał w 1934 r. Posługę duszpasterską pełnił m.in. jako proboszcz parafii św. Bartłomieja w Lipowej. Aresztowany 22.12.1943 r. i więziony w Bielsku i Mysłowicach, następnie w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, 16.09.1944 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 108249. Wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Brak informacji o powojennej działalności duszpasterskiej ks. Gallasa.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 97; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 105.

GAŁUSZKA ALOJZY – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.06.1881 r. w Cierlicku na Zaolziu. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum polskim w Cieszynie (matura w 1903 r.). Po maturze rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 23.07.1907 w Widnawie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie i Łazach. Od 1913 r. proboszcz parafii pw. Narodzenia NMP w Kończycach Małych. Od 1923 r. proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Kończycach

Wielkich, od 1929 r. proboszcz w parafii pw. św. Barbary w Strumieniu. Na przełomie 1933 i 1934 r. pełnił obowiązki administratora w parafii pw. MB Śnieżnej w Zarzeczu. Lata jego pracy proboszczowskiej zbiegały się z pełnieniem przez niego funkcji wicedziekana, a potem dziekana dekanatu strumieńskiego. Był także wizytatorem nauki religii dla szkół powszechnych, najpierw w Strumieniu, Pruchnej i Kończycach Małych, a następnie w Kończycach Wielkich, Zebrzydowicach, Ochabach i Zarzeczu. Zginął 15.02.1945 r. w Strumieniu podczas działań wojennych, gdy na budynek domu parafialnego spadła bomba. Zginęło wówczas osiemnaście osób, w tym dwóch księży.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 127, t. III, s. 175.

GAŁUSZKA JÓZEF – ksiadz katolicki.

Urodzony 13.03.1913 r. w Cierlicku Górnym – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum, podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 03.07.1938 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Bożego Ciała w Jabłonkowie. Aresztowany 15.09.1939 r. i więziony w areszcie lokalnym w Jabłonkowie, a od 22.09.1939 r. w więzieniu gestapo w Cieszynie. Stamtąd przewieziony do KL Skrochovice, 03.10.1939 r. do więzienia w Rawiczu, 16.10.1939 r. przetransportowany do KL Buchenwald, 09.03.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. 08.12.1940 r. przesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22041. Odzyskał wolność 29.04.1945 r. po wyswobodzeniu obozu przez wojska amerykańskie. Wrócił do kraju 20.06.1945 r. Od 1949 r. proboszcz w kościele pw. św. Jana Chrzciciela w Wędryni.

Bibliografia: Archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór nr 2 (036), t. 4, cz. 9 (164); ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 175; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 106.

GAWLIK WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony w 1901 r. Pochodził z Mikulczyc – dzielnica Zabrza. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w bytomskim gimnazjum, gdzie należał do tajnego stowarzyszenia patriotycznego młodzieży – filaretów. Brał udział w akcji plebiscytowej oraz bezpośrednio w III powstaniu, czym się niejednokrotnie chwalił przed

kolegami. Po III powstaniu wstąpił do Zakonu Franciszkanów, po czym podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym (prawdopodobnie w Krakowie). Święcenia kapłańskie przyjął w 1927 r. Prawdopodobnie w okresie okupacji pełnił posługę duszpasterską w parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Bielinach – wsi położonej w województwie świętokrzyskim, pow. kielecki. Aresztowany przez gestapo i przetransportowany do obozu koncentracyjnego (nieznana nazwa), zginął tam w wieku 31 lat. Nieznane są inne dane życiorysowe ks. Gawlika.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*, szczątkowe informacje internetowe.

GAWOR JÓZEF WALENTY dr ps. „A. Mak", „Adam Olszyna", „Jan Zakarski", „Maurycy Orka" – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.02.1907 r. w Dąbrówce Małej k. Katowic. Syn Klemensa i Albiny z d. Stachowska. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Dąbrówce Małej, w 1920 r. wstąpił do trzeciej klasy Państwowego Gimnazjum Niemieckiego w Mysłowicach. Po przejęciu Śląska przez władze polskie przeszedł do polskiego Państwowego Gimnazjum w Katowicach (matura w 1926 r.). Następnie studiował teologię w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie.

W czasie studiów członek „Związku Filaretów", długoletni redaktor „Gościa Niedzielnego". Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. w Katowicach. Po święceniach spełniał tymczasowo obowiązki kapelana domowego w klasztorze ss. boromeuszek w Rybniku. Od września 1931 r. katecheta w Gimnazjum Męskim w Katowicach. Po roku mianowany katechetą w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Królewskiej Hucie. W październiku 1934 r. powierzono mu w zastępstwie naukę religii w Gimnazjum Handlowym w Chorzowie. W 1938 r. otrzymał nominację na kapelana hufca harcerskiego żeńskiego w Świętochłowicach. 11.09.1939 r. mianowany tymczasowym wikarym w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach, jednocześnie zaangażowany w pomoc dla ruchu oporu. Aresztowany 24.05.1940 r. i po krótkim uwięzieniu w Sosnowcu (w byłej fabryce Schöena) transportem zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 12926, 22067. Stamtąd przesłany do KL Gusen. Zwolniony 24.04.1942 r. musiał poddać się leczeniu. Po kuracji wikariusz parafii pw. św. Michała Archanioła w Kończycach Wielkich. 12.02.1943 r. pełnił zastępstwo proboszcza w parafii pw. św. Józefa w Katowicach-Załężu, a 22.02.1943 r. otrzymał

dekret na wikariusza do Wodzisławia Śl. 21.01.1944 r. mianowany substytutem w Ćwiklicach. Po wojnie od 13.04.1945 r. katecheta w Liceum Pedagogicznym w Katowicach, od 12.05.1945 r. także katecheta w Żeńskiej Szkole Zawodowej w Katowicach. Od września 1945 r. kapelane Wyższego Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach. 06.12.1949 r. mianowany prezesem Diecezjalnego Związku Caritas. W 1952 r. na UJ uzyskał tytuł doktora teologii. W 1953 r. wikariusz parafii pw. św. Mikołaja w Bielsku – Białej, a po roku przeniesiony jako wikary parafii pw. św. Wojciecha w Mikołowie. Od 15.02.1956 r. przeniesiony na emeryturę. W 1962 r. mianowany przez papieża tajnym szambelanem. Przez szesnaście lat był przewodniczącym diecezjalnej Komisji Sztuki Sakralnej. Zmarł 16.04.1981 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 112–114; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 175; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

GAZEK MARIAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.09.1907 r. w Wieliczce, syn Franciszka i Henryki z d. Sosin. Do szkoły powszechnej i gimnazjum uczęszczał w Wieliczce (matura w 1928 r.). Po maturze wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1933 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. NSPJ w Niedobczycach pow. rybnicki. Następnie wikariusz w parafii pw. NSPJ w Nakle Śląskim, parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach. Po wybuchu II wojny światowej, w 1939 r. został aresztowany przez gestapo i po krótkim uwięzieniu zwolniony po kilku tygodniach. Otrzymał zakaz pracy duszpasterskiej na terenie Górnego Śląska, więc do końca okupacji przebywał w Generalnej Guberni. Po 1945 r. powrócił do diecezji katowickiej, współuczestniczył przy utworzenie nowej placówki duszpasterskiej w Załęskiej Hałdzie. W 1946 r. zdał egzamin proboszczowski. W latach 1949–1954 przewodził kolejno trzem wspólnotom parafialnym: pw. Opatrzności Bożej w Ligocie k. Bielska, pw. NSPJ w Bronowie i pw. MB Bolesnej w Brzęczkowicach. W 1954 r. mianowany administratorem parafii pw. św. Katarzyny w Pawonkowie, rok później parafii pw. św. Michała Archanioła

w Kończycach Wielkich. W 1968 r. przeszedł w stan spoczynku na emeryturę, zamieszkał w rodzinnej Wieliczce. Zmarł 02.04.1971 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 176; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

GAZUREK JAKUB – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.08.1882 r. w Istebnej, gdzie ukończył szkołę ludową, później kontynuował naukę w cieszyńskim gimnazjum, które ukończył w 1903 r. Podjął studia teologiczne w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1907 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary i katecheta w Dąbrowie, a potem w Karwinie – Zaolzie. W 1922 r. powołany na administratora parafii pw. św. Józefa w Suchej Górnej, gdzie zaangażował się w działalność kulturalno-oświatową wśród miejscowej ludności. Od 1936 r. pełnił funkcję dziekana frysztackiego. Bardzo aktywny w Macierzy Szkolnej, w Związku Młodzieży Katolickiej i Niewiast Katolickich. Popierał działalność miejscowych zespołów teatralnych, zespołów śpiewaczych, uczestniczył w życiu społecznym, wygłaszał okolicznościowe przemówienia, dążąc do wzmocnienia i zintegrowania polskiego społeczeństwa w Suchej Górnej. Aresztowany przez gestapo w sierpniu 1944 r. i po kilkumiesięcznych przesłuchaniach zwolniony (wycieńczony psychicznie i fizycznie) – wrócił do Suchej Górnej. Po 1948 r. ponownie aresztowany przez komunistów, gdyż nie zgadzał się na zwierzchnictwo państwa nad życiem kościelnym – oderwania Kościoła od Stolicy Apostolskiej. Po sześciotygodniowych przesłuchaniach zwolniony do domu. Zmarł 04.12.1959 r.

Bibliografia: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 3, 1998, s. 77.

GĄSKA (GONSKA) WALTER ps. „Meyer" – ksiądz katolicki.

Urodzony 04.04.1875 r. w Hucie Laury – Siemianowice, syn Augusta i Marii z d. Mutke. Po ukończeniu szkoły ludowej i przeniesieniu się z rodzicami do Goduli, 20.03.1887 r. wstąpił do gimnazjum w Bytomiu. Studia teologiczne podjął w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie otrzymał 22.06.1901 r., a pierwszą placówką duszpasterską była parafia w Świętochłowicach, następnie parafia przy Górze św. Anny i Sudole pow. raciborski. 24.04.1913 r. objął parafię

pw. św. Jadwigi w Zabetkowie pow. raciborski. W okresie plebiscytowym został napadnięty przez bojówki niemieckie, pobity i osadzony w więzieniu raciborskim. Po siedmiu miesiącach uwolniony przez wojska koalicyjne. W 1922 r. otrzymał parafię w Koszęcinie. Był aktywnym działaczem Związku Obrony Kresów Zachodnich. W czasie swej pracy duszpasterskiej nie ukrywał swej niechęci do Niemców, między innymi sprzeciwiał się tworzeniu osobnych grup dzieci przygotowujących się do pierwszej spowiedzi i Komunii św. w języku niemieckim. Po wkroczeniu Niemców we wrześniu 1939 r. opuścił parafię. Czasowo ukrywał się w Chorzowie, Tarnowskich Górach i we Wrocławiu u ss. marianek. Znalazł schronienie w zakładzie św. Józefa w Janowicach prowadzonym przez ss. marianki. Aresztowany 22.02.1943 r., oskarżony o zdradę stanu i uczestnictwo w spisku mającym na celu odsunięcie Hitlera od władzy, za co groziła kara śmierci. Miał też być inicjatorem utworzenia tajnej organizacji składającej się z Czechów, Polaków i Francuzów, która z kolei miała być elementem większego przedsięwzięcia konspiracyjnego – kwietniowego spisku na życie Hitlera w 1944 r. W czasie przesłuchań przez gestapo całą winę wziął na siebie. Rozpoczęcie procesu ze względu na nieokreśloną przynależność narodową ks. Gąski dwukrotnie odraczano. Pierwsza rozprawa odbyła się w październiku 1943 r. przed sądem doraźnym we Wrocławiu. Na drugą rozprawę w dniu 18.11.1943 r. przyniesiono ks. Gąskę na noszach i jeszcze przed wydaniem wyroku, prawdopodobnie otruty, zmarł 02.12.1943 r. w więzieniu wrocławskim.

Postscriptum: Wraz z ks. Gąską uwięziono s. Idę Stelcer – kierowniczkę zakładu w Janowicach, s. Gertrudę Stefanik, s. Martę Mende – przełożoną generalną ss. marianek, Gerarda Szymankiewicza i ks. Pawła Rothera, proboszcza w Janowicach.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 114–115; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 176; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

GLENSK JÓZEF OFM – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.03.1906 r. w Tarnowie Opolskim, syn Piotra i Pauliny z d. Jonientz. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1919 r. wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego (Kolegium Serafickiego) Franciszkanów w Nysie – imię zakonne Innocenty. Po I wojnie światowej przeniósł się do klasztoru w Panewnikach, skąd dojeżdżał do gimnazjum w Katowicach. Nowicjat rozpoczął 16.08.1924 r. w Wieluniu, tam też złożył profesję czasową. Po nowicjacie kończył gimnazjum w Katowicach, następnie skierowany na studia filozoficzno-teologiczne na UJ w Krakowie.

Profesję wieczystą złożył 27.08.1928 r. w Panewnikach w Zakonie Braci Mniejszych. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1930 r. w Krakowie Po święceniach odbył studia specjalistyczne z zakresu teologii moralnej na UJ. Od 1932 r. profesor matematyki i fizyki w Niższym Seminarium Duchownym Franciszkanów w Kobylinie, gdzie w 1934 r. został jednocześnie gwardianem. Od 1936 r. kontynuował studia specjalistyczne na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie – przygotował rozprawę doktorską. Do przewodu doktorskiego jednak nie doszło na skutek wybuchu wojny w 1939 r. W 1940 r. opuścił Wronki i ukrywał się w Warszawie, gdzie został aresztowany przez gestapo i więziony na Pawiaku. Po zwolnieniu z więzienia przeniósł się do Nowego Sącza, potem do Krakowa, gdzie przebywał do końca wojny. Po wojnie wrócił na krótko do Wronek. W maju 1945 r. został gwardianem w Panewnikach i pełnił ten urząd do 1953 r. W 1964 r. został pierwszym przełożonym i proboszczem w Bytomiu. W latach 1965–1979 był proboszczem w Zimnicach Wielkich. Od 1979 r. należał do wspólnoty klasztoru w Starych Panewnikach. Zmarł 01.07.1990 r. w klasztorze w Starych Panewnikach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

GNIŁKA ADOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.06.1886 r. we wsi Żmudzona pow. Koźle, syn Jana. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Dziedzicach pow. prudnicki, w Jasionach pow. strzelecki i w Głogówku. Do gimnazjum uczęszczał w Głogówku, ukończył je w Strzelcach Opolskich (matura 14.09.1910 r.). Po studiach teologicznych na Uniwersytecie Wrocławskim, święcenia kapłańskie przyjął 18.06.1914 r. Objął zastępstwo w posłudze duszpasterskiej na okres czterech miesięcy w Ziemięcicach pow. gliwicki i w Bobrku k. Bytomia. Posługę wikarego pełnił prawie corocznie w innej placówce: w Skrzyszowie od 01.11.1914 r., w Sławkowie pow. raciborski od 10.09.1915 r., w Załężu od 01.08.1916 r., w Berlinie przy kościele pw. Bożego Ciała od 20.08.1918 r. oraz w Królewskiej Hucie przy kościele pw. św. Jadwigi od 25.09.1919 r. W okresie przedplebiscytowym ubiegał się o bezterminowy urlop, aby móc współpracować z Komisariatem Plebiscytowym, lecz ze względu na brak kapłanów w duszpasterstwie odmówiono jego prośbie. Przyjął do swojego mieszkania ks. profesora Marcina Kalattę ze Lwowa, jednego z działaczy polskich na Górnym Śląsku przed plebiscytem. Od 01.09.1922 r. katecheta w gimnazjum matematyczno-przyrodniczym w Królewskiej Hucie. W czasie II wojny światowej Niemcy za okazywaną przez niego propolską postawę usunęli go ze szkoły. Pomagał w posłudze duszpasterskiej w parafii pw. św. Antoniego w Chorzowie.

Od 01.10.1940 r. zarządzał parafią pw. św. Małgorzaty w Lyskach. Po oswobodzeniu Śląska od maja 1945 r. katecheta w państwowym gimnazjum w Rybniku. Zmarł 03.01.1955 r. w Kościeliskach i tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

GOCIEK JÓZEF OSA – ksiądz katolicki.

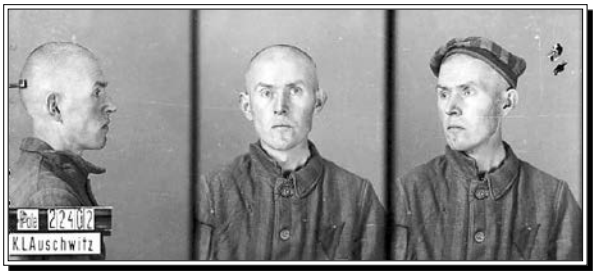

Urodzony 20.08.1903 r. w Wędryni, syn Franciszka i Zuzanny z d. Kawulok. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Wędryni, później kształcił się w Polskim Gimnazjum w Cieszynie i Pińsku. Studiował filozofię i teologię w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 16.06.1935 r. Zaraz też po święceniach wstąpił do Zakonu o.o. Augustianów w Krakowie. Zakonnik klasztoru Kraków-Kazimierz, duszpasterz parafii pw. MB Dobrej Rady w Krakowie–Prokocimiu. Po rozpoczęciu się II wojny światowej i niemieckiej okupacji zakonnicy klasztoru Kraków-Kazimierz udzielili schronienia prawie sześćdziesięciu Polakom wysiedlonym przymusowo przez Niemców z terenów bezpośrednio przyłączonych do Niemiec, głównie z Wielkopolski, i porzuconych w szczerym polu na obszarze zarządzanego przez Niemców Generalnego Gubernatorstwa. Udzielali również pomocy prześladowanym Żydom z krakowskiej dzielnicy Kazimierz, których większość została w maju 1940 r. deportowana w okolice Lublina, a ich majątki przejmowali osiedleńcy z Niemiec. Aresztowany 19/20.09.1941 r. przez Niemców razem z grupą współbraci z klasztoru Kazimierz w Krakowie, m.in. wraz z o. Bolesławem Gaczkiem, o. Adamem Olszewskim, o. Tadeuszem Wiluckim oraz br. Kazimierzem Lipką. Uwięzieni w więzieniu Montelupich w Krakowie. 04.11.1941 r. o. Gociek w transporcie zbiorowym przewieziony został do KL Auschwitz, gdzie zginął 16.11.1941 r. – otrzymał 125 uderzeń kijem. Według wystawionego aktu zgonu nr 4403/1941 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 8:20, określenie przyczyny zgonu to: „Bronchopneumonie" (zapalenie płuc i oskrzeli).

Bibliografia: APMA-B *Księga zgonów,* t. 3, s. 1393; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 4, cz. 9 (041); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 189.

GOLA FRANCISZEK – ksiądz katolicki.
Urodzony 06.09.1869 r. w Kalinie Małej pow. miechowski. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 30.01.1892 r. w Kielcach. Od 1907 r. pierwszy proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Niwce k. Sosnowca. Proboszczem parafii niweckiej był przez czterdzieści sześć lat. Ojciec Święty Leon XIII za jego pracę i poniesione zasługi przy budowie nowego kościoła nadał mu godność Tajnego Szambelana. Aresztowany w maju 1940 r. i krótko więziony w Sosnowcu – byłej fabryce Schöena, skąd 05.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7446. Zwolniony z obozu 20.06.1940 r. Zmarł 04.01.1957 r. w Sosnowcu – Niwka.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 142–143; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 110.

GOLOCZ KLEMENS – ksiądz katolicki.

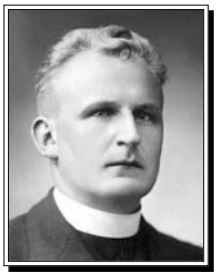

Urodzony 21.11.1904 r. w Karwinie – Zaolzie. Ukończył najpierw polską szkołę ludową w Karwinie, następnie rozpoczął naukę w gimnazjum w Orłowej, a po szóstej klasie przeniósł się do polskiego gimnazjum w Cieszynie (matura w 1925 r.). Po maturze wstąpił do seminarium duchownego w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 14.07.1929 r. Jako wikary pełnił posługę duszpasterską w Piotrowicach, Jabłonkowie, Frysztacie i Wędryni (od jesieni 1937 r.). Gdziekolwiek się pojawił, tam organizował Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej.

Aresztowany 23.03.1940 r. i uwięziony w Cieszynie, skąd po wstępnych przesłuchaniach 28.04.1940 r. w transporcie zbiorowym wywieziony został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6871. Od 26.05.1940 r. w KL Mauthausen-Gusen, gdzie (według zeznania świadków) doświadczał ciągłego upokarzania i szykanowania przez obozową obsługę SS za jawne przyznawanie się do wiary w Boga i do kapłaństwa. Od 08.12.1940 r. ponownie przewieziony wraz z grupą więźniów do Dachau, oznaczony numerem 32086.

Wiosną 1942 r. uzewnętrzniły się skutki obozowych warunków życia – stwierdzono u niego początki gruźlicy płuc. Organizm walczył z chorobą i osłabieniem

przez kilka miesięcy. Zmarł 26.11.1942 r. – w oficjalnym dokumencie zgonu jako przyczynę śmierci podano „uszkodzenie serca i układu krążenia".

Bibliografia: M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 290; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 105; zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 60 wykazu); materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; *Ofiary okupacji hitlerowskiej i wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina,* s. 98; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór nr 2 (008); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 189; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 2, 1995, s. 55; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 175; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia. Słownik biograficzny*, t. I, 2012.

GOLDA KAROL SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.12.1914 r. w Tychach, syn Ludwika i Anny z d. Świerczyk. Naukę w szkole powszechnej rozpoczął w rodzinnej miejscowości, następnie uczęszczał do gimnazjum w Pszczynie. Mając 16 lat wstąpił do nowicjatu Zgromadzenia Salezjańskiego w Czerwińsku. 23.07.1932 r. złożył śluby czasowe. Dalszą formację uzupełniał w Marszałkach, gdzie ukończył ostatnie dwie klasy gimnazjalne. Po maturze wysłany do Daszawy do pracy wśród chłopców. W 1935 r. wysłany na studia teologiczne do Rzymu. Święcenia kapłańskie przyjął 18.12.1938 r. w Rzymie. Wybuch wojny w 1939 r. zastał go w Poznaniu. Wraz z innymi zakonnikami udał się do zakładu salezjańskiego w Lądzie. Aresztowany przez gestapo 31.12.1941 r. i przetransportowany do KL Auschwitz, 02.02.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 18160. Powodem aresztowania była spowiedź. Ksiądz Karol udzielał sakramentu pokuty zarówno w języku polskim jak i niemieckim. Często spowiadał się u niego jeden z żołnierzy niemieckich. Regulamin wojskowy okresu okupacji niemieckiej zabraniał żołnierzom przystępować prywatnie do sakramentów świętych. Prócz tego księżom polskim nie wolno było udzielać posług kapłańskich Niemcom. Ksiądz Karol zdawał sobie sprawę z przykrych następstw, które go czekały z tego powodu. Przeszedł pięć miesięcy męczeństwa, w czasie którego

nie oszczędzono mu bunkra głodowego. Zamordowany 14.05.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 7628/1942 potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 21:15, określenie przyczyny zgonu to: „Grippe bei Körperschwäche" (grypa przy osłabieniu serca). Trwa jego proces beatyfikacyjny.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 111; *Ludzie dobrej woli. Księga pamięci mieszkańców ziemi oświęcimskiej niosący pomoc więźniom KL Auschwitz*, pod red. H. Świebockiego, Oświęcim 2005, s. 391; APMA-B *Księga zgonów,* t. 6, s. 106; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 241.

GOLUS WOJCIECH OMI – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.08.1906 r. w Radzionkowie. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpił do zakonu oblatów Maryi Niepokalanej. Śluby zakonne złożył 15.08.1926 r. Po ukończeniu studiów teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 22.07.1931 r. Po święceniach pełnił posługę duszpasterską w parafii pw. św. Wojciecha w Radzionkowie. Nie jest znana pełna jego działalność duszpasterska do wybuchu wojny w 1939 r. Aresztowany 22.07.1941 r., więziony w Poznaniu, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, 30.10.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28062. Na skutek starań rodziny zwolniony 12.05.1942 r. z nakazem przymusowej pracy w Hanowerze jako woźny w fabryce. Po wojnie wyjechał do Kanady, gdzie pełnił posługę duszpasterską jako proboszcz parafii w St. Catharines w latach 1954–1961, a następnie parafii w Vancouver w latach 1961–1974. Zmarł w 1977 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 110.

GOŁĄB PIOTR SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.01.1888 r. w Schodniej k. Opola, syn Pawła i Agnieszki z d. Janik. W 1895 r. rozpoczął naukę w szkole elementarnej w Schodniej, którą ukończył w 1903 r. Następnie rozpoczął naukę w szkole zawodowej. Po roku wstąpił do Gimnazjum Słowa Bożego w Nysie. Po pięciu latach formacji w Niższym Seminarium wstąpił do Wyższego Seminarium Ojców Werbistów w Mödling w Austrii (SVD). Święcenia kapłańskie przyjął 01.10.1915 r. Po święceniach

zaciągnięty do armii, został sekretarzem lekarza szpitala wojskowego, w którym pomagał rannym żołnierzom. Po wojnie wrócił do Mödling, ukończył studia w 1919 r., po studiach teologicznych na Uniwersytecie Poznańskim (studia lingwistyczne) podjął pracę dydaktyczną w Rybniku w Niższym Seminarium Duchownym. Wraz z uczniami przeniósł się do Górnej Grupy, gdzie uczył języka polskiego. 05.02.1940 r. wszyscy werbiści zostali przewiezieni do obozów koncentracyjnych. O. Gołąb uwięziony został w KL Sachsenhausen, a stamtąd przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22601. Zmarł z wycieńczenia 26.05.1943 r. W 2003 r. został włączony w drugi proces beatyfikacyjny męczenników II wojny światowej.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 111.

GOSZYC MAKSYMILIAN – ksiądz katolidzki.

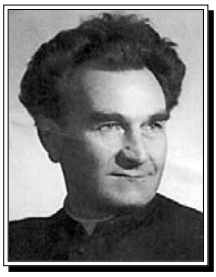

Urodzony 03.12.1915 r. w Żorach, syn Antoniego i Anny z d. Zniszczoł. Naukę w szkole powszechnej i Miejskim Gimnazjum Klasycznym ukończył w miejscu zamieszkania (matura w 1934 r.). W 1935 r. wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – Wydział Teologiczny UJ. W czerwcu 1939 r. uzyskał magisterium z teologii. Aresztowany 12.12.1939 r. przez niemiecką żandarmerię graniczną i uwięziony w Sanoku i Tarnowie. Po krótkim czasie przewieziony do KL Sachsenhausen, a stamtąd przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28062. Odzyskał 01.06.1941 r. wolność i niecałe trzy miesiące był w Seminarium Duchownym w St. Polten – inwigilowany przez gestapo. Powrócił na Śląsk i został wywieziony do Niemiec na przymusowe roboty. W grudniu 1941 r. wcielony do Wehrmachtu. W czasie urlopu w maju 1942 r. spędzanego w Landeck k. Innsbrucka zamierzał zdezerterować do Szwajcarii. Przez zdradzenie jego planów aresztowany i uwięziony w Landeck, potem w Wiedniu. W grudniu 1942 r. skierowany do armii gen. Rommla – Africakorps. Po krótkim pobycie w Antwerpii i w Nimes (na terenie Francji) sfałszował dokumenty osobiste i przez Monachium przybył 01.04.1943 r. do Tarnowskich Gór, potem do Generalnej Guberni. W 1945 r. po zakończeniu wojny rozpoczął 26.07.1945 r. pracę w Magistracie w Żorach. Udzielał się czynnie w życiu społecznym i politycznym występując na wiecach, agitując za nowymi władzami. Jednocześnie kontynuował starania o ponowne przyjęcie

do Śląskiego Seminarium Duchownego. Po 10.12.1945 r. wrócił do Seminarium Śląskiego w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1946 r. w Krakowie. Od 16.09.1946 r. pełnił zastępstwo jako wikariusz w parafii pw. św. Jana Nepomucena w Przyszowicach. Od 16.09.1946 r. w Krakowie, zastępca dziekana i kapelana garnizonu Kraków, od 01.03.1947 r. w Rzeszowie, w latach 1948–1950 w Katowicach, od 24.10.1950 r. w Gnieźnie i od 20.09.1957 r. w Skierniewicach. Kapelan 7 pułku Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w stopniu kapitana. Po powrocie do duszpasterstwa diecezjalnego w 1957 r. pracował jako substytut w parafii pw. św. Barbary w Górze k. Pszczyny (w latach 1957–1958) jako wikariusz w parafii pw. św. Franciszka w Wapienicy k. Bielska (w 1958 r.), pw. św. Klemensa w Miedźnej, pw. św. Andrzeja Boboli w Wirku, pw. Nawiedzenia NMP w Orzeszu, pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej, pw. Wniebowzięcia NMP w Lubecku, od 13.09.1961 r. rektor kościoła pw. Narodzenia NMP w Mysłowicach. Po przejściu 14.08.1987 r. na emeryturę zamieszkał na prebendzie w Mysłowicach, potem w Domu Emeryta w Katowicach. Zmarł 20.03.1999 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 215; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 112.

GÓRALIK JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.06.1889 r. w miejscowości Chrość k. Krakowa. Ukończywszy szkołę elementarną oraz gimnazjum w Krakowie (matura w 1907 r.) podjął studia na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 22.10.1911 r. Od 1911 r. rozpoczął posługę duszpasterską jako wikary na Żywiecczyźnie: w parafii pw. św. Marcina w Radziechowach, pw. św. Mikołaja w Rychwałdzie (1911–1917), pw. św. Katarzyny w Cięcinie (1919–1923). Okres spędzony w cięcińskiej parafii był dla niego okresem zdobywania nowych umiejętności działacza politycznego, organizatora. Był szanowany jako kapłan i kaznodzieja. Nie bał się trudnych wyzwań i takie też podejmował wśród parafian. Przeniesiony jako wikary do parafii pw. św. Salwatora w Krakowie. Od 1927 r. wikary parafii pw. św. Marcina w Podwilkach na Orawie. Kapelan rez. WP. W 1938 r. otrzymał nominację na proboszcza, a kolejnym wyróżnieniem była nominacja na dziekana dekanatu orawskiego, którą otrzymał 10.10.1935 r. Podjął szeroko zakrajaną działalność społeczno – polityczną, której celem było podniesienie

poziomu życia obywateli zarówno na płaszczyźnie materialnej jak i moralnej. Po napaści Niemiec na Polskę, 02.09.1939 r. ks. Góralik wraz z wikarym ks. Henrykiem Hubnerem i kilkudziesięcioma mieszkańcami Podwilka zostali aresztowani przez Niemców pod pozorem odwetu za śmierć, jaką poprzedniej nocy ponieśli we wsi ich żołnierze. Po aresztowaniu przewiezieni do Trzciany na Słowacji, od 08.12.1939 r. uwięzieni w oflagu w Rottenburgu nad Fuldą. Potem trafili do obozu żołnierskiego w Kaiser-Stainburch, następnie do obozu oficerskiego w Itzehoe w północnych Niemczech. Do KL Buchenwald ks. Góralik trafił 18.04.1940 r., upokarzany i przeznaczany do pracy ponad siły. Gdy zachorował i wymagał zabiegu operacyjnego, zabieg chirurgiczny przeprowadził potajemnie więzień, przedwojenny czeski lekarz. Wiosną 1942 r. księżom przebywającym w Buchenwaldzie odebrano prawa „jeńców honorowych" i skierowano ich do pracy w kamieniołomie. Wskutek wyczerpującej pracy drastycznie pogorszył się stan zdrowia ks. Góralika. 07.07.1942 r. kapłani w wagonach bydlęcych przewiezieni zostali do KL Dachau – zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 31208. W tym obozie kolejne warunki pracy ponad siły spowodowały, że 26.10.1942 r. zmarł w obozowym szpitalu.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 98; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 112; Informacja internetowa – Ks. Jan Góralik – Kapłan, Społecznik, Męczennik.

GÓREK FRANCISZEK – ksiadz katolicki.

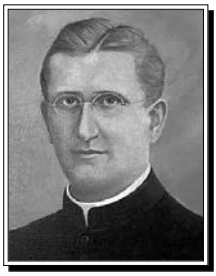

Urodzony 03.04.1882 r. w Rostkowicach k. Białej Prudnickiej – Śląsk Opolski, syn Konstantego. Po ukończeniu szkoły elementarnej kontynuował naukę w gimnazjum w Prudniku, następnie podjął studia teologiczne na Uniwersytecie we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1907 r. we Wrocławiu. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary w kościele pw. Aniołów Stróżów w Gostomii k. Prudnika, a później pełnił posługę kapłańską w parafii pw. św. Wawrzyńca w Dąbrowie Niemodlińskiej. Pełnil posługę w kościele pw. NSPJ w Rozmiarce, w kościele pw. św. Michała Archanioła w Orzegowie, w kościele pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie, w kościele pw. św. Jacka w Rozbarku. W placówkach, w których duszpasterzował jako wikary, stale i otwarcie pracował dla Polski, szczególną zaś aktywność wykazywał w czasie plebiscytu, znany ogólnie jako działacz i orędownik sprawy polskiej oraz wielki społecznik.

W latach 1922–1942 administrator i proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Bujakowie pow. rybnicki, w 1933 r. proboszcz w Ornontowicach. W okresie okupacji niemieckiej dwukrotnie aresztowany. Pierwszy raz 16.10.1939 r. w Niedobczycach. Drugi raz 21.01.1942 r., wpierw więziony w placówce gestapo w Rybniku, skąd 30.01.1942 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 29746. Zginął w tym obozie 18.07.1942 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 117–118; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 177; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 113.

GRABOWSKI STANISŁAW TChr – ksiądz katolicki.

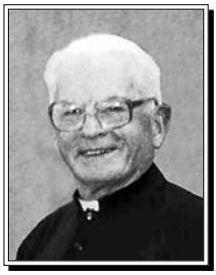

Urodzony 30.01.1911 r. w Kętach pow. Oświęcim, syn Ludwika i Marii z d. Mleczko. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w gimnazjum humanistycznym w Bielsku. Do Towarzystwa Chrystusowego wstąpił 14.08.1934 r. w Potulicach. Nowicjat rozpoczął 28.09.1935 r. Pierwszą profesję złożył 29.09.1935 r., drugą 29.09.1936 r. i dozgonną 11.01.1938 r. także w Potulicach. Studia filozoficzno – teologiczne rozpoczął 01.10.1931 r. w Krakowie na UJ, ukończone w czerwcu 1937 r. Święcenia kapłańskie przyjął 11.06.1938 r. w Poznaniu. Od 01.10.1936 do lipca 1938 r. prefekt domu studiów filozoficznych w Gnieźnie. Od 14.08.1938 do 27.10.1939 r. pełnił obowiązki Socjusza Magistra Nowicjatu w Potulicach. 27.10.1939 r. aresztowany i uwięziony w Bydgoszczy, 14.12.1939 r. przewieziony do Gdańska – Nowy Port. Od 14.12.1939 r. do kwietnia 1940 r. przebywał w KL Stutthof, od 13.04. do 12.12.1940 r. w KL Sachsenhausen i na końcu w KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22453. W tym obozie doczekał się wyzwolenia 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Od lipca do listopada 1945 r. ks. Grabowski był kapelanem obozu przesiedleńców w Niedermarschbergu, potem do sierpnia 1946 r. w Siegen w Westfalii. Do Poznania wrócił 14.08.1946 r. i w październiku objął obowiązki magistra nowicjatu kolejno: w Poznaniu do czerwca 1947 r., w Puszczykowie od czerwca 1947 do 16.09.1949 r., w Ziębicach od 16.09.1949 do 29.05.1951 r., w Bydgoszczy od 29.05.1951 do 29.05.1958 r., w Morasku od sierpnia 1958 do 19.03.1959 r. i w Ziębicach do 04.03.1960 r. Z dniem 01.03.1960 r. przeniesiony na Pomorze

Zachodnie, gdzie początkowo pracował w Szczecinie jako pomocnik duszpasterski. Następnie 01.09.1961 r. został administratorem parafii pw. św. Józefa w Stargardzie Szczecińskim i pełnił swe obowiązki przez dwie kadencje. Od 06.07.1963 r. też przełożony domu w Stargardzie. Zwolniony z obowiązków w Stargardzie Szczecińskim 01.08.1969 r. przyjął nominację na stanowisko wikariusza przy parafii pw. Ścięcia Św. Jana Chrzciciela w Morasku z rezydencją w Suchym Lesie. 20.08.1977 r. został kapelanem przy kaplicy Sióstr Misjonarek w Morasku. Trzy lata później był wikariuszem przy kościele parafialnym Chojnica – Morasko w okresie 20.08.1980–1993 r. Zmarł 30.01.1996 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 114; Strona Internetowa Towarzystwa Chrystusowego; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej, Andrychowskiej, itd., – słownik biograficzny,* 2008.

GRABSKI LEON – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.05.1915 r. w Międzybrodziu Bialskim pow. bialski, syn Karola i Katarzyny z d. Pyrtek. Po ukończeniu nauki w szkole powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Po zakończeniu studiów święcenia kapłańskie przyjął w 1940 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Narodzenia NMP w Gdowie k. Wieliczki. Aresztowany 23.08.1941 r. za powielanie i kolportaż gazetki konspiracyjnej, uwięziony w więzieniu Montelupich w Krakowie. Stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Auschwitz, 10.01.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 25459. Zginął 09.03.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 2205/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 16:00, określenie przyczyny zgonu to: „Grippe bei Körperschwäche" (grypa przy wyczerpaniu organizmu).

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 147; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, s. 98; APMA-B Księga zgonów, t. 2, s. 703; APMA-B Księga zgonów, t. 2, s. 703.

GRANIECZNY ALFONS – ksiądz katolicki.
Urodzony 11.08.1897 r. w Zaborzu k. Zabrza, syn Franciszka i Marii z d. Galonska. Do szkoły elementarnej i gimnazjum uczęszczał w Zaborzu. W 1917 r. powołany do wojska, w którym służył przez rok. Egzamin dojrzałości zdał w 1918 r. Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, kontynuował je na Uniwersytecie Poznańskim. Święcenia kapłańskie przyjął 17.12.1922 r. w Poznaniu. Posługę duszpasterska sprawował jako wikariusz w Kwiecieszu i Łęknie (archidiecezja poznańska). Aktywny członek związku filaretów przy polskim komisariacie plebiscytowym. W czasie plebiscytu na Śląsku agitował za Polską. W 1923 r. poprosił o przyjęcie w szeregi duchowieństwa Administracji Apostolskiej Polskiego Śląska. W latach 1924–1926 wikariusz w parafiach: pw. Wniebowzięcia NMP w Wodzisławiu Śląskim i pw. św. Jerzego w Rydułtowach. Od 01.09.1926 r. katecheta w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Katowicach. Był także członkiem Komisji Muzyki Kościelnej Diecezji Katowickiej (od 1925 r.) oraz patronem Związku Młodzieży Polskiej na okręg katowicki. Od 1934 r. pełnił funkcję katechety w Niemieckiej Szkole Wydziałowej i Miejskim Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Katowicach. Zmarł 04.07.1937 r. w Katowicach.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

GRELEWSKI STEFAN dr, Sługa Boży – ksiądz katolicki,

Urodzony 03.07.1898 r. w Dwikozach pow. sandomierski, syn Michała i Eufrozyny z d. Jarzyna. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Sandomierzu, następnie w gimnazjum w Lubartowie. Wstąpił do seminarium duchownego w Sandomierzu. Święcenia kapłańskie przyjął w październiku 1921 r. Rozpoczął studia z prawa kanonicznego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, które dokończył w Strasburgu w 1924 r. uzyskując doktora prawa. W latach 1920–1921 przebywał na Górnym Śląsku i brał udział w kampanii plebiscytowej. W 1925 r. mianowany Generalnym Sekretarzem Związku Robotników Chrześcijańskich w Radomiu. W latach 1928–1931 pracował jako prefekt szkół powszechnych męskich, od stycznia 1932 r. do wybuchu wojny w 1939 r. w Państwowym Męskim Gimnazjum w Radomiu. Aresztowany 24.01.1941 r. wraz z młodszym bratem Kazimierzem, przetransportowany do KL Auschwitz, zarejestrowany

w obozowej ewidencji jako więzień nr 10444. Po nie ustalonym czasie przewieziony został do KL Dachau i zarejestrowany jako więzień nr 25281. Zmarł w tym obozie 09.05.1941 r. Beatyfikowany przez Jana Pawła II 13.06.1999 r. w grupie 108 błogosławionych męczenników II wojny światowej.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 115.

GRIM EMANUEL ps. „Ema G.", „Promienisty", „Ślązak" – ksiądz katolicki.

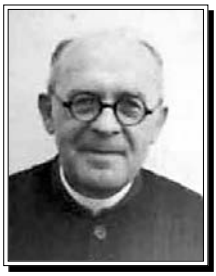

Urodzony 01.01.1883 r. w Karwinie, syn Józefa i Weroniki z d. Wodzik. Ukończywszy szkołę ludową uczył się w Gimnazjum Polskim w Cieszynie (matura w 1904 r.). Następnie studiował teologię w Widnawie i Wrocławiu. Po otrzymaniu święceń kapłańskich 23.07.1908 r. posługę duszpasterską rozpoczął w 1909 r. jako wikary w parafii pw. św. Mikołaja w Rychwałdzie, potem w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach, w parafii pw. Bożego Ciała w Jabłonkowie. W Cieszynie był katechetą w latach 1911–1913, tajny szambelan J. Św., proboszcz parafii pw. Dobrego Pasterza w Istebnej, w 1914 r. w Brennej, w parafii pw. Wszystkich Świętych w Górkach Wielkich, w parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie (1935–1937). Współorganizator Koła Teologów Polskich w Widnawie, działacz Związku Śląskich Katolików – jego prezes od 1929 do 1939 r. Działacz Związku Zachodniego, Związku Powstańców Śląskich, Związku Górali Śląskich, Macierzy Szkolnej oraz Związku Spółek Rolnych. 01.09.1939 r. ewakuowany w głąb Polski z wojskiem polskim. Po miesiącu wrócił do swojej parafii. Aresztowany przez gestapo 09.11.1939 r. i uwięziony w Cieszynie. Po zwolnieniu z więzienia końcem grudnia 1939 r., skierowany na przymusowe prace do Generalnej Guberni, skąd wrócił dopiero po zajęciu Istebnej przez armię sowiecką. Zmarł 18.10.1950 r. Za działalność w okresie międzywojennym uzyskał szereg odznaczeń państwowych, m.in. Złoty Krzyż Zasługi, Gwiazdę Górnośląską, Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Order Polonia Restituta oraz Srebrny Wawrzyn Polskiej Akademii Literatury.

Bibliografia: archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 14, cz. 25 (039); Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 177.

GROHS ALOIS – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.06.1907 r. w Łabędach k. Gliwic. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 28.01.1934 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 12.03.1934 r. jako wikary w parafii pw. Świętego Krzyża w Miechowicach. Od 04.03.1935 r. w parafii pw. św. Marcina Biskupa w Tarnowie Opolskim, gdzie 17.03.1936. r. został administratorem parafii. Od 22.09.1938 r. wikariusz w parafii pw. Wszystkich Świętych w Raszowej, pełnił też obowiązki kapelana w filii parafii raszowskiej w Krośnicy. 09.06.1939 r. został administratorem parafii w Raszowej. W komentarzu do listu pasterskiego, odczytywanego w niedzielę 30.11.1941 r., porównał narodowy socjalizm do reżimu komunistycznego. Żandarm z Izbicka, który znajdował się wtedy na chórze kościoła, doniósł o tym do gestapo, skutkiem czego 04.12.1941 r. został aresztowany i przewieziony do więzienia śledczego w Opolu. Mimo starań rodziny i władz kościelnych nie został zwolniony, ale wcielono go do kompanii karnej Wehrmachtu i skierowano na front na Bałkanach. Tam podczas ostrzału artyleryjskiego ok. 26.10.1944 r. został ciężko ranny. Zmarł w szpitalu polowym w Zagrzebiu 01.11.1944 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

GROHS DE ROSENBURG WŁADYSŁAW ps. „Feliks", „Skarga" – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.07.1910 r. w Krakowie, syn Franciszka i Małgorzaty z d. Sehn. Po ukończeniu szkoły ludowej i gimnazjum dalszą naukę kontynuował w seminarium duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1933 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii pw. Św. Klemensa w Zawoji, następnie był wikarym w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Milówce k. Żywca i w kościele pw. św. Trójcy w Czernichowie pod Krakowem.

W 1938 r. przeniesiony do Oświęcimia, gdzie oprócz pełnienia obowiązków katechety był instruktorem harcerstwa. W pierwszych dniach września 1939 r. wraz z uczniami gimnazjum ukrył na plebanii dokumenty kancelarii szkolnej i zbiór biblioteczny. W okresie okupacji zaangażował się w ruchu oporu – w organizacji konspiracyjnej ZWZ/AK. Był członkiem sztabu tej organizacji, pełniąc funkcję kapelana

Obwodu Oświęcimskiego ZWZ/AK (i równocześnie kapelana Inspektoratu Bielskiego ZWZ/AK). Bardzo zaangażowany w niesienie pomocy więźniom KL Auschwitz (członek tajnego Komitetu Niesienia Pomocy Więźniom Politycznym Obozu Oświęcimskiego – działającym przy ZWZ/AK Obwodu Oświęcimskiego). Jego pomoc więźniom polegała na przesyłce do obozu żywności, lekarstw, zaś uwięzionym księżom przesyłał hostie, wino mszalne. W jego mieszkaniu w Oświęcimiu do końca lipca 1942 r. odbywały się spotkania i odprawy konspiracyjne członków ZWZ/AK. W nocy 16/17.07.1942 r. aresztowany, wpierw przebywał w więzieniu gestapo w Oświęcimiu, następnie przeniesiony do więzienia w Katowicach, skąd po dziesięciu dniach został zwolniony, lecz przeniesiony jednocześnie w inne miejsce wykonywania posługi duszpasterskiej – do Kęt. Oczywiście w tej miejscowości kontynuował działalność konspiracyjną, skutkiem czego 10.11.1944 r. został ponownie aresztowany i przekazany do KL Auschwitz – umieszczony w bloku 11. Brał udział 18.01.1945 r. w marszu ewakuacyjnym – „marszu śmierci" z Oświęcimia do Wodzisławia Śl., skąd więźniowie przetransportowani zostali koleją do KL Mauthausen. Mimo ciężkich warunków jakie panowały w obozie przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 05.05.1945 r. Po wojnie wykonywał obowiązki duszpasterskie w Jaworznie, w Kętach i kolejno w parafii pw. św. Andrzeja Ap. w Osieku k. Oświęcimia (1949–1964), stamtąd przeniesiony do parafii pw. św. Klemensa w Wieliczce. Zmarł 20.12.1977 r. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, czterokrotnie Medalem Wojska Polskiego, Krzyżem Armii Krajowej i pośmiertnie Krzyżem Oświęcimskim.

Bibliografia: *Ludzie dobrej woli, Księga pamięci mieszkańców ziemi oświęcimskiej niosący pomoc więźniom KL Auschwitz*, pod red. H. Świebockiego, Oświęcim 2005, opr. H. Ślisz, s. 170–172; Sprawdzone w APMA-B; A. Cyra *Pozostał po nich ślad,* Oświęcim 2006, s. 61, 70; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 99.

GRUNT JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.10.1865 r. w Wójtowej Wsi k. Gliwic, syn Tomasza i Antoniny z d. Szuba. Ukończywszy szkołę ludową od 24.08.1877 r. kontynuował naukę w gimnazjum w Gliwicach (matura w 1887 r.). Następnie rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Jako student przez pewien czas był asystentem we wrocławskim ogrodzie botanicznym. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1891 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary parafiach: pw. św. Wawrzyńca w Wirku od 08.08.1891 r., krótko w parafii

pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie, w parafii pw. św. Wawrzyńca w Strzelcach Opolskich od 18.10.1892 r., gdzie opiekował się więźniami w tamtejszych zakładach karnych. Już w pierwszych latach kapłaństwa odważnie występował przeciwko szerzonym wówczas ideom socjalistycznym. Od 28.08.1894 r. skierowany do parafii pw. św. Wojciecha w Mikołowie. Pełnił tam kolejno funkcje wikariusza i administratora. W latach 1899–1902 administrator w parafii pw. św. Andrzeja w Szczodrowie w powiecie sycowskim. Mieszkał wtedy w pobliskiej Ostrowinie. W 1902 r. mianowany proboszczem w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy (dawniej Imielnica), pow. strzelecki. W Mikołowie, Ostrowinie i Imielnicy ujawnił się jego wielki talent społecznikowski. Za wybitne zasługi na polu społecznym został odznaczony niemieckim Krzyżem Zasługi. Będąc proboszczem w Imielnicy związał się mocno z polskim ruchem narodowym, dążąc do przyłączenia Górnego Śląska do Polski. W kazaniach i katechezie agitował za Polską, za co spotykały go szykany ze strony władz niemieckich. 20.03.1920 r. oświadczył na ambonie, że przechodzi do polskiego obozu. Organizował wiece, na których przekonywał, że w czasie plebiscytu należy głosować za Polską. Autor broszury 150 lat niewoli pruskiej – czyli męczeństwo polskiego ludu śląskiego pod rządami pruskimi (Mikołów 1920 r.). Jego działalność spotkała się z gwałtownym sprzeciwem ze strony niemieckiej. Za obrazę nauczyciela 27.10.1920 r. skazany przez sąd w Opolu na grzywnę. Po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski w 1922 r. przeniósł się na ten teren. Od marca 1923 r. duszpasterz w parafii pw. NSPJ w Brzezinach Śląskich. 06.12.1923 r. został mianowany administratorem, a kilka miesięcy później proboszczem w parafii pw. św. Michała Archanioła w Ornontowicach, opiekował się ponadto w parafii różnymi organizacjami katolickimi. Zmarł nagle 18.11.1933 r. w Ornontowicach i tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 55.

GRUSZKA ZOFIA (JÓZEFA) – siostra zakonna.

Urodzona w 1901 r. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpiła do zakonu jadwiżanek, śluby zakonne złożyła w 1928 r. w Pielgrzymowicach pow. pszczyński. Zmarła 23.05.1945 r. w Bogucicach podczas działań wojennych (ofiara wojny – frontu).

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 292.

GRYCMAN JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.12.1887 r. w Turzy, pow. raciborski, syn Józefa i Genowefy z d. Wieńcierz. Po ukończeniu szkoły elementarnej i prywatnego rocznego kursu przygotowawczego zdał w 1903 r. egzamin do czwartej klasy gimnazjalnej w Gliwicach (matura w 1909 r.). Studium teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Marii Magdaleny Bielszowicach, potem w parafii pw. Narodzenia NMP w Pszowie. Przez jakiś czas pracował zastępczo w parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Marklowicach, parafii pw. NSPJ w Rogowie. Od 22.08.1914 r. przeniesiony do Jełowej k. Opola. Od 01.06.1916 r. lokalista w Roszczowskim Lesie, skąd w czasie powstania w maju 1921 r. musiał uchodzić razem z innymi księżmi. Aresztowany, po krótkim czasie zwolniony z aresztu, przebywał jakiś czas w Dziergowicach. Po podziale Śląska 06.06.1922 r. mianowany administratorem w parafii pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Bojszowych. W czasie okupacji niemieckiej aresztowany 15.01.1942 r. i uwięziony na trzy tygodnie w Pszczynie. Zwolniony z zakazem urzędowania w parafii, internowany przez trzy i pół roku, przebywał w klasztorze oo. salwatorianów w Trzebnicy i Rybniku (Gaszowicach). Zmarł 22.02.1948 r. po krótkiej chorobie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 178.

GRANIECZNY SYLWESTER OMI – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.01.1913 r. w Gaszowicach pow. rybnicki, syn Józefa i Anastazji z d. Porwoł. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. Juniorat odbył w Krobi (1926–1927) i w Lublińcu (1927–1932). Nowicjat rozpoczął 14.08.1932 r. w Marklowicach i tam 15.08.1933 r. złożył pierwsze śluby. Śluby wieczyste złożył 15.08.1936 r. w Obrze. Studia filozoficzne odbył w Krobi (1933–1935), a teologiczne w Obrze (1935–1939). Święcenia kapłańskie przyjął 12.08.1938 r. Od 24.05.1939 r. otrzymał obediencję do polskiej prowincji. 01.08.1939 r. przydzielony do junioratu w Lublińcu. W lutym 1940 r. musiał opuścić Lubliniec, wcielony do prowincji

niemieckiej, gdyż deklarował się jako Polak. Udał się na Święty Krzyż. Aresztowany przez gestapo 03.04.1940 r. razem z trzema pozostałymi ojcami, uwięzieni zostali w Kielcach. Po ukończeniu przesłuchań, 06.05.1940 r. wrócił do klasztoru na Świętym Krzyżu. Następnie znalazł schronienie na probostwie w Słupi Nowej i tam pracował aż do końca wojny. W 1946 r. przydzielony do domu poznańskiego oblatów i przez cztery lata studiował na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Wrócił do Lublińca i pracował jako profesor w junioracie. W 1952 r. przydzielony do Marklowic, gdzie otwarto nowe Niższe Seminarium Duchowne, gdzie w latach 1953–1956 pełnił funkcję profesora, superiora w latach 1956–1959, i znowu profesora w latach 1959–1962. W 1963 r. przeszedł do Gdańska, a od 01.07.1969 r. znów był profesorem w Marklowicach. Zmarł 24.10.1973 r. w Rydułtowach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

GRUSZKA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.10.1909 r. w Hajdukach Wielkich, syn Wiktora i Marii z d. Juszczak. Do szkoły powszechnej uczęszczał w miejscu zamieszkania, następnie uczył się w Klasycznym Gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura w 1930 r.). Po maturze odbył służbę wojskową, absolwent Szkoły Podchorążych w Śremie, potem podoficer 75 Pułku Piechoty w Królewskiej Hucie. W 1931 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 28.06.1936 r. Po święceniach przez dwa miesiące był na zastępstwie duszpasterskim w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach. Od września 1936 r. wikary w parafii pw. MB Różańcowej w Halembie. Po wybuchu II wojny światowej był krótko substytutem w parafii pw. św. Urbana w Woli. Następnie wikary w parafiach: pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej, parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach. W 1942 r. zadenuncjowany przez jednego z parafian za słuchanie spowiedzi w języku polskim. Usunięty z parafii i przymusowo wcielono do Wehrmachtu, gdzie służył w formacjach sanitarnych na Zachodzie Europy. Udało mu się zbiec z armii niemieckiej i przedostać do wojska polskiego. Po zakończeniu działań wojennych osiadł w Glasgow w Szkocji i pełnił funkcję duszpasterza zamieszkałych tam Polaków. Zmarł nagle 11.11.1974 r. w Glasgow, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

GRZEGORCZYK FRANCISZEK OFM – kleryk.
Urodzony 29.09.1911 r. w Łagiewnikach Śląskich. Kleryk – zakonnik Zakonu Braci Mniejszych. 25.09.1939 r., w tzw. Czarny poniedziałek, przebywający w Warszawie śląscy franciszkanie zginęli w stolicy podczas bombardowania: kleryk Franciszek Grzegorczyk, o. Franciszek Hatko, a także benedyktyn o. Jozafat Ostrowski. Ten ostatni był historykiem, prowadził bibliotekę klasztorną i muzeum w Lubiniu – autor kilku poważnych publikacji historycznych, we wrześniu 1939 r. kapelan Wojska Polskiego.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 69.

GÜRTLER JOACHIM ANTONI – kleryk.

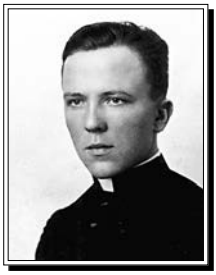

Urodzony 01.11.1918 r. w Rudzie Śląskiej, syn Szymona i Zofii z d. Migura. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscu zamieszkania kontynuował dalszą naukę w gimnazjum koedukacyjnym w Rudzie Śląskiej (matura 17.05.1938 r.). 25.05.1938 r. zgłosił się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił dalsze studiowanie i 04.09.1939 r. klerycy udali się do domu. Joachim straciwszy w obozie ojca musiał podjąć pracę zarobkową, by pomóc w utrzymaniu rodziny – podjął pracę w firmie w Łabędach. W miejscu pracy zaangażował się w działalność ruchu oporu, niosąc nielegalnie pomoc ludziom w ciężkiej sytuacji materialnej, ale w zakres działań konspiracyjnych wchodziła także działalność propagandowa. 06.09.1940 r. został aresztowany ks. Jan Macha, zaś następnego dnia aresztowani zostali trzej bracia: Joachim, Stefan i Józef – przetransportowani do więzienia śledczego w Mysłowicach. Z Mysłowic 03.07.1942 r. przeniesiony został do więzienia w Bytomiu, gdzie oczekiwał na zbliżające się śledztwo. 17.07.1942 r. odbyła się rozprawa sądowa w Katowicach, podczas której Joachim otrzymał wraz z ks. Janem Machą i Leonem Rydrychem wyrok śmierci. Wyrok został wykonany 03.12.1942 r. przez zgilotynowanie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; *Więzienia hitlerowskie na Śląsku, w Zagłebiu Dąbrowskim i w Częstochowie 1935–1945*, Śląski Instytut Wydawniczy, Katowice 1983, pr. zb. pod red. A. Szefera, s. 36.

GUZY ALEKSANDER – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.11.1902 r. w Piekarach, syn Jana i Józefy z d. Bebiołków. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1914 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Bytomiu. Jako członek filaretów brał bezpośredni udział w III powstaniu. Szykanowany za to, nie mógł już wrócić do bytomskiego gimnazjum, więc po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski kontynuował naukę w gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura 28.06.1924 r.). Podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownego w Krakowie na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1929 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach. W grudniu 1930 r., z powodu kłopotów zdrowotnych, nie mógł zostać kapelanem przy Zakładzie Głuchoniemych w Rybniku, został więc wysłany do pracy duszpasterskiej w parafii pw. św. Mikołaja w Warszowicach (od 1930 r.), parafii pw. św. Michała Archanioła w Skrzyszowie, Tychach (04.02.1931 – grudzień 1932 r.), Orzegowie (grudzień 1932 – wrzesień 1933 r.), Markowicach (wrzesień 1933 – 1936 r.), parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach (1936–1937). W październiku 1937 r. mianowany kapelanem w szpitalu w Piaśnikach. W początkowym okresie okupacji niemieckiej aresztowany 19.05.1940 r. i więziony w Żorach, Rybniku, stamtąd 26.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 12550. Od 16.08.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Od 08.12.1940 r. przeniesiony ponownie do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 21955. Na interwencję ks. H. Gwóździa i ks. F. Woźnicy o jego zwolnienie z powodu choroby płuc otrzymali z gestapo odpowiedź, że nie może zostać zwolniony, gdyż na niedawną propozycję podpisania Volkslisty w obozie oświadczył: „Ich bin und bleibe Pole" (Jestem i pozostanę Polakiem). Wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Pozostał w Treimanie w ramach Duszpasterstwa Obozów polskich w okręgu Linz, skąd wyjechał do USA. Zmarł 05.09.1958 r. w Buffalo w USA, tam pochowany.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 126–127; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 178; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 118.

GWÓŹDŹ HILARY – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.12.1903 r. w Piekarach Śląskich, syn Teodora i Jadwigi z d. Kokocińska. Po ukończeniu szkoły powszechnej do gimnazjum uczęszczał najpierw

w Bytomiu, gdzie był aktywnym członkiem „Związku Filaretów". Przyjmował w czasie plebiscytu przyjeżdżających na głosowanie emigrantów z Polski oraz kolportował ulotki, nalepki itp. Skierowanie do tej pracy podpisał dr Jan Hlond, ówczesny zastępca Komisarza Plebiscytowego. Po podziale Śląska przeniósł się do polskiego gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura w 1923 r.). Podjął studia teologiczne w tworzącym się Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie na UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1928 r w Katowicach. Od 16.07.1928 r. rozpoczął posługę duszpasterską jako wikary w Wodzisławiu Śl. W kwietniu 1930 r. mianowany notariuszem katowickiej kurii biskupiej. W 1934 r. mianowany Dyrektorem Misji Wewnętrznej i kierownikiem Diecezjalnego Sekretariatu Rekolekcyjnego. W okresie okupacji niemieckiej był łącznikiem pomiędzy kurią a wygnanymi biskupami – informował biskupów o sytuacji w diecezji i przekazywał z kolei ich decyzje do Katowic. W 1946 r. został członkiem Diecezjalnej Rady Administracyjnej, a 14.03.1947 r. mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej w Katowicach. W 1951 r. złożył prośbę o zwolnienie z urzędu kanclerza, w której decyzję swą motywował stale pogarszającym się stanem zdrowia – został szefem wydawnictwa diecezjalnego przy Księgarni św. Jacka oraz przy Ars Catholica. Od 13.03.1953 r. ustanowiony administratorem w Strumieniu. W 1960 r. mianowany wizytatorem parafii dziekańskich w dekanatach: Katowice – Południe, Katowice – Północ oraz mysłowickim, rudzkim, siemianowickim i tyskim, którą to funkcję spełniał do 1970 r. W 1975 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 01.09.1984 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

HAJZER CHISPINIANA – siostra zakonna.

Urodzona w 1893 r. Po ukończeniu szkoły elementarnej zdecydowała o wstąpieniu do zakonu. Śluby zakonne złożyła w 1918 r. w Zgromadzeniu Ubogich Sióstr Szkolnych De Notre Dame w Strumieniu. Zmarła podczas działań wojennych 03.04.1945 r. jako ofiara wojny.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 295.

HARAZIM (HARAZIN) FRANCISZEK SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.08.1885 r. w Osinach k. Żor, syn Karola i Marii z d. Sojka. Po ukończeniu szkoły elementarnej w 1901 r. dostał się do Zakładu Salezjańskiego w Oświęcimiu i po czterech latach wstąpił do nowicjatu w Daszawie. Pierwsze śluby zakonne złożył 27.01.1907 r., a wieczyste w 1910 r. Asystencję odbył w Oświęcimiu i w zakładzie w Gorycji. Studia teologiczne odbywał w Foglizzo Cabavese w latach 1911–1915. Święcenia kapłańskie przyjął 29.05.1915 r. w Ivrei we Włoszech. Wrócił do Polski i podejmował zlecone mu funkcje: w 1916 r. nauczyciel w Zakładzie Oświęcimskim, w latach 1916–1918 dyrektor miejscowego gimnazjum. W latach 1918–1929 radca Studentatu Filozoficznego w Krakowie, od 1920 r. jego dyrektor. W latach 1922–1927 dyrektor gimnazjum w Aleksandrowie Kujawskim, po czym powrócił na „Łosiówkę" w Krakowie. W latach 1938–1939 r. na „Łosiówce" pełnił funkcje profesora i radcy Instytutu Teologicznego. Aresztowany przez gestapo 23.05.1941 r. i po krótkim pobycie w więzieniu Montelupich w Krakowie został przewieziony 26.06.1941 r. wraz z innymi do KL Auschwitz, gdzie następnego dnia został w bestialski sposób zamordowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HAROŃSKI LEON ps. „ks. Leski" – ksiadz katolicki.

Urodzony 05.09.1899 r. w Królewskiej Hucie, syn Józefa i Berty z d. Król. Po ukończeniu szkoły elementarnej w 1914 r. przyjęty do Niższego Seminarium Duchownego Księży Misjonarzy w Nowej Wsi k. Krakowa. Pod koniec I wojny światowej wcielony do wojska, musiał przerwać naukę. Walczył na Litwie i w Belgii. Po wojnie pracował jako nauczyciel języka polskiego w Gierałtowicach, Knurowie i Przyszowicach.

Z wojska został zdemobilizowany i natychmiast stawił się do dyspozycji Polskiego Komisariatu Plebiscytowego jako nauczyciel języka polskiego. Współorganizator I powstania śląskiego na terenie Rudy Śląskiej. Aresztowany przez Grenzschutz, osadzony w więzieniach w Żorach i Gliwicach. Czynny w latach 1920–1921 w akcji plebiscytowej na terenie Przyszowic, Gierałtowic i Knurowa. Brał udział w III powstaniu śląskim. Ukończył gimnazjum w Krotoszynie (matura

w 1922 r.). Potem przez rok pracował w dyrekcji kopalń w Knurowie. W 1923 r. rozpoczął studia w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, od 1924 r. przeniósł się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1928 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary parafii pw. NMP Królowej Polski w Czechowicach, potem wikary w parafii: pw. MB Wszechpośredniczki Łask i Św. Antoniego w Jedłowniku, pw. św. Wojciecha w Radzionkowie, pw. św. Bartłomieja Ap. w Bieruniu Starym. Następnie duszpasterz w parafii pw. NSPJ w Niedobczycach, pw. św. Jerzego w Dębieńsku i pw. Podwyższenia Świętego Krzyża w Brzezinach. 26.08.1933 r. mianowany administratorem parafii pw. Św. Marcina w Lesznej Górnej pow. cieszyński. Aresztowany w pierwszych dniach października 1939 r. i więziony w Nieborowicach, Gliwicach i Rawiczu. 16.10.1939 r. przetransportowany do KL Buchenwald, gdzie pracował w kamieniołomach. 21.02.1940 r. pobity, trafił na izbę chorych – zmarł 22.02.1940 r., prawdopodobnie uśmiercony zastrzykiem fenolu. Odznaczony Śląską Wstęga Walecznych i Zasługi.

Bibliografia: Materiały udostępnione przez IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* Warszawa 1978, t. I, s. 127, 153, 158, t. III, s. 178; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (175); Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 55–56.

HAWEŁKA KAROL SI – brat zakonny.

Urodzony 01.11.1913 r. w Pielgrzymowicach k. Pszczyny, syn Jana i Agnieszki z d. Herman. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpił 23.07.1934 r. do zakonu jezuitów w Starej Wsi. Pełnił funkcję furtiana w Krakowie. Podczas II wojny światowej aresztowany przez gestapo 10.11.1939 r., uwięziony na Montelupich w Krakowie, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Auschwitz. Po zwolnieniu z obozu przebywał od sierpnia 1940 r. u rodziny w Pielgrzymowicach, pracował w latach 1942–1944 na polecenie władz okupacyjnych przy budowie nasypu kolejowego i budowie mostów. Później był furtianem w Krakowie (1944–1951), w Kłodzku (1951–1959), w Nowym Sączu (1959–1960), we Wrocławiu (1960–1983) i ponownie w Nowym Sączu (1983–1988). Zmarł 21.06.1988 r. w Nowym Sączu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HEINTZEL (HEINZEL) JÓZEF SDB – ksiądz katolicki.
Urodzony 24.10.1873 r. w Katowicach, syn Adolfa i Franciszki z d. Dull. Po ukończeniu szkoły elementarnej należał do pierwszej grupy polskich młodzieńców przybyłych do Włoch, by tam zdobyć średnie i wyższe wykształcenie. Najpierw przebywał w Valsalice i Foglizzo. Nowicjat salezjański odbył w Ivrei w latach 1894–1895. Pierwsze śluby zakonne złożył 04.10.1895 r. Tam powierzono mu obowiązki wychowawcy (asystenta) i nauczyciela polskiej młodzieży w Lombriasco, gdzie jego uczniem był przyszły prymas August Hlond. Wysłany do Portugalii studiował teologię. Święcenia kapłańskie przyjął 28.04.1901 r. w Lizbonie. W latach 1912–1917 pełnił funkcję katechety w Zakładzie im. Lubomirskich w Krakowie. W 1924 r. przeniesiony do Czerwińska, a dwa lata później został przełożonym placówki w Poznaniu. Kierował nią przez rok. Aresztowany przez gestapo 06.01.1940 r. w Lądzie, zwolniony w maju 1940 r. Drugi raz aresztowany w Łodzi 06.10.1941 r. i uwięziony w Konstantynowie k. Łodzi, skąd 30.10.1941 r. w transporcie zbiorowym przewieziony został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28205. Zginął przez zagazowanie w tzw. transporcie inwalidów 06.05.1942 r. (urzędowa data śmierci 14.07.1942 r.).

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HERRMANN TEOFIL CM prof. dr – ksiądz katolicki.

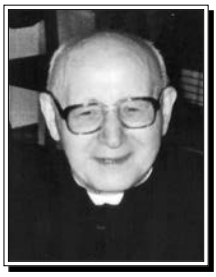

Urodzony 12.08.1921 r. w Szerokiej k. Jastrzębia Zdroju, syn Pawła i Justyny z d. Kocur. Po ukończeniu w 1933 r. szkoły powszechnej w Szerokiej rozpoczął naukę w Małym Seminarium Księży Misjonarzy w Krakowie. 30.10.1933 r. wstąpił do Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a'Paulo. Po zdaniu matury w 1941 r. rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Wilnie, które w marcu 1942 r. musiał przerwać z powodu likwidacji seminarium. 03.03.1942 r. został aresztowany i więziony najpierw w Łukiszkach, a od 30.10.1942 r. w Poniewieżyku. Zwolniony jesienią 1943 r. z powodu pogarszającego się zdrowia, wyjechał do Krakowa i kontynuował tajne studia seminaryjne. Święcenia kapłańskie przyjął 05.05.1945 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary parafii pw. św. Józefa w Żaganiu. W latach 1951–1957 pracował w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie jako ojciec duchowny. Będąc wikarym w parafii pw. Świętego Krzyża w Warszawie studiował jednocześnie na Wydziale Teologicznym ATK uzyskując tytuł doktora.

W latach 1957–1958 pełnił obowiązki dyrektora seminarium internum w Krakowie, a także wykładowcy w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy. W latach 1958–1967 wicerektor Seminarium Duchownego w Gdańsku-Oliwie, w latach 1967–1971 rektor Seminarium. W 1971 r. wyjechał do Gościkowa-Paradyża, gdzie do 1975 r. był rektorem i wykładowcą w Wyższym Seminarium Duchownym. W latach 1975–1977 przebywał w Rzymie, gdzie przygotował rozprawę habilitacyjną. W 1980 r. założył Apostolat Maryjny. Zmarł 09.09.2003 r. w Warszawie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HLOND AUGUST abp, kard., prymas Polski – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.07.1881 r. w Brzęczkowicach (obecna dzielnica Mysłowic). Uczył się w szkole salezjańskiej, skąd w wieku 12 lat został wysłany do Włoch na dalszą naukę. 13.10.1886 r. wstąpił do zgromadzenia księży salezjanów, gdzie 03.10.1887 r. złożył śluby zakonne. Święcenia kapłańskie przyjął 23.09.1905 r. w Krakowie. Przez cztery lata pracował w domach salezjańskich w Oświęcimiu, Krakowie, Przemyślu i Lwowie. W 1919 r. stanął na czele prowincji salezjańskiej niemiecko – austriacko – węgierskiej z siedzibą w Wiedniu. 07.07.1922 r. papież Pius XI mianował go administratorem apostolskim Górnego Śląska. 14.12.1925 r. został pierwszym biskupem nowej diecezji katowickiej. 24.06.1926 r. powołany na arcybiskupstwo gnieźnieńsko – poznańskie, co wiązało się z objęciem godności prymasa Polski. 20.06.1927 r. otrzymał kapelusz kardynalski. Jako duszpasterz i administrator aktywnie działał na rzecz powołania Akcji Katolickiej oraz Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. W obliczu najazdu niemieckiego opuścił teren Rzeczypospolitej razem z rządem. Wyjechał do Watykanu, następnie do Francji. Aresztowany przez gestapo 03.02.1944 r., internowany w Paryżu, później umieszczony w klasztorach w Bar-le-Duc i Wiedenbrück. Po wyzwoleniu przez Amerykanów wyjechał do Rzymu, skąd 20.07.1945 r. wrócił do Poznania. 08.09.1948 r. w Częstochowie dokonał aktu symbolicznego oddania narodu pod opiekę Niepokalanego Serca Maryi. Zmarł 22.10.1948 r. w Warszawie. Odznaczony Orderem Orła Białego w 1936 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 13; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 57.

HOLECKI JÓZEF SDB – kleryk.
Urodzony 22.09.1919 r. w Podlesiu – dzielnica Katowic. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1933 r. zapisał się do Małego Seminarium w Pogrzebieniu, cztery lata później wstąpił do nowicjatu salezjańskiego. 02.08.1937 r. w Czerwińsku złożył śluby zakonne. Przez rok był studentem filozofii w Marszałkach, następnie w 1938 r. w Wyższej Szkole Ogrodnictwa w Poznaniu. W czasie II wojny światowej aresztowany przez gestapo i wywieziony do obozu izolacyjnego w Lądzie n. Wartą131, gdzie pełnił obowiązki kościelnego. Przetransportowany do KL Buchenwald, po jakimś czasie przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21907. Zmarł 08.02.1943 r. na tyfus.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 121.

HOLEWIK FLORIAN WILHELM OFM – brat zakonny.
Urodzony 06.04.1907 r. w Pielgrzymowicach, syn Jana i Ludwiny z d. Cimała. Po ukończeniu szkoły powszechnej 05.03.1932 r. wstąpił do zakonu. Habit III Zakonu przyjął 26.09.1932 r. w Panewnikach – imię zakonne Florian. Jako tercjarz został skierowany do Wielunia, gdzie przebywał do 1936 r. Nowicjat I Zakonu rozpoczął 18.03.1936 r. w Panewnikach. Profesję czasową złożył 09.04.1937 r. w Panewnikach i w tej miejscowości pozostał do 1939 r. W marcu 1939 r. przeniesiony do Miejskiej Górki. Od stycznia 1940 r. przebywał w domu rodzinnym w Pielgrzymowicach. W tym czasie pracował przy parafii jako kościelny i grabarz. W 1943 r. przymusowo wcielony do wojska niemieckiego. Po trzech miesiącach otrzymał urlop, po którym nie wrócił do wojska – zdezerterował i ukrywał się przez dwa lata. Po wojnie w 1945 r. wrócił do klasztoru. Profesję wieczystą złożył 06.02.1948 r. w Panewnikach i w tej miejscowości pozostał do 1951 r. W latach 1951–1952 przebywał w Kobylinie w charakterze gospodarza, kwestarza i kościelnego, a od 1952 r. w klasztorze w Opolu najpierw w charakterze kościelnego, potem w charakterze gospodarza i kwestarza. Zmarł 05.01.1983 r. w Opolu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

[131] W latach 1940–1941 w pocysterskim opactwie i klasztorze (dziś Zakladzie Saleziańskim) w Lądzie n. Wartą Niemcy zorganizowali przejściowy obóz dla polskich duchownych, przez który przeszło ok. 152 kapłanów z diecezji włoclawskiej, gnieźnieńskiej, warszawskiej, poznańskiej, plockiej i częstochowskiej oraz zakonnicy z kilku zgromadzeń. Z Lądu wywożeni byli do KL Dachau.

HOLUBARS HENRYK – ksiądz katolicki.

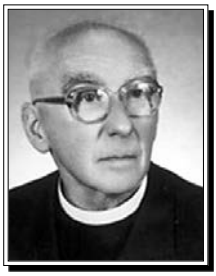

Urodzony 11.08.1911 r. w Nisku n. Sanem k. Stalowej Woli, syn Maksymiliana i Marii z d. Krejcia. Po ukończeniu nauki w szkole powszechnej uczył się w Państwowym Gimnazjum w Bielsku (matura w 1930 r.). Podjął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 30.06.1935 r. w Katowicach. Po święceniach był na zastępstwie wakacyjnym w Domu Sióstr Boromeuszek w Rybniku, gdzie pełnił funkcję kapelana. We wrześniu 1935 r. mianowany katechetą w żeńskiej szkole powszechnej w Cieszynie oraz pomocniczym kapelanem w Domu Ojców Bonifratrów w Cieszynie. W okresie okupacji niemieckiej został zmuszony do opuszczenia diecezji katowickiej i do końca wojny przebywał w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Przytkowicach k. Kalwarii Zebrzydowskiej, gdzie pełnił obowiązki wikariusza. Od maja 1945 r. katecheta w Państwowym Liceum Pedagogicznym i w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Cieszynie, także członek Miejskiej Rady Narodowej i Komisji Lokalowej oraz wiceprezes PZZ Koło Cieszyn. W lutym 1949 r. mianowany duszpasterzem akademickim przy Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego. Jesienią 1949 r. katecheta Szkoły Ogólnokształcącej Męskiej Stopnia Podstawowego i Licealnego w Zawierciu. W 1950 r. otrzymał dekret wikariusza do parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. W 1952 r. mianowany egzaminatorem prosynodalnym z katechetyki i komisarzem Konwentu Sióstr św. Elżbiety w Cieszynie. Od stycznia 1955 r. wikariusz w parafii pw. św. Mikołaja w Bielsku. W styczniu 1957 r. powrócił do pracy katechetycznej w Cieszynie. W uznaniu zasług otrzymał tytuł radcy duchownego i kanonika honorowego Kapituły Katedralnej w Katowicach. Od maju 1964 r. do przejścia w 1972 r. na emeryturę był wykładowcą pedagogiki, katechetyki i psychologii, wygłaszał niedzielne kazania oraz tygodniowe cykle konferencji wieczornych dla wczasowiczów podgórskich miejscowości diecezji katowickiej: Brennej, Koniakowa, Ustronia i Wisły. Był niezwykle uduchowioną osobowością, ale przede wszystkim katechetą i kaznodzieją. Zmarł 09.02.1986 r. w Cieszynie.

Bibliografia: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. I, wyd. 1993, s. 128; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 178; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HOSZYCKI ALOJZY OFM – ksiądz katolicki.
Urodzony 17.06.1908 w Chorzowie Batorym (Bismarckhütte), syn Jana i Anny z d. Beluch. Po ukończeniu szkoły powszechnej, 29.07.1926 r. rozpoczął nowicjat w klasztorze franciszkanów w Wieluniu, imię zakonne Jacek, gdzie również złożył pierwszą profesję czasową. Następnie odbył studia filozoficzno-teologiczne w Osiecznej, Miejskiej Górce i Wronkach. 31.07.1930 r. złożył śluby wieczyste. Święcenia kapłańskie przyjął 07.05.1933 r. Po święceniach skierowany do pracy w wydawnictwie franciszkańskim w Panewnikach. W latach 1935–1938 duszpasterz w Pakości, a do wybuchu II wojny światowej w Wieluniu. Lata okupacji spędził w Pabianicach, gdzie do 1942 r. posługiwał jako kapelan sióstr zakonnych. Z końcem 1942 r. nielegalnie udzielał posług kapłańskich miejscowym Polakom. Aresztowany przez gestapo i więziony pod zarzutem słuchania audycji radiowych. Po zakończeniu wojny powrócił do Katowic, ale wkrótce został skierowany do pracy duszpasterskiej na Ziemiach Zachodnich. Pracował w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Dziadowej Kłodzie k. Oleśnicy, 25.08.1946 r. objął parafię pw. MB Częstochowskiej w Łagiewnikach Dzierżoniowskich. Aresztowany 20.12.1948 r. przez UB, przesłuchania odbywały się w Świdnicy i we Wrocławiu, gdzie był bity – zeznania zostały wymuszone. 30.08.1949 r. spreparowano akt oskarżenia, w którym został posądzony o współpracę z Niemcami. Podczas rozprawy o. Hoszycki odwołał wcześniejsze zeznania. Został skazany na karę śmierci i przepadek mienia. Pomimo starań o rewizję procesu w Sądzie Najwyższym zostały one odrzucone. Po orzeczeniu sądu o. Hoszycki przebywał w więzieniu w Sieradzu i Wronkach. 17.10.1955 r. został zwolniony z więzienia, udał się do klasztoru na Gruszkach w Miejskiej Górce. Został objęty amnestią z 27.04.1956 r. Zmarł 04.10.1969 r. w Krosnowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HÜBNER HENRYK – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.07.1913 r. w Żywcu, syn Alfreda i Walerii z d. Wrężlewicz. Ukończywszy szkołę powszechną i ośmioklasowe Gimnazjum w Żywcu, studiował na Wydziale Teologii UJ w Krakowie. Swięcenia kapłańskie otrzymał w 1938 r. Posługę duszpasterska rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Marcina w Podwilku na Orawie, kapelan rez. WP. Gdy rozpoczęła się okupacja niemiecka, 02.09.1939 r. aresztowany razem z ks. Janem Góralikiem. Uwięzieni w miejscowości

Trzciany na Słowacji, następnie internowani w obozach jenieckich, m.in. Stalag XVII A Kaisersteinbruch, Oflag X A/Z Itzehoe i od 08.12.1939 w Oflag IX A/Z Rotenburg. Stamtąd 18.04.1940 r. przesłany do KL Buchenwald. Wykupiony z obozu przez rodzinę w 1942 r., wrócił do domu rodzinnego w Żywcu. Do zakończenia wojny znajdował się pod stałą obserwacją gestapo, pracował jako pracownik fizyczny w hurtowni tytoniu i rozlewni octu. Od 01.05.1945 r. znowu wykonywał posługę duszpasterską, prowadził naukę katechetyczną w Szkole Powszechnej w Żywcu, Kolebach, Zasadniczej Szkole Zawodowej w Żywcu. Zmarł w styczniu 1980 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 100; *Słownik Biograficzny Żywiecczyzny,* t. II, 1995, s. 104–105, oprac. S. Białożyt.

HUPA WIKTOR OFM – ksiądz katolicki.

Urodzony 19.10.1912 r. w miejscowości Zawady pow. Rawicz, syn Kaspera i Katarzyna z d. Żurek. Po ukończeniu szkoły powszechnej dalszą naukę na poziomie średnim kontynuował w Rybniku w tamtejszym Niższym Seminarium Duchownym (Collegium Seraphicum) prowadzonym przez franciszkanów. Po ukończeniu piątej klasy gimnazjum w 1930 r. na własną prośbę i za zgodą rodziców został przyjęty do rocznego nowicjatu w Wieluniu, należącym do prowincji śląsko-wielkopolskiej franciszkanów – imię zakonne Fortunat. Pierwsze śluby zakonne złożył 27.10.1931 r. w Wieluniu. Po nowicjacie, w 1931 r. został przyjęty do Wyższego Seminarium Duchownego, gdzie rozpoczął studium filozoficzne i uzupełniał wykształcenie średnie. Studium filozoficzne mieściło się wtedy w klasztorze w Osiecznej k. Leszna. Tam przebywał do 1934 r., po czym przeniósł się do Wronek, gdzie w Wyższym Seminarium Duchownym podjął studia teologiczne wyższego stopnia, ukończone w 1938 r. Święcenia kapłańskie przyjął 26.09.1937 r. we Wronkach. Po święceniach, po rocznym studium teologicznym, został wysłany do Belgii, by na uniwersytecie w Louvain podjąć specjalistyczne studia z zakresu historii Kościoła. Tam zastała go wojna. Pod koniec grudnia 1939 r. razem z ochotnikami przybył do Francji, gdzie odkomenderowano go do polskiej podchorążówki w Coetquidon. Po zajęciu Francji przez Niemcy znalazł się w Anglii jako kapelan armii polskiej. Będąc kapelanem I Dywizji Pancernej brał udział w bitwie pod Falaise

w Normandii i tam zginął 20.08.1944 r. w czasie niemieckiego przeciwnatarcia na wzgórze „Maczuga".

Postscriptum: Według niektórych relacji o. Hupa biegł z krzyżem i flagą Czerwonego Krzyża, aby powstrzymać ogień czołgu niemieckiego, skierowany na posterunek opatrunkowy z rannymi, wówczas został trafiony serią karabinu maszynowego z czołgu. Według innych informacji padł od strzału strzelca wyborowego w czasie posługi kapłańskiej, udzielanej rannym w czasie bitwy. W czasie bitwy nosił skórzaną torbę na piersiach, w której przechowywał Eucharystię i oleje do namaszczenia chorych. Został pochowany na polskim cmentarzu wojskowym w Langannerie we Francji. Odznaczony Orderem Virtuti Militari.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

HUWER JÓZEF SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 14.03.1895 r. w Rogowie pow. rybnicki, syn Jana i Joanny z d. Mrozek. Edukację rozpoczął od miejscowej szkoły powszechnej, następnie uczył się w Gimnazjum Zgromadzenia Słowa Bożego w Nysie. W 1909 r. przyjęty do Niższego Seminarium Misyjnego w Nysie. W okresie I wojny światowej w latach 1914–1918 jako licealista zgłosił się ze St. Gabriel ochotniczo do armii pruskiej. W 1915 r. został ranny w plecy na froncie francuskim, w 1917 r. odznaczony krzyżem żelaznym II klasy. 16.03.1919 r. udał się do St. Gabriel w Austrii celem rozpoczęcia nowicjatu zakonnego. Tam również odbył całą formację zakonno-kapłańską. 29.09.1923 r. złożył śluby wieczyste. 17.12.1924 r. przyjął święcenia diakonatu. Święcenia kapłańskie otrzymał 13.05.1925 r. W latach 1926–1928 był ekonomem w Domu Misyjnym pw. św. Józefa w Górnej Grupie. W okresie 1928–1929 odbył studia matematyczno-przyrodnicze w Poznaniu, lecz w czasie przeprowadzania eksperymentu chemicznego uległ zatruciu. Po wypadku na uczelni w Poznaniu wysłany na leczenie do Blatten (Szwajcaria) w latach 1930–1932. Zły stan zdrowia zmusił go do przerwania nauki. Do wybuchu II wojny światowej w 1939 r. przebywał w Bruczkowie pow. gostyński. Początkowo sprawował tam funkcję dyrektora majątku zakładu misyjnego i prokuratora, a w 1939 r. otrzymał nominację na urząd rektora. Od rozpoczęcia okupacji niemieckiej Zarząd majątku przeszedł w ręce niemieckie, zaś Zakład Misyjny stał się obozem pracy dla uwięzionych z okolicy księży i braci zakonnych. O. Huwer stanął wobec alternatywy

wyjazdu do GG albo pobytu w więzieniu w Bruczkowie. Wybrał pobyt w dotychczasowym miejscu pobytu. Został wywieziony do KL Buchenwald i tam zginął 09.01.1941 r. Trwa jego proces beatyfikacyjny.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; Informacja Daniela Jakubczyka.

JAMROZY (AMROZY) TEOFIL – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.04.1904 r. w miejscowości Larysz k. Mysłowic, syn Franciszka i Zofii z d. Bołdys (w 1966 r. zmienił nazwisko na Amrozy). Przez sześć lat uczęszczał do szkoły ludowej w Laryszu, w 1916 r. wstąpił do niemieckiego gimnazjum państwowego w Mysłowicach (matura w 1924 r.). Po maturze podjął naukę w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1929 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach. W listopadzie 1930 r. posłany został do parafii pw. św. Mikołaja w Warszowicach k. Żor, a od początku grudnia 1930 r. udał się do parafii pw. św. Jerzego w Dębieńsku. W sierpniu 1931 r. rezydował na zastępstwie jako wikary w parafii pw. św. Jerzego w Rydułtowach, a we wrześniu tymczasowo w parafii pw. NSPJ w Mysłowicach. Od początku października 1931 r. aż do sierpnia 1934 r. wikary w parafii pw. św. Anny Janowie, następnie w parafii pw. św. Jadwigi w Szopienicach, od 01.09.1938 r. w Rybnej-Strzybnicy. Od 28.11.1939 r. administrator parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Gostyni Śląskiej. W okresie okupacji niemieckiej aresztowany, lecz data aresztowania i miejsce uwięzienia nieznane. Funkcję administratora parafii w Gostyni Śląskiej pełnił do listopada 1953 r., kiedy to mianowany został wikariuszem substytutem w parafii pw. św. Anny w Pruchnej. W lutym 1954 r. otrzymał nominację na administratora tej parafii. Na własną prośbę w lipcu tegoż roku został zwolniony z obowiązków administratora. Zamieszkiwał jako komorant w Leszczynach, a od 1956 r. w Radlinie. W 1966 r. przeniósł się do Gaszowic, w 1972 r. mieszkał krótko w Hołdunowie, by ostatecznie osiąść w Goczałkowicach-Zdroju u sióstr salwatorianek. Zmarł 30.11.1981 r., pochowany w Goczałkowicach-Zdroju.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 178.

JANIK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.09.1908 r. w Jankowicach pow. chrzanowski, syn Floriana i Julii z d. Szymonik. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w gimnazjum w Wadowicach (matura 1928 r.). W tym samym roku wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1933 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. MB Królowej Różańca Św. w Łaziskach Górnych, potem w parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach Śląskich. Po wybuchu II wojny światowej został zmuszony do opuszczenia Górnego Śląska. Lata okupacji niemieckiej spędził na terenie Generalnej Guberni w archidiecezji krakowskiej. W pracy duszpasterskiej pomagał wtedy w Janowicach, Szczakowej i Babicach. Po zakończeniu wojny powrócił do parafii w Siemianowicach Śląskich. We wrześniu 1947 r. mianowany administratorem, a dziesięć lat później proboszczem w parafii pw. św. Jana Nepomucena w Pogwizdowie. W 1970 r. przeszedł na emeryturę, ale nadal pozostał czynny w duszpasterstwie. Od września 1972 r. aż do śmierci był kapelanem ss. Boromeuszek w Cieszynie. Zmarł nagle 31.12.1974 r. w Cieszynie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

JARCZYK JAN – ksiądz katolicki.

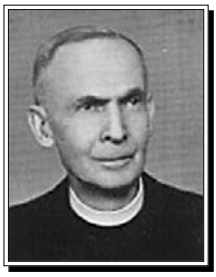

Urodzony 27.01.1886 r. w Bujakowie pow. bielski, syn Konstantyna i Eufemii z d. Polak. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum bytomskiego wstąpił na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1911 r. Posługę duszpasterską rozpoczął pełnić w Lędzinach (1911–1913), Trzebnicy (1913–1914), Głogówku (1914–1918). W okresie walki plebiscytowej był wikarym w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach (1918–1923).

Już podczas studiów był nazwany „starym działaczem od czasów akademickich", zaangażowany aktywnie w akcji plebiscytowej po stronie polskiej, za co był nękany przez niemieckich osadników. 21.09.1923 r. mianowany sędzią prosynodalnym i notariuszem. Od 09.12.1925 r. sędzia, następnie oficjał (1927–1930) Sądu Biskupiego w Katowicach. W latach 1926–1930 pełnił obowiązki egzaminatora prosynodalnego oraz radcy duchownego Kurii Biskupiej w 1926 i 1931 r. Oprócz prac w administracji młodej struktury kościelnej

wykazywał też aktywność na polu naukowym, zwłaszcza w okresie przed utworzeniem diecezji. Po odejściu z Kurii rozpoczął pracę duszpasterską w parafii pw. Św. Ap. Filipa i Jakuba w Mysłowicach. Od 12.12.1939 r. substytut w parafii pw. św. Mikołaja w Lublińcu. Pełnił tę funkcję przez cały okres II wojny światowej, do maja 1945 r. Prześladowany przez gestapo za zaangażowanie w okresie plebiscytowym. Dekretem z 14.02.1943 r. pozwolono mu na odprawianie Mszy św. w parafii pw. NMP Królowej w Kokotku, który także należał do parafii lublinieckiej. 12.05.1945 r. ustanowiony administratorem parafii pw. NSPJ w Nakle, a następnie od 10.09.1947 r. jej proboszczem. Pełnił tę posługę do 18.09.1967 r., kiedy to przeszedł na emeryturę. Zmarł 10.02.1969 r. w Nakle, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

JASKÓŁKA PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 24.06.1914 r. w Orzegowie – dzielnica Rudy Śląskiej, syn Piotra i Anny z d. Wyżgoł. Po ukończeniu szkoły powszechnej i liceum w Katowicach (matura w 1933 r.), jesienią 1933 r. wstąpił do Nowicjatu OO. Oblatów w Marklowicach. Święcenia kapłańskie przyjął w 1939 r. Wybuch II wojny światowej spowodował, że dostał się do Włoch, gdzie w Rzymie rozpoczął studia prawa kanonicznego na Uniwersytecie Gregoriańskim, a potem do Francji. Od 1941 r. pracował wśród wychodźstwa polskiego we Włoszech. Po zajęciu przez Niemców Francji został internowany i znalazł się w obozie (nieznana nazwa), skąd po zwolnieniu wrócił do rodzinnego Orzegowa, gdzie od 29.04.1946 r. pracował jako wikary w kościele pw. św. Michała Archanioła. W 1947 r. za zgodą przełożonych zakonnych został inkardynowany do diecezji katowickiej. W 1950 r. przeniesiono go do Radzionkowa w charakterze wikariusza parafialnego w kościele pw. św. Wojciecha, otrzymując jednocześnie polecenie utworzenia nowej placówki duszpasterskiej w parafii pw. św. Michała Archanioła w Suchej Górze. W 1979 r. z uwagi na stan zdrowia przeniesiony na emeryturę, do końca życia pomagał duszpastersko w parafii św. Jakuba Starszego Ap. w miejscowości Lubsza Śląska. Zmarł 10.04.1992 r. w Psarach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

JELITO JÓZEF dr hab. – ksiądz katolicki.

Urodzony 04.03.1887 r. w Lipinach Śląskich (Świętochłowice), syn Mikołaja i Joanny z d. Bahs. Szkołę elementarną ukończył w rodzinnej miejscowości, a naukę w Gimnazjum Klasycznym w Królewskiej Hucie (matura w 1909 r.). Studiował teologię na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Zapisał się także na Wydział Filozoficzny, gdzie uczył się języka akkadyjskiego i pisma klinowego. Uzyskał tytuł doktora filozofii. Należał do polskiej tajnej organizacji akademickiej. Po ukończeniu studiów teologicznych święcenia kapłańskie otrzymał 18.06.1914 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął w Łabędach. Od sierpnia 1914 do września 1918 r. kapelan wojskowy w szpitalu wojskowym w Gliwicach, następnie do końca sierpnia 1919 r. w zakładzie dobroczynnym w Berlinie. Po powrocie na Śląsk, do końca kwietnia 1920 r. administrator parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Ligocie Turawskiej. W czasie kampanii plebiscytowej agitował ludność do opowiedzenia się podczas głosowania za Polską. W 1920 r. przeniesiony do Siemianowic, gdzie do końca sierpnia 1923 r. pełnił obowiązki wikarego w parafii pw. Krzyża Świętego. W 1922 r. współorganizator pierwszego w tym mieście polskiego gimnazjum, które prowadził jako dyrektor od września 1923 do końca sierpnia 1928 r., pełniąc równocześnie obowiązki katechety. Zwolniony z tego stanowiska, podjął pracę katechety w Państwowym Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Katowicach, w którym uczył do 1933 r. W tym czasie był także wizytatorem diecezjalnym wizytującym szkoły powszechne w Radzionkowie. W 1934 r. mianowany notariuszem i referentem Kurii Diecezjalnej w Katowicach. W tym samym roku habilitował się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego. Habilitację przeniósł do Krakowa, gdzie na Wydziale Teologicznym UJ wykładał przez pewien czas języki hebrajski i akkadyjski. Cały wolny czas poświęcał studiom nad historią starożytnego Wschodu, był współpracownikiem Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. W czasie II wojny światowej pracował w kurii katowickiej. Był członkiem Diecezjalnej Rady Administracyjnej. Po wojnie wykładał w wyższych seminariach duchownych we Wrocławiu (1947–1950) i Nysie (1949–1958) egzegezę Starego Testamentu. W 1947 r. mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej w Katowicach. W związku ze złym stanem zdrowia w listopadzie 1956 r. złożył prośbę o zwolnienie z pracy kurialnej. Przychylono się do niej dopiero po dwóch latach. Po przejściu na emeryturę poświęcił się pracy naukowej. Zmarł 09.03.1967 r., pochowany w Katowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

JESIONEK MIECZYSŁAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 27.08.1909 r. w Załężu, syn Wiktora i Anastazji z d. Tabor. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Załężu, a od 1922 r. kontynuował naukę w Gimnazjum Klasycznym w Katowicach (matura w 1930 r.). Po maturze wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 30.06.1935 r. w Katowicach. Po święceniach był na zastępstwie wakacyjnym w parafiach: pw. Narodzenia NMP w Żyglinie, pw. MB Bolesnej w Rybniku. W charakterze wikariusza duszpasterzował w parafiach: pw. św. Mikołaja w Bielsku, pw. Imienia NMP i pw. św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich. Od lutego 1939 r. do wybuchu II wojny światowej katecheta w Państwowym Gimnazjum w Mikołowie. Potem przez kilkanaście miesięcy kapelan w szpitalu w Mikołowie. Był także krótko substytutem w parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Gostyni Śląskiej i wikariuszem w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Katowicach. W listopadzie 1940 r. mianowany substytutem w parafii pw. św. Stanisława w Suszcu, w czerwcu 1942 r. otrzymał nominację na administratora parafii. Aresztowany 13.11.1943 r. przez gestapo i uwięziony w Pszczynie, zwolniony 30.11.1943 r. W sierpniu 1952 r. uzyskał prawo używania tytułu proboszcza. W 1976 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał czasowo na probostwie w Suszcu. W 1995 r. otrzymał nominację na kanonika honorowego Kapituły Metropolitalnej w Katowicach. Zmarł 25.08.1997 r. w Katowicach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 178–179.

JEŻ IGNACY bp – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.07.1914 r. w Radomyślu Wielkim k. Mielca. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczeń katowickiego Gimnazjum Państwowego (matura 31.05.1932 r.). W szkole należał do harcerstwa i Sodalicji Mariańskiej. Po maturze wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym UJ. Studia ukończył tytułem magistra teologii. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1937 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach Wielkich. W latach 1938–1939 kapelan hufca męskiego ZHP z siedzibą w Świętochłowicach. W sierpniu 1942 r. aresztowany przez gestapo

– oskarżony o zorganizowanie „manifestacji" o charakterze antypaństwowym. Uwięziony w Katowicach, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 37196. Odzyskał wolność 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Już wolny trafił do koszar wojsk lotniczych w okolicach Göppingen k. Stuttgartu, gdzie w obozie dla Polaków kierował ośrodkiem opieki duszpasterskiej. Do Polski powrócił w połowie maja 1946 r. Pięć miesięcy później mianowany katechetą w Katolickim Gimnazjum w Katowicach, które w 1959 r. przekształcono w Niższe Seminarium Duchowne. 20.04.1960 r. mianoway przez papieża Jana XXIII biskupem – sufraganem gnieźnieńskim, z oddelegowaniem do administracji apostolskiej w Gorzowie Wielkopolskim. 28.06.1972 r. papież Paweł VI mianował ks. Ignacego Jeża biskupem nowo utworzonej diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Ingres do katedry koszalińskiej odbył się 22.10.1972 r. 01.08.1989 r. bp Jeż złożył rezygnację z obowiązków biskupa diecezjalnego, którą papież Jan Paweł II przyjął 01.02.1992 r. W ramach Konferencji Episkopatu Polski był wieloletnim członkiem i przewodniczącym Komisji ds. Środków Społecznego Przekazu (1973–1994), należał też do Komisji Duszpasterstwa. Odznaczany i honorowany licznymi godnościami: 02.06.2007 r. odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski. 28.06.2007 r. Senat KUL przyznał biskupowi Ignacemu Jeżowi medal Za zasługi dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. 20.06.2007 r. obchodził 70-lecie święceń kapłańskich. Zmarł 16.10.2007 r. w klinice Gemelli w Rzymie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 179; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

JĘDRYSIK SEWERYN OP ps. „Jacentowicz", „Wallenstein"
– ksiądz katolicki.

Urodzony 26.08.1893 r. w Kamieniu Śląskim. Po ukończeniu szkoły ludowej w rodzinnej miejscowości, w 1907 r. rozpoczął naukę w gimnazjum klasycznym w Nysie (matura w 1913 r.). Następnie podjął studia filozoficzne na uniwersytecie w Wiedniu. Po wybuchu I wojny światowej powołany do armii niemieckiej. Aby uniknąć służby opuścił Wiedeń i wyjechał do Krakowa. W grudniu 1914 r. pod pseudonimem „Jacentowicz", wstąpił w Nowym Targu do I Brygady

Legionów Polskich. Przeszedł cały szlak bojowy brygady, począwszy od walk nad Nidą (marzec-kwiecień 1915 r.), pod Konarami (16–23.05.1915 r.), do zmagań nad Styrem i Stochodem (11.1915 – 07.1916 r.). Uczestniczył m.in. w bitwie pod Kostiuchnówką 04–07.07.1916 r. Od lata 1917 r. przez rok ukrywał się w Małopolsce Wschodniej. Nie mógł się ujawnić, gdyż był poszukiwany przez Niemców za dezercję. W listopadzie 1918 r. rozpoczął studia na UJ, gdzie wstąpił do Legii Akademickiej. Następnie ukończył w Warszawie Szkołę Podchorążych Piechoty. Z WP został wyreklamowany do pracy na terenie plebiscytowym Górnego Śląska w lipcu 1920 r. Rozpoczął pracę w śląskiej organizacji bojowej. W marcu 1921 r., po utworzeniu Dowództwa Obrony Plebiscytu, został komendantem organizacji na powiat strzelecki. Przyjął wówczas pseudonim „Wallenstein". Z chwilą wybuchu III powstania śląskiego, w pierwszych dniach maja 1921 r. wraz z podległymi sobie oddziałami opanował znaczną część powiatu strzeleckiego, m.in. rodzinny Kamień Śląski. Następnie oba dowodzone przez niego bataliony weszły w skład Brygady „Bogdan". Dzięki zasługom bojowym stał się jednym z najbardziej popularnych powstańczych dowódców. Po zakończeniu III powstania wstąpił do zakonu dominikanów w Krakowie. Wyjechał na studia do Rzymu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1927 r. w Rzymie. Osiadł w klasztorze w Krakowie, prowadząc ożywioną działalność społeczną. Aktywnie działał w Związku Powstańców Śląskich. Powołany w szeregi WP został proboszczem parafii wojskowej w Słonimiu n. Szczarą na Białorusi i kapelanem 20 Dywizji Piechoty. Od marca 1939 r., po wejściu dywizji w skład Armii „Modlin", przebywał w rejonie Mławy jako szef Służby Duszpasterskiej 20 Dywizji. Posiadał wówczas stopień majora. Tam zastał go wybuch II wojny światowej. Podzielił los innych kapelanów. Osadzony w Oflagu IV A Hohenstein, następnie przewieziony do Oflagu IX A Rotenburg. 18.04.1940 r. wraz z grupą kapelanów został (wbrew Konwencji Genewskiej z 27.07.1929 r., zapewniającej pobyt kapelanów w skupiskach jenieckich), przewieziony z Rotenburga 18.04.1940 r. do KL Buchenwald. 07.07.1942 r. wraz z innymi kapelanami osadzony w KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako nr 31211. Zamordowany w tym obozie 05.09.1942 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 99; *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s 152–153; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 60.

JĘDRZEJCZYK LEOPOLD – ksiądz katolicki.

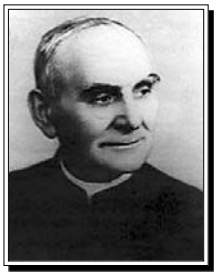

Urodzony 17.11.1875 r. w Czerwięcicach pow. raciborski, syn Ryszarda i Marianny z d. Tomecka. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Raciborzu, następnie uczył się w gimnazjum we Wrocławiu. Po maturze przyjęty na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1902 r. Pierwszą posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Tarnowskich Górach. W lipcu 1905 r., ze względu na słaby stan zdrowia (przebyta gruźlica), został skierowany do pracy duszpasterskiej w parafii pw. Opatrzności Bożej w Jaworzu k. Legnicy. Od października 1906 do lutego 1908 r. administrator w paraii pw. św. Szczepana w Brynicy pow. opolski. 06.02.1908 r. powierzono mu parafię pw. Trójcy Świętej w Boguszycach k. Opola. Podczas I wojny światowej niósł pomoc ludności polskiej pod zaborem rosyjskim. Należał do grupy księży uchodźców, którzy za swą działalność byli zmuszeni do opuszczenia dotychczasowych placówek. Musiał ratować się ucieczką za swoje zaangażowanie podczas plebiscytu. Działał już przed Plebiscytem, pełniąc m.in. funkcję wiceprezesa Towarzystwa Oświaty im. św. Jacka w Opolu, założonego w 1917 r. W czasie I wojny światowej niósł pomoc ludności Królestwa Polskiego. 25.10.1921 r. objął parafię pw. św. Marii Magdaleny w Lubomi, zatwierdzony jako proboszcz w czerwcu 1924 r. Pełnił również funkcję wicedziekana dekanatu pszowskiego. 01.12.1937 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Witkowie k. Gniezna. Po wybuchu II wojny światowej, aresztowany 14.12.1939 r. i więziony w Gnieźnie, Krakowie na Montelupich. Zwolniony 19.12.1939 r. z obowiązkiem przesiedlenia do Generalnej Guberni. Przebywał w Krakowie, Skawinie i Ryczowie k. Krakowa, gdzie był administratorem parafii. Po zakończeniu wojny powrócił do Witkowa. 01.10.1945 r. mianowany kapelanem w zakładzie ss. Boromeuszek w Siemianowicach, a od końca 1950 roku pełnił funkcję kapelana w Świerklańcu. Zmarł 20.01.1958 r. w Świerklańcu, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 179; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 61.

JOSIŃSKI ROBERT – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.04.1888 r. w Bralinie, syn Antoniego i Franciszki z d. Gogol. Ukończył szkołę elementarną w rodzinnej miejscowości, następnie kontynuował naukę

w gimnazjum w Kępnie i gimnazjum we Wrocławiu (matura w 1908 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Studiował także przez sześć semestrów slawistykę. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 28.06.1912 r. jako wikary w parafii pw. św. Pawła Nowym Bytomiu. W styczniu 1916 r. otrzymał dekret wikariusza w berlińskiej parafii św. Jadwigi. W Berlinie był także nauczycielem religii w gimnazjum i szkole elementarnej. Po zdaniu w 1917 r. egzaminu proboszczowskiego powierzono mu kurację pw. Wniebowzięcia NMP w Arnswalde. Został zaangażowany przez pochodzącego również z Bralina ks. Michała Lewka do prac plebiscytowych na Górnym Śląsku. Po plebiscycie i podziale Śląska przeniósł się na teren Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego. W kwietniu 1922 r. tymczasowo zawiadował parafią w Nowym Bytomiu. Od 1925 r. mianowany stałym katechetą w Gimnazjum Państwowym w Katowicach. W 1929 r. uhonorowany odznaczeniem Pro Ecclesia et Pontifice. Bp S. Adamski mianował go w 1931 r. radcą duchownym, zaś wojewoda śląski Michał Grażyński w 1930 r. przyznał mu tytuł profesora. Odznaczony został za zasługi w pracy pedagogicznej, oświatowej i społecznej Srebrnym Krzyżem Zasługi w 1936 r. i Brązowym Medalem „Za długoletnią Służbę" w 1938 r. Był prezesem Stowarzyszenia Księży Katechetów na Śląsku. W 1933 r. na podstawie pracy Żywoty Świętych w nauce religii został nadany mu przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Lwowskiego stopień magistra teologii. Bp Adamski mianował w 1938 r. ks. Josińskiego dyrektorem Papieskiego Dzieła św. Piotra Ap. 31.05.1939 r. został kuratorem i wizytatorem ss. elżbietanek. Od września 1939 r. pełnił zastępstwa w parafiach pozbawionych proboszczów jako wikary substytut w parafii pw. Wszystkich Świętych Dziećkowicach, Mikołowie. Z dniem 22.09.1939 r. wikary w parafii pw. św. Barbary w Chorzowie. Zmarł 23.01.1945 r. w Chorzowie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

JOŚKO HENRYK – ksiądz katolicki.

Urodzony 20.04.1899 r. w Witosławicach Opolskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Był członkiem „Związku Filaretów", brał udział w akcji przedplebiscytowej i w III powstaniu śląskim. Miał później z tego powodu trudności w uzyskaniu matury. Święcenia kapłańskie przyjął w 1924 r. w Krakowie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Jana Chrzciciela

w Goduli w latach 1927–1929, potem w parafii pw. św. Wawrzyńca i św. Antoniego w Wirku. 11.12.1938 r. objął urząd proboszcza w kościele pw. MB Różańcowej w Chropaczowie – dzielnica Świętochłowic. Przed wkroczeniem wojsk niemieckich do Polski, we wrześniu 1939 r. opuścił chropaczowską parafię i przedostał się na teren Wielkiej Brytanii, gdzie służył jako kapelan w wojskach pancernych i marynarki wojennej. Po wojnie nie wrócil do kraju. W 1948 r. wyjechał do Sydney, został zwolniony ze służby wojskowej, przez następne siedem lat duszpasterzował w Leeton i Wagga Wagga. W 1955 r. przebywał w Yenda. W 1956 r. skierowany do parafii pw. MB w Finley. Zmarł 27.06.1985 r. w Australii.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

JUROSZEK JERZY – ksiądz katolicki.

Urodzony w 1887 r. w Istebnej i w tej miejscowości spędził większość swojego życia. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1911 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Dziedzicach (1911–1913), od 1913 r. przeniesiony do Cieszyna. W czasie I wojny światowej kapelan w szpitalu wojskowym w Krakowie. W latach 1919–1939 długoletni katecheta Polskiego Gimnazjum Orłowskiego. Wypędzony z Orłowej przez władze okupacyjne, zamieszkał od 1939 r. w Istebnej. Był pod ścisłą kontrolą gestapo za wybitnie propolską postawę. W latach 1939–1945 proboszcz (lub administrator) w Istebnej. Po 1945 r. katecheta w Koniakowie. Zmarł w 1956 r.

Bibliografia: archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 14, cz. 25 (039).

JUROSZEK RUDOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 14.03.1904 r. w Nikolsburgu (Mikulov) na Morawach, syn Antoniego Juroszka i Anny z d. Schmidt. W latach 1910–1915 uczęszczał do szkoły powszechnej dla chłopców w Bielsku-Białej (gdzie po śmierci żony przeprowadził się ojciec). W latach 1915–1923 uczeń prywatnego gimnazjum niemieckiego w Bielsku-Białej. Po maturze zgłosił się do Seminarium Duchownego w Poznaniu, gdzie ukończył pierwszy rok studiów, następnie przeniesiony do nowo utworzonego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Święcenia kapłańskie

przyjął 24.06.1928 r. w Katowicach. Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Barbary w Strumieniu, potem pw. Wniebowzięcia NMP w Biertułtowach, parafii pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu, pw. św. Jana i Pawła w Katowicach. W lutym 1931 r. wrócił do rodzinnej parafii pw. św. Mikołaja w Bielsku-Białej, gdzie pełnił obowiązki wikariusza do 1935 r. Od 30.08.1935 r. administrator parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Brennej, 21.10.1938 r. został jej proboszczem. Ponad 30 lat pracował bez wikarego w bardzo rozległej górskiej parafii jaką jest Brenna. Do lata 1940 r. odprawiał nabożeństwa po polsku. W 1940 r. aresztowany przez gestapo pod zarzutem, że nie używa pozdrowienia hitlerowskiego. Zwolniony, gdy dowiedziano się, że urodził się w Nikolsburgu. Podczas okupacji pomagał partyzantom AK, przychodził z posługą duszpasterską do bunkrów, przestrzegał przed grożącymi niebezpieczeństwami i wspomagał materialnie ich rodziny. W 1967 r. zrezygnował z parafii, lecz jako emeryt mieszkał jeszcze 17 lat na probostwie. Zmarł w Brennej 13.07.1984 r., pochowany w Brennej.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 179.

KACZMARCZYK KAROL OFM – ksiądz katolicki.

Urodzony 07.01.1905 r. w Siemianowicach Śl., syn Franciszka i Filipiny z d. Marek. Po ukończeniu szkoły powszechnej, 29.09.1922 r. rozpoczął nowicjat. Studia filozoficzne odbył w Miejskiej Górce (1923–1925), studia teologiczne w Prowincji pw. św. Elżbiety w Fuldzie (1925–1929). Profesję wieczystą złożył 17.12.1926 r. w Fuldzie, imię zakonne Wojciech. Święcenia kapłańskie przyjął 15.04.1928 r. Po święceniach był prefektem Niższego Seminarium w Rybniku (1929–1931), następnie w Kobylinie (1931–1934). W latach 1934–1937 r. proboszcz parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Chorzowie. W latach 1937–1939 katecheta szkół podstawowych w Choczu. Przebywał krótko w klasztorze w Miejskiej Górce i tam 15.02.1940 r. aresztowany przez gestapo. W sierpniu tego samego roku wywieziony do Poznania, następnie z grupą ojców franciszkanów 16.08.1940 r. do KL Buchenwald, skąd 08.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21924. Wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. W latach 1945–1948 gwardian i proboszcz kościoła św. Jadwigi w Gliwicach, następnie gwardian w Wejherowie (1948–1950), prezes we Wschowie (1950–1956) i Jarocinie (1956–1959). W latach 1959–1961 przebywał w Bytomiu w charakterze katechety. Pełnił funkcję wikarego klasztoru

w Wejherowie (1961–1962) oraz prezesa w Wieluniu (1962–1965). W latach 1965–1968 należał do klasztoru w Bytomiu, a od 1968 r. do śmierci do klasztoru w Opolu. Zmarł 17.11.1983 r., pochowany w Opolu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 129.

KALFAS TOMASZ – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.11.1913 r. w Cleveland w Stanach Zjednoczonych, syn Antoniego i Julianny z d. Zwolińska. W 1921 r. razem z rodzicami powrócił do Polski i zamieszkał w Grodźcu Śląskim, gdzie uczęszczał do szkoły powszechnej. Następnie uczył się w gimnazjum w Bielsku (matura w 1934 r.). Wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1939 r. w Katowicach. Rozpoczął posługę duszpasterską na zastępstwie w parafii pw. Wszystkich Świętych w Górkach Wielkich. Następnie pracował jako wikariusz w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach. W maju 1940 r. otrzymał nominację na administratora w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Lipowcu. Aresztowany 11.11.1943 r. przez gestapo za działalność na rzecz rodaków. Więziony w Cieszynie i Mysłowicach. Po śledztwie 24.12.1943 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 66711. Wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie, powrócił do diecezji katowickiej otrzymujac dekret wikariuszowski, kierujący go do parafii pw. Nawiedzenia NMP w Brzezince. W 1946 r. mianowany także kapelanem hufca harcerek w Kosztowach. W latach 1948–1953 wikariusz w parafiach: pw. Przemienienia Pańskiego w Katowicach, pw. św. Mikołaja w Bielsku, pw. św. Wojciecha w Mikołowie. W marcu 1953 r. otrzymał nominację na administratora parafii pw. św. Michała Archanioła w Goleszowie. W 1957 r. zatwierdzony oficjalnie na stanowisko proboszcza w Goleszowie. Od 01.09.1960 r. proboszcz parafii pw. św. Jerzego w Mszanie. Po przejściu na emeryturę zamieszkał w Skoczowie. Zmarł 19.07.1984 r. w Cieszynie, pochowany w Skoczowie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 179–180; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko, t. 13, cz. 24 (163); J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 130.

KAŁUSEK ANTONI SVD – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.06.1913 r. w Radoszowach – osiedle w Rydułtowach, pow. rybnicki, syn Franciszka i Albiny z d. Przeliorz. W 1919 r. rozpoczął naukę w niemieckiej szkole ludowej w Radoszowach. Od 1922 r. kontynuował naukę już w polskiej szkole, którą ukończył w 1924 r. Następnie rozpoczął naukę w Państwowym Gimnazjum Męskim w Rybniku. W 1931 r. wstąpił do Zakładu Towarzystwa Słowa Bożego w Rybniku – Werbistów, uczęszczając nadal do gimnazjum (matura w 1932 r.). Po maturze wysłany na studia teologiczne i filozoficzne do seminarium Zgromadzenia Misjonarzy Słowa Bożego św. Gabriela w Mödling obok Wiednia (Gesellschaft des Göttlichen Wortes Missionshaus St. Gabriel). Śluby wieczyste złożył w 1937 r. Święcenia kapłańskie przyjął 24.08.1938 r. Wybuch wojny we wrześniu 1939 r. zastał go w Rybniku, część zakonników opuściła to miasto, jednak o. Antoni i kilku zakonników pozostało. 05.09.1939 r. Niemcy wkroczyli do zakładu misyjnego i aresztowali czterech zakonników, z których dwóch najstarszych wypuścili, a o. Antoniego z jeszcze jednym zakonnikiem aresztowali. Zakład misyjny przejęło wojsko i wkrótce założyło w nim komendę rekrutacyjną do Wehrmachtu. Po kilku tygodniach więzienia w Rybniku umieszczony w KL Buchenwald, a 29.11.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21748. Interwencja rodziny poskutkowała i 25.08.1943 r. został zwolniony z obozu. Na wolności początkowo był osobą świecką, gdyż nie pozwolono mu na pełnienie posługi kapłańskiej. Pracował w „rachubie" kopalni „Römer" w Niedobczycach – potajemnie odprawiając Msze święte. Od października 1943 r. odprawiał już oficjalnie Msze święte w kościele radoszowskim. Pod koniec grudnia 1943 r. otrzymał powołanie do Wehrmachtu. Po przeszkoleniu na sanitariusza w Lublińcu i dwutygodniowym urlopie, w czerwcu 1944 r. został wysłany na front wschodni. W służbie sanitarnej pełnił rolę kapelana. Jego jednostka wycofując się dotarła pod koniec stycznia 1945 r. do Torunia, gdzie zdezerterował i ukrył się w kościele – nawiązał kontakt z proboszczem ks. Franciszkiem Jank oświadczając, że jest Polakiem i księdzem katolickim. Po przekonaniu się, że jest to prawda, ks. Jank ukrył go. Po opanowaniu Torunia 01.02.1945 r. przez wojska sowieckie i przejściu frontu, został zawieziony furmanką do niedalekiej wioski Lubicz Dolny, gdzie był kościół bez duszpasterza. 07.02.1945 r. został administratorem, a później proboszczem parafii pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Lubiczu Dolnym. Po zakończeniu wojny, gdy sytuacja się ustabilizowała, chciał powrócić do swojego

zgromadzenia. Parafianie jednak nie chcieli się na to zgodzić, prosząc by pozostał. 22.04.1948 r. otrzymał zwolnienie z zakonu, a 18.11.1948 r. został przyjęty w poczet kapłanów diecezji chełmińskiej. W 1969 r. otrzymał tytuł „Radcy duchownego ad honores", a 16.02.1977 r. został wicedziekanem dekanatu toruńskiego. Chorował na serce, niespodziewanie 24.06.1981 r. zasłabł. Zmarł 28.08.1981 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KAŁUŻA FRANCISZEK MATEUSZ SI, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

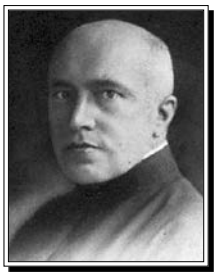

Urodzony 18.09.1877 r. w Kowalach na Śląsku Cieszyńskim, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły ludowej kontynuował naukę w gimnazjum w Bielsku, następnie podjął studia teologiczne w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 22.07.1903 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął w 1910 r. jako wikary w kościele pw. NMP w Łazach k. Orłowej – Zaolzie, w latach 1908–1921 pełnił godność kanclerza i radcy generalnego wikariatu w Cieszynie. Działał w Towarzystwie Opieki nad Kształcącą się Młodzieżą Katolicką im. bł. Melchiora Grodzieckiego. Angażował się w sprawy narodowościowe w Związku Śląskich Katolików i w Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego. 25.09.1921 r. wstąpił jako ksiądz diecezjalny do Prowincji Polskiej Towarzystwa Jezusowego. Po odbyciu nowicjatu w Starej Wsi k. Brzozowa i w latach 1922–1923 trzeciej probacji w Czechowicach, powierzono mu obowiązki prefekta w Stanisławowie, w latach 1925–1926 obowiązki wicesuperiora i dyrektora szkoły Sióstr Benedyktynek w Staniątkach. W latach 1926–1928 superior rezydencji pw. św. Barbary w Krakowie, w latach 1929–1930 w Bukareszcie. W latach 1930–1933 pełnił obowiązki superiora pw. św. Piotra i Pawła we Lwowie, w okresie 1933–1938 superiora i proboszcza parafii pw. MB Różańcowej w Rudzie Śląskiej. Za całokształt pracy na polu społecznym prezydent Rzeczypospolitej przyznał mu w 1938 r. Złoty Krzyż Zasługi. Z chwilą przyłączenia Zaolzia do Polski, 08.12.1938 r. objął obowiązki przełożonego i administratora parafii pw. Serca Pana Jezusa w Czeskim Cieszynie, gdzie zastała go II wojna światowa. Aresztowany 03.11.1939 r. przez gestapo i przetrzymywany w więzieniu w Cieszynie. W kwietniu 1940 r. przewieziony do KL Sachsenhausen, 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau i zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22748. Wszyscy księża mówią, że im

imponował swoją świątobliwością i godną postawą wobec cierpienia. Zginął w tym obozie 19.01.1941 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 130; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 370; zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 88 wykazu); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 57; informacja członka rodziny Władysława Szweda; informacja – ks. Zbigniew Tomanek; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 237.

KAŁUŻA KAROL – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.10.1899 r. w Katowicach-Załężu, syn Jana i Bronisławy z d. Kret. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Katowicach maturę zdał w polskim gimnazjum w Bytomiu. W okresie powstań śląskich czynny działacz plebiscytowy, należał do „Związku Filaretów" i do końca 1921 r. współpracował z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu. W 1925 r. przeniósł się do Krakowa i podjął studia teologiczne w tamtejszym seminarium duchownym – na UJ. Święcenia kapłańskie otrzymał 20.06.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Wawrzyńca i św. Antoniego w Nowej Wsi. Następnie sprawował posługę duszpasterską w parafii pw. św. Jadwigi w Królewskiej Hucie oraz Mikołowie jako katecheta gimnazjalny. W tym czasie działał też m.in. jako prezes Koła Przyjaciół Harcerstwa. W 1938 r. mianowany proboszczem parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. Od rozpoczęcia okupacji niemieckiej renegaci skoczowscy zażądali od niego wywieszenia flagi niemieckiej na kościele. Po odmowie takiej proniemieckiej manifestacji znalazł się na liście jako wróg III Rzeszy – sporządzonej przez skoczowskich Niemców i renegatów. Aresztowany 24.05.1940 r. i po przetrzymaniu w więzieniu w Cieszynie, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. Od 05.08.1940 r. przeniesiony do KL Gusen. 08.12.1940 r. ponownie przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21960. Zginął w tym obozie 09.11.1943 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 130; J. Kurek, *Zginęli za polskość Ziemi Skoczowskiej 1939–1945 r.*, Skoczów 1985 (z archiwum S. Brody), s. 21; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 180.

KAŁUŻA STANISŁAW KAROL OFM – ksiądz katolicki.
Urodzony 20.02.1908 r. w Harbutowicach k. Skoczowa, syn Franciszka i Franciszki z d. Zieleźnik. Szkolę podstawową kończył w Harbutowicach, do gimnazjum uczęszczał w Skoczowie, skąd przeniósł się do Państwowego Gimnazjum Polskiego w Bielsku (matura w 1930 r.). Do zakonu franciszkańskiego zgłosił się w 1932 r. Nowicjat rozpoczął 30.07.1932 r. w Wieluniu złożeniem 31.07.1933 r. pierwszej profesji zakonnej. Potem rozpoczął naukę w Wyższym Seminarium Duchownym Franciszkanów Prowincji Wniebowzięcia NMP. Ukończywszy dwuletnie studium filozoficzne w Osiecznej k. Leszna, uczęszczał na czteroletnie studium teologiczne we Wronkach. Tam złożył śluby zakonne 01.08.1936 r., imię zakonne Stanisław. Święcenia kapłańskie przyjął we Wronkach 26.09.1937 r. Po dalszym rocznym pobycie we Wronkach jako tzw. sacerdos simplex, tzn. po zakończeniu studiów egzaminem jurysdykcyjnym, zdanym w czerwcu 1938 r., zakonna kapituła prowincjalna przydzieliła go w charakterze stacjonariusza do klasztoru w Jarocinie. W sierpniu 1939 r. wcielony do wojska jako kapelan w stopniu kapitana. Po pięciomiesięcznym internowaniu przez NKWD w obozie w Szepietówce został zwolniony. W czasie wojny przebywał przeważnie w Lublinie, pracując na własne utrzymanie. W październiku 1944 r. ochotniczo wstąpił do ludowego Wojska Polskiego – przydzielony jako kapelan do 1 Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej I Armii, z którą przeszedł szlak bojowy Warszawa – Wał Pomorski – Berlin aż po Łabę. W listopadzie 1945 r. przeniesiony do Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Gdańsku, w którym jako kapelan pułku duszpasterzował przez 4 lata i 8 miesięcy. Następnie otrzymał stanowisko kapelana garnizonu najpierw w Chrzanowie, potem w Sopocie, wreszcie w Żarach k. Żagania. 14.06.1954 r. władze wojskowe przeniosły go w stan spoczynku. Był już wtedy w stopniu podpułkownika. W dokumentach wojskowych i cywilnych, nawet w legitymacjach sowieckich przyznających różne odznaczenia, m.in. Krzyż Grunwaldzki, figuruje zawsze pod imieniem zakonnym Stanisław. Po opuszczeniu wojska objął duszpasterstwo w jednej z parafii ordynariatu opolskiego w okolicy Głubczyc. Nie pozostał tam długo, bo przeniósł się do Gdańska-Wrzeszcza i czynił starania o przyjęcie do ordynariatu olsztyńskiego. Ordynariat olsztyński nie przyjął tej decyzji, więc za zgodą zakonnego przełożonego udał się do swojego brata w Nierodzimiu k. Skoczowa. W parafii skoczowskiej pomagał miejscowym duszpasterzom. W początkach 1956 r. powrócił do klasztoru w Miejskiej Górce k. Rawicza. Stamtąd pod koniec grudnia 1956 r. znalazł się w szpitalu w Rybniku na kilkumiesięcznym leczeniu. Od 1957 r. przebywał w klasztorze w Panewnikach, gdzie pomagał w duszpasterzowaniu. Kuratorium szkolne w Katowicach 04.07.1958 r. zatwierdziło go jako kontraktowego nauczyciela religii

w Szkole Podstawowej nr 34 w Katowicach-Ligocie, ale ze względu na chorobę nóg i raka języka o. Stanisław nie mógł podjąć tych obowiązków. Długotrwałe leczenie okazało się nieskuteczne. Zmarł 30.06.1960 r., pochowany na cmentarzu panewnickim w Ligocie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KANDZIORA JAN – ksiądz katolicki.

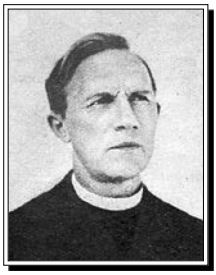

Urodzony 09.07.1876 r. w Bierkowicach pow. opolski, syn Jana i Julii z d. Skrzypczyk. Do szkoły ludowej uczęszczał w Półwsi i w Opolu, następnie uczył się w gimnazjum w Opolu (matura w 1902 r.). Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W konwikcie biskupim we Wrocławiu był członkiem Kółka Polskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1906 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Ostrogu pod Raciborzem. W maju 1918 r. oddano pod jego opiekę nowo powstałą stację duszpasterską w Raszczycach, gdzie wybudował kościół, probostwo i zaplecze gospodarcze. Dał się poznać jako aktywny Polak, zwłaszcza w latach powstań i plebiscytu na Górnym Śląsku, za co spotykały go szykany ze strony Niemców. Niepokojony kilkakrotnie w 1921 r., przebywał z obawy przed utratą życia przez kilka tygodni w Jastrzębiu. Ślady kul karabinowych nad jego łóżkiem jeszcze przez długie lata świadczyły o tym, że jego działalność w czasie plebiscytu na tym terenie nie podobała się Niemcom. W wyniku podziału Górnego Śląska w 1922 r., także stacja duszpasterska w Raszczycach została przedzielona granicą. W 1925 r. została podniesiona do rangi parafii pw. św. Ap. Szymona i Judy Tadeusza, a ks. Kandziora mianowany jej pierwszym proboszczem. Zmarł nagle 29.01.1933 r. w Raszczycach i tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KANIA JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.01.1913 r. w Dębie pow. kłobucki, syn Józefa i Anny z d. Wypiór. Wykształcenie powszechne zdobył w miejscowej szkole im. Karola Miarki w Dębie, od 01.09.1924 r. uczeń państwowego gimnazjum w Katowicach (matura

31.05.1932 r.). W 1932 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – Wydział Teologiczny UJ. Od młodości cechowały go wyjątkowe zdolności organizacyjne. Zdolności te jako społecznik wykazał już w gimnazjum i później jako kleryk. Pracował w stowarzyszeniach w rodzinnej parafii, brał czynny udział w szkolnych organizacjach młodzieżowych, należał do Kółka Filomatów oraz Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. Po ukończeniu studiów teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1937 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od kilkumiesięcznego stażu w rodzinnej wsi Dębie, a od 15.08.1937 r. objął obowiązki wikarego w parafii pw. św. Michała Archanioła w Michałkowicach. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej w 1939 r., proboszcza parafii w Michałkowicach wydalono, a ks. Kanii nakazano zamiatanie ulic. Nie zrażony wprowadzanym okupacyjnym terrorem podjął się organizowania ruchu oporu i akcji charytatywnej, był współtwórcą Polskiej Organizacji Powstańczej w Michałkowicach. Zagrożony aresztowaniem został przeniesiony 12.07.1941 r. do Brzęczkowic. Nadal jednak utrzymywał łączność z tajną organizacją i potajemnie wspomagał przede wszystkim więźniów w obozie mysłowickim. Powiadomiony o ujęciu w Katowicach członka organizacji, który mógł go wydać, z pomocą ks. F. Maronia uszedł 19.02.1943 r. z Brzęczkowic i jako „Pater Michael" wykonywał czynności duszpasterskie na Śląsku Cieszyńskim. Po roku przypadkiem zatrzymany przez żandarmerię (08.02. lub 18.02.1944 r.) pod Strumieniem i po stwierdzeniu jego personaliów zatrzymany przez gestapo. Wpierw więziony w Cieszynie, skąd przewieziony został do Katowic. Stamtąd przewieziony do KL Auschwitz, osadzony w bloku 11, gdzie po wydaniu na niego 12.06.1944 r. wyroku śmierci został stracony.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 180; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 63.

KAŃTOCH AUGUSTYN – ksiądz katolicki,

Urodzony 10.12.1897 r. w Dobiszowicach pow. będziński, gdzie uczęszczał do szkoły powszechnej. Potem kontynuował naukę w gimnazjum. Studiował teologię w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1923 r. Kapelan rezerwy WP., dziekan, od 1929 r. pierwszy proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Choroniu. Aresztowany 02.09.1939 r. razem z ks. Józefem

Klarzakiem, oskarżeni o współdziałanie z polskimi żołnierzami, ukrywanie ich na parafii i pomoc w pozyskaniu cywilnej odzieży. 04.09.1939 r. zostali wywiezieni do Blachowni, potem Dobrodzienia i Łambinowic. 12.09.1939 r. przeniesiony do obozów jenieckich: od 20.09.1939 r. Itzehoe i od 07.12.1939 r. Rottenburg. 18.04.1940 r. przetransportowany do KL Buchenwald, 07.07.1942 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 31213. Wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po wojnie m.in. od 1955 r. proboszcz parafii w Kłobucku, w latach 1959–1970 proboszcz w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Częstochowie. Zmarł 28.03.1978 r. w Dobieszowicach.

Postscriptum: Ks. Józef Klarzak, przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 31214, zginął 18.08.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 147; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 131–132.

KAPICA (KAPITZA) JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 02.02.1866 r. w Miedźnej pow. pszczyński, syn Jana i Anny z d. Janyga. Naukę na poziomie szkoły elementarnej pobierał u ss. boromeuszek w Pszczynie, do gimnazjum uczęszczał w Bielsku i w Pszczynie. Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 15.06.1892 r. Posługę duszpasterską rozpoczął pelnić jako wikary w Gierałtowicach i Siemianowicach (1892–1894). Od 07.08.1894 r. przeniesiony do parafii św. Jadwigi w Berlinie. Od 1898 r. proboszcz w Tychach. Całe życie kapłańskie ks. Kapicy stało pod znakiem dwóch pasji – działalności społecznej i politycznej. Często zmieniał poglądy i sojusze polityczne, będąc wiernym jedynie idei wyższości dobra Kościoła nad wszystkimi innymi. W 1908 r. zmienił stanowisko w kwestii politycznej, opowiadając się po stronie dążeń polskich na Górnym Śląsku. W maju 1908 r. na zebraniu przedwyborczym w Opolu pierwszy raz użył publicznie zwrotu „my Polacy". Uzyskał mandat i wszedł do Koła Polskiego sejmu pruskiego w Berlinie. W czasie plebiscytu agitował za Polską jako zastępca kierownika Polskiego Komitetu Plebiscytowego na powiat pszczyński. W 1919 r. został przewodniczącym Śląskiego Związku Akademickiego, skupiającego

120 księży działających na rzecz przyłączenia Śląska do Polski. Po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski mianowany delegatem książęco-biskupim dla polskiej części Górnego Śląska z władzą wikariusza generalnego. Po zakończeniu I wojny światowej wziął udział w tworzeniu zrębów nowej diecezji katowickiej. Najpierw jako delegat biskupi, później jako członek władz diecezji u boku bp. A. Hlonda. W odrodzonej Polsce przygotował Zjazd Katolików śląskich w Królewskiej Hucie (1923 r.) i w Katowicach (1924 r.), głosił kazania w czasie koronacji obrazu MB Piekarskiej (1925 r.), wygłosił cykl kazań emitowanych w radiu ogólnopolskim. Pełnił wiele ważnych funkcji kościelnych, odznaczony orderem papieskim Pro Ecclesia et Pontifice oraz Gwiazdą Górnośląską. Zmarł 10.09.1930 r. w Tychach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 63–64.

KAPUŚCIŃSKI MIKOŁAJ SDB – brat zakonny.

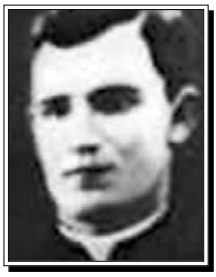

Urodzony 07.12.1913 r. w miejscowości Suliszów pow. sandomierski. Ukończywszy szkołę powszechną wstąpił do Towarzystwa Salezjanów. Nowicjat w klasztorze Czerwińsk (1934–1935). Śluby zakonne wieczyste złożył 03.08.1935 r. w Oświęcimiu. Zakonnik klasztoru w Oświęcimiu, pracownik Instytutu Salezjańskiego. Po rozpoczęciu się II wojny światowej prawdopodobnie opuścił wraz z innym zakonnikiem Stefanem Fabiańskim zakład salezjański w Oświęcimiu i uciekając przed niemiecką inwazją znalazł się na terenie okupacji sowieckiej. Zatrzymał się na plebanii parafii Dub k. Zamościa. Tam przechwycony przez Ukraińców i zamordowany w pobliskim lesie – prawdopodobnie przy wsparciu sowieckich żołdaków – wraz z ks. Wiktorem Możejko, wspomnianym S. Fabiańskim i dwoma cywilami. Torturowani: wydłubane oczy, poobcinane uszy, wyrwane języki, wtłoczone w ciało ziarnka gryki, połamane ręce. Zginął 25.09.1939 r. w miejscowośco Cześniki-Kolonia (Las Burki k. Dub).

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 244.

KARETA WILHELM – ksiądz katolicki.

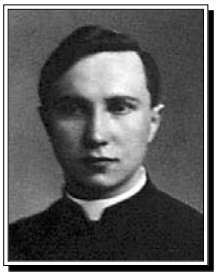

Urodzony 18.06.1914 r. w Jabłonkowie – Zaolzie, syn Jana i Teresy z d. Kuboszek. Do szkoły powszechnej uczęszczał wpierw w Sibicy, potem w Cieszynie, dokąd przeprowadziła się jego rodzina (matura 01.06.1932 r.). Podjął studia na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1937 r. Po jednomiesięcznym zastępstwie w rodzinnej parafii, skierowany do pierwszej placówki wikariuszowskiej w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. W kwietniu 1940 r. otrzymał dekret substytuta w parafii pw. św. Bartłomieja w Grodźcu, gdzie aresztowano proboszcza ks. Masnego. Początkiem 1942 r. przeniesiony na lokalistę do Paprocan, a dekretem z 07.07.1943 r. przeniesiony na wikarego do parafii pw. św. Marii Magdaleny w Tychach. Aresztowany 13.11.1943 r. przez gestapo za kontakty z ks. Józefem Kanią (kolegą rocznikowym, zamordowanym 12.06.1944 r. w KL Auschwitz). Po wielu przesłuchaniach w więzieniach od 13.11.1943 r. w Pszczynie, od 19.11.1943 r. w Cieszynie, od 03.12.1943 r. w Mysłowicach, 20.08.1944 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 110517. Wyzwolony 29.04.1945 r. przez żołnierzy amerykańskich. 22.09.1945 r. wrócił do kraju i otrzymał tymczasowy dekret na administratora do Mazańcowic, następnie skierowany na administratora do parafii pw. św. Mikołaja w Pierśćcu. W 1963 r. mianowany dziekanem dekanatu skoczowskiego. Urząd ten pełnił przez jedenaście lat. We wrześniu 1980 r. na własne życzenie powrócił do Pierśćca, gdzie zmarł 20.10.1980 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau,* s. 132, archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór nr 2 (049, 072); T. Kopoczek, *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego – Ważniejsze fakty z lat 1912–1945,* 1998, T. Kopoczek, *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego – Ważniejsze fakty z lat 1912–1945,* wyd. 1998, s. 130; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 182.

KASPERCZYK RAJMUND FRANCISZEK OFM – brat zakonny.

Urodzony 17.09.1893 r. w Kochłowicach, syn Franciszka i Małgorzaty z d. Marek. Ukończywszy szkołę elementarną, 18.01.1914 r. wstąpił do III zakonu franciszkańskiego w Panewnikach. Nowicjat u franciszkanów rozpoczął 01.02.1914 r., śluby czasowe złożył 08.02.1920 r., a wieczyste 10.02.1923 r.

Jego brat, również franciszkanin – o. Ludwik przyjął święcenia kapłańskie w 1911 r. W klasztorze w Panewnikach Franciszek – imię zakonne Rajmund zajmował się ogrodnictwem. W czasie okupacji w obawie przed gestapo kilku braci franciszkańskich z Panewnik ukryło się w klasztorze Franciszkanów w Nysie (Dionizy Wegener, Rajmund Kasperczyk, Kazimierz, Ferdynand). Wszyscy mieszkańcy klasztoru już od połowy marca 1945 r. przebywali w piwnicy klasztoru w obawie przed bombardowaniami. W piwnicy gromadziła się poza zakonnikami także ludność, w sumie około 250 osób. Policja niemiecka zalecała opuszczenie miasta. Kilku zakonników opuściło Nysę, w klasztorze pozostał gwardian klasztoru, Benno August Sonsalla, kilku innych ojców oraz ośmiu braci zakonnych, razem dwunastu zakonników (poza wspomnianymi wyżej braćmi z Panewnik także Edward Mansfeld, Lucjusz Kandora, Serafin Dziendziol, Gotfryd Boechnigh). Wojsko sowieckie weszło do Nysy 24.03.1945 r. Okazało się, że w nieznanych okolicznościach pochowani w różnych pomieszczeniach bracia zakonni: Gotfryd, Rajmund, Ferdynand, Dionizy Wegener, gwardian o. Benno Sonsalli, Kazimierz, zostali zastrzeleni. Przypuszcza się, że zostali uznani za przebranych „partyzantów" i bez żadnych prób wyjaśnienia strzałem w głowę pozbawieni życia.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KASZYCA LEON – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.04.1878 r. w miejscowości Brzezinka, woj. katowickie, syn Antoniego i Franciszki z d. Czajka. Po ukończeniu szkoły elementarnej rozpoczął naukę w gimnazjum. W 1894 r. wyjechał do salezjanów w Turynie, gdzie po uzupełnieniu nauki na poziomie gimnazjum podjął studia teologiczne. W 1898 r. wysłany do Aleksandrii w Egipcie, gdzie był nauczycielem matematyki i języka francuskiego w gimnazjum salezjańskim. Święcenia kapłańskie otrzymał 11.09.1903 r. w Aleksandrii w Egipcie. Po powrocie w 1904 r. z Egiptu do kraju, podjął w Małopolsce pracę nauczycielską i kierowniczą w różnych zakładach salezjańskich. W 1917 r. przyjęty do diecezji włocławskiej, katecheta, wikariusz w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Michała Archanioła w Łasku, 1922 r. powierzono mu probostwo pw. św. Teodora Męczennika w Kociszewie. W latach

1927–1941 proboszcz w parafii pw. MB Szkaplerznej w Lutomirsku k. Łodzi. Aresztowany 06.10.1941 r., osadzony w obozie przejściowym w Konstantynowie, stamtąd 30.10.1941 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28158. Zmarł w tym obozie 16.04.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 235; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 133.

KAWKA ANTONI ps. „Roland" – kleryk.
Urodzony 18.05.1915 r. w Chorzowie, syn Józefa i Joanny z d. Szafraniec. W 1921 r. wstąpił do siedmioklasowej szkoły powszechnej w Chorzowie, kontynuując dalszą naukę w Państwowym Gimnazjum im. Odrowążów w Chorzowie III, członek Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży (matura 24.05.1937 r.). Przyjęty do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, dalsze studia przerwał wybuch wojny w 1939 r. W okresie okupacji niemieckiej związał się z charytatywną działalnością ks. Jana Machy. Prawdopodobnie w związku z niemożliwością normalnego funkcjonowania seminarium duchownego, zwolniony wraz ze wszystkimi studentami do domu przez biskupa. Aresztowany w Chorzowie 15.04.1940 r. za udział w niepodległościowej organizacji Polska Organizacja Powstańcza wchodzącej w skład Związku Walki Zbrojnej. Przetrzymywany m.in. w obozie przejściowym w Sosnowcu, stamtąd 25.06.1940 r. przewieziony do KL Auschwitz, 25.06.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 1151. Uznany za więźnia „Rückkehr unerwünscht" (powrót niepożądany) i włączony do kompanii karnej, zatrudnionej m.in. przy wydobywaniu żwiru z rzeki Soły. Rozstrzelany 12.06.1942 r. pod „Ścianą śmierci" KL Auschwitz – w ostatnich słowach krzyknął „Jeszcze Polska nie zginęła!".

Postscriptum: Prawdopodobnie zgłosił się dobrowolnie na śmierć w zamian za darowanie życia wspólwięźniowi.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 62–63; I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 30; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 130, t. III, s. 215.

KEMPA ERYK – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.10.1915 r. w Wełnowcu, syn Józefa i Jadwigi z d. Figołuszka. Ukończywszy szkołę powszechną w miejscu urodzenia, dalszą naukę kontynuował w Państwowym Gimnazjum w Mikołowie. Od 1937 r. podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i na Wydziale Teologicznym UJ. W 1940 r. przymusowo wcielony do Wehrmachtu w charakterze sanitariusza. W czasie służby wojskowej przebywał m.in. w Finlandii (lata 1941–1944), w Neuhaldenleben k. Magdeburga (lata 1944–1945). Pod koniec wojny dostał się do angielskiej niewoli i przebywał w polskim obozie dla osób cywilnych, gdzie jako przyszły ksiądz angażował się w duszpasterstwie. Po powrocie do kraju w 1946 r., postanowił ukończyć przerwane studia w Seminarium. Święcenia kapłańskie otrzymał 27.06.1948 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Biertułtowach (1948–1951), potem w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach (1951–1952). Od 21.11.1952 do 1955 r. ojciec duchowny w Niższym Seminarium Duchownym w Tarnowskich Górach. W kwietniu 1955 r. wrócił do parafii w Świętochłowicach, gdzie pracował w charakterze wikariusza, w 1959 r. mianowany wikariuszem substytutem oraz proboszczem od grudnia tego roku w parafii pw. MB Piekarskiej w Woli k. Pszczyny – do przejścia w stan spoczynku w 1976 r. Zmarł 14.04.1999 r. w Siemianowicach Śląskich, pochowany w Woli k. Pszczyny.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KITTA PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.09.1898 r. w Zimnicach Małych k. Opola, syn Pawła i Franciszki z d. Malik. Do szkoły ludowej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, naukę w zakresie szkoły średniej rozpoczął w zakładzie księży salezjanów w Oświęcimiu. Po wybuchu I wojny światowej powołany do wojska pruskiego. Po krótkim pobycie w Raciborzu skierowany na front. Tam poważnie zachorował. Leczył się w szpitalach w Sławęcicach. Po rekonwalescencji nie wrócił już do czynnej służby wojskowej, został skierowany do biura wojskowego w Warszawie, gdzie – korzystając z okazji – ukończył kolejną klasę gimnazjum. Od 1918 r. przygotowywał się do matury w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie. Ze względu na sytuację panującą na Górnym Śląsku postanowił przerwać naukę i powrócił w rodzinne strony, aby wziąć czynny udział

w powstaniu. Aktywny członek związku filaretów przy polskim komisariacie plebiscytowym. Brał udział w III powstaniu. Następnie kontynuował naukę w gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura w czerwcu 1923 r.). Po maturze wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1928 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafiach: pw. Św. Józefa w Królewskiej Hucie (1928 r.), pw. Trójcy Przenajświętszej w Szarleju (1928–1930), pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie (1930–1935), pw. MB Różańcowej w Chropaczowie (1935–1937) i pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie (1937–1939). Po wybuchu II wojny światowej był krótko na zastępstwie duszpasterskim w parafiach pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Kamieniu, pw. św. Jadwigi w Szopienicach, pw. Nawiedzenia NMP w Orzeszu, pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej i pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym. Następnie do końca okupacji niemieckiej pełnił rolę substytuta w parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach Śląskich. Po zakończeniu II wojny światowej był krótko katechetą w Państwowym Gimnazjum Koedukacyjnym w Siemianowicach Śląskich. Mianowany proboszczem parafii św. Andrzeja w Zabrzu w kościele, który 80 lat wcześniej wybudował jego prastryj ks. Filip Kitta. W 1947 r. z jego inicjatywy powstała na terenie parafii kaplica i placówka duszpasterska pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, która w 1958 r. została samodzielną parafią. W uznaniu zasług w 1953 r. otrzymał tytuł dziekana honorowego. Zmarł 14.08.1976 r. w Zabrzu i tam pochowany.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KLADIWA JÓZEF SJ – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.03.1895 r. w Bielsku i zamieszkały w tej miejscowości. Po ukończeniu szkoły ludowej wstąpił 04.03.1913 r. do zakonu jezuitów. Śluby zakonne złożył 02.02.1934 r. Święcenia kapłańskie otrzymał 19.06.1927 r. Brak informacji o posłudze duszpasterskiej ks. Józefa po święceniach kapłańskich. Aresztowany 18.02.1940 r. przez gestapo z Lublina i więziony w Lublinie na Zamku do 20.06.1940 r., stamtąd przetransportowany do KL Sachsenhausen, gdzie przebywał od 26.06.1940 do 14.12.1940 r. Przeniesiony do KL Dachau i zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22757. Mimo ciężkich warunków panujących w obozach w których przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Zmarł 14.07.1964 r. w Toruniu.

Bibliografia: J. Domagała *Ci, którzy przeszli przez Dachau,* Warszawa 1957, s. 135, archiwum dr med. J. Mazurka; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KLARZAK JÓZEF – ksiądz katolicki.
Urodzony w 1887 r. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum studiował teologię w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1915 r. Posługę duszpasterską pełnił jako proboszcz parafii pw. św. Michała Archanioła w Kamienicy Polskiej pow. cieszyński, kapelan wojskowy WP – kapitan, harcmistrz. Po rozpoczęciu się II wojny światowej aresztowany 02.09.1939 r., gdyż Niemcy zorientowani w jego przedwojennej przeszłości podczas rewizji przeprowadzonej na plebanii znaleźli dowód potwierdzający ich przypuszczenia – polski mundur wojskowy i harcerski, stanowiący własność proboszcza oraz kartę mobilizacyjną wystawioną na jego nazwisko. Oskarżony o współdziałanie z polskimi żołnierzami. Razem z ks. Józefem Klarzakiem z tego samego powodu aresztowano proboszcza z parafii w Choroniu ks. Augustyna Kańtocha. 04.09.1939 r. zostali wywiezieni do Blachowni, Dobrodzienia i Łambinowic (do obozu jenieckiego Lamsdorf), następnie przetransportowani do KL Buchenwald, skąd 07.07.1942 r. ks. Klarzak przeniesiony został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 31214. Zginął 18.08.1942 r.

Postscriptum: Ks. Kańtoch doczekał wyzwolenia w KL Dachau przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 112.

KLIMEK PIOTR – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.11.1881 r. w Węgrach k. Opola, syn Ignacego i Marii z d. Kowol, mieszkaniec Żor, pow. rybnicki. Po ukończeniu szkoły elementarnej kształcił się w Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu (matura w 1902 r.), później student Wydziału Teologii Uniwersytetu Wrocławskiego (1902–1905). Członek Związku Młodzieży Polskiej „ZET", sekretarz, następnie prezes Koła Polskiego w konwikcie biskupim. Od 1901 r. jeden z pierwszych członków Grupy Narodowej. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1906 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii św. Michała w Wielkim Kotorzu, następnie w kościele pw. św. Sebastiana w Berlinie. W 1911 r. został administratorem nowej parafii w Kolingsburgu w dekanacie Frankfurt nad Odrą, gdzie wybudował kościół i dom parafialny. W 1916 r. odbył kurs pedagogiczny w Białej Prudnickiej, od 1919 r. proboszcz w Sulechowie. Przez pięć lat uczył dzieci polskich robotników nie

tylko religii, ale czytania i pisania po polsku. Nawoływał do głosowania za Polską, gdy nastał czas Plebiscytu. W 1923 r. przeniesiony do pracy na Górnym Śląsku. W latach 1923–1924 pracował jako katecheta w gimnazjum męskim w Pszczynie, od 01.07.1924 r. objął probostwo w Żorach. Był członkiem Związku Obrony Kresów Zachodnich i utrzymywał żywe więzi ze Śląskiem Opolskim. W 1933 r. został dziekanem żorskim. W okresie okupacji niemieckiej namawiany przez władze okupacyjne do podpisania „deklaracji lojalności" (Volkslisty) i wykluczenia języka polskiego przy odprawianych nabożeństwach kościelnych. Nie uległ namowom i szantażom. Aresztowany 12.04.1940 r., więziony w Rybniku, następnie krótko w Cieszynie, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, 05.05.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7637. Petycje do władz niemieckich dotyczące jego zwolnienia, wysłane przez konferencję biskupów w Fuldzie oraz kurię katowicką, zakończyły się przeniesieniem ks. Klimka od 16.08.1940 r. do cięższego obozu – KL Mauthausen-Gusen. Zginął w tym obozie 31.10.1940 r.

Bibliografia: Zbiory J. Delowicza; *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 174; Materiały udostępnione przez w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor…*, 2006; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 182; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 66.

KLYCZKA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.01.1909 r. w Kochłowicach k. Katowic, syn Aleksandra i Florentyny z d. Cipa. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum w Katowicach (matura w 1929 r.), wstąpił do Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1934 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął na zastępstwie wakacyjnym w parafii pw. NSPJ w Nakle Śląskim. Już jako wikariusz duszpasterzował w parafiach: pw. Nawiedzenia NMP w Brzezince, pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich, pw. Chrystusa Króla w Katowicach, pw. św. Anny w Lędzinach. W 1940 r. mianowany administratorem w Lędzinach, potem duszpasterz – administrator parafii pow. pszczyński.

Aresztowany 28.05.1941 r., uwięziony w Mikołowie, po około miesiącu zwolniony 30.06.1941 r. Od września 1950 r. administrator, następnie od 1963 r. proboszcz w parafii pw. św. Michała Archanioła w Michałkowicach. Zmarł 29.04.1971 r. w Michałkowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 183.

KNOSAŁA MIKOŁAJ – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.02.1868 r. w Żeleznej k. Opola, syn Krystiana i Agaty z d. Chudała. Po ukończeniu szkoły elementarnej, w 1879 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Opolu (matura 16.02.1888 r.). Po maturze rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Był również słuchaczem wykładów z literatury słowiańskiej. Święcenia kapłańskie przyjął 15.06.1892 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Jakuba Ap. w Skorogoszczu, od 01.12.1892 r. w parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku. 11.06.1900 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w parafii pw. św. Antoniego w Tworogu k. Gliwic. 12.04.1911 r. mianowany proboszczem parafii pw. św. Rocha w Dobrzyniu Wielkim k. Opola. W wyniku niebezpiecznych przejść związanych z plebiscytem górnośląskim opuścił Dobrzyń. 21.01.1922 r. objął parafię pw. Narodzenia NMP w Pszowie, w marcu 1924 r. wybrany dziekanem dekanatu pszowskiego. W 1931 r. w uznaniu zasług mianowany radcą duchownym, w 1936 r. kanonikiem honorowym. Odznaczony Orderem Papieskim Pro Ecclesia et Pontifice. W Pszowie działał z wielkim zaangażowaniem, a jako proboszcz był odpowiedzialny za wybudowanie kościoła w Krzyżkowicach. Aresztowany 09.11.1939 r., więziony kilka dni. W 1941 r. ponownie aresztowany i przez trzy lata więziony w Wodzisławiu Śl., następnie wysiedlony z parafii z zakazem pracy duszpasterskiej w powiecie rybnickim. Po wojnie powrócił do Pszowa. 01.04.1953 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 10.01.1957 r. w szpitalu w Wodzisławiu Śl., pochowany w Pszowie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 183.

KNYPS LUDWIK – ksiądz katolicki.

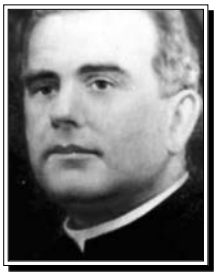

Urodzony 25.07.1875 r. w Marklowicach k. Zebrzydowic. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Cieszynie podjął studia na Wydziale Teologicznym w Ołomuńcu. Święcenia kapłańskie przyjął 05.07.1899 r. Od 1902 r. wikary i proboszcz parafii pw. Narodzenia Najswiętszej Maryi Panny we Frysztacie, od 1917 r. dziekan i egzaminator posynodalny. Duszpasterz w Istebnej (1899 r.), w Ustroniu (1899–1902) i ponownie we Frysztacie. Kapelan siostr zakonu boromeuszek – klasztoru w Szklarskiej Porębie w latach 1940–1943. Aresztowany 18.10.1943 r. i uwięziony przez gestapo w Jeleniej Górze. Następnie więziony we Wrocławiu i Katowicach pod zarzutem, że nie nosił opaski ze znakiem „P". W więzieniu w Katowicach ciężko zachorował. Po zwolnieniu z więzienia 07.12.1943 r. przebywał w szpitalu Boromeuszek w Cieszynie. Zmarł 18.03.1944 r. w Cieszynie na skutek męczarni gestapowskich przy przesłuchaniach – pochowany we Frysztacie.

Bibliografia: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. Mieczysława Patera, Katowice 1996, s. 176; *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina*, s. 80; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 65; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 127, t. III, s. 183.

KOBYLNICKI JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.10.1908 r. w Sielcu k. Tarnobrzega, syn Walentego i Wiktorii z d. Michalska. Edukację w zakresie szkoły powszechnej uzyskał w Sielcu, w 1921 r. wstąpił do gimnazjum w Tarnobrzegu (matura w 1929 r.). W tymże roku rozpoczął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1934 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Dziedzicach, gdzie pracował od 15.07.1934 r. Aresztowany 02.11.1939 r. przez gestapo (prawdopodobnie więziony w Bielsku), zwolniony 08.04.1940 r. z nakazem opuszczenia Śląska. Zatrzymał się w diecezji sandomierskiej i zamieszkał w rodzinnym Sielcu. Tam udzielał się w tajnym nauczaniu. W 1944 r. ujawniły się jego problemy zdrowotne. Od 27.06.1944 r. przebywał w szpitalu w Sandomierzu. Po zakończeniu

okupacji od 05.11.1945 r. podjął pracę jako katecheta w Szkole Dokształcającej Męskiej w Bielsku. 15.04.1949 r. został notariuszem Sądu Biskupiego w Katowicach, równocześnie od 07.12.1950 r. był wikariuszem pomocniczym w kościele pw. Chrystusa Króla w Katowicach. Dopiero od 1956 r. stan jego zdrowia ustabilizował się. Mimo choroby wykonywał różne zlecone mu zadania. Od 04.04.1972 r. jako członek Komisji ds. Przekazu Ewangelicznego pracował w Podkomisji Środków Masowego Przekazu I Synodu Diecezji Katowickiej. Zmarł 02.10.1996 r., spoczął w Katowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KOCHA CELESTYNA EMILIA – siostra zakonna.
Urodzona 01.08.1913 r. w Kokoszycach pow. rybnicki, córka Teofila i Moniki z d. Glenc. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpiła do zakonu boromeuszek w Rybniku. 24.08.1938 r. złożyła śluby wieczyste – imię zakonne Celestyna. W latach 1930–1932 pracowała jako pielęgniarka w szpitalu w Wodzisławiu Śl. W 1932 r. odbyła roczną praktykę w Śląskim Szpitalu w Rybniku, następnie do 1939 r. pracowała w szpitalu Hutniczym w Świętochłowicach. W 1938 r. uczęszczała na roczny kurs pielęgniarski zakończony otrzymaniem dyplomu. Wraz z wybuchem wojny, 02.09.1939 r. wyjechała do Złotego Potoku, gdzie pracowała w szpitalu polowym. Po powrocie nie znalazła zatrudnienia w szpitalu w Świętochłowicach. Powodem był stawiany jej zarzut rzekomej ucieczki przed Niemcami. W tej sytuacji Zgromadzenie skierowało ją do Zakładu św. Anny w Rudzie Śląskiej, gdzie pracowała do 15.06.1940 r. Władze okupacyjne wydały jej nakaz pracy w szpitalu wojskowym w Chorzowie. W styczniu 1945 r. podczas ewakuacji żołnierzy niemieckich w głąb Niemiec, wraz z innymi siostrami została zmuszona do wyjazdu. Została zatrudniona w szpitalu wojskowym w Halle. Po zakończeniu wojny od października 1945 do maja 1976 r. pracowała w szpitalu w Mikołowie jako instrumentariuszka na sali operacyjnej. Zmarła 04.02.1990 r. w Mikołowie i tam też została pochowana.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KOCHAJ KAROL – ksiądz katolicki.
Urodzony 26.10.1903 r. w Targanicach pow. wadowicki. Ukończywszy szkołę powszechną i gimnazjum rozpoczął studia teologiczne. Po ukończeniu

Seminarium Duchownego święcenia kapłańskie przyjął w 1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od 1933 r. w Kozach jako katecheta. Krótko przed wybuchem II wojny światowej zmobilizowany do wojska i do 25.11.1939 r. pełnił służbę medyczną w szpitalu polowym w Biłgoraju. Do Kóz powrócił początkiem grudnia 1939 r. – prefekt parafii Kozy pow. bialski. Aresztowany 27.01.1940 r. i osadzony w więzieniu w Bielsku. Zwolniony 16.03.1940 r. z inicjatywy mieszkańców Kóz (F. Sablik i Sz. Szymlak), którzy udali się do komendanta policji Heinza Heinego z prośbą o uwolnienie ks. Kochaja. Po zwolnieniu zamieszkał u swego przyjaciela organisty Stanisława Brasia w Górnej Wsi. Niemcy po wkroczeniu do Kóz zajęli wikarówkę na mieszkania dla policjantów. Na polecenie władz niemieckich 01.08.1940 r. ks. Kochaj był zmuszony opuścić Kozy, władze kościelne przeniosły go do parafii pw. św. Urbana w Hecznarowicach, gdzie do końca okupacji niemieckiej pełnił obowiązki administratora. Nie zważając na zagrożenie ze strony okupanta utrzymywał kontakt z zaufanymi mieszkańcami Kóz, a robił to w celu niesienia pomocy uwięzionym w KL Auschwitz. 28.02.1945 r. powrócił do Kóz i ponownie pełnił obowiązki katechety.

Postscriptum: Co pewien czas ks. Kochaj z p. Grabowskim z Hecznarowic przyjeżdżał na wozie z węglem do sklepu K. Handzlika w Dolnej Wsi, przywożąc do niego węgiel. Stamtąd zabierał słoninę, smalec, a także kartki żywnościowe kupowane nielegalnie. Żona p. Handzlika drążyła środek chleba i wkładała do niego smalec, który dostarczał nielegalnie miejscowy rzeźnik volksdeutsch Karol Góral. Te produkty w sposób nielegalny dostarczano więźniom KL Auschwitz.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 101; Informacja nauczyciela Miłosza Cieślaka – Liceum w Kozach.

KOCUR ADAM dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.05.1894 r. w Kuźni Raciborskiej k. Raciborza, syn Franciszka i Augustyny z d. Grund. Uczył się w szkole elementarnej w Kuźni Raciborskiej, następnie kontynuował edukację w dziewięcioklasowym gimnazjum pruskim w Raciborzu, był członkiem kółka im. Tomasza Zana. Po maturze podjął studia na Wydziale filozoficzno-teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Studiował cztery semestry. Był członkiem Związku Młodzieży Polskiej „Zet". W latach

1914–1918 w armii niemieckiej. Po zwolnieniu ze służby wojskowej, pod koniec 1918 r. i na początku 1919 r., udzielał się w pracach organizacyjnych polskiego ruchu wyzwoleńczego na Górnym Śląsku. Chcąc uniknąć represji wyjechał w kwietniu 1919 r. do Wielkopolski. Uczestniczył w powstaniu wielkopolskim dowodząc jako porucznik I batalionem 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich w walkach pod Lesznem i Zbąszyniem. W walkach tych został ranny (lipiec 1919 r.). Odkomenderowany do pracy plebiscytowej na Górnym Śląsku. Po II powstaniu śląskim pracował w sztabie POW Górnego Śląska. W latach 1920–1922 był kapitanem policji na Śląsku, na posterunkach w Gliwicach, Katowicach i Królewskiej Hucie. Podczas III powstania śląskiego należał do organizatorów żandarmerii powstańczej. Przed przejęciem Górnego Śląska przez władze polskie powołany ze strony wojskowej do prac przygotowawczych, organizował Komendę miasta Katowic. Na tym urzędzie pozostawał do opuszczenia szeregów wojskowych 01.10.1922 r. W latach 1922–1926 studiował prawo na UJ w Krakowie. Praktykę administracyjną odbywał w Dyrekcji Policji w Katowicach, natomiast aplikację sędziowską w Sądzie Powiatowym w Mysłowicach oraz w Sądzie Okręgowym w Katowicach. W latach 1926–1928 komendant policji w woj. śląskim. W 1928 r. uzyskał doktorat z prawa na UJ w Krakowie. Od 30.05.1928 do 03.09.1939 r. prezydent Katowic. Poseł do Sejmu Śląskiego II, III i IV kadencji z ramienia Narodowo-Chrześcijańskiego Zjednoczenia Pracy. Ponadto był działaczem Związku Powstańców Śląskich, Polskiego Związku Zachodniego oraz Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku. Pełnił funkcję prezesa wojewódzkiego Związku Oficerów Rezerwy. Po wybuchu II wojny światowej przedostał się do Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. W 1949 r. podjął studia teologiczne na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Święcenia kapłańskie przyjął w grudniu 1951 r. Był proboszczem w Rosenhain w Bawarii. Od 1957 r. pełnił obowiązki kanclerza kurii dla Polaków w Niemczech we Frankfurcie nad Menem. Tam zmarł 12.01.1965 r. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (1920 r.), Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi I kl.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KOCUREK TEOFIL – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.04.1876 r. w Bogucicach, syn Pawła i Franciszki z d. Kir. Po ukończeniu nauki w szkole elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne

na Uniwersytecie Wrocławskim. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1900 r. Po święceniach posługę duszpasterską wykonywał jako wikary w parafiach pw. św. Bartłomieja w Łanach pow. kozielski (26.06.1900 – 15.10.1903 r.), Lublińcu (15.10.1903 – 26.09.1904 r.), Szczecinie (26.09.1904 – 22.11.1906 r.), jako kuratus w Arnswalde w Brandenburgii (22.10.1906 – 30.04.1919 r.) i parafii pw. NSPJ w Wyrach pow. pszczyński (01.05.1919 – 31.12.1922 r.), w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (1922 r.). W czasie przygotowania do Plebiscytu był kuratusem w Wyrach, aktywnie popierał ruch polski. W okresie II powstania śląskiego, 21.08.1920 r. miejscowa ludność skutecznie wystąpiła w obronie ks. Kocurka, którego zamierzano aresztować. Od 1923 do 15.11.1938 r. proboszcz parafii pw. św. Jerzego w Dębieńsku, następnie w parafii pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Orzeszu i pw. św. Jana Chrzciciela w Jaśkowicach (1938–1940). 21.06.1950 r. mianowany radcą duchownym. Zmarł 30.06.1953 r. w Jaśkowicach, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KOJZAR LUDWIK – ksiądz katolicki.

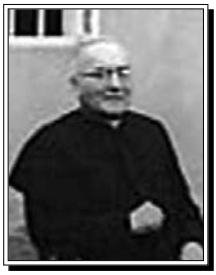

Urodzony 12.08.1888 r. w Zbytkowie k. Bielska, syn Pawła. Po szkole elementarnej dalszą naukę kontynuował w polskim gimnazjum w Cieszynie (matura w 1910 r.). Studiował w seminarium duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 21.07.1914 r. w Widnawie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Józefa w Zabrzegu, następnie pracował w Skoczowie i Jabłonkowie. W 1917 r. oddelegowany do szpitala wojskowego w Morawskiej Ostrawie, następnie wysłany na front jako kapelan WP. W 1919 r. skierowany do pracy w charakterze katechety przy parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego we Frysztacie. Po zajęciu miasta przez Czechów zmuszony do wyjazdu, osiadł w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. W kościele wprowadził polskie nabożeństwa majowe w miejsce niemieckich, wzbudzając tym gniew Niemców. Od czerwca 1919 r. członek Komitetu Założycielskiego Gimnazjum Polskiego w Skoczowie, przeniesionego do Bielska. Od 1922 r. pracował jako katecheta w Polskiej Szkole Wydziałowej w Dziedzicach. W 1934 r. objął probostwo parafii pw. św. Klemensa w Ustroniu, gdzie mocno zaangażował się w działalność Związku Obrony Kresów Zachodnich. Podczas okupacji niemieckiej

wraz z przyjaciółmi: pastorem Pawłem Nikodemem i ks. Józefem Kanią zaangażowany w ruch oporu. Aresztowany 12.11.1943 r. w Cieszynie, tam więziony do 03.12.1943 r. Przesłany do więzienia śledczego w Mysłowicach, po śledztwie 28.02.1944 r. przetransportowany do KL Dachau i zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień 64673. Przeżył pobyt w obozie, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po powrocie do Ustronia w 1945 r. zatrzymany przez UB i uwięziony. Dopiero urządzane przez mieszkańców Beskidów wiece protestacyjne i pisma Kurii Diecezjalnej w Katowicach do wojewody śląskiego Aleksandra Zawadzkiego przywróciły mu wolność. W 1953 r. mianowany dziekanem dekanatu cieszyńskiego i radcą duchownym. W 1965 r. ze względu na podeszły wiek zrezygnował z probostwa w Ustroniu i przeszedł na emeryturę. Zmarł 25.06.1973 r., pochowany w Ustroniu.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 138; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko (031), t. 13, cz. 24 (163); J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. I, 1993, s. 147; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 184.

KOMENDERA JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.03.1891 r. w Bulowicach pow. oświęcimski i zamieszkały w tej miejscowości. Święcenia kapłańskie otrzymał 29.06 1914 r. Posługę duszpasterską pełnił jako proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Ślemieniu pow. żywiecki, od 05.05.1927 do 30.04.1933 r. w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Buczkowicach. Aresztowany przez gestapo 22.03.1942 r. i więziony w Ślemieniu, od 29.03.1942 r. w Bielsku, Wadowicach, od 20.02.1943 r. w Mikuszowicach, od 20.05.1943 r. w Mysłowicach. 28.05.1944 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 64428. Mimo ciężkich warunków panujących w więzieniach i obozie gdzie przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po wojnie proboszcz odbudowanego ze zniszczeń wojennych kościoła pw. MB Szkaplerznej w Godziszce.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 101; archiwum dr. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 138.

KOMINEK BOLESŁAW dr, abp, kard. – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.12.1903 r. w Radlinie pow. rybnicki, syn Franciszka i Katarzyny z d. Kozielska. Do szkoły powszechnej uczęszczał w miejscu zamieszkania, gimnazjum ukończył w Rybniku (matura w 1923 r.). Należał do „Związku Filaretów" w Rybniku i brał czynny udział w akcji plebiscytowej. W swej autobiografii podaje, że jako filareta nauczał i udzielał lekcji języka polskiego dzieciom i młodzieży wiejskiej. Brał udział w organizowaniu teatrów amatorskich oraz był kurierem w okresie III powstania. Po ukończeniu gimnazjum podjął studia na UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 11.09.1927 r. w Katowicach. W latach 1927–1930 studiował w Instytucie Katolickim w Paryżu zdobywając doktorat z filozofii. Wróciwszy na Śląsk pracował jako wikariusz w Katowicach, następnie został sekretarzem Akcji Katolickiej oraz referentem Wydziału Duszpasterskiego Kurii w Katowicach. Po wojnie pracował w Kurii w Katowicach i 15.08.1945 r. został administratorem apostolskim Śląska Opolskiego. 28.04.1951 r. otrzymał nominację na biskupa we Wrocławiu. Sakrę biskupią otrzymał 10.10.1954 r. w kaplicy prywatnej ordynariusza przemyskiego. W latach 1951–1953 przebywał najpierw w klasztorze benedyktyńskim w Lubinie, następnie objął kierownictwo Wydziału Duszpasterskiego przy Kurii w Krakowie, mając też zlecone wykłady z socjologii na Wydziale Teologii UJ. 16.12.1956 r. odbył uroczysty ingres do katedry wrocławskiej. W latach następnych rozwinął szeroką działalność duszpasterską, kładąc nacisk na właściwy podział parafii, odbudowę zniszczonych kościołów, rozwój kultu Maryjnego i wychowanie kleru. Ważką rolę odegrał w jubileuszu 1000-lecia chrześcijaństwa w Polsce. Miał ogromny wkład w dzieło zjednoczenia Ziem Zachodnich z Macierzą. Walnie przyczynił się do ostatecznego uregulowania administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Był głównym redaktorem głośnego listu o wzajemnym przebaczeniu do biskupów niemieckich. 28.06.1972 r. został metropolitą wrocławskim, a 06.02.1973 r. otrzymał kardynalat. Przez wiele lat pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Duszpasterstwa Ogólnego KEP. Był członkiem papieskiej Komisji „Justitia et Pax i Sekretariatu ds. Niewierzących. Odegrał wybitną rolę w pracach Soboru Watykańskiego II. Brał czynny udział w Synodzie Biskupów Europy. Zmarł po ciężkiej chorobie 10.03.1974 r. we Wrocławiu, pochowany w podziemiach katedry w kaplicy św. Kazimierza.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Nota biograficzna Bolesława Kominka na stronie Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KONIECZNY ALOJZY PAWEŁ CM – ksiądz katolicki.
Urodzony 09.11.1904 r. w Łące pow. pszczyński, syn Pawła i Marii z d. Pitlok. Szkołę powszechną ukończył w rodzinnej miejscowości, dalszą naukę kontynuował w Prywatnym Gimnazjum Księży Misjonarzy św. Wincentego a' Paulo w Krakowie (1918–1926). Do Zgromadzenia Misjonarzy wstąpił 16.11.1922 r. w Krakowie. Po dwuletnim nowicjacie złożył 27.11.1924 r. śluby zakonne. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 29.12.1929 r. W latach 1929–1933 uczęszczał na wykłady z filologii klasycznej na Wydziale Filozoficznym UJ, nie uzyskując jednak stopnia akademickiego. W 1936 r. powierzono mu funkcję dyrektora Prywatnego Gimnazjum Księży Misjonarzy w Krakowie na Kleparzu, którą pełnił do 1938 r., przeniesiony do Wilna. Do wybuchu wojny w 1939 r. był nauczycielem języków klasycznych w Prywatnym Liceum Męskim Księży Misjonarzy w Wilnie. Aresztowany w okresie okupacji niemieckiej wraz z innymi księżmi Polakami i przez osiem miesięcy przebywał w więzieniu na Łukiszkach, a przez 18 miesięcy w obozie pracy na Litwie. W listopadzie 1945 r. wrócił do Krakowa jako repatriant, skierowany do Grodkowa. W 1947 r. powierzono mu funkcję ojca duchownego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, którą pełnił do 1955 r. W latach 1955–1957 superior domu Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Bydgoszczy, w latach 1957–1963 superior domu kleparskiego w Krakowie. W 1963 r. mianowany dyrektorem Sióstr Miłosierdzia Prowincji Warszawskiej. Funkcję tę pełnił do sierpnia 1975 r. W tym samym roku objął kapelanię w domu Sióstr Miłosierdzia w Chylicach k. Konstancina-Jeziornej. Zmarł 12.09.1982 r. w Warszawie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KONIECZNY KAZIMIERZ dr – ksiądz katolicki.
Urodzony 03.03.1904 r. w Czeladzi pow. będziński. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał 19.10.1930 r. Doktor prawa kannonicznego, wybitny znawca języka łacińskiego, przez cały okres posługi kapłańskiej sprawował wiele ważnych funkcji kościelnych i naukowych, wykładowca w Seminarium Duchownym w Warszawie. Aresztowany 04.10.1939 r., uwięziony na Pawiaku, zwolniony pod koniec październiku 1939 r. Był miłośnikiem gór i przyrody, filatelistą, znakomitym fotografikiem. Nie jest znana działalność księdza po wojnie. Zmarł w 1981 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 359–360.

KONTNY PAWEŁ TChr – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.06.1910 r. w Paprocanach k. Tychów, syn Jakuba i Jadwigi z d. Czardybon. Ukończywszy szkołę powszechną i gimnazjum w Mikołowie (matura 31.08.1932 r.) wstąpił do Towarzystwa Chrystusowego. Pierwszą profesję zakonną złożył 16.10.1933 r., po czym rozpoczął dwuletnie studia filozoficzne w Seminarium Duchownym w Gnieźnie. Od 01.10.1935 r. podjął czteroletnie studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Poznaniu. Wieczyste śluby zakonne złożył 18.10.1936 r. Święcenia kapłańskie przyjął 03.06.1939 r. w Poznaniu. Po święceniach wyjechał do Estonii, gdzie w Kivioli (pow. Rakwere) pomagał ks. Stanisławowi Rutowi TChr w duszpasterstwie polonijnym. Tam zastał go wybuch II wojny światowej, podjął decyzję o powrocie do Polski. 13.09.1939 r. przyjechał do Łucka, gdzie pełnił obowiązki wikariusza przy katedrze łuckiej. 27.10.1939 r. powrócił na Śląsk do Tychów i zamieszkał u rodziny w Paprocanach obsługując miejscową kaplicę należącą do parafii tyskiej. Aresztowany 28.08.1941 r. przez gestapo za patriotyczne kazania, uwięziony w Mikołowie, gdzie przebywał ponad dwa tygodnie. Wskutek licznych szykan ze strony gestapo, które dotknęły także jego rodzinę, w połowie listopada 1941 r. przeniósł się do Lędzin, gdzie pracował jako wikariusz. Gdy 28.01.1945 r. do Lędzin wkroczyły wojska sowieckie, dzięki interwencji ks. Kontnego ok. 70 jeńców wojennych pochodzących ze Śląska, a wcześniej przymusowo wcielonych do armii niemieckiej, mogło powrócić do swoich domów. 01.02.1945 r. przybiegły na plebanię dwie dziewczyny, wysłane po pomoc i obronę przed napastującymi kobiety żołnierzami sowieckimi. Ks. Kontny zareagował, by udzielić pomocy i założywszy biało-czerwoną opaskę na płaszcz perswadował oficerowi sowieckiemu o niestosownym zachowaniu się wyzwolicieli. Oficer wyjął pistolet z kabury i groził, że zastrzeli księdza, jeśli będzie przeszkadzać. Ks. Kontny został pochwycony przez żołnierzy, pobity i powalony na ziemię, zdarto z niego płaszcz z biało-czerwoną opaską, a następnie zastrzelono. Po trzech dniach, gdy front przesunął się dalej na zachód, ekshumowano zwłoki i przeniesiono je do pobliskiego klasztoru sióstr boromeuszek. 08.02.1945 r. urządzono pogrzeb. Przygotowywany jest jego proces beatyfikacyjny.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KOPIEC BOLESŁAW – ksiadz katolicki.

Urodzony 08.121924 r. w Zebrzydowicach, syn Ignacego i Anny z d. Krótki. Uczęszczał do Publicznej Szkoły Powszechnej w miejscu zamieszkania, następnie

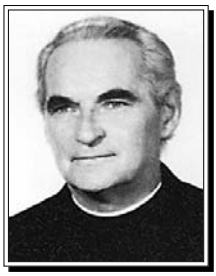

zdał egzamin do Państwowego Gimnazjum w Bielsku, lecz wybuch wojny uniemożliwił mu kontynuowanie nauki. We wrześniu 1939 r. wraz z rodzicami uchodził na wschód, skąd wrócił po dwóch miesiącach. W latach 1940–1942 pracował w Czechowicach-Dziedzicach kolejno w dwóch zakładach fryzjerskich. Nie podpisał Volkslisty, wysiedlony w 1942 r. do Generalnej Guberni. Zamieszkał w Damienicach k. Bochni, zatrudniony w charakterze ucznia w zakładzie fryzjerskim w Bochni. Uczęszczał też do Polskiej Szkoły Zawodowej i w 1943 r. otrzymał świadectwo jej ukończenia. W grudniu 1942 r. wstąpił do organizacji konspiracyjnej AK w Bochni. 27.04.1943 r. aresztowany i osadzony w więzieniu w Krakowie. Staraniem organizacji konspiracyjnej uwolniony, wrócił do Damienic, gdzie przez pół roku ukrywał się pod nazwiskiem Czechowicki i prowadził działalność konspiracyjną. Od 1944 r. pracował jako robotnik leśny w Nadleśnictwie Damienice. Pod koniec 1944 r. uczęszczał na tajne nauczanie i zdał egzamin z zakresu pierwszej klasy gimnazjalnej. 05.02.1945 r. powołany do oddziału partyzanckiego „Szczerbiec", następnie do końca czerwca 1945 r. do oddziału „Pogrom". 25.04.1947 r. ujawnił się i skorzystał z amnestii. W lipcu 1945 r. wrócił do Czechowic-Dziedzic. Kontynuował naukę – od klasy drugiej – w Państwowym Koedukacyjnym Gimnazjum i Liceum dla Dorosłych w Bielsku. Mieszkał w Domu Rekolekcyjnym oo. jezuitów w Czechowicach-Dziedzicach. Po zdaniu w 1948 r. egzaminu dojrzałości wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłanskie przyjął 28.06.1953 r. w Krakowie. Wpierw wykonywał posługę duszpasterska zastępczo w parafii: pw. NMP Królowej Korony Polskiej w Czechowicach-Dziedzicach, w Rydułtowach. Po kilkumiesięcznym pobycie w Instytucie dla Księży Neoprezbiterów w Katowicach – Załężu pełnił obowiązki duszpasterskie wikariusza w parafii: pw. św. Antoniego w Chorzowie, pw. NSPJ w Boguszowicach, pw. św. Barbary w Strumieniu, pw. św. Mikołaja w Bielsku-Białej, pw. św. Marii Magdaleny Chorzowie Starym, pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach, pw. św. Mikołaja w Lublińcu. Po pożarze 03.10.1961 r. zabytkowego drewnianego kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Łagiewnikach Wielkich oddelegowany do jego odbudowy. Posługę duszpasterską w Łagiewnikach Wielkich sprawował do 30.08.1962 r. Był też na czasowych zastępstwach w parafii: pw. Chrystusa Króla Katowicach, pw. Wszystkich Świętych w Dziećkowicach, pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach, pw. św. Stanisława Kostki w Giszowcu, pw. św. Klemensa Papieża w Miedźnej. Od 1963 r. duszpasterzował w parafii pw. MB Częstochowskiej w Wilchwach. 19.03.1966 r. został

proboszczem. 31.01.1990 r. delegowany do pełnienia funkcji kapelana w Sanatorium Przeciwgruźliczym w Wodzisławiu Śl. Z dniem 28.08.1993 r. przeszedł na emeryturę. Mieszkał w Wilchwach. Tam też 23.09.2002 r. zmarł.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KOPIJASZ JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 24.08.1871 r. w Brzeszczach pow. oświęcimski, syn Jakuba i Katarzyny z d. Wojciech. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął w 1898 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Żywcu, następnie kanonik parafii pw. MB Pocieszenia w Straconce pow. bialski – lubiany i popularny wśród parafian, był typem dobrego i troskliwego proboszcza. Mimo presji ze strony Volksdeutschów nie przyjął obywatelstwa niemieckiego. Aresztowany 23.07.1942 r. wraz z ks. Józefem Wdowiakiem – oskarżony o nielegalność procesji ze śpiewem polskim w 1942 r. Skuci kajdankami pieszo prowadzeni byli na policję w Lipniku. Tam po spisaniu ich personaliów przewiezieni zostali ciężarówką do więzienia w Bielsku. Następnie w transporcie zbiorowym przetransportowani do KL Auschwitz. Ks. Kopijasz 10.08.1942 r. zarejestrowany był w obozowej ewidencji jako więzień nr 57784. Zginął 30.08.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 26087/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 8:40, określenie przyczyny zgonu to: „Darmkatarrh bei Phlegmone" (katar/nieżyt jelit przy flegmonie).

Postscriptum: Warto raz jeszcze przypomnieć sposób znęcania się załóg obozowych nad księżmi, według świadectwa współwięźnia – aresztowanego z ks. Kopijaszem ks. Wdowiaka: Ks. Kanonik w czamarze z węzełkiem i brewiarzem stał się ofiarą obelg i bicia. „Hej ty stary – powiedz mi kim ty jesteś?". „Ich bin ein Katholischer Pfarrer" – jestem katolickim proboszczem – odpowiedział. Esesman uderzył go w twarz, okulary spadły na ziemie – twarz drgała – pies zaczął skakać. Ponownie to samo pytanie – „no kim ty jesteś?" – jestem katolickim księdzem, mówi Kanonik. Ty idioto stary – tyś miał ludzi nauczać? Co za głuptas z ciebie. Głosiłeś bzdury, że Panienka Maria porodziła z Ducha Świętego? To była kurtyzana żołnierza rzymskiego. No, ile twoich bękartów lata koło plebani? Straszyłeś ludzi ogniem czyśćcowym. Widzisz ten komin krematorium? Nareszcie sam wylecisz jak dym z niego… no… czy już wiesz kim jesteś? Kopiąc Kanonika w brzuch

obstawał przy pytaniu – „kim ty jesteś"? (…) Ks. Kopijasz nie zdołał szybko przezwać się klechą. Kiedy kolumny robocze przemaszerowały – esesmani wpędzili nas do obozu. Ks. Kanonik przewrócił się i rozsypał swój węzełek. Zawróciłem i podniosłem go i pozbierałem rzeczy. Rozpoczął się proces odczłowieczania. Odebrano ubrania i popędzono nas do baraku z prysznicami – ogolono całkowicie i kazano w kolejce stać, by dostać numer rejestracyjny – potem dano szorstkie pasiaki, bluzę, spodnie, czapkę, i drewniane sabaty (ciężkie pantofle). Odkomenderowani na barak jako nowoprzybyli nie dostaliśmy porcji chleba ani herbaty. (…) Kanonik nie mógł podołać tym ćwiczeniem (gimnastycznym), więc szyderca esesman nie szczędził mu kopniaków. Na trzeci dzień przyjęli „kartoflarze" Kanonika do swojej ekipy. Po powrocie skarżył się, że nie lubi tej roboty, że nie wolno rozmawiać, że kapowie przeklinają, krzyczą i biją laskami. Po kilku dniach nie chciał do nich iść, wiec podpadł pod gorsze komando – dźwigania belek i desek poza obozem. Dalekie marsze – dźwiganie ciężarów, spowodowały opuchnięcie nóg. Wszystko mu obrzydło – nie chciał jeść, prosił mnie, bym go zaprowadził na „Krankenrewir" – barak chorych. Pierwszy wieczór odmówiono. Rzucili nam rolkę papieru, by sobie obwinął opuchnięte nogi. Na drugi wieczór sam już osłabiony biegunką i tyfusem – odprowadziłem mego proboszcza i udzieliłem mu rozgrzeszenia. Po tygodniach zniszczenia tyfusem, dowiedziałem się z ust Jugosłowianina, który nas znał i leżał przy Kanoniku, że „pielęgniarz" dał mu zastrzyk śmiertelny i zakończył jego agonię.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 205; Ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, t. I, s. 133, t. III, s. 101; J. Polak, M. Tomiczek, *Bielsko-Biała Straconka*, Bielsko-Biała 1994, s. 64; materiały pozyskane z archiwum IPN w Katowicach – zeznanie Ewy Kopiasz; APMA-B Księga zgonów, t. 7, s. 1427; s. 205; APMA-B Księga zgonów, t. 7, s. 1427.

KOSSAK-GŁÓWCZEWSKI JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.10.1868 r. w Rzecznicy pow. człuchowski na Pomorzu, syn Augusta i Anny z d. Albrecht. Po ukończeniu szkoły elementarnej w rodzinnej miejscowości

uczył się w gimnazjum w Chojnicy. Następnie podjął studia teologiczne – najpierw w Seminarium Duchownym w Pelplinie, później na uniwersytecie w Monasterze w Westfalii, w końcu na Uniwersytecie Wrocławskim. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1896 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafiach: pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Rychtalu i pw. św. Katarzyny w Sławięcicach. W 1899 r. mianowany administratorem, a rok później proboszczem w parafii pw. św. Józefa w Międzyborzu pow. sycowski. W 1907 r. objął jako proboszcz parafię pw. św. Franciszka z Asyżu w Komprachcicach k. Opola. Przez kilka lat pełnił funkcję wicedziekana dekanatu opolskiego. W okresie powstań i plebiscytu zaangażował się czynnie po stronie polskiej. W wyniku tej działalności po podziale Górnego Śląska między Polskę i Niemcy został zmuszony do opuszczenia swej dotychczasowej placówki duszpasterskiej. 28.01.1922 r. mianowany proboszczem parafii pw. św. Jana i Pawła w Dębie. Zmarł 17.08.1934 r. w Wiedniu, pochowany w Katowicach-Dębie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KOSTYRA JAN – ksiądz katolicki.
Urodzony 24.06.1879 r. w miejscowości Rajsko pow. oświecimski. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne. Święcenia kapłańskie przyjął 09.07.1905 r. Posługę duszpasterska rozpoczął jako wikary w parafii pw. NMP w Krzęcinie w latach 1905–1910. W latach 1913–1961 kanonik, proboszcz parafii pw. MB Szkaplerznej w Głębowicach pow. wadowicki. Aresztowany 25.01.1944 r. i osadzony w więzieniu w Bielsku. 21.04.1944 r. odzyskał wolność. Nie jest ustalony dalszy los księdza po wojnie, wiadomo jedynie, że był proboszczem w Głębowicach do 1961 r. Zmarł 03.11.1961 r. w Głębowicach.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, i ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, t. III, s. 101.

KOSYRCZYK KLEMENS NORBERT ps. „Ireneusz Pogodny", „Ksiądz Klemens", „Stach Kropiciel" – ksiądz katolicki.
Urodzony 26.08.1912 r. w Mysłowicach, syn Klemensa i Marty z d. Kania. Jego starszy brat Ludwik był także kapłanem. Ukończył szkołę powszechną, następnie

Państwowe Gimnazjum Klasyczne w Mysłowicach (matura 18.05.1931 r.). Jako alumn Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie od 13.11.1931 r. studiował filozofię i teologię na UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 28.06.1936 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w swojej rodzinnej parafii w Mysłowicach.

W latach 1936–1937 otrzymał z inicjatywy bp. Adamskiego stypendium na studia w Wyższej Szkole Dziennikarskiej w Warszawie. W 1937 r. skierowany na praktykę dziennikarską. Jako wikariusz od 1937 r. pełnił duszpasterstwo w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym. Aresztowany 13.04.1940 r. i po osadzeniu na krótko w sosnowieckim więzieniu (byłej fabryce Schöena), przewieziony w transporcie zbiorowym do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3658. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Gusen. Zwolniony z obozu, w grudniu 1940 r. pracował w parafii pw. św. Antoniego w Rybniku, później powierzono mu kierowanie parafią w Knurowie i Krywałdzie (wrzesień 1942 r.) oraz w Nierodzimiu pow. cieszyński (od 1943 r.). W styczniu 1944 r. mianowany zastępcą proboszcza w Wodzisławiu Śl. w listopadzie 1944 r. w parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej. W latach 1946–1947 był niedekretowanym katechetą w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Katowicach, duszpasterzując w tym czasie w katowickiej parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. W styczniu 1950 r. został substytutem parafii w Murckach, w lipcu 1950 r. administratorem parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych Wełnowiec. Jako administrator, następnie od sierpnia 1953 r. proboszcz, kierował parafią w Istebnej na Śląsku Cieszyńskim. W styczniu 1957 r. proboszcz parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śl., we wrześniu 1963 r. parafii pw. MB Szkaplerznej i pw. św. Piusa X w Jejkowicach pow. rybnicki. W międzyczasie rozpoczął pracę w redakcji „Gościa Niedzielnego", którego był redaktorem naczelnym. Podczas pobytu w Rudzie Śląskiej był inicjatorem nabożeństw dla emerytów i emerytek, w „Gościu Niedzielnym" zasłynął zwłaszcza jako felietonista. Z pracy duszpasterskiej zrezygnował w maju 1972 r. ze względu na stan zdrowia. Zmarł 28.04.1975 r. w Chorzowie.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 194–195; Materiały udostępnione przez IPN w Katowicach, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII, Postanowienie o umorzeniu śledztwa sygn. Akt S88/10/ZU z dn. 25.11.2014; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 184; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 141.

KOSYRCZYK LUDWIK – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.04.1906 r. w Mysłowicach, syn Klemensa i Marty z d. Kania. Jego młodszy brat Klemens także obrał drogę kapłaństwa. Po szkole powszechnej dalszą naukę pobierał w miejscowym gimnazjum klasycznym (matura 24.06.1926 r.). Po studiach na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Przez pierwsze dwa miesiące pomagał w duszpasterstwie w rodzinnej parafii. 08.08.1931 r. objął obowiązki wikarego w parafii pw. NSPJ w Brzezinach Śląskich. Od 20.04.1933 r. przeniesiony do parafii pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja do Piekar Śląskich, gdzie początkowo był wikarym, a od 21.08.1933 r. katechetą w państwowym gimnazjum w Szarleju. Z chwilą wybuchu II wojny światowej wrócił do pracy duszpasterskiej w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Jaśkowicach. Niepokojony przez okupanta przeniósł się na początku 1940 r. do Mysłowic. Tam gestapo doręczyło mu nakaz, aby z dniem 15.03.1940 r. opuścił Śląsk i udał się do Generalnej Guberni. Przez miesiąc zatrzymał się w Krakowie, gdzie co trzeci dzień zgłaszać się musiał w gestapo. Następnie zaproszony przez bp. Lorka do diecezji sandomierskiej znalazł się w Łagowie Kozienickim – okazując tam pomoc duszpasterską. W styczniu 1942 r. zachorował na grypę i zaczął zdrowotnie coraz bardziej niedomagać. 15.09.1942 r. zmarł w szpitalu w Puławach.

Postscriptum: W dzień po śmierci ks. Ludwika Kosarczyka zjawili się w probostwie w Łagowie Kozienickim gestapowcy, aby go aresztować. Niezadowoleni odeszli dopiero wtedy, kiedy się namacalnie przekonali, że w trumnie leży rzeczywiście martwe ciało ks. Kosyrczyka.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 127, t. III, s. 184; E-ncyklopedia, *Historia Kościoła na Śląsku*.

KOTULECKI FRANCISZEK – ksiadz katolicki.

Urodzony 08.11.1881 r. w Skawinie. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum w miejscu zamieszkania, podjął studia teologiczne. Święcenia kapłańskie przyjął w 1906 r. Prawdopodobnie rozpoczął posługę duszpasterską w latach 1918–1919 jako wikariusz w parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Makowie Podhalańskim. Potem w Zagórzu i w Woźnikach k. Wadowic, gdzie był również proboszczem. 17.10.1933 r. powierzono mu administrację parafii Stara Wieś, proboszczem tej parafii mianowany formalnie 30.10.1933 r. i był nim do swej

śmierci. Jak wspominają parafianie, ks. Kotulecki był wielkim patriotą, nie bojącym się Niemców. W niedzielę poprzedzającą aresztowanie wygłosił podczas Mszy św. patriotyczne kazanie. Gdy w 1940 r. rozpoczęły się liczne aresztowania polskiej inteligencji na terenach przyłączonych do Rzeszy, 24.04.1940 r., w czwartek po południu, ks Kotulecki został aresztowany na plebani przez żandarmerię niemiecką. Był na oczach parafian publicznie poniżany i kopany. Aresztowano również i innych księży z okolicznych parafii: ks. Jana Wądolnego – proboszcza z Hecznarowic, ks. Franciszka Jeża – proboszcza z Wilamowic oraz księży z Komorowic i Kóz. Ks. Jeża zwolniono po czterech dniach, a innych, w tym ks. Kotuleckiego, po krótkim areszcie w Cieszynie, w hali byłej fabryki Kohna, w transporcie zbiorowym 28.04.1940 r. wywieziono do KL Dachau, stamtąd 05.06.1940 r. do KL Gusen. 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, tam zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21967. W grudniu 1940 r. parafianie wysłali pismo podpisane przez 150 osób do Szefa SS Heinricha Himmlera z prośbą o zwolnienie księdza z obozu w Gusen. Te i inne liczne prośby i starania parafian o zwolnienie nie przyniosły rezultatu. Początkiem lutego 1941 r. nadeszła z komendy obozu wiadomość, że ksiądz zmarł 20.01.1941 r. Jako przyczynę śmierci podano cynicznie, że „zmarł na zapalenie płuc pomimo licznych zabiegów lekarskich".

Postscriptum: W swych wspomnieniach obozowych Marian Główka, którego aresztowano 23.04.1940 r. w Straconce, opisuje między innymi przesłuchanie ks. Franciszka Kotuleckiego w Cieszynie (byłej fabryce Kohna), a którego był świadkiem. Przytaczam tę relację, gdyż jest wstrząsająca, a był to przecież początek męki księdza. „SS-mani kazali mu się rozebrać do pasa. Widać było zwiotczałe ciało, zwisające mięśnie, a po obnażonym brzuchu bili go szpicrutą. Za każdym razem wyskakiwała na ciele niebieska pręga grubości palca.

– Powiedz, ile razy miałeś gosposię? (uderzenia).

– Nie miałem żadnego stosunku, bo to była moja siostra.

– No to ile indyków zjadłeś?

– Nie jadłem indyków, bo parafia była biedna!

– Znasz język niemiecki?

– Znam.

– No to przetłumacz po polsku – i wówczas recytują bardzo sprośny wierszyk. Nie przetłumaczę, bo to nie jest godne kapłana. (Znowu bicie po brzuchu!)

To był 60-letni starzec! Oparty był o słup podtrzymujący dach i jedynie dlatego, mimo bicia, utrzymywał się w pozycji stojącej. Dalszych jego losów nie znam". Według innych współwięźniów ks. Franciszek Kotulecki zginął w KL Dachau 21.01.1941 r. W obozie znęcano się nad nim, nabawił się tam przepukliny, w końcu

został zabity przez SS-mana cegłami. Ks. Fr. Kotulecki jest na liście kandydatów na ołtarze przygotowanej przez kurię diecezji bielsko-żywieckiej, w gronie 22 męczenników ofiar II wojny światowej. W gronie tym jest 20 kapłanów, kleryk i osoba świecka. Aktualnie toczą się starania o rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego.

Bibliografia: Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978 r., t. II, s. 102, t. I, s. 133; t. III, s. 102; J. Klistała, *Martyrologium Mieszkańców Bielska, Białej, Bystrej, Czechowic, Dziedzic, Jasienicy, Jaworza, Komorowic, Kóz, Mikuszowic, Porąbki, Szczyrku, Wilamowic, Wilkowic, Zabrzega, w latach 1939–1945 – słownik biograficzny,* Bielsko-Biała 2008; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 142.

KOWALCZYK MAKSYMILIAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.09.1897 r. w Izbicku pow. strzelecki, syn Wincentego i Marii z d. Bryś. Po służbowym przeniesieniu ojca (kierownik pocztowy) do Katowic, tam Maksymilian uczęszczał do szkoły ludowej, a później od 1909 r. do gimnazjum (matura 28.02.1919 r.). W maju 1917 r. zaciągnięty do wojska, z wojny wrócił w styczniu 1919 r. Zaraz też zapisał się na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, lecz po ukończeniu pierwszego semestru musiał przerwać studia, aby jako górnik kopalni „Wujek" zarobić na dalsze studia. Aktywny członek związku filaretów przy polskim komisariacie plebiscytowym, brał udział w III powstaniu. W kwietniu 1921 r. podjął we Wrocławiu dalsze studia teologiczne, które od kwietnia 1924 r. kontynuował w Krakowie w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym na Wydziale Teologicznym UJ. Jeden z pierwszych neoprezbiterów tworzącej się diecezji śląskiej – święcenia kapłańskie przyjął 19.09.1925 r. w katedrze na Wawelu. Jego pierwszą placówką wikariuszowską była parafia pw. św. Jadwigi w Królewskiej Hucie (1925 r.). Następnie był wikarym w Żorach i katechetą przy tamtejszym gimnazjum. W 1929 r. przeniesiony do Szopienic. Tam również był wikariuszem, katechetą, a dodatkowo jeszcze kapelanem hufca harcerskiego. 08.09.1938 r. zlecono mu administrację parafią pw. MB Różańcowej w Moszczenicy, a 13.02.1939 r. nadano mu instytucję kanoniczną na tę parafię. 10.11.1944 r. mianowany wicedziekanem dekanatu wodzisławskiego. 29.04.1955 r. został dziekanem dekanatu jastrzębskiego. 13.09.1955 r. zginął pod gruzami rozbieranej starej organistówki, pochowany w Moszczenicy.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KOWALCZYK MAKSYMILIAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.02.1906 r. w Pawłowie k. Katowic, syn Augustyna i Zofii z d. Marcisz. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę najpierw w gimnazjum w Zaborzu, następnie w gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura w 1926 r.) Po maturze wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: pw. św. Augustyna w Lipinach, pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie i pw. Trójcy Przenajświętszej w Szarleju (od 01.08.1937 r.). W maju 1940 r. mianowany administratorem w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Szarleju. Aresztowany przez gestapo 07.07.1944 r., więziony w Bytomiu. Zwolniony 07.09.1944 r. Po zwolnieniu ponownie proboszcz w parafii w Szarleju, w 1957 r. zatwierdzony oficjalnie na stanowisku proboszcza. Przez wiele lat dziekan dekanatu piekarskiego. W 1976 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 06.01.1979 r. w Szarleju i tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 184; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KOWALCZYK PIOTR – ksiądz katolicki.

Urodzony w 1883 r. w Hajdukach Wielkich (Chorzów Batory), po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1911 r. Posługę duszpasterską sprawował jako wikary w Hajdukach Wielkich, później w Sobieszowicach pod Gliwicami. Przez lalka lat był wikarym w parafii pw. NMP w Katowicach. Już wówczas był akcjonariuszem „Gońca Śląskiego", założonego w 1920 r. w Bytomiu. Od 1920 r. proboszcz parafii pw. NSPJ w Mąkoszycach i parafii pw. św. Jadwigii Śląskiej w Kobylej Górze, które w 1925 r. włączone zostały do diecezji poznańskiej. Za czasów akademickich, a później w czasie plebiscytu pracował oświatowo. Ucząc języka polskiego przypominał o polskim pochodzeniu (za co był przez niemieckich osadników prześladowany) i za to właśnie otrzymał odznakę „Za pracę na rzecz wyswobodzenia Górnego Śląska". Brak daty śmierci.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KOWALIK PIOTR – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.02.1888 r. w Komprachcicach k. Opola, syn Jana i Jadwigi z d. Popiołek. Po ukończeniu szkoły elementarnej, w 1903 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Koźlu, po dwóch latach przeniósł się do gimnazjum w Bytomiu (matura 21.03.1911 r.). W Bytomiu należał do organizacji „Elsów". Podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 13.06.1915 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Radlinie (02.08.1915–19.12.1916). Był duszpasterzem w Berlinie-Weissensee, skąd w 1917 r. za jawne organizowanie ośrodka polskiego został przeniesiony do parafii pw. Ducha Świętego w Ostrożnicy k. Opola, gdzie pełnił urząd administratora. W styczniu 1920 r. mianowany wikarym w Sobieszowicach. Z powodu niepokojów na tle narodowościowym musiał na wiosnę 1922 r. opuścić parafię. Następnie pracował jako katecheta w seminarium nauczycielskim męskim w Tarnowskich Górach. 28.06.1928 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Czuchowie. 29.05.1934 r. objął parafię pw. św. Marii Magdaleny w Bełku. Był administratorem (od 21.12.1937 r.), a następnie proboszczem (od lutego 1938 r.) parafii pw. Bożego Ciała w Kończycach k. Zabrza. W czasie okupacji dwukrotnie aresztowany. 20.05.1940 r. wywieziony do KL Dachau, 25.06.1940 r. do KL Gusen. 03.09.1943 r. zwolniony pod warunkiem pozostania pod nadzorem policyjnym w obrębie Rzeszy Niemieckiej. Do zakończenia działań wojennych pracował w Berlinie-Weissensee. Po wojnie powrócił do Kończyc. W 1954 r. przeniesiony do parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej w Chorzowie. 29.01.1957 r. zlecono mu administrację parafii pw. Narodzenia NMP w Żyglinie. Zmarł nagle 26.10.1957 r. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi w 1952 r., Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1953 r., Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1954 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 197; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 184.

KOZIEŁ BRUNO SVD – ksiadz katolicki.

Urodzony 30.11.1916 r. w Bottrop w Westfalii, dokąd wyjechali jego rodzice „za chlebem". Po przyjeździe rodziców do Polski i osiedleniu się w Turzy Śl.

k. Gorzyc pow. wodzisławski, w 1923 r. rozpoczął naukę w szkole powszechnej w tejże miejscowości, następnie uczęszczał do gimnazjum w Rybniku (matura w 1937 r.). Od 08.09.1937 r. rozpoczął nowicjat w Chludowie k. Poznania. Pierwsze śluby zakonne złożył 04.09.1939 r. Od października 1939 r. rozpoczął studia, 20.05.1940 r. złożył egzamin końcowy z filozofii. 22.05.1940 r. wraz z 25 klerykami i nowicjuszami został aresztowany i wywieziony do KL Dachau, 24.05.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22039. Z tego obozu 02.08.1940 r. przeniesiony do KL Gusen. Ponownie przesłany do KL Dachau 08.12.1940 r. Mimo ciężkich warunków panujących w obozach w których przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po rekonwalescencji poobozowej, otrzymawszy w Freiman pod Monachium od bp. polowego Józefa Gawliny tonsurę i dwa niższe święcenia, udał się do Rzymu. Tam na Uniwersytecie Gregoriańskim studiował teologię. Święcenia kapłańskie otrzymał 18.09.1948 r. W czerwcu 1949 r. złożył końcowe egzaminy i z dyplomem licencjackim został skierowany do pracy w misyjnym seminarium duchownym w Pieniężnie. Był przede wszystkim wykładowcą, uczył zarówno filozofii jak i teologii dogmatycznej. W latach 1954–1957 rektor seminarium. W łatach 1957–1960 dyrektor studiów i radca prowincjalny. Następnie przez dwie kadencje sprawował urząd prowincjała Polskiej Prowincji Księży Werbistów. W 1966 r. przyjął stanowisko mistrza nowicjatu. Od 16.12.1967 r. został przez uczestników IX Kapituły Generalnej wybrany radcą generalnym. Pełnił bardzo długo rolę ojca duchownego w seminarium w Pieniężnie i konferencjonisty sióstr katarzynek w Braniewie i Lidzbarku Warmińskim. Zmarł 22.12.2004 r.

Bibliografia: Informacja i materiał Daniela Jakubczyka; *Misjonarz* nr 3 z marca 2005 r.

KOZIEŁEK ALOJZY – ksiądz katolicki.

Urodzony 02.02.1879 r. w Jaroniowie k. Baborowa. Ukończywszy szkołę elementarną i gimnazjum studiował teologię i ekonomię społeczną na uniwersytetach we Wrocławiu i Monachium. Swięcnia kapłańskie otrzymał 20.06.1903 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w Katowicach, Pszczynie i Berlinie. W latach 1908–1923 proboszcz w parafii pw. Wszystkich Świętych w Szerokiej. Nie tylko w okresie plebiscytu, ale już wcześniej znany był z działalności

wszechsłowiańskiej uczestnicząc aktywnie w akcji plebiscytowej po stronie polskiej. Następnie proboszcz w parafi pw. św. Klemensa w Miedźnej k. Pszczyny (1923–1928). W latach 1922–1923 pełnił obowiązki inspektora w śląskim kuratorium oświaty. Od 31.05.1928 r. proboszcz w parafii pw. św. Cyryla w Knurowie. Wraz z bratem ks. Janem w 1924 i 1932 r. brał czynny udział w kongresach pansłowiańskich odbywających się w Velehradzie. W czasie okupacji niemieckiej poszukiwany przez gestapo, ukrywał się w okolicach Pszczyny oraz prawdopodobnie w Kochłowicach. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Knurowa. Zmarł w Knurowie 20.11.1949 r., tam pochowany.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Wikipedia Internetowa; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 71.

KOZUBEK ROMAN SVD, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.02.1908 r. w Paniówkach, syn Piotra i Joanny z d. Badura. Ukończywszy w latach 1914–1921 Szkołę Podstawową w Kończycach, 14.09.1921 r. wstąpił do Zgromadzenia Słowa Bożego rozpoczynając naukę w Małym Seminarium Duchownym w St. Rupert w Austrii. Po maturze w 1930 r. wstąpił do nowicjatu werbistów w St. Gabriel. Święcenia kapłańskie przyjął 20.08.1936 r. Po święceniach zgłosił chęć wyjazdu na misje, lecz otrzymał skierowanie do Polski. Od 1937 r. w gimnazjum w Górnej Grupie nauczyciel religii, języka niemieckiego i prowadził prace ręczne. Aresztowany wraz z innymi zakonnikami, przewieziony do KL Sachsenhausen, gdzie zginął zamordowany 16.05.1940 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KOŹLIK AUGUSTYN – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.03.1884 r. w Groszowicach pow. opolski, syn Franciszka i Katarzyny z d. Kalisz. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia na wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Jako student był współtwórcą tajnej organizacji „Zet" we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 17.06.1909 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafiach: pw. MB w Raciborzu, pw. św. Jana Chrzciciela w Szczecinie, pw.

św. Bartłomieja w Głogówku, pw. Wszystkich Świętych w Gliwicach. Już jako wikary, szczególnie w okresie plebiscytu, angażował się w działalność narodową współpracując z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu. Był jednym z pierwszych założycieli i akcjonariuszy „Gońca Śląskiego". Pisał swoje nazwisko zawsze po polsku. Od 1922 r. katecheta w Państwowym Gimnazjum w Katowicach, powierzono mu również tymczasowo funkcję dyrektora tej szkoły. Pod koniec 1924 r. przejął parafię pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach Śl. Od stycznia 1930 r. radca duchowy. W 1938 r. przejął jako proboszcz parafię pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym. W 1946 r. mianowany członkiem diecezjalnej Rady Administracyjnej, a kilka miesięcy później kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej w Katowicach. Od 1948 r. wicedziekan dekanatu chorzowskiego. Zmarł 30.08.1952 r. w Chorzowie, tam pochowany.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 73.

KRÓL JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.06.1899 r. w Rudzie Śląskiej, syn Jerzego i Klementyny z d. Gitschel. W latach 1905–1913 uczył się w szkole elementarnej w Rudzie Śląskiej. Po jej ukończeniu przez trzy lata pracował w hutnictwie. 01.04.1919 r. powołany do odbycia służby wojskowej w Kłodzku, po jej zakończeniu znowu do 1921 r. pracował w hutnictwie. W 1923 r. podjął naukę w Gimnazjum Klasycznym w Królewskiej Hucie (matura 24.06.1924 r.). Od 01.10.1924 r. podjął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1929 r. W czasie wakacji pełnił posługę duszpasterską zastępczo w parafii pw. św. Augustyna Lipinach. Od 03.08.1929 r. pełnił obowiązki duszpasterskie jako wikary w parafii pw. MB Bolesnej w Rybniku, od 01.08.1931 r. w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie oraz pomocniczo od 10.11.1931 r. w parafii pw. św. Barbary w Chorzowie. Od 02.09.1937 r. utworzono nową stację duszpasterską w Brzęczkowicach i jemu powierzono starania o wybudowanie kościoła. Został wikarym w parafii pw. NSPJ w Mysłowicach. 28.09.1939 r. światowej mianowany administratorem parafii św. Bartłomieja Ap. w Pogrzebieniu. Zagrożony aresztowaniem, 15.12.1941 r. przedostał się do Krakowa i tam zgłosił się do półwojskowej organizacji „Todt". Został delegowany na Krym, pracował na lotnisku, gdzie nawiązał kontakt z sowiecką organizacją podziemną. W czerwcu 1943 r. aresztowany prawdopodobnie w związku z rozbiciem znanej

na Śląsku grupy podziemnej J. Margicioka. Uwięziony w Katowicach, przewieziony do KL Auschwitz. Stamtąd przesłany do KL Sachsenhausen, od listopada 1944 r. w KL Buchenwald. Przeżył pobyt w obozach, oswobodzony w kwietniu 1945 r. Był duszpasterzem uchodźców w Allendorf (Hesja). Od 30.09.1948 r. pełnił posługę w Weinberg k. Heilbronn. W 1959 r. udał się do USA i pracował w Detroit – tam zmarł 10.06.1967 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 185.

KRYWULT ZYGMUNT – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.11.1903 r. w Bestwinie pow. bielski. Po ukończeniu szkoły powszechnej, potem gimnazjum w Bielsku, podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym, studiował na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1927 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary, potem proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w miejscowości Droginia pow. myślatycki. Aresztowany 13.08.1944 r. po odprawionej Mszy św. wraz z 40 parafianami, więziony krótko w Myślenicach, skąd 01.10.1944 r. przewieziony do wiezienia Montelupich w Krakowie. 01.10.1944 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Flossenbürg i zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 27540. Od 23.12.1944 r. w KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 136987. Mimo ciężkich warunków jakie panowały w obozie przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Zmarł 09.10.1945 r. w Gehrden.

Bibliografia: Ks J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 148; W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 102; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Bielska, Białej, Bystrej, Czechowic, Dziedzic, Jasienicy, Jaworza, Komorowic, Kóz, Mikuszowic, Porąbki, Szczyrku, Wilamowic, Wilkowic, Zabrzega, w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*.

KRZAK WILHELM – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.06.1904 r. w Ślemieniu pow. żywiecki. Ukończył szkołę powszechną, potem absolwent Państwowego Gimnazjum im. M. Kopernika w Żywcu, podjął

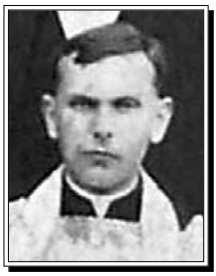

studia teologiczne w Seminarium Duchownym, studiował na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłanskie przyjął w 1931 r. Posługę duszpasterską pełnił jako prefekt w Tartakowie k. Sokala (1931–1934). Proboszcz w latach 1934–1939 w parafii Michalcze dekanat Horodenka na kresach wschodnich, pow. Zaleszczyki. W latach 1939–1940 wikariusz – rezydent parafii pw. Przemienienia Pańskiego we Wróblowicach. Aresztowany 30.06.1940 r. razem z miejscowym proboszczem a swoim kuzynem ks. Franciszkiem Krzewskim i wikarym ks. Andrzejem Leśniakiem. Więziony we Wróblowicach, stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22220. Zginął 10.08.1942 r., przewieziony w tzw. transporcie inwalidów do Hartheim – zamordowany w komorze gazowej.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 149; *Księga Pamiątkowa Szkoły Realnej, Państwowego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Żywcu*, Żywiec 1959, s. 160.

KRZEWSKI FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.10.1903 r. w Ślemieniu pow. żywiecki, syn Pawła i Zofii z d. Gach. Po szkole powszechnej w Ślemieniu, kontynuował edukację w gimnazjum w Wadowicach. Po maturze ukończył studium medyczne. W 1925 r. wstąpił do krakowskiego Seminarium Duchownego – studiował na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 27.10.1929 r. 17.03.1930 r. zmienił nazwisko na Krzewski. Posługę duszpasterską rozpoczął w latach 1930–1931 jako wikary w parafii pw. św. Bartłomieja w Morawicy. Następnie wikary w parafiach: pw. Zesłania Ducha Świętego w Nowej Górze (18.08.1930 – 17.08.1935), pw. św. Wojciecha BM w Jaworznie (18.08.1935 – 20.08.1937), pw. św. Michała Archanioła w Mszanie Dolnej (21.08.1937 – 20.04.1939). Był postacią niezwykłą. Mając przeszkolenie medyczne leczył bezrobotnych i ubogich zarówno w dzień jak i bardzo często w nocy. Oprócz tego prowadził działalność społecznikowską na terenie Jaworzna, Dąbrowy, Szczakowej, Ciężkowic, Byczyny i Jelenia. Od 20.04.1939 r. pełnił obowiązki administratora parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Wróblowicach pod Krakowem. Podobnie jak w poprzednich miejscach duszpasterzowania zapewniał parafianom nie tylko posługę duchową, ale również codzienną pomoc lekarską. Po rozpoczęciu II wojny światowej wygłaszał

w czasie nasilającego się okupacyjnego terroru budujące kazania podnoszące na duchu. Padł ofiarą donosu – ktoś poinformował gestapo, że w konfesjonale miał przechowywać radioodbiornik – co stanowiło wystarczający powód do rewizji i aresztowania. 26.04.1940 r. aresztowano wikariusza ks. Andrzeja Leśniaka i rezydenta ks. Wilhelma Krzaka. Proboszcza nie było w parafii. Niemcy zapowiedzieli, że aresztowani zostaną zwolnieni po zgłoszeniu się poszukiwanego na posterunek. Ks. Franciszek Krzewski 28.06.1940 r. zgłosił się na gestapo, gdzie natychmiast został aresztowany, a zatrzymani wcześniej księża nie zostali uwolnieni. Ks. Krzewski po osadzeniu w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie i trzymiesięcznym śledztwie, 09.11.1940 r. został wywieziony do KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6417. 12.12.1940 r. jako osoba duchowna w transporcie zbiorowym został przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 22231. Zginął z wyczerpania i głodu 12.12.1942 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 149; opracowanie Dominika Kościelnego.

KRZOSKA EMANUEL – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.06.1881 r. w Zabrzu-Zaborzu, syn Józefa i Marianny z d. Lulek. Będąc uczniem miejscowej szkoły elementarnej równocześnie pracował fizycznie na kolei. W 1895 r. wyjechał do Zgromadzenia OO. Salezjanów w Montefiascone we Włoszech. Tam uczył się w gimnazjum (matura w 1906 r.). Następnie, rozpoczął studia teologiczne na uniwersytecie we Fryburgu. Po ukończeniu studiów przybył do Lwowa. Święcenia kapłańskie otrzymał 28.07.1908 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Złotnikach pow. Podhajce. Tam dał się poznać jako działałacz narodowościowy, oświatowy i społeczny. W 1911 r. przeszedł do parafii Sadogóra na Bukowinie. We wrześniu 1912 r. został proboszczem w Ludwikówce pow. Dolina. Prowadząc działalność narodową wszedł w konflikt z ludnością narodowości niemieckiej. Po wybuchu I wojny światowej został przez nich oskarżony o szpiegostwo. Powróciwszy na Górny Śląsk włączył się aktywnie w nurt polskiego życia politycznego, był działaczem plebiscytowym, uczestnikiem powstań śląskich. Za działalność agitatorską propolską w powiecie kozielskim 17.12.1919 r. aresztowany i osadzony w więzieniu wojskowym w Raciborzu. Po uniewinnieniu w lutym 1920 r., W. Korfanty mianował go przewodniczącym Polskiego Komitetu Plebiscytowego na powiat prudnicki.

W czerwcu 1920 r. otrzymał awans na kapelana WP, uczestniczył w II powstaniu śląskim. Po plebiscycie zamieszkał w Chorzowie, od 1922 r. podjął pracę katechety w szkolnictwie średnim. We wrześniu 1939 r. brał udział w wojnie obronnej, jeniec w niewoli węgierskiej i niemieckiej (1939–1945), internowany pełnił obowiązki kapelana. Po wojnie powrócił do Chorzowa i podjął pracę katechety. Równocześnie zostało mu powierzone duszpasterstwo (rektor) przy kościele pw. św. Wawrzyńca w Chorzowie. Włączył się w ruch Księży Patriotów: członek Okręgowej Komisji Księży, zastępca przewodniczącego prezydium OKK w okresie 1951–1953 r., członek Plenum Głównej Komisji Księży w okresie 1952–1954. W 1954 r. otrzymał godność dziekana honorowego oraz na mocy uchwały Rady Ministrów Złoty Krzyż Zasługi w dziesiąta rocznicę PRL. Zmarł 08.03.1963 r. w Chorzowie, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 74.

KRZYSTOLIK STANISŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.03.1908 r. w Glince k. Tychów, syn Jana i Franciszki z d. Mikołajec. Po kilku klasach szkoły ludowej w Tychach wstąpił w kwietniu 1919 r. do Klasycznego Gimnazjum Państwowego w Pszczynie (matura 09.07.1927 r.). Po roku studiów prawniczych w Krakowie chciał studiować teologię, ale z powodu słabego zdrowia nie został przyjęty do Seminarium – znalazł zatrudnienie w Urzędzie Kontroli Skarbowej w Mysłowicach.

Na ponowny wniosek przyjęto go 01.10.1929 r. do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1934 r. Po krótkim pobycie w rodzinnej parafii rozpoczął posługę duszpasterską 20.08.1934 r. jako wikary przy kościele pw. św. Antoniego w Siemianowicach, w styczniu 1935 r. wyznaczony na zastępcę chorego katechety przy szkole powszechnej męskiej w Cieszynie. Gdy zastępstwo było już niepotrzebne, od 05.07.1935 r. pozostał w charakterze wikarego w Cieszynie. 03.04.1937 r. przeniesiony do parafii pw. MB Różańcowej w Chropaczowie. Aresztowany 03.05.1940 r. przez gestapo, w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau. Przeniesiony do pracy w kamieniołomach w KL Mauthausen-Gusen.

08.12.1940 r. odesłany z powrotem do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21966. Zginął w tym obozie 03.07.1942 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 206–207; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, t. VII do XI, t. XII do XVII, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127; t. III, s. 185; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 149.

KRZYWANEK KONSTANTY – ksiądz katolicki.

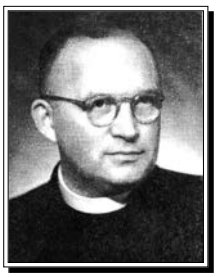

Urodzony 25.06.1911 r. w Żywcu, syn Józefa i Barbary z d. Olszewska. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do Gimnazjum Ogólnokształcącego w Żywcu (matura w 1929 r.). Rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 25.03.1934 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: pw. MB Częstochowskiej w Czernichowie (1934–1937), w Nowym Targu w parafii pw. NSPJ (1937–1938). Pod koniec 1938 r. wikary w parafii pw. św. Marcina na Podwilku na Orawie. W tymże 1938 r. mianowany skarbnikiem Kurii Metropolitarnej w Krakowie, jednocześnie był pomocniczym duszpasterzem parafii pw. św. Szczepana w Krakowie. Aresztowany 09.07.1941 r. i uwięziony na Montelupich w Krakowie. Zwolniony 08.02.1942 r., ponownie pełnił obowiązki skarbnika Kurii Archidiecezjalnej i prokuratora Seminarium Duchownego w Krakowie. Potem pracował jako administrator parafii pw. Przemienienia Pańskiego we Wróblowicach k. Krakowa (1942–1943), parafii pw. Niepokalanego Serca NMP w Gronkówie na Podhalu (1943–1944), parafii pw. Narodzenia NMP Krzęcinie k. Skawiny (1944–1947). W 1947 r. objął stanowisko referenta i prokuratora seminarium w Kurii Metropolitarnej w Gorzowie Wielkopolskim na Ziemiach Zachodnich. W latach 1948–1949 kapelan szpitala PCK w Szczecinie. Po powrocie w 1949 r. do Krakowa, pełnił obowiązki wikariusza w parafii pw. św. Mikołaja w Krakowie, obejmując zarazem stanowisko kapelana Cmentarza Rakowickiego w Krakowie, gdzie pracował do przejścia na emeryturę. Zmarł 13.03.1991 r. w Krakowie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 103; Olszewska Maria: Karta Groni 2001, Nr 21, s. 220–221.

KRZYŻANOWSKI ZYGMUNT – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.06.1905 r. w miejscowości Isypowice woj. tarnopolskie, zamieszkały w Krzyżanowicach, syn Stanisława i Marii z d. Krzystaf. W czasie I wojny światowej cała rodzina przebywała czasowo w Tarnopolu, gdzie Zygmunt ukończył szkołę powszechną i sześć klas gimnazjalnych. Wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego we Lwowie, tam dokończył naukę w gimnazjum (matura 23.06.1924 r.). Po pierwszym roku studiów teologicznych we Lwowie został przyjęty do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Ukończywszy studia na Wydziale Teologicznym UJ, święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1929 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 15.07.1929 r. jako wikary w Czechowicach. 24.12.1929 r. przeniesiony do parafii pw. św. Bartłomieja w Grodźcu k. Bielska, 01.09.1930 r. do parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Biertułtowach. Od 15.07.1934 r. zastępował w parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie chorego ks. prał. Mocka. Od 20.02.1935 r. wikary w parafii pw. św. Michała Archanioła w Michałkowicach i zarazem kapelan tamtejszego hufca harcerskiego. Od 02.12.1938 do 1940 r. proboszcz parafii pw. św. Jerzego w Puńcowie. Po wybuchu II wojny światowej otrzymał od gestapo polecenie opuszczenia Śląska. Przeniósł się do diecezji krakowskiej i tam nadal pracował w duszpasterstwie. Aresztowany w Krakowie, przewieziony do KL Auschwitz, 08.01.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 25297. Zginął w nieznanych bliżej okolicznościach. Według wystawionego aktu zgonu nr 4472/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł 05.04.1942 r. o godz. 9:15, określenie przyczyny zgonu to: „Magendarmkatarrh" (katar/nieżyt żołądkowo-jelitowy).

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 127, t. III, s. 186; APMA-B *Księga zgonów,* t. 3, s. 1462; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

KUBICA JAN TChr – ksiądz katolicki.

Urodzony 20.12.1913 r. w Rybarzowicach pow. bielski, syn Macieja i Anny z d. Gluza. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum w Bielsku (matura w 1934 r.) wstąpił 09.09.1934 r. do Towarzystwa Chrystusowego i 28.09.1934 r. rozpoczął nowicjat w Potulicach. W Potulicach składał też profesje: pierwszą 29.09.1935 r., drugą 29.09.1936 r. i dozgonną 29.09.1938 r. Od 01.10.1935 do 30.06.1937 r. odbył studia filozoficzne w Gnieźnie, a teologiczne rozpoczął w Poznaniu.

Z powodu wybuchu II wojny światowej ukończył je w Krakowie w 1940 r. u oo. kapucynów. Święcenia kapłańskie przyjął 22.07.1940 r. w Krakowie. W okresie 1940–1941 pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w parafii Wilkowice i Bystra. 22.02.1941 r. aresztowany i więziony w Bielsku, przewieziony do wiezienia w Krakowie, skąd w transporcie zbiorowym przesłany do KL Auschwitz, 26.02.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 25298. 05.06.1942 r. przetransportowany do KL Dachau, gdzie zarejestrowany w obozowej ewidencji jako nr 30288. Mimo ciężkich warunków panujących w więzieniach i obozach w jakich przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po uwolnieniu pozostał w Niemczech i pracował jako duszpasterz emigracyjny. 23.10.1967 r. poprosił o zwolnienie z Towarzystwa Chrystusowego. Dekret zwolnienia i przeniesienia do Archidiecezji Krakowskiej podpisał kard. Stefan Wyszyński w dniu 30.04.1969 r. Zmarł 26.10.1970 r. w Essen – ciało zostało przewiezione do Polski i złożone w rodzinnej miejscowości w Rybarzowicach.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 146; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 150.

KUBINA TEODOR dr bp – ksiądz katolicki.

Urodzony 16.04.1880 r. w Świętochłowicach, syn Macieja i Joanny z d. Rolek. Do szkoły powszechnej elementarnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, do gimnazjum w Królewskiej Hucie. W 1901 r. podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Już po pierwszym semestrze studiów został przez bp. G. Koppa skierowany na studia do Rzymu. Wtedy też szczególnie zainteresowała go problematyka kwestii społecznej. Studia rzymskie ukończył zdobywając podwójny doktorat: z filozofii na uniwersytecie Angelicum (w 1904 r.) i z teologii na uniwersytecie Gregorianum (w 1907 r.). Święcenia kapłańskie przyjął 27.10.1906 r. w Rzymie. Po powrocie do diecezji wrocławskiej został skierowany jako wikariusz do Mikołowa (1909 r.), a następnie

do parafii pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie (1909–1910). Z Królewskiej Huty przeniesiony został na Pomorze Zachodnie, gdzie pełnił obowiązki wikariusza w Kołobrzegu (1910–1911), a następnie do Berlina, gdzie był wikariuszem w parafiach: pw. św. Piusa, i pw. św. Jadwigi. W latach 1914–1917 pełnił obowiązki proboszcza w tej ostatniej wspólnocie. Działając w Berlinie organizował opiekę duszpasterską nad emigracją polską oraz współpracował z licznymi organizacjami kulturalnymi i charytatywnymi, także pogłębiał swoją znajomość spraw społecznych. 27.09.1917 r. mianowany proboszczem parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach. Należał do inicjatorów powstania i stał na czele Śląskiego Związku Akademickiego, będąc jednocześnie wiceprzewodniczącym jego Sekcji Teologicznej. Był współorganizatorem Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, Śląskiej Biblioteki Krajowej, działał w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół" oraz w Towarzystwie Czytelni Ludowych. W latach walk o przynależność państwową Górnego Śląska był jednym z czołowych działaczy polskiego ruchu narodowego. W kwietniu 1921 r. wszedł w skład misji wysłanej przez Polski Komitet Plebiscytowy do Rzymu, której celem było bezpośrednie przedstawienie stanowiska strony polskiej w kwestii plebiscytu. Działalność narodowa wpłynęła na to, że w sierpniu 1920 r. z obawy o życie musiał opuścić swoją parafię. Początkowo ukrywał się przed bojówkami niemieckimi. Od lipca 1921 do czerwca 1922 r. członek Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku. Od czerwca do października 1922 r. należał do Tymczasowej Rady Wojewódzkiej, sprawując w niej m.in. funkcję przewodniczącego Komisji Legislacyjnej. Ściśle współpracował ze Zjednoczeniem Zawodowym Polskim oraz doprowadził do powstania w 1920 r. Związku Katolickich Towarzystw Robotników Polskich na Śląsku, zostając jego pierwszym prezesem. Po nominacji na biskupa zrezygnował z funkcji, ale zachował i utrzymywał kontakty z jej członkami. W ramach Administracji Apostolskiej dla polskiego Górnego Śląska był jednym z najbliższych współpracowników administratora apostolskiego kard. A. Hlonda. Po erygowaniu diecezji częstochowskiej mianowany 14.12.1925 r. jej pierwszym biskupem ordynariuszem. Jego dziełem jest zorganizowanie urzędów diecezjalnych, w tym Seminarium Duchownego, które umieścił w Krakowie. Korzystając z doświadczeń śląskich starał się rozwijać w swej diecezji prasę katolicką, co zaowocowało powołaniem do życia szeregu czasopism (m.in. „Niedzieli", „Wiadomości Diecezjalnych" i „Czynu Katolickiego"). W Episkopacie był jednym z najlepszych znawców kwestii społecznej. W 1933 r. kard. A. Hlond powołał go do Rady Społecznej przy Prymasie Polski, w której działał do 1939 r. W okresie II wojny światowej rezydował w Częstochowie usiłując zorganizować życie religijne w diecezji podzielonej na skutek

rozporządzeń niemieckich na trzy części. W miarę możliwości organizował pomoc charytatywną dla uchodźców przybywających do Częstochowy, np. w 1944 r. po upadku powstania warszawskiego. W latach 1945–1946 zachowywał życzliwy stosunek wobec nowych władz, jednak w swych wypowiedziach podkreślał, że Polska musi pozostać katolicka, co z pewnością zadecydowało m.in. o tym, że w opinii jednego z wysokich urzędników partyjnych, która znalazła się w raporcie przesłanym do ZSRR, zaliczono bp. Kubinę wraz z biskupami: S. Adamskim i Z. Choromańskim do najbardziej „reakcyjnych" przedstawicieli Episkopatu. Zmarł 13.02.1951 r. w Częstochowie, pochowany w krypcie katedry częstochowskiej. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1931 r. nadano mu doktorat honoris causa Wydziału Teologicznego UJ.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KUBSZ WILHELM OMI – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.03.1911 r. w Gliwicach, syn Karola i Jadwigi z d. Szelc. W 1914 r. rodzina przeniosła się do Wodzisławia Śl., gdzie Wilhelm ukończył szkołę podstawową, a gimnazjum w Lublińcu (matura w 1930 r.). Wstąpił do Małego Seminarium Duchownego Ojców Oblatów w Lublińcu – do nowicjatu Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w Marklowicach. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1936 r. Do połowy sierpnia 1939 r. pozostał w seminarium w Obrze jako prefekt. W czerwcu 1939 r. przeniesiony do posługi duszpasterskiej do Łunina na Polesiu, następnie do Łunińca. W lipcu 1941 r. został administratorem parafii Puzicze. Odmówił podpisania volkslisty i włączył się do walki podziemnej. Aresztowany w maju 1942 r., skazany na śmierć. Po ucieczce z aresztu był kapelanem partyzantki, następnie mianowany przez płk. Zygmunta Berlinga kapelanem 1 Dywizji im. T. Kościuszki. Brał udział m.in. w walkach pod Lenino. Podniesiony do rangi pułkownika oraz ustanowiony dziekanem generalnym (L)WP, za swoje zasługi w czasie wojny otrzymał wiele odznaczeń i wyróżnień. 31.01.1945 r. po konflikcie z gen. Rolą-Żymierskim wydalony z wojska. Wrócił do pracy w zgromadzeniu, był przełożonym w klasztorze na Świętym Krzyżu, następnie proboszczem w Pawłowie. W latach 1957–1964 proboszcz w Laskowicach gm. Jeżewo. W 1964 r. ponownie zatrudniony w Generalnym Dziekanacie

WP jako kapelan pomocniczy. Był proboszczem w kościele garnizonowym we Wrocławiu, następnie w parafii garnizonowej w Katowicach. W latach 1972–1978 proboszcz w Jeleniej Górze. Zmarł 24.07.1978 r., pochowany w Jeleniej Górze. Odznaczenia: Krzyżem Grunwaldu III klasy, Krzyżem Walecznych, sowieckim Orderem Wojny Narodowej II st., Krzyżem Oficerskim i Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski oraz pośmiertnie Krzyżem Orderu Virtuti Militari IV klasy.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 76.

KUBOSZEK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.11.1901 r. w Wiśle Małej k. Pszczyny, syn Ludwika Kuboszka i Marii z d. Brandys. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu, skąd w 1923 r. przeniósł się do Śląskiego Seminarium Duchownego na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Był współpracownikiem Polskiego Komisariatu Plebiscytowego – organizował wiece sam na nich przemawiając. Po ukończeniu studiów i święceniach kapłańskich 20.06.1926 r. jako neoprezbiter przebywał krótko w Bziu, a potem w Michałkowicach. Jako wikariusz pełnił posługę duszpasterską w Kochłowicach, Rybniku i Tychach. W tej ostatniej parafii był inicjatorem budowy kościoła w Paprocanach. Był krótko w Chropaczowie, skąd z powodu słabego zdrowia został przeniesiony do Pszowa. W 1938 r. otrzymał nominację na stanowisko administratora parafii pw. św. Michała w Krzyżowicach (dekanat żorski). Po wybuchu II wojny światowej, znany z propolskich przekonań, poszukiwany przez gestapo, opuścił Krzyżowice i ukrywał się najpierw w Cieszynie, następnie w Kotliszowicach k. Toszka. Powrócił do Krzyżowic zaraz po zakończeniu działań wojennych. Mianowany sędzią prosynodalnym, egzaminatorem prosynodalnym dla oceny pisemnych prac proboszczowskich, dziekanem dekanatu żorskiego, członkiem Diecezjalnej Rady Administracyjnej, proboszczem konsultorem i kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej w Katowicach. Jego zasługą jest powstanie parafii pw. Wniebowzięcia NMP Osinach k. Żor. Był wielkim miłośnikiem przyrody. Zachorował poważnie na oczy. Jego wzroku nie poprawiła nawet dwukrotna operacja oczu, utracił zupełnie wzrok i trzynaście lat życia spędził jako niewidomy. Nauczył się na pamięć łacińskich tekstów

mszalnych, głosił dalej kazania, spowiadał, a nawet z pomocą siostry katechetki katechizował dzieci. Przyjął chorobę jako „dopust Boży", pogodził się z nią. Zmarł 23.08.1976 r. w Krzyżowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KUCHTA LEON – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.08.1894 r. w Grodźcu pow. będziński, syn Szymona i Stanisławy z d. Bijak. Do szkoły elementarnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości, od 1904 r. do Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Radomsku. W 1907 r. przeniósł się do będzińskiej Szkoły Handlowej, w której ukończył pięć klas. W 1915 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Kielcach. Święcenia kapłańskie otrzymał 09.07.1920 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od parafii pw. św. Wojciecha w Książu Wielkim. 17.05.1921 r. przeniesiony do Będzina, gdzie pełnił obowiazki wikariusza, oraz nieetatowy prefekt w szkołach na terenie parafii. 18.08.1927 r. otrzymał nominację na prefekta etatowego w katolickich szkołach powszechnych, pół roku później w publicznych szkołach powszechnych w Częstochowie. 05.01.1929 r. mianowany proboszczem parafii pw. Niepokalanego Poczęcia w Janowie k. Częstochowy. 10.05.1929 r. otrzymał tymczasową administrację w sąsiedniej parafii Złoty Potok. 14.09.1934 r. został wicedziekanem dekanatu żareckiego. 09.02.1940 r. mianowany proboszczem parafii Chełmo w dekanacie radomszczańskim, lecz ze względu na słabe zdrowie powrócił na poprzednie stanowisko w Janowie. 03.03.1940 r. w uroczystość Królowej Polski i rocznicę ogłoszenia Konstytucji 3 Maja w kościele parafialnym pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Janowie wierni odśpiewali zakazaną pieśń religijną „Boże, coś Polskę". O tym „wykroczeniu" dowiedziały się władze niemieckie. Przybyłe na plebanię 21.08.1940 r. gestapo aresztowało proboszcza ks. Kuchtę oraz organistę Władysława Misterko. Przewiezieni zostali do KL Auschwitz, gdzie ks. Kuchta zginął 25.03.1941 r., zaś organista zginął 17.02.1941 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 113, t. II, s. 151; ks. Bogumił Kowalski, Alina Kaczmarek – opracowanie internetowe *Męczennicy Ziemi Janowskiej*.

KUCZKA PAWEŁ – ksiądz katolicki.
Urodzony 16.07.1877 r. w Chrzelicach k. Łącznika. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1904 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Katowicach, potem cztery lata posługę tę pełnił w Oleśnie. 08.06.1909 r. objął urząd proboszcza w Wysokiej pod Olesnem. W 1912 r. zaangażował się w działalność polityczną z ramienia chrześcijańskiego Centrum i Koła Polskiego. Nastawiony propolsko. Kandydował do niemieckiego parlamentu (Reichstag) z koła mniejszości polskiej. Angażował się na wielu płaszczyznach, w większości było to działanie społeczno polityczne na rzecz Polski, w której widział ocalenie tradycyjnego elementu śląskiego – próbował przyjść z pomocą miejscowej ludności. Był współtwórcą Banku Ludowego w Oleśnie (1911 r.), propagował muzykę i słowo, organizował chóry śpiewacze, teatry, spotkania, wieczornice i różne odczyty mające ukazać łączność z Polską. Od listopada 1919 do lutego 1920 r. stał na czele Powiatowej Rady Ludowej. Po I wojnie często brał udział w wiecach plebiscytowych. Organizator powstania w powiecie oleskim 01.06.1921 r., w związku z czym musiał ratować się ucieczką. Po podziale Śląska proboszcz w Lyskach pow. rybnicki, od 1930 r. duszpasterzował w Kamieniu pow. świętochłowicki. W czasie wojny był bez posady. Zmarł w 1948 r., pochowany w Kamieniu – Brzozowice k. Piekar. Za swoją działalność odznaczony Orderem Polonia Restituta.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; W aktach personalnych Archiwum Kurii Diecezjalnej znajduje się opis jego działalności, sporządzony przez ks. bp. J. Bieńka; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 76.

KUDERA JAN ps. „Giowani", „Ksiądz", „Ksiądz Jacek" – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.06.1872 r. w Mysłowicach, syn Wincentego i Antonii z d. Miedniok. Do szkoły elementarnej uczęszczał w miejscowosci urodzenia i tam rozpoczął naukę w gimnazjum, od 1887 r. przeniósl się do czwartej klasy gimnazjalnej w Bytomiu. W 1892 r. musiał przerwać naukę i podjął pracę zarobkową. Po odpowiednim przygotowaniu został zaprzysiężonym tłumaczem sądu cywilnego w Mysłowicach. Ze względu na lepsze warunki pracy przeniósł się po jakimś czasie na podobne stanowisko do Berlina.

Równocześnie kształcił się dalej prywatnie (matura 17.03.1897 r.). Studia teologiczne podjął na Uniwersytecie Wrocławskim. Był również wiceprezesem i częstym referentem w Kółku Polskim. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1901 r. Po święceniach pomagał przez miesiąc w rodzinnej parafii, od 01.08.1901 r. rozpoczął posługę duszpasterską jako wikary w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bełku. Po roku przeniesiony do parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach. Stamtąd 03.11.1903 r., pod naciskiem starostwa zabrzańskiego i rządu pruskiego, wysłany do parafii pw. św. Michała w Berlinie. Skierowany z powrotem na Górny Śląsk, 15.11.1904 r. przydzielony jako wikary do parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Toszku. 04.07.1907 r. mianowano ks. Kuderę administratorem kościoła pw. Wszystkich Świętych w Lasowicach Wielkich pow. oleski. Ponieważ jednak nie ustawały starania rządu pruskiego, aby go stamtąd usunąć, sam poprosił o dłuższy urlop kuracyjny i w 1913 r. opuścił Lasowice Wielkie. Po krótkim pobycie wypoczynkowym w Jastrzębiu przemierzał Górny Śląsk z dłuższymi postojami w Brzezince, Halembie i Gierałtowicach, pouczał i przypominał, że Śląsk należy do Polski. 14.06.1920 r., czyli po blisko ośmiu latach, przyznano mu parafię pw. Nawiedzenia NMP w Brzezince. Parafię tę objął w trudnych okolicznościach 15.09.1920 r. Od 22.03.1926 r. dziekan dekanatu mysłowickiego. 08.09.1940 r. z rozkazu gestapo musiał opuścić Brzezinkę. Przytułek znalazł w Bieruniu Starym, gdzie zmarł nagle 19.11.1942 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Rocznik Diecezji Katowickiej 1936; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 78–79.

KUDZIEŁKA ALBIN – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.02.1912 r. w Polskiej Lutyni k. Frysztatu. Po ukończeniu szkoły stopnia podstawowego i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał 04.07.1937 r. Podczas wojny mianowany administratorem parafii pw św. Wawrzyńca w Cierlicku Górnym. Aresztowany 23.04.1940 r., przez kilka dni przetrzymywany w Czeskim Cieszynie – w halach byłej fabryki Kohna. 28.04.1940 r. w transporcie zbiorowym wraz z aresztowanymi w akcji AB – Intelligenzaktion (aresztowań polskiej inteligencji) przewieziony sostał do KL Dachau. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. 08.12.1940 r. przesłany ponownie do KL Dachau, zarejestrowany

w obozowej ewidencji jako więzień nr 22085. Przeżył pobyt w tym obozie, uwolniony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie.

Postscriptum: W ramach akcji AB (Intelligenzaktion) aresztowano 22.04.1940 r. w Lutyni Górnej (Lutyni Polskiej) m.in.: Karola Babisza zmordowanego w KL Gusen 09.05.1940 r.; Ferdynanda Bystronia zamordowanego w KL Gusen 13.11.1941 r.; Alojzego Holesza i Teofila Holesza (bracia, ich matka Maria dostała udaru mózgu i niedługo potem zmarła), Rudolfa Kelnera, Leonarda Kolek, Alojzego Kudziełkę, Józefa Sobocika, Jana Wojtek. 23.04.1940 r. aresztowany został ks. Albin Kudziełka, a 24 kwietnia Emil Hila, Franciszek Buzek i Rudolf Fierla.

Bibliografia: J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia*, t. II, 2013; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 186.

KUFEL WOJCIECH – kleryk.

Urodzony 13.04.1916 r. w Łodygowicach pow. żywiecki, syn Józefa i Marii z d. Wajda. Po skończonej szkole powszechnej uczył się w gimnazjum w Bielsku. Jako ministrant a potem już jako kleryk mocno angażował się w życie parafii. Po maturze podjął studia teologiczne – student teologii i filozofii Seminarium Duchownego w Krakowie (1937–1941). Zdążył odbyć znaczną część formacji seminaryjnej, brakowało mu tylko subdiakonatu, diakonatu i święceń kapłańskich. Jesienią 1941 r. aresztowany wraz z czterema innymi alumnami i ks. Piwowarczykiem. Nie jest znana przyczyna aresztowania. Wiadomym natomiast jest, że rodzinę Kuflów wysiedlono z domu i gospodarstwa, a przejął je niemiecki osadnik, który wkrótce obejście doprowadził do ruiny. Aresztowanych 29.08.1941 r. osadzono w krakowskim więzieniu na Montelupich, stamtąt 08.01.1942 r. przewieziony do KL Auschwitz, 26.02.1942 zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 25299. W obozie trafił do „komanda Rajsko", w którym szczególnie znęcano się nad duchownymi. Ciężkie warunki obozowe spowodowały, że za jakieś przewinienie trafił do „bunkra głodowego", gdzie zmarł 23.03.1942 r.

Według wystawionego aktu zgonu nr 3438/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 16:05, określenie przyczyny zgonu to: „Nierenentzündung" (zapalenie nerek).

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 146; APMA-B Księga zgonów, t. 3, s. 434; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 118–119; Gość Niedzielny nr 12/982 z 27.03.2011 r. – artykuł ks. Jacka M. Pędziwiatra.

KUKLA STANISŁAW – ksiądz katolicki.

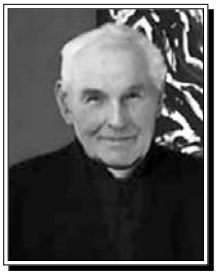

Urodzony 08.05.1881 r. w Suszcu, syn Michała i Zofii z d. Jureczko. Do szkoły ludowej uczęszczał w Suszcu (1888–1895), od 1896 r. uczęszczał do gimnazjum w Krakowie, do małego seminarium Księży Misjonarzy. W siódmej klasie poważnie zachorował i po kilkumiesięcznej kuracji w domu rodzinnym wrócił wprawdzie do Krakowa, ale zgłosił się do gimnazjum św. Anny (matura 22.05.1905 r.). Po studiach teologicznych w Seminarium Duchownym Widnawie święcenia kapłańskie przyjął 21.07.1909 r. Posługę duszpasterską rozpoczął na zastępstwie przez dwa miesiące kapelana u ss. urszulanek we Frywałdzie. Duszpasterzował jako wikary i zarazem katecheta w licznych parafiach. Był w Starej Czerwonowodzie pod Widnawą, potem dostał się na własną prośbę na Śląsk Cieszyński i tam już pozostał. Po dwumiesięcznej dorywczej pomocy w Międzyrzeczu był wikarym w Jabłonkowie od 22.09.1910 r., w Czechowicach od 01.08.1911 r., w parafi pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach od 01.08.1912 r., w Boguminie od 01.12.1913 r., w Zarzeczu od 01.02.1917 r. Przez wszystkie te lata pomagał ks. Londzinowi w pogłębianiu świadomości narodowej wśród ludu cieszyńskiego i naraził się na niełaskę rządu austriackiego oraz Komory Cieszyńskiej. 01.09.1917 r. powierzono mu administrację, a następnie nadano mu instytucję kanoniczną na maleńką parafię pw. Wszystkich Świętych w Górkach Wielkich. 20.05.1929 r. objął parafię pw. św. Michała Archanioła w Wielkich Kończycach wraz z parafią pw. św. Bartłomieja Ap. w Haźlachu. Aresztowany przez gestapo 11.09.1939 r. wprost z kościoła, krótko więziony w Cieszynie, stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Sachsenhausen. 14.06.1940 r. przeniesiony został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22433. Zginął w tzw. transporcie

inwalidów 18.05.1942 r. (urzędowa data śmierci podawana przez Niemców to 09.07.1942 r.).

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 218–219; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 152; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 186, t. I, s. 127; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 79.

KULA JÓZEF – ksiądz katolicki.

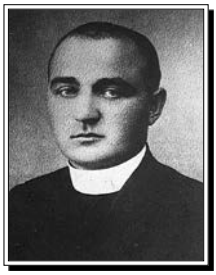

Urodzony 14.08.1891 r. w Haźlachu k. Kończyc, syn Karola i Anny z d. Kałuża. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do polskiego gimnazjum w Cieszynie (matura 11.07.1911 r.). Rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 26.07.1915 r. Pracę duszpasterską rozpoczął 01.07.1915 r. jako wikariusz w parafii pw. św. Bartłomieja w Grodźcu, w Strumieniu od 01.02.1917 r., w parafii pw. Sanktuarium MB Rychwałdzkiej w Rychwałdzie od lipca 1917 r., w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie od 01.05.1919 r. 23.06.1928 r. mianowany administratorem parafii pw. św. Małgorzaty w Dębowcu. Równocześnie w 1938 r. pełnił obowiązki administratora excurendo parafii pw. św. Mateusza Ap. w Ogrodzonej, następnie w Skoczowie. 01.02.1939 r. wybrany dziekanem skoczowskim. Był człowiekiem bardzo wrażliwym na ludzką biedę, gorliwym kapłanem i polskim patriotą. Działał w stowarzyszeniach kościelnych i świeckich. Aresztowany przez gestapo 11.04.1940 r., osadzony na krótko w więzieniu w Cieszynie, przewieziony do więzienia zbiorczego w Sosnowcu założonego w byłej fabryce Schöena. W transporcie zbiorowym wywieziony do KL Gusen i zatrudniony w kamieniołomach. 30.10.1941 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28016. Zginął w tym obozie 22.11.1941 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 219; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 152; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 132; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego*

duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945, t. III, s. 187; informacja – Rudolf Mizia; J. Kurek, *Zginęli za polskość Ziemi Skoczowskiej 1939–1945 r.*, Skoczów 1985 (z archiwum S. Brody), s. 24; opracowanie ks.dr. Karola Mozora, *Martyrologium Katolickich Kapłanów Skoczowskich (1939–1945)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 80.

KULA WINCENTY OFM – brat zakonny.
Urodzony 14.03.1915 r. w Bulowicach pow. oświęcimski. Po uzyskaniu wykształcenia podstawowego w miejscu zamieszkania dalszą edukację na poziomie średnim zdobywał w Zakonie Braci Mniejszych. Aresztowany 26.08.1940 r. we Wrocławiu, uwięziony w więzieniu w Szczyglinie. 29.08.1940 r. w transporcie zbiorowym przetransportowany do KL Sachsenhausen i dalej do KL Dachau, 14.12.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22569. Mimo ciężkich warunków panujących w obozach w których przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r.

Postscriptum: Krótkie wspomnienia zakonnika Wincentego Kuli o współwięźniach z KL Dachau – zakonnikach (beatyfikowanych wśród 108 polskich męczenników z czasów II wojny światowej przez papieża Jan Paweł II w Warszawie 13.06.1992 r.):

o. Gondek Krystyn (1909–1942)
Kapłan zakonny, wikariusz w klasztorze we Włocławku, z wielką gorliwością żył charyzmatem franciszkańskim. „Był człowiekiem modlącym się, uważającym na każde słowo i zachowanie się. Ale bardzo źle znosił trudy obozowe. Był wycieńczony ciężką pracą i warunkami życia. W bloku spaliśmy na sąsiednich piętrowych pryczach. Do końca był człowiekiem modlącym się. Przed śmiercią pożegnał się ze mną słowami: »Do zobaczenia w niebie«.

br. Oprządek Marcin (1884–1942)
Brat zakonny z klasztoru we Włocławku, wierny regule zakonnej, rozmodlony i bardzo uczynny dla ludzi. Po aresztowaniu w 1940 r. wkrótce przewieziony do KL Dachau. Przydzielony do tzw. transportu inwalidów, następnie wywieziony z obozu 18 maja 1942 r. na zagazowanie do Hartheim k. Linzu. „W obozie do końca był człowiekiem modlącym się, ufającym w Bożą Opatrzność".

Bibliografia: archiwum dr. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 152.

KULCZYCKI WŁADYSŁAW dr – ksiądz katolicki.
Urodzony 29.02.1896 r. w Oświęcimiu. Po ukończeniu szkoły ludowej i średniej podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 29.06.1922 r. Posługę duszpasterską pełnił jako prefekt w Krakowie, obrońca węzła małżeńskiego w Sądzie Metropolitarnym. Aresztowany 28.02.1942 r., więziony w Krakowie na Montelupich. Zwolniony 31.07.1944 r. Nie jest znana działalność duszpasterska księdza po zwolnieniu z więzienia oraz powojenna. Zmarł 15.02.1962 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 103.

KUPILAS FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.01.1882 r. na Klinku k. Popielowa pow. rybnicki, syn Jana i Julianny z d. Kania. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum opolskiego (matura w 1908 r. w Norymberdze) podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym na Uniwersytecie Wrocławskim. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. Po prymicjach pozostał krótko w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Popielowie.

Realizował posługę duszpasterską jako wikary w parafii pw. św. Wojciecha w Radzionkowie, po jakimś czasie przeniesiony do parafii pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu, następnie do kościoła pw. św. Klemensa w Lędzinach. W okresie powstań i plebiscytu zaangażował się w działalność po stronie polskiej. W III powstaniu śląskim mianowany kapelanem Lędzińskiej Kompanii Powstańczej. W 1920 r. mianowany proboszczem parafii lędzińskiej.

Za patriotyczną postawę odznaczony Orderem Polonia Restituta. Aresztowany 03.09.1939 r. jako zakładnik, wpierw więziony w kościele pw. św. Klemensa w Bieruniu Starym, potem wywieziony do Rawicza, 17.10.1939 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Sachsenhausen. Zginął w tym obozie 29.10.1940 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 223; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 187; WDK40 (1970), nr 1–4; F. Szymiczek, Stowarzyszenia; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 81.

KURCZYŃSKI PIOTR dr – ksiądz katolicki.
Urodzony 31.01.1908 r. w Siewierzu pow. będziński, syn Jana i Marianny z d. Kubiś. Ukończywszy szkołę powszechną w Siewierzu kontynuował naukę w gimnazjum w Zawierciu (matura w 1927 r.). W latach gimnazjalnych należał do Sodalicji Mariańskiej. Podjął studia w Seminarium Duchownym na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 29.06.1932 r. Zarówno wyniki naukowe z okresu studiów uniwersyteckich jak i egzaminy z teologii moralnej były tak dalece pozytywne, że zwrócił na siebie uwagę władz diecezjalnych, co skutkowało wysłaniem go na studia specjalistyczne z zakresu prawa kanonicznego na Uniwersytet w Lublinie. Licencjat z prawa kanonicznego uzyskał wiosną 1935 r. Po powrocie do diecezji częstochowskiej mianowany sekretarzem Kurii Diecezjalnej oraz notariuszem Sądu Biskupiego. Mimo pracy w Kurii nie zaniechał kontynuowania studiów prawa kanonicznego, którego rezultatem było uzyskanie stopnia doktorskiego. 27.01.1938 r. powierzono mu stanowisko cenzora ksiąg religjnych. Od czasu powrotu do diecezji ze studiów w Lublinie pełnił także funkcję nauczyciela religii (prefekta) w średniej szkole zawodowej, a w czasie wojny w szkole mechanicznej w Częstochowie. Lata okupacji niemieckiej były tragicznym okresem dla ks. Kurczyńskiego. W grudniu 1939 r. gestapo przechwyciło jego list pisany do siostry Stanisławy, której mąż poległ w walce z Niemcami. Patriotyczna treść listu była przyczyną krótkiego aresztowania oraz kilkumiesięcznego ustawicznego śledzenia przez agentów gestapo. Wiedząc o tym, że gestapo go obserwuje, nie zaprzestał zaangażowania w działalność konspiracyjną. Opracowane artykuły do prasy konspiracyjnej, przez lekkomyślność kuriera przekazującego materiały do druku, dostały się w ręce gestapo. Aresztowany 23.12.1941 r. przez gestapo w Częstochowie. 02.02.1942 r., po otrzymaniu wyroku śmierci, wysłany w transporcie zbiorowym więźniów z do KL Auschwitz. Zginął w tym obozie 02.04.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 152; Jan Związek, Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny 14/3–4, 306–308, 1971 r.

KURPAS ALOJZY – ksiądz katolicki.
Urodzony 19.06.1875 r. w Gostyni pow. pszczyński, syn Jana i Zofii z d. Szweda. Do szkoły elementarnej uczęszczał w rodzinnej wsi, do gimnazjum w Katowicach (matura w 1898 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Jako student był członkiem Kółka Polskiego (1898–1902).

Podobnie jak wielu jego kolegów z „Kółka" uczęszczał dodatkowo na wykłady z literatury polskiej u prof. Władysława Nehringa. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1902 r. we Wrocławiu. Pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w parafiach: pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Wołczynie, pw. Trójcy Przenajświętszej w Rachowicach i pw. Krzyża Świętego w Miechowicach k. Bytomia. Latem 1907 r. odmówił prowadzenia w ramach normalnych zajęć duszpasterskich niemieckiej organizacji młodzieżowej, co stało się bezpośrednią przyczyną przeniesienia go z Miechowic do Brandenburgii. Tam w charakterze wikariusza pracował w parafii pw. NSPJ w Bernau pod Berlinem, gdzie zapadł na chorobę płuc i został wysłany na leczenie do Wisły. Później był wikariuszem w parafii pw. Nawiedzenia NMP w Łączniku pow. prudnicki. Pod koniec czerwca 1910 r. mianowany administratorem, a 28.03.1911 r. proboszczem w parafii pw. św. Jerzego w Kup pow. opolski. Rozpoczął tam ożywioną działalność polską – wprowadził nabożeństwa i śpiew polski do kościoła, angażował się w pracach różnych organizacji i towarzystw polskich, szczególnie śpiewaczych i młodzieżowych. W dniach 03.–05.12.1918 r. reprezentował powiat opolski na Polskim Sejmie Dzielnicowym w Poznaniu. Krótko przed wybuchem III powstania śląskiego wyjechał do rodzinnej Gostyni celem odwiedzenia krewnych. Ten prozaiczny krok uchronił go przed aresztowaniem. Ostatecznie zmuszony został do opuszczenia Kup i przeniesienia się na polską część Górnego Śląska. Jako uchodźca przez kilka miesięcy zarządzał parafią pw. św. Marcina w Rogowie k. Raciborza. 25.01.1922 r. mianowany proboszczem parafii pw. św. Wawrzyńca w Kochanowicach pow. lubliniecki, gdzie duszpasterzował przez trzynaście lat. Przez kilka lat pełnił funkcję wicedziekana dekanatu lublinieckiego. Zmarł 17.12.1935 r. w Kochanowicach, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

KUZAK ZYGMUNT SDB dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 16.06.1901 r. w Przysuchej. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpił do Zgromadzenia Salezjanów. W okresie okupacji niemieckiej dyrektor Zakładu Salezjańskiego w Oświęcimiu. Aresztowany 30.08.1941 r. za okazywaną pomoc więźniom KL Auschwitz i przewieziony do więzienia Montelupich w Krakowie. 19.06.1942 r. wysłany do KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 39844. 18.08.1944 r. przewieziony w transporcie zbiorowym do KL

Dachau. Stamtąd 19.09.1944 r. przeniesiony do KL Mauthausen. Od 01.12.1944 r. przeniesiony ponownie do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 134378. Mimo ciężkich warunków, jakie panowały w obozach, w których przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r.

Postscriptum: Dyrektor oświęcimskiego zakładu salezjańskiego ks. dr Zygmunt Kuzak w publikowanych po wojnie wspomnieniach pisał o powodach aresztowania: „Wiele razy byłem pytany, dlaczego (…) aresztowało mnie gestapo na cztery lata bez 4-ch miesięcy? Czy dlatego, że wspomagałem więźniów obozu oświęcimskiego pieniędzmi i żywnością, albo może za pomoc w wyrabianiu przepustek dla pracowników A.K., albo za to, że w naszym Zakładzie w Oświęcimiu prowadziliśmy nielegalny tajny kurs teologii dla kilkunastu naszych kleryków? Można zadać jeszcze inne pytania, jak to czyniło gestapo. Faktem jest, że gestapo na śledztwie, w więzieniu Montelupich i w obozie oświęcimskim nie udowodniło mi żadnej winy i pozwoliło podpisać negatywny protokół". Przesłuchanie ks. Kuzaka w więzieniu Montelupich w Krakowie trwało 10 miesięcy, po jego zakończeniu 19.06.1942 r. przeniesiony został do obozu Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 39884. Pracował w komandzie budującym zakłady chemiczne, tzw. Buna Werke, później w obozie Birkenau, w kartoflarni. 18.08.1942 r. z ranami na nogach i opuchlizną skierowany został do szpitala obozowego w Birkenau. Po jakimś czasie powierzono mu funkcję Nachtwächtera (tzw. nocnego stróża). Funkcję tę pełnił do 18.06.1944 r., kiedy przeniesiony został do KL Mauthausen i stamtąd 29 listopada 1944 r. do KL Dachau, gdzie został wyzwolony.

Bibliografia: *Ludzie dobrej woli, Księga pamięci mieszkańców ziemi oświęcimskiej niosący pomoc więźniom KL Auschwitz*, pod red. H. Świebockiego, Oświęcim 2005, 391; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 154; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 304.

KWAPULIŃSKI JULIUSZ – ksiadz katolicki.

Urodzony 11.04.1883 r. w Lipinach Śląskich pow. świętochłowicki, syn Jana i Marianny z d. Miketa. Po ukończeniu ośmioklasowej szkoły elementarnej w Lipinach pracował w tamtejszej hucie cynku przez pięć lat, następnie wstąpił do Zakładu Księży Salwatorianów w Meranie w Tyrolu, gdzie przebywał do 1906 r. i gdzie ukończył siedem klas gimnazjalnych. Wystąpiwszy z Zakładu, dokształcając się prywatnie, przyjęty do ósmej klasy prywatnego Gimnazjum we

Wrocławiu. Ze względu na trudności finansowe opuścił szkołę. Pod koniec 1907 r. został przyjęty do gimnazjum państwowego w Pszczynie. Naukę przerwał i podjął pracę biurową w magistracie w Zabrzu, po pół roku w zakładzie ubezpieczeń w Katowicach. W 1911 r. udał się do Fryburga w Szwajcarii, gdzie podjął studia filozoficzne i teologiczne, przerwane latem 1915 r. z powodu I wojny światowej. Od maja 1916 r. przebywał w Seminarium Duchownym we Włocławku, gdzie po ukończeniu studiów święcenia kapłańskie przyjął 10.06.1917 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Dobroniu w powiecie łaskim (trzy miesiące), potem pracował w Russocicach pow. kamiński (jeden rok), Pabianicach (jeden rok), Dobrem pow. kaliski (trzy miesiące), Tuliszkowie pow. kamiński (dwa lata), od 06.04.1921 r. w Rząśni pow. noworadomski, od 08.07.1921 r. jako wikariusz i administrator w Mostowie pow. częstochowski. Od września 1924 r. w Szadku pow. sieradzki, nieco wcześniej był prefektem szkół powszechnych w Mostowie, Zawadach i Siedlcu (09.10.1923 – 31.08.1924). Jesienią 1920 r. przybył na Górny Śląsk za zgodą kurii wrocławskiej, celem włączenia się do akcji plebiscytowej i spełnienia obowiązku obywatelskiego jako Polak. Dopiero jesienią 1928 r. został przyjęty na trzyletni okres próbny do diecezji śląskiej, 03.10.1928 r. skierowany do parafii pw. NSPJ w Bykowinie. Po miesiącu wikary w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. Od 12.12.1928 r. wikary w parafii pw. św. Wojciecha w Radzionkowie, od 11.04.1929 r. w parafii pw. św. Józefa w Królewskiej Hucie, gdzie pracował kilka lat. Jesienią 1932 r. zdał egzamin proboszczowski i 26.03.1934 r. objął probostwo parafii pw. św. Michała Archanioła w Ornontowicach. Aresztowany 02.09.1939 r., więziony przez sześć tygodni w Norymberdze. Podobny los spotkał też parafian, m.in. Franciszka i Henryka Malczyków, nauczycielkę Michalską i żonę kierownika szkoły ornontowickiej Rzeczkową. Od 18.09.1947 r. pełnił obowiązki dziekana dekanatu dębieńskiego. Zrezygnował z probostwa 01.09.1960 r. Zmarł 24.09.1961 r. w Ornontowicach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 188; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 81.

KWICZAŁA JÓZEF prof. dr – ksiadz katolicki.

Urodzony 26.07.1889 r. w Kaczycach k. Pogwizdowa, syn Pawła. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do niemieckiego gimnazjum w Cieszynie (matura 11.07.1912 r.). Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie.

Święcenia kapłańskie przyjął 09.07.1916 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 01.08.1916 r. jako wikary w kościele pw. Narodzenia NMP we Frysztacie. Od 01.09.1920 r. zatrudniony przez „Macierz Szkolną" jako katecheta w polskich szkołach prywatnych w Zagłębiu Karwińskim. W lipcu 1923 r. Komisja Szkolna Księstwa Cieszyńskiego powierzyła mu obowiązki katechety w szkole wydziałowej we Frysztacie, 01.09.1926 r. mianowany katechetą w żeńskim seminarium nauczycielskim w Mysłowicach, a po dwóch latach w tamtejszym męskim seminarium nauczycielskim. Podjął dalsze studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. 25.10.1928 r. uzyskał stopień magistra, a 07.12.1931 r. otrzymał tytuł doktora. 22.02.1932 r. władze województwa śląskiego nadały mu tytuł profesora. 14.10.1934 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w Cieszynie. Od 26.11.1938 r. mianowany członkiem kuratorium szpitala ss. elżbietanek w Cieszynie. 02.03.1939 r. wybrany na wicedziekana dekanatu cieszyńskiego. Aresztowany 03.11.1939 r. przez gestapo i wysiedlony do Generalnej Gubernii – zamieszkał w klasztorze sióstr Felicjanek w Łagiewnikach pod Krakowem. Zmarł 11.02.1940 r., pochowany w Frysztacie.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; Informacja – ks. Zbigniew Tomanek; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 188; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

LACH HUBERT – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.09.1918 r. w Biertułtowach pow. rybnicki, mieszkaniec Rybnika – dzielnicy Zamysłów, syn Alojzego i Franciszki z d. Gojny. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Biertułtowach uczęszczał do gimnazjum ogólnokształcącego w Rybniku (matura w 1937 r.). Następnie studiował psychologię i filozofię na UJ w Krakowie, lecz studia przerwał wybuch II wojny światowej. Aresztowany wraz z ojcem i dwoma braćmi, uwięziony w więzieniu śledczym w Mysłowicach, skąd przekazany został do KL Auschwitz, 26.05.1944 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień 188496. Z tego obozu w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Mauthausen-Gusen – tam zarejestrowany jako więzień nr 78392. Odzyskał wolność 05.05.1945 r. W 1946 r. podjął przerwane studia

w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1950 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od zastępstwa wakacyjnego w parafii pw. Narodzenia NMP Żyglinie i parafii pw. NMP Królowej Różańca Św. w Boronowie. Następnie wikariusz w parafii pw. św. Augustyna w Lipinach Śląskich (do 1951 r.) i parafii pw. NSPJ w Boguszowicach (do 1954 r.). W latach 1954–1957 wikary w Żyglinie (jako adiutor), w parafii pw. Narodzenia NMP w Pszowie, parafii pw. Opatrzności Bożej w Katowicach-Zawodziu, parafii pw. św. Mikołaja w Borowej Wsi i parafii pw. św. Jerzego w Rydułtowach. Do 1960 r. katecheta w Rybniku, do 1962 r. wikariusz w parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Czechowicach-Dziedzicach i administrator parafii pw. św. Marcina w Lesznej Górnej. W latach 1968–1983 kapelan w klasztorze Sióstr Urszulanek w Rybniku. Po przejściu na emeryturę w 1983 r. duszpasterz w Domu im. Św. Maksymiliana Kolbego w Węgierskiej Górce. Zmarł 08.06.2012 r. w szpitalu w Rybniku-Orzepowicach.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 473; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

LACKOWSKI FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.03.1869 r. w miejscowości Pomysk Wielki pow. bytowski, syn Józefa i Otylii z d. Lesińska. Po ukończeniu szkoły elementarnej nie mógł kontynuować nauki ze względu na złą sytuację finansową rodziny. Przez pewien czas pracował w charakterze sekretarza adwokackiego. Egzamin dojrzałości zdał eksternistycznie 05.05.1897 r. w gimnazjum w Wałczu. Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1900 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafiach: pw. św. Jana Chrzciciela w Biskupicach (1900–1902) i pw. św. Jakuba w Mechnicy (od 16.01.1902 r.). W listopadzie 1903 r. został samodzielnym duszpasterzem w kuracji pw. św. Jana Chrzciciela w Obrowcu pow. strzelecki. W okresie powstań i plebiscytu jawnie opowiadał się po stronie Polski. Jego nieugięte stanowisko sprawiło, iż 07.05.1921 r. musiał opuścić Pomorze. Cały jego osobisty majątek został wówczas rozgrabiony. Przybył na Górny Śląsk i od 04.12.1921 r. przez 29 miesięcy służył swą pomocą duszpasterską w parafiach: pw. św. Szczepana w Bogucicach, pw. Św. Ludwika Króla w Panewnikach. W 1923 r. krótko zarządzał parafią pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Gostyni Śląskiej. Od 12.12.1923 r. administrator, rok później proboszcz parafii pw. św. Anioła Stróża w Gorzycach. W uznaniu zasług został odznaczony Śląskim Krzyżem

Waleczności i Zasługi I kl. 01.04.1934 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Mikołowie. Zmarł 01.11.1938 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

LATOCHA ALFONS – ksiądz katolicki.

Urodzony 07.10.1906 r. w Ustroniu, syn Józefa i Anny z d. Gross. Po ukończeniu szkoły powszechnej dalsze wykształcenie zdobywał w niemieckim gimnazjum w Cieszynie, które po piątej klasie zamienił na tamtejsze polskie gimnazjum (matura 12.06.1926 r.). Po studiach w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym – na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie, święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 10.07.1931 r. na tymczasowym zastępstwie w parafii pw. św. Michała Archanioła w Michałkowicach. Załamał się nerwowo po miesiącu w tym nieznanym mu środowisku i z objawami silnej neurastenii skierowano go do Szpitala dla nerwowo chorych w Rybniku. Na święta Bożego Narodzenia 1931 r. wrócił do domu rodzinnego i po dłuższym odpoczynku został 16.03.1932 r. kapelanem Sióstr Szkolnych w Strumieniu. Zupełnie wyleczony objął 15.07.1938 r. bowiązki wikarego w parafii pw. św. Barbary w Strumieniu. Od 01.12.1938 r. mianowany administratorem małej parafii pw. św. Mateusza Ap. w Ogrodzonej. Aresztowany przez gestapo 20.06.1941 r. i po półrocznym uwięzieniu w Cieszynie przewieziony do więzienia śledczego w Zwickau. Stamtąd przewieziony ponownie do Cieszyna, następnie przetransportowany do KL Auschwitz. 03.06.1942 r. przesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 30262. Zmarł w tym obozie 05.06.1942 r.

Bibliografia: J. Pilch, *Ustroń 1939–1945,* Ustroń 1978, s. 56; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 155; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 139; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (125); Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; J. Kurek, *Zginęli za polskość Ziemi Skoczowskiej 1939–1945 r.*, Skoczów 1985, (z archiwum S. Brody), s. 24; *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 228; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Klistała, *Martyrologium Mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej – Słownik biograficzny*, 2011; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 188.

LAZAR ALOJZY – ksiądz katolicki.

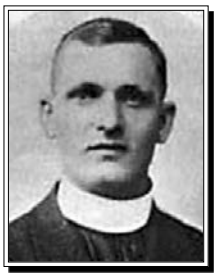

Urodzony 11.04.1884 r. w miejscowości Piętna pow. prudnicki, syn Andrzeja i Joanny z d. Wieczorek. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Łaziskach Średnich, Mikołowie i Łaziskach Górnych. Po rocznym prywatnym przygotowaniu w 1898 r. został przyjęty do gimnazjum bytomskiego (matura w 1904 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W czasie studiów należał do Kółka Polskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1908 r. Pierwszą placówką duszpasterską była parafia w Jełowej (1908–1911). Następnie wikariusz w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli (1911–1917). Od 1917 r. pracował jako wikary w parafii pw. NMP Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej w Zaborze. W związku z przeprowadzonym plebiscytem i wybuchem III powstania śląskiego jego działalność duszpasterska w Zaborzu nabrała wielu cech narodowych, co spotkało się z gwałtownymi atakami prasy niemieckiej. Zarzucano mu, że polonizuje parafię. W tej sytuacji po podziale Śląska przeniósł się na teren przydzielony Polsce, do parafii pw. NSPJ w Niedobczycach, gdzie w latach 1922–1925 był lokalistą, a w latach 1925–1940 proboszczem. W styczniu 1940 r., ostrzeżony przez parafian o grożącym mu uwięzieniu przez Niemców, opuścił Niedobczyce i zamieszkał w Mikołowie, następnie przeniósł się do Łazisk Dolnych. 17.10.1944 r. skierowany do Podlesia Śląskiego, gdzie w latach 1944–1950 był proboszczem. Z powodu choroby w 1950 r. opuścił Podlesie i zamieszkał w Międzyrzeczu. W latach 1952–1956 kapelan w Domu Starców w Pszczynie, jednocześnie duszpasterzował w Jankowicach. Zmarł 09.02.1956 r. w Jankowicach, pochowany na cmentarzu w Podlesiu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

LEDWOŃ JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 19.03.1885 r. we wsi Zborowskie k. Lublińca, syn Jana i Barbary z d. Kozłowska. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Nysie (matura 21.02.1907 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1911 r. W czasie wakacji uczestniczył w dwumiesięcznym kursie pedagogicznym przy Męskim Seminarium Nauczycielskim w Raciborzu. W latach 1911–1913 sprawował posługę

duszpasterską jako wikary w Branicy Prudnickiej, w latach 1913–1916 w parafii pw. św. Anny w Zabrzu, w latach 1916–1917 w Eberswalde k. Berlina, w 1918 r. w Berlinie. Z powodu głoszonych przekonań, wg anonimów (które otrzymała wrocławska kuria diecezjalna) miał podczas plebiscytu agitować Polaków w Berlinie, by głosowali za przynależnością Śląska do Polski. W marcu 1920 r. przeniesiony do Templina, gdzie pełnił urząd kuratusa. 01.09.1922 r. mianowany katechetą przy Państwowym Gimnazjum w Tarnowskich Górach. W październiku 1927 r. zatwierdzony na stanowisku lokalisty w Szarleju – został pierwszym proboszczem w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Szarleju. W maju 1937 r. wybrany dyrektorem Unii Apostolskiej. Zmarł nagle 24.03.1940 r., pochowany w Szarleju.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

LEWEK MICHAŁ dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.09.1878 r. w Bralinie k. Kępna, syn Jana i Franciszki z d. Groska. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Kępnie, potem do gimnazjum we Wrocławiu. Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Już w czasie studiów deklarował się jako Polak należąc do istniejącego w konwikcie wrocławskim Kółka Polskiego, biorąc aktywny udział w jego pracach. Święcenia kapłańskie otrzymał 21.06.1904 r. Pracę duszpasterską rozpoczął w Pławniowice (kapelan zamkowy u hrabiego Ballestrema – przewodniczącego parlamentu niemieckiego w Berlinie). Cztery lata był duszpasterzem wioski, która wówczas należała do parafii Rudna pow. gliwicki. W latach 1908–1911 wikary w parafii pw. św. Jadwigi w Chorzowie. W 1911 r. przeniesiony do Berlina, gdzie pracował do grudnia 1920 r. na różnych stanowiskach, m.in. przez dwa lata był wikarym parafii pw. św. Jadwigi, poświęcając się przede wszystkim pracy wśród Polonii berlińskiej. Po powstaniu Polskiego Komisariatu Plebiscytowego z siedzibą w Bytomiu, 01.10.1920 r. przybył do Bytomia. Po plebiscycie zajmował się do 31.011923 r. sprawami Kościoła w nowo utworzonym Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach. Od 11.02.1923 r. proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach. W 1937 r. założył w Tarnowskich Górach Koło Inteligencji Katolickiej. Aresztowany 12.09.1939 r. z powodu aktywności miedzywojennej oraz kazania wygłoszonego 10.09.1939 r. Uwolniony w grudniu 1939 r. z nakazem przeniesienia do Generalnej Guberni, z równoczesnym zakazem

wszelkich publicznych wystąpień w działalności duszpasterskiej, głoszenia kazań i odprawiania uroczystych Mszy św. Po opuszczeniu 29.01.1940 r. Tarnowskich Gór kilka miesięcy spędził w Krakowie oraz pół roku w Wieliczce. Następne cztery lata przebywał w Częstochowie. Na wygnaniu przygotował rozprawę do doktoratu, która 1947 r. została przyjęta z wynikiem pozytywnym. Do Tarnowskich Gór wrócił 12.02.1945 r. Z powodu podeszłego wieku, a przede wszystkim ze względu na słaby wzrok, przydzielono mu od września 1951 r. wikariuszy-adiutorów. Na początku 1956 r. otrzymał godność infułata. Zmarł 07.07.1967 r.

Postscriptum: Pracując na placówkach duszpasterskich w Berlinie poznał osobiście Wojciecha Korfantego, ówczesnego posła do Reichstagu. Zorganizował tzw. Wydział Kościelny przy Polskim Komisariacie Plebiscytowym w Bytomiu, później taki sam wydział w tworzącym się Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 190; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 83.

LEX PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.07.1869 r. w Sułkowie k. Głubczyc, syn Jana i Marii z d. Starościk. Do szkoły ludowej uczęszczał w Baborowie. Następnie uczył się w gimnazjum w Głubczycach. Po ukończeniu gimnazjum do 1890 r. pracował jako doręczyciel pocztowy w Orzeszu. W 1896 r. rozpoczął studia teologiczne w Monachium, kontynuował je na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W tym też czasie związał się z polskim ruchem narodowym. Był wiceprezesem i bibliotekarzem Towarzystwa Akademików Górnoślązaków oraz członkiem Kółka Polskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1900 r. we Wrocławiu. Pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w parafiach: pw. Bożego Ciała w Kończycach k. Zabrza i pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. 06.10.1903 r. mianowany kuratusem przy kościele pw. MB Różańcowej w Halembie. Tam tworzył podstawy przyszłej parafii. Wybudował probostwo i dokonał zabezpieczenia kompleksu sakralno-mieszkalnego. W 1907 r. otrzymał nominację na proboszcza w Halembie. Od 1919 r. był oficerem Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, uczestnik I i III powstania, za co był nękany i otrzymywał groźby

ze strony mniejszości niemieckiej. W 1923 r. doprowadził do połączenia parafii pw. MB Różańcowej w Halembie z osadą Stara Kuźnia. Od 1925 r. piastował funkcje: członka komisji Consilium Vigilantiae, wicedziekana, a potem dziekana dekanatu królewsko-huckiego oraz dziekana dekanatu kochłowickiego. W uznaniu zasług otrzymał Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi, Order Polonia Restituta i odznaczenie papieskie Pro Ecclesia et Pontifice. Zmarł 03.11.1937 r. w Halembie, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 85.

LINDNER ANTONI – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.01.1884 r. w Głogówku, syn Antoniego i Zuzanny z d. Cichoń. Po ukończeniu miejscowej szkoły elementarnej od 1898 r. przyjęty został do trzeciej klasy gimnazjalnej w Bytomiu. Zamieszkał w książęco-biskupim konwikcie (matura 02.03.1905 r.). Podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Równocześnie był czynnym członkiem Kółka Polskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 17.06.1909 r. Po dłuższym pobycie w rodzinnym miasteczku (ze względu na pogorszony stan zdrowia), zlecono mu od 30.11.1909 r. dorywczą pomoc duszpasterską w powiecie kluczborskim, kolejno w Kujakowicach, Wołczynie i Kuniowie. 28.02.1912 r. skierowany do Dąbrowy k. Niemodlina. Po trzech latach przeniesiony do parafii pw. św. Andrzeja w Zabrzu. Po niespełna roku (znowu z uwagi na zły stan zdrowia) wyznaczony 28.02.1916 r. jako wikary do Brzezinki k. Mysłowic. Uczestnik I powstania śląskiego, musiał w ostatnich dniach sierpnia 1919 r. uchodzić, ale wróciwszy po około dwóch tygodniach pozostał jeszcze w Brzezince do 20.08.1920 r. Powołany na lokalistę do Niedobczyc k. Rybnika. Po czteromiesięcznej przerwie 30.11.1922 r. mianowany wikarym w Skrzyszowie, od września 1924 r. w Siemianowicach. 22.08.1927 r. mianowany kuratusem. 02.10.1931 r. otrzymał tytuł proboszcza z okazji poświęcenia nowego, wybudowanego kościoła w Zawodziu. W nowo utworzonej parafii pozostał jako pracowity duszpasterz aż do swojej śmierci. Zmarł 19.08.1942, spoczywa w Bogucicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

LONDZIN JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.02.1862 r. w Zabrzegu k. Czechowic, syn Józefa i Katarzyny z d. Kuboszek. Po ukończeniu szkoły ludowej w Zabrzegu uczył się do 1884 r. w niemieckim gimnazjum w Bielsku. Wstąpił do seminarium duchownego w Ołomuńcu. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1889 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: pw. św. Barbary w Strumieniu i pw. św. Marcina w Międzyrzeczu, w 1890 przeniesiony do Cieszyna, gdzie objął obowiązki starszego wikarego i kapelana więziennego. Objął też obowiązki redaktora „Gwiazdki Cieszyńskiej" – lokalnego czasopisma wydawanego w języku polskim, którym kierował (z przerwami) aż do swojej śmierci. W 1897 r. zrezygnował z funkcji wikarego i objął stanowisko katechety w Gimnazjum Polskim prowadzonym przez Macierz Szkolną dla Księstwa Cieszyńskiego. Był też założycielem i aktywnym działaczem wielu polskich organizacji religijnych i społecznych, m.in. Dziedzictwa bł. Jana Sarkandra dla ludu polskiego na Śląsku. Był działaczem Polskiego Towarzystwa Turystycznego „Beskid" w Cieszynie od jego założenia w r. 1909, w latach 1912–1921 jego prezesem. Po połączeniu się „Beskidu" z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim prezes Oddziału PTT „Beskid Śląski" w Cieszynie (1921–1925). W ramach tej działalności turystycznej był jednym z inicjatorów budowy dwóch polskich schronisk turystycznych: na Ropiczce i Stożku. W 1896 r. zainicjował powstanie Muzeum Śląskiego, gromadzącego zabytki polskiej przeszłości z terenu Śląska Cieszyńskiego. Jako sekretarz Związku Śląskich Katolików, którym kierował od 1903 r., w 1907 i 1911 wybrany do Rady Państwa w Wiedniu. W czasie I wojny światowej członek Naczelnego Komitetu Narodowego. W październiku 1918 r. razem z Janem Michejdą, reprezentującym polskich ewangelików oraz socjalistą Tadeuszem Regerem stanął na czele Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Wiosną 1919 r. brał udział w konferencji pokojowej w Paryżu, gdzie bronił interesów ludności polskiej i walczył o przyłączenie większości Śląska Cieszyńskiego do Polski. W latach 1919–1928 poseł na Sejm RP. Po utworzeniu w 1925 diecezji katowickiej prezes Związku Kapłanów Śląska Cieszyńskiego „Unitas". Za zasługi w działalności duszpasterskiej i społeczno-narodowej został kanonikiem honorowym kapituł: sandomierskiej i katowickiej. W 1927 r. otrzymał godność prałata. Popierał działalność Katolickich Związków Zawodowych. Opiekował się Stowarzyszeniem św. Zyty. Był członkiem klubu Narodowego Zjednoczenia Ludowego. Senator II kadencji wybrany w 1928 r. z województwa śląskiego z Listy BBWR. W 1927 r. wybrany burmistrzem Cieszyna,

funkcję tę sprawował aż do śmierci. Zmarł 21.04.1929 r. w Cieszynie. Pochowany w grobach zasłużonych dla miasta na Cmentarzu Komunalnym w Cieszynie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 87.

LUBAS TADEUSZ – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.03.1908 r. w Czeladzi pow. będziński. Po uzyskaniu wykształcenia podstawowego, potem po ukończeniu nauki w gimnazjum, podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał 20.06.1937 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Marcina w Siemkowicach, następnie wikariusz parafii pw. św. Kazimierza w Osjakowie pow. wieluński. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Polski we wrześniu 1939 r., na skutek niemieckiego terroru oraz wprowadzanego porządku okupacyjnego, załamał się psychicznie. Aresztowany w 1940 r., wywieziony do szpitala w Kobierzynie k. Krakowa, gdzie przebywał w Zakładzie dla Psychicznie Chorych. 23.06.1942 r. w ramach akcji T4 wraz z 566 pacjentami tego szpitala wywieziony do KL Auschwitz, gdzie zginął 29.06.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 153.

ŁĘTKOWSKI JULIAN SI – ksiądz katolicki.

Urodzony 27.07.1907 r. w Moderówce k. Krosna. Po ukończeniu szkoły podstawowej wstąpił do Towarzystwa Jezusowego, gdzie kontynuował wykształcenie na poziomie średnim oraz studia teologiczne. Święcenia kaplańskie przyjął 30.05.1931 r. W klasztorze w Starej Wsi od 24.08.1934 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafii pw. MB Różańcowej w Rudzie Śl. w latach 1938–1940. Ponieważ księża uważani byli przez władze niemieckie za aktywnych działaczy polskich i byli narażeni na aresztowanie, władze te prowadziły działania zmierzające do usunięcia z diecezji śląskiej duchownych pochodzących spoza Górnego Śląska (Wielkopolski i ziem stanowiących tak zwaną Generalną Gubernię). Wobec powyższego spośród ojców jezuitów prowadzących wówczas

posługę duszpasterską w rudzkiej parafii do tej niechcianej grupy zaliczali się dwaj wikariusze: ks. Julian Łętkowski i ks. Roman Przystaś (ur. w 1908 r. we Frysztaku k. Strzyżowej). Obaj otrzymali od okupanta nakaz wyjazdu do Generalnej Guberni. Ponieważ ks. Łętkowski pragnął odbyć trzecią probację w Niemczech, wystąpił o zgodę do gestapo o pozwolenie na pogłębienie znajomości języka i kultury niemieckiej w Rzeszy. Zgodę uzyskał i 09.07.1940 r. opuścił Rudę Śląską udając się z o. Romanem Przystasiem do Drezna. Tam obaj zostali aresztowani, oskarżeni o prowadzenie pracy duszpasterskiej wśród Polaków w Niemczech. Ks. Łętkowski 01.11.1940 r. przewieziony został do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21099. 13.12.1940 r. przetransportowany do KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6992. Zginął w tym obozie 04.03.1941 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 238; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 160.

MACHA JAN, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.01.1914 r. w Starym Chorzowie, syn Pawła i Anny z d. Cofałka. Z czwartej klasy miejscowej szkoły podstawowej przeszedł do państwowego gimnazjum klasycznego w Królewskiej Hucie (matura w 1933 r.). Ponieważ po maturze nie dostał się do Seminarium Duchownego (brak miejsc), podjął studia na Wydziale Prawa i Administracji UJ. Odnowiony po roku wniosek przyjęcia do Seminarium został uwzględniony. Po ukończeniu studiów teologicznych na UJ (zdane magisterium), święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1939 r. Po dwumiesięcznym zastępstwie w rodzinnej parafii, od 10.09.1939 r. objął stanowisko wikarego przy kościele parafialnym pw. św. Józefa w Rudzie Śl. Wrażliwy na rozpoczęte zagrożenia okupacji niemieckiej, nawiązał łączność z tajną organizacją i rozwinął ożywioną działalność charytatywną wśród polskich rodzin dotkniętych skutkami okupacji. Już w grudniu 1940 r. gestapo zwróciło baczną uwagę na dzialalność ks. Machy. W Zielone Świątki 1941 r. był wezwany do gestapo, lecz ze względu na brak dostatecznych dowodów został wypuszczony. 05.09.1941 r. po kolejnej rewizji na probostwie znaleziono przy nim sprawozdanie z czerwcowej akcji charytatywnej z wyszczególnieniem terenów tej dzialalności: Rudy, Orzegowa, Godula, Lipiny, Nowy Bytom, Chropaczowa

i Łagiewniki. Po uciążliwym przesłuchaniu osadzony został w więzieniu śledczym w Mysłowicach. Po rozprawie 17.07.1942 r., jaka dbyła się przed sądem doraźnym w Katowicach, ks. Macha i kleryk Guertler skazani zostali na śmierć przez ścięcie gilotyną. Wyrok wykonano 03.12.1942 r. w więzieniu katowickim wraz z klerykiem Gültlerem i Leonem Rydrychem.

Postskriptum: W przededniu śmierci ks. Macha napisał list do swoich rodziców i rodzeństwa, przytaczam wzruszający fragment: „*…Jest to moje ostatnie pismo. Po 4 godzinach nastąpi moje stracenie… Pogrzebu mi nie użyczą, ale urządźcie mi na cmentarzu cichy zakątek, żeby od czasu do czasu ktoś o mnie wspomniał i zmówił za mnie Ojcze Nasz*". W 2013 r. rozpoczął się proces beatyfikacyjny ks. Jana Machy na szczeblu diecezjalnym w Katowicach. Proces na szczeblu diecezjalnym zakończył się 05.09.2015 r. i dokumentacja została złożona w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych. 16.03.2016 r. akta sprawy zostały publicznie otwarte i rozpoczął się etap rzymski procesu beatyfikacyjnego.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 128, t. III, s. 190; *Więzienia hitlerowskie na Śląsku, w Zagłębiu Dąbrowskim i w Częstochowie 1939–1945*, praca zbiorowa pod red. Andrzeja Szefera, Katowice 1983, s. 36; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 89.

MACHALICA AUGUSTYN – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.08.1880 r. w Dziedzicach, syn Jerzego. Po ukończeniu pięciu klas niemieckiej szkoły ludowej w Bielsku kontynuował naukę w gimnazjum polskim w Cieszynie (matura 20.07.1903 r.). Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 23.07.1907 r. Po święceniach skierowany na placówkę duszpasterską do parafii pw. św. Klemensa w Ustroniu. W 1920 r. przeniesiony do Niemieckiej Lutyni na Zaolziu, gdzie pełnił posługę duszpasterską przez trzy lata. Uczył religii w polskiej i niemieckiej szkole, a także w szkołach sąsiednich: w Wierzniowicach i Polskiej Lutyni. Jako kapłan katolicki, a także z powodu swoich polskich przekonań, był prześladowany przez władze czeskie. Trzykrotnie aresztowany i więziony w czeskich obozach – w Boguminie, po kilku tygodniach w Ostrawie, potem w Lipniku, skąd wypuszczono go dopiero w wyniku interwencji polskich posłów w Pradze. Aresztowania po raz czwarty uniknął, gdyż zdołał zbiec przez rzekę Olzę na stronę polską, do Godowa.

Ponieważ w tym samym czasie wolne było probostwo pw. św. Michała Archanioła w Kończycach Wielkich pow. zebrzydowicki – w grudniu 1922 r. mianowany administratorem tej parafii. 01.06.1923 r. został proboszczem parafii pw. w Narodzenia NMP w Małych Kończycach, od 27.04. 1932 r. przeszedł do parafii pw. św. Katarzyny w Jastrzębiu Górnym. W 1940 r. gestapo wydaliło go z plebanii. Dalsze lata okupacji spędził w Domu Starców w Pielgrzymowicach, potem w obawie przed dalszymi represjami schronił się w klasztorze Sióstr de Notre Dame w Strumieniu. Po przejściu frontu powrócił do Jastrzębia Górnego na stanowisko proboszcza tamtejszej parafii. W listopadzie 1949 r. został wicedziekanem dekanatu żorskiego, a 23.07.1955 r. mianowany dziekanem honorowym. 01.07.1959 r. na własną prośbę przeszedł w stan spoczynku. Będąc na emeryturze pozostał czynnym duszpasterzem. Przed 1939 r. odznaczony Gwiazdą Górnośląską i Medalem Niepodległości. Zmarł 24.04.1969 r. w Jastrzębiu Górnym, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

MACHERSKI FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

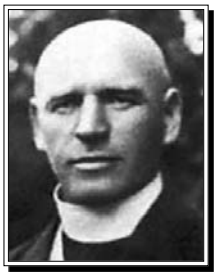

Urodzony 04.10.1883 r. w Dębie, syn Józefa i Katarzyny z d. Wiencek. Ukończywszy w 1896 r. szkołę elementarną uczęszczał do gimnazjum w Katowicach. Rok później przeniósł się do gimnazjum w Bytomiu (matura 03.03.1905 r.). W latach 1905–1908 podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie aktywnie uczestniczył w działalności Kółka Polskiego. Po otrzymaniu absolutorium 04.11.1908 r. wstąpił do alumnatu wrocławskiego.

Święcenia kapłańskie otrzymał 17.06.1909 r. Jego pierwszą placówką było zastępstwo wakacyjne w rodzinnej parafii pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie. 04.11.1909 r. otrzymał skierowanie jako wikariusz do parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach. Kolejną parafią była parafia w Siemianowicach, od 10.12.1910 r. objął wikariat w Siemianowicach – kierował polskim i niemieckim oddziałem Katolickiego Stowarzyszenia Robotników i Robotnic. 27.09.1915 r. otrzymał dekret do parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach Wielkich. Tam ujawniła się u ks. Macherskiego choroba – gruźlica płuc. W 1918 r. wyjechał do Szwajcarii do uzdrowiska Davos celem podleczenia nadwątlonego zdrowia. Po powrocie w październiku 1918 r. skierowany jako kapelan do Zakładu sióstr Boromeuszek w Jastrzębiu Zdroju. Na kazaniu w Boże Narodzenie

1939 r. miał powiedzieć pod adresem władz okupacyjnych: „…*inni też byli pod Moskwą, a jednak wojnę przegrali*". Aresztowany w kwietniu 1940 r. w Jastrzębiu Zdroju, więziony w Rybniku, w transporcie zbiorowym wywieziony 26.05.1940 r. do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 12656. Od 16.08.1940 r. w KL Mauthausen-Gusen. Zmarł w tym obozie 31.10.1940 r.

Bibliografia: Informacja od ks. prof. dr. hab. Jerzego Myszory; Zbiory J. Delowicza (kserokopia z relacją krewnej księdza – Klary Kujawa z Katowic, także z książki Alfonsa Mrowca), skor. 5; W ocalałej kartotece więźniów byłego KL Mauthausen nie figuruje; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, s. 128, t. III, s. 191; *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, s. 251; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 160.

MACIEJICZEK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.02.1910 r. w Trzyńcu – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz średniej podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym (prawdopodobnie w Widnawie). Święcenia kapłańskie przyjął 19.06.1935 r. Po przyłączeniu Śląska Cieszyńskiego do Polski organizował parafię w Świerczynowcu pow. cieszyński. Kapelan rezerwy WP. Zmobilizowany brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Wzięty do niewoli niemieckiej przebywał w obozach jenieckich: od 17.09.1939 r. w Itzehoe, od 08.12.1939 r. w Rottenburgu. Od 18.04.1940 r. więziony w KL Buchenwald, od 07.07.1942 r. w KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 31221. Przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Nie jest znana powojenna działalność duszpasterska tego księdza.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 161; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 191; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 15 (106); ks. Damian Bednarski, *Martyrologium polskiego duchowieństwa z Zaolzia podczas II wojny światowej.*

MACIERZYŃSKI PAWEŁ AUGUSTYN – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.08.1893 r. w Kijewie Królewskim na Pomorzu, pow. Chełmno, syn Pawła i Marii z d. Klingenberg. Rodzice przeprowadzili się w 1906 r.

do Berlina gdzie Paweł ukończył szkołę średnią (matura 24.02.1914 r.). Rozpoczął studia teologiczne we Wrocławiu przerwane wybuchem I wojny światowej. Powołany do czynnej służby wojskowej brał udział w walkach na froncie zachodnim. Po zwolnieniu w 1916 r. z wojska dokończył studia teologiczne we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1919 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od zastępstwa w parafii pw. św. Stanisława biskupa i męczennika w Marklowicach. Od września 1919 r. pracował jako wikary w parafii pw. Św. Pawła Ap. w Nowym Bytomiu. Na tym stanowisku od początku starał się łączyć pracę duszpasterską z działalnością polskonarodową. Potajemnie należał do miejscowego oddziału POW. W uznaniu zasług poniesionych dla sprawy polskiej na Górnym Śląsku, Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych nadała mu Krzyż na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi I kl. W listopadzie 1923 r. odwołany z Nowego Bytomia i przeniesiony do parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej w Roździeniu-Szopienice, gdzie pracował do sierpnia 1931 r. 24.09.1925 r. złożył egzamin proboszczowski. Od września 1930 r. na krótko zatrudniony w charakterze nauczyciela w Komunalnym Gimnazjum Koedukacyjnym w Roździeniu. Od 01.09.1931 r. wikary w parafii pw. św. Józefa w Załężu. Od 29.06.1935 r. proboszcz parafii pw. św. Bartłomieja Ap. w Bieruniu Starym. Kilka dni po wkroczeniu wojsk niemieckich do Polski aresztowany przez gestapo, zwolniony po kilku dniach wrócił do parafii. Wkrótce ponownie aresztowany i osadzony w prowizorycznym więzieniu w Bieruniu Starym. Po trzech dniach przewieziony do więzienia w Pszczynie, stamtąd do więzienia w Rawiczu, a w październiku 1939 r. przewieziony do KL Buchenwald. Dzięki skutecznym staraniom rodziny i parafian 22.11.1940 r. zwolniony z obozu z zakazem pracy duszpasterskiej. Ponieważ nie zaprzestał pomagać więźniom KL Auschwitz, przekazywał wiadomości o sytuacji w tym obozie do nuncjatury apostolskiej w Berlinie, 17.01.1944 r. ponownie aresztowany pod zarzutem dzialalności konspiracyjnej, uwięziony w KL Auschwitz, 22.05.1944 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 18874. Ze względu na zbliżający się front 13.07.1944 r. w transporcie zbiorowym wraz z innymi współwięźniami przesłany do KL Sachsenhausen, stamtąd do KL Bergen-Belsen. Zmarł w tym obozie 25.03.1945 r. na tyfus plamisty.

Postscriptum: Pismo Zespołu Polskich Stowarzyszeń oraz Związku Powstańców Śląskich z dnia 27.09.1934 r. tak o nim pisało: „*Wymieniony tak potrafił rozpalić w młodzieży miłość ojczyzny, że w III powstaniu około 50 członków zaciągnęło się na front. Ale i przed powstaniem jak mógł ofiarował się mężnie dla*

sprawy polskiej. Był potajemnie członkiem miejskiego oddziału POW. Powstańcy uważali go za swego kapłana".

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998 r., s. 470; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; Internetowa strona – Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 191.

MAKIELA TEODOR – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.11.1889 r. w Wirku, syn Franciszka i Filomeny z d. Kitzka. Szkołę elementarną ukończył w Wirku, zaś gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura w 1909 r.). W latach 1909–1913 student Wydziału Teologii Katolickiej we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterska rozpoczął wśród Polaków we Frankfurcie w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i pw. MB Królowej Różańca Św. we Frankfurcie n. Odrą w latach 1913–1915. W latach 1915–1917 wikariusz w parafii pw. św. Piotra w Berlinie – równocześnie studiował w Berlinie, był też kapelanem wojskowym. Wikary w kościele pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Kamieńcu k. Gliwic (1917–1918), wikary w parafii pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Katowicach-Dębie (1918–1920), będąc równocześnie katechetą w szkole nauczycielskiej w Mysłowicach. W latach 1920–1923 wikary w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego Wodzisławiu Śl., wikary w parafii pw. św. Szczepana w Bogucicach (1924 r.). Gdy 10.11.1924 r. zgłosił chęć pracy wśród emigracji polskiej we Francji, zgodę taką uzyskał w 1925 r. na dwa lata, później co dwa lata przedłużano mu możliwość pozostania we Francji. Był duszpasterzem polonijnym: Creuson 1927 r., od 10.03.1929 r. Caen, od 1932 w Briey dep. Meurthe–et–Moselle, od 1938 r. w Hayange–Moselle. Aresztowany przez Niemców we wschodniej Francji (nieznana przyczyna aresztowania), przetransportowany i uwięziony w KL Bergen-Belsen, gdzie zmarł 02.03.1945 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 192; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

MALCHEREK RYSZARD – ksiądz katolicki.
Urodzony 06.12.1911 r. w Pawłowie k. Bielszowic, syn Antoniego i Marty z d. Bryłka. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Pawłowie wstąpił do Stowarzyszenia Misyjnego Księży Pallotynów. Do gimnazjum uczęszczał i egzamin maturalny składał w Wadowicach. Studia filozoficzne i teologiczne odbył w Warszawie, tam też otrzymał niższe święcenia. Za radą przełożonych zwrócił się do rektoratu Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie o przyjęcie do szeregów duchowieństwa diecezji katowickiej. Wniosek rozpatrzono pomyślnie, wobec czego 22.10.1938 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1939 r. Posługę duszpasterską rozpoczął od krótkiego zastępstwa w różnych parafiach, od 10.07.1939 r. pracował jako wikary w parafii pw. NSPJ w Nakle Śląskim. Od 06.09.1939 r. wikary w rodzinnym Pawłowie w parafii pw. św. Pawła Ap., od końca września przy kościele pw. św. Antoniego w Rybniku. 09.03.1940 r. wrócił do Nakła, od 03.03.1940 r. objął obowiązki stałego wikarego w parafii pw. Nawiedzenia NMP w Orzeszu. Aresztowany 14.10.1941 r. przez gestapo i uwięziony w Mikołowie, 05.01.1942 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28994. Zginął w tym obozie 30.07.1942 r.

Bibliografia: Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128; t. III, s. 192; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 164.

MAMZER TOMASZ – ksiądz katolicki.
Urodzony 12.12.1903 r. w Kiku pow. wieluński, syn Rocha i Filipiny z d. Bralińska. Naukę w zakresie szkoły powszechnej pobierał prywatnie, do gimnazjum uczęszczał we Fraszce, Ostrzeszowie i Pszczynie (matura 08.06.1926 r.). W latach 1926–1931 podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 11.07.1931 r. jako wikary w parafii pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej, następnie od 27.08.1931 r. wikary w parafii pw. Dobrego Pasterza w Istebnej. Od 10.04.1935 r. pełnił w Istebnej funkcję administratora. 30.08.1935 r. przeniesiony do parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Zebrzydowicach. W latach 1938–1939 proboszcz parafii pw. MB Królowej Polski w Brzezince. W marcu 1939 r. skierowany do parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Gostyni Śląskiej k. Mikołowa. Po wkroczeniu okupanta niemieckiego rozpoczął się terror unicestwiania Polaków wg przygotowanej

przez Niemców listy gończej („Sonderfahndungsbuch"). Na liście tej znajdował się także ks. Tomasz Mamzer, rozstrzelany w pobliżu kościoła 04.09.1939 r.

Postscriptum: Niejasny jest powód śmierci ks. Mamzera, powoduje to przypuszczenia, że został omyłkowo rozstrzelany, gdyż być może Niemcy mieli na liście proboszcza z Gostyni ks. Pawełczyka, wybitnego działacza polskiego z okresu powstań i plebiscytu. Inne świadectwa sugerują, że powodem jego rozstrzelania były strzały, które jakoby padły z wieży kościoła w kierunku kolumny wojsk niemieckich wkraczających do Gostyni.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III. s. 192; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 89.

MARCINKOWSKI WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.01.1888 r. w miejscowości Jelno pow. lidzki. Po ukończeniu szkoły elementarnej w miejscu zamieszkania, a następnie gimnazjum, podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1912 r. Posługę duszpasterską pelnił jako proboszcz parafii pw. św. Wawrzyńca w Bobrownikach k. Będzina. Aresztowany 12.04.1940 r., po krótkim uwięzieniu w Sosnowcu – byłej fabryce Schöena, w transporcie zbiorowym wysłany 14.04.1940 r. do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3340. Od 25.05.1940 r. w KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony 25.11.1940 r. Nieznana jest działalność księdza po zwolnieniu z obozu. Zmarł 02.11.1946 r. w parafii Czarnożyty.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 153; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 166.

MAREKWICA JERZY – ksiądz katolicki.

Urodzony 14.04.1905 r. w Istebnej, syn Jerzego i Zuzanny z d. Motyka. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do gimnazjum w Cieszynie (matura 08.06.1927 r.). Podjął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 26.06.1932 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafiach: pw. św. Jana Chrzciciela w Brennej, pw. św. Bartłomieja w Bieruniu Starym.

Pełnił funkcję kapelana u oo. bonifratrów w Cieszynie. W 1933 r. mianowany katechetą cieszyńskich szkół średnich. Po wybuchu II wojny światowej zadeklarował narodowość polską, w związku z czym 19.12.1939 r. został aresztowany w Istebnej i osadzony w więzieniu w Cieszynie, skąd przewieziony 10.04.1940 r. do więzienia na Montelupich w Krakowie. W transporcie zbiorowym przewieziony do KL Sachsenhausen, tam więziony przez kilka miesięcy, od 06.12.1940 r. w KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22425. W tym obozie przebywał do wyzwolenia 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po zakończeniu wojny duszpasterzował jako wikariusz w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. 05.04.1946 r. otrzymał nominację na proboszcza parafii pw. Narodzenia NMP w Kończycach Małych. Pobyt w obozie, przeprowadzane na nim eksperymenty medyczne, nadwątliły jego zdrowie. W 1953 r. zrezygnował z kierowania parafią, został kapelanem Szpitala Psychiatrycznego w Rybniku. Zmarł 11.03.1970 r. w szpitalu w Cieszynie, pochowany w Istebnej.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 166; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 193; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 14, cz. 25 (042); s. 166; J. Klistała, *Martyrologium Mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej – Słownik biograficzny*, 2011.

MARX FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.10.1880 r. w Mysłowicach, syn Józefa i Marii z d. Ilming. Po ukończeniu szkoły elementarnej do gimnazjum uczęszczał w Raciborzu i Katowicach (matura w 1900 r.). W latach 1900–1902 studiował teologię na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1904 r. W czasie studiów należał do Kółka Polskiego przy konwikcie biskupim. Posługę duszpasterską pełnił w Oleśnie (1904–1905), w kościele pw. św. Piotra i Pawła w Katowicach (1905–1907), Krapkowicach (1908–1909), Strzeleczkach (1910 r.). W 1911 r. przeniesiony na stanowisko wikarego do Frankfurtu nad Odrą, następnie podjął obowiązki duszpasterskie w Starym Oleśnie. W 1917 r. był tam już kuratusem, podejmując się budowy plebanii. Mimo niemieckiego pochodzenia z sympatią odnosił się do Polaków i angażował w sprawy polskie. Spotkały go za to, zwłaszcza w Oleśnie, szykany i prześladowania. Przed plebiscytem agitował za Polską, co wiązało

się z otrzymywaniem wielu pogróżek. 11.05.1921 r. zginął zamordowany przez niemieckich bojówkarzy.

Postscriptum: W środku nocy bojówkarze wdarli się na plebanię i oddali strzały w kierunku sypialni. W drzwiach naliczono 32 ślady po strzałach. Żadna kula nie raniła księdza. Na ratunek napadniętemu przybiegła matka i służąca. Obydwie prosiły bezskutecznie bojówkarzy na kolanach o litość i miłosierdzie. Ks. Marx prosił matkę, by przyniosła mu puszkę z Najświętszym Sakramentem. Gdy matka przyniosła puszkę, ks. Marx uklęknął i przyjął Pana Jezusa. Następnie pożegnał się z matką. Wyprowadzono go z budynku, zaczęto bić kolbami i kijami. Męczennik upadł skrwawiony na ziemię, krew spływała mu po twarzy. Powstał i usiadł na pniu mówiąc: *„Nie myślałem, że na czarnej polskiej ziemi będę tak słodko umierać"*. Wywleczono ks. Marxa do lasu, gdzie go zabito. Ciało kapłana pochowano w lesie. Matka z rodziną szukali ciała, aby urządzić pogrzeb. Nie zdążyli go odnaleźć, gdyż oprawcy wrócili na miejsce pochówku, wykopali ciało ks. Marxa i wywieźli je do Kluczborka, gdzie spalili je w miejscowej gazowni.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 90.

MAROSZ JAN – ksiądz katolicki.

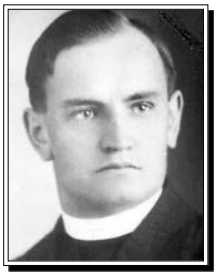

Urodzony 12.12.1907 r. w Wędryni, narodowości polskiej, syn Jana. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscu zamieszkania, kontynuował edukację w Gimnazjum w Cieszynie (matura w 1930 r.). Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 20.06.1935 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Alberta i Maryi Panny Bolesnej w Trzyńcu, gdzie był także katechetą. Później duszpasterz w parafii pw. NSPJ w Boguminie i administrator parafii pw. św. Piotra w Okowach w Pietrzwałdzie – Zaolzie. Aresztowany 12.01.1940 r. w Karwinie, więziony przez trzy miesiące we Frysztacie, przewieziony do wiezienia gestapo w Cieszynie. 24.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7524. Od 25.05.1940 r. w KL Mauthausen-Gusen. 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau,

zarejestrowany jako więzień nr 22084. W obozie przeżył operację ślepej kiszki. Zwolniony 12.01.1944 r. – chory na płuca, ogólnie osłabiony fizycznie. Zmarł 26.06.1944 r. w Bystrzycy n. Olzą.

Bibliografia: Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 166; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 4, cz. 9; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 50; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128; t. III, s. 193.

MARSZAŁEK RUDOLF TChr – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.08.1911 r. w Komorowicach pow. bielski, syn Jana i Teresy z d. Bachowska. Po ukończeniu pięcioklasowej szkoły powszechnej w Bielsku w 1922 r., kształcił się w gimnazjum (matura w 1931 r.). W okresie młodzieńczym był bardzo aktywnym członkiem śląskiej chorągwi Harcerstwa Polskiego. W 1931 r. jako ochotnik brał udział w sześciomiesięcznym kursie w szkole podchorążych piechoty w Zambrowie oraz czteromiesięcznym kursie aplikacyjnym w 4 pułku strzelców podhalańskich w Cieszynie. W 1932 r. zwolniony do rezerwy w stopniu podporucznika. W latach 1922–1932 członek Sodalicji Mariańskiej. W 1932 r. wstąpił do Seminarium Zagranicznego Towarzystwa Chrystusowego w Potulicach. Święcenia kapłańskie przyjął 03.03.1939 r. Zmobilizowany w lipcu 1939 r. jako kapelan 58 pp w Poznaniu, uczestniczył w obronie Warszawy. 01.10.1939 r. zatrzymany przez Niemców i osadzony na Pawiaku. W miesiąc później, razem z innymi duchownymi, zwolniony. Natychmiast nawiązał kontakt z konspiracyjną Komendą Główną Wojska Polskiego i zaczął tworzyć na Śląsku organizację wojskową „Łańcuch Wolnych Polaków". W lutym 1940 r. organizacja zmieniła nazwę na „Orzeł Biały", obejmując swoim zasięgiem Górny Śląsk i część województwa krakowskiego. Został kapelanem tej organizacji. Zdekonspirowany pod koniec marca 1940 r. otrzymał rozkaz wyjazdu na Węgry. Zatrzymany przez gestapo na granicy austriacko-węgierskiej. Od 04.04.1940 do marca 1941 r. przebywał w KL Mautchausen-Gusen. Następnie półtora roku przebywał w więzieniu w Wiedniu. Z powodu złego stanu zdrowia zwolniony na początku czerwca 1943 r., powrócił do Bielska. Ustanowiony rektorem kościoła w pw. Wniebowzięcia NMP w Bystrej-Mikuszowicach. Przebywał tam do zakończenia wojny, będąc jednocześnie

kapelanem Batalionów Chłopskich na terenie Śląska Cieszyńskiego. W kwietniu i maju 1945 r. kilkakrotnie odwiedził walczący na Śląsku Cieszyńskim oddział NSZ w Białej Wisełce oraz w Brennej. Od 12.06. do 13.09.1945 r., mimo sprzeciwu władz zakonnych, służył ochotniczo w wojsku jako kapelan 13 DP w Katowicach w stopniu kapitana, od 23.06.1945 r. posiadał jurysdykcję wikariusza generalnego na terenie diecezji katowickiej. Poszukiwany przez UB uzyskał zwolnienie z funkcji kapelana WP, a 30 listopada został przeniesiony do rezerwy. 13.09.1945 r. opuścił Katowice, dwa dni później na fałszywych papierach przekroczył granicę w Cieszynie. Przebywał w okolicach Pilzna. Stamtąd udał się do Regensburga, następnie dotarł do Norymbergi. 01.10.1945 r. mianowany kapelanem wojskowym w Norymberdze, a przez płk. Antoniego Dąbrowskiego ps. „Bohun" oficerem do spraw operacyjnych NSZ Grupy Operacyjnej „Zachód". Odbywał podróże duszpasterskie do oddziałów polskich w Bambergu, Koburgu, Erdingen, Monachium. 02.12.1945 r. przez Pilzno, Pragę i Cieszyn powrócił do Polski. 24.12.1945 r. objął probostwo w Bystrej-Mikuszowicach. Poszukiwany przez funkcjonariuszy UB 01.07.1946 r. wyjechał do Górnego Szczyrku, gdzie zamieszkał u rodziny znajomego drwala. Prawdopodobnie 12.12.1946 r. w Mikuszowicach lub Chorzowie zatrzymany przez funkcjonariuszy UB. 07.01.1947 r. przewieziony do więzienia Warszawa-Mokotów. Śledztwo zakończono 16.08.1947 r., w wyniku czego ks. Marszałek został oskarżony o:

1. Sprawowanie we wrześniu 1945 r. funkcji kapelana okręgu śląskiego NSZ.
2. Od czerwca do października 1946 r. przynależność do oddziału NSZ Henryka Flamego „Bartka".
3. Kontakty z poszczególnymi dowódcami NSZ w okręgu śląskim i sprawowanie od października do grudnia 1945 r. funkcji kapelana Brygady Świętokrzyskiej NSZ. 4 – Organizację sieci łączności w kraju, nawiązanie łączności pomiędzy Brygadą Świętokrzyską a komendantem okręgu śląskiego NSZ.
5. Dezercję ze stanowiska kapelana WP we wrześniu 1945 r., przekazywanie tajemnic państwowych, organizowanie wywiadu na terenie kraju na polecenie polskich sił zbrojnych za granicą.
6. Przechowywanie broni i posługiwanie się fałszywymi dokumentami.

Wydany 17.01.1948 r. wyrok kary śmierci został wykonany 10.03.1948 r. w więzieniu mokotowskim w Warszawie. Pochowany bezimiennie.

Bibliografia: *Lista strat osobowych ruchu narodowego 1939–1945,* Zeszyt 1, Warszawa 2008, s. 52, oprac. J. Żurek; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

MASNY JAN CR dr – ksiądz katolicki.
Urodzony 24.10.1886 r. w Krzyżanowicach Opolskich, syn Antoniego i Marianny z d. Hlubek. Do szkoły elementarnej uczęszczał w rodzinnej miejscowości. Następnie uczył się w prywatnym gimnazjum we Wrocławiu oraz w gimnazjum w Meran. W 1906 r. wstąpił do Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców i odbył dwuletni nowicjat w Krakowie. W latach 1908–1914 na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie studiował filozofię, teologię i prawo kanoniczne. Studia uwieńczył uzyskaniem doktoratu z filozofii. Święcenia kapłańskie przyjął 10.05.1914 r. w Rzymie. Po wybuchu I wojny światowej otrzymał od konsula niemieckiego w Rzymie polecenie opuszczenia Wiecznego Miasta, powrócił na ziemie polskie, duszpasterzował kolejno w parafiach: pw. św. Anny w rodzinnych Krzyżanowicach, pw. Narodzenia NMP w Pszowie, pw. św. Jerzego w Rydułtowach, pw. św. Marii Magdaleny w Lubomii, pw. NSPJ w Rokitnicy i pw. Świętej Rodziny w Hoyerswerdzie. Ponieważ zaangażował się w działalność plebiscytową, w listopadzie 1921 r. musiał uchodzić przed bojówkami „orgeszów". Wyjechał do Warszawy, pomagał tam w duszpasterstwie przy kościele Zbawiciela. Po przyłączeniu części ziem Górnego Śląska do Polski został włączony do grona prezbiterium Administracji Apostolskiej Polskiego Śląska. W 1923 r. skierowany jako wikariusz do parafii pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach. Od 1925 r. był także katechetą w Komunalnym Gimnazjum Męskim i Żeńskim w Siemianowicach. W lutym 1927 r. mianowany administratorem, trzy miesiące później proboszczem, w parafii pw. św. Marcina w Rogowie. Opiekował się różnymi organizacjami katolickimi. Udzielał się społecznie. W 1943 r. zmuszony do opuszczenia Rogowa, zamieszkał na terenie parafii pw. św. Józefa w Katowicach-Załężu. W kwietniu 1945 r. mianowany administratorem parafii pw. św. Szczepana w Katowicach-Bogucicach. Zmarł 01.10.1945 r. w Katowicach, pochowany w Lubomi.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

MASNY KAROL – ksiądz katolicki.
Urodzony 01.01.1899 r. w Strumieniu, syn Pawła i Zuzanny z d. Szymonek. Po ukończeniu szkoły elementarnej zamieszkał w Bobrku, uczęszczał do polskiego gimnazjum w Cieszynie-Bobrku. W marcu 1917 r. powołany do wojska pruskiego. W czasie urlopu, 14.01.1918 r. zdał w Cieszynie egzamin dojrzałości. Pod koniec wojny przeszedł do tworzącego się Wojska Polskiego. 15.01.1921 r. odszedł z wojska jako podporucznik rezerwy. Od 1921 r. pracował w administracji

szpitala wojskowego w Dziedzicach. W 1922 r. rozpoczął studia teologiczne w Poznaniu, we wrześniu 1924 r. przeniósł się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 06.01.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii pw. św. Jerzego w Dębieńsku, następnie w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. Jako wikary duszpasterzował w parafiach: pw. św. Bartłomieja w Grodźcu, od 03.07.1927 r. w parafii pw. św. Antoniego w Siemianowicach, od 15.07.1928 r. w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. 31.01.1932 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w parafii pw. św. Bartłomieja w Grodźcu. 21.08.1939 r. wybrany wicedziekanem dekanatu skoczowskiego. Od początku okupacji niemieckiej utrzymywał kontakty z polskim ruchem oporu, współpracował z ZWZ. Był kierownikiem sekcji socjalnej, organizował tajne zbiórki pieniędzy i przekazywał je rodzinom, których ojcowie zginęli we wrześniu 1939 r. Za pomoc polskim rodzinom został zadenuncjowany przez miejscowych Niemców na gestapo. Aresztowany 19.04.1940 r., więziony krótko w Cieszynie, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony 27.11.1940 r. pod warunkiem zaprzestania działalności duszpasterskiej (mógł zająć się jedynie gospodarką rolną). W 1941 r. mianowany wikariuszem parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach, 15.07.1943 r. ponownie rozpoczął urzędowanie jako proboszcz w Grodźcu. W dalszym ciągu udzielał pomocy materialnej prześladowanym rodzinom polskim w swojej parafii, w wyniku czego został w marcu 1944 r. ponownie aresztowany, skazany na 4 lata ciężkiego więzienia i osadzony w Raciborzu. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił do Grodźca. Był członkiem prezydium OKK w Katowicach. Zmarł 20.01.1956 r. w Grodźcu i tam został pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 194; J. Kubaczka, *700 lat Jasienicy*, Kraków 2005, s. 156–170; archiwum dr. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

MASTAJ JÓZEF SI – ksiądz katolicki.

Urodzony 07.03.1872 r. w Kasinie Wielkiej k. Limanowej. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpił 09.08.1889 r. do zakonu jezuitów w Starej Wsi. Studiował filozofię w Tarnopolu (1894–1895) i Nowym Sączu (1895–1896) oraz teologię

w Krakowie (1896–1899). Święcenia kapłańskie przyjął 10.04.1899 r. w Chyrowie. Śluby zakonne złożył w 1903 r. w Nowym Sączu. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w Horlesti na Bukowinie (1899–1901). Potem operariusz w Opawie (1902–1903), wikariusz w Karwinie (1903–1906), administrator parafii w Tamaseni na Bukowinie (obecnie Rumunia, 1906–1907). W kolejnych latach sprawował posługę duszpasterską jako wikariusz w Karwinie (1907–1908) i Starej Wsi (1909–1909). W latach 1909–1913 misjonarz w Czechowicach. Wykonywał obowiązki wikariusza w Karwinie (1913–1916) oraz operariusza w Czechowicach (1916–1918) i Czerniowcach (1918–1919). Potem był misjonarzem na Podlasiu (1919–1920), następnie sprawował posługę duszpasterską kolejno w Piotrkowie, Starej Wsi i znowu w Czechowicach. W 1924 r. przybył do Rudy Śl., gdzie został superiorem tamtejszej rezydencji jezuickiej. Tę odpowiedzialną funkcję sprawował przez trzy lata. W 1927 r. przeniesiony do Starej Wsi, potem spełniał posługę duszpasterską kolejno w Czechowicach i Nowym Sączu. Do Rudy przybył ponownie w 1933 r., aby tym razem spełniać obowiązki wikariusza. W 1938 r. przeniesiony do Czechowic, gdzie zastał go wybuch wojny. Aresztowany przez gestapo w kwietniu 1940 r., w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau. Zwolniony 12.11.1940 r., przybył schorowany i wycieńczony do Rudy. Tam przebywał w rezydencji jezuickiej do końca wojny, potem pozostał jeszcze do wiosny 1947 r. Prowadził posługę duszpasterską kolejno w Czechowicach i Nowym Sączu. Zmarł 21.01.1953 r.

Bibliografia: Informacja biograficzna podawana przez parafię Rudy Śl.: www. ruda – parafianin.

MATHEA KAROL – ksiądz katolicki.

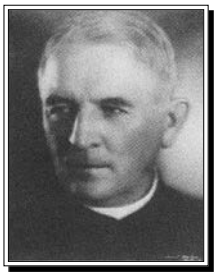

Urodzony 24.01.1886 r. we wsi Raszowa pow. kozielski. Po ukończeniu szkoły elementarnej kontynuował kszatcenie się w gimnazjum (matura w 1907 r.). Podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1911 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Wszystkich Św. w Gliwicach. Polska działalność narodowa wśród robotników spowodowała przeniesienie go do Berlina, gdzie objął stanowisko wikarego w parafii pw. MB. Po wybuchu I wojny światowej został kapelanem, potem proboszczem wojskowym w stopniu majora. Przebywał kolejno na froncie

wschodnim na Wołyniu i Ukrainie, następnie na froncie zachodnim we Flandrii. W lutym 1919 r. podjął pracę katechety i zarazem kapelana w Legnicy. W okresie powstań i plebiscytu działał na rzecz przyłączenia Śląska do Polski. W grudniu 1921 r. był przewodniczącym Zarządu Głównego Komitetu Polskiego dla Górnego Śląska w Bytomiu. W odwecie za propolską postawę Niemcy kilkakrotnie organizowali zamach na jego życie. Członkowie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół" wielokrotnie wystawiali straże wokół plebanii dla ochrony proboszcza. Po kolejnym zamachu na jego życie w marcu 1922 r. ksiądz Mathea przeniósł się do Administracji Apostolskiej Górnego Śląska i został proboszczem parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. Oprócz pracy duszpasterskiej poświęcił się działalności społecznej i politycznej. Był również posłem do Sejmu Śląskiego. 30.05.1931 r. mianowany kanonikiem honorowym Kapituły katowickiej. W grudniu 1939 r. gestapo wydało mu nakaz opuszczenia diecezji katowickiej. W 1945 r. wrócił do Katowic, do parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła, by kontynuować pracę duszpasterską i społeczną. 02.04.1957 r. mianowany dziekanem dekanatu Katowice-Południe. Zmarł 16.03.1964 r., pochowany w Katowicach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 194; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 91.

MATURA ANTONI WILHELM OMI – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.03.1912 r. w Świętochłowicach k. Chorzowa. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscu zamieszkania szkołę średnią rozpoczął w Chorzowie w 1925 r. Po ukończeniu czterech klas gimnazjalnych wstąpił do junioratu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej w Lublińcu, gdzie kontynuował edukację w zakresie szkoły średniej. 14.08.1932 r. ukończył juniorat i wstąpił do nowicjatu w Marklowicach. Pierwszą profesję złożył 15.08.1932 r. W latach 1933–1939 odbywał studia przewidziane formacją zakonną i kapłańską. Profesję wieczystą złożył 15.08.1936 r. w Obrze. Święcenia kapłańskie przyjął 12.06.1938 r. Po święceniach pozostał w Obrze, by kontynuować studia teologiczne. 06.01.1940 r. został objęty przez gestapo aresztem domowym. Przewieziony do Komorowa k. Wolsztyna (27.01.1940 r.), później więziony w Lubiniu k. Kościana. 22.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, 24.05.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22093. Od 02.08. do 08.12.1940 r. więzień KL Gusen. Znany był ze swojego patriotyzmu, odmówił podpisania volkslisty.

W KL Dachau pracował w stolarni. Tam też podjął decyzję o zmianie imienia na Antoni, gdyż Wilhelm brzmiało germańsko. Po wyzwoleniu duszpasterzował wśród Polonii w Dalum k. Linzu. Powrócił do Polski 19.09.1946 r., skierowany jako wychowawca i wykładowca do pracy wychowawczej w junioracie w Lublińcu (1946 r. i 1948–1952). W 1952 r. został mistrzem nowicjatu w Obrze. W kolejnym roku rozpoczął pracę w Marklowicach jako profesor junioratu (1953–1962) i jako superior rektor Niższego Seminarium Duchownego (1962–1968). Kustosz Sanktuarium MB Kodeńskiej w Kodniu od 1969 r. W Kodniu spędził kolejne 28 lat życia zakonnego, pełnił później wiele posług: wikariusza, członka rady wspólnoty zakonnej, spowiednika, założyciela i dyrygenta chóru czy kapelmistrza orkiestry dętej. Zmarł 06.08.1997 r. w szpitalu w Białej Podlaskiej.

Bibliografia: Jadwiga Dąbrowska, *Świętochłowiczanie w KL Auschwitz i innych obozach koncentracyjnych*, 2013; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 167.

MATUSZEK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.07.1890 r. w Kluczach pow. strzelecki, syn Piotra i Franciszki z d. Gniłka. Ukończył miejscową szkołę elementarną, potem gimnazjum w Bytomiu i częściowo w Strzelcach Opolskich (matura 1912 r.). W czasach gimnazjalnych należał do tajnego Kółka Polskiego w Strzelcach Opolskich. Podjął studia teologiczne w Innsbrucku w Austrii. Po pierwszym semestrze przeniósł się do Seminarium Duchownego we Wrocławiu. W 1914 r. wrócił do Innsbrucka. W listopadzie 1914 r. powołany do służby wojskowej jako telegrafista. Zwolniony ze służby wojskowej w listopadzie 1918 r., udał się do Wrocławia w celu kontynuowania przerwanych studiów teologicznych. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1920 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Krzyża Świętego we Wrocławiu, gdzie sprawował opiekę nad Polakami. W 1923 r. przeszedł do katowickiej Administracji Apostolskiej. Został wikarym w parafii pw. NSPJ w Mysłowicach, od 1924 r. wikary w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach oraz katecheta w szkołach średnich. Zaangażował się mocno w rozwój Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej; był cenionym duszpasterzem i organizatorem ruchu młodzieżowego. Od 01.03.1936 r. objął parafię pw. NSPJ w Mysłowicach. Aresztowany 10.10.1939 r., uwięziony przez gestapo na jeden miesiąc. W 1940 r. zagrożony kolejnym aresztowaniem opuścił Polskę, udał się przez Węgry do Jugosławii i Palestyny. W 1942 r. zgłosił się do armii Andersa jako kapelan. W 1947 r. dotarł

do Anglii. W 1958 r. wrócił do Mysłowic i domagał się przywrócenia do posługi w parafii pw. NSPJ. Ponieważ kuria katowicka nie wyraziła zgody na ponowne objęcie przez niego parafii, w 1968 r. przeszedł na emeryturę mieszkając na mysłowickiej plebanii. W ostatnim dziesięcioleciu życia siły ks. Matuszka coraz bardziej malały, cierpiał na nogi i przejście do kościoła sprawiało mu wielkie trudności. Z tej racji prosił kurię diecezjalną o zezwolenie na odprawianie Mszy św. w domu. Zmarł 20.11.1983 r. w Mysłowicach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 194; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w, Katowice 1991, s. 92.

MELTZ AUGUSTYN – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.02.1885 r. w Tworkowie pow. raciborski, syn Jana i Pauliny z d. Morawiec. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Tworkowie uczęszczał do gimnazjum, najpierw w Raciborzu, następnie w Pszczynie (matura 10.09.1907 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1911 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 28.09.1911 r. jako wikary w parafii pw. św. Józefa w Zgodzie (Nowy Bytom). Potem niósł posługę duszpasterską w parafiach: pw. św. Rodziny w Berlinie od 23.12.1913 r., w parafii pw. Św. Anny Zakrzowie pow. Kozielski od 10.03.1916 r., parafii pw. Świętej Trójcy w Bytomiu od 31.07.1918 r. i kościele pw. św. Józefa w Królewskiej Hucie od 05.10.1921 r., na terenie powstającej Administracji Apostolskiej dla Śląska Polskiego. Od 19.04.1926 r. proboszcz parafii pw. św. Katarzyny w Woźnikach. W 1932 r. został wicedziekanem tarnogórskim. Po wybuchu II wojny światowej aresztowany 9 października lub 9 listopada 1939 r., więziony w Lublińcu, w Opolu – 11.03.1940 r. Zwolniony 14.04.1940 r. Otrzymał zakaz wykonywania funkcji kapłańskich w Woźnikach, od 23.04.1940 r. administrator parafii pw. św. Szymona i Judy Tadeusza w Raszczycach. Od października 1956 r., w związku z przebytą chorobą, przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Woźnikach pełniąc do końca długiego życia funkcje kapłańskie. Zmarł 23.02.1978 r. w Woźnikach, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 194; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

MENCLER JAN – ksiadz katolicki.
Urodzony 24.04.1881 r. w Browieńcu Polskim pow. prudnicki, syn Franciszka i Marii z d. Bernhardt. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Prudniku (matura w 1906 r.). W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1910 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską jako wikariusz pełnił w parafiach: pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Opolu od 10.10.1910 r. i pw. św. Józefa w Rudzie Śl. Od 31.12.1916 r. W 1924 r. administrował krótko parafią Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. Swoją propolskość okazywał na wielu placówkach – między innymi w Opolu, Rudzie i Kochłowicach, szczególnie w okresie plebiscytowym, za co był nękany przez bojówkarzy niemieckich. W tym samym roku otrzymał nominację na proboszcza w parafii pw. Wszystkich Świętych w Szerokiej. Opiekował się tam różnymi organizacjami katolickimi: III Zakonem św. Franciszka z Asyżu, Bractwem Różańcowym, Kongregacją Mariańską Panien, Dziełem Dziecięctwa Jezusowego, Bractwem Matek Chrześcijańskich i Stowarzyszeniem Młodzieży Polskiej. Zmarł 26.04.1935 r. w Szerokiej, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

MENDE EDWARD – ksiądz katolicki.

Urodzony 19.09.1884 r. w Reńskiej Wsi pow. kozielski, syn Jana i Franciszki z d. Migocz. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Gliwicach (matura w 1908 r.). W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską jako wikariusz pełnił w parafiach: pw. św. Marii Magdaleny w Lubomi, pw. NSPJ w Szombierkach, pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Kluczborku, pw. św. Michała Archanioła w Dziećmarowie, pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie. Przenoszono go z kilku wikariatów, gdyż bardzo mocno angażował się w pracę dla Polski, zwłaszcza w organizacjach narodowych. Działał czynnie w organizacjach polskich i w ruchu trzeźwości. Brał udział w akcji plebiscytowej na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski. W 1923 r. mianowany kuratusem parafii pw. św. Pawła Ap. w Pawłowie. Dwa lata później, po utworzeniu tam nowej parafii pw. św. Pawła, otrzymał

nominację na jej pierwszego proboszcza. W dekanacie rudzkim pełnił funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Bielszowicach i Kończycach. W uznaniu zasług został odznaczony Złotym Krzyżem Pro Ecclesia et Pontifice. Zmarł 11.01.1934 r. w Pawłowie, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XXw. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

MICHALEC FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.07.1909 r. w Piotrowicach – Zaolzie, zamieszkały w Suchej Górze, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscu zamieszkania podjął naukę gimnazjum (matura w 1929 r.). Rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 15.06.1935 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary parafii pw. św. Anny w Suchej Górnej, potem wikariusz i katecheta w różnych miejscowościach na Zaolziu. W okresie okupacji niemieckiej proboszcz parafii pw. św. Anny w Suchej Górnej. Aresztowany w Cieszynie 22.04.1940 r., więziony w Czeskim Cieszynie – fabryce Kohna, stamtąd 28.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6992. Od 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony z obozu 15.12.1940 r. – nieustalony jest jego dalszy okupacyjny los. Zmarł 20.02.1966 r. w Suchej Górnej.

Bibliografia: J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. II, 2013; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 168; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 8, cz. 18 (496, 506), księża.

MICHALSKI HIERONIM OFM – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.10.1908 r. w Jastrzębiu Górnym. Po ukończeniu szkoły powszechnej, wstąpił do zakonu franciszkanów, imię zakonne Daniel. Po studiach teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 07.05.1933 r. W 1938 r. skierowany na studia specjalistyczne do Rzymu. Wybuch II wojny światowej zastał go w Tarnowie, tam został aresztowany 07.11.1939 r. Więziony w Tarnowie, 15.03.1940 r. przewieziony do Krakowa na Montelupich, 20.05.1940 r. do Wiśnicza, 20.06.1940 r.

przetransportowany do KL Auschwitz. 12.12.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22200. Mimo ciężkich warunków, jakie panowały w obozie przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Proboszcz parafii pw. św. Jakuba Ap. i św. Agnieszki, Dziewicy i Męczennicy w Nysie, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym OO. Franciszkanów w Panewnikach. Od 1968 r. do śmierci przebywał w klasztorze ojców franciszkanów w Rybniku-Zamysłowie. Zmarł 09.08.1981 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; L. Musiolik, *Rybniczanie słownik biograficzny,* Rybnik 2000, s. 110; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 170.

MICZEK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.08.1863 r. w Miedźnej k. Pszczyny, syn Jana i Zofii z d. Janyga. Po ukończeniu dwuletniej szkoły elementarnej w Miedźnej kontynuował naukę w prywatnej szkole ss. boromeuszek w Pszczynie, gdzie nauczył się języka niemieckiego. Przyjęty do drugiej klasy gimnazjum w Bielsku. Nie odpowiadał mu duch niemiecki panujący w szkole, dlatego za zgodą matki przeniósł się do Gimnazjum św. Anny w Krakowie (matura w 1886 r.). Ukończywszy gimnazjum wstąpił na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1890 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w Rybniku. W czerwcu 1891 r. założył Towarzystwo św. Alojzego, a obdarzony talentem reżyserskim stworzył z członków Towarzystwa i ich rodzin zespół teatralny. Na spektakle amatorskiego zespołu zaczęli przyjeżdżać do Rybnika specjalnymi pociągami widzowie z Wrocławia, Raciborza, Cieszyna, Głogówka i Krakowa. Rybnik nazywano wówczas „Polskim Oberammergau". Temu rozwojowi amatorskiej sceny przeszkodziła rejencja opolska, uznając go za niebezpiecznego agitatora polskości i zakazując w kwietniu 1895 r. prowadzenia działalności teatralnej. Z ks. Pawłem Bernertem z Rydułtów założył w 1893 r. Związek Katolickich Robotników, zrzeszający głównie górników. Z powodu wielkiej liczby członków zebrania związku odbywały się w cechowni kopalni „Leo" (obecnie „Rydułtowy"). Celem duchownych było kształtowanie religijno-moralnych postaw robotników, stawianie tamy germanizacji i prądom obcym chrześcijaństwu, szczególnie socjalizmowi. Równolegle rozpoczął w 1892 r. akcję wdrażania parafian

do czytania w języku polskim. Zorganizował we współpracy z Towarzystwem św. Antoniego największą bibliotekę prowadzoną przez organizację katolicką na Śląsku. W 1895 r., na skutek choroby rybnickiego proboszcza ks. Edwarda Bolika, kierował pracami nad utworzeniem parafii pw. Bożego Ciała w Jankowicach Rybnickich. Wskutek prześladowania przez władze pruskie i szykany ze strony policji zapadł w 1897 r. na ciężką chorobę. W 1898 r. został kapelanem domowym Sióstr Szkolnych w Opolu. 04.09.1899 r. objął parafię św. Mikołaja w Warszowicach k. Żor. Ożywił życie religijne parafii: w 1906 r. założył Zakon św. Franciszka, inspirował działalność Bractwa Różańcowego, Bractwa św. Rodziny i Kongregacji Mariańskiej. W okresie powstań śląskich i plebiscytu znacznie ożywił działalność polityczną. Agitował za Polską, polemizował z tezami prof. Nikla z Wrocławia, który głosił konieczność połączenia Śląska z Niemcami. Dzięki niemu wynik plebiscytu w Warszowicach był korzystny dla Polski. W 1926 r. został radcą duchownym, w 1930 r. prałatem domowym Jego Świątobliwości. Zmarł po uciążliwej chorobie 18.10.1934 r., pochowany w Warszowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w. Katowice 1991, s. 96.

MICZKA JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 16.03.1894 r. w Mikulczycach. Po ukończeniu szkoły ludowej wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy św. Rodziny w Werthenstein k. Lucerny w Szwajcarii. Po I wojnie światowej powołany do wojska. Studiował filozofię w holenderskim Grave, teologię w niemieckim Ravengiersburgu. Po powrocie do Polski brał udział w akcji plebiscytowej, także w III powstaniu. Posiadał odznaczenie powstańcze: Gwiazdę Górnośląską oraz Srebrny Krzyż Zasługi I kl. Studia teologiczne kończył w Kazimierzu Biskupim. Święcenia kapłańskie przyjął 10.06.1923 r. Posługę duszpasterską pełnił w Kazimierzu, Łobienicy, Wieluniu, Załężu, Bielszowicach i Hajdukach Wielkich. Dekretem Kurii Biskupiej w Katowicach z 07.04.1932 r. mianowany proboszczem w Jankowicach, gdzie dał się poznać jako bardzo lubiany i ceniony, wręcz charyzmatyczny kapłan. Po wybuchu II wojny światowej otrzymał zakaz przebywania w Jankowicach. Zamieszkał w Popielowie, następnie w Starej Wodzie k. Wałbrzycha i Toszku. 19.10.1946 r.

ponownie został administratorem parafii w Jankowicach. Po niespełna roku przeniesiony do Łazisk Górnych, następnie do parafii pw. Piotra i Pawła w Katowicach. Zmarł 27.03.1965 r.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Artykuł: Norbert Niestolik *Śląskie groby ludzi kościoła.*

MILIK KAROL dr – ksiądz katolicki.

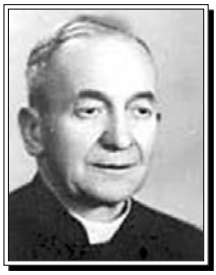

Urodzony 24.06.1892 r. w Renardowicach (kolonia Dziedzice k. Bielska), syn Józefa i Marii z d. Borgieł. Ukończywszy szkołę elementarną w Dziedzicach został wysłany do polskiego gimnazjum w Cieszynie (matura w 1911 r.). Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 26.07.1915 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 01.08.1915 r. jako wikariusz w Skoczowie, a po roku w Bielsku. W 1917 r. zmobilizowany do armii austro-węgierskiej jako kapelan wojskowy, pełniąc obowiązki w Superioracie Polowym w Lublinie. W 1923 r. otrzymał nominację na proboszcza wojskowej parafii w Królewskiej Hucie, gdzie pełnił również obowiązki katechety w szkole handlowej i gimnazjum żeńskim. W latach 1926–1928 studiował na UJ – w październiku 1928 r. uzyskał stopień doktora prawa kanonicznego. Udzielał się również jako kapelan Śląskiej Chorągwi ZHP. W 1933 r. przeniósł się do Poznania, gdzie objął stanowisko dyrektora Towarzystwa Czytelni Ludowych. Założył i redagował poczytny miesięcznik „Ruch Społeczno-Oświatowy", w którym wskazywał na poważne zagrożenie Polski ze strony Niemiec. Za swą działalność społeczno-oświatową otrzymał Krzyż Orderu Polonia Restituta. Przed wybuchem II wojny światowej wziął udział w kolportowaniu na Międzynarodowych Targach w Poznaniu milionowego nakładu pocztówki z nadrukiem „Drang nach Osten", przedstawiającej dawne ziemie piastowskie zajęte przez Niemców, a oznaczone na ulotce polską granicą. Poszukiwany przez gestapo, lata okupacji niemieckiej spędził w Warszawie, gdzie kierował pracą konspiracyjną Czytelni Ludowych jako Karol Bargieł. Współpracował również z organizacją konspiracyjną „Ojczyzna" oraz z Radą Społeczną przy Biurze Zachodnim. Po upadku powstania warszawskiego schwytany przez Niemców, ale udało mu się szczęśliwie zbiec z transportu. Przez pewien czas ukrywał się w parafii na Okęciu, a wiosną 1945 r. wrócił do Poznania. Kard. A. Hlond wyznaczył ks. Milika na administratora apostolskiego dla dolnośląskiej części dawnej archidiecezji wrocławskiej. Urzędowanie rozpoczął

od organizowania urzędów kurialnych i reaktywowania parafii oraz odbudowy obiektów sakralnych. Do pomocy miał niewielką ilość przychylnych sobie kapłanów. Na pozostałych kapłanów nie mógł liczyć, gdyż w znacznym stopniu utrudniali pracę duszpasterską. Na początku 1946 r. większość parafii obsługiwali polscy duszpasterze. W czerwcu 1946 r. utworzony został Sąd Biskupi, a do końca 1948 r. zorganizowano pozostałe referaty, komisje i instytucje oraz otworzono Wyższe Seminarium Duchowne, Archiwum Archidiecezjalne, Muzeum Archidiecezjalne, Bibliotekę Kapitulną, dźwignięto z ruin katedrę, którą poświęcono w 1951 r. 21.01.1951 r. ks. Milik został usunięty z Wrocławia, udał się do klasztoru w Rywałdzie Królewskim, następnie osiadł u Sióstr Sacre Coeur w Pobiedziskach. W 1957 r. przybył do Gorzowa Wielkopolskiego, gdzie pełnił funkcję konsultora ordynariatu gorzowskiego, zasiadał w Trybunale Prymasowskim w Warszawie oraz pracował w Komisji Episkopatu Polski. W 1963 r. papież Jan XXIII odznaczył go godnością protonotariusza apostolskiego. Do końca życia pozostał już w Gorzowie – w testamencie prosił, aby szczątki jego pochowano wśród ludu Bożego Ziem Zachodnich. Zmarł 10.05.1976 r., pochowany w katedrze wrocławskiej.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 97.

MOC TEODOR – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.08.1884 r. w Warłowie pow. dobrodzieński, syn Karola i Zuzanny z d. Trocha. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Warłowie, następnie do szkoły w Dobrodzieniu. Do gimnazjum uczęszczał w Gliwicach (matura 10.03.1905 r.). Po maturze przyjęty na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 17.06.1909 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafiach: pw. Świętej Rodziny w Bobrku (od 22.07.1909 r.), pw. Podwyższenia Krzyża Świętego i Królowej Różańca św. we Frankfurcie n. Odrą (od 15.08.1911 r.), pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach (od 01.05.1912 r.), pw. św. Jana Nepomucena w Łagiewnikach (od 27.09.1913 r.), pw. św. Franciszka z Asyżu w Zaborzu k. Zabrza (od 21.03.1916 r.) i pw. św. Szczepana w Bogucicach (od 25.05.1917 r.). Ze względu na pogarszający się stan zdrowia od 20.01.1920 r. na urlopie zdrowotnym. 14.01.1921 r. mianowany kuratusem w Golczowicach pow. prudnicki. W czasie plebiscytu znacząco angażował się na rzecz Polski. Został mianowany lokalistą (26.10.1923 r.), następnie proboszczem (10.12.1924 r.) w parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Syryni. W dekanacie pszowskim pełnił

funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Brzeziu, Pogrzebieniu i Rogowie. 28.07.1933 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w parafii pw. NSPJ i MB Fatimskiej w Rybnej-Strzybnicy. Po wybuchu II wojny światowej aresztowany, ale po jakimś czasie zwolniony. Zmarł nagle 14.05.1954 r. w Rybnej-Strzybnicy, pochowany na cmentarzu w Szemrowicach na Śląsku Opolskim.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 195.

MOL EMANUEL – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.03.1907 r. w Mysłowicach, syn Wawrzyńca i Zofii z d. Sorek. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w gimnazjum w Mysłowicach (matura 24.06.1926 r.). Po maturze wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Po święceniach, sprawował posługę duszpasterską na zastępstwie wakacyjnym w rodzinnej parafii pw. św. Józefa w Krasowach. Już jako wikariusz duszpasterzował w parafiach: pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Kamieniu (1931–1936), pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach (1936–1940). W okresie okupacji niemieckiej ks. Mol pracował jako wikariusz w parafiach: pw. św. Augustyna w Lipinach Śląskich (1940 r.), pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach oraz Imienia NMP i pw. św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich. Aresztowany przez gestapo 17.12.1940 r., uwięziony w Katowicach. Zwolniony 31.12.1940 r. W październiku 1941 r. otrzymał nominację na administratora w parafii pw. Ducha Świętego w Czarnym Lesie. W lutym 1947 r. mianowany administratorem w parafii pw. św. Marcina w Międzyrzeczu k. Bielska, w 1957 r. zatwierdzony oficjalnie na stanowisko proboszcza. W 1958 r. otrzymał nominację na administratora, dwa lata później na proboszcza parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bełku. W uznaniu zasług otrzymał tytuł dziekana honorowego. Zmarł 20.11.1968 r. w Bełku, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 195; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

MROCZEK LUDWIK SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.08.1905 r. w Kętach, syn Franciszka i Marii z d. Jurów. Po ukończeniu szkoły powszechnej, po śmierci ojca, w 1917 r. został oddany na wychowanie do prowadzonego przez salezjanów Zakładu ks. Bosko w Oświęcimiu. 07.08.1921 r. wstąpił do nowicjatu w Kleczy Dolnej, następnie ukończył studia filozoficzne w Krakowie. W latach 1928–1933 studiował teologię w Wyższym Seminarium Diecezjalnym w Przemyślu. Święcenia kapłańskie otrzymał 29.06.1933 r. Posługę duszpasterska rozpoczął z młodzieżą w Przemyślu, później we Lwowie i ponownie w Przemyślu. W czasie II wojny światowej rozpoczął pracę w Częstochowie przy organizacji parafii pw. NSPJ na Stradomiu. Rok później udał się do Krakowa nauczać religii w szkołach. Aresztowany 22.05.1941 r. w kaplicy seminarium salezjańskiego na Łosiówce, przewieziony do więzienia Montelupich, później przewieziony do KL Auschwitz, 26.06.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień 17340. Zmarł 05.01.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 64/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 8:05, określenie przyczyny zgonu to: „Kachexie bei Phlegmone" (wyczerpanie organizmu przy flegmonie).

Postscriptum: Jest jednym ze 122 Sług Bożych, wobec których 17.09.2003 r. rozpoczął się proces beatyfikacyjny drugiej grupy polskich męczenników z okresu II wojny światowej. 24.05.2011 r. w Pelplinie zakończył się etap diecezjalny, a wszystkie dokumenty przesłano do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych w Rzymie.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 108; APMA-B *Księga zgonów,* t. 1, s. 64; Informacja Muzeum w Kętach – dr. Andrzej Małysa: Wikipedia – portal internetowy.

MUSIOŁ MARIA (KORNELIA) CSSH – siostra zakonna.

Urodzona w 1863 r. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Sw. Jadwigi – klasztor w Pielgrzymowicach – wieś w woj. śląskim, pow. pszczyński. Śluby zakonne złożyła w 1895. Zmarła 16.03.1945 r. na skutek ciężkich przeżyć w czasie działań wojennych.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 292.

MURAS SZCZEPAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.12.1895 r. w Gardawicach k. Woszczyc, syn Karola i Joanny z d. Porwolik. Po ukończeniu szkoły elementarnej w miejscu zamieszkania dalszą naukę kontynuował w gimnazjum w Rybniku. W 1916 r. zaciągnięty do wojska, dostał się wkrótce do niewoli angielskiej, następnie jako ochotnik służył w armii gen. Hallera. Po powrocie z Francji brał udział w akcji plebiscytowej. Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 23.09.1923 r. Pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w Białej Krakowskiej, Rajczy, Jaworznie. W 1931 r. został proboszczem parafii pw. Narodzenia NMP w Lipniku k. Bielska. W czasie okupacji niemieckiej udało mu się dla parafian polskich zachować nabożeństwa w języku polskim, za co dwukrotnie groziło mu aresztowanie. Przez cały okres duszpasterzowania w diecezji krakowskiej utrzymywał żywe kontakty z diecezją katowicką, do której został w końcu, na swoją prośbę, inkardynowany 01.07.1945 r. Po krótkim okresie wikariuszowskim w parafii pw. św. Józefa w Świętochłowicach, 14.08.1945 r. otrzymał dekret na administratora parafii pw. NSPJ w Nowym Bieruniu. Zmarł 28.10.1962 r., pochowany w Bieruniu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

MUŻA ANASTAZY SDB dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.08.1886 r. w miejscowości Kuźnice na Półwyspie Helskim, syn Antoniego i Marianny z d. Budzisz. Uczęszczał do szkoły elementarnej w Kuźnicy i Wejherowie. Mając 16 lat podjął pracę zarobkową w szpitalu, gdzie zetknął się ze Zgromadzeniem Salezjanów. Wstąpił w 1904 r. do ich zgromadzenia w Oświęcimiu, ukończył niższe seminarium duchowne. Wyższe seminarium ukończył w Taniskim Gradzie k. Ljublany w Słowenii. Pełnił funkcję nauczyciela w domach salezjańskich we Włoszech. Równocześnie studiował na Papieskim Fakultecie Teologicznym w Turynie, gdzie doktoryzował się broniąc 07.07.1916 r. pracy doktorskiej. Święcenia kapłańskie przyjął 19.03.1916 r. w Foglizzo we Włoszech. Posługę duszpasterską rozpoczął w domu zakonnym w Aleksandrowie Kujawskim. W 1924 r. inkardynowany do Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego. Pełnił posługę wikariusza w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach i Mysłowicach. W 1931 r.

został proboszczem parafii, która objęła Piotrowice, Ochojec i tzw. Kostuchnę Piotrowicką. Przyczynił się do zintegrowania ludności miejscowej z napływową tj. pracownikami urzędów i instytucji wojewódzkich w Katowicach. Za działalność tę z inicjatywy wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Aresztowany 02.11.1939 r., uwięziony przy ul. Mikołowskiej w Katowicach. Po trzech miesiącach zwolniony za kaucją złożoną przez jednego z katowickich Niemców – pod warunkiem opuszczenia Piotrowic. Został administratorem parafii pw. NSPJ w Koszęcinie. Do Piotrowic powrócił 31.10.1946 r. W 1956 r. mianowany radcą duchownym. W związku z chorobą nowotworową oka w 1968 r. zrezygnował z probostwa, leczył się w Instytucie Onkologicznym w Gliwicach. Zmarł 08.10.1969 r. w Piotrowicach, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 195.

NAGÓRSKI JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.05.1906 r. w Brodnicy k. Bydgoszczy, syn Jana i Emilii z d. Rogowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do gimnazjum we Włocławku (matura w 1928 r.). Rozpoczął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1933 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Michała Archanioła w Orzegowie. Potem pracował w parafii pw. św. Anny w Janowie. Po wybuchu II wojny światowej pełnił krótko funkcję substytuta w parafiach pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Gostyni Śląskiej oraz pw. św. Katarzyny w Woźnikach Śląskich. Jako wikary duszpasterzował w parafiach pw. NSPJ w Nakle Śląskim i pw. Wniebowzięcia NMP w Wodzisławiu Śląskim. W początkowym okresie okupacji niemieckiej na krótko aresztowany – nieznane miejsce uwięzienia. 03.03.1942 r. mianowany substytutem, administratorem w 1947 r., następnie proboszczem w 1957 r. w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Lubecku. W 1971 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 15.12.1973 r. w Lubecku, tam został pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 195; *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku* – wydanie internetowe.

NAWROT FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.11.1903 r. w miejscowości Błudowo-Kleszczyna gmina Złotów, syn Pawła i Agnieszki z d. Kroschel. Uczył się wpierw pod kierunkiem swojego ojca, później do 1919 r. w Pile, potem w gimnazjum w Bydgoszczy (matura w 1921 r.). Po maturze wstąpił do seminarium duchownego najpierw w Poznaniu, następnie w Gnieźnie. Święcenia kapłańskie otrzymał 17.10.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. Zwiastowania NMP w Inowrocławiu, będąc jednocześnie katechetą w tamtejszej żeńskiej szkole wydziałowej.

Od 1929 r. nauczyciel religii w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim oraz kapelan Szpitala Powiatowego. 02.11.1932 r. powołano do życia Polskie Gimnazjum w Bytomiu, z rekomendacji Prymasa Polski nauczycielem religii ze szczególną misją kanoniczną ordynariusza wrocławskiego mianowany został ks. Nawrot. Szkoła działała do sierpnia 1939 r., kiedy to ze względu na nieuchronność wojny centrala Związku Polaków w Berlinie zawiesiła zajęcia w bytomskim gimnazjum. Gestapo zamknęło gimnazjum 02.09.1939 r., zajmując również jego majątek, a nauczyciele z bytomskiego gimnazjum byli poszukiwani przez niemieckie władze. Ks. Nawrot za swoją polską działalność został wydalony z Bytomia. Kiedy rozpoczęły się aresztowania w ramach odwetu Niemców za obronę przez mieszkańców pobliskiego Kłecka, w nocy z 19 na 20.10.1939 r. został zatrzymany ks. Nawrot, proboszcz ks. Julian Badziński oraz przebywający tam przygodnie ks. Hieronim Goździewicz. Wszystkich trzech na trzy tygodnie uwięziono, następnie postawiono przed sądem polowym i skazano na rozstrzelanie. W ostatniej chwili egzekucję wstrzymano, ks. Nawrot osadzony został w więzieniu w Gnieźnie. Po zwolnieniu od marca 1940 r. przebywał u swojej siostry we wsi Suchary k. Nakła nad Notecią. Aresztowany ponownie 26.08.1940 r., wywieziony do KL Szczeglin k. Mogilna, który pelnił funkcję obozu przejściowego, służącego do zbierania pełnych transportów w drodze do KL Dachau. Przebywał tam przez miesiąc. Ze Szczyglina wywieziony do KL Sachsenhausen, 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22361. Wiosną 1942 r. według współwięźniów był tak osłabiony i wycieńczony z przepracowania, że jego początkowo odporny organizm stał się podatny na wszelkie choroby – przeziębił się i zapadł na zaapalenie płuc. Trafił do szpitala obozowego 12.05.1942 r. z wysiękiem do opłucnej. Późnym wieczorem 17 maja wystąpiła u niego niewydolność serca i krążenia. Zmarł 18.05.1942 r. o 2:00 w nocy. Jako przyczynę śmierci w akcie zgonu podano niewydolność serca z wysiękiem do opłucnej.

Postscriptum: Z relacji jednego ze współwięźniów wiadomo, że w jednym i drugim obozie ks. Franciszek Nawrot odznaczał się wielką pogodą ducha i prawdziwą miłością bliźniego, chętnie spieszył z pomocą swoim kolegom, wyręczał ich nieraz przy najtrudniejszych zajęciach. Choć czasami nie był wyznaczony, to jednak dobrowolnie zgłaszał się do rozmaitych robót, nadwyrężając przy tym swoje coraz bardziej wątłe siły.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 293; Materiały udostępnione przez IPN w Katowicach, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 120; Autor: Mirosław Jasinski – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 177; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 99–100.

NIEDZIELA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.05.1881 w Chróścinie pow. opolski, syn Piotra i Zuzanny z d. Ryrko. Ukończywszy szkołę ludową w 1885 r. posiadał tak znakomitą wiedzę szkolną, że od razu został przyjęty do piątej klasy gimnazjum w Opolu (matura 11.03.1901 r.). gdzie też nawiązał łączność z tajnym polskim stowarzyszeniem „Zet". Po maturze zapisał się na Wydział Teologiczny we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie otrzymał 23.04.1905 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Sycowie, od 15.09.1906 r. administrator parafii pw. Świętej Trójcy w Nowej Wsi Książęcej pod Sycowem. Po roku powierzono mu administrację parafii w Dobrzeniu Wielkim pow. opolski. 01.04.1909 r. przeniesiony jako wikary do Krzyżanowic pow. raciborski, 01.10.1910 r. do Łagiewnik pod Bytomiem, 25.08.1911 r. do Koźla, gdzie został do 18.08.1916 r. Potem proboszcz parafii w Łężycu pow. kozielski. Działał w okresie plebiscytu w powiatach kozielskim i prudnickim. Był proboszczem w Łężcach (Lenschütz), ale z powodu swojego zaangażowania po stronie polskiej musiał parafię opuścić. Ukrywał się w Dziergowicach, w 1922 r. przydzielono mu parafię pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Bziu Zameskim. Od 28.01.1931 r. administrator parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach Śląskich – po roku mianowany stałym proboszczem. Od 07.04.1939 r. wicedziekan dekanatu żorskiego. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Polski gestapo przeprowadziło 11.10.1939 r. rewizję na plebanii w Pawłowicach, aresztując

ks. Niedzielę, uwięziony w Katowicach. Przewieziony 09.01.1940 r. do Krakowa, zwolniony, pozostawiony pod dozorem policji. Przytułek znalazł w zakładzie Helclów, gdzie pomagał w duszpasterstwie domowym. Zmarł 02.04.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 195.

NIEDZIELA JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.03.1888 r. w Chróścinie pow. opolski, syn Antoniego i Franciszki z d. Baron. Po ukończeniu nauki w miejscowej szkole elementarnej, w 1902 r. przyjęty do czwartej klasy gimnazjalnej w Opolu. W sierpniu 1906 r. przeniósł się do Wrocławia uczęszczając do gimnazjum katolickiego św. Macieja (matura 27.03.1908 r.). Jako uczeń gimnazjalny był członkiem tajnej polskiej organizacji „Zet". Podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, oprócz teologii studiował literaturę polską i rosyjską. W konwikcie był przewodniczącym konspiracyjnej komórki „Swoi", założonej z inicjatywy „Zetu". Święcenia kapłańskie otrzymał 22.06.1912 r. Po trzymiesięcznym pobycie w rodzinnej parafii, 20.09.1912 r. skierowany jako wikary do Brandenburga, stamtąd 20.06.1913 r. do parafii pw. św. Jadwigi w Berlinie. 11.12.1915 r. wrócił na Śląsk, gdzie był wikarym w Sycowie, od 14.08.1916 r. w parafii pw. Wniebowzięcia NMP Lubecku, od 27.10.1917 r. w parafii pw. św. Andrzeja Ap. w Ujeździe. W tym czasie był też jednym z inspiratorów ukonstytuowania Towarzystwa Oświaty im. św. Jacka. 09.08.1919 r. jako wikary przeniesiony do parafii pw. św. Bartłomieja Ap. w Bieruniu Starym. W okresie powstań i plebiscytu zaangażował się mocno w pracy narodowej i społecznej, po objęciu części Górnego Śląska przez władze polskie wycofał się z duszpasterstwa i objął kierownictwo Polskiego Czerwonego Krzyża w obrębie województwa śląskiego. W 1929 r. wrócił do duszpasterstwa, 06.06.1929 r. otrzymał instytucję kanoniczną na parafię pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach. Aresztowany 16.10.1939 r., ale po dłuższym pobycie w katowickim więzieniu zwolniony po skutecznej interwencji parafian pod warunkiem, że opuści Bielszowice. Wobec tego kuria diecezjalna powierzyła mu 13.12.1939 r. administrację parafii mysłowickiej. Aresztowany ponownie 30.04.1940 r., więziony w Katowicach, Sosnowcu – w punkcie zbornym aresztowanych, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. 06.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, zarejestrowany jako

więzień nr 22120. Zginął 18.05.1942 r. wywieziony do zamku Hartheim – tzw. transport inwalidów. Urzędowa data śmierci – 08.07.1942 r. Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Restituta, Gwiazdą Górnego Śląska, Honorowa Odznaką Czerwonego Krzyża I kl.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 297–298; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 196: J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 178; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 100–101.

NOHEL GUSTAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 28.11.1882 r. w Kończycach Wielkich pow. cieszyński, syn Henryka. Wykształcenie elementarne otrzymał w miejscowej szkole, do gimnazjum uczęszczał we Frydku (matura 04.07.1904 r.). Podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Widnawie (gdzie Cieszyniacy pod zaborem austriackim przygotowujący się do stanu kapłańskiego mieli swoją wspólną uczelnię). Święcenia kapłańskie przyjął 22.07.1908 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Widnawie. Tam duszpasterzował przez trzy lata. Potem katecheta w szkole ludowej i wydziałowej w Gruszowie, od 01.09.1914 r. w szkole w Cieszynie. W 1923 r zatwierdzony jako katecheta najpierw w żeńskim, a po trzech latach w męskim seminarium nauczycielskim w Mysłowicach. W 1929 r. ze względu na słaby stan zdrowia przeszedł na emeryturę. Osiedlił się wraz z swoją ułomną siostrą w Wiśle. Od chwili przybycia ks. Nohela do Wisły nabożeństwa mogły odbywać się codziennie (dotychczas tylko dwa razy w tygodniu), odtąd katolicy mieli zagwarantowaną regularną opiekę duszpasterską. Stan zdrowia ks. Nohela coraz bardziej się pogarszał. Po okupacji Śląska przez niemieckie władze odebrano mu emeryturę, co spowodowało wraz z innymi szykanami jego przedwczesną śmierć. Zmarł 15.05.1940 r., spoczął na cmentarzu wiślańskim.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 128, t. III, s. 196.

NOWAK ALFONS – ksiadz katolicki.
Urodzony 21.11.1904 r. w Dakowach Mokrych pow. Grodzisk, syn Michała i Matyldy z d. Wessołek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscu

zamieszkania, gimnazjum ukończył w Inowrocławiu (matura 15.06.1923 r.). Przez pierwsze dwa lata pomaturalne był klerykiem poznańskiego seminarium duchownego, potem podjał studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1928 r. Pełnił zastępcze obowiązki duszpasterskie w parafii pw. św. Ap. Szymona i Judy Tadeusza w Raszczycach i parafii pw. NSPJ w Mysłowicach. Od 01.09.1928 r. wikary i katecheta w Bielsku. Do parafii bielskiej należały wówczas Mikuszowice i Bystra oraz Aleksandrowice, Stare Bielsko i Wapienica. Ze względu na załamanie nerwowe opuścił w połowie stycznia 1932 r. Bielsko, pełnił posługę duszpasterską jako wikary w parafii pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Katowicach-Dębiu. Pod koniec tegoż roku przeniesiony do Mysłowic, po półtora roku do parafii pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu. We wrześniu 1935 r. przeniesiony jako wikary do parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach, w kwietniu 1937 r. do parafii pw. św. Marii Magdaleny w Tychach. Stamtąd przeszedł w styczniu 1939 r. do klasztoru franciszkańskiego w Miejskiej Górce, powrócił do domu rodzinnego w Inowrocławiu i tam pomagał w archidiecezji poznańskiej w duszpasterstwie. Aresztowany przez gestapo, 20.06.1941 r. przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień 26313. Zginął w tym obozie 23.04.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 196; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 179.

NOWAK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 14.09.1880 r. w Górczynie pod Poznaniem, syn Wawrzyńca i Weroniki z d. Maciejowska. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu, potem we Wschowie (matura w 1904 r.). Studia teologiczne podjął w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu i Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Gnieźnie. Swięcenia kapłańskie przyjął 09.02.1908 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w marcu 1908 r. jako wikariusz w parafii pw. NMP Wniebowziętej w Czerlejnie pod Poznaniem, od lipca 1908 r. wikariusz w parafii pw. Wszystkich

Świętych w Kórniku. 01.10.1913 r. wikariusz w parafii pw. Św. Michała Archanioła w Rogalinku. 01.07.1916 r. otrzymał nominację na administratora parafii pw. Św. Mikołaja w Czeszewie k. Wrześni, 14.07.1916 r. na proboszcza tej parafii. W listopadzie 1918 r. wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. Za swą działalność polityczną niejednokrotnie szykanowany przez władze pruskie. Pomimo szykan nie ustawał w swej pracy patriotycznej i narodowej. Jako proboszcz parafii w Czeszewie (przy pomocy swego brata, mjr. Alojzego Nowaka) zorganizował w swojej parafii ruch powstańczy. Działalność swą rozszerzył na powiat wrzesiński. Brał współudział w zorganizowaniu oddziałów powstańczych w Miłosławiu. Przez to narażał się wielokrotnie władzom niemieckim. Osobiście uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim, narażając się na groźbę suspensy. W 1919 r. podjął starania o przejście do duszpasterstwa wojskowego, rezygnując w lipcu 1919 r. z probostwa w Czeszewie. 15.11.1919 r. został administratorem parafii pw. Św. Wawrzyńca w Chynowej. W grudniu 1919 r. uzyskał zgodę na przejście do duszpasterstwa wojskowego. Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako kapelan na froncie. 15.01.1921 r. mianowany szefem Duszpasterstwa Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych na Górnym Śląsku. Gdy w maju 1921 r., po wybuchu III Powstania Śląskiego, Naczelna Komenda Wojsk Powstańczych utworzyła Wydział Duszpasterski, stanął na jego czele. Podlegało mu 10 kapelanów katolickich i jeden ewangelicki. Ponadto z duszpasterstwem współpracowało wielu innych duchownych. Kierowany przez niego Wydział Duszpasterski Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych przestał funkcjonować 20.10.1921 r., z chwilą rozformowania oddziałów powstańczych na Śląsku. W styczniu 1922 r. powrócił do pracy w archidiecezji poznańskiej w parafii pw. Św. Mikołaja w Lewicach. Od 09.03.1922 r. proboszcz parafii pw. NMP Wniebowziętej w Kopanicy w dekanacie zbąszyńskim. Od 01.09.1930 r. proboszcz parafii pw. Św. Jadwigi Śląskiej w Brennie k. Leszna. Działał w Związku Oficerów Rezerwowych Ziem Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej i Legii Inwalidów Wojsk Polskich w Poznaniu – mianowany do stopnia majora. 28.08.1940 r. na polecenie niemieckiego Sądu Okręgowego w Poznaniu aresztowany. Przebywał w więzieniu we Wronkach, od 05.11.1940 r. w Poznaniu. 29.08.1941 r. przewieziony do obozu zagłady w Forcie VII w Poznaniu, gdzie zmarł 30.01.1942 r. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem na Śląskiej Wstędze Zasługi i Waleczności.

Bibliografia: O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 103, Informacja Internetowa.

NOWAK JÓZEF – ksiądz katolicki.

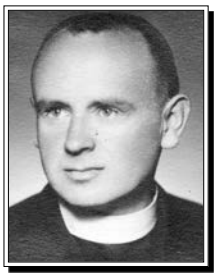

Urodzony 05.12.1908 r. w Żukowie Górnym, syn Józefa i Joanny z d. Hiśnikowska, zamieszkały w Widnawie, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum w Cieszynie (matura w 1928 r.) podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 19.03.1933 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary we Frysztacie, potem w Stonawie i Lutyni Dolnej. Od 1935 r. katecheta we Frysztacie. Założyciel Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej w Stonawie. Aresztowany 12.04.1940 r. i krótkotrwale więziony w Cieszynie, skąd 14.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 22089. 26.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3545, gdzie był więziony do 06.12.1940 r. Od 07.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau. Mimo ciężkich warunków, jakie panowały w więzieniach i obozach w jakich przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Po powrocie do Widnawy – nadal pełnił obowiązki duszpasterskie. Zmarł w 1995 r.

Bibliografia: J. Klistała, Martyrologium mieszkańców Zaolzia t. II – słownik biograficzny, wyd. 2013 r.; J. Domagała *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 179–180; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; Aarchiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 1, cz. 4 (087); ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 196.

NOWOK JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony w 1895 r. (nieznana miejscowość urodzenia). Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum zaciągnięty został do wojska w zwiazku z wybuchem I wojny swiatowej. Powróciwszy z wojny rozpoczął studia teologiczne we Wrocławiu, gdzie został członkiem Stowarzyszenia Akademików Polaków „Silesia Superior". Święcenia kapłańskie przyjął w 1922 r. Był pracownikiem działu duszpasterskiego. W III powstaniu brał udział będąc jeszcze klerykiem. Zmarł 19.10.1934 r. Brak obszerniejszych danych biograficznych tego księdza. W donosie księży niemieckich figuruje bezimiennie jako Nowok.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; M. Mielżyński, *Wspomnienia – uczniowie szkół średnich oraz studenci teologii – późniejsi księża aktywni jako członkowie związku filaretów przy polskim komisariacie plebiscytowym.*

OCHMAN WILHELM dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.10.1901 r. w miejscowości Oleszka pow. strzelecki, syn Wilhelma i Marii z d. Krzyża. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do gimnazjum w Opolu (matura w 1922 r. w Cieszynie). Należał do Związku Filaretów i brał udział w przygotowaniach do akcji plebiscytowej. W latach 1922–1924 podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Poznaniu. W 1924 r. przeniósł się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Szczepana w Katowicach-Bogucicach (1926–1930), pw. św. Antoniego w Siemianowicach (1930–1934). Od 1934 r. pracował jako notariusz w Sądzie Biskupim w Katowicach. Od 1938 r. pełnił ponadto funkcję rektora kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Katowicach. W 1939 r. mianowany substytutem w parafiach: pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej i pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu. Aresztowany przez gestapo w 1941 r. i wydalony z diecezji katowickiej z zakazem objęcia jakiejkolwiek placówki duszpasterskiej. Lata okupacji spędził na Śląsku Opolskim i w Berlinie. Po wojnie mianowany administratorem w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. 01.09.1945 r. ustanowiony substytutem, w 1963 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza parafii pw. św. Barbary w Chorzowie. W latach 50. pełnił funkcję wiceoficjała Sądu Biskupiego w Katowicach i sędziego prosynodalnego. W lutym 1956 r. mianowany radcą duchownym. W ATK w Warszawie uzyskał stopień doktora prawa kanonicznego, odznaczał się szczególnym zamiłowaniem do języków. W Berlinie ukończył kurs języka francuskiego i rosyjskiego. W Krakowie zdał egzamin magisterski z germanistyki. Posiadał magisterium z filozofii. W 1954 r. odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi. Zmarł 15.02.1970 r. w Chorzowie, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 197; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

OKRENT JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.05.1882 r. w Markowicach k. Raciborza, syn Jakuba i Franciszki z d. Sławik. Po ukończeniu szkoły elementarnej, w latach 1898–1901 uczęszczał do gimnazjum w Ząbkowicach Śląskich i w latach 1901–1904 do gimnazjum franciszkańskiego w Nysie (matura w 1904 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale

Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Był również słuchaczem wykładów z matematyki i literatury słowiańskiej. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1908 r. Posługę duszpasterską jako wikary pełnił w parafiach: pw. Bożego Ciała w Oleśnie (1908 r.), w Gliwicach-Sobiszowicach (1908–1910), pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Nauen (1910–1912) oraz pw. MB Bolesnej i pw. św. Antoniego w Rybniku (1912–1928), gdzie jawnie zaangażował się w sprawy polskie. W 1922 r. zorganizował w Rybniku polskie gimnazjum męskie, w którym był nauczycielem religii, historii, geografii i j. hebrajskiego. Równocześnie uczestniczył w różnych przedsięwzięciach i instytucjach oświatowych, mających na celu kształcenie nauczycieli spośród miejscowej ludności. We wrześniu 1924 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza w parafii pw. św. Wawrzyńca w Knurowie. 12.05.1928 r. otrzymał nominację na proboszcza w parafii pw. św. Klemensa Papieża w Miedźnej. 17.11.1936 r. wybrany na wicedziekana, następnie dziekana dekanatu pszczyńskiego. Pełnił urząd sędziego prosynodalnego. Od września 1939 r. był pod nadzorem gestapo. Aresztowany 23.05.1940 r., po trzech dniach zwolniony. W grudniu 1940 r. wysiedlony do Generalnej Guberni, z której po pewnym czasie mógł wrócić. Zamieszkał w Jastrzębiu Górnym jako substytut parafii pw. św. Katarzyny. Ponownie aresztowany 28.09.1942 r., więziony w Rybniku, w tym samym roku wyszedł na wolność. W 1945 r. powrócił do Miedźnej. Mianowany sędzią prosynodalnym, przyczynił się do powstania samodzielnej stacji duszpasterskiej w Górze i ustanowienia rektora przy kościele w Międzyrzeczu. Zmarł 09.02.1953 r., pochowany w Miedźnej.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 197; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

OLSZAK HENRYK – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.07.1887 r. w Szonowie, narodowości polskiej. Ukończywszy szkołę elementarną i gimnazjum niemieckie w Cieszynie, podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 19.07.1911 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Małgorzaty w Błędowicach, później duszpasterz w Czechowicach, od 1914 r. kapelan we Frysztacie. Od 1926 r. proboszcz w parafii pw. św. Alberta i Maryi

Panny Bolesnej w Trzyńcu. Podczas pobytu we Frysztacie (10 lat) przyczynił się do wybudowania Domu Katolickiego oraz do rozwoju organizacji katolickich w tym mieście. W Trzyńcu odnowił kościół, przebudował Czytelnię Katolicką, wybudował i powołał do życia Dom Sierot. Szczególnie aktywnie pracował w organizacjach młodzieżowych, kobiet i Czytelni Katolickiej. Był gorącym propagatorem prasy katolickiej, m.in. „Przewodnika Katolickiego" i innych pism. Aresztowany 02.09.1939 r., przewieziony do KL Skrochowice, stamtąd przesłany do więzienia w Rawiczu. Po jakimś czasie w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Buchenwald, w marcu 1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen, gdzie zginął 01.04.1940 r. – ofiara współwięźnia i blokowego.

Bibliografia: Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 3, 1998, s. 185; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 542; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 158 wykazu); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 187; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 197; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 103–104.

OLSZAK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 02.01.1905 r. w Suchej Górnej. Naukę na poziomie podstawowym ukończył w miejscowości urodzenia. Gimnazjum ukończył prawdopodobnie w Cieszynie. Podjął studia teologiczne prawdopodobnie w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 20.07.1930 r. W okresie okupacji niemieckiej administrator parafii w Dziećmorowicach. Aresztowany przez gestapo 19.09.1939 r., uwięziony w Cieszynie, stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21928. Po jakimś czasie przesłany do KL Mauthausen-Gusen, 08.12.1940 r. ponownie przeniesiony do KL Dachau. Zwolniony z obozu 22.10.1941 r., wrócił do pełniania posługi duszpasterskiej w Dziećmorowicach, później Piotrowicach i Dąbrowie.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 183; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 8, cz. 18 (498), t. 12, cz. 23 (273), księża; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 198.

OLSZEWSKI KAZIMIERZ – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.05.1899 r. w Sosnowcu. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym (prawdopodobnie) w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął w 1922 r. Nie jest znana praca duszpasterska ponad to, że pełnił obowiązki prefekta w Pabianicach. Aresztowany przez gestapo 09.11.1939 r., osadzony w więzieniu w Radogoszczu. Zwolniony 21.03.1940 r. z nakazem natychmiastowego wyjazdu do Generalnej Guberni. Nieznana jest dalsza część życiorysowa księdza.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 248.

OSIEWACZ JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 10.06.1891 r. w Ligocie Prudnickiej n. Białą (Śląsk Opolski), syn Jana i Klary z d. Mazur. Po ukończeniu szkoły elementarnej, od 1902 r. kontynuował naukę w gimnazjum w Prudniku (matura 23.02.1911 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W konwikcie teologów należał do polskiej grupy narodowej studentów – tajnej organizacji niepodległościowej „Zet". Święcenia kapłańskie przyjął 13.06.1915 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął w sierpniu 1915 r. w parafii Nauen k. Berlina – posługę tę spełniał wśród sezonowych robotników polskich. W marcu 1917 r. przeniesiony do Spandau. W czasie przygotowań do plebiscytu na Górnym Śląsku, prowadził wśród swoich rodaków na obczyźnie ożywioną agitację o słuszności głosowania za Polską. 05.10.1921 r. otrzymał „przydział" na teren plebiscytowy do Sławikowa pow. raciborski, uczył w tamtejszej szkole ludowej języka polskiego i był katechetą. Od 20.03.1922 r. przeniósł się do Kochłowic, gdzie także był katechetą. Na początku kwietnia 1923 r. objął stanowisko katechety w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Pszczynie, przeprowadził gruntowną renowację zabytkowego kościółka drewnianego pw. Św. Jadwigi Śląskiej w parku pszczyńskim. Po zdaniu egzaminu proboszczowskiego w 1931 r., powierzono mu w marcu 1932 r. administrację parafii pw. św. Jakuba Starszego Ap. w Lubszy pow. lubliniecki. 30.06.1935 r. został proboszczem parafii pw. św. Marcina w Ćwiklicach. 07.11.1938 r. mianowany wicedziekanem dekanatu pszczyńskiego. Aresztowany 03.05.1940 r. przez

gestapo, osadzony w KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7669. Od 26.06.1940 r. przebywał w KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony 20.11.1940 r., otrzymał zakaz przebywania w parafii ćwiklickiej. Zatrzymał się w Radzionkowie, później w Połomi. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do Ćwiklic. Pełnił funkcję dziekana dekanatu pszczyńskiego i egzaminatora prosynodanalnego w Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Zmarł 24.03.1962 r. pochowany w Ćwiklicach.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 307–308; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 183; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 198; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 104.

OTRĘBA WIKTOR – ksiądz katolicki.

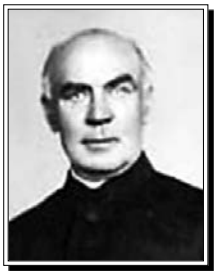

Urodzony 13.12.1882 r. w Bogucicach, syn Jana i Albiny z d. Lippa. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Bytomiu (matura w 1904 r.). W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1908 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Lubecku, następnie w parafii pw. św. Anny w Zabrzu, pw. Wniebowzięcia NMP w Wittichenau k. Zgorzelca. W 1914 r. zdał egzamin proboszczowski, w 1915 r. mianowany kuratusem w Hoyerswerdzie. Rok później, po erygowaniu tam nowej parafii pw. Świętej Rodziny, otrzymał nominację na jej proboszcza. Po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski powrócił do rodzinnych Bogucic i pełnił krótko obowiązki administratora miejscowej parafii pw. św. Szczepana. W styczniu 1923 r. otrzymał nominację na proboszcza parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach. Opiekował się różnymi organizacjami katolickimi – polskimi i niemieckimi. W kwietniu 1929 r. powierzono mu nadzór nad majątkiem diecezjalnym w Kokoszycach. Był także wizytatorem nauki religii dla szkół powszechnych w Lipinach, Chropaczowie i Świętochłowicach. 30.01.1940 r. uwięziony w Katowicach, zwolniony 09.04.1940 r. z nakazem gestapo do opuszczenia parafii. Do Świętochłowic powrócił po

zakończeniu działań wojennych. Zmarł 24.09.1948 r. w Cieplicach, pochowany w Świętochłowicach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 198; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

PALARCZYK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.08.1887 r. w Baranowicach, syn Józefa i Katarzyny z d. Turocha. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Baranowicach przez dwa lata uczęszczał do gimnazjum w Pszczynie, potem w Gliwicach (matura 16.03.1909 r.). W latach 1909–1912) studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie należał do tajnych organizacji akademickich młodzieży polskiej ze Śląska. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 04.10.1913 r. jako wikary parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach, potem w Krapkowicach pow. opolski od 16.03.1914 r., parafii pw. św. Augustyna w Lipinach od 12.06.1915 r. Od 24.08. do 28.09.1917 r. uczestniczył w kursie seminaryjnym w Mysłowicach. Zdecydowanie polskie nastawienie na działalność plebiscytową na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski, spowodowały że miał przykrości i wrogów. Zagrożony w czasie III powstania śląskiego musiał uciekać do Polski. Przez pewien czas był kapelanem powstańców, po ogłoszeniu amnestii powrócił na Śląsk. Po podziale Górnego Śląska w 1922 r. został skierowany w 1924 r. do Radlina i utworzenia nowej parafii w Biertułtowach – nowo wybudowany kościół pw. Wniebowzięcia NMP oddał do użytku w 1928 r. Odznaczony Złotym Krzyżem Pro Ecclesia et Pontifice w 1930 r. Aresztowany 09.11.1939 r. przez gestapo i więziony w Wodzisławiu Śl. i Rybniku. Po zwolnieniu 15.03.1940 r. zabroniono mu powrotu do parafii. Przebywał w Rybniku, a po nakazie wysiedlenia katowicki wikariusz generalny skierował go 15.08.1940 r. do diecezji krakowskiej. Do końca wojny mieszkał u chłopa w Zalasowej, potem wrócił na probostwo w Biertułtowach. W ostatnich latach życia często chorował, w związku z czym funkcje administracyjne w parafii sprawowali wikarzy. Zmarł 24.02.1961 r. w Biertułtowach, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III. s. 198; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji*

plebiscytowej i powstaniach (1919–1921); O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 106.

PASTERNAK KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 09.12.1878 r. w Mysłowicach, syn Jana i Rozalii z d. Gabriel. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Mysłowicach i Brzezince. Uczył się w gimnazjum w Katowicach (matura w 1900 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1904 r. we Wrocławiu. Po święceniach był na krótkim zastępstwie duszpasterskim w parafii pw. św. Jerzego w Dębieńsku. Jako wikariusz duszpasterzował w parafii pw. św. Mikołaja w Starej Wsi pod Raciborzem. Od 17.07.1909 r. powierzono mu, jako kuratusowi, lokalię pw. Wszystkich Świętych w Głaszowie, odłączoną od parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Rychtalu pow. namysłowski. 08.10.1914 r. otrzymał nominację na proboszcza w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Namysłowie. Po zakończeniu I wojny światowej żywo interesował się losami Górnego Śląska, zdecydowanie opowiadając się za przyłączeniem tych ziem do Polski. Z takim nastawieniem czynnie włączył się do akcji plebiscytowej. Nie podobała się Niemcom jego działalność, na skutek niemieckich prześladowań w czasie III powstania śląskiego musiał uchodzić z Namysłowa i przez Wrocław dostał się na polski Śląsk. W sierpniu 1921 r. osiadł w parafii pw. NSPJ w Rybnej-Strzybnicy. Rok później został tam oficjalnie zatwierdzony na stanowisku proboszcza. W dekanacie tarnogórskim pełnił funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Starych Reptach. Zmarł nagle 08.02.1933 r. w Rybnej-Strzybnicy, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

PATEROK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 08.10.1869 r. w Suchych Łanach pow. strzelecki, syn Tomasza i Franciszki z d. Skowronek. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Strzelcach Opolskich (matura w 1893 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W czasie studiów należał do Kółka Polskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1897 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. Narodzenia NMP

w Pszowie. Następnie administrator w parafiach: pw. Nawiedzenia NMP w Połomi, pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Kończycach k. Sycowa (1899 r.), pw. Narodzenia NMP w Kopienicach, pw. MB Szkaplerznej w Brzeźcach i pw. Wniebowzięcia NMP Lubecku. 06.04.1903 r. mianowany proboszczem w parafii pw. św. Jadwigi w Bierdzanach, a 30.12.1908 r. w parafii pw. św. Mikołaja w Żelaznej k. Opola. Tam zastały go wydarzenia związane z walką zbrojną Ślązaków o połączenie z Polską i ich przygotowania do plebiscytu. Ks. Paterok opowiedział się zdecydowanie po stronie polskiej. Za swój obowiązek duszpasterski uważał obronę praw ludności polskiej, zwłaszcza nauczanie religii dzieci polskich w ich ojczystym języku. Na bazie tych spraw rodziły się różne spory w parafii i denuncjacje u władz, w wyniku których w 1919 r. został aresztowany przez Niemców i osadzony w więzieniu (tzw. Schutzhaft). Ze względu na zdecydowaną deklarację narodowości polskiej, jeszcze przed plebiscytem musiał opuścić Żelazną i 13.12.1921 r. objął parafię pw. MB Królowej Różańca Św. w Łaziskach Górnych, kontynuując nadal działalność propolską. W październiku 1931 r. przeszedł na emeryturę, ale nadal mieszkał w Łaziskach Górnych. Zmarł 22.07.1933 r., pochowany w Łaziskach Górnych.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 107.

PAWLAK EDWARD – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.07.1899 r. w Gelsenkirchen w Westfalii, syn Wawrzyńca i Anieli z d. Adamska. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Gelsenkirchen uczył się w gimnazjum w Wattenscheid (matura w 1922 r.). Przez około jeden rok był słuchaczem Akademii Teologicznej w Paderborn. Następnie kontynuował studia w seminarium duchownym w Poznaniu, potem wstąpił do nowo otwartego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 11.04.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach. Potem pracował w parafii pw. św. Augustyna w Lipinach Śląskich, w parafii pw. św. Pawła w Nowym Bytomiu, gdzie był ponadto katechetą w Gimnazjum Miejskim. W 1932 r. zdał egzamin proboszczowski. We wrześniu 1933 r. zatrudniony jako nauczyciel kontraktowy w Żeńskim Seminarium Nauczycielskim w Wirku-Nowej Wsi. Rok później skierowany jako wikariusz do parafii pw. św. Wojciecha

w Radzionkowie. W 1935 r. mianowany kuratusem w Rojcy – wybudował probostwo i przyczynił się do założenia placówki ss. Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej. Aresztowany końcem 1939 r., wkrótce zwolniony. Ponownie aresztowany przez gestapo 29.03.1943 r. w Bytomiu, więziony w Katowicach, Mysłowicach. Skazany w Bytomiu na długoletni pobyt w obozie, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. Przeżył pobyt w obozie i w 1946 r. powrócił do Rojcy. Zmarł 05.11.1950 r. w Rojcy, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 198; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

PAWLETA FRANCISZEK CSsR – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.11.1880 r. w Katowicach-Dębie, syn Leopolda i Wiktorii z d. Sznor. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Opolu i w Królewskiej Hucie. Po zdaniu matury został przyjęty do Zgromadzenia Ojców Redemptorystów w Eggenburgu k. Wiednia oraz w Mautern w Styrii. Ukończywszy studia teologiczne święcenia kapłańskie przyjął 26.10.1909 r. w Grazu (Austria). Do końca I wojny światowej pracował na terenie Austrii i Niemiec. Następnie przybył na Śląsk i zatrzymał się przejściowo u redemptorystów w Dąbiu (Gruneiche) pod Wrocławiem. Po plebiscycie i III powstaniu śląskim przebywał czasowo w Ząbkowicach Śląskich, po czym zgłosił się do pracy w archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Pracował jako wikariusz w parafii pw. NSPJ w Bydgoszczy, parafii pw. Trójcy Świętej w Gnieźnie, w Zbarzewie i w Niechłodzie. 03.10.1923 r. mianowany wikariuszem w parafii pw. MB Bolesnej i parafii pw. św. Antoniego w Rybniku, w parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej. 18.01.1924 r. katecheta w Państwowym Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Królewskiej Hucie. Przeniesiony do Miejskiego Gimnazjum Mniejszości Niemieckiej w Katowicach. Od 1925 r. katechizował w Polskim Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym oraz w Szkole Dokształcającej w Katowicach. 03.07.1927 r. mianowany administratorem, następnie od 15.07.1927 r. proboszczem parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Kobiórze. 01.11.1933 r. otrzymał nominację na proboszcza parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Bobrownikach Śląskich. Pierwszy raz aresztowany 20.10.1939 r. i więziony w Tarnowskich Górach i Katowicach. Ponownie

aresztowany przez gestapo 20.03.1940 r., zwolniony, ale zakazano mu powrotu do Bobrownik Śląskich. Okres okupacji niemieckiej spędził w parafii pw. św. Jerzego w Goczałkowicach-Zdroju. 28.03.1945 r. mianowany administratorem, a w 1955 r. proboszczem parafii pw. św. Mikołaja w Bujakowie z zachowaniem tytułu proboszcza bobrownickiego. Zmarł 14.05.1959 r. w Bujakowie, pochowany w Kobiórze.

Postscriptum: W jego aktach personalnych znajduje się tekst z 14.06.1925 r., w którym pisze: „*Jestem Polakiem, dla Polski pracowałem i cierpiałem*". W 1925 r. odmówił przyjęcia katechetury w gimnazjum mniejszościowym, aczkolwiek była to wówczas posada finansowo ponętna.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 199; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

PAWLUS ALOJZY – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.02.1910 r. w Trzyciężu pow. cieszyński. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 15.06.1935 r. W okresie okupacji niemieckiej ustanowiony administratorem parafii pw. św. Mikołaja w Rychwałdzie pow. żywiecki. Aresztowany 25.08.1943 r. pod zarzutem wspomagania rodzin aresztowanych i represjonowanych Polaków. Uwięziony w Cieszynie do 13.04.1944 r., stamtąd 25.04.1944 r. przetransportowany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 67142. Mimo ciężkich warunków, jakie panowały w obozie przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Brak obszerniejszych informacji życiorysowych.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 188; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 199; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 10, cz. 21 (065).

PAWŁOWSKI ANTONI dr bp – ksiądz katolicki.
Urodzony 24.01.1903 r. w miejscowości Końskie – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum (prawdopodobnie w Cieszynie), podjął studia

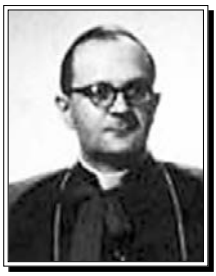

teologiczne na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, po których został profesorem seminarium duchownego w Warszawie i Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1926 w Warszawie. Podczas okupacji był profesorem w seminarium duchownym w Wilnie. Aresztowany 03.03.1942 r., uwięziony na Łukiszkach w Wilnie, potem w obozach pracy przymusowej w Wiłkowiszkach od 07.07.1942 r., następnie w Szarpułach, od 07.07.1943 do 26.03.1944 r. w Poniewieżysku, skąd dostał się na trzy miesiące do szpitala w Kownie. Po wojnie w 1945 r. został profesorem seminarium duchownego w Białymstoku i ponownie na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, od 1949 r. był rektorem kapituły metropolitalnej w Warszawie. 22.04.1950 r. został prekonizowany biskupem koadiutorem we Włocławku. Sakrę biskupią odebrał w tajemnicy przed władzami 27.12.1952 w Siedlcach. Biskup diecezjalny włocławski w latach 1952–1968. Był aktywnym uczestnikiem soboru watykańskiego II. W 1967 przeprowadził synod diecezjalny – sesja generalna tego synodu odbyła się w dniach od 06. do 09.11.1967 r. Zginął w wypadku samochodowym 16.09.1968 r. Pochowany w katedrze włocławskiej.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 369; Wikipedia.

PAŹDZIORA AUGUSTYN – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.08.1886 r. w Suchej Górnej – Zaolzie, w młodości zamieszkały w miejscowości Końska, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły elementarnej i Gimnazjum Polskiego w Cieszynie (matura w 1906 r.), w latach 1906–1910 podjął studia teologii i filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 22.07.1910 r. w Widnawie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz parafii i prefekt Publicznej Szkoły Powszechnej w Dziećmorowicach, Dziedzicach, Lutnii. W latach 1933–1940 wikariusz w parafii Karwina k. Trzyńca na Zaolziu, potem proboszcz parafii pw. Wszystkich Świętych w Końskiej. Redaktor czasopisma „W Obronie Prawdy". Aresztowany 15.04.1940 r. w Końskiej, więziony w Cieszynie, stamtąd 26.04.1940 r. w transporcie

zbiorowym wywieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6698. 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, gdzie zginął 13.09.1940 r.

Bibliografia: Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 561; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 188; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 168 wykazu); archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 8, cz. 18 (468), Karwina cz.1 (070); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 98; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 128, t. III, s. 199; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 107.

PEIKERT ALOJZY – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.11.1898 r. w Cieszynie, syn Józefa i Jadwigi z d. Płatek. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum katolickiego w Głogowie (matura 25.05.1917 r.), wcielony został 01.06.1917 r. do wojska, gdzie służył do 18.01.1919 r. 07.02.1919 r. podjął studia w Uniwersytecie Wrocławskim – studiował teologię katolicką przez sześć semestrów będąc równocześnie alumnem śląskiego seminarium duchownego przy Zakładzie oo. jezuitów. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1923 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. 01.09.1923 r. otrzymał upoważnienie do nauczania religii w Gimnazjum Komunalnym w Rudzie Śląskiej. Dwa lata później został katechetą w Męskim Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Tarnowskich Górach. W 1928 r. mianowany patronem okręgowym Śląskiego Związku Młodzieży Polskiej w Kochłowicach. 15.01.1931 r. zdał egzamin katechetyczny, 18.11.1931 r. egzamin proboszczowski. Uczył w szkole dokształcającej. 30.01.1933 r. mianowany patronem Związku Młodzieży Polskiej Żeńskiej na okręg tarnogórski. 12.08.1937 r. otrzymał nominację na proboszcza parafii pw. NSPJ w Murckach. Po wybuchu wojny nękany przez gestapo. 27.06.1941 r. wytoczono mu w sądzie mikołowskim sprawę karną za odprawianie zakazanych nabożeństw. Aresztowany 23.06.1943 r., uwięziony w Pszczynie, 20.11.1943 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 58554. Wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po wyzwoleniu wyjechał do Ravensburga w południowej Wirtembergii, gdzie zaangażowany

był w pracy duszpasterskiej w środowisku Polaków. Po powrocie do kraju objął ponownie 31.07.1947 r. parafię w Murckach. 20.01.1955 r. mianowany proboszczem konsultorem na 10 lat. Był także członkiem Consilium Vigilantiae diecezji katowickiej. Ze względów zdrowotnych 23.05.1959 r. zrezygnował z parafii Murcki i przeniósł się do Knurowa. Zmarł 06.09.1959 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957 r., s. 188; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 199; AAKat, Akta personalne ks. Alojzego Peikerta; L. Smołka, Peikert Alojzy (hasło), *Słownik biograficzny* s. 317–318; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 1, 1993, s. 216; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 108.

PIASKOWSKI WALENTY – ksiądz katolicki.

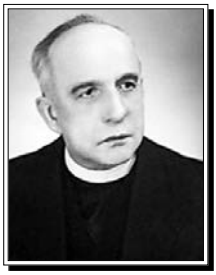

Urodzony 23.01.1901 r. w Rokosowie Wielkopolskim, syn Józefa i Jadwigi z d. Walendowska. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w gimnazjum w Ostrowie Wlkp. (matura w 1919 r.). Studia teologiczne rozpoczął w 1921 r. w Seminarium Duchownym w Poznaniu. W lutym 1925 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 05.07.1925 r. w Krakowie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Augustyna w Lipinach. Pracował jako duszpasterz w parafii pw. św. Anny w Janowie, pw. św. Jadwigi w Szopienicach i pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie. W listopadzie 1931 r. zdał egzamin proboszczowski, w 1933 r. przez kilka miesięcy nominowany na pełnienie funkcji administratora w parafii pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie. W latach 1934–1936 wikariusz w parafiach pw. św. Wawrzyńca w Wirku-Nowej Wsi, katedralnej pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach oraz pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. W styczniu 1936 r. mianowany administratorem w parafii pw. Opatrzności Bożej w Ligocie k. Bielska. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Polski w 1939 r. aresztowany i uwięziony przez pięć tygodni w Bielsku, następnie zmuszony do opuszczenia Górnego Śląska. Do diecezji katowickiej powrócił tuż przed zakończeniem okupacji niemieckiej. W marcu 1945 r. otrzymał nominację na administratora w parafii pw. św.

Marii Magdaleny w Bielszowicach. Na emeryturę przeszedł w 1971 r. Zmarł 01.03.1973 r. w Bielszowicach, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 200; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

PIĄTEK FELIKS – ksiądz katolicki.
Urodzony 05.02.1906 r. w Trzebini. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1932 r. Prefekt parafii w Strzemieszycach pow. będziński. Zamordowany przez Niemców 12.10.1939 r. na plebanii w Trzebini.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 156.

PIECHUCKI WŁADYSŁAW SI – ksiądz katolicki.
Urodzony 13.07.1893 r. w Gorlicach. Po ukończeniu szkoły elementarnej, wstąpił do zakonu Towarzystwa Jezusowego. Święcenia kapłańskie przyjął w 1924 r. Superior domu rekolekcyjnego w Dziedzicach pow. bielski, superior domu zakonnego w Stanisławowie, wychowawca w Zakładzie Naukowo-Wychowawczym oo. Jezuitów (gimnazjum) w Chyrowie, asystent mistrza nowicjatu w Kaliszu, ludowy misjonarz w Krakowie. Aresztowany 10.04.1940 r. w Dziedzicach, więziony w Bielsku, stamtąd 14.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej dokumentacji jako więzień nr 22047. 25.04.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, 30.04.1940 r. przewieziony do KL Mauthausen, gdzie niewolniczo pracował w kamieniołomiach. Od 08.12.1940 r. całkowicie wyczerpany fizycznie, ponownie przeniesiony do KL Dachau. Mimo ciężkich warunków jakie panowały w obozach w których przebywał przeżył, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Ciężko chory, zmarł 23.05.1946 r. w sanatorium Misji Watykańskiej w Bietigheim.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 190; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 238.

PILAWA KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.02.1904 r. w Krasiejowie pow. opolski. Po ukończeniu szkoły powszechnej, gimnazjum ukończył w Opolu, tam też należał do tajnego związku „Filaretów". Pomagał w pracach Komisariatu Plebiscytowego, w czasie plebiscytu przyjmował emigrantów przybywających na teren plebiscytowy, by głosować za Polską. Brał udział w III powstaniu. W 1922 r. przeniósł się do Polski. Podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach. Święcenia kapłańskie przyjął 28.06.1928 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii w Brzezinach. 01.12.1929 r. przeniesiony do parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śl. 31.08.1931 r. mianowany wikariuszem w parafii pw. św. Antoniego w Rybniku. 21.01.1934 r. przeniesiony do parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Świętochłowicach. 11.12.1937 r. mianowany proboszczem w parafii pw. NSPJ w Krzyżkowicach. Podczas okupacji niemieckiej dziekan okręgu rybnickiego AK, prowadził tajne nauczanie. Przez pewien czas ukrywał także osoby poszukiwane przez gestapo. Aresztowany przez UB w 1948 r., skazany na 12 lat więzienia pod zarzutem współpracy „z nielegalną organizacją typu endeckiego", od wiosny 1948 do 25.09.1948 r. brał udział w nielegalnej organizacji „Śląskie Siły Zbrojne", gdzie pełnił funkcję członka „Rady Politycznej", utrzymywał systematyczne kontakty organizacyjne z dowódcami organizacji „Borowskim" i Wilhelmem Polnikiem. Więziony w Katowicach, od 19.11.1951 r w Cieszynie, 18.01.1952 r. przeniesiony do Wronek. Zwolniony 25.09.1955 r. Nie mógł wrócić do Krzyżkowic, dlatego kuria katowicka 09.02.1956 r. powierzyła mu administrację parafii Makoszowy. 22.09.1956 r. otrzymał zgodę na powrót do Krzyżkowic, gdzie był stałym proboszczem od 01.10.1956 r. 03.04.1957 r. mianowany dziekanem dekanatu pszowskiego. W 1971 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Lublińcu. Zmarł 09.03.1987 r. w Lublińcu.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

PITLOK LUCJAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.10.1908 r. w Skrońsku pow. oleski, syn Augustyna i Jadwigi z d. Harupa. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Ćwiklicach, do gimnazjum humanistycznnego w Pszczynie. (matura w 1926 r.). Wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Po święceniach był na zastępstwie

duszpasterskim-wakacyjnym w parafiach pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Bziu Zameckim oraz pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach Wielkich. Od września 1931 r. duszpasterzował jako wikariusz w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach. Pełnił ponadto funkcję katechety w miejscowej szkole dokształcającej. W roku szkolnym 1932/1933 był katechetą w Państwowym Gimnazjum Klasycznym i Matematyczno-Przyrodniczym z niemieckim językiem wykładowym oraz w Państwowej Szkole Przemysłowej w Bielsku. Od sierpnia 1933 r. wikariusz w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach. Następnie w tym samym charakterze pracował w parafiach pw. św. Józefa w Chorzowie i pw. NSPJ w Mysłowicach. W latach 1940–1946 kierował jako substytut parafią pw. NSPJ w Mysłowicach. Aresztowany przez gestapo w 1944 r., przebywał krótko w mysłowickim więzieniu, zwolniony 19.12.1944 r. Po wojnie 02.05.1946 r. mianowany substytutem, od sierpnia 1946 r. administratorem i wreszcie w 1966 r. proboszczem parafii pw. św. Anny w Katowicach-Janowie. Zmarł nagle 18.07.1974 r. w Janowie, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 200; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

PŁONKA ROBERT – ksiądz katolicki.

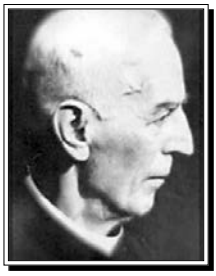

Urodzony 25.05.1883 r. w Roździeniu pow. katowicki. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1908 r. we Wrocławiu. Duszpasterzował jako wikariusz, następnie pełnił funkcję proboszcza od 30.10.1928 do 1960 r., m.in. w parafiach pw. MB Różancowej w Zabrzu-Grzybowicach, parafii pw. NSPJ w Zabrzu-Rokitnicy. Przez cały czas dbał o wystrój świątyni, czego dowodem były liczne remonty i naprawy. W 1942 r. przyczynił się odzyskania wolności swoich parafian w zamian za swoją wolność – aresztowany 14.03.1942 r. i uwięziony na siedem miesięcy w bytomskim więzieniu. Zwolniony 26.08.1942 r. Zmarł 15.01.1963 r. w Rokitnicy, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 200.

PŁOSZEK RUDOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.04.1880 r. w Trzyńcu, narodowści polskiej. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologii i filozofii w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 23.07.1907 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach Śląska Opawskiego, w latach 1913–1914 wikariusz w parafiach pw. św. Brata Alberta w Ustroniu, pw. Wszystkich Świętych w Zarzeczu, pw. św. Alberta i Maryi Panny Bolesnej w Trzyńcu i pw. Wniebowzięcia NMP w Gnojniku. W czasie I wojny światowej od 1914 r. kapelan wojsk austro-węgierskich. Wzięty do niewoli rosyjskiej, zwolniony 01.07.1918 r. Od 1918 r. proboszcz w Gnojniku, sekretarz Związku Śląskich Katolików w Czechosłowacji, członek Polskiego Towarzystwa Ludowego, działacz Polskiej Macierzy Szkolnej, członek „Beskidu Śląskiego", założyciel pisma „Nasz Kraj", miłośnik i propagator turystyki. Aresztowany przez Niemców 08.09.1939 r. Więziony w koszarach w Cieszynie, następnie w więzieniu w Cieszynie. Zwolniony 26.10.1939 r. z opuchlizną na nogach i na twarzy (bardzo bity w więzieniu), z nakazem aresztu domowego, bez prawa wykonywania posługi kapłańskiej, odprawiania Mszy św. Zapadł na zdrowiu do tego stopnia, że zmarł 05.10.1940 r. (prawdopodobnie na skutek otrzymywanych w więzieniu zastrzyków).

Bibliografia: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 1, wyd. 1993, s. 219; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 67; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 129, t. III, s. 200; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 109.

POGŁÓDEK KONSTANTY ppłk – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.06.1893 r. w Wolbromiu. Ukończywszy szkołę elementarną i gimnazjum rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 11.06.1916 r. Początki jego duszpasterzowania przypadły na lata I wojny światowej i to ona związała prawie całe jego kapłańskie życie z wojskiem – ustanowiony kapelanem wojskowym 01.06.1919 r., od 01.06.1934 r. Starszym Kapelanem. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, później kapelan Szkoły Kadetów we Lwowie. Od stycznia 1923 r. kapelanem

garnizonowy w Cieszynie – pod jego pieczą znajdował się m.in. 4 Pułk Piechoty Strzelców Podhalańskich oraz VI Baon 75 Pułku Piechoty w Rybniku. W 1936 r. objął obowiązki proboszcza wojskowej parafii św. Andrzeja Boboli w Cieszynie obejmującą powiaty: cieszyński, pszczyński, rybnicki i świętochłowicki. Jego pełny tytuł urzędowy brzmiał: ks. Konstanty Pogłódek, administrator parafii wojskowej rzymskokatolickiej. Czynności swego urzędu liturgicznego wykonywał w porozumieniu z Biskupem Polowym Józefem Gawliną. Przed wybuchem II wojny światowej przeniesiony do Warszawy, do Kurii Polowej. Po klęsce wrześniowej przebywał na tułaczce w Rumunii, potem we Włoszech, Portugalii, w Stanach Zjednoczonych, w końcu w Anglii i Szkocji. Zmarł 23.07.1944 r. w Dupplin Castle Perth w Szkocji, tam pochowany. Odznaczony Krzyżem Zasługi przez płk. Bronisława Warzyboka – dowódcę 4 Pułku Strzelców Pohalańskich w Cieszynie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

POJDA ADOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 12.06.1881 r. w Ligockiej Kuźni, syn Franciszka i Franciszki z d. Pojda. Do szkoły elementarnej uczęszczał w Rybniku-Paruszowcu, po jej ukończeniu w 1896 r. zgłosił się do Księży Salwatorianów i wyjechał do Rzymu. Po pobycie w Rzymie wrócił na Śląsk, kontynuował naukę w gimnazjum najpierw w Strzelcach, później w Bytomiu. Od 1903 r. studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1907 r. Jego pierwszą placówką duszpasterską był wikariat w Ujeździe. 10.12.1908 r. został wikarym w parafii pw. Barbary w Królewskiej Hucie, 10.07.1909 r. przeniesiony do Bieńkowic, 20.09.1909 r. do parafii w Eberswalde k. Poczdamu. W czasie I wojny światowej pracował w latach 1913–1917 jako wikariusz w parafii pw. św. Antoniego w Berlinie. 20.09.1917 r. ustanowiony proboszczem w parafii pw. św. Ottona w Słupsku. W związku z odrodzeniem się państwowości polskiej ujawniły się także jego narodowe przekonania. 01.01.1927 r. objął parafię w Leszczynach, wkrótce rozpoczął intensywną działalność jako jeden z czołowych członków rybnickiej Partii Chrześcijańsko-Demokratycznej. 17.11.1931 r. otrzymał polskie obywatelstwo. Aresztowany 12.06.1940 r., więziony w Leszczynach, Rybniku, Katowicach, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. Po jakimś czasie przeniesiony do KL Gusen, 08.12.1940 r. ponownie przesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22013.

20.05.1942 r. wywieziony w tzw. transporcie inwalidów i zamordowany w komorze gazowej w Harthaim.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 325; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* s. 129, t. III, s. 200; L. Musiolik, *Rybniczanie słownik biograficzny,* s. 139, Rybnik 2000; Zbiory J. Delowicza; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 194; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 110.

POJDA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 27.01.1890 r. w Pyskowicach, syn Jana i Elżbiety z d. Ruda. Po ukończeniu nauki w szkole prywatnej kontynuował naukę w gimnazjum w Gliwicach (matura 18.03.1909 r.). Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wroclawiu. Święcenia kapłańskie otrzymał 21.06.1913 r. Pierwszą placówką duszpasterską był Sudoł pow. raciborski. Od 13.10.1913 r. wysłany jako wikariusz do parafii pw. Bożego Ciała w Berlinie. W czasie I wojny 01.03.1915 r. powołany do wojska jako pielęgniarz oraz duszpasterz szpitalny i koszarowy do Cottbus, skąd po pół roku wrócił do Berlina. Od 01.01.1917 r. wikary w Opolu, gdzie był jednym z organizatorów wielkiej manifestacji narodowej w dniu 03.05.1920 r. Odtąd stale zagrożony przez niemieckie bojówki na własną prośbę w maju 1920 r. przeniesiony do Mszany. 10.12.1924 r. przyznano mu tytuł proboszcza, 01.08.1925 r. otrzymał instytucję kanoniczną na nowo utworzoną parafię pw. Niepokalanego Serca NMP w Książenicach. 08.04.1940 r. pierwszy raz wezwany do gestapo w Rybniku. Aresztowany 02.05.1940 r., więziony w Rybniku, Katowicach, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22018. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Gusen. 08.12.1940 r. ponownie przesłany do KL Dachau. Zginął w tym obozie 20.09.1942 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996. s. 326; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 201; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 194; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 110.

POLEWODZIŃSKI EDMUND – ksiądz katolicki.
Urodzony 22.11.1908 r. w Mysłowicach. Ukończywszy szkołę powszechną oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Poznaniu. Święcenia kapłańskie przyjął 17.06.1934 r. w Poznaniu. W tym samym roku został wikariuszem bazyliki gnieźnieńskiej, pełnił także funkcję notariusza w Kurii Metropolitalnej. Aresztowany przez gestapo 26.08.1940 r., uwięziony w Szczyglinie, skąd 29.08.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Oranienburg-Sachsenhausen. 13.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22509. W obozie był poddawany eksperymentom pseudomedycznym. Przeżył pobyt w obozie – wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po odzyskaniu kondycji zdrowotnej (po rekonwalescencji poobozowej) zlecono mu funkcję delegata Misji Katolickiej w Paryżu w Związku Byłych Więźniów Politycznych. W tym samym roku został kapelanem Sacre Coeur w Montpellier. Równocześnie pełnił funkcję prefekta Internatu Polskiego w Nimes oraz Duszpasterza Obozu Polskiego w Couiza. Rok później wrócił do Gniezna, gdzie ponownie posługiwał jako wikariusz bazyliki gnieźnieńskiej. W tym samym roku został także notariuszem Trybunału Metropolitalnego, kapelanem hufców harcerskich oraz kanclerzem Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie. W 1947 r. został penitencjarzem przy bazylice gnieźnieńskiej. Od 1950 r. włączył się w działalność Archidiecezjalnej Komisji do Spraw Budowy i Konserwacji Kościołów i Budynków Kościelnych. Przez wiele lat w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym wykładał konserwację zabytków. W 1952 r. otrzymał tytuł kanonika gremialnego kolegiaty w Kruszwicy. W 1958 r. nominowany kanonikiem gremialnym Kapituły Bazyliki Prymasowskiej w Gnieźnie. Rok później został egzaminatorem prosynodalnym, w 1962 r. egzaminatorem synodalnym. W wieku 80 lat przestał pracować w Kurii Metropolitalnej i 01.01.1988 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 13.10.1988 r., pochowany w Gnieźnie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 58; Portal internetowy N-Niedziela – Edycja gnieźnieńska 44/2001.

PORĘBSKI AUGUSTYN – ksiądz katolicki.
Urodzony 18.08.1878 r. w Bogucicach. Ukończywszy szkołę elementarną w miejscu urodzenia i cztery klasy gimnazjalne w Katowicach, wyjechał do Włoch i ukończył szkołę na poziomie gimnazjalnym u księży salezjanów w Turynie. Studia teologiczne odbył w kolegium Valsalice w Trydencie, kontynuował naukę

w Seminarium Watykańskim w Rzymie. Święcenia kapłańskie przyjął 06.06.1903 r. Po prymicjach osiadł w archidiecezji lwowskiej, gdzie ponad dwadzieścia lat zajmował się katechizowaniem młodzieży. Po powstaniu Administracji Apostolskiej, za zgodą Rzymu jak i Lwowa, przeniósł się na polski Śląsk, uczestniczączył aktywnie w akcji plebiscytowej po stronie polskiej (wymieniony jest w doniesieniu księży niemieckich do kardynała Bertrama). Inkardynowany do diecezji katowickiej w 1928 r. W nowym miejscu również zajmował się katechizacją. Od 01.09.1925 do 1928 r. katecheta w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Katowicach. Kolejnym jego miejscem pracy było Państwowe Seminarium Nauczycielskie dla Wychowawczyń Przedszkoli w Mysłowicach (1928–1930). W 1930 r. poprosił o urlop zdrowotny, pod koniec listopada 1930 r. przeszedł na emeryturę. Pełnił nadal obowiązki katechety i był kapelanem w szpitalu oo. Bonifratrów w rodzinnych Bogucicach (1925–1931). W lipcu 1931 r. przeniósł się do Chorzowa, gdzie był kapelanem ss. Boromeuszek przy Zakładzie bł. Bronisławy (do 1935 r.). We wrześniu 1934 r. przekazał wszystkie swoje oszczędności na rzecz budowy katedry katowickiej, misje i Śląskie Seminarium Duchowne. Pogłębiające się problemy zdrowotne zmusiły go do przeniesienia się do Lublińca w 1934 r., gdzie zastał go wybuch II wojny światowej. Zmarł nagle 02.02.1941 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; M. Lewek, *Udział duchowieństwa śląskiego*; WDK 19 (1949), nr 1–6.

POŚPIECH PAWEŁ – ksiądz katolicki.

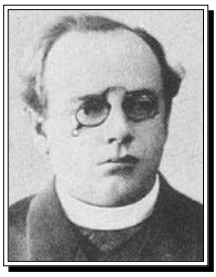

Urodzony 22.01.1878 r. w Kokoszycach k. Wodzisławia Śl. Po zakończeniu edukacji w szkole elementarnej i gimnazjum rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Podczas studiów należał do tajnej organizacji młodzieży polskiej „Zet". Święcania kapłańskie przyjął w 1903 r. Posługę duszpasterską wykonywał w Prószkowie, Orzegowie, Krapkowicach, Chociebużu. Wszędzie tam był znany ze swojej patriotycznej działalności oraz z zakładania chórów i kółek polskich. Był jednym ze współzałożycieli Związku Śląskich Kół Śpiewaczych na Śląsku. Był także aktywnym publicystą – m.in. pisał do „Gazety Ludowej". W 1913 r. został redaktorem i głównym udziałowcem „Górnoślązaka". W lutym 1912 r. został posłem do parlamentu niemieckiego. W tym czasie w pełni poświęcił się działalności społecznej. Na ten czas

został zwolniony z duszpasterstwa. Podczas przemówień i dyskusji w parlamencie bronił praw śląskiego ludu do posługiwania się polską mową. W grudniu 1918 r. został członkiem Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu. Jako poseł górnośląski zasiadał w Sejmie Ustawodawczym RP. Fala niepowodzeń, która dotknęła go podczas swej niedługiej działalności w Sejmie Rzeczpospolitej – brak reakcji na wnioski składane w sprawie ekscesów niemieckich bojówek nacjonalistycznych terroryzujących ludność śląską – stała się przyczyną załamania psychicznego i skłoniła go do rezygnacji z mandatu poselskiego. Niebawem wycofał się na stałe z aktywnego życia polityczno-społecznego. Do końca życia przebywał w klasztorze Sióstr Miłosierdzia w Pszczynie. Zmarł 26.03.1922 r., pochowany w Pszczynie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 111.

POTEMPA WIKTOR FILIP dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.05.1887 r. w Woźnikach, pow. lubliniecki, syn Jakuba i Joanny z d. Jagoda. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Woźnikach, pracował fizycznie dwa lata w kopalni węgla. W latach 1904–1909 uczył się w państwowym gimnazjum w Królewskiej Hucie (matura 17.02.1909 r.). Następnie rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie we Wrocławiu. Seminarium Duchowne ukończył w 1912 r. W następnym roku uzyskał stopień doktora filozofii. Święcenia kapłańskie otrzymał 21.06.1913 r. Posługę duszpasterską pelnił jako wikariusz w Gliwicach, Berlinie, Tychach, w Kamieńcu na dworze hr. von Stolberga i powtórnie w Gliwicach. W Gliwicach rozwinął działalność narodową: kierował m.in. Oddziałem Towarzystwa Czytelni Ludowych i był jednym z przywódców „Oberschlesische Volkspartei". Gdy we wrześniu 1920 r. został zaatakowany przez niemieckiego bojówkarza, w obronie własnej postrzelił napastnika. W październiku 1920 r., po zapadnięciu wyroku skazującego oraz po niekorzystnym dla Polski plebiscycie na Górnym Śląsku, musiał uciekać do Wielkopolski. Tam oddał się pracy nauczycielskiej, do czego posiadał odpowiednie przygotowanie (w 1915 r. zdał przed Komisją Państwową egzamin na nauczyciela gimnazjalnego). W 1922 r. uczył religii, języka greckiego i matematyki w wyższych klasach w gimnazjum państwowym oraz geografii w liceum żeńskim w Kościanie Wielkopolskim. Następnie przebywał w Łodzi, gdzie pełnił obowiązki prefekta

gimnazjalnego, profesora w seminarium duchownym i duszpasterza dla katolików niemieckich. We wrześniu 1923 r. mianowany prefektem w gimnazjum im. R. Traugutta w Częstochowie, 15.02.1924 r. zaangażowany jako nauczyciel we Włocławku i profesor historii filozofii w tutejszym seminarium duchownym. 02.07.1926 r. mianowany proboszczem w Połajewie. Wróciwszy do Włocławka, 01.09.1932 r. został mianowany nauczycielem języka niemieckiego i greckiego. W 1935 r. odszedł definitywnie z Włocławka, mianowany 01.07.1935 r. proboszczem w Grabienicach. Aresztowany przez gestapo 26.08.1940 r. razem z duchowieństwem dekanatu konińskiego i przewieziony do Szczeglina. 29.09.1940 r. przetransportowany do KL Sachsenhausen, 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22323. Zmarł w szpitalu obozowym 22.06.1942 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Zdzisław Pawlak, *Ks. Wiktor Filip Potempa – filozof i propagator psychologii w duszpasterstwie*, Studia Włocławskie, 2005.

POTYKA AUGUST – ksiądz katolicki.

Urodzony 03.02.1875 r. w Ujeździe pow. strzelecki, syn Adama i Julianny z d. Gojny. Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się w gimnazjum w Gliwicach. W latach 1896–1897 kształcił się w studium politechnicznym. Przed jego ukończeniem podjął praktykę hutniczą. W 1897 r. wstąpił do zakonu dominikanów w Holandii i przyjął zakonne imię Stanisław. Tam odbył nowicjat oraz przez trzy lata studiował filozofię. W 1902 r. rozpoczął w Duesseldorfie studia teologiczne. Święcenia kapłańskie przyjął 15.08.1905 r. w Kolonii. W latach 1906–1909 duszpasterz Polaków w Westfalii. Następnie uzupełniał braki wykształcenia w języku polskim w klasztorach galicyjskich. Od 1911 r. pracował wśród Polaków w parafii pw. św. Pawła w Berlinie-Moabicie. Tam opiekował się również towarzystwami polskimi jako „Ojciec Stanisław". Najbardziej aktywne wśród nich było Towarzystwo Polsko-Katolickie św. Kazimierza, gromadzące podczas uroczystości narodowych i religijnych tysiące polskich emigrantów. Podczas I wojny światowej proboszcz wojskowy w armii niemieckiej. Po jej zakończeniu zaangażował się w sprawę plebiscytu na Górnym Śląsku. Nie tylko zachęcał innych do przyjazdu na Śląsk i oddania głosu na Polskę, ale uczynił to także osobiście. Po podziale Górnego Śląska nadal pozostał na placówce w Niemczech

i kontynuował pracę duszpasterską i narodową wśród Polaków berlińskich. W 1928 r. przybył na Górny Śląsk do Katowic. W październiku 1928 r. uzyskał, na podstawie indultu papieskiego, zgodę na opuszczenie Zakonu Dominikanów i inkardynację do diecezji katowickiej. W sierpniu 1928 r. objął duszpasterstwo tzw. Księżówki w Kokoszycach. W 1929 r. mianowany administratorem, 01.08.1929 r. proboszczem w parafii pw. NSPJ w Bykowinie. W dekanacie królewsko-huckim, następnie kochłowickim, pełnił funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Nowej Wsi. Zmarł 22.01.1938 r. w Bykowinie, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

PRZYBYŁA FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.09.1905 r. w Pawłowie pow. starachowicki, syn Wojciecha i Franciszki z d. Przybyła. Po przeprowadzce rodziców na Śląsk ukończył szkołę powszechna, a potem rozpoczął naukę w gimnazjum w Raciborzu, od kwietnia 1923 r. kontynuował edukację w gimnazjum rybnickim (matura 09.06.1925 r.). Podjął studia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym – na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1930 r. Pierwszą placówką wikariuszowską była od 12.07.1930 r. parafia pw. św. Wojciecha w Radzionkowie. Od 05.09.1932 r. wikary przy kościele pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie. Pełnił także obowiązki katechety przy Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Pszczynie. Patronował Związkowi Młodzieży Polskiej Męskiej na okręg pszczyński, był kapelanem hufca harcerskiego. Od 20.10.1934 r. przebywał na studiach w Katolickiej Szkole Społecznej w Poznaniu, gdzie pogłębiał wiedzę z zakresu katolickiej nauki społecznej – kurs zakończył się w czerwcu 1935 r. Po powrocie pełnił zastępstwo w parafii pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie, następnie w latach 1935–1937 wikary w parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. Od początku 1937 r. pracował kolejno w parafii pw. św. Józefa w Krasowach, w Mysłowicach i Piotrowicach. W styczniu 1939 r. udał się na leczenie do szpitala bonifratrów w Marysinie k. Gostynia. Aresztowany przez gestapo 06.09.1939 r. w Kramsku, więziony kolejno w Koninie, Wrześni i Toruniu. 28.07.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Sachsenhausen, 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej

ewidencji jako więzień nr 22513. Wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po zakończeniu wojny przebywał cały czas poza diecezją w szpitalu w Branicach, dokąd został skierowany przez Komisję Repatriacyjną w 1946 r. Zmarł 31.08.1955 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 201; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 198.

PRZYSTAŚ ROMAN SI – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.12.1908 r. we Frysztaku pow. strzyżowski, syn Jana i Barbary z d. Dziok. Po ukończeniu szkoły powszechnej, kontynuował naukę w gimnazjum w Strzyżowie, po czwartej klasie gimnazjalnej, 28.07.1925 r. wstąpił do zakonu jezuitów w Starej Wsi, gdzie kontynuował naukę w gimnazjum (w latach 1927–1928 – klasa piąta), potem uczył się w Pińsku w latach 1928–1931 (matura w 1931 r.). W latach 1931–1934 studiował na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Praktykę pedagogiczną odbył jako wychowawca i nauczyciel matematyki i geografi i w Zakładzie Naukowo-Wychowawczym w Chyrowie (1934–1935). Teologię studiował na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Lublinie (1935–1939), gdzie kierował Krucjatą Eucharystyczną. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1938 r. w Lublinie. Wojna zastała go na stanowisku operariusza w Rudzie Śląskiej, skąd złożył podanie o wyjazd do Niemiec, by odbyć studia z duchowości i prawa zakonnego (tzw. trzecia probacja) i poznać język niemiecki. Po otrzymaniu pozwolenia wyjechał do Saksonii. Aresztowany 09.07.1940 r. pod zarzutem pracy duszpasterskiej wśród Polaków. Przewieziony i osadzony w więzieniu w Rudzie Śląskiej, 01.11.1940 r. w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau. 13.12.1940 r. przeniesiony do KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6993. 04.05.1941 r. ponownie przetransportowany do KL Dachau, tam zarejestrowany jako więzień nr 25272. Zmarł w tym obozie 29.09.1942 r. z powodu wycieńczenia i licznych szykan wartowników SS.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 238; Ludwik Grzebień SJ – Kraków, *Wybitni jezuici z powiatu strzyżowskiego w XIX i XX wieku*; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 199.

PUCHER PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.05.1883 r. w Łaziskach Górnych, syn Michała i Marii z d. Góralczyk. Jego starszy brat Wawrzyniec także obrał drogę kapłaństwa. Po ukończeniu szkoły elementarnej wykształcenie średnie otrzymał w gimnazjum bytomskim (matura w 1902 r.). Wstąpił na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1906 r. Pierwszymi placówkami duszpasterskimi były kolejno: Jastrzębie Górne, Łany i Szopienice. W czasie I wojny światowej od 1915 r. pełnił funkcję kapelana szpitala wojskowego w Sławięcicach.

Po zakończeniu wojny krótko pracował w charakterze wikariusza w Kochłowicach, by 21.06.1918 r. objąć kurację w Pawłowie. 08.02.1923 r. został proboszczem w parafii pw. św. Jana Nepomucena w Łagiewnikach, gdzie pracował do śmierci. Będąc proboszczem pełnił liczne funkcje diecezjalne. Od 1931 r. zajmował stanowisko diecezjalnego dyrektora Arcybractwa Straży Honorowej NSPJ. W 1933 r. wybrany na dziekana dekanatu rudzkiego, w 1934 r. otrzymał nominację na sędziego prosynodalnego. Aresztowany 03.05.1940 r. w czasie masowych aresztowań inteligencji i duchowieństwa śląskiego wraz ze swoim wikarym ks. Feliksem Zielińskim. Uwięziony w Sosnowcu – byłej fabryce Schöena, skąd w transporcie zbiorowym 05.05.1940 r. przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 14492. 26.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, tam więziony do 15.08.1940 r. Ponownie przesłany do KL Dachau, 20.09.1940 r. zwolniony z obozu. Otrzymał zakaz powrotu do Łagiewnik, z polecenia kurii zamieszkał w Piekarach. Po zakończeniu wojny powrócił do Łagiewnik. Zmarł 09.10.1946 r. w Łagiewnikach, tam pochowany.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 337; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t XII do XVII, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 201; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 199.

PUCHER WAWRZYNIEC – ksiądz katolicki.

Urodzony 02.07.1875 r. w Łaziskach Górnych, syn Michała i Marii z d. Góralczyk. Jego młodszy brat Paweł także obrał drogę kapłaństwa. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Bytomiu (matura 20.03.1887 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego.

Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1901 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 02.10.1901 r. jako wikariusz w parafii pw. św. Szczepana Bogucicach. Dał się poznać jako duszpasterz młodzieży i znakomity organizator. 01.04.1911 r. przeniesiony do parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Dąbrówce Małej, gdzie 12.12.1912 r. otrzymał nominację na stanowisko proboszcza. Po zakończeniu I wojny światowej, ze względu na propolskie przekonania, był prześladowany przez Grenzschutz. Dostał również kilka anonimowych listów z pogróżkami. Od 17.06.1924 r. mianowany proboszczem w parafii pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich. Przyczynił się do rozszerzenia kultu maryjnego w diecezji. Aresztowany przez gestapo 12.04.1940 r., wieziony w Bytomiu, Tarnowskich Górach. Zwolniony 04.05.1940 r. Zmarł 19.10.1941 r. w Bytomiu, pochowany w Piekarach.

Postscriptum: W aktach personalnych ks. W. Puchera znajduje się doniesienie do kurii wrocławskiej, wniesione przez dowództwo Grenzschutzu i Landrata, zarzucające mu propagandę propolską w kazaniach i rozmowach prowadzonych z wiernymi. Na plebanii w Dąbrówce Małej, u ks. Puchera, odbywały się konferencje Wojciecha Korfantego i naczelnego dowódcy wojsk powstańczych Macieja Miełżyńskiego, z przedstawicielami Komisji Międzysojuszniczej w sprawie uregulowania różnych spraw, łączących się z wybuchem i likwidacją powstania. Pierwsza taka konferencja odbyła się 06.05.1921 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 202; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 114.

PUCZKA WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.03.1904 r. w Bestwinie – Podlesie pow. bielski, syn Jana i Marii z d. Łubos. W miejscowości urodzenia ukończył szkołę powszechną, gimnazjum w Bielsku. Po studiach teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 26.03.1932 r. Posługę duszpasterską rozpoczął

jako wikariusz w Szflarach k. Zakopanego. Po nominacji administrator parafii w Białym Dunajcu. Aresztowany 22.04.1941 r., więziony w Zakopanem, stamtąd przesłany 29.05.1941 r. do Tarnowa, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Auschwitz, 03.06.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 17041. 05.06.1942 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 30270. Mimo ciężkich warunków panujących w obozach w których przebywał, przeżył i odzyskał wolność 29.04.1945 r. Zmarł w 1984 r.

Postscriptum. Ks. Puczka był między innymi świadkiem śmierci bliskiego znajomego – ks. Piotra Dańkowskiego. Ks. Piotr jako chory przeniesiony został z obozu macierzystego do Birkenau. Kapo przyprowadził go po apelu do Arbeitsdiensführera z oskarżeniem: *„Ten klecha nie chce pracować"*. Rozpoczęło się bicie księdza po głowie, twarzy, kopniakach w żołądek. Ks. Piotr wijąc się z bólu upadł w błoto, i wówczas powiedział ks. Władysławowi Puczce: *„Kapo bije mnie bez ustanku, zapowiadając moją śmierć w Wielkim Tygodniu"*. Rzeczywiście, maltretowany od Niedzieli Palmowej ks. Piotr zmarł w Wielki Piątek. Zdołał jednak w ostatnich sekundach życia wypowiedzieć do ks. Władysława Puczki: *„Władziu, do widzenia w niebie!"*.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 104; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, t. III, s. 108; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 199; T. Lewczak, *Wykaz ofiar mieszkańców Gminy Bestwina*.

PUSTELNIK JULIUSZ – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.03.1911 r. w Wiśle Małej k. Pszczyny, syn Józefa i Marii z d. Maśka. Po latach nauki w miejscowej szkole powszechnej w 1924 r. podjął naukę w Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Pszczynie (matura w 1931 r.). Wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 28.06.1936 r.

Po wakacyjnym zastępstwie w rodzinnej parafii pw. św. Jakuba Starszego Ap. w Wiśle Małej był kolejno wikariuszem w parafii pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej (1936–1939), od 06.09.1939 r. substytutem w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. Od 15.11.1939 r. wikariusz w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie, wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Chorzowie

(1941–1942). Aresztowany przez gestapo 13.04.1940 r. wraz z ks. K. Kosyrczykiem, 14.04.1940 r. przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3621. 26.05.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, stamtąd po dwóch tygodniach przetransportowany do KL Mauthausen. 18.11.1940 r. zwolniony z obozu, gestapo wydało mu zakaz podejmowania wszelkich czynności duszpasterskich. By uniknąć usunięcia ks. J. Pustelnika z terenu diecezji, zatrudniony w drukarni katolickiej w charakterze korektora. Dzięki staraniom wikariusza generalnego zezwolono, by był wikarym, ale w parafii gdzie proboszczem będzie Niemiec, więc został skierowany 01.04.1941 r. do parafii pw. św. Józefa w Chorzowie. 08.04.1942 r. powołany do wojska niemieckiego jako sanitariusz w skonfiskowanych budynkach werbistów w Steil w Holandii. W listopadzie 1942 r. przeniesiony na oddział chirurgiczny szpitala wojskowego w Berlinie. Od 01.09.1944 do 08.05.1945 r. pełnił służbę w szpitalu w Stawanger w Norwegii. Po wyzoleniu i przyjeździe polskich oficerów łącznikowych mianowany kapelanem Polaków w Norwegii. 25.04.1946 r. wrócił do Polski. Przez dwa miesiące pełnił zastępstwo wakacyjne w parafii pw. św. Józefa w Chorzowie. Od 05.09.1946 r. wikary substytut w parafii pw. NSPJ w Murckach. W 1947 r. przez dwa miesiące substytut w parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Wełnowcu. 25.08.1947 r. otrzymał nominację na administratora w parafii pw. św. Katarzyny w Czechowicach. W czasie pracy duszpasterskiej w Czechowicach aresztowany 25.01.1949 r. przez UB (oskarżony m.in. o namawianie żołnierzy polskich w Norwegii, by nie wracali do Polski). Z wyrokiem kary 16 miesięcy więziony w Katowicach do 30.05.1950 r. Powrócił do swojej parafii. W 1976 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 01.05.1995 r. w Czechowicach-Dziedzicach.

Postscriptum: Prócz niego studia teologiczne odbywał także jego brat Herman w Seminarium Księży Zmartwychwstańców.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014; zeznanie Stefana Cebulskiego; ks. J. Woś; ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 202; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 200.

PYRCZAK BERNADETA SSND – siostra zakonna.

Urodzona w 1903 r. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpiła do Zgromadzenia Ubogich Sióstr Szkolnych De Notre Dame (siostry szkolne de Notre Dame).

Śluby zakonne złożyła w 1933 r. Posługiwała w domu zakonnym w Strumieniu. Zmarła jako ofiara wojny 07.03.1945 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 295.

RACZEK PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 17.05.1890 r. w Gliwicach, syn Teodora i Józefy z d. Zowada. Szkołę elementarną i gimnazjum ukończył w Gliwicach (matura w 1910 r.). Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 18.06.1914 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach. Następnie wikary w parafiach: pw. św. Andrzeja w Ujeździe, pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Namysłowie, pw. Trójcy Przenajświętszej w Brandenburgu (18.08.1916 r.) i pw. św. Jana Chrzciciela w Biskupicach (27.02.1918 r.). W czasie III powstania śląskiego kapelan na froncie powstańczym z ramienia Wydziału Duszpasterskiego Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych – aktywny współpracownik Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w Bytomiu. Po podziale Górnego Śląska między Polskę i Niemcy zmuszony do opuszczenia Biskupic, przeniósł się do Królewskiej Huty, gdzie od 1922 r. pełnił funkcję katechety w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym. Zmarł nagle 22.03.1923 r., pochowany na cmentarzu przy kościele pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

RAK TEODOR dr – ksiądz katolicki.

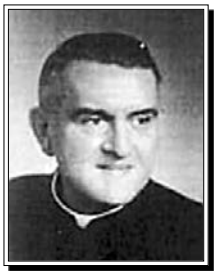

Urodzony 10.11.1904 r. w Brzezinach Śląskich, syn Jana i Agnieszki z d. Marek. Do szkoły powszechnej uczęszczał w miejscu urodzenia, do gimnazjum w Zaborzu i od 1922 r. w Katowicach, później w Królewskiej Hucie (matura w 1925). Podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 30.06.1930 r. W czasie wakacji od 05.07.1930 r. pomagał w pracy duszpasterskiej w parafii

pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich. Jako wikariusz duszpasterzował w parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli (01.09.1930 – 1933) oraz w parafiach: pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach (1933–1935), w parafii pw. MB Bolesnej w Rybniku (01.09.1935 – 31.08.1936), w parafii pw. MB Królowej Różańca Św. w Łaziskach Górnych (01.09.1936 – 1939 r.). 23.11.1939 r. otrzymał nominację na substytuta. Aresztowany przez gestapo 01.09.1939 r., wywieziony do Norymbergi, zwolniony 18.10.1939 r. Od 23.01.1942 r. administrator parafii pw. MB Szkaplerznej w Gierałtowicach. 26.01.1942 r. wybrany dziekanem dekanatu dębieńskiego. Jako proboszcz w Gierałtowicach od 1946 r. był kapelanem hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Knurowie. Od 14.06.1947 r. administrator, od 26.06.1948 r. proboszcz parafii pw. MB Różańcowej w Chropaczowie. W 1955 r. uzyskał stopień doktora teologii ATK w Warszawie. W 1968 r. przeszedł na emeryturę, jako rezydent zamieszkał w parafii pw. św. Michała Archanioła w Skrzyszowie, gdzie pomagał w duszpasterstwie. Zmarł 17.09.1976 r. w Skrzyszowie, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 202; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

RASEK AUGUSTYN – ksiadz katolicki.

Urodzony 28.08.1887 r. w Tworogu Małym k. Gliwic, syn Alberta i Marty z d. Warwarzek. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Królewskim Gimnazjum Katolickim w Gliwicach, w 1908 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. W okresie wakacyjnym pomagał jako duszpasterz w Sierotach k. Toszka, następnie w parafii pw. św. Szczepana w Katowicach Bogucicach i w parafii pw. św. Anny w Zabrzu. Pełnił posługę w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Jemielnicy (1913–1915), w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym (1915–1923). W 1923 r. zdał egzamin proboszczowski. Do 1927 r. był wikarym w parafii pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie. Od 15.07.1927 r. proboszcz w parafii pw. św. Mikołaja w Pstrążnej. Pełnił także funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Pogrzebieniu w dekanacie pszowskim. 30.03.1945 r. wraz z mieszkańcami opuścił parafię i skierował się w stronę pobliskich miejscowości. Na skraju wsi odłączył się od grupy, aby odpocząć.

W niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego (01.04.1945 r.) parafianie rozpoczęli poszukiwania zaginionego proboszcza. Niedaleko miejsca, w którym widziano go po raz ostatni, odkryto świeżo zasypany okop żołnierski. Płytko pod ziemią znaleziono wciśnięte w wykop ciało księdza bez wierzchniego ubrania. W niewyjaśnionych bliżej okolicznościach ks. Rasek został pozbawiony życia przez żołnierzy sowieckich. Pogrzeb zamordowanego odbył się 05.04.1945 r., ciało złożono w mogile na cmentarzu w Pstrążnej.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 202; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe.

RDUCH EDWARD – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.03.1885 r. w Jastrzębiu Zdroju, syn Ludwika i Ludwiny z d. Posłuszny. Po ukończeniu szkoły elementarnej kontynuował naukę w gimnazjum w Krakowie, następnie uczęszczał do polskiego gimnazjum w Cieszynie (matura 20.07.1905 r.). Podjął studia w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 21.07.1909 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafii pw. św. Małgorzaty w Błędowicach (1909–1911). Po złożeniu egzaminu z metodyki nauki religii zatrudniony jako katecheta szkoły powszechnej i wydziałowej w Skoczowie. W czasie I wojny światowej kapelan wojskowym. Po wojnie wrócił na stanowisko kapelana do Skoczowa. W połowie grudnia 1929 r. został katechetą w żeńskim seminarium nauczycielskim w Nowej Wsi k. Katowic. W sierpniu 1930 r. powrócił z powrotem do Skoczowa. Aresztowany 24.04.1940 r., więziony w Cieszynie, Sosnowcu, stamtąd w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6556. Przeniesiony do KL Gusen, tam zarejestrowany jako więzień nr 4449. Zmarł w tym obozie 29.05.1941 r. W 2008 r. rozpoczęto proces informacyjny na etapie diecezjalnym, mający doprowadzić do wyniesienia ks. Edwarda Rducha na ołtarze.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku – wydanie internetowe; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Klistała, *Martyrologium Mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej – Słownik biograficzny*, 2011; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 202; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 202; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza; J. Kurek, *Zginęli za polskość Ziemi Skoczowskiej 1939–1945 r.* Skoczów 1985 (z archiwum S. Brody), s. 38; Zbiory J. Delowicza (kserokopia z relacją siostrzenicy Agnieszki Wala z Jastrzębia), skor. 5.

ROBOTA ANTONI – ksiądz katolicki.
Urodzony 02.01.1864 r. w Gostomii pow. prudnicki, syn Hieronima i Agnety z d. Thomallana. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Prudniku (matura w 1884 r.). Po maturze rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1888 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafiach: pw. św. Mikołaja w Starej Wsi k. Raciborza i pw. św. Bartłomieja w Głogówku pow. prudnicki. W 1890 r. mianowany kuratusem lokalii pw. NMP w Rudzie, rok później proboszcz w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Gorzowie Śląskim. Żarliwość duszpasterską łączył ks. Robota z szerokim zaangażowaniem w sprawy polskie na Górnym Śląsku, co było powodem szykanowania go przez pruskie władze administracyjne. W celu krzewienia polskości założył w Rudzie Towarzystwo św. Alojzego, w Gorzowie Śląskim Stowarzyszenie Młodzieńców. Organizował polskie przedstawienia amatorskie, w nabożeństwach kościelnych przywracał język polski. Od 08.03.1903 r. przez trzynaście lat administrował parafią pw. św. Mikołaja w Reptach. 09.11.1916 r. mianowany proboszczem w parafii pw. Wniebowzięcia NMP i św. Mikołaja we Włochach pow. namysłowski. Rozwinął tam na szeroką skalę agitację polską, mającą na celu budzenie i umacnianie poczucia narodowego miejscowych Polaków. W tym celu wygłaszał wiele kazań w duchu polskim, przemawiał na zwoływanych przez siebie wiecach w okolicznych wsiach. Polska działalność ks. Roboty spotkała się z gwałtownymi protestami ludności niemieckiej, on sam został aresztowany i skazany na trzy miesiące więzienia „za podburzanie". Nie odsiedział kary, ale musiał uchodzić z Włochów, co nadszarpnęło jego zdrowie (w więzieniu był brutalnie traktowany). Niezbędne okazało się leczenie w Jastrzębiu Zdroju, gdzie odzyskał siły do dalszej pracy. Ostatecznie w 1921 r. osiadł w Jedłowniku, gdzie 04.08.1921 r. został proboszczem miejscowej parafii pw. św. Barbary. W 1926 r. w uznaniu zasług otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Polonia Restituta. Zmarł 22.12.1928 r. w Jedłowniku, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

ROBOTA WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 27.06.1872 r. w Gostomi pow. prudnicki. Po ukończeniu szkoły elementarnej kontynuował naukę w gimnazjum w Prudniku. Podjął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Święcenia kapłańskie przyjął 11.06.1898 r.

Posługę duszpasterską rozpoczął w latach 1898–1902 jako wikary w Łabędach, od 1902 r. proboszcz parafii w pw. MB Szkaplerznej w Gierałtowicach pow. rybnicki. Był duszpasterzem o przekonaniach narodowych: urzędową korespondencję z sąsiednimi parafiami prowadził po polsku, wybudował pierwszy na Górnym Śląsku dom związkowy dla polskich stowarzyszeń, krzewił polskie czytelnictwo. W czasach zaboru pruskiego prześladowany przez władze niemieckie za działalność propolską. W styczniu 1919 r. na krótko aresztowany przez Niemców. Zwolniony ukrywał się w klasztorze we Wrocławiu. W czasie powstań śląskich i plebiscytu naraził się bojówkom niemieckim. W 1920 r. przeżył próbę zamachu na życie. Po utworzeniu w 1922 r. Administracji Apostolskiej dla Śląska Polskiego został mianowany konsultorem, następnie radcą duchownym, wicedziekanem dekanatu dębieńskiego i sędzią prosynodalnym. W latach 1923–1924 r. administrator parafii Knurów. W latach 1934–1939 wicedziekan dekanatu dębieńskiego. Był budowniczym kościoła parafialnego w Gierałtowicach. 08.09.1939 r. wywieziony wraz z czternastoma Polakami do lasu k. Pilchowic – Nieborowic, tam zamordowany podczas tzw. krwawej nocy. W czerwcu 1945 r. zidentyfikowano jego zwłoki i 29.09.1946 r. złożono je na cmentarzu parafialnym w Gierałtowicach. Za zasługi dla Polski jako działacz narodowy i społeczny za zaangażowanie w powstaniach śląskich odznaczony: Krzyżem Polonia Restitua, Krzyżem Virtuti Militari, Gwiazdą Śląską i Krzyżem Walecznych.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 203; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 119.

ROGOWSKI PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.01.1871 r. w Dębskiej Kuźni pow. opolski, syn Jana i Magdaleny z d. Bias. Z powodu trudnej sytuacji materialnej rodziny od 10 roku życia przebywał na służbie u zamożniejszych gospodarzy. Zaopiekował się nim proboszcz w Dębiu, za którego wstawiennictwem Paweł po ukończeniu szkoły ludowej przyjęty został do chłopięcego konwiktu biskupiego we Wrocławiu, rozpoczął naukę w gimnazjum św. Macieja (matura 27.02.1894 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Brał udział w życiu Kółka Polskiego,

był też członkiem rzeczywistym Towarzystwa Akademików Górnoślązaków. Święcenia kapłańskie przyjął 11.06.1898 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w sierpniu 1898 r. jako wikary w kościele pw. NMP w Bytomiu. Dał się poznać jako gorliwy kapłan, troszczący się o najuboższych parafian, wygłaszający kazania w ojczystym języku. 13.11.1902 r. objął probostwo w Jędrysku pow. tarnogórski, gdzie wykazał się wspaniałą działalnością duszpasterską i oświatową. W okresie politycznego przełomu na Górnym Śląsku w 1903 r. należał do 13. sygnatariuszy słynnej „Odezwy księży" z 30.12.1906 r., popierającej politykę Koła Polskiego. W Jędrysku udało mu się stworzyć ośrodek spotkań religijnych i narodowych, odwiedzany także przez ludność z sąsiednich powiatów. W ocenie władz niemieckich było to miejsce „narodowych zbiórek". Policja pruska zaliczała Rogowskiego do niebezpiecznych agitatorów polskich. Z tego powodu podlegał on stałej inwigilacji. Sześciokrotnie stawał Rogowski przed sądem ławniczym w Tarnowskich Górach i izbą karną w Bytomiu z powodu nagminnego naruszania ustawy o związkach i stowarzyszeniach, nadużywania ambony do celów politycznych i umieszczania w prasie własnych artykułów, w których dopatrzono się obrazy władzy. W czterech przypadkach skazano go na grzywny z możliwością zamiany na kilkadziesiąt dni aresztu. Był najbardziej represjonowanym duchownym polskim na Górnym Śląsku od czasów kulturkampfu. W maju 1918 r. włączył się do agitacji na rzecz W. Korfantego podczas wyborów uzupełniających do parlamentu w okręgu gliwicko-lublinieckim. W czasie I powstania śląskiego osadzony w więzieniu w Opolu pod fałszywym zarzutem strzelania do żołnierza Grenzschutzu. Oczyszczony z podejrzeń zrzekł się probostwa w Jędrysku i osiadł prywatnie w Lublińcu. Dwukrotnie dotkliwie pobity przez bojówki niemieckie, wyjechał w 1920 r. Uczestniczył w plebiscycie. Zmarł 25.01.1922 r. w Wągrowcu, tam pochowany.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; strona internetowa Publicznego Gimnazjum im. Ks. Pawła Rogowskiego w Kaletach; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 120.

ROMAS FELIKS – ksiądz katolicki.

Urodzony 27.09.1906 r. w Sosnowcu. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie otrzymał 29.06.1930 r. we Włocławku. Posługę duszpasterska wykonywał jako wikary parafiach: pw. MB Królowej Polski w Radogoszczu, wikariusz parafii pw. św. Anny w Błaszkach w 1931 r., wikariusz–administrator parafii pw. św. Mateusza w Bądkowie (1931–1933), wikariusz i prefekt parafii

pw. Wniebowzięcia NMP w Izbicy Kujawskiej (1933–1935), wikariusz parafii pw. św. Floriana w Uniejowie (1935–1937), prefekt i kapelan przytułku pw. św. Ducha w Kaliszu (1937–1938), prokurator (ekonom) i administrator majątku Radonie–Jasieńczyk należącego do Seminarium Duchownego we Włocławku (1938–1940). Aresztowany 26.08.1940 r., uwięziony w obozie przejściowym w Strzeglinie, 29.08.1940 przetransportowany do obozu koncentracyjnego KL Sachsenhausen, 14.12.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr. 28119. Całkowicie wycieńczony zginął 12.08.1942 r. w tzw. transporcie inwalidów do zamku Hartheim – zamordowany w komorze gazowej.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 254; *Martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. (lata 1914 – 1989)*; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 203.

ROSNER RUDOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 19.04.1902 r. w Bielsku, syn Franciszka i Marii z d. Hoffman. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1927 r. Posługę duszpasterską wykonywał jako wikary w parafii pw. św. Anny w Krakowie. Aresztowany 27.06.1941 r. w związku ze sprawą ks. Czesława Skarbka – wikariusza kościoła pw. św. Szczepana – który wydawał czasopismo „Polska" oraz prowadził punkt rozdzielczy wydawnictw konspiracyjnych. Uwięziony w więzieniu Montelupich w Krakowie, skąd w transporcie zbiorowym przwieziony do KL Auschwitz, 08.01.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 25319. Zginął 15.03.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 2469/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 17:25, określenie przyczyny zgonu to: „Fleckfieber" (tyfus plamisty).

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 146; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, t. II, s. 256, t. III, s. 108; PMA-B, *Księga zgonów,* t. 2, s. 967.

ROZMUS WINCENTY – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.01.1889 r. w Podlesiu. Po ukończeniu szkoły elementarnej, kontynuował naukę w gimnazjum w Tarnowie przerwaną powołaniem do wojska. Zdezerterował i wyemigrował do USA. Tam odbył studia teologiczne i przyjął święcenia kapłańskie w 1916 r. w Marguette (stan Michigan). Pracę duszpasterską rozpoczął wśród Polonii, ale na wieść o formowaniu polskich oddziałów wojskowych przez gen. Hallera wstąpił w szeregi tej armii. Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, zdemobilizowany w stopniu majora. Znalazł się na Górnym Śląsku, gdzie w styczniu 1920 r. zaangażował się w inicjatywy dotyczące szkół polskich w powiecie opolskim, akcję protestacyjną przeciwko rozpowszechnianiu broszur antypolskich itp. Włączył się czynnie do działalności propagandowej w okolicy Mikołowa. Jako współpracownik Polskiego Komisariatu Plebiscytowego udał się w 1920 r. do USA, gdzie współdziałał z Wydziałem Narodowym Polskim Centralnego Komitetu Ratunkowego w Chicago. Na gruncie amerykańskim kolportował m.in. odezwę mobilizującą parafie polonijne do działania na rzecz Górnego Śląska. W sierpniu 1920 r. był sygnatariuszem rezolucji podpisanej przez 42 księży z Górnego Śląska pracujących w USA. Po powrocie na Górny Śląsk czynny w akcji polskiej na różnych płaszczyznach: uzyskiwał ze źródeł polonijnych dalsze środki finansowe, współpracował z prasą polską, działał w polskich organizacjach gospodarczych. Przebywał w parafii pw. NSPJ w Bieruniu Nowym (1923–1924), w Mikołowie (1924–1928). Ok. 1929 r. osiadł w Zakopanem. Aresztowany we wrześniu 1942 r., więziony początkowo w Tarnowie, 16.01.1943 r. osadzony w KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 88558. Zginął w podobozie Rajsko 25.02.1943 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 10961/1943 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 21:15, określenie przyczyny zgonu to: „Herzschlag" (zawał serca).

Bibliografia: I. Pająk *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 254; APMA-B, *Księga zgonów,* t. 8, s. 459; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

RUDA WINCENTY – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.07.1882 r. w Wójtowej Wsi k. Gliwic. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim.

Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1907 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary 31.07.1907 r. w parafii pw. św. Wawrzyńca w Mikulczycach. Przeniesiony do parafii pw. św. Jakuba Ap. w Mechnicy k. Kędzierzyna (1908 r.). 18.11.1910 r. ustanowiony wikarym w parafii pw. św. Szymona i Judy Tadeusza w Gierałtowicach k. Kędzierzyna, od 13.11.1911 r. w Jemielnicy. Kolejną placówką wikariuszowską była Twardawa, do której należał m.in. kościół pw. św. Sebastiana w Pokrzywnicy. Ostatnią placówką duszpasterską był kościół pw. Świętej Trójcy w Marcinkach, który objął 20.05.1915 r. jako kuratus. Miał opinię gorliwego i sprawiedliwego duszpasterza. Nie zapierał się pochodzenia polskiego. Jego zaangażowanie polityczne lub też brak jest sprawą dyskusyjną. W nocy 15.01.1919 r. do Marcinek przybył oddział Grenzschutzu (sześć osób), aby doprowadzić ks. Rude do głównej kwatery jako aresztanta za rzekome szpiegostwo. Z niewiadomych powodów ks. Ruda został doprowadzony do pobliskiego lasu, gdzie w brutalny sposób został rozstrzelany. Jego ciało znaleziono następnego dnia przez mieszkańców – pochowany na cmentarzu komunalnym w Sycowie. Napis na tablicy grobu brzmi: „Ksiądz Wincenty Ruda proboszcz parafii Marcinki – Mąkoszyce. Patriota i działacz polski aresztowany i zabity przez niemiecką straż graniczną 15.01.1919".

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – m wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

RYGIELSKI STANISŁAW OSB dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.12.1886 r. w Kornatowie pow. chełmiński. Do szkoły elementarnej uczeszczał w miejscowości urodzenia, dalszą naukę kontynuował w gimnazjum w Chełmnie. W gimnazjum jego bratu, kuzynom oraz kolegom wytoczono proces za uczestnictwo w tajnych kursach historii i literatury polskiej. W tej sytuacji poradzono mu, aby poszukał innej szkoły dla dalszej nauki. W tej sytuacji zdał maturę 28.07.1906 r. w gimnazjum humanistycznym ojców benedyktynów – oliwetanów w Tanzenbergu w Karyntii. Wstąpił do zakonu benedyktynów przyjmując imię zakonne Kazimierz, jednocześnie studiował teologię w Kolegium św. Benedykta oraz w Collegium Angelicum w Rzymie. Święcenia kapłańskie przyjął 03.07.1910 r. Czteroletni okres do wybuchu I wojny światowej spędził w duszpasterstwie, a po otrzymaniu obywatelstwa cesarstwa austriackiego został katechetą w Abacji. Zdążył jeszcze uzyskać tytuł doktora na Angelicum. Od wybuchu I wojny światowej na kilka lat związał się z duszpasterstwem wojskowym, do 1915 r. był kapelanem szpitalnym

w Wiedniu, by zostać w końcu proboszczem dywizji lwowskiej na froncie wschodnim. Po odrodzeniu Polski przeszedł do polskiej armii, gdzie pracował jako kapelan szpitala garnizonowego w Przemyślu, następnie w Poznaniu. W grudniu 1920 r. oddelegowany na Górny Śląsk, gdzie wziął udział w przygotowaniach do plebiscytu. Był kierownikiem propagandy plebiscytowej w powiecie gliwickim. W czasie III powstania śląskiego kapelan wojsk powstańczych Grupy „Południe" obejmującej swym zasięgiem powiaty: pszczyński, rybnicki i raciborski. Po przyłączeniu części Górnego Śląska do Polski i utworzenia Administratury Apostolskiej w Katowicach powrócił, by już na stałe związać się ze szkolnictwem. W latach 1922–1924 pracował w mikołowskim miejskim progimnazjum, gdzie uczył początkowo przedmiotów świeckich, a od 06.11.1923 r. religii. Kolejnym etapem była praca w Państwowym Gimnazjum w Rybniku (1924–1925). Od 1926 r. zamieszkał w Królewskiej Hucie, w 1934 r. przebywał w parafii pw. św. Józefa, następnie w latach 1926–1937 przy parafii pw. św. Franciszka w Klimzowcu, w parafii pw. św. Barbary. W latach 1926–1935 katecheta w Państwowym Gimnazjum Męskim im. Odrowążów w Chorzowie. Nauczał religii także w chorzowskich szkołach dokształcających. Po wybuchu II wojny światowej usunięty ze szkoły. Aresztowany 30.04.1940 r. w Chorzowie, osadzony przez gestapo w sosnowieckim więzieniu – byłej fabryce Schöwna, 05.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7788. Od 26.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zginął w tym obozie 10.03.1941 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 359; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 203; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957 r. s. 206; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 121.

SATKE JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.12.1867 r. w Żywcu. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie. Po święceniach kapłańskich niósł posługę duszpasterską jako administrator parafii pw. Zesłania Ducha Świętego w Nowej Górze (15.12.1899 – 03.04.1900), w parafii pw. św. Urbana w Brzeszczach (1900–1903), administrator parafii pw. św. Marcina w Jawiszowicach (22.02.1903 – 10.04.1910).

Aresztowany 10.09.1939 r. wraz z Walentym Augustynowiczem, kupcem Zygmuntem Rotterem i wikariuszem ks. Tadeuszem Jojko. Zatrzymani przez hitlerowców jako zakładnicy, by wyeliminować bunt mieszkańców przed wprowadzaniem rygoru okupacyjnego. Brak innych informacji o tym księdzu.

Bibliografia: H. Woźniak – patrz wstęp do nin. książki; szczątkowe informacje internetowe.

SAWICKI ALFONS SVD – ksiądz katolicki.

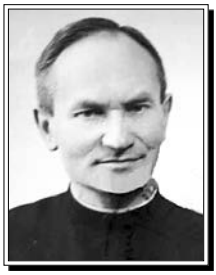

Urodzony 06.02.1913 r. w Kaszczorku pod Toruniem, syn Stanisława i Marii z d. Łętowska. W 1915 r. rodzina Sawickich przeprowadziła się do Torunia, gdzie ukończył szkołę powszechną oraz gimnazjum (matura w 1932 r.). 15.09.1932 r. wstąpił do werbistowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Domu św. Gabriela w Mödling k. Wiednia, gdzie odbył nowicjat i studia filozoficzno-teologiczne. 27.03.1938 r. złożył wieczystą profesję zakonną, 20.05.1938 r. święcenia diakonatu. Święcenia kapłanskie przyjął 24.08.1938 r. Po święceniach otrzymał skierowanie misyjne do Prowincji Polskiej jako wykładowca w niższym seminarium. W czerwcu 1939 r. przyjechał do Domu św. Józefa w Górnej Grupie. Z powodu wybuchu II wojny światowej rok szkolny się nie rozpoczął, a 29.10.1939 r. gestapo uczyniło z klasztoru obóz zbiorczy dla domowników i duchownych z okolicy. 05.02.1940 r. o. Sawicki z pozostałymi więźniami został przewieziony do niemieckiego obozu koncentracyjnego Stutthof, stamtąd do KL Sachsenhausen i dalej do KL Dachau. Po wyzwoleniu 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie zgłosił się do pielęgnowania chorych współwięźniów w szpitalu, który na miejscu urządzili Amerykanie. Po sześciu tygodniach wyjechał na rekonwalescencję do obozu dla Polaków we Freimannie k. Monachium. Stamtąd 13.07.1945 r. udał się wraz z ocalałymi polskimi werbistami do domu zakonnego w Ingolstadt. 29.10.1945 r. wyjechał wraz z polskimi klerykami do Salzburga w Austrii, gdzie klerycy studiowali, a on zajął się duszpasterstwem wśród licznych grup Polaków czekających na wyjazd do ojczyzny. 08.08.1946 r. powrócił wraz z innymi polskimi werbistami do Polski. Został wychowawcą i nauczycielem w prowadzonym przez werbistów niższym seminarium w Domu św. Krzyża w Nysie. 06.01.1947 r. mianowany przełożonym klasztoru św. Krzyża, pełniąc jednocześnie posługę duszpasterska w tamtejszym kościele parafialnym. 17.08.1948 r. wraz wychowankami przyjechał do Domu św. Wojciecha w Pieniężnie na Warmii, gdzie werbiści otworzyli wyższe seminarium

duchowne. Zaskarbił sobie miłość ludzi chorych i starych. Miłość do chorych i cierpiących ujawniła się już w obozie w Dachau, a później w Górnej Grupie, Pieniężnie i w Rybniku. Posiadał dużo wiadomości z zakresu medycyny, dlatego skutecznie pomagał ludziom i zastępował lekarzy, szczególnie w pierwszych latach powojennych. W lipcu 1963 r. przeniósł się do Domu Królowej Apostołów w Rybniku, gdzie pełnił funkcję przełożonego lokalnej wspólnoty. Jednocześnie rozpoczął pracę kapelana w miejscowym szpitalu św. Juliusza (do 1991 r.). Zmarł 03.04.1995 r., pochowany na cmentarzu w Rybniku.

Bibliografia: Archiwum J. Michnol – Polski Związek byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Więzień i Obozów Koncentracyjnych w Katowicach; *Werbistowscy świadkowie wiary*, opr. O. Janusz Brzozowski SVD; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 208.

SEBESTA KATARZYNA NMPNP – siostra zakonna.
Urodzona 20.04.1898 r. w Landzmierzu. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpiła zgodnie z powołaniem do Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Śląskich NMP Niepokalanie Poczętej, przyjęła imię zakonne Benicja. W pamięci ludzi zachowała się samarytańską postawą posługującej wśród chorych. W okresie międzywojennym rozszerzono pole działalności Zgromadzenia także na młodzież żeńską organizując w nowowybudowanym klasztorze kursy gospodarcze i kursy robót ręcznych. Klasztor służył również celom diecezjalnym jako dom rekolekcyjny dla osób świeckich. Siostry wrastały w parafię i z czasem podjęły także pracę w parafialnym kościele – stroiły ołtarze, dbały o bieliznę kościelną, prowadziły chór parafialny, a nawet okresowo zajmowały się grą na organach. W czasie wojny pomagała w zamienionym na szpital dla chorych na gruźlicę klasztorze oraz posługiwała w domach prywatnych. Zginęła 04.02.1945 r. w Rydułtowach podczas bombardowania razem z s. Henrietą Wawrzyczek oraz s. Briolaną Włodarkiewicz.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 290.

SEMKŁO STANISŁAW OFM – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.07.1911 r. w Dormowie woj. wielkopolskie, syn Stanisława i Anny z d. Engler. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1926 r. wstąpił do Kolegium Serafickiego we Wronkach. W latach 1928–1930 uczył się w gimnazjum w Rybniku mieszkając w tamtejszym klasztorze franciszkańskim. Wstąpił do nowicjatu

w klasztorze w Wieluniu. Profesję czasową złożył w 1931 r., profesję wieczystą 28.09.1934 r. – imię zakonne Tytus Maria. Po studiach filozoficzno-teologicznych w kolegium we Wronkach, święcenia kapłańskie przyjął 26.09.1937 r. Do wybuchu II wojny światowej prefekt franciszkańskiego kolegium w Rybniku. Gdy wybuchła wojna, zagrożony aresztowaniem zbiegł do Czechosłowacji, następnie trafił do Monachium. W 1941 r. wikariusz w parafii pw. Św. Ludwika w Panewnikach. Potem ukrywał się w obawie przed wcieleniem do niemieckiego wojska. Po wojnie przebywał w klasztorach w Osiecznej i we Wschowie, pracując m.in. jako proboszcz w Osowej Sieni. W latach 1948–1950 gwardian klasztoru poznańskiego. W 1950 r. wybrany prowincjałem swojej macierzystej prowincji zakonnej. Rezydował w klasztorze w Panewnikach, przebywał w klasztorach przy parafii pw. św. Józefa w Rybniku i Poznaniu. W latach 1977–1983 gwardianem, następnie wikary domu zakonnego w Panewnikach. Zmarł 17.07.1999 r., pochowany na cmentarzu panewnickim w Ligocie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SENKO STANISŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.04.1863 r. w miejscowości Brzesko Nowe. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne. Święcenia kapłańskie otrzymał 20.07.1890 r. Posługę duszpasterską pełnił m.in. jako proboszcz parafii pw. św. Jakuba w Sączowie, proboszcz parafii Zagórze pow. będziński. Był jednym z założycieli towarzystwa strażackiego w Tąpkowicach, z którego wywodzą się trzy straże pożarne w gminie Ożarowice. Zastrzelony na plebanii w Zagórzu 17.09.1939 r. w nocy przez bandytów o nie ustalonym pochodzeniu.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 114, t. II, s. 158.

SERAFIN ALEKSANDER – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.02.1881 r. w Sawie k. Krakowa. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Podgórzu. Naukę kontynuował w College

Episcopal w Saint-Frond w Belgii. W 1904 r. jako alumn Seminarium Duchownego zapisał się na Wydział Teologiczny miejscowego uniwersytetu. Święcenia kapłańskie przyjął 18.09.1908 r. w Malines. W latach 1908–1911 kontynuował studia w zakresie filozofii neoscholastycznej, nauk przyrodniczych i socjologii na uniwersytecie w Londynie. W 1911 r. przybył na Śląsk Cieszyński i przez dwa lata pełnił funkcję katechety w szkołach wydziałowych Towarzystwa Szkoły Ludowej i Macierzy Szkolnej w Zagłębiu Karwińskim. W latach 1914–1916 katecheta w Chrzanowie. Od 1916 r. przebywał w Sandomierzu, gdzie pełnił obowiązki archiwariusza oraz sekretarza i kapelana biskupiego. W grudniu 1922 r., na wezwanie Wydziału Oświecenia Publicznego w Katowicach, przybył na Górny Śląsk – podjął obowiązki nauczyciela języków francuskiego i angielskiego w katowickich gimnazjach. W sierpniu 1924 r. mianowany katechetą w Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczym w Katowicach. Przez kilka lat był katechetą w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym i Szkole Przysposobienia Kupieckiego w Katowicach oraz Komunalnym Gimnazjum Męskim i Żeńskim w Siemianowicach. W 1932 r. otrzymał nominację na katechetę w Gimnazjum Komunalnym w Lublińcu. We wrześniu 1936 r. Wydział Oświecenia Publicznego w Katowicach powierzył mu funkcję katechety w Szkole Powszechnej nr 3 w Bielsku. Aresztowany 23.07.1942 r. w Bielsku, przetrzymany w areszcie gestapo w Bielsku, stamtąd przewieziony do więzienia w Siemianowicach Śląskich. Zwolniony z więzienia 26.11.1942 r., wysiedlony do Generalnej Gubernii. Do Bielska i swoich dawnych obowiązków powrócił po zakończeniu okupacji niemieckiej. Objął wówczas funkcję katechety w Państwowej Szkole Przemysłowej. Zmarł 07.02.1954 r. w Bielsku, tam pochowany.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. I, s. 202, t. III, s. 204; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SIERADZKI MATEUSZ – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.06.1904 r. w Rybniku. Po ukończeniu szkoły powszechnej a potem gimnazjum podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1930 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w parafii pw. Wniebowzięcia MB w Łodzi (1934–1939). Aresztowany 06.10.1941 r., przetrzymywany w obozie przejściowym w Konstantynowie, 30.10.1941 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau,

zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28116. Zginął w tym obozie 21.07.1942 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 256; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 211.

SITEK WACŁAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 21.01.1913 r. w Sosnowcu. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum w miejscowości zamieszkania, podjął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi. Święcenia kapłańskie przyjął 18.09.1926 r. Posługę duszpasterską pełnił m.in. jako proboszcz w parafii pw. NMP Królowej Polski i Św. Jana Vianney w Woli Kemocka (1937–1940). Aresztowany przez gestapo 06.10.1941 r., więziony w obozie przejściowym w Konstantynowie, skąd 30.10.1941 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28264. Przeżył pobyt w obozie – wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 257; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 211.

SIWEK WIKTOR – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.11.1884 r. w Janowie – dzielnica Katowic, syn Marcina i Zofii z d. Jadwiszczok. Szkołę elementarną ukończył w Janowie, dalszą naukę kontynuował w gimnazjum katowickim i mysłowickim, następnie w Zakładzie Księży Werbistów w Nysie. Po śmierci ojca podjął pracę zarobkową, część zarobku przeznaczył na studia teologiczne rozpoczęte w Mödling pod Wiedniem. Święcenia kapłańskie przyjął 04.07.1915 r. w Pradze. Trzymiesięczny staż duszpasterski odbył w Janowie. Skierowany do Szczecina w charakterze wojskowego kapelana szpitalnego II armii pruskiej, gdzie opiekował się jeńcami – Polakami. W 1919 r. wikariusz parafii w Karlovych Varach. Po wybuchu I powstania śląskiego, 16.08.1919 r. przybył na Śląsk, do parafii w Janowie. Po upadku powstania na znak protestu przeciwko dalszej ekspansji niemieckiej

na Śląsku, razem z ks. Janem Śliwką zawiesił polską flagę na szybie wyciągowym kopali św. Wojciecha („Wieczorek"). Potem przez krótki czas wikary parafii w Mariańskich Łaźniach. Od czerwca 1920 r. bardzo aktywny w propolskiej pracy propagandowej (udzielał także pomocy materialnej powstańcom). W latach 1921–1922 uczył w szkole powszechnej w Janowie, potem przeniesiony do Chorzowa, a w 1923 r. do Wodzisławia. Od 1926 r. należał do różnych organizacji religijno-narodowych w Szopenicach i Janowie (Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy, Związek Rezerwistów, Związek Obrony Kresów Zachodnich, Związek Powstańców Śląskich i Związek Podoficerów Rezerwy). Po wybuchu II wojny światowej opuścił Janów, w Będzinie został aresztowany i poddany przesłuchaniom. Powrócił do Szopienic, gdzie zorganizował ruch oporu. 07.10.1941 r. ponownie aresztowany, przebywał w więzieniach w Katowicach i Mysłowicach. 13.12.1941 r. przetransportowany do obozu w Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 28882. Zginął w tym obozie 29.12.1941 r. Za swoją patriotyczną działalność otrzymał odznaczenia, m.in. Krzyż na Śląskiej wstędze Waleczności i Zasługi (1927 r.), Złoty Krzyż Zasługi (1928 r.), Medal X-lecia Odzyskania Niepodległości (1929 r.), Medal Niepodległości (1933 r.), Order Virtuti Militari, Dyplom Uznania Wojskowej Straży Kolejowej (1927 r.).

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 204; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 212; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 123.

SKIBA FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.01.1871 r. w Katowicach. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Katowicach. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1897 r. Po święceniach posługę duszpasterską pełnił w Berlinie, Bodzanowicach k. Olesna od 07.10.1902 r., Strzegomiu od 10.02.1903 r. i Rychtalu. Już przed plebiscytem należał do działaczy polonijnych i był szeroko znany ze swoich poglądów propolskich. W czasie plebiscytu utrzymywał stałą łączność z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu. Po rozgraniczeniu diecezji parafia Rychtał, której był proboszczem, przypadła diecezji poznańskiej. Po przejściu w 1939 r. na emeryturę

zamieszkał u siostry w Piekarach Śląskich. Zmarł 01.07.1954 r., pochowany w Piekarach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

SKOWROŃSKI ALEKSANDER – ksiądz katolicki.

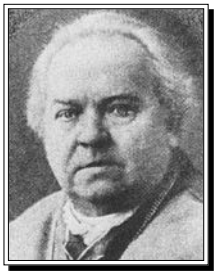

Urodzony 09.02.1863 r. w Hucie Laura (Siemianowice), syn Wojciecha i Weroniki z d. Walkiewicz. Szkołę ludową ukończył w Siemianowicach, kontynuował naukę w gimnazjum (matura 16.03.1885 r.). Podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1886–1887 odbył obowiązkową służbę wojskową w armii pruskiej, więc studia ukończył 10.08.1888 r. Święcenia kapłańskie otrzymał 27.06.1889 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął od parafii pw. św. Barbary (później św. Jadwigi) w Królewskiej Hucie. Od 1892 r. duszpasterzował w kilku parafiach w powiatach prudnickim i strzeleckim. Od 1896 r. proboszcz w parafii pw. św. Stanisława Biskupa w Ligocie Bialskiej. Rozpoczynając studia był świadom swej przynależności narodowej. W czasie pracy w Królewskiej Hucie nawiązał kontakt z wieloma polskimi działaczami narodowymi, m.in. z Wojciechem Korfantym. Po wyborczym zwycięstwie Korfantego 25.06.1903 r., podjął inicjatywę utworzenia Polskiego Towarzystwa Ludowego, którego został pierwszym prezesem. Od 1906 r. stał się nieformalnym przywódcą nielicznej grupy duchowieństwa śląskiego otwarcie deklarującego polskie przekonania. Inicjator powołania i przewodniczący utworzonego pod koniec 1915 r. na Śląsku Polskiego Komitetu Wykonawczego Niesienia Pomocy Głodującej Ludności Królestwa. Pierwszy przewodniczący powołanego 01.09.1917 r. Towarzystwa Oświaty na Śląsku im. św. Jacka. W grudniu 1918 r. sejm dzielnicowy zaboru pruskiego wybrał go do Naczelnej Rady Ludowej. 30.04.1920 r. nominowany na dziekana. 27.04.1921 r., zagrożony zamachem na swe życie, przeniósł się na polski Śląsk. Od 1922 r. do śmierci proboszcz parafii pw. św. Wojciecha w Mikołowie. Przez cały okres posługi kapłańskiej należał do tej grupy patriotycznego duchowieństwa śląskiego, która wspierała lud śląski w jego dążeniach narodowych. Cechowała go odwaga cywilna, poparta gruntownym wykształceniem i znajomością literatury. 02.05.1923 r. odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Po utworzeniu diecezji katowickiej, w styczniu 1926 r. otrzymał nominację na archidiakona Kapituły Katedralnej, a 26.01.1928 r. na komisarza biskupiego

regionu zachodniego. W 1930 r. otrzymał tytuł prałata, 29.04.1931 r. mianowany prepozytem Kapituły Katedralnej w Katowicach. Zmarł 03.10.1934 r. w Mikołowie.

Bibliografia: Wikipedia Internetowa; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; H. Wo1na, *Z dziejów duchowieństwa. – ksiądz uczestniczący aktywnie w akcji plebiscytowej po stronie polskiej*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 124.

SKRZYPCZYK JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 16.05.1891 r. w Knurowie. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się w gimnazjum w Gliwicach. Krótko przed maturą, w 1911 r. usunięty ze szkoły za czytanie polskiej książki na lekcjach historii, i że odważył się przeciwstawiać fałszerstwom niemieckich historyków w Salzwedel (Saksonia) (matura w 1912 r.). Po maturze rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim, przerwane przez I wojnę światową. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1920 r. we Wrocławiu. Przed plebiscytem, jak i w czasie samego plebiscytu, brał udział w uświadamianiu – nawoływał do głosowania za Polską, mimo ograniczonych kontaktów, jakie posiadał w chwili święceń. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Chorzowie, w Chocieborzu, w Pawłowicach i Mysłowicach (w Chocieborzu w listopadzie 1918 r. wraz z grupą Polaków witał Piłsudskiego wracającego z Magdeburga). 1923 r. został notariuszem w Administracji Apostolskiej. Jesienią 1924 r. wyjechał na studia prawnicze do Rzymu, po ich ukończeniu kanclerz kurii diecezjalnej (1926–1929). Pełnił funkcję promotora sprawiedliwości w sądzie biskupim (1927–1929). Od 1929 r. kierował pracą duszpasterską w kościele pw. św. Józefa w Rudzie Śląskiej. Także radca duchowny Kurii Biskupiej (1929–1939), sędzia prosynodalny (1934–1939), egzaminator prosynodalny (1932–1939). Dzięki szczęśliwemu zbiegowi okoliczności po wybuchu II wojny światowej uniknął aresztowania i osadzenia w obozie koncentracyjnycm – musiał się ukrywać, ale kilkakrotnie ryzykował nocne wyprawy do swojego kościoła, gdzie przy zamkniętych drzwiach odprawiał Mszę św. W tym czasie (22.08.1940 – 06.11.1944) oficjalnie w Rudzie Śląskiej zastępował go ks. Eugeniusz Kuczera. Zmarł 20.06.1948 r., pochowany w Rudzie Śląskiej.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

SKUDRZYK EMIL – ksiądz katolicki.

Urodzony 23.01.1907 r. w Haźlachu k. Cieszyna, syn Karola i Katarzyny z d. Żebrok. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscowości urodzenia gimnazjum ukończył w Cieszynie, działacz harcerski. Rozpoczął studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Krakowskiej w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w czerwcu 1931 r. w Katowicach. Po święceniach krótko pracował jako wikary i katecheta w Komunalnym Gimnazjum Żeńskim w Siemianowicach w okresie 1931–1932. W 1932 r. skierowany jako wikariusz do parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Tarnowskich Górach. Profesor gimnazjum, kapelan więzienia i kapelan harcerski w Tarnowskich Górach w okresie 1932–1939. Powszechnie znany jako gorący patriota. Z chwilą wybuchu wojny musiał uciekać przed Niemcami. Schronił się początkowo w rodzinnej miejscowości, potem osiadł w Strumieniu, gdzie udzielał pomocy ludności polskiej. Zginął razem z piętnastoma osobami 15.02.1945 r., gdy na budynek domu parafialnego spadła bomba.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 204; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SKUDRZYK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.01.1886 r. w Haźlachu k. Cieszyna, syn Pawła i Anny z d. Poloczek. Po ukończonej szkole elementarnej kontynuował naukę w gimnazjum w Cieszynie. Studia teologiczne ukończył w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 23.07.1912 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w różnych parafiach, m.in. w parafii pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Rudzicy. Od 01.09.1929 r. katecheta – profesor Gimnazjum im. Józefa Piłsudskiego w Bielsku, uczył także w innych szkołach. Ponadto pełnił obowiązki prefekta bursy szkolnej. Odznaczał się dużym talentem pedagogicznym. 01.01.1940 r. objął administrację parafii pw. św. Katarzyny w Czechowicach-Dziedzicach. W tym czasie udzielał pomocy Polakom prześladowanym przez Niemców. Aresztowany 03.09.1941 r., za tę działalność (udzielanie pomocy) więziony w Bielsku. 13.09.1941 r. zwolniony z więzienia. 01.03.1946 r. zwolniony z obowiązków administratora parafii w Czechowicach-Dziedzicach i ponownie objął pracę w szkolnictwie w Bielsku. Później

administrator parafii pw. Trójcy Świętej w tym mieście. Zmarł 18.05.1952 r., pochowany w Bielsku.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 205: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SKUPIN KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 11.09.1889 r. w Jejkowicach k. Rybnika, syn Konstantyna i Albertyny z d. Tausewald. Uczęszczał do szkół w Jejkowicach, Rybniku, potem do Królewskiego Gimnazjum w Gliwicach (matura w 1909 r.). W latach 1909–1912 studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Jako student był przez jakiś czas prezesem tajnej organizacji niepodległościowej „Zet" oraz prezesem Kółka Polskiego we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz w Kluczborku (1913–1916), Białej (1916–1920), w kościele pw. św. Krzyża we Wrocławiu (1919 r.), w parafii pw. NMP w Katowicach (1920–1923), substytut w Knurowie (1923–1924), kuratus, następnie proboszcz w parafii pw. Bożego Ciała w Kończycach (1924–1927). W 1931 r. odbył krótką praktykę w Rocie Rzymskiej. Od 1931 r. tajny szambelan Jego Świątobliwości i kanonik Kapituły Katedralnej (w 1959 r. archidiakon). W latach 1932–1958 egzaminator prosynodalny, od 1963 prałat domowy Jego Świątobliwości. Obok tych funkcji był administratorem lokalii Chrystusa Króla w Katowicach od 30.08.1938 r., wikariuszem substytutem parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach (1939–1945). W okresie okupacji niemieckiej aresztowany 28.02.1941 r. wraz z bp. Adamskim i innymi urzędnikami Kurii, uwolniony na interwencję wikariusza generalnego, pozostał w Katowicach, musiał jednak opuścić mieszkanie służbowe. Przydzielono mu trzecią grupę narodowościową. Był cenionym spowiednikiem zwyczajnym i nadzwyczajnym sióstr zakonnych, referentem spraw zakonnych w Kurii Diecezjalnej oraz wizytatorem domów zakonnych. Zmarł 28.06.1974 r. w Katowicach, pochowany w Jejkowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

SŁOWIK ALOJZY – ksiądz katolicki.
Urodzony 31.08.1911 r. w Oldrzychowicach – Zaolzie i tam zamieszkały. Po ukończeniu szkoły powszechnej a potem gimnazjum w Cieszynie-Bobrku, podjął studia teologiczne w Seminarium Dochownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 15.06.1935 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikary w parafii pw. św. Wawrzyńca w Cierlicku Górnym, pw. MB Królowej Polski w Dąbrowie, pw. Bożego Ciała Jabłonkowie, następnie administrator parafii pw. św. Michała Archanioła w Trzycieżu. Stamtąd na początku okupacji niemieckiej przeniesiony do Nowego Bogumina. Aresztowany w 1941 r., więziony przez czternaście miesięcy w Cieszynie. Zwolniony po wymuszonym podpisaniu Volkslisty – nadal pozostał pod nadzorem gestapo. W 1943 r. przymusowo wcielony do Wehrmachtu – wysłany na front zachodni, gdzie zginął w 1944 r. w okolicach Marsylii.

Bibliografia: archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 3, cz. 7 (267).

SŁUPINA JÓZEF CM, Sługa Boży – ksiądz katolicki.
Urodzony 04.03.1880 r. w Królewskiej Hucie. Ukończywszy szkołę elementarną kontynuował naukę od 1895 r. w Małym Seminarium Duchownym Księży Misjonarzy w Krakowie. W 1898 r. wstąpił do Zgromadzenia Księży Misjonarzy Św. Wincentego a'Paulo, gdzie w 1900 r. złożył śluby wieczyste. Po ukończeniu studiów teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 21.01.1906 r. Po święceniach otrzymał obediencję na pomocnika kapelana w Zakładzie im. ks. Siemaszki w Krakowie, podejmował zarazem wiele posług i funkcji w zgromadzeniu. Głosił nauki na terenie Galicji (zabór austriacki), a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości jeździł jako misjonarz również do innych dzielnic kraju. Różnorodność grup wiernych, którym głosił rekolekcje była bardzo szeroka, od całych parafii, przez stowarzyszenia kościelne, młodzież gimnazjalną, inteligencję, po więźniów. Był kilkukrotnie przewodniczącym tzw. grup misjonarskich odpowiedzialnych za misje ludowe. Potrzeby duszpasterskie i potrzeby zgromadzenia sprawiły, że przebywał w wielu domach lazarystów, m.in. w kilkukrotnie Krakowie. Od 05.04.1913 do 31.08.1914 r. we Lwowie był kapelanem w Więzieniu Karnym dla Mężczyzn, od 15.01.1915 r. przebywał w Jeziorzanach, od 1920 r. kapelan w szpitalu w Przeworsku prowadzonym przez Siostry Miłosierdzia św. Wincentego a' Paulo (szarytki). W latach dwudziestych był rektorem kościółka św. Zofii w Krakowie. 15.07.1940 r. aresztowany i osadzony w krakowskim więzieniu przy ul. Montelupich, skąd 30.08.1940 r. przewieziony do KL Auschwitz, gdzie tego

samego dnia został bestialsko zamordowany przez jednego z esesmanów – trzymając w ręku różaniec.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SMOLAREK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.
Urodzony 03.12.1897 r. w Bielanach pow. oświęcimski. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 29.01.1922 r. Posługę duszpasterską pełnił w okresie 1933–1938 m.in. w parafii pw. św. Urbana w Kobiernicach, od marca 1938 r. proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Komorowicach Krakowskich. Aresztowany 23.04.1940 r. wraz z około 25 mieszkańcami Komorowic i przewieziony przez gestapo do więzienia w Cieszynie – uwięziony w halach byłej fabryki Kohna, skąd w transporcie zbiorowym 28.04.1940 r. przewieziony do KL Dachau i tam zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6540. Od 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Gusen. Zwolniony z obozu 07.11.1940 r. (wykupiony przez parafian, lecz przez trzy lata przebywał na przymusowych robotach). 08.04.1945 r. powrócił z obozowej tułaczki do Komorowic i kontynuował prace nad naprawą kościoła parafialnego. W 1946 r. zorganizował misje ojców reformatów oraz poświęcił parafię Sercu NMP w podzięce za ocalenie w czasie II wojny światowej. 02.05.1947 r. poświęcono ufundowany przezeń boczny ołtarz Serca Pana Jezusa jako wotum za przeżycie katuszy niemieckiego obozu koncentracyjnego. 30.01.1972 r. z okazji 50-lecia kapłaństwa ks. Smolarka parafię odwiedził ks. kardynał Karol Wojtyła, metropolita krakowski. Ze względu na wiek 15.07.1974 r. przeszedł na emeryturę i przeniósł się do rodziny. Zmarł 28.12.1983 r.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium Polskiego Duchowieństwa Rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 109; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej, Andrychowskiej…*, 2008.

SOŁTYSIAK FELIKS – ksiądz katolicki.
Urodzony 15.10.1902 r. w Słomnie woj. wielkopolskie, syn Stanisława i Anny z d. Rabarczyk. Po ukończeniu szkoły powszechnej od 1916 r. uczył się w Collegium Marianum w Wadowicach. W 1917 r. kontynuował naukę w Kępnie, potem uczył się prywatnie (matura w 1924 r.). Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego

w Pelplinie i po krótkim czasie przeniósł się do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 23.06.1929 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął w okresie 1929–1930 jako wikary w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Goduli. Od 01.09.1930 r. pracował w parafii pw. św. Szczepana w Katowicach-Bogucicach, a w latach 1932–1933 w Tychach. Był członkiem Związku Misyjnego Duchowieństwa diecezji katowickiej. Od 26.08.1933 do sierpnia 1936 r. wikary w parafii pw. św. Mikołaja w Lublińcu. Po trzyletniej pracy w parafii lublinieckiej otrzymał dekret ustanawiający go wikarym w Ustroniu w parafii pw. św. Klemensa Papieża od 29.08.1936 r. Od 20.07.1937 r. administrator parafii pw. Wszystkich Świętych w Górkach Wielkich. 03.08.1937 r. ustanowiony proboszczem w tej samej parafii. Aresztowany przez gestapo 13.04.1940 r., więziony w Sosnowcu (byłej fabryce Schöena), skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. 14.04.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, 26.05.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, 08.12.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22020. Przeżył w obozie do 29.04.1945 r., uwolniony przez wojska amerykańskie. Po uwolniony pracował wśród Polaków we Francji, potem zamieszkał na stałe w Nancy obsługując miejscowości, w których byli Polacy. Zaangażowanie duszpasterskie zostało uhonorowane przez ks. bp. Adamskiego nadaniem ks. Sołtysiakowi godności kanonika honorowego Kapituły Katedralnej Katowickiej. Następnym zaszczytem była funkcja dziekana dla Polonii na Wschodnią Francję, nadana przez bp. Władysława Rubina w 1971 r. W 1974 r. otrzymał prałaturę. Po przejściu na emeryturę, 1978 r. powrócił do Polski. Zmarł w Poznaniu 10.02.1981 r., pochowany w Tarnowie Podgórnym.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; T.M.B. i G. „JODŁA", *Ludzie zasłużeni dla Brennej i Górek,* Brenna-Górki 1998, s. 71; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 205; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 216.

SOREK JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.10.1903 r. w Krasowach. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w gimnazjum w Pszczynie (matura w 1926 r.). Podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia

kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Pracę duszpasterską rozpoczął w latach 1931–1933 jako wikary w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Chorzowie-Batorym, od 1933 r. w parafii NSPJ i MB Fatimskiej w Strzybnicy-Rybnej. W 1933 r. wikary w parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Syryni, w 1933 r. w parafii pw. Narodzenia NMP w Pszowie, w latach 1933–1935 w parafii pw. Nawiedzenia NMP w Brzezince. W październiku 1938 r. otrzymał instytucję kanoniczną na parafię Międzyrzecze k. Bielska. Jesienią 1941 r. wielokrotnie wzywany przez gestapo na przesłuchania, w czasie których grożono mu represjami. W 1942 r. mianowany administratorem w parafii pw. św. Jerzego w Mszanie. Aresztowany przez gestapo 10.05.1942 r. w Rybniku, przewieziony do Sosnowca, skąd 15.05.1942 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 30066. Przeżyl pobyt w obozie, wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Powodem aresztowania miały być szykany stosowane przez ks. Sorka wobec parafian, którzy chcieli wpisać się na volkslistę i szukali w tym celu metryk kościelnych. Po wyjściu z obozu wrócił do kraju. W latach 1945–1950 pracował jako administrator parafii MB Szkaplerznej w Brzeźcach k. Pszczyny. Przez pewien czas kapelan w klasztorze Sióstr św. Elżbiety w Gorzycach, wreszcie osiadł w rodzinnych Krasowach. Zmarł 29.05.1965 r. w szpitalu w Mysłowicach, pochowany w Krasowach.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 216; J. Kubaczka, *700 lat Jasienicy,* Kraków 2005, s. 156–170; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 205.

SOSNA KAROL ps. „Zbigniew" – kleryk.

Urodzony 02.12.1916 r. w Lutyni Dolnej (Lutynia Niemiecka) pow. frysztacki – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum w Orłowej (członek Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji i koła Polskiej Macierzy Szkolnej) podjął studia teologii i filozofii w Wyższym Seminarium Duchownym w Widnawie. Do 1938 r. ukończył tylko trzy semestry, gdyż z powodu choroby nóg nie mógł dalej kontynuować studiów. Pracował jako urzędnik w Boguminie (w 1939 r.). Po rozpoczęciu okupacji hitlerowskiej we wrześniu 1939 r., nie mogąc powrócić

do Krakowa, pracował jako niewykwalifikowany robotnik w Orłowej. Od sierpnia 1942 r. członek konspiracyjnego oddziału wywiadowczego „August" AK, pseudonim „Zbigniew". Zbierał informacje o aresztowaniach Polaków, ich wysiedlaniu, ruchach wojsk niemieckich na Zaolziu, liczebności policji i innych niemieckich organizacji militarnych i politycznych. Aresztowany przez Niemców 16.03.1943 r., więziony i przesłuchiwany w Cieszynie, skąd przewieziony został do więzienia śledczego w Mysłowicach. Zamordowany 26.10.1943 r. w publicznej zbiorowej egzekucji dziesięciu osób – powieszony w Mostach k. Jabłonkowa.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 130, t. III, s. 215–216; *Martyrologium duchowieństwa – Polska XX w. (lata 1914–1989)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 126.

STEUER ANTONI – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.08.1903 r. w Nowym Bytomiu, syn Jana i Pauliny z d. Winkler. Po ukończeniu szkoły powszechnej, rozpoczął naukę w gimnazjum w Zaborzu, później w gimnazjum w Bytomiu (gdzie należał do „Związku Filaretów") i w Królewskiej Hucie (matura w 1923 r.). W czasie plebiscytu przyjmował i organizował dla polskich emigrantów przyjeżdżających żywność i mieszkanie. Po maturze studiował przez rok prawo na Uniwersytecie Poznańskim. W 1924 r. wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1929 r. w Katowicach. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach, pw. św. Jadwigi w Szopienicach, pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach Śląskich, pw. św. Wojciecha w Mikołowie, pw. św. Mikołaja w Lublińcu (22.08.1936 – 01.07.1937) i pw. MB Szkaplerznej w Imielinie. Czas okupacji niemieckiej spędził w Woszczycach, gdzie pełnił funkcję substytuta w miejscowej parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła. W 1944 r. przyznano mu tytuł proboszcza. Po zakończeniu II wojny światowej duszpasterzował krótko w parafii pw. św. Katarzyny w Czechowicach. W latach 1946–1950 administrator w parafii pw. św. Urbana w Woli. We wrześniu 1950 r. mianowany administratorem parafii pw. MB Częstochowskiej w Podlesiu Śląskim. W 1965 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Tychach. Zmarł 18.09.1978 r. w Tychach, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

STRZELCZYK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.
Urodzony 07.01.1905 r. Po ukończeniu szkoły powszechnej a potem gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął w 1930 r. we Włocławku. Po kilku latach pracy na wikariacie mianowany w 1937 r. administratorem parafii pw. Chrystusa Króla w Dąbrowie Górniczej. Kapelan rezerwy od 01.01.1939 r. w stopniu kapitana. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. jako kapelan 21 Dywizji Piechoty (21 pal lub OZ), wycofując się pod naporem przeważających sił wojsk niemieckich na tereny wschodnie – tam zamordowany we wrześniu w1939 r. na terenie pow. lwowskiego przez Ukraińców.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 114.

STUGLIK STEFAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 02.03.1906 r. w Oświęcimiu, Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia w Seminarium Duchownym we Lwowie (magister świętej teologii). Święcenia kapłańskie przyjął w 1933 r. Posługę duszpasterską realizował jako dyrygent chóru katedralnego we Lwowie, profesor śpiewu w lwowskim Seminarium Duchownym, w latach 1935–1939 wikariusz parafii katedralnej we Lwowie, notariusz sądu arcybiskupiego we Lwowie, prefekt szkoły dokształcającej – handlowej we Lwowie (do 1939 r.). W momencie niemieckiej inwazji na Polskę we wrześniu 1939 r. i rozpoczęciu okupacji niemieckiej przebywał w rodzinnym Oświęcimiu. Nie powrócił do Lwowa, który okupowali sowieci. Przebywał tymczasowo w parafii pw. Przenajświętszej Trójcy w miejscowości Bobrek k. Krakowa. Aresztowany przez gestapo 21.07.1941 r. na podstawie donosu o współpracy z polskim podziemiem niepodległościowym – organizacją ZWZ. Krótko więziony w więzieniu Montelupich w Krakowie, skąd 10.01.1942 r. przewieziony do KL Auschwitz. 03.06.1942 r. w transporcie zbiorowym przeslany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 30314. Zginął w tym obozie 17.12.1942 r. – przyczyna śmierci: wycieńczenie i głód.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 222; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. „Słowo Polskie", s. 238.

STYRA FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.11.1882 r. w Biedrzychowicach k. Prudnika, syn Józefa i Pauliny z d. Miczka. Po ukończeniu szkoły elementarnej w miejscowości urodzenia uczęszczał do gimnazjum w Głogówku, następnie przeniósł się do Prudnika. Po maturze podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1907 r. Posługę duszpasterską pełnił jako wikariusz m.in. w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach od 01.10.1907 r., pw. św. Jana Nepomucena w Przyszowicach od 1910 r., pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Gliwicach od 10.07.1911 r. Od 1917 r. pełnił posługę duszpasterską jako wikary w parafii pw. św. Bartłomieja Ap. w Bieruniu Starym, w Ujeździe pow. strzelecki od 09.08.1919 r. W czasie powstań i plebiscytu krzewił przywiązanie do Polski. Po plebiscycie przeniósł się do Rybnika, 15.02.1922 r. otrzymał dekret kierujący go do parafii pw. św. Jerzego w Mszanie, od 1924 r. proboszcz w Mszanie. Brał czynny udział nie tylko w życiu parafii, ale również działalności oświatowej na tym terenie. W okresie okupacji niemieckiej wspierał działalność konspiracyjną w Mszanie. Aresztowany 15.04.1941 r. – gdy podczas rewizji u kościelnego Jana Szarzynka gestapo znalazło maszynę do pisania, wypożyczoną przez ks. F. Styrę. Uwięziony krótko w rybnickim więzieniu, przetransportowany do KL Auschwitz, 17.07.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 18176. Przebywał w tym obozie na jednym bloku z Alojzym Sobalą z Mszany. W obozie spotkał się także z ks. Konradem Szwedą, którego przygotowywał do pierwszej komunii, gdy pełnił posługę wikarego w Rybniku. W KL Auschwitz, na skutek pobicia przez blokowego oraz ran nogi, przebywał w obozowym szpitalu, gdzie przeprowadzono mu operację nogi. Zmarł 10.10.1941 r. – przyczyną śmierci była gangrena, która rozwinęła się w wyniku zakażenia nogi oraz zapalenie płuc.

Bibliografia: Zbiory J. Delowicza (kserokopia z relacją Franciszka Wala i nauczycielki Wandy Sitek), skor. 4; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 206; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SUCHOŃ WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 19.03.1885 r. w Kętach pow. bielski. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Kętach i gimnazjum w Bielsku podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 03.07.1910 r. Posługę duszpasterską wykonywał w Gorzkowie pow. wielicki, potem wikary w parafii pw. Narodzenia NMP w Krzęcinie (1914–1915), parafii pw. św. Stanisława w Rabie Wyżnej (1915–1918), duszpasterz w Trzebini (1919–1923). Proboszcz parafii pw. Najświętszego Imienia Maryi w Harbutowicach (1923–1937), proboszcz parafii pw. św. Szymona i Tadeusza Judy w Kozach pow. bialski (1938–1940). Aresztowany 23.04.1940 r., krótko uwięziony przez gestapo w Bielsku, potem w Cieszynie, skąd 28.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7121. 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, zarejestrowany jako więzień nr 4610, gdzie niewolniczo pracował w kamieniołomach. 07.12.1040 r. odesłany do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 21994. Zginął 14.06.1942 r. – zupełnie wyczerpany – wywieziony w tzw. transporcie inwalidów do Hartheim, zamordowany w komorze gazowej.

Bibliografia: Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Bielska, Białej, Bystrej, Czechowic, Dziedzic…*, 2008 r.; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 110; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 223.

SZCZERBOWSKI TEOFIL – ksiądz katolicki.
Urodzony 01.04.1902 r. w Ćwiklicach pow. pszczyński, syn Augustyna i Marii z d. Czmajduch. W 1914 r. rodzice przenieśli się do Dąbrówki Małej, a w 1916 r. do Bogucic. Po ukończeniu w tymże roku szkoły powszechnej musiał rozpocząć pracę zarobkową, aby pomóc w utrzymaniu licznej rodziny (pięciu braci i trzy siostry). W 1921 r. rozpoczął pierwszą klasę gimnazjalną w zakładzie Księży Salezjanów w Daszawie k. Stryja. W ciągu dwu i pół roku ukończył sześć klas gimnazjalnych. Siódmą klasę rozpoczął w Gimnazjum Państwowym w Katowicach (matura w 1925 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1930 r. w Krakowie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. W 1931 r. przeniesiony do parafii pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach, gdzie był też kapelanem harcerstwa. Od grudnia 1933 r. wikariusz w parafii pw. św. Wojciecha w Radzionkowie. 08.01.1936 r. otrzymał dekret na administratora

parafii pw. św. Urbana Papieża i Męczennika w miejscowości Wola. W styczniu 1937 r. mianowany sekretarzem diecezjalnym Misji Wewnętrznej Diecezji Katowickiej. Aresztowany w listopadzie 1939 r. przez gestapo, uwięziony na krótko w Pszczynie w charakterze zakładnika. Dekretem z dnia 05.03.1946 r. mianowany administratorem parafii Radzionków. Był tam aż do przejścia na emeryturę w 1973 r. Jako emeryt zamieszkał w parafii Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Bojszowach. Zmarł 14.08.1981 r., pochowany w Radzionkowie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 206; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SZEMBEK WŁODZIMIERZ SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki.

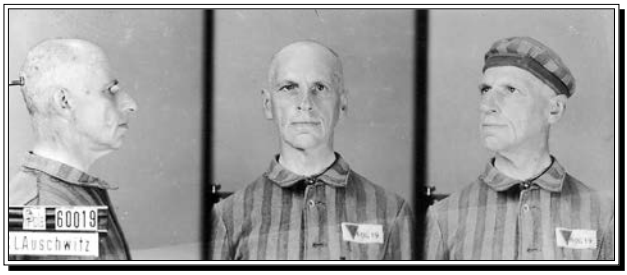

Urodzony 02.04.1883 r. w Porębie Żegocie pow. chrzanowski, syn Zygmunta i Klementyny z d. Dzieduszycki. Po ukończeniu szkoły elementarnej, następnie studiów rolniczych na UJ podjął pracę w rodzinnych majątkach. Okazywana działalność charytatywna zjednała mu szacunek społeczny. Mając 45 lat wstąpił do nowicjatu salezjanów w Czerwińsku. Śluby zakonne złożył 10.08.1929 r. Przed podjęciem dalszych studiów teologicznych w Oświęcimiu i Krakowie odbył praktykę pedagogiczno-duszpasterską w Aleksandrowie Kujawskim. Święcenia kapłańskie przyjął 03.06.1934 r. Po święceniach podjął obowiązki sekretarza-inspektora, ekonoma, nauczyciela agronomii i wykładowcy w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego. Po wybuchu II wojny światowej pracował w Skawie. Aresztowany przez gestapo 09.07.1942 r. w Skawie k. Chabówki, więziony w Zakopanem, następnie w więzieniu Montelupich w Krakowie. W transporcie zbiorowym przewieziony do KL Auschwitz, 19.08.1942 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 60019. Dobrowolnie ofiarował życie za zakładnika – ks. Walentego Kozaka, który miał zostać zgładzony w odwecie za ucieczkę innego więźnia. Zginął 07.09.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 28922/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 21:40, określenie przyczyny zgonu to: „Herzmuskeldegeneration" (zawał mięśnia

sercowego). Jest jednym ze 122 sług Bożych, drugiej grupy męczenników z okresu II wojny światowej, których proces beatyfikacyjny rozpoczął się 17.09.2003 r.

Bibliografia: APMA-B, *Księga zgonów,* t. 22, s. 398; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

SZMAL STEFAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.12.1914 r. w Sosnowcu-Pogoni, zamieszkały w Myszkowie, syn Jakuba i Józefy z d. Ociepka. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie otrzymał 12.05.1940 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii w Myszkowie pow. będziński. Aresztowany 20.11.1941 r., uwięziony w Lublińcu, przetransportowany do KL Auschwitz, 06.12.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 23802. Zmarł 19.02.1942 r. Według wystawionego aktu zgonu nr 1343/1942 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 6:55, określenie przyczyny zgonu to: „Kachexie bei Darmkatarrh" (wyczerpanie organizmu przy katarze/nieżycie jelit).

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 114, t. II, s. 162; I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 136; APMA-B, *Księga zgonów*, t. 1, s. 1343.

SZNEIDER JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.05.1876 r. w Czańcu, syn Jana i Anny z d. Danek. W dzieciństwie mieszkał przez pewien czas wraz z rodziną w Rużomberku (Słowacja), gdzie uczęszczał do szkoły powszechnej. Od 1891 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Bielsku, w latach 1894–1897 w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie (matura w 1898 r.). Od października 1898 r. rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym – Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął w lipcu 1902 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Opatrzności Bożej w Białej. Od 14.04. do 01.09.1906 r. sprawował funkcję administratora tej parafii. Następnie wikary parafii Podgórze. 25.08.1908 r. powrócił do Białej, w 1913 r. proboszcz w parafii Komorowice. W okresie I wojny światowej działał na rzecz ofiar wojny w ramach Książęco-Biskupiego Komitetu

Pomoc. W 1917 r. założył Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. W 1920 r. stanął na czele lokalnego Komitetu Obrony Państwa w Komorowicach. W 1921 r. zainicjował od dawna planowaną budowę nowego kościoła parafialnego. W latach 20. powrócił do działalności na forum bialskim – przeprowadził plebiscyt kościelny w Dolnym Lipniku, Leszczynach, rozgraniczył parafie Biała i Lipnik. W latach 1934–1935 założył Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej, w 1936 r. Towarzystwo Opieki nad Matką i Dzieckiem w Białej. W okresie okupacji niemieckiej pozostał na swym stanowisku, ale po odmowie podpisania volkslisty aresztowany 09.09.1939 r. przez gestapo i uwięziony w Bielsku, gdzie przebywał do 26.01.1940 r. (z powodu choroby przewieziony do szpitala w Białej). Przed wywiezieniem do obozu koncentracyjnego uratowało go wstawiennictwo bialskich Niemców i przyjęcie warunku, że nie będzie odprawiał nabożeństw w kościele i sprawował czynności urzędowe. 20.11 1940 r. zwolniony z więzienia, powrócił na plebanię, na której przebywał jako więzień domowy. 14.02.1945 r. powrócił do sprawowania swego urzędu, odbudowując kościół po zniszczeniach wojennych oraz dokonując w latach 1947–1954 ogólnej restauracji kościoła. Zmarł 17.04.1957 r.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945*, Warszawa 1978, t. III, s. 111; J. Polak, *Cmentarz Rzymsko-Ratolicki w Białej*, 1999, s. 199–201.

SZNAJDROWICZ FERDYNAND – ksiądz katolicki.

Urodzony 15.11.1886 r. w Żywcu, syn Franciszka i Marii z d. Bajtlik. Po ukończeniu szkoły elementarnej w miejscu zamieszkania, naukę w gimnazjum ukończył w Wadowicach (matura w 1906 r.). Studia teologiczne podjął w latach 1906–1910 na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w lipcu 1910 r. Posługę duszpasterską wykonywał jako wikariusz oraz katecheta na kilku placówkach duszpasterskich. Pracował m.in. jako wikariusz parafii i prefekt w Wieliczce (1911–1915), w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Nawojowej Górze, pw. św. Mikołaja w Siedlcu, pw. Św. Brata Alberta w Radwanowicach, pw. Nawiedzenia NMP w Brzezince, pw. Wszystkich Świętych w Rudawie, w parafii Łapanów. W latach 1915–1916 prefekt w Skawinie, proboszcz parafii Lipowa w latach 1924–1940, prefekt gimnazjum w Nowym Targu, wikariusz parafii pw. św. Józefa w Krakowie-Podgórzu – ekspozyt w Krakowie-Dębnikach.

We wrześniu 1939 r. wycofujące się jednostki obrońców okolic Węgierskiej Górki przekazały mieszkańcom Lipowej broń oraz umundurowanie do ukrycia. Gdy wskutek donosu informacja ta dotarła do regionalnych władz okupanta, począwszy od 23.12.1939 do 10.01.1940 r. Niemcy przeprowadzili przeszukiwania domostw, wstępne przesłuchania i aresztowania podejrzanych. Aresztowano w związku z tym 40 osób, w tym ks. proboszcza F. Sznajdrowicza (06.01.1940 r.). Wszystkich przetransportowano saniami z Lipowej do aresztu miejskiego w Żywcu (ul. Pod Grapą). Prawdopodobnie 10.01.1940 r. aresztowanych przewieziono do gestapo w Katowicach i tam 17.01.1940 r. postawiono ich przed sądem policyjnym. Trzech więźniów zwolniono, resztę – w tym ks. Sznajdrowicza – skazano na karę śmierci. Ostatnią noc przed śmiercią spędzili w więzieniu w Katowicach (ul. Mikołowska), a rano 18.01.1940 r. zostali rozstrzelani w gliniankach cegielni Grünfeld'a w Katowicach przy ulicy Karbowej. Zwłoki złożono w kostnicach dwóch szpitali w Katowicach: przy ul. Raciborskiej 37 i ul. Warszawskiej 52 a następnie wywieziono w nieznanym kierunku. Nie udało się ustalić miejsca pochówku zamordowanych.

Postscriptum. Metropolita krakowski ks. abp Adam Sapieha interweniował u Niemców w sprawie ks. Sznajdrowicza, jednak bezskutecznie. Postawa proboszcza ks. F. Sznajdrowicza i pozostałych zamordowanych prawie na początku okupacji była wymownym świadectwem i głośnym przykładem dla tysięcy mieszkańców Żywiecczyzny, stawiających opór niemieckiemu okupantowi przez ponad pięć lat.

Bibliografia: H. Woźniak – patrz wstęp do nin. książki; *Słownik Biograficzny Żywiecczyzny,* t. II, 1995, s. 269–270, oprac. W. Bułka; S. Dobosz, *Wojna na Ziemi Żywieckiej, od kwietnia 1939 r. do kwietnia 1945 r.*, Żywiec 2004; S. Dobosz, *Antoni Pawlusiak („Langer", „Olcha"). Człowiek za burtą,* Karta Groni nr XXII 2003 r.; Juliusz Niekrasz, *Z dziejów AK na Śląsku*; Informacja J. Murański.

SZNUROWACKI JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.07.1883 r. w Gnojniku na Śląsku Cieszyńskim, syn Karola. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do polskiego gimnazjum w Cieszynie (matura 13.07.1906 r.). Studiował teologię w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 19.07.1911 r. W czasie wakacji pełnił posługę duszpasterską w Rudzicy i parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Brennej. 01.09.1912 r. mianowany katechetą w szkołach prowadzonych przez Macierz Szkolną Księstwa Cieszyńskiego. W czerwcu 1915 r. powołany do wojska, pełnił posługę kapelana w szpitalu w Szternberku k. Ołomuńca. Ze względu na pogarszający

się stan zdrowia (choroba płuc) 28.02.1917 r. zwolniony ze służby wojskowej. Podupadły na zdrowiu pełnił jedynie mniej uciążliwe funkcje administracyjne – potem krótko był wizytatorem szkół powszechnych w obrębie parafii w Ustroniu i Haźlachu. Z powodu przebytej w 1928 r. choroby (udar mózgu) nie wrócił w pełnym wymiarze do pracy jako katecheta. W 1935 r. przeszedł na emeryturę. Aresztowany 22.04.1940 r., więziony w Cieszynie, skąd 28.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6997. 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. 15.08.1940 r. ponownie przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 14667. Zginął w tym obozie 01.05.1941 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 417; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 207; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 247; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; informacja – ks. Zbigniew Tomanek; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 685; J. Domagała *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 227; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 2, cz. 6 (183); Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 207 wykazu); J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 2, 1995, 227.

SZOLTYSIK (SZOŁTYSEK) WOJCIECH – ksiądz katolicki.

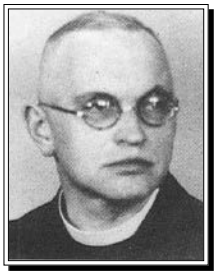

Urodzony 22.04.1889 r. w Załężu, syn Stanisława i Zofii z d. Świtała. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Bytomiu podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1914 r. Posługę duszpasterską pełnił m.in. jako wikary w Załężu, w Królewskiej Hucie, Grabinie, od 1916 r. w parafii pw. NMP w Berlinie. W latach 1917–1920 wikary parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. Aktywnie uczestniczył w akcji plebiscytowej po stronie polskiej. W 1919 r. za swoją propolską działalność aresztowany i więziony przez Grenzschutz. Mimo że jego proboszczem był Niemiec, włączył się w aktywną działalność plebiscytową i należał też do pierwszych akcjonariuszy „Gońca Śląskiego", założonego w 1920 r. w Bytomiu. Z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu miał stałą łączność. W 1923 r. został administratorem kościoła w Starym Bieruniu, następnie do 1926 r. w kościele Mariackim w Katowicach. W 1926 r. mianowany administratorem

a następnie proboszczem w Łaziskach Górnych. W 1934 r. został proboszczem w Dębie. Zmarł 10.03.1956 r. w Dębie.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 129.

SZOPA KAROLINA (BERCHMANA) CSSH – siostra zakonna.
Urodzona w 1870 r. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Św. Jadwigi od Niepokalanej Bogarodzicy Dziewicy Maryi (jadwiżanki). Śluby zakonne złożyła w 1893 r. Posługiwała w domu zakonnym w Pielgrzymowicach pow. pszczyński. W pobliżu Pielgrzymowic w marcu 1945 r. trwały zacięte walki, w trakcie których 90% miasteczka uległo zniszczeniu. Prawdopodobnie ranna w czasie przesuwania się frontu sowiecko-niemieckiego w 1945 r. Zmarła 31.03.1945 w Pszczynie w czasie transportu do Katowic, na skutek ciężkich przeżyć w czasie frontu – ofiara wojny.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 292.

SZOTA WŁADYSŁAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 10.07.1901 r. w miejscowości Przychody pow. zawierciański. Po ukończeniu szkoły powszechnej, a później gimnazjum, podjął studia teologiczne w Wyższym Seminnarium Duchownym w Łodzi. Święcenia kapłańskie przyjął 18.09.1926 r. w Łodzi. Posługę duszpasterską prowadził m.in. w latach 1932–1936 w parafii pw. Świętej Rodziny w Rokicinach-Kolonii, proboszcz parafii pw. św. Idziego w Bełdrzychów. Aresztowany 06.10.1941 r., osadzony w obozie przejściowym w Konstantynowie, skąd 30.10.1941 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako wiezień nr 28355. Przeżyl pobyt w obozie, wyzwolony przez wojska amerykańskie 29.04.1945 r. Zmarł 05.07.1945 r. schorowany i wycieńczony przeżyciami obozowymi.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. II, s. 261; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 227.

SZRAMEK EMIL dr, błogosławiony – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.09.1887 r. w Tworkowie k. Raciborza, syn Augustyna i Józefy z d. Kandziora. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Tworkowie dalszą naukę kontynuował w gimnazjum w Raciborzu. W 1907 r. rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Podczas studiów uczestniczył w tajnych organizacjach polskich: Związku Młodzieży Polskiej, organizacji niepodległościowej „Zet" i wrocławskiej młodzieży narodowej. Święcenia kapłańskie otrzymał 22.06.1911 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. Bożego Ciała w Miechowicach k. Bytomia. W styczniu 1912 r. przeniesiony do Tychów. W 1914 r. obronił pracę doktorską. W 1916 r. był krótko wikarym w Zaborzu k. Zabrza, w 1917 r. przeniesiony do Mikołowa. Bardzo aktywny w działalności religijno-narodowej w okresie powstań śląskich. W 1926 r. mianowany proboszczem parafii pw. NMP w Katowicach. W tym samym roku został kanonikiem, nieco później prałatem. Znany jako zwolennik kontaktów śląskich ośrodków życia intelektualnego z podobnymi ośrodkami w Polsce. W dniu wybuchu II wojny swiatowej nazwisko ks. E. Szramka znalazło się na liście Sonderfahndungsbuch Polen i od początku okupacji niemieckiej w związku z Intelligenzaktion Schlesien spotykały go represje ze strony gestapo. Aresztowany 08.04.1940 r., więziony w Katowicach, skąd 09.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. 08.12.1940 r. ponownie przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 21987. W obozie stał się niekwestionowanym przywódcą księży. Podnosił więźniów na duchu, głosił kazania, w których dawał wyraz nadziei na odrodzenie Polski. Zginął 13.01.1942 r. zamordowany na izbie chorych strumieniami lodowatej wody. Za pracę społeczna odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi w 1928 r. i Srebrnym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury w 1935 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 418–419; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129; t. III, s. 207; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 227; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 129.

SZUBERT JÓZEF dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.02.1906 r. w Ostrzeszowie k. Poznania. Szkołę powszechną ukończył w swojej rodzinnej miejscowości, gimnazjum w Wąbrzeźnie (matura w 1925 r.). W latach 1925–1928 studiował filozofię klasyczną na Uniwersytecie w Poznaniu i w Krakowie. W 1928 r. podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1933 r. w Katowicach. Pierwszą posługę duszpasterską pełnił w Chorzowie. Jako wikariusz na trzy lata skierowany do Wodzisławia Śl. Od października 1939 r. do maja 1940 r. substytut w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Pawłowicach. Aresztowany w maju 1940 r., uwięziony na krótko w Pszczynie, stamtąd przewieziony do Cieszyna, 26.05.1940 r. w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau. 15.08.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Jego zwolnienie z obozu nastąpiło na skutek starań mieszkańców z Wodzisławia oraz Wandy Brodzkiej. Po zwolnieniu, do 1943 r. pracował w katolickiej księgarni w Katowicach. W czasie okupacji władze niemieckie zakazały mu sprawowania posługi kapłańskiej. Mógł odprawiać tylko tzw. ciche Msze Święte. Od maja 1945 r. do sierpnia 1947 r. administrator parafii pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Wełnowcu. Od 01.09.1947 r. administrator, od 10.10.1947 r. proboszcz parafii pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Goduli. W 1950 r. dwukrotnie postawiony przed sądem za wywieszenie flagi papieskiej na wieży kościelnej na Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. W 1958 r. mianowany kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej w Katowicach. Przez trzynaście lat był dziekanem. Zmarł 02.02.1973 r.

Bibliografia: Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor…*, 2006; Zbiory J. Delowicza (kserokopia z relacją brata – Stanisława Szuberta, Emilii Szweblik z d. Tatuś), skor. 6; W ocalałej kartotece więźniów byłego KL Mauthausen nie figuruje; Stanisław Grzesiak, *Pięć lat Kacetu*, 1964, s. od 109; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 203.

SZULC FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.10.1887 r. w Radzionkowie, syn Piotra i Marii z d. Żurek. Po ukończeniu szkoły ludowej w rodzinnej miejscowości, w latach 1901–1904 przygotowywał się do gimnazjum w Niższym Seminarium Duchownym oo. Werbistów

w Nysie. Gimnazjum ukończył w Bytomiu, a studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. Pierwszymi placówkami były: parafia pw. św. Michała Archanioła w Orzegowie od 27.09.1913 r., parafia pw. św. Sebastiana w Berlinie od 30.11.1916 r. Od 18.09.1919 r. pracował w parafii pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach. 24.06.1924 r. mianowany proboszczem parafii pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach. W 1931 r. mianowany wicedziekanem, a w 1938 r. dziekanem dekanatu kochłowickiego. Będąc proboszczem w Kochłowicach ujawnił swe zdecydowane antysanacjne poglądy polityczne. Wpadł w konflikt z kierownikiem miejscowego oddziału Związku Obrońców Kresów Zachodnich, zarządem „Sokoła" i miejscowym Kołem Związku Powstańców Śląskich. Aresztowany 03.05.1940 r. w ramach akcji aresztowań inteligencji śląskiej, po krótkim uwięzieniu w Sosnowcu w byłej Fabryce Schöena, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7704. 26.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Z obozu zwolniony 13.11.1940 r. z zakazem powrotu do parafii. Po wojnie powrócił do parafii i w maju 1945 r. ponownie podjął obowiązki duszpasterskie. Z jego inicjatywy w latach 1948–1949 w Kłodnicy wybudowano kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. W styczniu 1951 r. stanął przed sądem za uprawianie szeptanej propagandy antypolskiej i prześladowanie ruchu robotniczego w latach międzywojennych. Skazany wyrokiem Sądu Wojskowego w Katowicach w kwietniu 1951 r. na 8 miesięcy więzienia. Zmarł 24.08.1958 r., pochowany w Kochłowicach.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 420; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 209; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 228; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 131.

SZWAJNOCH STEFAN – ksiądz katolidzki.

Urodzony 31.08.1886 r. w Bielszowicach, syn Franciszka i Barbary z d. Gonsior. Po ukończeniu szkoły elementarnej w miejscowości urodzenia, a potem gimnazjum w Bytomiu, studiował teologię na Uniwersytecie Wrocławskim (1908–1911). Należał do wrocławskiego Koła Braterskiego tajnej organizacji niepodległościowej „Zet" i był ostatnim prezesem Grupy Narodowej „Swoi".

Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1912 r. we Wrocławiu. Niósł posługę duszpasterską w parafiach: w parafii pw. św. Jadwigi w Chróścicach k. Opola i parafii pw. św. Jadwigi w Królewskiej Hucie w 1912 r. Za działalność propolską 22.03.1916 r. przeniesiony do parafii pw. św. Michała w Berlinie. Od 15.08.1917 r. przebywał w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Kluczborku. W czasie powstań i plebiscytu pracował w parafii pw. św. Anny w Zabrzu. Przemawiał na wiecach i organizował przyszłe zespoły pracownicze dla administracji państwowej. Po zamachu bojówkarzy niemieckich na probostwo w czerwcu 1922 r. opuścił parafię i schronił się w Tychach. W latach 1922–1925 był organizatorem polskiego szkolnictwa w Królewskiej Hucie i wizytatorem szkół ludowych i średnich przy Wydziale Oświecenia Publicznego w Katowicach. Od 01.03.1925 r. proboszcz parafii pw. św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym. Wiele czasu poświęcał działalności społecznej i kurialnej: prezes Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chorzowie, wiceprezes Zarządu Wojewódzkiego Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, członek Zarządu Głównego tego stronnictwa, wiceprezes Śląskiego Związku Akademickiego, członek Śląskiej Rady Wojewódzkiej. Ponadto od 1937 r. kurator i wizytator Sióstr św. Maryi, asystent kościelny Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej, referent Kurii Diecezjalnej w Katowicach, prezes Rady Misyjnej Diecezji Katowickiej. W maju 1937 r. otrzymał tytuł tajnego szambelana i nominację na kanonika Kapituły Katedralnej w Katowicach. Od 1938 r. kierował parafią pw. Chrystusa Króla w Katowicach. Aresztowany przez gestapo w Katowicach w wyniku denuncjacji i po pewnym czasie wydalony do Generalnej Guberni. Od kwietnia do sierpnia 1940 r. przebywał w Krakowie. Potem kapelan osobisty bp. Czesława Kaczmarka i tłumacz w kurii kieleckiej. Tam ponownie aresztowany z powodu rzekomo znalezionej w czasie rewizji mapy, na której miał wyznaczyć granice przyszłej Polski, daleko wysunięte na zachód. Z Kielc przetransportowany we wrześniu 1942 r. wraz z innymi księżmi do KL Auschwitz, stamtąd w 1944 r. przeniesiony do KL Oranienburg, i dalej – przesłany do KL Bergen-Belsen. Zmarł w tym obozie 24.03.1945 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 422; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 209; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 131.

SZWEDA KONRAD – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.12.1912 r. w Rybnickiej Kuźni k. Rybnika, syn Pawła i Ludwiny z d. Szweda. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum Klasycznym w Rybniku (matura w 1934 r.). Podjął studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, w 1939 r. uzyskał magisterium. Święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1939 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako neoprezbiter zastępczo w swej rodzinnej parafii pw. MB Bolesnej w Rybniku. Od 06.10.1939 r. wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Świętochłowicach-Zgodzie. Aresztowany 25.02.1940 r. przez niemieckich żandarmów za prowadzenie wykładów dla młodzieży w języku polskim, po interwencji proboszcza i kilku niemieckich rodzin tego samego dnia wypuszczony na wolność. Ponownie aresztowany, oskarżony o przynależność do polskiej organizacji podziemnej, wywieziony do KL Auschwitz, 18.12.1940 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7669. Od 16.11.1941 do maja 1942 r. odprawiał w obozie potajemnie Msze św. lub w nich uczestniczył, przynosił chorym Komunię św., zaopatrywał na śmierć. Udzielał współwięźniom wszelkiej możliwej pomocy, przekazywał lekarstwa, żywność, listy. 30.06.1942 r. przewieziony w transporcie 58 duchownych do obozu koncentracyjnego w KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 30312. Przetrwał pobyt w obozie, wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Udał się do Francji, gdzie 20.06.1945 r. objął funkcję kapelana obozu deportowanych Polaków w Decize (departament Nièvre). Wrócił do kraju 14.03.1946 r., w kwietniu 1946 r. objął zastępstwo w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Świętochłowicach, po trzech tygodniach mianowany wikariuszem w parafii pw. św. Marii Magdaleny w Cieszynie. W Cieszynie spotkały go szykany i represje ze strony miejscowych władz. Nachodzony przez pracowników UB i często wzywany na przesłuchania. Pomawiany m.in. o wrogi stosunek do państwa polskiego. Po opuszczeniu Cieszyna 02.10.1950 r. skierowany do parafii pw. Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich. 24.12.1953 r. na polecenie wikariusza kapitulnego objął kościół filialny pw. NMP Królowej Aniołów w Chudowie. Od 17.01.1957 r. skierowany do nowo powstającej

parafii pw. św. Floriana w Chorzowie, a 15.04.1957 r. mianowany na jej proboszcza. 20.09.1960 r. aresztowany pod zarzutem „udzielania korzyści materialnych" urzędnikowi Stoczni Rzecznej w Koźlu. Od 01.02. do 10.04.1961 r. odbyła się rozprawa sądowa, w wyniku której skazany na 8 miesięcy więzienia z zawieszeniem. W 1963 r. mianowany dyrektorem Papieskiej Unii Misyjnej Duchowieństwa, w 1968 r. dyrektorem Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji. Funkcje te pełnił przez siedemnaście lat. 30.11.1962 r. otrzymał godność prałata. 17.01.1980 r. ze względu na zły stan zdrowia złożył rezygnację z parafii pw. św. Floriana – przeszedł na emeryturę. Po kilku miesiącach wrócił do pracy duszpasterskiej. 02.02.1981 r. objął parafię pw. MB Różańcowej w Łaziskach Górnych. Był autorytetem w zakresie spraw dotyczących martyrologii Polaków w niemieckich obozach. Współpracował z Państwowym Muzeum w Oświęcimiu. Pozostawił po sobie imponujący dorobek pisarski. Zmarł 28.07.1988 r. w Łaziskach Górnych, tam pochowany.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 423–425; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor…*, 2006 ; I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 69; Informacja ks. prof. dr hab. Jerzego Myszora; L. Musiolik, *Śląscy patroni rybnickich ulic,* 1994, s. 46; L. Musiolik, *Rybniczanie słownik biograficzny,* Rybnik 2000, s. 175; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 209; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 229.

SZYMA ROBERT – ksiądz katolicki.

Urodzony 24.10.1914 r. w Kochłowicach. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscowości urodzenia, kontynuował naukę w gimnazjum. Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Katowicach. Święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1939 r. Posługę duszpasterską sprawował w latach 1939–1940 jako wikary w parafii pw. św. Pawła w Rudzie Śl. Aresztowany 03.05.1940 r., uwięziony na krótko w Sosnowcu, 05.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, 08.12.1940 r. ponownie przesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21965. Przeżyl pobyt w obozie, wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po wojnie nie wrócił do kraju – w 1947 r. inkardynowany do diecezji amerykańskiej La Crosse (Wisconsin). W latach 1968–1970 proboszcz w polskiej parafii St Peter end Paul w Weyerhauser (diecezja La Crosse). Następnie długoletni

proboszcz w parafii pw. św. Józefa, św. Katarzyny i św. Franciszka Salezego w Spooner Trego (Wisconsin). Zmarł 30.04.1995 r.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 209–210; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 229.

SZYMALA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.11.1886 r. w Dobrzyniu Wielkim k. Opola, syn Józefa i Julianny z d. Kokot. Ukończywszy szkołę elementarną i gimnazjum w Bytomiu podjął studia teologiczne we Wrocławiu. Na uczelni wstąpił do organizacji polskiej pod nazwą „Swoi". Święcenia kapłańskie przyjął w 1912 r. Po prymicjach rozpoczął posługę duszpasterską jako wikary w parafiach: pw. św. Trójcy w Bytomiu, Rudzie Śl., Raciborzu, Namysłowie, w Strzelcach k. Krapkowic. W 1919 r. przeniesiony do parafii pw. św. Andrzeja w Zabrzu. Założył tam Związek Narodowo-Ludowy, organizował wiece przedplebiscytowe, szkolił kadry na potrzeby przyszłej administracji polskiej na Górnym Śląsku. W latach 1922–1926 był także katechetą w seminarium nauczycielskim w Mysłowicach. W 1926 r. został proboszczem w Nowym Bytomiu. Według opinii ks. Kuboszka w okresie plebiscytowym zaangażowany w pracy dla Polski wspólnie ze swoim kolegą ks. Stefanem Szwajnochem. W czasie II wojny ukrywał się na terenie Generalnej Guberni u OO. Bonifratrów w Krakowie, gdyż Niemcy poszukiwali go za działalność plebiscytową i antyniemiecką. Ujawnił się po wojnie, powrócił do Nowego Bytomia. W 1947 r. został dziekanem dekanatu rudzkiego. Zmarł 22.01.1967 r., pochowany w Nowym Bytomiu.

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 132.

SZYMAŁA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.05.1889 r. w Dobrzeniu Wielkim k. Opola. Ukończywszy szkołę elementarną i gimnazjum rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym (nieznana miejscowość). Święcenia kapłańskie przyjął w 1914 r. W czasie

powstań kapelan powstańczy. Po podziale terytorium plebiscytowego opiekun polskiej młodzieży na Śląsku Opolskim. Założył też w Lublińcu polskie gimnazjum koedukacyjne, które przeniesiono do Bytomia. Mianowany do stopnia pułkownika Wojska Polskiego, kapelan 74 Górnośląskiego Pułku Piechoty, żołnierz I i II wojny światowej, kapelan I Korpusu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Po II wojnie światowej twórca i kapelan Hufca ZHP w Lublińcu, działacz społeczny, dziekan i proboszcz licznych parafii na Śląsku. Odznaczony m.in. Złotym Krzyżem Zasługi (1931 r.), Krzyżem Niepodległości (1933 r.), Śląskim Krzyżem Powstańczym (1947 r.), papieskim odznaczeniem Pro Ecclesia et Pontifice, Medalem 3 Maja (1925 r.), zasłużony dla Śląska, wielokrotnie szykanowany przez komunistyczne władze państwa. Zmarł 31.12.1962 r. w Bytomiu.

Postscriptum: W denuncjacjach księży niemieckich skierowanych do kard. Bertrama wymienia się go jako „Cymalla", a gdzie indziej pisze się jego nazwisko jako „Symala".

Bibliografia: ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Wikipedia Internetowa; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 133.

SZYMECZEK FRYDERYK ps. „Piotr" – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.07.1911 r. w Piotrowicach k. Frysztatu – Zaolzie, syn Jana i Marii z d. Mrcynek. Po ukończeniu szkoły powszechnej kształcił się w Gimnazjum Realnym w Orłowej. Podjął studia teologiczne w seminarium duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 12.07.1936 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 01.08.1936 r. jako wikary w parafii pw. NSPJ w Nowym Boguminie. Był zarazem katechetą w szkole ludowej prowadzonej przez Macierz Szkolną w tym mieście. Podczas okupacji wikary w Rychwałdzie. Wielki patriota, zaangażował się w podziemną działalność ZWZ. Organizował pomoc rodzinom represjonowanych. Na rychwałdzkim probostwie odbywały się tajne narady działaczy konspiracyjnych, m.in. na przełomie 1942/1943 miała tam miejsce narada obwodowa z udziałem kierowników organizacji wywiadowczej „August" Jana Margicioka. Podczas tego spotkania ustalono zasady współpracy z czeskim ruchem oporu. W konspiracji używał pseudonimu „Piotr" – skrót od nazwy jego rodzinnej miejscowości Piotrowice. Miał stały kontakt z komendantem Obwodu ZWZ Cieszyn Leopoldem Hałaczkiem. Aresztowany 25.08.1943 r. w Piotrowicach

podczas akcji gestapo przeciw AK na Zaolziu. Przez dwa tygodnie przetrzymywany w więzieniu w Cieszynie, a następnie przetransportowany do więzienia śledczego w Mysłowicach. 23.11.1943 r., po zakończonym śledztwie, przewieziony do KL Auschwitz. 29.11.1943 r., po wyroku skazującym sądu doraźnego w bloku 11 tegoż obozu, 90 osób zostało skazanych na smierć. Wśród tych skazanych był ks. Fryderyk Szymeczek. Wyrok śmierci wykonano w tym samym dniu przez rozstrzelanie. Według wystawionego aktu zgonu nr 33232/1943 – potwierdzonego przez lekarza obozowego, zmarł o godz. 17:37, określenie przyczyny zgonu to: „plötzlicher Herztod" (zawał serca).

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 700; APMA-B, *Księga zgonów,* t. 23, s. 232; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 212 wykazu); M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 695; *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina,* s. 172; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 210.

SZYNAWA ROBERT – ksiądz katolicki.

Urodzony 25.03.1894 r. w Orzeszu, syn Juliusza i Marii z d. Herz. Po ukończeniu szkoły ludowej kontynuował naukę w domu misyjnym oo. Werbistów w Świętym Krzyżu k. Nysy. W 1912 r. skierowany do Sanct Gabriel k. Wiednia, gdzie w 1914 r. ukończył gimnazjum. Rozpoczął nowicjat w Zgromadzeniu Słowa Bożego, ale 28.08.1915 r. opuścił klasztor i wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Kitomierzycach. W marcu 1916 r. uzyskał obywatelstwo austriackie, po roku przeniósł się do seminarium w Krakowie – ukończył studia teologiczne na UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1919 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii w Lipniku k. Białej. Blisko cztery lata pracował w parafii pw. Zesłania Ducha Świętego w Nowej Górze k. Krzeszowic. 01.05.1927 r. skierowany do parafii pw. NMP w Piekarach Śląskich. W połowie lipca 1928 r. wikary w Siemianowicach w parafii pw. św. Antoniego. Od 11.03.1930 r. wikary w Lublińcu przy parafii pw. św. Mikołaja – pracował tam do maja 1932 r. Po ciężkiej chorobie kapelan sióstr Maryi w Brzeziu nad Odrą. 03.02.1933 r. zlecono mu administrację a potem proboszcz w parafii pw. św. Szymona i Judy Tadeusza w Raszczycach. W czasie II wojny światowej zarządca parafii pw. św. Katarzyny w Woźnikach. Aresztowany 01.04.1943 r. pod

zarzutem rozpowszechniania wiadomości zagranicznych. Przebywał w areszcie śledczym w Lublińcu, przed sądem w Opolu skazany na dwa lata ciężkiego więzienia w Raciborzu. Od 01.05.1945 r. zarządca parafii pw. św. Jerzego w Mszanie. 23.03.1948 r. ustanowiony kuratusem w parafii pw. NSPJ w Paprocanach, od maja 1953 r. objął parafię w Kończycach k. Zabrza. Dodać należy, że po wojnie należał do tzw. księży patriotów, którzy bardzo mocno związali się z nowymi komunistycznymi władzami. Angażował się w lokalną politykę uczestnicząc np. w posiedzeniach Miejskiej Rady Narodowej w Mikołowie i wygłaszając kontrowersyjne poglądy. Zmarł w szpitalu w Kłodzku 13.07.1955 r., pochowany w Kończycach.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 210; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

ŚCIGAŁA FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.12.1882 r. w Woźnikach, syn Aleksandra i Pauliny z d. Skop. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Woźnikach kontynuował naukę w gimnazjum klasycznym w Królewskiej Hucie. Studiował teologię na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1910 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii pw. św. Szczepana w Bogucicach pod Katowicami. Po wybuchu I wojny światowej zaciągnięty do wojska i przez kilka miesięcy pełnił służbę sanitariusza w szpitalu w Goczałkowicach. Wskutek interwencji wikariusza generalnego we Wrocławiu zwolniony z wojska, w październiku 1914 r. wrócił do Bogucic. Następną placówką duszpasterską była od 31.05.1917 r. parafia pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach Śląskich. W latach 1917–1920, będąc tzw. drugim wikarym (w Siemianowicach), zaangażował się w akcję plebiscytową. Utrzymywał stały kontakt z Polskim Komisariatem Plebiscytowym w Bytomiu, chociaż jego proboszczem był Niemiec i działalności takiej zabraniał. Za udział w powstaniach śląskich dwukrotnie odznaczony medalami powstańczymi. Od 13.05.1923 r. mianowany proboszczem w Bogucicach. W 1937 r. mianowany wicedziekanem dekanatu katowickiego. Aresztowany 01.05.1940 r. podczas aresztowań inteligencji i duchowieństwa śląskiego, uwięziony na krótko w Katowicach, w Sosnowcu – w halach byłej fabryki Schöena, 05.05.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau,

zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7704. Od 26.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zginął w tym obozie 02.09.1940 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 428; Materiały udostępnione przez IPN w Katowicach, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 231; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 134.

ŚLIWKA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.01.1887 r. w Gliwicach, syn Ludwika i Barbary z d. Sznapek. Ukończywszy szkołę elementarną uczęszczał do gimnazjów w Gliwicach i Strzelcach Opolskich (matura 19.03.1912 r.). Rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (z przerwą w 1915 r. z powodu zaciągnięcia do służby wojskowej). Święcenia kapłańskie przyjął 25.06.1916 r. we Wrocławiu. Od 25.09.1916 r. pełnił posługę duszpasterską jako wikary w parafii pw. św. Jadwigi w Ziemięcicach. Następnie wikariusz w Oleśnie od 23.01.1919 r., Janowie k. Mysłowic od 08.09.1919 r. i Mikołowie od 1924 r. Bardzo mocno zaangażowany w pracach plebiscytowych. Przemawiał na wiecach i nawoływał wiernych do oddawania swych głosów za Polską. 11.05.1926 r. otrzymał dekret administratora parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Chwałowicach. Gdy obejmował parafię chwałowicką, funkcję kościoła pełniła przydrożna kapliczka. W pierwszym więc rzędzie zabrał się do budowy kościoła, którego poświęcenie odbyło się w październiku 1928 r. W 1929 r. otrzymał odznaczenie Pro Ecclesia et Pontifice. W okresie okupacji niemieckiej nazwisko ks. Śliwki znalazło się w księdze gończej – Sonderfahndungsbuch Polen (wykazie Polaków uznanych za wrogów Niemiec i przeznaczonych do eksterminacji). 01.09.1939 r. wybrał ucieczkę na wschód, ale musiał zawrócić pod naporem Armii Czerwonej. Trafił do Częstochowy. Stamtąd poważnie wycieńczonego ucieczką zabrał pewien przygodnie napotkany proboszcz z Ząbkowic i odstąpił mu starą organistówkę, gdzie ks. Śliwka mieszkał przez kilka lat – niestety wytropiony przez Niemców. Wezwania na gestapo i przesłuchania oraz ciągła obawa przed zdekonspirowaniem zrujnowały zupełnie jego zdrowie. W kwietniu 1945 r. doznał paraliżu, zamieszkał

w prywatnym mieszkaniu w pobliskim Rybniku. Zmarł 20.01.1950 r., pochowany w Chwałowicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; Informacja ustna ks. J. Gawora.

ŚWIERC JAN SDB, Sługa Boży – ksiądz katolicki.
Urodzony 29.04.1877 r. w Królewskiej Hucie, syn Mateusza i Franciszki z d. Rother. Po ukończeniu szkoły elementarnej wysłany w 1894 r. przez rodziców do Turynu na Valsalice w celu dalszego kształcenia na poziomie gimnazjalnym. Skończywszy gimnazjum wstąpił w 1897 r. do Zgromadzenia Salezjańskiego – do nowicjatu w Ivrei, który ukończył pierwszą profesją zakonną złożoną 03.10.1899 r. Studiował filozofię i teologię w Turynie. Święcenia kapłańskie przyjął 06.06.1903 r. w katedrze turyńskiej. Po powrocie do Polski powierzono mu przygotowanie nowicjatu w nowo otwartym domu salezjańskim w Daszawie (1904 r.). Po jego uruchomieniu był kapelanem w Krakowie w Zakładzie im. Lubomirskich. W 1905/1906 r. został dyrektorem Zakładu w Oświęcimiu. W 1911 r. przejął kierownictwo Zakładu im. Lubomirskich w Krakowie przy ul. Rakowickiej. W 1914 r. opiekował się rannymi żołnierzami w tymże Zakładzie, by w 1915 r. objąć w Oświęcimiu na Zasolu opiekę nad uciekinierami wojennymi z terenów Galicji Wschodniej. W 1918 r. otworzył Zakład na terenie zaboru rosyjskiego w Kielcach, gdzie został pierwszym dyrektorem i proboszczem. W 1923 r. wrócił do Oświęcimia. Później dyrektor i proboszcz w Przemyślu na Zasaniu (1925–1934). Poważna choroba przerwała tam jego działalność, ale już w 1938 r. na nowo podjął działalność duszpasterską jako proboszcz parafii pw. Św. Stanisława Kostki w Krakowie i dyrektor tamtejszej salezjańskiej wspólnoty. Aresztowany przez gestapo 23.05.1941 r., przetrzymany w więzieniu Montelupich, skąd 26.06.1941 r. został wraz ze współbraćmi przewieziony do KL Auschwitz. Zamordowany 26.06.1941 r. na słynnym Żwirowisku przyobozowym.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

ŚWIEŻY IGNACY – ksiądz katolicki.
Urodzony 12.10.1839 r. w Kończycach Wielkich, syn Józefa i Marianny z d. Brzuska. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Cieszynie podjął

studia teologiczne na Wydziale Teologicznym św. Cyryla i Metodego Uniwersytetu Franciszka w Ołomuńcu. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1865 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Racimowie i Bielsku. Od 1872 r. nauczyciel religii i matematyki w gimnazjum w Cieszynie. W pracy w Cieszynie zetknął się z polskim ruchem narodowym, którego został oddanym członkiem. W 1873 r. założył Dziedzictwo bł. Jana Sarkandra i był jego prezesem do 1897 r. Jako działacz polskiego ruchu narodowego w latach 1878–1902 był posłem do śląskiego Sejmu Krajowego w Opawie. Był także współzałożycielem Związku Śląskich Katolików i Macierzy Szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego. Należał do pierwszych kapłanów katolickich, którzy wznieśli się ponad wyznaniowe podziały i umieli współpracować z ewangelikami dla dobra ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim. Zmarł 22.10.1902 r. w Cieszynie, pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Cieszynie.

Bibliografia: O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 134.

THIELE JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.03.1902 r. w Katowicach, syn Edwarda i Katarzyny z d. Czakańska. Do szkoły ludowej i gimnazjum uczęszczał w Katowicach. Już jako gimnazjalista interesował się żywo ruchem narodowym na Śląsku. Należał do związku Filomatów i Filaretów Górnoślązaków (matura w 1922 r.). Brał udział w akcji przedplebiscytowej i w III powstaniu, za co był szykanowany przez bojówki niemieckie. Rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1924 r. przeniósł się do Krakowa, gdzie wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego na Wydział Teologiczny UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1926 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafiach: pw. św. Michała Archanioła w Orzegowie, pw. Trójcy Przenajświętszej w Kochłowicach, pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach Wielkich i pw. MB Bolesnej w Rybniku. W 1932 r. zdał egzamin proboszczowski. W maju 1937 r. mianowany proboszczem w parafii pw. św. Jadwigi w Szopienicach. Przez szereg lat pełnił funkcję wicedziekana: najpierw dekanatu mysłowickiego, następnie dekanatu Katowice-Wschód. Na emeryturę przeszedł w sierpniu 1972 r. Zmarł 17.06.1975 r., pochowany w Szopienicach.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

TOMALA JAN dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 26.01.1894 r. w Żorach, syn Franciszka i Marii z d. Sommerling. Po ukończeniu szkoły elementarnej, do gimnazjum uczęszczał kolejno w Pszczynie, Gliwicach i Żaganiu (matura w 1914 r.). Po maturze powołany do wojska – do armii niemieckiej jako sanitariusz. Od 1918 r. rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 19.06.1920 r. Posługę duszpasterską rozpoczął 15.09.1921 r. jako wikariusz w Berlinie, od 11.06.1922 r. w parafii pw. św. Jadwigi w Królewskiej Hucie. W latach 1923–1926 katecheta w Gimnazjum Żeńskim w Królewskiej Hucie i równocześnie sekretarz generalny Związku Młodzieży Polskiej (1922–1929). W 1926 r., po przeniesieniu do Mikołowa, został katechetą w miejscowych szkołach średnich. W latach 1929–1935 na Uniwersytecie Lwowskim kontynuował studia specjalistyczne w zakresie nauk biblijnych. W 1935 r. obronił pracę doktorską. W 1932 r. objął probostwo w parafii pw. MB Królowej Różańca Św. w Łaziskach Górnych. W pierwszych dniach II wojny światowej zmuszony do opuszczenia parafii. Pod zarzutem udzielania pomocy powstańcom atakującym wkraczające wojska niemieckie dwukrotnie zatrzymany przez gestapo. Po zwolnieniu 22.11.1939 r. już nie wrócił do Łazisk, skierowany do parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Biertułtowach. Po zakończeniu wojny duszpasterz w parafii pw. NSPJ w Niedobczycach. W 1970 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 17.02.1973 r., pochowany w Niedobczycach. Odznaczony papieskim orderem Pro Ecclesiaet Pontyfice.

Bibliografia: Zbiory J. Delowicza; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 210; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 135.

TOMANEK RUDOLF dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.02.1879 r. w Ropicy, syn Franciszka. Ukończywszy szkołę elementarną w miejscowości urodzenia, kształcenie kontynuował w gimnazjum w Cieszynie (matura 14.07.1897 r.). Rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym

w Ołomuńcu i nowo otwartym 16.10.1899 r. Seminarium Duchownym w Widnawie. Należał do tajnego polskiego stowarzyszenia „Jedność", którego celem było budzenie i podtrzymywanie ducha polskości wśród młodzieży polskiej, uczęszczającej do szkół niemieckich Śląska austriackiego. Święcenia kapłańskie przyjął 25.07.1901 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Grodźcu, później w Cieszynie. Ze względu na wybitne uzdolnienia pedagogiczne 30.01.1908 r. został katechetą w seminarium nauczycielskim oraz w gimnazjum polskim w Cieszynie. Był członkiem m.in. organizacji sprawującej opiekę nad kształcącą się młodzieżą katolicką oraz Stowarzyszenia Dziedzictwa. Był cenionym publicystą, autorem licznych dzieł i artykułów teologicznych. Zapoczątkował wydawanie modlitewnika, do dziś powszechnie używanego na Śląsku Cieszyńskim *Chwalcie Pana*. W 1932 r. otrzymał godność prałata, w 1934 r. mianowany cenzorem książek. Aresztowany przez gestapo 18.04.1940 r., po krótkim uwięzieniu w Cieszynie w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. 02.07.1940 r. przeniesiony do KL Gusen. 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 22087. Zginął śmiercią głodową 18.07.1941 r.

Postscriptum: Głosił kazanie na pogrzebie Henryka Sienkiewicza w 1916 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 439; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129, t. III, s. 211; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 254; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; informacja – ks. Zbigniew Tomanek; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993 r., s. 251; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 707; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 233–234; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 222 wykazu); *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina,* s. 47; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 160; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 136.

TOMASIK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 18.02.1901 r. w Grodzcu pow. będziński. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Łodzi. Święcenia kapłańskie przyjął 26.12.1926 r. w Łodzi. Posługę duszpasterską wykonywał m.in. w latach 1935–1937 jako proboszcz parafii pw. św. Piotra i św. Pawła

w Białej k. Zgierza, w latach 1937–1941 proboszcz parafii pw. św. Kazimierza i św. Józefa w Stróży. Aresztowany 06.10.1941 r., uwięziony w obozie przejściowym w Konstantynowie. 30.10.1941 r. przetransportowany do obozu koncentracyjnego KL Dachau nr 28484. Zginął 28.05.1942 r., przewieziony w tzw. transporcie inwalidów do Hartheim, gdzie został zamordowany w komorze gazowej.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. II, s. 264; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 234.

TOPIARZ FRANCISZEK – ksiądz katolicki.

Urodzony 19.10.1911 r. w Stanisłowicach k. Czeskiego Cieszyna, syn Karola i Julianny z d. Glac. Po ukończeniu szkoły powszechnej i Polskiego Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego w Orłowej podjął studia na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Karola w Pradze. Nagła śmierci matki i siostry spowodowały, że przeniósł się na Wydział Teologiczny Uniwersytetu w Ołomuńcu. Po przyłączeniu Zaolzia do Polski wydalony z terenu Czechosłowacji, studia te kontynuował w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Wybuch wojny skomplikował mu nieco drogę do kapłaństwa – po zamknięciu seminarium w Krakowie wrócił do rodzinnego domu na Zaolziu. Aresztowany przez gestapo jesienią 1939 r. krótko więziony w Cieszynie. Po zwolnieniu ukrywał się w seminarium duchownym w Widnawie, gdzie dokończył przerwane studia. Święcenia kapłańskie otrzymał 31.03.1940 r. we Wrocławiu. Ponieważ jako Polakowi nie przydzielono mu konkretnej placówki, pomagał w duszpasterstwie w parafiach zaolziańskich – w Trzyńcu, Jabłonkowie, Wędryni, przez pewien czas w Lesznej Górnej. Przeciwstawiając się władzom okupacyjnym zaangażował się w działalność konspiracyjną, pomagał wdowom i sierotom zamordowanych i osadzonych w więzieniach. Aresztowany drugi raz w 1944 r., więziony w Jabłonkowie i Cieszynie, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. Miał podobno udział w wydostaniu na wolność schorowanego ks. Jana Marosza z Bystrzycy n. Olzą. Po wojnie prześladowany przez UB ukrywał się, aby uniknąć aresztowania wyjechał do Niemiec. Nieznany jest dalszy los tego księdza.

Bibliografia: archiwum dr. n. med. J. Mazurka t. 13, cz. 24 (181); *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, pod red. nauk. Jerzego Myszora, t. 1., Warszawa 2002, s. 290.

WAGNER JAN FRANCISZEK CM, Sługa Boży – ksiądz katolicki.
Urodzony 10.04.1892 r. w Piasku k. Pszczyny, syn Andrzeja i Ewy z d. Koczub. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Pszczynie dalszą edukację kontynuował w Małym Seminarium Księży Misjonarzy w Krakowie (1909 r.). W 1910 r. wstąpił do zgromadzenia, gdzie po dwóch latach seminarium internum złożył śluby. W okresie 1912–1919 (z przerwami) odbył studia teologiczne w Instytucie Misjonarskim w Krakowie (powołany w 1914 r. do wojska niemieckiego służył do 1918 r.). Święcenia kapłańskie otrzymał w 1919 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz i katecheta szkół w Jezierzanach k. Borszczowa w Małopolsce Wschodniej. Potem przeniesiony do Pabianic, pełnił funkcję prefekta gimnazjum żeńskiego i seminarium nauczycielskiego (1926–1933). W 1933 r. został superiorem misjonarzy i proboszczem parafii pw. NMP w Pabianicach. Jako prefekt gimnazjum kierował Stowarzyszeniem Młodzieży Żeńskiej, Sodalicją Mariańską w gimnazjum i Seminarium Nauczycielskim, a także Stowarzyszeniem Niemców-Katolików. W 1937 r. otrzymał nominację na superiora misjonarzy i proboszcza parafii pw. św. Wincentego a'Paulo w Bydgoszczy, gdzie rozpoczął szeroką działalność duszpasterską, a także gromadził materiały budowlane celem wykończenia kościoła św. Wincentego a'Paulo. W 1939 r. wraz z innymi konfratrami aresztowany przez gestapo i odtransportowany do Koszar przy ul. Gdańskiej, gdzie spędził niemal dwa miesiące. 01.11.1939 r. wywieziony do Grochola, gdzie w pobliskim lesie został zamordowany przez Niemców. Po ekshumacji pochowany na Wzgórzu Wolności w Bydgoszczy – na Cmentarzu Bohaterów.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

WĄJDA JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 19.03.1849 r. w Nieboczowach pow. rybnicki, syn Jana i Joanny z d. Kołek. Po ukończeniu szkoły elementarnej naukę w gimnazjum rozpoczął w Raciborzu, kontynuował ją we Wrocławiu i Poznaniu (matura w 1872 r.). W czasie wojny francusko-pruskiej (1870–1871) wcielony do wojska. Rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Wrocławskim, po czym przeniósł się na wydział teologiczny. Święcenia kapłańskie przyjął w 1876 r. w Pradze. Przez jakiś czas był kapelanem oraz domowym nauczycielem rodziny hrabiów Chłapowskich w Czerwonej Wsi k. Kościana. W 1883 r. mianowany wikariuszem parafii w Wodzisławiu. W 1885 r. został proboszczem w Kielczy. W Kielczy

rozwinął działalność społeczną, zaangażował się również w życie polityczne. 23.01.1908 r. wybrany posłem do parlamentu pruskiego z listy polskiej z okręgu pszczyńsko-rybnickiego. Pełnił tę funkcję do 1912 r. Po skończonej kadencji nadal gorliwie pracował zarówno w parafii jak również na arenie polityczno-społecznej. W czasie plebiscytu czynnie zaangażowany politycznie po stronie polskiej. Jego parafia i okolice w przeważającej większości głosowały za przyłączeniem do Polski. Po III powstaniu śląskim prześladowany i w obawie o własne życie musiał uciekać z Kielczy. 03.09.1922 r. powiadomiony o planowanym zamachu wyjechał do Wielkich Hajduk i schronił się u ks. Józefa Czempiela. W 1922 r. został kolejny raz kandydatem do parlamentu pruskiego z ramienia Polsko-Katolickiej Partii Ludowej. Po wygranych wyborach udał się do Berlina na sesję, której z racji swego wieku przewodniczył jako marszałek. Z Berlina wrócił chory i 03.02.1923 r. zmarł w Chorzowie. Po wojnie w 1948 r. prochy jego zostały sprowadzone na cmentarz w Kielczy.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 137.

WĄJZLER BOLESŁAW – ksiądz katolicki.

Urodzony 01.02.1881 r. w Żarnowcu pow. zawierciański. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum, w latach 1897–1903 podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym UJ w Krakowie i Seminarium Duchownym w Kielcach. Święcenia kapłańskie otrzymał 04.10.1903 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w latach 1903–1907 jako wikariusz w parafii pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty w Pilicy. W latach 1907–1908 wikariusz parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Koziegłówku, katecheta w szkołach w Zawierciu. W latach 1916–1917 proboszcz w parafii pw. Nawiedzenia NMP w Chruszczobrodzie. W latach 1917–1938 wikariusz parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Zawiercie. W tym samym roku zainicjował powstanie Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego, która była pierwszą placówką tego typu w Zagłębiu Dąbrowskim. Szeroko angażował się w działalność społeczno-charytatywną. W 1926 r. mianowany kanonikiem honorowym kapituły wiślickiej. Po erygowaniu diecezji częstochowskiej został do niej inkardynowany, po czym mianowany egzaminatorem prosynodalnym.

W latach 1928–1937 prefekt etatowy w szkołach, kapelan, komendant Męskiego Hufca Harcerzy w Zawierciu, Zagłębiowskiej Chorągwi Harcerzy. W 1938 r. został proboszczem parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Zawierciu. Aresztowany przez gestapo w 1940 r., po kilku dniach zwolniony. Ponownie aresztowany 18.09.1940 r. po dekonspiracji organizacji „Płomień". Wywieziony do Opola, skąd 21.02.1941 r. przetransportowany do KL Auschwitz, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 10421. Zginął w tym obozie 08.03.1941 r.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, s. 114.

WALENTA TEODOR SDB – ksiądz katolicki.

Urodzony 20.04.1882 r. w Pawłowie pow. raciborski. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscowości urodzenia wstąpił w Valsalice pod Turynem do Towarzystwa Św. Franciszka Salezego. Rozpoczął naukę w gimnazjum salezjańskim w Lombriasco i odbył nowicjat w Foglizzo w Piemoncie. Ukończył studia uniwersyteckie w Mediolanie, Genui i Padwie. Święcenia kapłańskie przyjął 29.06.1909 r. w Turynie. Jako salezjanin przez dziesięć lat pracował w ośrodkach wychowawczych zgromadzenia we Włoszech. W 1919 r. powrócił do Polski obejmując obowiązki nauczyciela języków obcych w gimnazjum salezjańskim w Oświęcimiu. Od 1920 r. włączył się w nurt działalności plebiscytowej i powstańczej na Górnym Śląsku. Był tłumaczem języków francuskiego i włoskiego przy Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku z siedzibą w Opolu oraz prelegentem w czasie wieców oświatowych organizowanych przez Polski Komisariat Plebiscytowy w Bytomiu. W latach 1922–1923 katecheta gimnazjalny i kapelan w Zakładzie dla Umysłowo Chorych w Rybniku. Od 13.11.1923 r. wikariusz przy rybnickim kościele pw. MB Bolesnej. W latach 1925–1927 wikariusz i kierownik chóru przy kościele katedralnym pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. Pracował w charakterze wikariusza w parafii pw. MB Różańcowej w Chropaczowie. 08.04.1929 r. otrzymał samodzielną parafię pw. św. Mikołaja w Wilczy Górnej. Od 01.05.1934 r. pełnił obowiązki proboszcza parafii pw. św. Anioła Stróża w Gorzycach. W pierwszych dniach okupacji przesłuchiwany przez gestapo. Zabroniono mu wykonywania jakichkolwiek czynności liturgicznych w kościele oraz posług kapłańskich w parafii. 16.04.1945 r., po wkroczeniu żołnierzy sowieckich do Gorzyc, gdy stanął w obronie napastowanych

kobiet – został zastrzelony. Za pracę społeczno-narodową w okresie powstań i plebiscytu odznaczony Krzyżem na Śląskiej Wstędze Waleczności i Zasługi oraz Złotym Krzyżem Zasługi I klasy.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 129–130, t. III, s. 211; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 138.

WALOSZEK ADOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 16.02.1906 r. w Suchej Średniej pow. frysztacki – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły powszechnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Wędryni. Święcenia kapłańskie otrzymał 12.07.1931 r. Po święceniach pełnił obowiązki duszpasterskie jako wikary w Wędryni, Łąkach n. Olzą, Boguminie i Cierlicku. Był prefektem w Karwinie. Aresztowany 20.09.1939 r. w Karwinie, od 21.09.1939 r. w KL Skrochovice, od 03.10.1939 r w Rawiczu. Stamtąd 16.10.1939 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Buchenwald, 08.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 21897. Przetrwał pobyt w obozie – wyzwolony 29.04.1945 r. przez wojska amerykańskie. Po wojnie proboszcz w Cierlicku Górnym i Jabłonkowie. Zmarł w 1979 r. w Jabłonkowie.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 212; Internetowa strona „Wędyniacy"; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 239.

WANDRASZ RUDOLF – ksiądz katolicki.

Urodzony 05.01.1912 r. w Brzezinach Śląskich, syn Ignacego i Wiktorii z d. Steinert. Do katolickiej szkoły powszechnej uczęszczał w Brzezinach Śląskich, potem uczył się w Klasycznym Gimnazjum w Szarleju (matura w 1932 r.). Jako gimnazjalista należał do Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej. Wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 20.06.1937 r. Po święceniach był na zastępstwie wakacyjnym w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Woszczycach.

We wrześniu 1937 r. otrzymał na tę placówkę stały dekret wikariuszowski. Aresztowany 09.11.1939 r., więziony w Pszczynie. Zwolniony 18.01.1940 r. Od lutego 1940 r. pracował jako wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Załężu. W sierpniu 1944 r. przeniesiony w charakterze wikariusza do parafii pw. Św. Ap. Piotra i Pawła w Katowicach. W marcu 1949 r. mianowany administratorem, a kilka lat później proboszczem w parafii pw. św. Jerzego w Goczałkowicach Zdroju. W 1971 r., na skutek pogarszającego się stanu zdrowia, przeszedł na emeryturę. Zmarł 04.04.1974 r. w Goczałkowicach, tam pochowany.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 212.

WAWRZYCZEK HENRIETA NMPNP – siostra zakonna.

Urodzona 09.02.1899 r. w Kryrach pow. pszczyński. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Śląskich NMP Niepokalanie Poczętej. W latach 1923–1925 wychowawczyni w ochronce w Leśnicy, w latach 1930–1945 przełożona domu zakonnego w Rydułtowach, posługiwała też jako nauczycielka religii i robót ręcznych w szkole ludowej oraz w kościele. W czasie wojny pomagała w zamienionym na szpital dla chorych na gruźlicę klasztorze oraz posługiwała w domach prywatnych. Zginęła 04.02.1945 r. w Rydułtowach podczas bombardowania razem z s. Benicją Sebesta oraz s. Briolaną Włodarkiewicz.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, s. 290.

WARZECHA JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 16.05.1883 r. w Pacanowie nad Wisłą, syn Wincentego i Katarzyny z d. Potyka. Do szkoły elementarnej uczęszczał najpierw w Pacanowie (przez jeden rok), następnie we Frydku na Zaolziu (matura w 1904 r.). Studiował teologię w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 22.07.1908 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: w Alt Rothwasser w Sudetach (01.08.1908 – 31.08.1909), w Cierlicku (01.09.1909 – 31.07.1910), w Boguminie (01.08.1910 – 28.02.1913), w Łazach

(01.03.1913 – 31.07.1920), w Karwinie (01.08.1920 – maj 1927). Przez trzy miesiące pracował jako wikary w parafii pw. św. Katarzyny w Czechowicach. 01.09.1927 r. zatwierdzony na stanowisku proboszcza parafii pw. Opatrzności Bożej w Jaworzu. Aresztowany ze względu na manifestowaną przynależność narodową – „polskość", od 14.12.1939 do 08.04.1940 r. przebywał w więzieniu w Bielsku. Zmarł 13.09.1963 r., pochowany w Jaworzu.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 212; J. Kubaczka, *700 lat Jasienicy,* Kraków 2005, s. 156–170; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

WĄDOLNY JAN – ksiądz katolicki.

Urodzony 22.10.1881 r. w Wadowicach pow. bielski. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w 1904 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w Hecznarowicach pow. bielski, także katecheta w Żeńskim Seminarium Nauczycielskim w Kętach, Żywcu i Kaniowie. Od 28.01.1932 r. objął funkcję proboszcza w Hecznarowicach. Aresztowany 23.04.1940 r., po osadzeniu na krótko przez gestapo w Bielsku przetransportowany do cieszyńskiego więzienia, skąd 28.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7084. 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony z obozu 25.11.1940 r. dzięki wpłaconej kaucji. Zastosowano wobec niego areszt domowy do końca wojny. Po wojnie ponownie duszpasterz w Hecznarowicach. Zmarł 29.04.1957 r.

Bibliografia: Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 113; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 241.

WDOWIAK JÓZEF – ksiądz katolicki.

Urodzony 30.09.1916 r. w Świnnej pow. żywiecki. W tej miejscowości rozpoczął naukę w szkole powszechnej, dalszą naukę kontynuował w gimnazjum. Podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1941 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. MB

Pocieszenia w Straconce pow. bielski. Aresztowany przez gestapo 10.07.1942 r. Przetrzymywany w więzieniu w Bielsku, tam wstępnie przesłuchiwany, przetransportowany do KL Auschwitz, 10.08.1942 zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 57783. 17.07.1943 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany jako więzień nr 49750. Mimo ciężkich warunków panujących w obozach w których przebywał, przeżył i odzyskał wolność 29.04.1945 r. Po wojnie pracował we Francji, następnie w USA.

Postscriptum. W APMA-B w Oświęcimiu ks. Wdowiak udostępnił swoje dosyć obszerne obozowe wspomnienia: „Biografie byłych więźniów politycznych niemieckich obozów koncentracyjnych", str 254–255.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz*, Katowice 1998, s. 205; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 114; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 241; J. Polak, M. Tomiczek, *Bielsko-Biała Straconka*, Bielsko-Biała 1994, s. 64.

WIENTZEK (WIENCEK) KAROL – ksiądz katolicki.

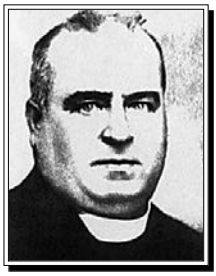

Urodzony 24.01.1881 r. w Grabówce pow. kozielski, syn Józefa i Albertyny z d. Kuczera. Po ukończeniu szkoły ludowej w Bierawie uczęszczał do progimnazjum w Koźlu, od 1893 r. do katolickiego gimnazjum w Nysie (matura 14.02.1902 r.). Po maturze rozpoczął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 23.06.1906 r. W czasie wakacji pomagał w posłudze duszpasterskiej w Grabówce, pracował jako wikariusz w parafiach: pw. św. Anny w Zabrzu (10.09.1906 – 10.10.1911), pw. św. Michała w Berlinie (11.10.1911 – styczeń 1912), w Koźlu (styczeń 1912 – 06.09.1912), pw. Wniebowzięcia NMP w Wielkich Hajdukach (07.09.1912 – 1915), pw. św. Franciszka w Zabrzu (1915 – 09.09.1916), w Mikołowie od 10.09.1916 r. 04.06.1921 r. opuścił Mikołów i udał się do swego brata w Twardawie pow. prudnicki. 24.08.1921 r. został administratorem, następnie proboszczem parafii pw.

MB Częstochowskiej w Podlesiu. Aresztowany 22.05.1941 r., uwięziony w Mikołowie, zwolniony po tygodniu. Proboszcz parafii Podlesie pow. pszczynski. Zmarł 21.09.1944 r. w Podlesiu.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 212; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

WIESZOK FRANCISZEK – ksiądz katolicki.
Urodzony 10.09.1874 r. we wsi Rudno pow. gliwicki. Ukończywszy szkołę elementarną wyjechał do Rzymu, wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy Krwi Chrystusa. Po studiach teologicznych święcenia kapłańskie przyjął 12.02.1899 r. Wykonywał posługę duszpasterską przez trzy lata we Włoszech, po czym opuścił Zgromadzenie i wyjechał do Ameryki w 1903 r. Pracował jako wikariusz u swojego krewnego, proboszcza parafii pw. św. Stanisława i Kazimierza w Baltimore (1903–1904), proboszcz nowej polskiej parafii pw. św. Stanisława w Bethlehem w Pensylwanii (1904–1907), proboszcz polskiej parafii pw. św. Michała Archanioła w Olyphant w Pensylwanii (1909–1911) i parafii pw. św. Jana w Plymouth w Pensylwanii (1914–1918), wikariusz w parafii pw. św. Józefa w Manistee w Michigan (1919 r.). Ze względu na zły stan zdrowia w 1920 r. wrócił w rodzinne strony, gdzie zaangażował się w działalność plebiscytową. Po podziale Śląska musiał przenieść się na stronę polską, do Bojszów k. Tych, gdzie zastępował chorego proboszcza i pracował jako katecheta w miejscowej szkole powszechnej. 16.02.1923 r. mianowany wikarym w Rybniku. Od 15.12.1923 r. duszpasterz Zakładu dla Umysłowo Chorych w Rybniku. Inkardynację do diecezji katowickiej uzyskał 15.01.1934 r., wcześniej formalnie przynależał do podrzymskiej diecezji Albano Laziale. 15.12.1939 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał początkowo w Rybniku, następnie w Boguszowicach. Zmarł 17.03.1950 r. w Radlinie.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

WILHELM FRANCISZEK – ksiądz katolicki.
Urodzony 29.03.1887 r. w Sternalicach pow. oleski, syn Józefa i Józefy z d. Włoczyk. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum w Bytomiu (matura w 1909 r.). Po maturze podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu

Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1913 r. we Wrocławiu. Jako wikariusz duszpasterzował w parafiach: pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Kluczborku 29.09.1913 r., pw. NMP Wspomożenia Wiernych w Spandau od 31.03.1917 r., gdzie pracował wśród mieszkających tam Polaków oraz Imienia NMP i św. Bartłomieja w Piekarach od 08.08.1921 r. Po plebiscycie, nękany przez bojówkarzy niemieckich, przeniósł się na tereny, które przypadły Polsce. Proboszcz w Miasteczku Śląskim – nominację na proboszcza parafii pw. Wniebowzięcia NMP otrzymał 29.12.1923 r. W dekanacie tarnogórskim pełnił funkcję wizytatora nauki religii dla szkół powszechnych w Żyglinie, Jędrysku i Woźnikach. W 1934 r. mianowany sędzią prosynodalnym. Zmarł nagle 05.11.1945 r. w Miasteczku Śląskim, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

WŁODARCZYK JERZY – ksiądz katolicki.

Urodzony 28.04.1886 r. w Królewskiej Hucie, syn Jana i Pauliny z d. Jakisch. Do szkoły elementarnej i gimnazjum uczęszczał w Królewskiej Hucie (matura w 1907 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1911 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską jako wikariusz wykonywał w parafiach: pw. św. Marii Magdaleny w Bielszowicach, pw. św. Wawrzyńca w Strzelcach Opolskich, pw. św. Jana Chrzciciela i Trójcy Przenajświętszej w Legnicy, pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach Wielkich, pw. św. Józefa w Zawadzie Książęcej i pw. św. Katarzyny w Sławięcicach. W 1917 r. zdał egzamin proboszczowski, rok później mianowany proboszczem w parafii pw. św. Michała Archanioła w Kotulinie pow. strzelecki. W okresie plebiscytu na Górnym Śląsku dotkliwie pobity przez bojówkarzy niemieckich. Musiał opuścić Kotulin i przeszedł na polską część Górnego Śląska. W 1923 r. Administrator Apostolski Polskiego Śląska ks. August Hlond mianował go proboszczem w parafii pw. Wszystkich Świętych w Szerokiej. Na skutek pogarszającego się stanu zdrowia w listopadzie 1924 r. przeszedł w stan spoczynku i zamieszkał w Kokoszycach. Po pewnym czasie choroba nie pozwalała mu już opuszczać mieszkania. Oddał się intensywnej pracy naukowej z zakresu historii. Był kolekcjonerem różnych pamiątek historii Śląska, z których wiele miało wartość muzealną. Zmarł 20.08.1929 r. w Kokoszycach, pochowany w Wodzisławiu Śl.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

WŁODARKIEWICZ BRIOLANA NMPNP – siostra zakonna.
Urodzona 20.04.1898 r. w Landzmierzu pow. kędzierzyńsko-kozielski. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Śląskich NMP Niepokalanie Poczętej. Wykonywała posługę duszpasterską w domu zakonnym w Rydułtowach – posługiwała jako przedszkolanka, pracowała z chorymi i potrzebującymi w Katowicach, Chełmie Śląskim. W czasie wojny w 1945 r. pomagała w zamienionym na szpital dla chorych na gruźlicę klasztorze oraz posługiwała w domach prywatnych. Zginęła 04.02.1945 r. podczas bombardowania razem z s. Henrietą Wawrzyczek oraz s. Briolaną Włodarkiewicz.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, s. 290.

WOJCIECH KONRAD – ksiądz katolicki.

Urodzony 21.02.1910 r. w Miedźnej, syn Walentego i Jadwigi z d. Sojka. Po ukończeniu w 1922 r. szkoły powszechnej w rodzinnej miejscowości, kontynuował naukę w Państwowym Gimnazjum w Pszczynie (matura 07.05.1929 r.). Wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1934 r. Posługę duszpasterską rozpoczął w parafii pw. św. Ap. Piotra i Pawła w Skoczowie. 20.08.1934 r. ustanowiony wikarym w parafii pw. NSPJ w Czerwionce. Tam zapadł na nerwicę serca. W związku z chorobą przeszedł trzymiesięczną kurację, po której od 01.10.1935 r. wikary w parafii pw. MB Szkaplerznej w Imielinie, gdzie był m.in. kapelanem żeńskiego i męskiego hufca ZHP. Oprócz pracy duszpasterskiej interesowały go studia filozoficzne. Od 02.07.1937 r. rozpoczął pracę w nowej parafii pw. św. Mikołaja w Lublińcu. Wybuch II wojny światowej zastał ks. Wojciecha w Rybniku, w którym pracował od 10.07.1939 r. i gdzie pełnił obowiązki kapelana w Szpitalu św. Juliusza. Aresztowany przez gestapo 16.09.1939 r., po kilku dniach zwolniony z więzienia w Gliwicach. W kwietniu 1940 r. ponownie aresztowany i więziony w Rybniku, przewieziony do więzienia w Sosnowcu, stamtąd 09.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. Od 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, 08.12.1940 r. ponownie odesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako nr 21916. Zginął w tym obozie 18.10.1942 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 466; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau,* Warszawa 1957, s. 246; ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau*, s. 274; archiwum dr. n. med. J. Mazurka; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 130, t. III, s. 212.

WOJTAS MAKSYMILIAN dr – ksiądz katolicki.

Urodzony 29.09.1886 r. w Bytomiu, syn Jana i Anny z d. Kaleta. Szkołę elementarną ukończył w Reichelsheim w Odenwald (Hesja), do gimnazjum uczęszczał w Bytomiu. Studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 22.06.1911 r. we Wrocławiu. Od sierpnia 1911 r. posługę duszpasterską pełnił w parafii pw. Św. Michała Archanioła w Siołkowicach pod Opolem, w parafii pw. św. Jana Nepomucena Łagiewnikach Śląskich (1911–1912). Wikary w parafii pw. św. Jana Chrzciciela w Legnicy (1912–1913), w parafii w Szczecinie (1913–1914), gdzie wykonywał posługi duszpasterskie wśród polskich robotników sezonowych, w parafii pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Katowicach (1914–1919), w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Hajdukach (Chorzów Batory) (1919–1924). We wrześniu 1924 r. przeniesiony z duszpasterstwa do szkolnictwa, dwa lata pełnił obowiązki katechety w żeńskim liceum mniejszościowym w Katowicach i żeńskim liceum w Mysłowicach. W 1924 r. objął opiekę duszpasterską nad głuchoniemymi i kierownictwo diecezjalnego sekretariatu dla spraw dobroczynności. Od 21.07.1931 r. proboszcz parafii pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej. W latach 1934–1935 dyrektor diecezjalny Związku Caritas. Aresztowany przez gestapo w pierwszych dniach okupacji niemieckiej, uwięziony w Katowicach, wypuszczony na wolność, otrzymał zakaz dalszego pobytu na Śląsku. Na Śląsk powrócił w 1946 r., ponownie objął parafię pw. św. Antoniego w Dąbrówce Małej. W 1961 r. otrzymał godność kanonika honorowego. Zmarł 16.09.1962 r. w Dąbrówce Małej.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 467; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 213; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 141.

WOLNY JAN – ksiądz katolicki.
Urodzony 20.06.1887 r. w miejscowości Radziechowy pow. żywiecki. Po ukończeniu szkoły elementarnej oraz gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Krakowie. Świecenia kapłańskie przyjął 02.07.1911 r. Po święceniach m.in. administrator parafii w Kętach. Aresztowany 16.09.1943 r. za odprawianie nabożeństwa w święta zniesione przez okupanta. Uwięziony w Bielsku – zwolniony 16.12.1943 r. Nie jest znana dalsza część życiorysowa tego księdza.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 115.

WOLNY JAN – ksiądz katolicki.
Urodzony 25.11.1906 r. w miejscowości Cięcina pow. żywiecki. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym. Święcenia kapłańskie przyjął 25.03.1934 r. Po święceniach m.in. administrator parafii w Waksmundzie. Aresztowany przez gestapo 06.04.1942 r. – podejrzany o współdziałanie z ruchem oporu i kolportaż prasy podziemnej. Więziony w Zakopanem, zwolniony 14.04.1942 r. Brak dokładniejszych informacji o tym księdzu.

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 114.

WRANKA ALOJZY – ksiadz katolicki.

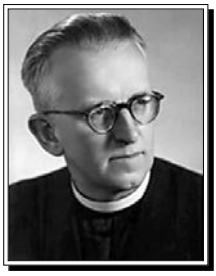

Urodzony 03.05.1907 r. w Cieszynie, syn Jana i Zuzanny z d. Hess. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do gimnazjum im. Antoniego Osuchowskiego w Cieszynie (matura w 1926 r.). Wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1931 r. Po święceniach pełnił obowiązki duszpasterskie jako wikary w parafii pw. Św. Ap. Filipa i Jakuba w Żorach. Potem był katechetą w miejscowym Gimnazjum Komunalnym. Od 1934 r. katecheta bielskich szkół średnich: Państwowego Gimnazjum Klasycznego i Matematyczno-Przyrodniczego z niemieckim językiem wykładowym oraz Państwowej Szkoły Przemysłowej. Pełnił także funkcję kapelana żeńskiego hufca harcerskiego.

Po wybuchu II wojny światowej jako kapelan Wojska Polskiego internowany w Pińczowie. Od września 1940 r. substytut w parafii pw. Narodzenia NMP w Żyglinie. Aresztowany przez gestapo w 1941 r., więziony w więzieniu śledczym w Mysłowicach, skąd po przesłuchaniach przeniesiony do więzienia w Bytomiu, Katowicach, Raciborzu i Cieszynie. Po wojnie skierowany jako katecheta do Państwowego Gimnazjum Żeńskiego w Bielsku, następnie do Państwowego Gimnazjum Kupieckiego i Liceum Handlowo-Administracyjnego w Cieszynie. W 1950 r. mianowany substytutem, rok później administratorem w parafii pw. św. Michała Archanioła w Goleszowie. W styczniu 1953 r. powrócił do Cieszyna i jako administrator kierował miejscową parafią pw. św. Marii Magdaleny. W 1957 r. otrzymał nominację na dziekana dekanatu cieszyńskiego oraz członka Diecezjalnej Rady Administracyjnej. W 1970 r. mianowany kierownikiem Diecezjalnego Szkolenia Katechetycznego, rok później dziekanem honorowym. Zmarł tragicznie 21.05.1972 r., pochowany w Cieszynie.

Bibliografia: ks. W. Jacewicz, ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939–1945,* Warszawa 1978, t. III, s. 213; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe.

WRZOŁ LUDWIK prof. dr – ksiądz katolicki.

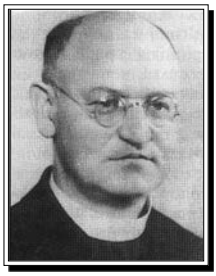

Urodzony 27.12.1881 r. w Zabrzegu k. Bielska, syn Michała i Jadwigi z d. Żmij. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum w Bielsku (matura 28.06.1900 r.) podjął studia teologiczne w Seminarium Duchownym w Widnawie. Święcenia kapłańskie przyjął 26.07.1904 r. Po święceniach pozostał w Widnawie jako wikary, od 01.10.1905 r. jako prefekt miejscowego konwiktu chłopięcego. Od 18.01.1908 r. nauczał religii w szkołach ludowych w Bielsku. W 1909 r. wyjechał na studia w Instytucie Biblijnym w Wiedniu, po uzyskaniu 19.11.1910 r. doktoratu z biblistyki został profesorem Wyższego Seminarium Duchownego w Widnawie. W okresie 1933–1938 rektor widnawskiego seminarium. W uznaniu zasług otrzymał godność tajnego szambelana papieskiego (1933 r.) i papieskiego prałata domowego (1937 r.). Po rozpoczęciu się okupacji niemieckiej w Czechosłowacji musiał uchodzić i schronić się w polskim Cieszynie, gdzie jako profesor znalazł zajęcie w gimnazjum. W 1939 r. przez krótki czas zastępował proboszcza w parafii św. Michała Archanioła w Kończycach Wielkich. W październiku 1939 r. katowicka Kuria Diecezjalna zleciła mu administrację parafii Opatrzności

Bożej w Ligocie pod Bielskiem. Aresztowany 12.05.1940 r., po ciężkich przesłuchaniach przez gestapo w Bielsku i Cieszynie, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 12368. Stamtąd przeniesiony do KL Gusen. Zginął w tym obozie 30.09.1940 r. (zmarł z wycieńczenia w obozowym szpitalu).

W 2008 r., z inicjatywy biskupa diecezji bielsko-żywieckiej Tadeusza Rakoczego, wszczęto proces informacyjny na etapie diecezjalnym, mający doprowadzić do jego wyniesienia na ołtarze.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, 250; J. Wrzoł, *Cmentarz w Zabrzegu*, Zabrzeg 1995, s. 218; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 213; J. Klistała, *Martyrologium Mieszkańców Bielska, Białej, Bystrej, Czechowic, Dziedzic, Jasienicy, Jaworza, Komorowic, Kóz, Mikuszowic, Porąbki, Szczyrku, Wilamowic, Wilkowic, Zabrzega, w latach 1939–1945 – słownik biograficzny,* Bielsko-Biała 2008; *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 474; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 144.

WYCISŁO PAWEŁ – ksiądz katolicki.

Urodzony 13.05.1882 r. w Łaziskach Górnych, syn Mikołaja i Katarzyny z d. Katon. Po ukończeniu szkoły ludowej kontynuował naukę w gimnazjum w Bytomiu (1897–1902) oraz w gimnazjum w Mysłowicach (matura w 1905 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. W konwikcie teologów we Wrocławiu aktywny członk Kółka Polskiego. Święcenia kapłańskie przyjął 17.06.1909 r. we Wrocławiu. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafiach: pw. Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Pilchowicach (lipiec 1909 r.), pw. Bożego Ciała w Oleśnie (październik 1910 r.), pw. św. Marii Magdaleny w Lubomii (styczeń 1913 r.), pw. Krzyża Świętego w Siemianowicach (październik 1915 r.) i pw. św. Franciszka z Asyżu w Zaborzu (maj 1917 r.). W okresie plebiscytu prowadził jawną działalność propagandową na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Polski. W okresie III powstania śląskiego z ramienia Wydziału Duszpasterskiego Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych kapelan na froncie powstańczym. W 1922 r., po podziale Górnego Śląska, przeszedł na polską część i otrzymał dekret wikariusza do parafii pw. św. Michała Archanioła w Orzegowie. 16.06.1923 r. mianowany kuratusem w Chwałowicach k. Rybnika, w czerwcu 1923 r. zatwierdzony na stanowisku lokalisty. 01.08.1925 został proboszczem w parafii pw. św. Teresy z Lisieux w Chwałowicach (Rybnik), w maju

1926 r. mianowany proboszczem w parafii pw. św. Bartłomieja Ap. w Pogrzebieniu. Zmarł nagle 03.06.1939 r. w Pogrzebieniu, tam pochowany.

Bibliografia: Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921).*

ZAJĄC ANDRZEJ – ksiądz katolicki.
Urodzony 17.02.1879 r. w Ligocie pow. prudnicki, syn Karola i Marii z d. Lompa. Po ukończeniu szkoły elementarnej wstąpił do gimnazjum w Prudniku (matura w 1900 r.). Rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Podczas studiów brał czynny udział w pracach Kółka Polskiego w Konwikcie Teologicznym we Wrocławiu. Święcenia kapłańskie przyjął 21.06.1904 r. Po święceniach wykonywał posługę duszpasterską jako wikary w Gorzowie, Mikulczycach i Miechowicach. W 1907 r. przeniesiony do Neuzelle w Brandenburgii – sprawował opiekę duszpasterską nad Polakami. W 1909 r. przeniesiony do parafii pw. św. Barbary w Królewskiej Hucie. W 1911 r. objął probostwo pw. MB Szkaplerznej w Gierałtowicach pow. kozielski. W okresie powstań i plebiscytu aktywnie włączył się do pracy w ruchu narodowym polskim, 01.05.1919 r. został wiceprezesem, a później prezesem polskiej Powiatowej Rady Ludowej w Koźlu. Ze względu na zagrożenie życia (przed plebiscytem został pobity) ze strony bojówek niemieckich, zmuszony przez polskie władze powstańcze do opuszczenia parafii. Przebywał kolejno w parafii pw. Bożego Narodzenia w Halembie, w parafii pw. św. Wawrzyńca i św. Antoniego w Wirku i w Mysłowicach. Już przed plebiscytem organizował polskie kółka rolnicze i uczestniczył w polskim życiu spółdzielczym. Od listopada 1922 r. pracował jako administrator parafii pw. Bożego Ciała w Kończycach. Od 06.07.1924 r. proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła w Woszczycach pow. pszczyński. 03.09.1939 r. aresztowany, więziony w Mikołowie, Gliwicach oraz Norymberdze. Zwolniony w październiku 1939 r. Aresztowany ponownie 27.11.1939 r., uwięziony w Pszczynie. Zwolniony 27.02.1940 r., wysiedlony do Generalnej Guberni. Przebywał w Krakowie, Krużlowej, w Miglu, a ostatnie dwa lata w Korzennej. W marcu 1945 r. wrócił do Zgonia, po kilku miesiącach do Woszczyc. Zmarł 10.04.1954 r., pochowany w Woszczycach. Odznaczony Gwiazdą Górnośląską, Medalem Niepodległości, za zasługi w rozwoju drobnego rolnictwa udekorowany Srebrnym Krzyżem Zasługi (1929 r.).

Bibliografia: ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. III, s. 214; Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego

XIX i XX w. – wydanie internetowe; ks. Hilary Gwóźdź, *Udział duchowieństwa śląskiego w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 144.

ZAWADZKI WINCENTY MIECZYSŁAW – ksiądz katolicki.
Urodzony 22.01.1894 r. w Częstochowie, syn Antoniego i Józefy z domu Chwiła. Po ukonczonej nauce w szkole elementarnej w Częstochowie kontynuował naukę w gimnazjum (matura w 1909 r.). W 1909 r. wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku, które ukończył w 1915 r. Ze względu na młody wiek na kapłana został wyświęcony 23.07.1916 r., w wieku 22 lat. Na wniosek Rady Pedagogicznej Seminarium skierowany na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu, z powodu działań wojennych nie podjął studiów. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikary w parafii pw. św. Piotra i Pawła w Kamieńsku, od kwietnia 1917 r. przeniesiony do parafii pw. św. Bartłomieja w Godzieszach Wielkich. W 1919 r. skierowany na specjalny kurs społeczny do Poznania i po jego ukończeniu 20.05.1919 r. wyznaczony na stanowisku Sekretarza Generalnego Stowarzyszeń Młodzieży Diecezji Kujawsko-Kaliskiej. Podczas wojny z Rosją Sowiecką zgłosił się ochotniczo na kapelana WP – otrzymał przydział do 12 pp, w którym uczestniczył we wszystkich jego walkach. Awansowany do stopnia kapitana i odznaczony Krzyżem Walecznych 21.11.1921 r. Zdemobilizowany przeszedł do rezerwy, został wikarym w parafii pw. św. Jakuba w Piotrkowie Trybunalskim. 22.07.1922 r. przeniesiony do nowo utworzonej parafii pw. św. Jacka i św. Doroty w Piotrkowie Trybunalskim. 06.05.1924 r. został wikariuszem i prefektem Gimnazjum Żeńskiego w Radomsku, w którym uczył też języka łacińskiego oraz francuskiego, jednocześnie aktywnie włączył się do pracy w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół". Od 21.04.1925 r. mianowany proboszczem nowo utworzonej parafii radziechowickiej. Jako dynamiczny proboszcz zyskał uznanie nie tylko parafian, ale przełożonych. 06.08.1929 r. wyznaczony na proboszcza parafii Wikowiecko. Praca duszpasterska znalazła uznanie nie tylko parafian, ale i bp. Kubiny, który mianował go administratorem parafii pw. św. Trójcy w Będzinie (10.09.1937 r.) – nominację na jej proboszcza otrzymał 30.04.1938 r. W kilka dni po zajęciu Będzina żołnierze Wehrmachtu 09.09.1939 r. podpalili synagogę, w której modliła się ludność żydowska, wraz z budynkami przy ulicach: Plebańska, Kościelna, Kołłątaja (zamieszkałe głównie przez ludność żydowska). Wówczas ks. Zawadzki, nie zważając na możliwość rozstrzelania przez żołnierzy, otworzył dwie bramy i przeprowadził uciekinierów na Górę Zamkowa, gdzie już im nie groziło niebezpieczeństwo. Za pomoc udzielaną Żydom odznaczony pośmiertnie

w 1989 r. medalem „Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata". Pomocy udzielał też ludności polskiej. W kazaniach oprócz treści czysto religijnych podejmował elementy patriotyczne, które nie były wprost i wyraźnie ukazywane, ale czytelne dla wiernych. Po wojnie nadal był proboszczem w Będzinie w parafii pw. św. Trójcy. Podobnie jak w czasie okupacji, tak i w tym trudnym okresie władzy komunistycznej postępował dyplomatycznie, tym samym nie narażał bez potrzeby siebie i wiernych. Parafią tą kierował do grudnia 1970 r. 10.12.1970 r. przeszedł na emeryturę ze względu na stan zdrowia. Zmarł 11.06.1975 r., pochowany na starym cmentarzu parafialnym na Górce Zamkowej w Będzinie.

Bibliografia: Wikipedia Internetowa, informacja pozyskana od dr. płk. rez. Mieczysława Starczewskiego.

ZIELIŃSKI FELIKS – ksiądz katolicki.

Urodzony 06.05.1905 r. w Kozielsku pow. wągrowiecki, syn Antoniego i Antoniny. Do szkoły powszechnej i gimnazjum uczęszczał w Rogoźnie, gdzie przeprowadził się razem z rodzicami (matura 06.06.1924 r.). Po maturze wstąpił do Seminarium Duchownego w Poznaniu i rozpoczął studia teologiczne, jednak w kwietniu 1926 r. zmuszony był przerwać naukę, by odbyć służbę wojskową w 4 Baonie Sanitarnym w Poznaniu. Po zakończeniu służby wstąpił do Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie – kontynuował studia na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 26.06.1932 r. Po święceniach tymczasowy kapelan w szpitalu prowadzonym przez Ojców Bonifratrów w Cieszynie. Jego stałą placówką wikariuszowską, na której pracował przez pięć lat, była parafia pw. Św. Ap. Filipa i Jakuba w Żorach. Obok zwykłych obowiązków duszpasterskich pełnił również funkcję kapelana Męskiego i Żeńskiego Hufca Harcerskiego. Od 1937 r. w charakterze wikariusza pracował w parafii pw. Jana Nepomucena w Łagiewnikach Śląskich. Aresztowany 12.05.1940 r., oskarżony o przynależność do polskiej grupy narodowościowej. Po krótkim uwięziony w Sosnowcu w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau. 25.05.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, gdzie pracował w kamieniołomach. 08.12.1940 r. odesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22090. Zginął w tym obozie 16.12.1940 r.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 482; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII;

ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. III, s. 130, t. III, s. 214; Archiwum K. Wójtowicza; Zbiory J. Delowicza; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 254.

ŻMIJ KAROL – ksiądz katolicki.

Urodzony 31.07.1907 r. w Łące, syn Józefa i Katarzyny z d. Bartecka. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpił do Małego Seminarium Księży Misjonarzy w Krakowie. Opuścił je po dwóch latach, kontynuując naukę od 1922 r. od drugiej klasy w nowozałożonym polskim gimnazjum w Pszczynie (matura 07.05.1929 r.). Podjął studia teologiczne na Wydziale Teologicznym UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 24.06.1934 r. W następnych miesiącach pomagał w duszpasterstwie przy kościele parafialnym w Chropaczowie pw. MB Różańcowej. Od 10.11.1935 r. wikary w parafii pw. św. Jana i Pawła Męczenników w Dębie. Przeniesiony 01.09.1938 r. do parafii pw. św. Augustyna w Lipinach. W pierwszym miesiącu najazdu niemieckiego zastępował swego proboszcza do jego powrotu z tułaczki wojennej. Aresztowany 03.05.1940 r., w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 7878. 26.06.1940 r. przesłany do KL Mauthausen-Gusen. Zginął w tym obozie 04.10.1940 r. – ukarany głodówką.

Bibliografia: *Słownik Biograficzny Katolickiego Duchowieństwa Śląskiego XIX i XX wieku*, Katowice 1996, s. 484; Materiały udostępnione w IPN Katowice, sygn. S88/10/Zu t. VII do XI, sygn. S88/10/Zu t. XII do XVII, Postanowienie o umorzeniu śledztwa Sygn. Akt. S88/10/ZU z dn. 25.11.2014; ks. J. Woś, ks. W. Jacewicz, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945,* t. I, s. 130; J. Domagała, *Ci którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 258; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 145.

DUCHOWNI EWANGELICCY

BANSZEL KAROL – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 08.03.1890 r. w m. Mnisztwo k. Cieszyna, syn Jerzego i Zuzanny z d. Rzyman. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum polskiego w Cieszynie, w latach 1913–1917 studiował teologię ewangelicką w Wiedniu. Ordynowany 01.04.1919 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Orłowej, ucząc także religii i innych przedmiotów w orłowskim gimnazjum polskim. W 1919 r. został kapelanem Wojska Polskiego w randze majora. W 1920 r. oddelegowany do prac w Wydziale Kościelnym Polskiego Komisariatu Plebiscytowego jako kapelan ewangelicki. Brał udział w pracach Komitetu Plebiscytowego w Kluczborku. W ramach duszpasterstwa wojskowego przy Naczelnej Komendzie Wojsk Powstańczych jako kapelan wziął udział w III powstaniu śląskim. We wrześniu 1921 r. Ministerstwo Wyznań i Oświecenia Publicznego mianowało go dyrektorem powstającego Ewangelickiego Seminarium Nauczycielskiego w Ostrzeszowie. W szkole tej uczył także religii, śpiewu, pedagogiki oraz prowadził drużynę harcerską. Poglądy polityczne zbliżały go do PPS, czemu dawał wyraz na łamach tygodnika wydawanego przez siebie w 1928 r. Powodowało to narastające konflikty z miejskimi władzami sanacyjnymi, skutkiem czego w 1930 r. przeniesiony został do Krakowa, gdzie pracował w parafii ewangelickiej. W 1933 r. mianowany kapelanem Wojska Polskiego i oddelegowany do pracy we Lwowie, gdzie pełnił także obowiązki duszpasterza miejscowego zboru oraz nauczał religii w szkołach powszechnych. Po wybuchu wojny w 1939 r. jego dom stał się schronieniem dla uciekinierów ze Śląska. W lipcu 1941 r. wywieziony przez Niemców na wschód, wszelki ślad po nim zaginął.

Bibliografia: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. I, 1993, s. 29; Mecislav Borak, *Symbol Katynia. Zaolziańskie Ofiary Obozów i Więzień w ZSRR,* Czeski Cieszyn 1999, s. 66; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 158; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 27.

BERGER JÓZEF prof. dr – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 14.03.1901 r. w Orłowej, syn Jana i Marii z d. Klimsza. Ukończywszy szkolę powszechną i polskie gimnazjum w Orłowej, podjął studia na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Studiował także w Wiedniu, Bazylei i Strasburgu. Ordynowany w 1924 r. Po rozłamie wśród ewangelików

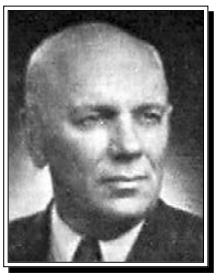

mieszkających w Czeskim Cieszynie na orientacje: polską i niemiecką, został w 1926 r. pierwszym pastorem zboru polskiego. Angażował się w życie polskiej społeczności za Olzą. Głównie dzięki jego staraniom wybudowano w 1932 r. nowy kościół ewangelicki w Czeskim Cieszynie na Niwach. Od 1922 r. przez cały okres międzywojenny prezes Stronnictwa Ludowego w Republice Czechosłowackiej – partii politycznej polskojęzycznych Ślązaków z Zaolzia. Jesienią 1938 r. powołany w skład Sejmu Śląskiego jako jeden z czterech reprezentantów ludności przyłączonego do Polski Zaolzia. W latach międzywojennych działał aktywnie w Związku Młodzieży Ewangelickiej i Związku Harcerstwa Polskiego w Czechosłowacji. Był także zamiłowanym turystą i narciarzem. Aresztowany w okresie okupacji niemieckiej, więziony w KL Auschwitz, 12.02.1941 r. zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 10268. 04.05.1941 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, tam zarejestrowany jako więzień nr 25279. 05.03.1942 r. zwolniony z obozu. W 1945 r. ponownie stanął na czele polskiego zboru luterańskiego w Czeskim Cieszynie, pełniąc równocześnie funkcję seniora Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na Śląsku Cieszyńskim. W 1949 r. uzyskał tytuł doktora na Akademii Teologicznej w Chylicach pod Warszawą. W 1950 r. wybrany superintendentem Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Wyznania Augsburskiego. W 1952 r. został profesorem teologii systematycznej Akademii Teologicznej w Modrej k. Bratysławy, przeniósł się na stałe do Bratysławy. Obok prac z zakresu teologii znany jest jego przejmujący cykl obrazów „Oskarżenie faszyzmu", przypominający gehennę lat okupacji niemieckiej i jego własne doświadczenia obozowe. Zmarł w Bratysławie 11.06.1962 r.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 82; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 20; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, 259; J. Szturc, *Ewangelicy w Polsce. Słownik biograficzny XVI–XX,* s. 28; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993, s. 33; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. I, 2012; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 29.

BIELIŃSKI JÓZEF – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 19.03.1907 r. w Warszawie. Po ukończeniu szkoły powszechnej i średniej studiował teologię w Warszawie – ordynowany w 1936 r., posługę

duszpasterską rozpoczął jako wikary i prefekt w Wiśle, później proboszcz i prefekt w Kępnie.Od 1938 r. kapelan pomocniczy w garnizonach w Ostrowie Wlkp. oraz Kaliszu. W 1939 r. mianowany kapelanem przy dowództwie Okręgu Korpusu IX w Brześciu nad Bugiem. Od początku okupacji niemieckiej ukrywał się w Warszawie – pracował jako dozorca w browarze w Warszawie. Zaangażowany w ruchu oporu, zginął podczas powstania warszawskiego w 1944 r.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (051).

BOCEK PAWEŁ – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 08.07.1909 r. w Koszarzyskach i tam zamieszkały do 1937 r., syn Jana i Anny z d. Rusz. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Koszarzyskach, do Gimnazjum Klasycznego w Cieszynie. Od 1930 r. studiował teologię na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Ordynowany w 1935 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz i prefekt szkół parafii ewangelickiej w Ustroniu. W okresie okupacji niemieckiej aresztowany przez gestapo 24.04.1940 r., krótko uwięziony w Cieszynie, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Gusen, przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22022. W 1942 r. zwolniony z obozu, pracował w prywatnej firmie jako pomocnik w księgowości. Nie są znane okoliczności jego podróży do Francji, wiadomo jednak, że pod koniec wojny pełnił tam funkcję kapelana ewangelickiego. Po powrocie do kraju wikariusz i katecheta parafii w Ustroniu. W 1951 r. drugi proboszcz parafii w Ustroniu, po zgonie pierwszego proboszcza (ks. seniora Pawła Nikodema) powołany w 1954 r. na to stanowisko. W latach 1956–1957 pełnił obowiązki seniora, w latach 1962–1965 konsenior Diecezji Cieszyńskiej. W 1980 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 24.03.1992 r.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (146); J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 261.

BURSCHE JULIUSZ dr, bp – ksiądz ewangelicki.

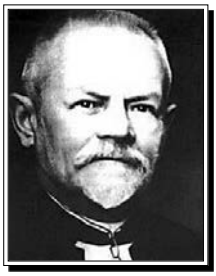

Urodzony 19.09.1862 r. w Kaliszu, syn Ernesta Wilhelma i Matyldy z d. Müller. Po ukończenia nauki w szkole elementarnej i Gimnazjum w Warszawie studiował teologię na Wydziale Teologii Ewangelickiej – uniwersytecie w Dorpacie. Doktor teologii, społecznik, działacz niepodległościowy. Podczas studiów członek korporacji akademickiej Konwent Polonia. Ordynowany 30.11.1884 r. Odbył krótki wikariat w warszawskiej parafii pw. św. Trójcy, w 1885 r. wybrany na pastora parafii w Wiskitkach k. Żyrardowa. W 1888 r. przeniesiony do Warszawy, gdzie szybko awansował w hierarchii kościelnej. Od 1895 do 1904 r. radca Konsystorza, w 1904 r. car Mikołaj II mianował go superintendentem Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskim. Uroczystość wprowadzenia w urząd biskupi odbyła się 22.01.1905 r. w Warszawie. W chwili wybuchu I wojny światowej przebywał w Wiśle, gdzie corocznie spędzał lato. Jako obywatel rosyjski musiał jak najszybciej opuścić Śląsk Cieszyński. Okrężną drogą przez Wiedeń, Budapeszt, Bukareszt i Odessę wrócił do Warszawy, skąd w kwietniu 1915 r. został zesłany w głąb Rosji do Orenburga. Po dwuletniej tułaczce udało mu się przedostać do Sztokholmu, skąd 17.02.1918 r. powrócił do Warszawy na stanowisko głowy Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce. W tym samym roku wszedł w skład Rady Stanu Królestwa Polskiego. Po uzyskaniu niepodległości przyjechał na Śląsk Cieszyński, by przejąć kościoły ewangelickie pod zwierzchnictwo konsystorza warszawskiego i powołać diecezję śląską Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Od 05.02. do 11.03.1919 r. przebywał we Francji, by jako rzeczoznawca strony polskiej do spraw terenów Śląska Cieszyńskiego i byłych Prus Wschodnich uczestniczyć w konferencji pokojowej w Paryżu. Przedłożył tam memoriał polskich pastorów ewangelickich z grudnia 1918 r. w sprawie przyłączenia Śląska Cieszyńskiego i Górnego Śląska do Polski. W latach 1919–1920 kierował polskim komitetem plebiscytowym podczas przygotowań do plebiscytu na Mazurach. W marcu 1920 r. został superintendentem Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w odrodzonej Polsce. 02.05.1922 r. odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. W 1928 r. objął stanowisko prezesa Rady Kościołów Ewangelickich w Polsce. W 1930 r. doktor honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego. Zdolny, niezwykle energiczny organizator życia religijnego i ceniony kaznodzieja, autor wielu rozpraw historycznych z zakresu historii kościołów reformowanych, założyciel i wydawca pism „Zwiastun Ewangeliczny" oraz „Gazeta Mazurska". Inicjator uchwalonej w 1936 r. ustawy o stosunku swojego kościoła do państwa polskiego. W tym samym roku we

wrześniu wydał manifest do ludności ewangelickiej w Polsce potępiający nazizm i ideologię hitlerowską. Pochodził z rodziny o niemieckich korzeniach, jednak całym swoim życiem i pracą stworzył wzór Polaka – ewangelika, wspierającego polską rację stanu. Działacz Związku Obrony Kresów Zachodnich. Przeciwstawiał się m.in. germanizacyjnym dążeniom kościołów ewangelickich w zaborze pruskim. 01.09.1939 r., po napaści Niemiec na Polskę, wydał orędzie, które miało być odczytane z ambon kościołów ewangelickich – potępił w nim agresję niemiecką. Nie skorzystał z możliwości wyjazdu za granicę, wraz z wielką masą Polaków ewakuował się na wschód. Jako jeden z czołowych wrogów III Rzeszy aresztowany 03.10.1939 r. na terenie plebanii ewangelickiej w Lublinie, gdzie się ukrywał. Po przewiezieniu do Radomia, stamtąd przetransportowany do głównej siedziby gestapo w Berlinie, po krótkim czasie przesłany do KL Sachsenhausen-Oranienburg. Zginął z wycieńczenia w szpitalu więziennym Moabit – prawdopodobna data zgonu 20.02.1942 r.

Postscriptum: W 1902 rodzina ks. Bursche przyjechała do Wisły, gdzie spędziła wakacje letnie – willa Bogumiła Hoffa. W tym samym roku zakupili parcelę na stoku góry Kamiennej nad Wisłą, gdzie do 1939 r. przez trzy letnie miesiące była miejscem odpoczynku i pracy biskupa. Stamtąd utrzymywał ożywione kontakty z polską inteligencją Śląska Cieszyńskiego.

Bibliografia: Wybrane fragmenty z Elektronicznego Słownika Biograficznego Śląska Cieszyńskiego oraz Internetowa Wikipedia.

BUZEK ANDRZEJ ps. „Jędrzkoński A." – ksiądz ewangelicki.

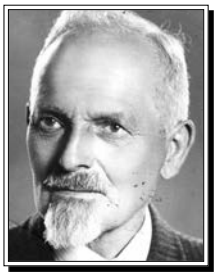

Urodzony 03.11.1885 r. w Końskiej – Zaolzie, syn Jerzego i Zuzanny z d. Delong. Po ukończeniu szkoły elementarnej i złożeniu egzaminu maturalnego w Cieszynie, od 1904 r. studiował prawo na Uniwersytecie we Lwowie. W 1905 r. przeniósł się do Wiednia na wydział teologii ewangelickiej, ordynowany w 1909 r. Posługę duszpasterską rozpoczął pełnić jako wikary, następnie proboszcz parafii ewangelicko-augsburskiej we Frydku (1908–1919). W latach 1928–1939 kapelan pomocniczy przy dowództwie Okręgu Korpusu V – Kraków. W latach 1919–1952 prefekt szkół średnich w Cieszynie. Autor wielu publikacji, także zbiorów kazań, pieśni kościelnych, artykułów – głównie historycznych, wierszy. Aresztowany, po krótkim uwięzieniu w Cieszynie przetransportowany do KL Dachau, stamtąd przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Przeżył,

wyzwolony przez wojska amerykańskie 05.05.1945 r. Po powrocie z obozu wykonywał czynności duszpasterskie do przejścia na emeryturę, przeszedł w stan spoczynku w 1952 r. Doktor honoris causa Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. Zmarł 08.11.1971 r.

Bibliografia: *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 21; *Księża Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce w latach 1918–2001,* s. 42–43; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki).

FIERLA JÓZEF – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 06.07.1901 r. w Orłowej, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej kształcił się w gimnazjum w Orłowej. Studiował teologię ewangelicką w Warszawie i Bratysławie. Ukończywszy studia teologiczne ordynowany w 1939 r., został proboszczem w Orłowej. Aresztowany po raz pierwszy 21.09.1939 r., więziony w KL Skrochovice do 01.12.1939 r. Drugi raz aresztowany 22.04.1940 r., więziony w Czeskim Cieszynie – w halach byłej fabryki Kohna. W transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22021. Przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, zarejestrowany jako więzień nr 6728. 06.12.1940 r. ponownie przeniesiony do KL Dachau razem z innymi księżmi. Odzyskał wolność 08.10.1941 r. Do końca wojny pracował jako pracownik fizyczny w niemieckiej firmie we Frysztacie. Po wyzwoleniu pastor senior w Orłowej. Zmarł 21.06.1976 r. w Orłowej.

Bibliografia: Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 21; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 259; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. I, 2012.

FIERLA WŁADYSŁAW dr, bp – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 15.12.1909 r. w Orłowej. Ukończywszy szkołę powszechną kontynuował naukę w Polskim Gimnazjum Realnym w Orłowej. Studiował teologię ewangelicką w Warszawie, Pradze, Wiedniu i Bratysławie. Ordynowany w 1934 r. na duchownego Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego Wyznania – na Śląsku Wschodnim

w Czechosłowacji, skierowany do posługi duszpasterskiej w parafii ewangelickiej w Orłowej. W 1938 r. przeszedł razem ze swoim zborem pod jurysdykcję Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Aresztowany przez gestapo 14.04.1940 r., więziony w Czeskim Cieszynie – w byłej fabryce Kohna, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 6726. 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony z obozu 19.11.1940 r., przedostał się do Włoch. W randze majora został kapelanem wojskowym przy Korpusie Polskich Sił Zbrojnych. Pod koniec wojny pełnił funkcję Szefa Duszpasterstwa Ewangelickiego Polskich Sił Zbrojnych i Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia. Po demobilizacji osiadł w Wielkiej Brytanii, gdzie włączył się w działalność na rzecz Polonii. Na emigracji był członkiem Rady Narodowej i Zjednoczenia Polskiego. Udzielał się społecznie. Organizował zbiórki darów dla rodaków w kraju. Od 1948 r. lider emigracyjnego duchowieństwa luterańskiego. Pełnił funkcję pastora polskich zborów ewangelickich w Londynie i Paryżu, a także seniora duszpasterstwa. 01.11.1953 r. wybrany zwierzchnikiem Polskiego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na Obczyźnie, pozostawał nim nieprzerwanie do śmierci. W 1970 r. obronił doktorat teologii na Uniwersytecie Polskim na Obczyźnie w Londynie. W 1980 r. otrzymał doktorat honoris causa Seminarium Concordia w Saint Louis. Zmarł w Londynie 03.10.1995 r. Odznaczony 05.12.1974 r. przez władze RP na uchodźstwie Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Bibliografia: Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 21; J. Szturc, *Ewangelicy w Polsce. Słownik biograficzny XVI–XX,* s. 74; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 3, wyd. 1998 r., s. 66; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. I, 2012.

FISZKAL ROBERT – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 27.06.1908 r. w Komornikach pow. wieluński, syn Augusta i Berty z d. Gol. Ukończył szkołę powszechną w Komornikach, potem gimnazjum w Wieluniu (matura w 1929 r.). Podjął studia na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. W październiku 1933 r. ordynowany na duchownego. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz parafii ewangelickiej w Osówce k. Lipna. Po kilku miesiącach podjął obowiązki wikariusza senioralnego w Cieszynie. We

wrześniu 1934 r. przeprowadził się na Górny Śląsk, podjął pracę jako katecheta ewangelicki w szkołach średnich w Pszczynie oraz Rybniku. W okresie 1937–1939 mianowany proboszczem parafii ewangelickiej w Rybniku. Był współpracownikiem Towarzystwa Polaków Ewangelików na Górnym Śląsku oraz Stowarzyszenia Niewiast Ewangelickich, a także Związku Młodzieży Ewangelickiej. Działał na rzecz polskości Śląska. Po wybuchu II wojny światowej w Ewangelickim Kościele Unijnym na polskim Górnym Śląsku unieważniono decyzje urzędującej w latach 1937–1939 Tymczasowej Rady Kościelnej. Wskutek tego utracił probostwo oraz został zmuszony do opuszczenia Śląska. Zamieszkał początkowo w Cieszynie, następnie w rodzinnych Komornikach, potem w Kętach i znów w Cieszynie. Pracował m.in. jako księgowy w Spółdzielni Rolniczej w Złoczewie, jako robotnik w tartaku w Trzyńcu. Po zakończeniu wojny powrócił do Rybnika. Od lipca 1945 r. objął parafię parafii ewangelicko-augsburskiej w Chorzowie. Został także administratorem parafii w Siemianowicach i Miechowicach. Na początku 1946 r. Konsystorz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego powierzył mu faktyczne obowiązki seniora diecezji katowickiej, które sprawował do 1950 r. Od listopada 1951 do stycznia 1958 r. pełnił obowiązki wiceprezesa Konsystorza oraz sekretarza Naczelnej Rady Kościoła. W czerwcu 1951 r. wybrany przez wspólnotę ewangelicką proboszczem parafii w Chorzowie. Stale zmniejszająca się liczba wiernych spowodowała zapewne jego rezygnację ze sprawowanego urzędu, przeniesiony do parafii ewangelickiej w Wiśle. Pracował do emerytury, na którą przeszedł końcem listopada 1978. Zmarł 05.04.1980 r. w Wiśle, pochowany na cmentarzu ewangelickim w Cieszynie.

Bibliografia: O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 49–50.

GĄJDZICA JAN – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 07.09.1900 r. w Żywcu, syn Jana i Katarzyny z d. Bijok. Po ukończeniu szkoły powszechnej, kontynuował naukę w gimnazjum w Bielsku i Cieszynie, studiował teologię i filozofię w Wiedniu, Abo, Helsinkach, Bazylei, Zurychu i Warszawie. Ordynowany 16.11.1924 r. Rozpoczął posługę duszpasterską jako wikary w Stanisławowie. W latach 1927–1940 pastor w parafii w Międzyrzeczu. W latach 1940–1945 nominowany przez niemieckie władze kościelne pastorem zboru ewangelickiego w Ustroniu. Początkowo postrzegany był przez miejscową ludność niechętnie ze względu na nominację przez Niemców, lecz

z czasem pozyskał przychylność. Do parafian mówił w ich języku ojczystym, a niektóre śluby i pogrzeby odprawiał po polsku, za co był nękany przez gestapo (wielokrotnie wzywany). W 1945 r. powołany przez Konsystorz we Wrocławiu na radcę duchownego. Po zakończeniu wojny przez następnych kilka miesięcy zatrudnił się jako robotnik rolny w Cisownicy. W czerwcu 1946 r. wyemigrował do Niemiec, gdzie podjął pracę w Kościele Ewangelickim. W latach 1946–1955 pracował w parafii w Bad Aibling, w latach 1955–1963 proboszcz w Saizach, po czym przeszedł na emeryturę. Zmarł w Bad Aibling w Bawarii.

Bibliografia: Internetowa strona Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Ustroniu; J. Kubaczka, *700 lat Jasienicy,* Kraków 2005, s. 156–170.

GERWIN ARTUR – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 13.09.1909 r. w Łomży, syn Fryderyka Artura i Marty Kolberg. Zamieszkały w Łomży. Po ukończeniu szkoły ludowej i gimnazjum w miejscu zamieszkania (matura w 1926 r.) podjął studia teologiczne na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu w Warszawie, ukończone w 1931 r. Ordynowany 11.10.1931 r. Wraz z ordynacją otrzymał 15.10.1931 r. nominację na wikariusza parafii ewangelickiej w Ustroniu. W latach 1932–1939 proboszcz w Jaworzu. W okresie okupacji niemieckiej zaangażował się w działalność ruchu oporu – kierownik placówki ZWZ w Jaworzu. Aresztowany, osadzony w areszcie gestapo w Bielsku, przewieziony w transporcie zbiorowym do KL Sachsenhausen, skąd 14.12.1940 r. przeniesiony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22807. Zwolniony z obozu 09.08.1941 r., otrzymał nakaz pracy jako robotnik w zakładach zbrojeniowych w Kędzierzynie. Skutki pobytu w obozach spowodowały u niego wielki uszczerbek na zdrowiu – po wojnie wielokrotnie poddawany był zabiegom chirurgicznym. Powróciwszy do względnej kondycji zdrowotnej, dzięki dłuższej i skutecznej rekonwalescencji, został proboszczem w Cieszynie oraz radcą Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Zmarł po ciężkich cierpieniach 22.08.1967 r. w szpitalu w Katowicach.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 21; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 259; M. Heller, *Ruch oporu na Śląsku Cieszyńskim,* Opole 1982, s. 54.

GNIDA FRANCISZEK – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 14.11.1908 r. w Łazach – Zaolzie, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej do gimnazjum uczęszczał w Orłowej (matura w 1927 r.). Teologię ewangelicką studiował w Bratysławie i Warszawie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako katecheta w Ligotce Kameralnej i Bystrzycy n. Olzą. Następnie wikariusz i nauczyciel w Bystrzycy, Wędryni i Ligotce Kameralnej. Aresztowany w Bystrzycy 22.04.1940 r. podczas akcji wymierzonej w polską inteligencję, więziony w Czeskim Cieszynie (fabryka Kohna). 27.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, 05.06.1940 r. przeniesiony do KL Gusen, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 3638. Zginął 30.10.1941 r. – wycieńczony ciężkimi warunkami pracy oraz egzystencji w obozie.

Bibliografia: M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Warszawa 1995, s. 303; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 65 wykazu); *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina*, s. 116; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. I, 2012.

KARPECKI JAN – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 07.05.1906 r. w Nawsiu, zamieszkały w Bystrzycy, syn Jerzego i Zuzanny z d. Bocek, narodowości polskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do polskiego gimnazjum w Cieszynie (matura w 1926 r.). W latach 1926–1930 studiował na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Do 1932 r. wikary w Bystrzycy n. Olzą. Następnie odbywał studia teologiczne na uniwersytecie w Londynie i Westhill College w Birmingham. Po powrocie z Anglii, od 1934 do 1939 r., pełnił funkcję drugiego pastora w Bystrzycy. Aresztowany i uwięziony w Czeskim Cieszynie – fabryce Kohna, stamtąd 25.04.1940 r. w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Mauthausen-Gusen. Wprawdzie zwolniony z obozu 03.12.1940 r., lecz natychmiast wysłany na roboty przymusowe do Wiednia, a potem do Fabryki Lakierów w Cieszynie. Po zakończeniu wojny duszpasterz w Mikołowie, a przez pewien czas członek Rady Miejskiej w Mikołowie. Wiele podróżował nie tylko po Europie, ale i po Ameryce i Afryce (znał kilka języków). W latach 1946–1950 członek kolegium redakcyjnego pisma „Strażnica Ewangeliczna" w Bytomiu, w latach

1958–1967 redaktor „Przyjaciela Dzieci". Od 1962 do 1974 członek Synodu Kościoła oraz sekretarz synodalny. Brał udział w pracach Polskiej Rady Ekumenicznej w Warszawie. W 1978 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 01.09.1980 r. w Mikołowie.

Bibliografia: Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 3, 1998, s. 115; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. II, 2013.

KLUS KAROL – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 11.07.1911 r., w Trzyńcu – Zaolzie. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum w Cieszynie (matura w 1930 r.) studiował teologię na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Ordynowany w 1936 r. Katecheta w Goleszowie, w latach 1938–1939 wikariusz w Skoczowie. Jesienią 1938 r. prezes Związku Polskiej Młodzieży Ewangelickiej. Aresztowany 08.12.1940 r., więziony w Cieszynie, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, gdzie zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22050. Zwolniony z obozu 20.04.1943 r. Od 1945 do 1975 r. proboszcz w Kluczborku. Następnie na emeryturze, zmarł w 1977 r.

Postscriptum: W KL Dachau i KL Gusen przebył czterokrotnie karę tzw. słupka, ostatni czwarty raz po zapaleniu opon mózgowych.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 260: Informacja Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, s. 21.

KOWALA EMIL – ksiądz ewangelicki.

Urodzony w 1913 r. w Goleszowie, syn Pawła i Heleny z d. Śniegoń. Absolwent Gimnazjum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie (1934 r.), studiował teologię w Warszawie. Po studiach teologicznych ordynowany w 1939 r. W tymże roku wikariusz w Ustroniu. W okresie okupacji niemieckiej aresztowany, więziony w Cieszynie, po zwolnieniu z więzienia wysiedlony do Krakowa, gdzie w okresie od 1940 do 1945 r. pełnił zastępczo obowiązki

duszpasterskie polskiego zboru. W latach 1945–1949 prefekt w Cieszynie i jednocześnie administrator w Świętochłowicach, w okresie 1950–1952 pracował na Mazurach, we Wrocławiu i Łodzi. Od 1952 do 1960 r. administrator i proboszcz parafii w Szopienicach, Sosnowcu, Mysłowicach i Hołdunowie, w latach 1961–1973 administrator parafii w Żorach. W 1973 r. przeszedł w stan spoczynku. Zmarł w 1976 r.

Bibliografia: *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 23; *Księża Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce w latach 1918–2001.*

KRZYWOŃ KAROL ps. „Andrzej Wisełka" – ksiądz ewangelicki.
Urodzony 22.09.1896 r. w Łazach, syn Pawła i Heleny z d. Przeczek. Szkołę elementarną ukończył w miejscu urodzenia, gimnazjum w Cieszynie (matura w 1915 r.). Po studiach teologicznych w 1919 r. uzyskał w Wiedniu dyplom teologa protestanckiego. Rok później został wikarym w Nawsiu współpracując z pastorem Franciszkiem Michejdą. Do jego parafii w Nawsiu należały także wsie: Istebna, Jaworzynka, Koniaków. Nowa granica państwowa te miejscowości zostawiła po stronie polskiej, zaś Nawsie należało do Czechosłowacji. W tej sytuacji wsie po polskiej stronie granicy przyporządkowano zborowi w Wiśle. Z jego inicjatywy powstał nowy zbór w Istebnej, budowany w latach 1927–1930, dzięki temu wierni ewangeliccy mogli uczestniczyć w nabożeństwach we własnej świątyni. W 1935 r. wydał Program nauki religii ewangelickiej dla szkól ludowych i wydziałowych. Aresztowany w styczniu 1940 r., uwięziony w Cieszynie, stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Oranienburg-Sachsenhausen, następnie przeniesiony do KL Dachau. Zwolniony do domu w lutym 1942 r., skierowany w ramach pracy przymusowej do fabryki mebli we Frysztacie. Po wojnie pracował w Istebnej i Ligotce Kameralnej, a w grudniu 1948 r. powrócił do Nawsia. Działalność społeczną łączył z Macierzą Szkolną w Czechosłowacji, należał do miejscowej Rady Szkolnej, był też aktywnym członkiem PZKO. Zmarł w Nawsiu 23.11.1954 r.

Bibliografia: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, 260; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 2, 1995, s. 111; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór nr 2 (092, 100); J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia…*, t. II, 2013 r.; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, s. 21.

KULISZ KAROL – ksiądz ewangelicki.

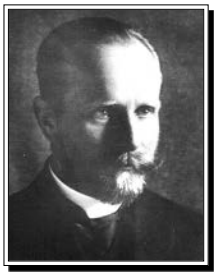

Urodzony 12.06.1873 r. w Dzięgielowie gm. Goleszów, syn Adama i Anny z d. Hławiczka. Po ukończeniu szkoły elementarnej absolwent państwowego gimnazjum w Cieszynie. Podjął studia teologiczne w Wiedniu i w Erlangen (Bawaria) w latach 1894–1899. Ordynowany w 1899 r. – pastor, wikary w Ligotce Kameralnej (1899–1918), proboszcz parafii ewangelickiej w Cieszynie (1918–1920). Senior diecezji cieszyńskiej kościoła ewangelicko-augsburskiego (1921–1936). W 1913 r. założył dom opieki „Betezda" w Ligotce Kameralnej. Publicysta, polski działacz narodowy. Wydawca i redaktor pism religijnych: „Dla Wszystkich" (1901–1909), „Słowo Żywota" (1910–1919), „Głosy Kościelne" (1925–1938) oraz „Godzina" (1939). Twórca Domów Sióstr Diakonis dla Opieki nad Dziećmi i Starcami w Dzięgielowie i Ligotce Kameralnej. Założyciel Uniwersytetu Ludowego oraz Zakładów Opiekuńczo-Wychowawczych „Ebenezer" w Dzięgielowie w 1920 r. Współorganizator Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego. Jako pastor w Ligotce i Cieszynie, również na Górnym Śląsku, prowadził działalność narodową przeciw Niemcom. Gdy był w Paryżu w lipcu 1920 r., złożył Radzie Ambasadorów memoriał w sprawie przyłączenia Śląska do Polski. Za tak jawną wrogość wobec Rzeszy już 23.09.1939 r. aresztowany i przewieziony do KL Skorochowice k. Opawy, 05.10.1939 r. przeniesiony do wiezienia w Rawiczu, 17.10.1939 r. przeniesiony do KL Buchenwald. Zginął w tym obozie 08.05.1940 r.

Bibliografia: *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej,* pod red. T, Wojak, Warszawa 1970, s. 14; J. Szturc, *Ewangelicy w Polsce Słownik biograficzny XVI–XX,* s. 164–165; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993, s. 171; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 2, cz. 6 (149); J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. II, 2013; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 80.

LASOTA JAN – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 22.02.1883 r. w Bystrzycy, syn Jana i Zuzanny z d. Widenka. Po ukończeniu szkoły elementarnej i gimnazjum studiował teologię w Wiedniu. Ordynowany 15.05.1910 r., posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Ostrawie i w Skoczowie. Proboszcz parafii ewangelickiej w Jaworzu pow. bielski (1910 do 1932 r.) – tam też przez jakiś czas pełnił funkcję wójta w 1919 r.

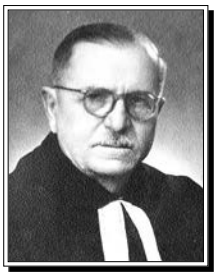

Współzałożyciel licznych polskich narodowo i kulturalno-oświatowych jaworzniańskich organizacji: Macierz Szkolna, Stowarzyszenie Robotnicze „Siła", Związek Strzelecki, Związek Obrony Kresów Zachodnich. Inicjator założenia polskiej prywatnej szkoły ludowej w Jaworzu Średnim. Uczestnik prac plebiscytowych w 1919 r. Katecheta w Cieszynie, współredaktor tygodnika „Ewangelik". 01.09.1939 r. musiał opuścić Jaworze, ukrywał się przez jakiś czas u ks. pastora Kisiały w Cieszynie. Wytropiony przez gestapo, aresztowany 24.04.1940 r., przetransportowany do więzienia w Cieszynie, przewieziony do KL Skrochovice. Odzyskał wolność 05.09.1940 r., obawiając się ponownego aresztowania do końca okupacji pracował jako robotnik w fabryce we Frysztacie. Po wojnie ponownie proboszcz parafii w Jaworzu (1950–1961). Zmarł w 1973 r.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko (105), t. 4, cz. 9 (191); J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993, s. 173; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. II, 2013; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 82.

MAMICA JÓZEF – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 13.08.1878 r. w Pruchnej, syn Pawła i Marii z d. Wowrzeczko. Absolwent Szkoły Ludowej w Pruchnej i Państwowego Gimnazjum w Cieszynie. W tym czasie należał do tajnego Polskiego Stowarzyszenia „Jedność". Studia teologiczne odbywał w Wiedniu i Bazylei (1899–1903). Ordynowany 15.11.1903 r., posługę duszpasterską sprawował w Starym Bielsku, Błędowicach Dolnych – Zaolzie. Członek Głównego Komitetu Plebiscytowego na Śląsku Cieszyńskim w 1919 r., uczestnik powstań śląskich. Od 1920 r. kapelan Wojska Polskiego w stopniu pułkownika z siedzibą w Poznaniu. Współzałożyciel Towarzystwa Polaków Ewangelików w Poznaniu, Bydgoszczy, Toruniu i Grudziądzu. W 1919 r. wraz z ks. Kuliszem, a także gdy sam pojechał do Paryża w lipcu 1920 r. – w Radzie Ambasadorów wnosił petycje o przyłączenie całego Śląska do Polski. Od 1935 r., po przejściu w stan spoczynku, zamieszkał w Mnichu k. Chybia. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. W okresie okupacji niemieckiej tak oczywista antyniemieckość spowodowała jego uwięzienie w kwietniu

1940 r. Przebywał krótko w więzieniu w Cieszynie, stamtąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau, przeniesiony do KL Mauthausen. Zginał w tym obozie 03.08.1940 r.

Bibliografia: J. Klistała, *Martyrologium Mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej – Słownik biograficzny*, 2011; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 15; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 43; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko, t. 9, cz. 19 (561); Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie; *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina,* s. 67; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 43.

MICHEJDA OSKAR – ksiądz ewangelicki.

Urodzony w 1885 r. w Bystrzycy, syn Karola i Marii z d. Szołtys. Po ukończeniu szkoły elementarnej i Gimnazjum Polskiego w Cieszynie (w 1904 r.) studiował teologię w Wiedniu, Halle i Berlinie. Pracę duszpasterską rozpoczął w 1909 r. jako wikary w Kościele Ewangelicko-Augsburskim pw. św. Trójcy w Skoczowie, później od 1912 do 1919 r. pastor zboru ewangelickiego w Bystrzycy. Od 1919 do 1939 r. proboszcz w Trzyńcu. Od 1927 r. zwierzchnik Kościoła ewangelicko-augsburskiego na Śląsku i w Czechosłowacji, a także prezes Towarzystwa Ewangelickiego Oświaty Ludowej, członek Macierzy Szkolnej w Czechosłowacji. W czasie okupacji niemieckiej aresztowany wiosną 1940 r. i przetransportowany do KL Dachau, stamtąd przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen, skąd w grudniu tegoż roku odzyskał wolność – zwolniony z obozu. Po wojnie pastor w Cieszynie, senior diecezji cieszyńskiej. Radny Miejskiej Rady Narodowej w Cieszynie, członek Polskiego Towarzystwa Historycznego. Autor kazań wydanych drukiem oraz opracowań biograficznych. Zmarł w 1966 r. w Cieszynie.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); J. Szturc, *Ewangelicy w Polsce Słownik biograficzny XVI–XX,* s. 198; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 21; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; korekta Barbary Michejda-Pinno; Materiały udostępnione w IPN Katowice sygn. S88/10/Zu t. IV do VI; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. II, 2013.

MORCINEK JAN – ksiądz ewangelicki.

Urodzony w 1888 r. w Wędryni, syn Pawła i Marianny z d. Turoń. Po ukończeniu nauki w szkole elementarnej a potem gimnazjum w Cieszynie i Bielsku, studiował teologię w Wiedniu i Lipsku. Ordynowany w 1913 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w parafii w Drogomyślu, tam w 1918 r. mianowany proboszczem. Aresztowany w okresie okupacji niemieckiej, więziony w obozach koncentracyjnych – nieznana jest nazwa miejsc jego uwięzienia. Odzyskał wolność, ale po ciężkich przeżyciach obozowych zmarł w 1951 r. w Drogomyślu.

Bibliografia: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko (080).

NIEROSTEK JÓZEF – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 14.05.1901 r. w Suchej Średniej k. Karwiny, syn Karola i Heleny z d. Folwarczna. Po ukończeniu szkoły powszechnej w latach 1913–1921 r. uczył się w Polskim Gimnazjum w Cieszynie. W 1921 r. rozpoczął studia rolnicze w UJ w Krakowie, po miesiącu przeniósł się na Wydział Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Ordynowany w 1925 r. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Trzyńcu, potem od 1926 r. pastor w Cieszynie, od 1927 r. drugi proboszcz w parafii w Cieszynie. W tej też miejscowości działacz społeczny na Śląsku Cieszyńskim, publicysta, zaangażował się w pracę przy zorganizowaniu się młodzieży ewangelickiej. W 1926 r. założył w Cieszynie pierwsze (nowego typu) Koło Polskiej Młodzieży Ewangelickiej, w następnych latach brał udział w organizowaniu wielu podobnych kół na całym Śląsku Cieszyńskim oraz Górnym Śląsku. Od 1927 do 1936 r. koła te działały jako Związek Polskiej Młodzieży Ewangelickiej Województwa Śląskiego. W 1936 r. wybrany prezesem (założonego z jego inicjatywy) Ogólnopolskiego Związku Towarzystw Polskiej Młodzieży Ewangelickiej w RP, kapelan ZHP hufca Cieszyn, współtwórca Domu Harcerza. W 1932 r. założył pismo „Głos Młodzieży Ewangelickiej" – będąc od 1936 do 1939 r. jego wydawcą i redaktorem. Zajmował się też działalnością publicystyczną na łamach innych pism ewangelickich. Opracował i wydał wraz z ks. Oskarem Michejdą podręcznik *Dzieje Kościoła Ewangelickiego*. Był

czołowym działaczem Bratniej Pomocy im. Gustawa Adolfa. W latach 1929–1939 w zastępstwie ks. Karola Kulisza pełnił funkcję opiekuna zakładów opieki w Dzięgielowie k. Cieszyna. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej aresztowany, po krótkim czasie zwolniony, ale nie mógł wrócić do pracy duszpasterskiej. Aresztowany ponownie w 1942 r., przewieziony do KL Majdanek, gdzie zmarł na tyfus 26.02.1943 r.

Bibliografia: informacja – Rudolf Mizia; T. Kopoczek, *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego – Ważniejsze fakty z lat 1912–1945,* 1998, s. 131; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej,* pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 17; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 529; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 154 wykazu); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 180; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 101–102.

NIKODEM PAWEŁ – ksiądz ewangelicki.

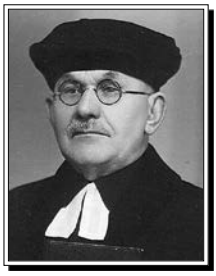

Urodzony 10.03.1878 r. w Gródku n. Olzą – Zaolzie, syn Pawła i Anny z d. Byrtek. Absolwent Szkoły Ludowej w Jabłonkowie oraz Państwowego Gimnazjum w Cieszynie (matura w 1901 r.). Podczas nauki w gimnazjum należał do tajnego stowarzyszenia „Jedność". Studiował teologię w Wiedniu (1902–1906) i Lipsku (1906 r.). Ordynowany w 1906 r., wikariusz, następnie proboszcz w Ustroniu (1909–1939, 1945–1954, z przerwą w czasie II wojny światowej). W latach 1937–1939 oraz 1945–1954 senior Diecezji Śląskiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Już przed I wojną światową był znanym polskim działaczem narodowym, brał udział w akcjach wyborczych do parlamentu austriackiego i do Sejmu Śląskiego w Opawie. Uczestniczył w organizowaniu stowarzyszeń ewangelickich, a także w reaktywowaniu Bratniej Pomocy im. Gustawa Adolfa (wzajemnej pomocy międzyparafialnej). Aresztowany przez gestapo 23.04.1940 r., do 20.08.1942 r. więziony w Cieszynie, w transporcie zbiorowym 08.12.1940 r. przewieziony do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22049. Przeniesiony do KL Mauthausen-Gusen. Zwolniony z obozu 20.08.1942 r. Do końca okupacji niemieckiej mieszkał w Ustroniu. Z biegiem lat podreperował zdrowie, ale skutki pobytu w obozie – mimo usilnych starań lekarzy, nie pozwoliły wrócić do pełni sił.

Po wojnie ponownie objął funkcję proboszcza i seniora Diecezji Cieszyńskiej. Zmarł 19.01.1954 r. w Ustroniu.

Bibliografia: *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 22: J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957 r., s. 261; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, zbiór 1 Bielsko (082); J. Pilch, *Ustroń 1939–1945*, Ustroń 1978, s. 63; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993, s. 206; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. II, 2013; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 102.

OŻANA GUSTAW – ksiądz ewangelicki

Urodzony 27.07.1909 r. w Suchej Średniej – Zaolzie, narodowości polskiej, syn Józefa i Emilii z d. Folwarczna. Po ukończeniu szkoły powszechnej w miejscu zamieszkania i gimnazjum polskiego w Orłowej, podjął studia teologiczne w Bratysławie. W międzyczasie jeden rok spędził w Warszawie. Po ukończeniu studiów ordynowany, wysłany przez Ewangelicki Kościół na Słowacji do Paryża, aby opiekował się słowackimi ewangelikami przebywającymi we Francji. Z Paryża wyjeżdżał do wszystkich skupisk emigracyjnych Słowaków w tym kraju. Po powrocie z Paryża katecheta w Trzyńcu. Włączył się w działalność Związku Ewangelickiej Młodzieży w Trzyńcu, założył koło „ZEM" w Nieborach i został dyrygentem chóru w tym kole. Działał aktywnie w Zarządzie Zrzeszenia „ZEM". W okresie okupacji niemieckiej pozbawiony przez Niemców urzędu i wywieziony do pracy przymusowej do Wiednia, gdzie działał w ruchu oporu. Aresztowany 12.04.1943 r. wraz z innymi Polakami, prowadzącymi w Austrii działalność konspiracyjno-wywiadowczą. Po dwuletnim pobycie w więzieniach wiedeńskich skazany 22.02.1945 r. na karę śmierci, wyrok wykonano 15.04.1945 r. w Stein n. Dunajem.

Bibliografia: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 2, 1995, s. 167; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 17; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 550; *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina,* s. 102; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, Karwina cz.1 (070); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 187: Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki).

PAWLAS WŁADYSŁAW – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 03.03.1908 r. w Suchej Górnej – Zaolzie, syn Józefa i Marii z d. Pawełek. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Suchej Górnej, Gimnazjum Polskie ukończył w Orłowej (matura w 1926 r.). Studiował teologię na Uniwersytecie Warszawskim i w Królewcu. Ordynowany w 1933 r. Posługę duszpasterską rozpoczął u ks. P. Nikodema jako wikariusz w Ustroniu (1933–1936). W 1936 r. przeniósł się do Wisły, był drugim proboszczem – adiunkt parafii wiślańskiej i nauczyciel religii w szkołach wiślańskich. Prezes Zarządu Głównego Związku Młodzieży Ewangelickiej woj. śląskiego (1937–1939). Redaktor „Głosu Młodzieży Ewangelickiej" (1938–1939). Aresztowany 14.04.1940 r., uwięziony w Cieszynie od 28.04.1940 do 05.06.1940 r., przetransportowany do KL Dachau. Zarejestrowany w obozowej ewidencji jako nr 6566, przeniesiony do KL Gusen, gdzie w wyniku ciężkiego pobicia zmarł 27.08.1940 r.

Bibliografia: J. Dzwonek, *Wisła w jarzmie hitlerowskim 1939–1945,* s. 14; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 13, cz. 24 (065, 131), t. 8, cz. 18 (468); J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej,* t. 1, 1993, s. 216; Informacja – Rudolf Mizia; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 16; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych,* Warszawa 1995, s. 558; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 261; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 166 wykazu); S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 176; J. Klistała, *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – słownik biograficzny*, t. III, 2014; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 107.

RAABE LEOPOLD – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 04.02.1908 r. w Częstocinach. Po ukończeniu szkoły stopnia podstawowego oraz gimnazjum rozpoczął studia teologiczne w Warszawie. Ordynowany w 1935 r. Posługę duszpasterską prowadził w Świętochłowicach i Wirku. W 1936 r. przeniesiony do Świętochłowic i Chorzowa Batorego jako prefekt. Walczył o polskość Świętochłowic i Chorzowa. W 1939 r. wikariusz na Górnym Śląsku. Aresztowany pod koniec 1939 r., więziony w Raciborzu. Przetrwał niemieckie zniewolenie. W latach 1945–1957 proboszcz kościoła ewangelickiego im.

Jana Chrzciciela w Świętochłowicach, później w Skoczowie i Wirku. Administrator Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Skoczowie (1956–1959), członek Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (1956–1962). Zmarł w 1987 r. w Dzięgielowie.

Bibliografia: Materiały udostępnione przez IPN w Katowicach – wykaz osób aresztowanych w akcji AB; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 115.

ROMAN PAWEŁ – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 08.07.1913 r. w Trzanowicach Górnych. Po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum rozpoczął studia teologiczne. Ordynowany w 1939 r., rozpoczął posługę duszpasterską jako wikariusz w Trzanowicach – Zaolzie, później w Cieszynie, Czeskim Cieszynie i Ropicy. Aresztowany, po uwięzieniu w Cieszynie – w halach byłej fabryki Kohna, w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Auschwitz. Przeniesiony 28.11.1940 r. do KL Dachau, zarejestrowany w ewidencji obozowej jako więzień nr 22912. Zwolniony z obozu 12.08.1942 r. Po wojnie proboszcz w Śląskim Kościele Ewangelicko-Augsburskim w Czechosłowacji.

Bibliografia: *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 22; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957 r., s. 261; archiwum dr. n. med. J. Mazurka, t. 2, cz. 6 (231); informacja uzupełniona o dane z APMA-B.

SZALBÓT ANNA ps. „Rachela", „Helena Wodecka" – diakonisa.

Urodzona 18.06.1906 r. w Wiśle Malince. Wychowywała się w Nydku – Zaolzie, tam uczęszczała do szkoły. Po śmierci dziadków, u których była po śmierci rodziców, przeniosła się do Wisły, ukończyła szkołę pielęgniarek i wstąpiła do ewangelickiego zrzeszenia kobiet – zostając diakonisą. Do 1938 r. pracowała w Szpitalu Krajowym, prowadząc równocześnie Stację Matki i Dziecka w Golasowicach. Już w szkole była bardzo zaangażowana w działalność harcerską i nadal wiele pracowała społecznie, była członkinią Koła Polek i ruchu ludowego. W okresie okupacji niemieckiej, jako działaczka Batalionów Chłopskich, bardzo zaangażowała się w niesienie pomocy więźniom KL Auschwitz. Ta jej aktywność została zauważona przez gestapo. Zagrożona aresztowaniem ukrywała się w Sosnowcu,

Oświęcimiu, Osieku. W nocy z 29 na 30.12.1942 r. zatrzymana ze współtowarzyszem z BCh Wojciechem Jekiełkiem – także zaangażowanym w pomoc więźniom. Podczas szamotaniny żandarma z Jekiełkiem, „Rachela" zaryzykowała ucieczkę – została postrzelona. Przewieziona ranna do KL Auschwitz 12.10.1943 r., zarejestrowana jako więźniarka nr 64947. Zmarła 17.12.1943 r., jej zwłoki spalono w krematorium. 22.03.1972 r. odznaczono ją pośmiertnie Krzyżem Grunwaldu III klasy oraz Krzyżem Oświęcimskim.

Bibliografia: I. Pająk, *Mieszkańcy Śląska, Podbeskidzia, Zagłębia Dąbrowskiego w KL Auschwitz,* Katowice 1998, s. 598; *Ludzie dobrej woli. Księga pamięci mieszkańców ziemi oświęcimskiej niosący pomoc więźniom KL Auschwitz*, pod red. H. Świebockiego, Oświęcim 2005, s. 52, 99, 184, 219–220, 366, 459, 499; T. Kopoczek, *Harcerstwo Śląska Cieszyńskiego – Ważniejsze fakty z lat 1912–1945,* 1998, s. 131; J. Dzwonek, *Wisła w jarzmie hitlerowskim 1939–1945,* s. 10.

SZTWIERTNIA KAROL – ksiądz ewangelicki.
Urodzony w 1912 r. w Goleszowie, syn Pawła. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Goleszowie, potem do gimnazjum w Cieszynie (matura w 1932 r.). Studiował teologię na Uniwersytecie Warszawskim. Ordynowany w 1936 r. w Skoczowie. Posługę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz w Goleszowie, w 1939 r. prefekt w Katowicach. Aresztowany w 1943 r. w Godziszowie, osadzony w więzieniu w Cieszynie, potem w Katowicach, w więzieniu śledczym w Mysłowicach. Po zakończonym śledztwie przewieziony do KL Auschwitz. W transporcie zbiorowym przewieziony do KL Mauthausen, przeniesiony do podobozów Melk i Ebensee, gdzie pracował w kamieniołomach. Po wyzwoleniu wrócił do kraju. W 1945 r. objął obowiązki administratora i prefekta w Goleszowie. Od 1947 r. sprawował opiekę duszpasterską w licznych parafiach na Opolszczyźnie, gdzie dojeżdżał z Goleszowa. W 1950 r. objął administrację parafii w Lasowicach Wielkich i Małych. W 1951 r. administrator parafii w Bytomiu-Miechowicach, gdzie w 1953 r. został proboszczem. W 1968 r. administrował także parafią w Tarnowskich Górach. Na emeryturze zamieszkał w Pszczynie, gdzie zmarł w 1989 r.

Bibliografia: Materiały udostępnione przez IPN w Katowicach – wykaz osób aresztowanych w akcji AB.

WANTUŁA ANDRZEJ prof. dr, bp – ksiądz ewangelicki.
Urodzony 26.11.1905 r. w Ustroniu, syn Jana i Anny z d. Szczepańska. Studiował teologię w Warszawie, Montpellier, Strasburgu i Paryżu – egzamin dyplomowy

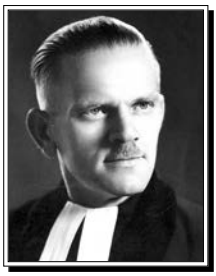

złożył w 1931 r. W 1931 r. ordynowany w Wiśle, pełnił posługę duszpasterską jako wikariusz w Wiśle, następnie proboszcz tej parafii (1934–1940). W 1937 r. uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie Warszawskim. Aresztowany 11.05.1940 r., uwięziony w Cieszynie, przesłany do więzienia w Sosnowcu, skąd w transporcie zbiorowym przewieziony do KL Dachau i dalej do KL Mauthausen-Gusen. Po usilnych staraniach rodziny i parafian zwolniony 25.11.1940 r., zamieszkał w Ustroniu-Goje. Chory – leczył się przez dziesięć miesięcy. Od 02.09.1941 r. podjął pracę w mleczarni w Cieszynie. We wrześniu 1944 r. przymusowo wcielony do Wehrmachtu i skierowany na front zachodni. Wiosną 1945 r. dostał się do amerykańskiej niewoli, po weryfikacji mianowany naczelnym kapelanem Polskich Sił Zbrojnych. Po powrocie do kraju w 1948 r. ponownie objął probostwo w Wiśle (1948–1956). W tym okresie dojeżdżał do Warszawy, gdzie od 1952 r. pracował na Wydziale Teologii Ewangelickiej Uniwersytetu Warszawskiego, później w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej – kierownik katedry teologii praktycznej. W 1955 r. mianowany profesorem nadzwyczajnym, w latach 1954–1956 prorektor Akademii. W maju 1959 r. wybrany biskupem Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, którą to funkcję sprawował do emerytury w 1975 r. Był także wiceprezydentem Światowej Federacji Luterańskiej (1963–1970). W 1966 r. mianowany profesorem zwyczajnym. Był członkiem, a od 1961 r. przewodniczącym komisji przekładu Pisma Św., która przygotowała przekład tzw. Biblii Warszawskiej. Zmarł 15.06.1976 r. w Warszawie.

Bibliografia: *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 22; Dzwonek, *Wisła w jarzmie hitlerowskim 1939–1945,* s. 54; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); J. Szturc, *Ewangelicy w Polsce Słownik biograficzny XVI–XX.,* s. 311; O Duszę Polską – z okazji Wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX i XX w., Katowice 1991, s. 138–139.

ZMEŁTY ADOLF – ksiądz ewangelicki.

Urodzony 01.07.1913 r. w Zabłociu k. Bogumina, syn Jana i Zuzanny z d. Ziętek. Po ukończeniu szkoły ludowej w Boguminie kontynuował naukę w gimnazjum w Orłowej. W latach 1933–1937 podjął studia teologiczne w Bratysławie – z tego dwa semestry zaliczył w Wiedniu (1935/1936). W 1937 r. ks. Józef Berger, borykający się z wieloma trudnościami zboru „Na Niwach" w Czeskim Cieszynie, powierzył mu obowiązki katechety w szkołach cieszyńskich. Przejał także

opiekę nad Związkiem Młodzieży Ewangelickiej i innymi organizacjami, co wymagało wyczerpującego zaangażowania. Z chwilą wybuchu II wojny światowej, pozbawiony zatrudnienia, jedyną ucieczką dla niego była tułaczka, powodująca zarazem wyczerpanie fizyczne i duchowe. Po powrocie do Cieszyna, 22.04.1940 r. aresztowany przez gestapo, więziony w Cieszynie, w transporcie zbiorowym wywieziony do KL Dachau. Po jakimś czasie przeniesiony do KL Mauthausen, znowu odesłany do KL Dachau, zarejestrowany w obozowej ewidencji jako więzień nr 22023. Zginął w tym obozie 29.04.1941 r. – przyczyną było zatrucie organizmu i obrzęk nóg.

Bibliografia: ks. E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau,* Wyd. Słowo Polskie, s. 285; Marcin Gabryś – Biblioteka i Archiwum im. B. R. Tschammera w Cieszynie (także udostępnione zdjęcie ze zbiorów ww. biblioteki); J Wałach, *Ks. Adolf Zmełły, Evangelický kalendář*, 1995, s. 26; Materiały archiwalne Kongresu Polaków w RC w Czeskim Cieszynie – kartoteki byłych więźniów; *Harcerskie Ofiary Drugiej Wojny Światowej,* s. 132; *W cieniu śmierci. Ewangelicy – ofiary prześladowań w czasie II wojny światowej*, pod red. T. Wojak, Warszawa 1970, s. 17; M. Walczak, *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej,* Warszawa 1995, s. 781–782; J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 261; Zbiory dokumentów K. Wójtowicza (poz. 244 wykazu); *Ofiary Okupacji Hitlerowskiej i Wojny 1939–1945 r. w Powiecie Karwina,* s. 189; S. Zahradnik, *Zaolziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945*, s. 58, 193.

KAPŁANI I OSOBY ZAKONNE

ofiary
KL Auschwitz-Birkenau

ks. Poeplau Leon
ks. Gociek Józef OSA
ks. Cyrek Józef SJ
ks. Wilucki Tadeusz Edmund OSA
ks. Morawski Marian SI
br. Maruszak Antoni OFMCap
o. Bajewski Jan Antoni OFMConv
o. Zaręba Wincenty Aleksander OFMCap
ks. Lisiński Tadeusz
br. Pietruszka Błażej OFMCap
ks. Dobiasz Ignacy SDB
ks. Mroczek Ludwik SDB
ks. Świerc Jan SDB
br. Bogusz Szczepan Feliks OFMCap
ks. Harazim Franciszek SDB
br. Wrzos Czesław OFMCap
ks. Wojciechowski Kazimierz SDB
ks. Nierychlewski Wojciech CSMA
o. Bartosik Ludwik Pius OFMConv
ks. Kalczuk Eugeniusz
ks. Niemir Władysław SDB
ks. Sebela Alojzy
br. Czaderna Józef SDB
kl. Filipek Jan
ks. Chuchracki Teodor
ks. Dercz Władysław
ks. Antonowicz Ignacy SDB
ks. Szmal Stefan
ks. Wybraniec Józef SDB
s. Gostkowska Monika Wetula CSSE
br. Skoczyłaś Wacław Rafał OFMConv
br. Lipka Kazimierz OSA
br. Bochenek Piotr SAC
ks. Celiński Wincenty
o. Kolbe Rajmund Maksymilian OFMConv
br. Trojanowski Stanisław Tymoteusz OFMConv
ks. Bieliński Wacław
ks. Kyselajan

ks. Merklejn Kazimierz
ks. Przybysz Władysław
ks. Jakobi Ferdynand
ks. Gołębiowski Józef
ks. Remiszewski Kazimierz
ks. Grabski Leon
ks. Kulawy Paweł OMI
ks. Daukantas Konstanty
br. Mączka Czesław OH
br. Koziura Bazyli Alb
ks. Styra Franciszek
ks. Blicharski Henryk
ks. Jankowski Józef SAC
ks. Pellowski Norbert Jan SAC
o. Kopliński Wojciech Anicet OFMCap
ks. Rosner Rudolf
ks. Sidewicz Szymon
br. Wąsik Jan SAC
br. Golec Feliks OFMCap
kl. Dębicki Eugeniusz
br. Kowalski Bernard SAC
kl. Kufel Wojciech
o. Podhorodecki Michał Bonawentura OFMConv
ks. Jachowicz Stanisław
ks. Kilian Franciszek SAC
ks. Zawadzki Józef
br. Kołodziejek Kazimierz OFMCap
ks. Olszak Józef
br. Anuszkiewicz Jan OFMCap
ks. Ćihal Jan
ks. Pawołek Jan OMI
ks. Mączyński Władysław Aleksander
br. Stikar Jan
ks. Kurczyński Piotr
br. Gaczek Bolesław Wilhelm OSA
ks. Krzyżanowski Zygmunt
ks. Dańkowski Piotr Edward
ks. Szembek Włodzimierz SDB

br. Żukowski Piotr Bonifacy OFMConv
ks. Knaś Andrzej
br. Ducki Feliks Symforian OFMCap
ks. Wojtaskiewicz Wincenty
ks. Biniewicz Jan
o. Pelc Ignacy OFMConv
ks. Michalik Franciszek
ks. Sitko Roman
ks. Sadowski Stanisław
ks. Mól Władysław
br. Regułski Bronisław SAC
br. Stańczak Władysław OFMCap
br. Kozierowski Tomasz OMI
o. Galas Sebastian Rafał ECMC
ks. Nowacki Feliks
ks. Hrachovsky František
ks. Rosenblatt Stanisław
ks. Zabiehrycki Henryk
ks. Golda Karol SDB
ks. Michałowski Jan
ks. Staszałek Franciszek
o. Smoroński Kazimierz CSSR
ks. Bojdoł Franciszek
ks. Biernat Wojciech
ks. Nowotnyjan
ks. Żeliwski Stanisław
ks. Soućek Johann
s. Szłapczyńska Janina Wizenna CSSE
ks. Białek Władysław
o. Ryszka Szymon Paweł OFM
s. Lewicka Monika SM
br. Zawada Roman OFMCap
s. Czeszewska Joanna Helena SM
kl. Kawka Antoni
s. Dąbrowska Helena SM
ks. Wiech Jan
ks. Brzoska Bogdan
ks. Kaczmarczyk Stanisław

ks. Rozmus Wincenty
ks. Jurkowski Józef
ks. Nevrkla Franz
s. Olszewska Apolonia OSU
ks. Pyzikiewicz Jan
ks. Paciorek Józef
ks. Gorajecki Michał
ks. Kondelewicz Józef
ks. Paciorek Franciszek
ks. Kowalski Józef SDB
s. Brzóska Jadwiga SM
s. Stein Edith OCD
ks. Gielarowski Jan
s. Stein Rosa OCD
s. Piątkowska Wiktoria SM
s. Löb Teodora OCSO
s. Löb Lina OCSO
br. Löb Robert OCSO
o. Löb Ernst OCSO
o. Löb Georg OCSO
s. Staszewska Helena Maria Klemensa OSU
s. Lula Joanna Józefa Hiacynta SNMNP
ks. Szymeczek Fryderyk
ks. Pilch Ludwik Cor
s. Jurga Maria SM
br. Nierowisz Bernard SJ
s. Faron Katarzyna Celestyna SNMNP
ks. Krakowiak Adam
ks. Kania Józef
ks. Kopijasz Józef
s. Maria Angela Autsch OssT
ks. Szczygieł Paweł
ks. Łętkowski Julian SJ
ks. Bofek-Dohalsky Anton
kl. Szlaza Feliks MIC

WYDANE KSIĄŻKI I PUBLIKACJE AUTORA

2002 r. – *Działacze rybnickiego ZWZ/AK w obozach koncentracyjnych*, cz. I, Drukarnia Wydawnictwa „Prasa Beskidzka, 2002 r.;

2003 r. – *Działacze rybnickiego ZWZ/AK w obozach koncentracyjnych*, cz. II, Drukarnia Wydawnictwa „Prasa Beskidzka, 2003 r.;

2005 r. – *Harcerstwo w miastach i powiatach Bielska i Białej w latach 1925–1945,* Wydawnictwo „Prasa Beskidzka", Sp. z o.o., 2005 r. (z oddzielnym rozdziałem o harcerzach zamordowanych przez hitlerowców – **60 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2006 r. – *Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939–1945 – Słownik biograficzny*, TONO Zarząd Główny, Druk Wydawnictwo „Prasa Beskidzka", 2006 r. **(1298 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2008 r. – *Martyrologium mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej, Andrychowskiej, Wadowickiej, Zatora, Jaworzna, Chrzanowa, Trzebini, Kęt, Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1939–1945 – słownik biograficzny,* Wydawnictwo „Prasa Beskidzka", 2008 r. **(1447 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2008 r. – *Żołnierze rybnickiego ZWZ/AK, POP, PTOP, w obozach koncentracyjnych: Auschwitz-Birkenau, Mauthausen, Gusen, Dachau, Ravensbrück, Buchenwald, Majdanek, Oranienburg, Sachsenhausen, Flossenbürg… i innych*, Wydawnictwo „Prasa Beskidzka", 2008 r.;

2009 r. – *Martyrologium mieszkańców Żywca, Gilowic, Jeleśni, Koszarawy, Lipowej, Łękawicy, Łodygowic, Milówki, Rajczy, Suchej, Węgierskiej Górki w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*, Wydawnictwo „Prasa Beskidzka", 2009 r. (1251 biogramów ofiar niemieckiego terroru);

2010 r. – *Suplement do Martyrologium: Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej…, Martyrologium mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej…, Martyrologium mieszkańców Bielska, Białej…, Martyrologium mieszkańców Żywca…*, Wydawnictwo „Prasa Beskidzka", 2010 r. **(497 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**,

2011 r. – *Martyrologium Mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej w latach 1939–1945 – Słownik biograficzny*, Stowarzyszenie „Wszechnica", 2008 r. **(2039 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2011 r. – *Z ich krwi i cierpień nasza wolność – Istebna, Jaworzynka, Koniaków 1939–1945 (opracowanie współautorskie),* Skoczów 2011 r. **(146 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2012 r. – *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – (miejscowości podległych administracyjnie pod tereny pow. karwińskiego i frysztackiego), w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*, Tom I, Stowarzyszenie „Wszechnica", Skoczów 2012 r. **(1809 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2012 r. – *Koszmary z hitlerowskich polenlagrów, więzień i konzentrationslagrów w latach 1939–1945*, Stowarzyszenie „Wszechnica", Skoczów 2014 r.

2013 r. – *Martyrologium mieszkańców Zaolzia – (miejscowości podległych administracyjnie pod tereny pow. karwińskiego i frysztackiego), w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*, Tom II, Stowarzyszenie „Wszechnica", Skoczów 2009 r. **(1651 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2014 r. – *Martyrologium mieszkańców Zaolzia w latach 1939–1945 – słownik biograficzny*, Tom III, Stowarzyszenie „Wszechnica", Skoczów 2010 r. **(1898 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2015 r. – *Martyrologium harcerek i harcerzy Chorągwi Śląskich w latach 1939–1945 – Słownik biograficzny*, Komenda Chorągwi Śląskiej w Katowicach, Skoczów 2017 r. **(1441 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2017 r. – *Intelligenzaktion – aresztowania wg zarządzenia RSHA Berlin D2–480/40 z 2 kwietnia 1940 r., akcja unicestwienia przez okupanta hitlerowskiego polskiej inteligencji: Zagłębia Dąbrowskiego, Górnego Śląska, Podbeskidzia, Śląska Cieszyńskiego, Zaolzia*, Cieszyn 2017 r. (**1500 biogramów ofiar niemieckiego terroru)**;

2018 r. – *Pozostaną w mej pamięci – do końca żywota (37 biogramów patriotów z Górnego Śląska)*, Wydawnictwo „Prasa Beskidzka" Sp. z o.o.